

Kiscsoportos lakóotthonok

Hol is tartunk?

Két munkakonferencia tapasztalatai

Szerkesztette: Lányiné Engelmayer Ágnes

Kiadja a Soros Alapítvány
Felelős kiadó: a Soros Alapítvány igazgatója

Tipográfia, nyomdai előkészítés: BORGISZ BT.

A borítón Mohács Város Önkormányzat Pándy Kálmán Otthonának egyik lakóotthona látható

További példányok és felvilágosítás:
Soros Alapítvány
1023 Budapest, Bolyai u. 14.
Tel.: 315-0303/222

ISBN 963 9049 34 4
Kereskedelmi forgalomba nem hozható

Nyomás, kötés: START Rehabilitációs Vállalat és Intézményei
Nyírségi Nyomda Üzeme - 1286
Felelős vezető: Balogh Zoltán vezérigazgató

DOBOGÓKŐ: 1999. március 25-27.
Mindennapi élet a lakóotthonokban
BUDAPEST: 2000. MÁRCIUS 30-ÁPRILIS 1.
Életminőség és az azt biztosító feltételek a lakóotthonokban

TARTALOM

A Soros Alapítvány Kitagolás programjának 6 éve (*Kedl Márta*)

DOBOGÓKŐ: 1999. március 25-27.
MINDENNAPI ÉLET A LAKÓOTTHONOKBAN

A konferencia megnyitása (*Belia Anna*)
A Kitagolás program helye a Soros Alapítvány programjai között (*Bakonyi Éva*)
Tájékoztató a Szociális és Családügyi Minisztérium intézményfejlesztési terveiről és pályázatairól (*Kisgyörgyné Cziráki Andrea*)

LAKÓOTTHON LÉTESÍTÉSEK, ELŐKÉSZÍTÉS, FELKÉSZÍTÉS AZ ÚJ ÉLETFORMÁRA

A lakóotthonok különböző típusai, modelljei (*Makrai Józsefné*)
Út a lakóotthonig (*Varga Lászlóné*)
Kiscsoportos lakóotthon létesítés egészségügyi gyermekotthon mellett (*Kis Imre*)
A kitagolás program első lépései (*Szilágyi Ignácné*)
A kitagolás program megvalósulása intézményünkben (*Varga Livia*)
Kiscsoportos lakóotthonok kialakítása értelmileg akadályozott gyermekek iskolájából kikerült fiatalok részére (*Szigetvári Árpád*)
A lakóotthonok, családi házas rendszerek tapasztalatai a faddi gyermekotthonban (*Végh Imre*)
Lakóotthon létesítés a Csongrád Megyei Önkormányzat Ápolóotthonában, Derekegyházán (*Bozó Antalné*)
Diszkrimináció avagy szakmai indokoltság? (*Kondriczné Pontyos Ildikó*)
A lakók kiválasztásának szempontjai (*Nagy Ferencné*)
Félúton (*Kolutác Györgyné*)
A kitagolás program kezdeti nehézségei a Diósjenői Rehabilitációs Intézetben (*Koszorús Sándor*)
A tréninglakás lakóinak felkészítése (*Keresztúriné Krizsán Éva*)
„Életvitel gyakorlat” program az intézetben élő, értelmileg akadályozott fiatalok önállóságának fejlesztésére (*Réti Ferencné*)

A SEGÍTŐK FELKÉSZÍTÉSE, A SEGÍTŐK GONDJAI

Új utak a magyarországi középfokú szociális képzésben - a szociális ápoló-gondozó képzéstől a segítőképzés felé. Tájékoztató a Kézenfogva Alapítvány által működtetett Fészek lakóotthon program állásáról (*Pordán Ákos*)
A mindennapok feszültségei az értelmileg sérült fiatalokat felkészítő otthonokban (*Borbély Sjoukje*)

ÉLETTÖRTÉNET ÉS IDENTITÁS

Az én biográfiám
Segítsünk emlékezéssel; az intézetben élő értelmileg akadályozott emberek élettörténetének feldolgozása (*Mária Bruckmüller*)

HETIREND, NAPIREND, SZABADIDŐ, AZ ÉLETTEREK SZÉTVÁLASZTÁSA

Napjaink a garai foglalkoztatóházban (*Hosszú László*)
„Más”-ként élni (*Inhofrié Varga Judit*)
A ludányhalászi pszichiátriai betegek „lélekhajléka” mellett működő félutas ház 9 éves története (*Gyémánt Lászlóné*)
Az életterek szétválasztása, napirend, hetirend (*Darányi Erzsébet*)
Szabadidős programok és lehetőségek a faddi gyermekotthonban, a lakóotthonok kialakításának tapasztalatai (*Kuhl Mihály*)

MUNKAVÉGZÉS

Kistelepülésbe való integrálás munkavégzésre ható tényezői -A lakók kapcsolatai (*Kollerné Miklósy Erzsébet - Paulin Mária*)
A lakóotthoni élettér és a munkavégzés (*Sepregi András*)
A munkavégzés lehetőségei, a lakók jövedelme és ennek felhasználása (*Szilasy Katalin*)
Értelmi sérült emberek integrált munkavégzésének (Támogatott Foglalkoztatás) segítése (*Dávid Andrea*)

A LAKÓKÖRNYEZET FELKÉSZÍTÉSE, A LAKÓK KAPCSOLATAI

A lakókönyezet felkészítése, integrálás a település életébe - a pécsváradi lakóotthon példáján (*Grünhut Gábor*)
A lakókönyezet felkészítése, integrálás a település életébe (*Makrai Józsefné*)
A tréninglakásban élő lakók intézeti és intézeten kívüli kapcsolatai (*Benkő Kónya Józsefné*)
A lakók kapcsolatai a szatóki lakóotthonban (*Gálík Erika*)
Az intézettől a Foglalkoztató Házig vezető utak és működő kapcsolatok (*Takács Imréné*)

ÉRTÉKEK, JOGOK A LAKÓOTTHONBAN

Értékek a kiscsoportos lakóotthonban (*Mezeiné Sánta Klára*)
A lakók jogai és kötelezettségei (*Makrai Józsefné*)

PEDAGÓGIAI PROGRAM, FELNŐTTKÉPZÉS

A tarhosi Egyesített Gyógypedagógiai és Gyermekvédelmi Intézet programjának bemutatása, benne a lakóotthonok helyzete (*Nagy György Miklósné*)
A szupervízió szerepe az értelmi akadályozott személyek autonómabb életformáinak kialakításában (*Jászberényi Márta*)
A közösséggé válás folyamata a második lakóotthonunkban (*Feketéné Kohajda Mária*)
Tréninglakásban, lakóotthonban és intézetben élők egyéni és csoportos fejlesztése (*Beik Tibor*)
Az értelmileg akadályozott felnőttek képzése (*Varga Imre*)
Szemináriumok az értelmileg akadályozott felnőttek mindennapi életének, helyzetének megsegítéséhez (*Mária Bruckmüller*)
A viták és a műhelymunka tapasztalatai (*Lányiné Engelmayer Ágnes*)

BUDAPEST: 2000. MÁRCIUS 30-ÁPRILIS 1. ÉLETMINŐSÉG ÉS AZ AZT BIZTOSÍTÓ FELTÉTELEK A LAKÓOTTHONOKBAN

Megnyitó (*Vásárhelyi Miklós*)

ORSZÁGOS PROGRAMOK, JOGSZABÁLYI HÁTTÉR

Tájékoztató az Esélyegyenlőségi törvényből adódó fő feladatokról és az Országos Fogyatékosügyi Programról (*Kogon Mihály*)
A lakóotthonok kialakulásának jogszabályi háttere - a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány tevékenysége (*Kisgyörgyné Cziráki Andrea*)
Lakóotthon a jogszabályok tükrében (*Éliás Sára*)
Az értelmileg akadályozott felnőttek ideális élettere (*Herzog Tamás*)

ELSŐ TAPASZTALATOK A LEWO MINŐSÉGFEJLESZTÉSI RENDSZER HAZAI ALKALMAZÁSÁRÓL

Az intézményes ellátás változásainak szociálisjog-történeti előzményei (*Könczei György*)
A minőség problémája a felnőtt fogyatékos személyek ellátásában a LEWO koncepciója és eszközkészlete (*Zászkaliczky Péter*)
Első tapasztalatok a LEWO minőségfejlesztési rendszer hazai alkalmazásáról (*Beik Tibor*)
A LEWO minőségfejlesztési rendszer adaptálása a civilkezdemenyezésű és fenntartású lakóotthonokban (*Bartholy Judit*)
Bekapcsolódásunk a LEWO minőségfejlesztési rendszer hazai adaptálásába (*Botka Gáborné*)

SZÜKSÉGLETEK, IGÉNYEK, DÖNTÉSI SZINTEK

Értelmileg akadályozott felnőtt emberek magánélete (*Mária Bruckmüller*)
Döntések a mindennapokban a Bárka Alapítvány lakóotthonaiban (*Szakái Izabella, Csernyák Péter*)
Döntési helyzetek, kompetenciahatárok (*Makrai Józsefné*)

SZABADIDŐ ÉS SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉS

A zene varázsa és sokrétű felhasználása értelmileg akadályozott személyek életében (*Urbánné Varga Katalin*)
A műalkotás, mint a személyiség képe - Értelmileg akadályozottak művészeti tevékenysége a Bárka Kézműves Műhelyben (*Pethő Bea*)
A szabadidő szervezésének szempontjai a lakóotthonban (*Makrai Józsefné*)
Hétköznapjaink, ünnepeink (*Kolutác Györgyné*)
Fejlesztés a lakóotthonban; egyéni fejlesztési terv (*Lányiné Engelmayer Ágnes*)
Az egyéni fejlesztési terv megalapozása, a PAC/2 (*Szilágyiné István Zsuzsa*)
Kezdeti tapasztalataink a lakóotthonban folyó fejlesztési munkáról (*Oszvald Lászlóné*)

A LAKÓK KONFERENCIÁJA: ÉLETÜNK A LAKÓOTTHONBAN

Beszámoló (Szvacsékné Jahn Gitta, Réti Ferencné, Verdes Tamás)
Példák a csoportok összegzéseiből

A SOROS ALAPÍTVÁNY KITAGOLÁS PROGRAMJÁNAK 6 ÉVE (1996-tól 1999-ig programvezető, majd külső szakértő)

Kedl Márta gyógypedagógus, Soros Alapítvány, Fogyatékossgal élő emberek életminőségének javítását elősegítő programok

Az 1996. elején indított Kitagolás program keretében a Soros Alapítvány eddig 6 munkakonferenciát szervezett és finanszírozott. A Lillafüreden, Velemben és Mályiban tartott konferenciák anyaga korábban megjelent (Zászkaliczky 1998, Lányiné 1999) és mindent megtettünk annak érdekében, hogy el is jusson a témában érintettekhez. E kötetek elején részletesen beszámoltunk a Kitagolás programról, az első években támogatott tevékenységekről, a konferenciák szerepéről. Ezúttal csak nagy vonalakban tekintjük át a program 6 éves történetét és eredményeit, valamint részletesebben szólunk az utóbbi 3 év eseményeiről.

A program célja, hogy kiscsoportos lakóformák létesítésének ösztönzése útján elősegítse a fogyatékossgal élő emberek jogainak érvényesülését, életkörülményeinek és életmódjának normalizálását, közelítését kortársaikéhoz. A program elsősorban a *szemléletváltást, a folyamat szakmai feltételeinek kialakítását kívánja segíteni, mindenekelőtt az értelmi és halmozott fogyatékossgal élő felnőttek vonatkozásában.*

A segítség formái: a lakóotthon indítási programok anyagi támogatása, valamint a szakmai megújulás, továbbfejlődés többoldalú ösztönzése: felmérések, háttér tanulmányok készítésének, szakirodalom fordításának, videó- és fényképfelvételek készítésének támogatása, kiadványok megjelentetése, konferenciák szervezése, képzések támogatása.

PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSOK

A pályázati program keretében 1997 óta évente lehet pályázni kiscsoportos lakóotthonok indítására irányuló projektek nem beruházási költségeinek (szakmai előkészítés, indítás, a lakók felkészítése, berendezés) támogatására.

Ezeket kezdetben csak az értelmileg és halmozottan sérült személyek számára tartós bentlakást, személyes gondoskodást szociális ellátás keretében nyújtó nagy állami és egyházi intézmények vehettek részt, ugyanis ezekben az években a civil szervezetek lakóotthon létesítési programjait a Kézenfogva Alapítvány Fészek programjának jelentős összegű támogatása útján segítette a Soros Alapítvány. 1999-től súlyosan és halmozottan akadályozott mozgáskorlátozottak számára létesülő lakóotthonok indítására is lehetett támogatást kérni, amennyiben ezeket az érintettek önszerveződő egyesületei hozták létre.

A program kezdetétől fogva a felnőttek számára létesítendő lakóotthonokat kívánta támogatni. Elsősorban azért, mert - ahogyan a világ legtöbb országában - a felnőttek ellátásának tárgyi és személyi feltételei kedvezőtlenebbek, mint a gyermekek esetében. A gyermekvédelmi feladatokat ellátó intézményekben a jogszabályi változásoknak megfelelően a tárca korábban biztosított pályázati forrásokat a lakóotthonok kialakítására. Ahogyan a dobogókői konferencia beszámolóiból is kiderül, a Kitagolás program első szakaszában néhány diákotthoni és gyermekotthoni feladatokat is ellátó speciális iskola pályázata is kedvező elbírálásban részesült, amennyiben a támogatást zömében 16 éven felüli értelmi fogyatékossgal élő fiatalok számára létesítendő lakó-, illetve lakóotthonhoz kérték. Ezek egy része jól működik.

2001 végéig a Soros Alapítvány *70 felutas ház és lakóotthon indításához adott közvetlenül anyagi támogatást* a Kitagolás program keretében. Ezek mintegy kétharmadát önkormányzati fenntartású nagy intézetek, egyharmadát pedig civil szervezetek hozták létre.

Megjegyezzük, hogy a Soros Alapítvány anyagi támogatása csak töredéke egy lakóotthon létrehozásához szükséges összegnek. Az Alapítvány az alapító Soros György szándéka szerint nem támogat ingatlan beszerzést, építést, átalakítást. Ezeket a költségeket más forrásból kellett a pályázóknak megszerezni. A Soros Alapítvány pályázatai *felhívták a figyelmet a gondos szakmai előkészítés és felkészítés szükségességére*, továbbá e támogatások lehetővé tették a lakóotthonok rendeltetészerű és korszerű berendezését és felszerelését.

A fentiek mellett természetbeni támogatásként a Soros Alapítvány valamennyi nyertes pályázó szervezetnek felajánlotta lakóotthononként 2-3 fő részvételének finanszírozását a Kézenfogva Alapítvány által szervezett 3 hetes bentlakásos *lakóotthoni segítőképző tanfolyamon*. 2001 végéig összesen *26 intézetből 61 fő* képzését finanszírozta az Alapítvány. Több lakóotthont létesítő intézet csupán a fenti képzésen való részvételre kért és kapott is támogatást. Az igény lényegesen nagyobb lett volna, mint amennyit biztosítani lehetett. Ebben az említett képzés erényei (korszerű ismereteket közvetítő, gyakorlatorientált) mellett az is szerepet játszott, hogy ebben az időszakban a szociális területen dolgozó munkatársak képzésére és továbbképzésére általában is kevés lehetőség volt. Olyan, a lakóotthoni feladatokra felkészítő képzésről pedig a fent említett tanfolyamon kívül nincs tudomásunk, amely az önállóan (intézeti háttér nélkül) működő lakóotthonok tapasztalatait is beépítette volna az anyagába. Bár a 9/2000-es SzCsM rendelet előírásai kedvező változást hoztak e téren, a Soros Alapítvány 2002 tavaszán esetleg folytatja ezt a támogatást.

1999-ben a Soros Alapítvány kiemelkedően magas összeget biztosított a Kitagolás program számára. Ekkor sikerült végre megvalósítani - sajnos csak egy alkalommal - azt a régi tervet, hogy az értelmi és halmozott fogyatékossgal élő fiatalok és felnőttek családban maradására érdekében a számukra *nappali ellátást biztosító intézmények* lehetőséget kaphassanak *szakmai feltételeik javítására*. E pályázat keretében 26 szervezet részesült támogatásban. E mellett három civil szervezet több évre szóló támogatásával a *már működő lakóotthonok szakmai, módszertani munkájának segítése* is lehetővé vált (például a Kézenfogva Alapítvány szupervíziós és szex-educációs programja útján).

KEZDETI NEHÉZSÉGEK ÉS NÉHÁNY TANULSÁG

Ma már nyugodtan bevallhatjuk, hogy a Soros Alapítvány egyik legeredményesebb programjának bizonyuló Kitagolás program nehezen indult. Bár a program kidolgozóiként tudatában voltunk annak, hogy a fogyatékossgal élő emberek ellátásának, szociális rehabilitációjának legelhanyagoltabb területét céloztuk meg - ezt az állampolgári jogok országgyűlési biztosának a Kitagolás program indításával közel egy időben végzett vizsgálatai is messzemenően alátámasztották (szerző nélkül, 1996 november) - mégis az első két évben gyakran az volt a benyomásunk, hogy a pályázatokban támogatandó célként, modellként megjelölt változtatásokra, elvárásokra még nem érett meg a terület. Ezt igazolták a program előkészítő szakaszában megjelent pályázati felhívásra beérkezett pályamunkák is. Így az *eredetileg kidolgozott koncepciót és stratégiát folyamatosan módosítani*

kell. Ez azt is jelentette, hogy bizonyos vonatkozásokban -a normalizáció és integráció elvének feladása nélkül - közelíteni kellett szakértői csoportunk elképzeléseit a területen dolgozó szakemberek véleményéhez. Például szakmai megfontolásokból a szakértői csoport eredetileg elsősorban a középsúlyos értelmi fogyatékosokkal élő személyek számára szervezendő és kizárólag a településbe integrált lakóotthonok támogatását javasolta. Be kellett látni azonban, hogy az adott helyzetben sok helyen első lépésként szükséges lehetett és lehet még manapság is az intézményen belüli ún. felutas struktúrák kialakítása, illetve hogy sok érv szól amellett, hogy az első szakaszban az enyhébb akadályozottsággal élő lakók kapjanak lehetőséget az önállóbb, függetlenebb életre.

Az első másfél évben a külső szemlélők csak azt érzékelték, hogy az illetékes kuratórium gyakran ülésezik, de alig költ a program rendelkezésére álló összegből. Ilyenkor könnyen adódik a következtetés, mind a pályázók körében, mind a pályázattal szervezetnél, hogy a pályázati program életidegen, nem valós szükségletek kielégítésére irányul, hogy a túlságosan leszűkített feltételek helyett nyitottabb, a pályázó szervezetek többféle kezdeményezéseinek megvalósítását lehetővé tevő pályázatok kiírására lenne szükség. E néhány év tapasztalata alapján megállapítható, hogy helye és szerepe van mindkét pályázattípusnak. Az utóbb említett típus sokféle kreatív elképzelés megvalósításához, elindulásához adhat lehetőséget, miközben a pályázatok magas száma és különbözősége nagyon megnehezíti az elbírálást és a megítélendő összeg meghatározását. A Kitagolás és a Soros Alapítvány más programjainak tapasztalatai is azt mutatják, hogy egy-egy szűkebb területen a hosszú távú hatás, szemléletváltás igényével fellépő, a befektetett támogatási összegek gazdaságos felhasználására törekvő programok esetén - legalábbis a tájékoztató szakaszt követően - célszerű a nagyon pontosan körülhatárolt célokra és feltételekkel kiírt pályázatok meghirdetése. E szelektálást, rangsorolást jelentő döntések nem könnyűek, hiszen le kell mondani más fontos területek, tevékenységek támogatásáról. Ezeket a programokat több évre javasolt tervezni, kezdetben alacsonyabb keretösszeggel, mert számolni kell azzal, hogy az első időszakban kevés lesz a támogatható pályázat. A program fokozatos megismerésével, a szemlélet változásával azután egyre nő a jó minőségű pályázatok száma. Az egyértelmű feltételek a pályázókat is orientálják, így kevesebb frusztráció éri őket, amennyiben komolyan veszik a feltételeket.

AZ ELSŐ KONFERENCIÁK

A program előkészítő szakaszában meghirdetett pályamunkákból az is kiderült, hogy az intézmények munkatársai nyitottak az újításokra, a lakók számára jobb körülményeket és nagyobb önállóságot biztosító struktúrák létrehozására. Az első lakóotthonokat mind az állami intézmények, mind a civil szervezetek jelentős kockázatokat vállalva, az érvényes jogszabályokkal dacolva hozták létre. Küzdelmük - megfelelő szervezeti háttér és rendszeres szakmai, jogi, pénzügyi tapasztalatcsere hiányában többnyire elszigetelt és igen sok energiát felemésztő volt. Többször meg is fogalmazódott az igény, hogy álljon valaki e kezdeményezések élére. 1996-97-ben az állami intézmények vezetői ezt még kívülről várták, az önszerveződés gondolata csak később merült fel, de különböző okok miatt tudomásunk szerint máig nem valósult meg.

A megindult kezdeményezések tapasztalatainak hasznosítása, a többoldalú párbeszéd és egymást erősítő kapcsolatok kialakítása, az együttműködés megindítása érdekében döntött a Soros Alapítvány szakértői csoportja a zártkörű, kezdetben szándékosan alacsony létszámú munkakonferenciák szervezése mellett, melyek a későbbiekben *a területtel való kapcsolattartás legjobb formájának bizonyultak*. Először egy, legfeljebb két konferencia megrendezésére gondoltunk. Ekkor még nem számoltunk azzal, hogy a konferenciák és az ezek anyagát tartalmazó kötetek alkotják majd a program központi elemét.

A Kézénfogva Alapítvánnyal közösen rendezett első munkakonferencián egyértelművé vált, hogy az intézeti világ és a civil szervezetek gondoljai, szemlélete még túlságosan távoli az eredményes együttműködéshez. Ezért a következő két konferenciát a lakóotthonokat működtető, illetve erre készülő *intézetek és fenntartók képviselőinek részvételével* tartottuk. Mint ahogyan az előző kötetben már leírtuk, a fenntartók bevonása több szempontból is eredményesnek bizonyult. A konferenciák légköre kezdetben időnként fagyos volt, ellenséges vélemények, indulatok is megnyilvánultak. Ezek megfogalmazására, kimondására, levezetésére nagyon fontos volt a kics csoportos műhelymunka. Még a megújulásra leginkább nyitott szakemberek is megkérdőjelezték például a lakóotthoni forma megvalósíthatóságát a súlyosabb értelmi fogyatékosokkal élő emberek számára otthont adó intézetekben. Egy év múlva azonban éppen e nézet egyik képviselőjének szakmai irányításával hoztak létre saját erőből egy nagyon jól működő lakóotthont, ráadásul az intézmény falain kívül, és a későbbiekben örömmel számoltak be a lakók személyiségfejlődésében bekövetkezett pozitív változásokról. Kezdetben sokan vitatták az intézeteken kívüli, településbe integrált lakóotthonok megvalósíthatóságát. Napjainkban viszont öröndetes módon nő ezeknek a száma, sőt már arra is van példa, hogy a lakóotthon(oka)t a *környék más* - adott esetben lényegesen nagyobb lélekszámú - *településén hozzák létre* .

FORDULÓPONT: 1998

Az előző kötetben már jeleztük (14. oldal), hogy az *1998. évi XXVI. törvény* a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségének biztosításáról *előírásai* lényegesen *felgyorsították a lakóotthonok terjedését*. Ettől az évtől kezdve a területért felelős tárca jelentős összegeket fordít évenként pályázati úton a lakóotthonok létesítéséhez szükséges beruházások, valamint újabban a már működő lakóotthonok feltételeinek javítására, sőt 2000-től a szakmai felkészítés támogatására is. Az 1998 és 2001 közötti pályázati támogatások a Belügyminisztérium címzett támogatásaival együtt 84 lakóotthon kialakítását tették lehetővé felnőtt értelmi fogyatékosok számára. A napjainkban e területen működő lakóotthonok száma 150 körül van (bár nem mindegyik szerepel a nyilvántartásokban ezen ellátási formaként), ami 1996 decembere óta négyszeres növekedést jelent. Egyesek ezt a folyamatot túlságosan lassú üteműnek tartják, megítélésünk szerint azonban az átalakulás ritmusának erőltetése könnyen vezethet formális eredményekhez.

A fent említett törvény szellemében *jelentős változások történtek a jogalkotásban* is. Az ún. szociális törvény (1993 évi III. törvény) módosításával (1999. évi LXXIII. törvény) a lakóotthon végre törvényesen elismert ellátási formává vált, melynek szakmai és működési feltételeit a csatlakozó jogszabályok meghatározták (1 és 6/2000 SzCsM rendelet). A szociális ellátás általános színvonalának emelésére irányuló 1, 8 és 9/2000 SzCsM rendeletek mellett nagy jelentőségű a fogyatékos személyek otthonaiban és rehabilitációs intézményeiben élő személyek 5 évenkénti kötelező felülvizsgálatának bevezetése (11/2000 SzCsM rendelet), valamint a 2001. évi XV. törvény a cselekvőképességgel, gondnoksággal összefüggő egyes törvények módosításáról. Meg kell azonban jegyezni, hogy a fenti jogszabályok némelyikének több vitatható, korrigálható eleme van, bizonyos esetekben pedig a bevezetés volt elhamarkodott, és így a túlzottan szoros határidők miatt az előírt feladatok megoldása kampányszerűvé vált.

A KONFERENCIÁK ÖSSZETÉTELÉNEK ALAKULÁSA 1999-TŐL

A lakóotthonokat működtető és/vagy szervező intézetek és fenntartók képviselői körében megtartott két konferencia után, a fent említett változások közepette *1999-ben* elérkezettnek látszott az idő a *civil szervezetek tapasztalatainak bevonására*. Dobogókőre még csak hat civil szervezet képviselőit hívta meg a Soros Alapítvány, a 2000. évi budapesti konferencián már a részt vevő lakóotthonok több mint egyharmada civil fenntartású volt. Tapasztalataink szerint a Lillafüred óta eltelt 2-3 év alatt jelentősen közeledtek az álláspontok és a problémák, gondok is. A lakóotthont működtető intézetek és civil szervezetek közeledéséhez a Kézenfogva Alapítvány Fészek programjának fent említett segítőképző tanfolyamai is hozzájárultak, melyeken 1999-től a civil szervezetek és intézetek lakóotthonaiban dolgozó munkatársak vegyes csoportokban vettek részt. Az utóbbi időben néhány intézet és civil szervezet munkatársainak közel két éves közös munkája a LEWO (ld. alább) magyarországi adaptálása során szintén kedvezően hatott erre a folyamatra.

A konferenciák és a lakóotthonok létesítése iránti egyre nagyobb érdeklődés, fogadókészség következtében *fokozatosan növeltük a konferenciákon résztvevők létszámát*, (Ebben kizárólag a meghívott szervezetek képviselői szerepelnek, a külső előadók és szervezők nem.) bár ennek a rendelkezésre álló költségvetési keret, a helyszín adottságai és bizonyos szakmai szempontok miatt is határt kellett szabni. Az 1977-ben tartott 2 konferencia létszáma a 2000-ben Budapesten rendezett konferenciára megháromszorozódott.

A lakóotthonokban érintettek minél sokoldalúbb képviselete érdekében *jelentősen bővítettük a meghívottak körét* is: az utóbbi említett konferenciára a vezetők és fenntartók mellett a lakókkal közvetlenül foglalkozó segítők és maguk a lakók, továbbá néhány országos érdekvédelmi szervezet, valamint a közigazgatási hivatalok egy-egy képviselője is meghívást kapott. A közös nyitó és záró ülés közötti időszakban *párhuzamosan zajlott a lakók, illetve a munkatársak konferenciája*. Ahogyan a kötet megfelelő részéből kiderül, a lakók komolyan vették részvételüket, összefoglaló megállapításaik, javasolataik nagyon tanulságosak, megfontolandóak. Talán még fontosabb volt, hogy könnyen alkalmazkodtak egy budapesti szálloda számukra idegen körülményeihez, nem keltettek feltűnést, ugyanakkor oldottan, természetesen viselkedtek és éltek a nem mindennapi lehetőségekkel. Az ilyen alkalmak hozzájárulnak az értelmi fogyatékosokkal élő emberek kedvezőbb társadalmi megítéléséhez, a velük szemben kialakult negatív előítéletek lebontásához.

Néhány részletesebb számadat a kötetben szereplő 2 konferencia összetételéről:

Az 1999. évi Dobogókőn megrendezett konferencia 71 résztvevője 28 intézetből és 6 civil szervezettől érkezett. Az intézetek 60 %-ánál a fenntartó képviselője is jelen volt. A 2000-ben Budapesten megrendezett konferencián 69 munkatárs és 36 lakó vett részt 22 intézetből és 15 civil szervezettől. A fenntartókat 11, az érdekvédelmi szervezeteket 5 fő képviselte.

A KÖTETBEN SZEREPLŐ KONFERENCIÁK TÉMAVÁLASZTÁSA

A konferenciák témáinak megválasztásánál, az anyag összeállításánál és az előadók felkérésénél kezdettől fogva az egyik legfontosabb szempont az volt, hogy a résztvevők *mielőbb korrekten tájékoztatást kapjanak a területet érintő legfontosabb eseményekről, döntésekről, a területért felelős tárca intézményfejlesztési koncepciójáról, a folyamatban lévő jogszabályi változásokról* (melyek száma az 1998. évi XXVI. törvényt követően jelentősen megszorodott) és az ezekből adódó szakmai és egyéb feladatokról, továbbá a pályázati lehetőségekről. A velemi konferenciától kezdve ezért kértük fel minden alkalommal a tárca egy-egy képviselőjét, valamint a megalakulást követően az Országos Fogyatékosügyi Tanács titkárát tájékoztató előadások megtartására.

Ugyanakkor lényegesnek tartottuk a *valódi párbeszédet*, a szociális ellátás különböző szintjein fenntartóként, vagy intézményvezetőként vagy a civil szervezetek gondjait jól ismerő, érdekeiket képviselő jogszabályokhoz dolgozó különböző szakemberek véleményének és kritikájának megismerését, meghallgatását. (Ld. például a budapesti konferencia első blokkját.) A területen dolgozó munkatársak által felvetett témákat, problémákat messzemenően figyelembe vettük a konferenciák témáinak megválasztásánál és előadóként is elsősorban rájuk számítottunk.

Az 1999. évi *dobogókői konferencia* célja kifejezetten az összegyűlt gyakorlati tapasztalatok megtárgyalása volt. Ezért valamennyi meghívott intézmény képviselőit felkértük egy rövid beszámoló tartására, többségében a maguk választotta témában. A kötet megfelelő része tanúsítja, hogy legtöbbször a lakóotthonok indításának előkészítéséről, a lakók felkészítéséről szóltak, hiszen számos lakóotthon létesült ebben az időszakban az e célra meghirdetett állami pályázatok beruházási támogatásával. E beszámolók között sok a hasonlóság, ha úgy tetszik átfedés. Mégis fontosnak tartjuk az összes elhangzott anyag közlését, hiszen mindegyik tartalmaz egyéni színeket.

Az egy évvel később *Budapesten rendezett konferencia* központi témájával a lakóotthoni élet alakításának, szervezésének kérdéseit választottuk, mely döntően befolyásolja az ott élők életminőségét. Egyúttal fel kívántuk hívni a figyelmet a LEWO eszköztárra (Schwarte, N., Oberste-Ufer, R. 1999), melyet az értelmi fogyatékosokkal élő felnőttek számára tartós lakhatást biztosító intézmények szolgáltatásai minőségének belső felmérésére dolgoztak ki. A szociális területet is erősen célba vevő, különböző, az ipar követelményeire kidolgozott és a humán területekre mechanikusan átvitt minőségbiztosítási rendszerekkel szemben a LEWO-t speciálisan a fent említett területre állították össze Németországban, tudományos alapossággal, megfelelő gyakorlati kipróbálás után. A Soros Alapítvány támogatásának és Zászkaliczky Péter kitűnő fordításának köszönhetően magyarul is olvasható kötet egyúttal nagyon jó módszertani útmutató, nemcsak a lakóotthonok és intézetek munkatársai, hanem az értelmi fogyatékosokkal élő felnőttekkel bármilyen vonatkozásban foglalkozó szakemberek számára is. E téma folytatásaként szerveztük 2001. április 18-án „A minőségfejlesztés önértékelési rendszere a tartós bentlakást biztosító intézményekben” c. konferenciát az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karával közösen. Ezen Norbert Schwarte a LEWO eszköztár egyik kidolgozója tartott előadást.

A budapesti konferencián még egy aktuálisan felmerült és mind az intézetek, mind a lakóotthonok számára kihívást jelentő szakmai feladat megoldásához igyekeztünk segítséget adni. A feladatot előíró rendelet megjelenése után 2 hónappal valószínűleg elsőként foglalkoztunk az *egyéni fejlesztési tervek* összeállításával és ezzel összefüggésben a lakók állapotának felmérésével is. Ennek kapcsán szó volt a P-A-C készségi (Günzburg 2000) alkalmazásának lehetőségéről. Néhány hónappal később a 11/2000 SzCsM rendelet ennek az eszköznek a használatát írta elő kötelező jelleggel a fogyatékos személyek otthonaiban elhelyezett személyek állapotának alap- és felülvizsgálatához. Az, hogy a P-A-C négy változatát tartalmazó magyar fordítást kötet erre az időpontra megjelenhetett, más szponzorok mellett a Soros Alapítvány korábbi támogatásának is köszönhető.

A dobogókői konferencián sikeresnek bizonyult kezdeményezés után a budapesti konferencián résztvevő újabb lakóotthonokat is arra kértük, hogy plakátokon mutassák be lakóotthon-programjaikat. A számos ötletes, egyedi megoldás, színes plakát jó áttekintést adott a résztvevők kezdeményezéseiről.

A Kitagolás program keretében az *intézeti élet változásait 1996-tól folyamatosan nyomon követő videofilmeket* (Szaffner) és *fényképeket* (Kallus és Szaffner) több konferencián (Lillafüred 1997, Budapest 2000), valamint a Soros Alapítvány 15 éves

magyarországi működése alkalmából szervezett rendezvénysorozaton (Budapest, 1999) is bemutattuk. A videofilmeket rendszeresen használják a szakemberek képzésében és továbbképzésében. A kiállítás fényképein a lakók boldogan ismerték fel otthonukat és társaikat és büszkén mutatták meg ezeket a többieknek.

A PROGRAM EDDIGI EREDMÉNYEI

2001 decemberéig bezárólag a Magyar Soros Alapítvány közel 200 millió forintot költött a Kitagolás programra és mintegy 70 millió forintot a Kézenfogva Alapítvány Fészek programjára.

A nem csekély mértékű anyagi támogatás mellett talán még fontosabb az intézetátalakítási folyamat szakmai, módszertani előkészítése terén betöltött szerep, az elért eredmények. Ahogyan az előző kötetben már leírtuk (14. old.) e program a Kézenfogva Alapítvány Fészek programjával együtt *megteremtette a szakmai feltételeket* az 1998-ban elfogadott XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségének biztosításáról ide vonatkozó *előírásainak megvalósításához*. Így az ugyancsak 1998-ban első alkalommal költségvetési forrásokból erre a célra meghirdetett pályázatok fogadóképző közegre találtak és szakmai tapasztalatok, kiadványok, kapcsolatok is rendelkezésre álltak. Ez nagymértékben *segítette a nagy összegű állami ráfordítások rendeltetésszerű felhasználását*.

Örömmel tapasztaljuk, hogy a Soros Alapítvány munkakonferenciáin résztvevő szervezetek nagy része sikeresen pályázik a Szociális és Családügyi Minisztérium kiscsoportos lakóotthonok létesítésére kiírt pályázataira és a Belügyminisztérium címzett támogatásaira is.

Egyre több intézet elindult az átalakulás irányába. Ezek általában nem állnak meg az első lakóotthon kialakításánál, hanem folytatják a programot.

A Soros Alapítvány Fogyatékosügyi programcsoportja - melyben az érdek- és jogérvényesítés támogatása mindig is központi szerepet játszott - 2002-től a Jogi programok keretében folytatódik. Új pályázatok mellett lakóotthonok indítására továbbra is lehet pályázni.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A korábbi kötetekben felsoroltuk mindazokat, akik e program kidolgozásában, valamint a konferenciák előkészítésében és lebonyolításában részt vettek. Hideg Antal a Fogyatékosügyi Alkuratorium tagjaként 1999-ben kapcsolódott be ebbe a munkába, melyet váratlan halála miatt csak néhány hónapig végezhetett. Neki köszönhető, hogy a lakóotthonok akadálymentes kialakításának követelménye a Soros Alapítvány pályázati feltételeiben korábban megjelent, mint a beruházásokat támogató tárca pályázati feltételeiben.

Erdős Krisztina programvezető 2000 óta foglalkozik a fogyatékosügyi programokkal, fáradságot nem kímélve, gondosan, elkötelezetten, mély humánummal.

Őszintén köszönjük *Szvacsekné Jahn Margit*, *Réti Ferencné* és *Verdes Tamás* jelentős, jókedvvel végzett munkáját a budapesti rendezvényen a lakók konferenciájának és szabadidős programjainak szervezésében, lebonyolításában.

Köszönet illeti *Lányiné dr. Engelmayer Ágnes*t, aki a program tartalmi kidolgozásában és a konferenciák lebonyolításában betöltött meghatározó szerepe mellett ismét vállalta a kötet szerkesztésével és lektorálásával járó aprólékos, időigényes munkát.

Tóth Györgyinek köszönjük a kézirat gépelése és javítása során végzett igényes, pontos munkáját, türelmét.

Végül köszönjük a Soros Alapítvány vezetőinek és kurátorainak bizalmát az első években nehezen induló program iránt.

A KITAGOLÁS PROGRAM SORÁN TÁMOGATOTT LEGFONTOSABB SZAKMAI PUBLIKÁCIÓK

DÁVID, A. (szerk.) (2000): *Támogatott foglalkoztatás. Értelmi sérült munkavállalók a nyílt munkaerőpiacon*. Kézikönyv. Salva Vita Alapítvány, Budapest.

GÜNZBURG, H. (2000): *Pedagógiai Analízis és Curriculum (P-A-C) a szociális és személyiségfejlődés mérésére értelmi fogyatékosoknál. Az eljárás négy változata*. Szerk.: Kedl M., Lányiné Engelmayer. Á. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest.

LÁNYINÉ ENGELMAYER, Á. (szerk.) (1999): *Kiscsoportos lakóotthonok - A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései*. Soros Alapítvány, Budapest.

SCHWARTE, N., oberste-ufer, R. (1999): *LEWO. Életminőség a felnőtt korú értelmi fogyatékosok lakóformáiban. Segédeszköz a minőségfejlesztéshez*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.

ZÁSZKALICZKY P. (szerk.) (1998): *A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. A Kézenfogva Alapítvány és a Soros Alapítvány közös kiadványa. Budapest.

A FENT EMLÍTETT KIADVÁNYOKON KÍVÜLI HIVATKOZÁS:

Szerző nélkül 1996 november: Az emberi és állampolgári jogok érvényesülése a fogyatékosokat ápoló-gondozó otthonokban. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése. Kézirat.

JOGSZABÁLYI HIVATKOZÁSOK:

1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségének biztosításáról.

1999. évi LXXIII. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény módosításáról.

1/2000. (1.7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működési feltételeiről.

A szociális és családjogi miniszter

6/2000. (VII.6.) SzCsM rendelete a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló

1/2000. (1.7.) SzCsM rendelet módosításáról.

8/2000 (VIII.4.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást végző személyek adatainak működési nyilvántartásáról.

9/2000 (VIII.4.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást végző személyek továbbképzéséről és a szociális szakvizsgáról.

A szociális és családjogi miniszter 11/2000 (X.18.) SzCsM rendelete a fogyatékos személyek otthonában élő és a rehabilitációs intézményben elhelyezett személyek állapotának felülvizsgálatáról.

2001. évi XV. törvény a cselekvőképességgel, gondnoksággal összefüggő egyes törvények módosításáról.

Mindennapi élet a lakóotthonokban**A KONFERENCIA MEGNYITÁSA**

(*Belia Anna; Soros Alapítvány, programigazgató*) (2001 január óta a Soros Alapítvány igazgatója)

Negyedik munkakonferenciánk ez a mostani a lakóotthon témában. Az elsőt a Kézenfogva Alapítvánnyal közösen szerveztük, a többi a Soros Alapítvány önállóan. Mária Bruckmüller olyan fontos személy ezeken a konferenciákon, aki a konferencia témáinak a felütését és alaphangját megadja. A falakon látható tablókól mindenki megtapasztalhatja, hogy jelentős lépéseket tettünk a „kitagolás” ügyében. Ezek a poszterek összegzik azokat a tapasztalatokat és eredményeket, amelyet az intézmények elértek. Az előadásokban pedig tovább is léphetünk, a személyes találkozások és beszélgetések elősegítik azt, hogy a tapasztalatokat kicseréljük egymás között az intézmények fenntartói és képviselői. A Soros Alapítványnak nagyon fontos programja a „kitagolás”. Arról, hogy mennyire fontos, a Soros Alapítvány igazgatónője, Bakonyi Éva fog Önöknek beszélni.

A KITAGOLÁS PROGRAM HELYE A SOROS ALAPÍTVÁNYPROGRAMJAI KÖZÖTT

(*Bakonyi Éva; Soros Alapítvány, igazgató*)

Szeretettel köszöntök mindenkit a Soros Alapítvány nevében, nagyon köszönöm, hogy eljöttek, akármilyen minőségükben tették ezt, és remélem, hogy úgy fogják érezni a találkozó végére, hogy érdemes volt idejönni. Nagyon röviden a Soros Alapítványról szeretnék egy pár szót szólni, mondjuk úgy, hogy kicsit történelmi perspektívában. Teszem ezt azért, mert idén ünnepli az Alapítvány 15 éves fennállásának évfordulóját, és szeretnék minden alkalmat megragadni, hogy azok, akik velünk kapcsolatban vannak, más oldalról is lássák az Alapítványt, mint amiben ők benne vannak, és lehessen tudni, hogy hol is helyezkedik el az, amit csinálnak, az Alapítvány működésében. Ez alatt a 15 év alatt mindig is az volt az Alapítvány célkitűzése, hogy a nyitott társadalom kialakulását segítse, annak hibáit, ha vannak korrigálja, és értékeinek megőrzésében, amennyiben az veszélyben van, tevékenykedjék - Soros György ezért hozta létre 1984-ben ezt az alapítványt. Ezt az elmúlt 15 évet négy korszakra lehet osztani. Az első 4-5 évben, 1989 előtt nagyon egyértelmű volt, hogy mi a dolga az Alapítványnak, hiszen akkor egy zárt társadalom volt. Tehát nem nagyon sokat kellett azon gondolkodni, hogy mit csináljon. Minden támogatandónak minősült, ami azokat a kereteket próbálta szétfeszíteni, ami egy zárt társadalomban, egy egyközpontú, egy ideológia mentén szerveződő társadalomban adott volt, minden fontos volt, ami az ellen szólt. Tehát mindenféle ellenzéki tevékenységet, akármilyen területen is lehetett azt megtalálni, támogatott az Alapítvány, elsősorban persze az intellektuális szférát tudta ilyen módon támogatni. A második korszak a 90-es évek első fele, az első szabadon választott parlament és az első kormány - egy konzervatív kormány - időszaka volt. Nagyon fontos feladata volt az Alapítványnak akkor, hogy a liberális értékeket őrizze, és emellett fontos feladata volt, hogy azokat az éppen születőben lévő civil szervezeteket támogassa, amelyek a legkülönbözőbb területeken működtek a kultúrától, az oktatáson keresztül, a fogyatékos ügyön át az etnikai kisebbségekig. Azt gondolom, hogy büszkén mondhatja el magáról az Alapítvány, hogy az, hogy Magyarországon a civil szervezeteknek a sokasága és gazdagsága létezik, nagyon nagy mértékben köszönhető annak, hogy a 90-es évek elején az Alapítvány ezt szinte minden területen támogatta.

94-től megint jelentett a nyitott társadalom támogatása az Alapítványnak, hiszen akkor egy olyan szocialista-liberális kormányzat került hatalomra, amelynek a célkitűzései nagyon is egy irányba mutattak az Alapítvány célkitűzéseivel, úgyhogy vállalkozhattunk arra, hogy olyan nagy rendszerek, mint az oktatási rendszer, az egészségügyi és szociális rendszer reformjához megpróbáljunk hozzájárulni. Ezért indult el 94-ben az Egészségügyi Rendszerfejlesztési Program. Ehhez csatlakoztak a fogyatékosprogramok és annak keretein belül a „kitagolás” program, hogy szép lassan elérkezem oda, amiért is itt vagyunk. Ennek a korszaknak is vége lett, a tavalyi évben lezárult az Egészségügyi Rendszerfejlesztési Program. Új kormányunk is van, úgyhogy az 5. korszakban, amelybe beléptünk, visszatértünk ahhoz a helyzethez, hogy az Alapítványnak nagyon komoly erőforrásokat kell arra szánnia, hogy a liberális értékeket őrizze.

A másik nagyon fontos célkitűzése az Alapítványnak az elkövetkezendő 2-3 évben az esélyegyenlőség biztosítása, támogatása a legkülönbözőbb területeken. Vagy ha tetszik a legszélesebb értelemben vett másság kezelésének a támogatása. Ha valaki messziről nézi Magyarországot, akkor azt mondhatja, hogy mi keresni valója van itt egy olyan alapítványnak, amelyik a nyitott társadalmat támogatja, hiszen ez egy nyitott társadalom. De azt gondolom, hogy ha megkérdezzük embereket, hogy az ő szempontjukból valóban nyitott társadalom-e ez a magyar társadalom, és ezek az emberek történetesen esetleg valamilyen etnikumhoz tartoznak, amely nem feltétlenül a többséghez tartozik, gondolok itt elsősorban a romákra, vagy ha megkérdezzük fogyatékosokat, akár testi, akár értelmi fogyatékosokat, vagy olyan embereket, akik valamilyen szenvedélybetegségben szenvednek, akkor ők azt fogják mondani, hogy szerintük ez egyáltalán nem nyitott társadalom. És azt gondolom, hogy ha innen belülről nézzük a dolgot, akkor nagyon sok tennivalója van az Alapítványnak. Tehát a Soros Alapítvány ezekben az években, az elkövetkezendő 2-3 évben azokat próbálja támogatni, akiknek a szemüvegén keresztül a mai magyar társadalom nem nyitott társadalom, és azokat a szervezeteket, intézményeket és kezdeményezéseket próbálja támogatni, amelyek ezeket az embereket egyenlőbb esélyekhez próbálják hozzájuttatni.

Néhány számot is szeretnék mondani: az elmúlt 4 évben a Soros Alapítvány 3,5 milliárd forintot költött évente nagyon sok mindenre, oktatásra az óvodától az egyetemekig, kultúrára, művészetre, környezetvédelemre, vállalkozástámogatásra, egészségügyi és szociális programokra, etnikai programokra. Ebből a 3,5 milliárdból ennek egyötödét tudtuk egészségügyi és szociális programokra, elsősorban az Egészségügyi Rendszerfejlesztési Programra költeni, és évente ebből kb. 50-80 millió Ft ment a fogyatékos-programokra. Ez nagyjából 10%-át jelenti az összes egészségügyi programnak, és ez a mai napig is, tehát az idei évre is igaz. Ebből 30 milliót, tehát mondjuk úgy, a fogyatékos-programoknak kb. egyharmadát a kitagolás programra fordítottuk. Mondhatja mindenki azt, hogy ez a 30 millió hihetetlenül kevés, hogyha abban gondolkozunk, hogy micsoda hatalmas falatról, milyen problémáról van szó. Én is azt gondolom, hogy kevés, de közben azt is gondolom, hogy abból a szempontból, hogy mit sikerült elérni ezalatt az elmúlt 3-4 év alatt ebből az évi kevés pénzből, ez mégiscsak sok. Hiszen elindult egy szemléletváltás azok között az emberek között, akik ezekkel a problémákkal foglalkoznak a mindennapi életük, gyakorlatuk, munkájuk során, és talán azt is mondhatom, hogy elindult egy szemléletváltás az egész társadalomban, mert sikerült fölhívni a figyelmet egy sor olyan dologra, amivel az emberek korábban nem törődtek. Az Alapítványnak, talán szerénytelenség nélkül mondhatom, nagyon fontos katalizátorszerepe volt. Megmozdultak emberek, intézmények, pénzek azért, hogy normálisabb életet élhessenek azok az emberek, akik pontosan ugyanolyan emberek, mint bárki más, aki ebben az

országban él. Talán azt is mondhatom, hogy A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. számú törvény (továbbiakban Esélyegyenlőségi Törvény) születéséhez is hozzájárult az Alapítvány, és abban reménykedem, hogy ahhoz, amit ez a törvény kimond, hogy 2010-ig a tartós bentlakást nyújtó intézményeket át kell szervezni, ahhoz is hozzá tudunk és tudunk járulni, és nagyon remélem, hogy ez meg fog valósulni.

A Soros Alapítvány Soros György tervei szerint 2010-ig fog létezni, tehát ez a dátum véletlenül egybeesik az Esélyegyenlőségi Törvényben megadott dátummal, és ha garanciát nem is tudok rá vállalni, hogy mi addig ezen a területen ott leszünk, de mindenesetre nagyon szeretnénk jelen lenni, és nagyon szeretnénk hozzájárulni ahhoz, hogy ez a dátum valóban végpontja legyen egy olyan folyamatnak, ami ezen intézmények lebontásában elindul. Azt gondolom, hogy ez egy nagyon fontos konferencia, ha tetszik, olyan pont, olyan állomás, ahol megállhatunk egy pillanatra és megnézhetjük, hogy mi történt eddig, és az Önök segítségével és részvételével kitalálhatjuk, hogy akkor hogyan is folytassuk tovább. Nagyon szeretnék Önöknek kellemes, hasznos munkát kívánni, érezzék jól magukat.

TÁJÉKOZTATÁS A SZOCIÁLIS ÉS CSALÁDÜGYI MINISZTERIUM INTÉZMÉNYFEJLESZTÉSI TERVEIRŐL ÉS PÁLYAZATAIRÓL

(Kisgyörgyné Cziráki Andrea főtanácsos, Szociális és Családügyi Minisztérium)

AZ ORSZÁGOS FOGYATÉKOS PROGRAM ALAPELVEI A SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK VONATKOZÁSÁBAN

A Fogyatékosügyi program összeállításához kapcsolódó - szociális szolgáltatások és intézményi ellátások területére vonatkozó koncepcionális - javaslatok iránya abból a szakmai megközelítésből indul ki, miszerint jelentős átalakulás várható a szociális intézmények körében, a fogyatékos személyek intézményi ellátásában. A Szociális Törvény (1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról) életbelépése óta alapvető strukturális és szakmai változások következtek be az intézményrendszerben, amelyek befolyással vannak a hosszú távú fejlesztésekre is. Ez a folyamat érinti a fogyatékos személyek ellátását s e folyamatnak tükröződnie kell az Országos Fogyatékosügyi Programban is.

A szociális szolgáltatások körében és az intézményrendszer átalakításában jelentős változást eredményez a Szociális Törvény folyamatban lévő módosítása. A törvény módosítási javaslata megfogalmazza a fogyatékos személyek ellátásában kiemelkedő jelentőségű koncepcionális elemeket.

- Egyrészt a más ágazatok szabályozásával való összhang megteremtése, a „nem képezhető fogyatékos személy” kiemelése a törvény szövegéből,

- új szabályozási irányok megjelölése, melyek a fogyatékos személyek szempontjából pozitív jelentőségűek, így a fogyatékos személyek állapotának felülvizsgálatára vonatkozó szabályok, amelyek lehetővé teszik, hogy folyamatosan figyelemmel lehessen kísérni az intézményben élők állapotát, illetve annak változását,

- a lakóotthoni ellátási forma létrehozásának kötelezettsége (melyet már A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény is tartalmaz), amely a fogyatékos emberek önállóságának, képességei fejlesztésének és az egyénre szabott programok érvényre juttatásának egyik fontos eszköze lehet. A Szociális Törvény követelményeket támaszt a szociális szolgáltatásokkal szemben amikor a lakóotthonok kialakításának kötelezettségét, másrészt a támogató szolgálatok létesítésének kötelezettségét írja elő. A jogszabályokban megjelenő követelmények azt a szemléletváltozást tükrözik, amelyek az elmúlt években a fogyatékoság megítélésének tekintetében érvényre jutottak. A fejlesztési irányok összhangban vannak azokkal a fontos elvekkel mint a normalizációs elv, az integráció elve, és az autonómia. Továbbá szoros összefüggésben állnak azokkal a szakmai elvekkel, irányokkal mint:

- a differenciált gondozás megteremtése,

- az alap-, és nappali ellátás erősítése, a lakókörnyezethez közeli gondozás biztosítása

- az ellátás minőségének javítása,

- az ellátásban részesülők jogbiztonságának, érdekvédelmének elősegítése

A fogyatékos személyek részére biztosított szolgáltatások fejlesztésének irányai a következők:

- a rehabilitációs intézetekben, ápoló-gondozó otthonokban folyó ellátás szakmai tartalmának átalakítása, a kiscsoportos lakóotthoni ellátás feltételeinek megteremtése. Ez nemcsak a kiscsoportos lakóotthon létrehozásának kötelezettségét határozza meg, hanem rögzíti, hogy a fennmaradó intézményi ellátásoknak is magasabb színvonalúvá, az igényekhez jobban alkalmazkodóvá kell válniuk.

- a fogyatékos személyek speciális szükségleteihez igazodóan létre kell hozni a támogató szolgálatokat, melynek révén a fogyatékos személyek esélyegyenlősége, önállósága megvalósulhat.

- az alapellátási és nappali ellátási formák differenciálása, új intézmények létesítése, a lakókörnyezetből történő kiemelésének megakadályozása, a megszokott környezetben történő életvitel fenntartásának segítése.

Indokolt a megyei önkormányzatokkal közösen szakmai-intézkedési terv kidolgozása a nagylétszámú intézményekben élők állapotfelmérésével együtt a kislétszámú lakóotthoni ellátási formák megteremtésére.

A fogyatékos személyeket ellátó intézményrendszer átalakításának szükségessége több okkal is magyarázható:

- az intézmények jelentős részének kedvezőtlen földrajzi helyzetével, mely sürgeti az izoláltság megszüntetését

- azzal, hogy a foglalkoztatás biztosítása komoly gondot jelent

- az ingerszegény környezet kedvezőtlen hatásával, mely indokolja a viszonylag egyhangú környezet megváltoztatását

- a fogyatékos személy állapotának megfelelő önállóság biztosításával, lehetőség szerinti független életvitel megteremtésével.

A LAKÓOTTHONOK KIALAKÍTÁSA

A lakóotthon a tartós bentlakásos intézmények (a fogyatékos, a pszichiátriai betegek otthona és a rehabilitációs intézmények) mellett vagy attól függetlenül létesített kiscsoportos lakóotthonok kialakításával érhető el.

Terveink szerint rehabilitációs intézetben élőknek

- 15 %-a intézetben kívüli (önálló) lakóotthonban (700 fő)

- 20 %-a az intézet környezetében kialakított lakóotthonban (1000 fő)

ápoló-gondozó otthonokban élőknek

- 10 %-a az intézet környezetében kialakított lakóotthonban (1000 fő) helyezhető el.

Az önálló lakóotthon létesítésének költsége 1,5 mFt/fő, az intézeti környezetben kialakított lakóotthoné - a járulékos költségek csökkenése miatt - 700 ezer Ft/fő. (1998. évi árakon), így az összesen 2.700 férőhely lakóotthonok kialakításához kb. 2 mrdFt szükséges. Ez 10 éves program keretében - intézmény korszerűsítéssel együtt - oldható meg.

Forrása:

- a Szociális és Családügyi Minisztérium szakmai program pályázata, amely 1998-ban indult és 12 lakóotthon kialakításához 140 mFt-ot biztosított
- a fenntartó saját forrása
- a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány támogatása.

Ezzel egyidőben szervezendő a tartós bentlakást nyújtó intézmények modernizálása, a férőhelyek csökkentése.

A lakóotthon a Szociális Törvény módosításának tervezete szerint, 8-12 fő fogyatékos, pszichiátriai beteg személyi elhelyezésére szolgáló intézmény, amely az ellátottak életkorának, egészségi állapotának megfelelő ellátást biztosít. A bekerülés alsó korhatára a tizenhatodik életév, felső korhatára az elhelyezésre kerülő személyre irányadó nyugdíjkorhatár elérése, ha a személy önmaga ellátására legalább részben képes. A lakóotthon az elhelyezettek számára szükség szerinti étkeztést, ruházatot, mentális gondozást, egészségügyi ellátást és az önálló életvitelhez szükséges feltételeket biztosít. A lakóotthonban a meghatározott intézményi ellátásért fizetendő személyi térítési díj nem haladhatja meg a jogosult havi jövedelmének 50 %-át. A térítési díj az egy ellátottra jutó lakhatási költség napi összege, étkezés igénybevétele esetén az étkezési térítés, valamint szolgáltatások igénybevétele esetén az egy ellátottra jutó összköltség napi összege.

A SZOCIÁLIS ÉS CSALÁDÜGYI MINISZTERIUM PÁLYÁZATI FELHÍVÁSA A LAKÓOTTHONOK LÉTESÍTÉSÉNEK TÁMOGATÁSÁRA

A Szociális és Családügyi Minisztérium az 1999-es évben is támogatni kívánja a személyes gondoskodást nyújtó szociális szak- és alapellátás fejlesztése során a lakóotthonok létrehozását. A pályázati felhívás tartalmazza a minisztérium következő évekre irányuló fejlesztési elképzeléseit, amely az intézmények tárgyi feltételeinek javítását, a lakóotthoni modell létesítésének támogatását, az új típusú szolgáltatást nyújtó nappali és átmeneti ellátást biztosító intézmények kialakítását a fogyatékos személyek részére, az alapellátás fejlesztését és meghívásos pályázat keretében Heves, Nógrád, Vas, Zala megyékben a módszertani feladatok támogatását.

A támogatásra fordítható keretösszeg összesen 660 mFt.

A fogyatékosokat ellátó intézmények modernizálása során elsődleges cél az új típusú kics csoportos gondozási modell kialakítása. Támogatást igényelhetnek állami, önkormányzati fenntartású intézmények, amelyek egyidejűleg vállalják az intézmény környezetében a lakóotthon kialakítását, és az alapintézmény gondozási feltételeinek javítását. A támogatás feltétele, hogy az intézmény középtávú koncepcióval rendelkezzen, amely tartalmazza a lakóotthonba kihelyezett ellátottak rehabilitációs programját. Az új ellátási forma kialakítására vonatkozó támogatással egyidejűleg fejlesztési programon alapuló gondozási modell megvalósítását segítő eszköz beszerzése is igényelhető.

A pályázat benyújtásának határideje: 1999. április 23.

Az elbírálás alapvető szempontjai:

- a pályázati adatlapon és összesítő lapon megjelölt valamennyi dokumentum rendelkezésre állása
- a szakmai program tartalmi megfelelése (szakmai program, pénzügyi követelmény)
- pályázati program indoklottsága
- megvalósítás költségigényének realitása

A programra elnyerhető összeg maximálisan 15 mFt. A támogatás forrás-kiegészítésként működik, a pályázónak a megvalósítás költségeinek 35 %-ával rendelkeznie kell, a 65 % támogatásként igényelhető.

LAKÓOTTHON LÉTESÍTÉSEK, ELŐKÉSZÍTÉS, FELKÉSZÍTÉS AZ ÚJ ÉLETFORMÁRA

A LAKÓOTTHONOK KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSAI, MODELLJEI

(Makrai Józsefné intézményvezető, Lámpás '92 Közhasznú Alapítvány - Göd) (A Lámpás'92 Közhasznú Alapítvány 1999-ben 3 éves futamidővel 9mFt pályázaton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól a szakmai munka minőségének javítására az általuk működtetett lakóotthonokban. (A szerkesztő))

A kitagolás programmal régi álmunk teljesült, egy régi álom, amit 1988 óta együtt álmodtunk sérült barátainkkal, Józival, Icussal, Lacival - egy szakosított szociális otthon lakóival. Egyszerű emberi álmok voltak ezek, Józsi például arról álmodott, hogy milyen jó volna egyedül sétálni az utcán, buszra szállni, vásárolni, fagyaltot venni, akár három, négy gombócot is és önállóan eldönteni, hogy mit szeretne, vaníliát vagy csokoládét. Laci merészebbet álmodott. Álmodott egy házról, egy otthonról, ami az övé és ahol együtt élhetne barátaival, szerelmével. Ez az álomház egy szép kertes ház volt a falu közepén. Ez az álom egy kicsit váratott magára, de teljesült. A Lámpás 92 Alapítvány első lakóotthona 1994. novemberében nyitotta meg kapuit, 40 sérült fiatalnak adott otthont. Jelenleg 149 fő részére, három intézménytípusban és 26 lakóotthonban nyújtunk elhelyezést. Lakóink nagy része halmozottan sérült, 72 % volt állami gondozott.

MILYEN LEGYEN EGY LAKÓOTTHON?

Minden embernek szüksége van egy otthonra, egy barátságos, biztos helyre, ahol jól érezheti magát, ahová jó hazatérni. Ne gondoljuk, hogy az intézetek lakóinak mindegy, hogy hol és hogyan élnek. Ők is vágyakoznak mindenre, ami kint van, mindenre ami emberi, vágyakoznak egy átlagos emberi életre, egy teljes életre, ami ép kortársaiknak sajátja. Szeretnének velünk, köztünk élni, hiszen kizárva és kirekesztve nehéz megélni a mindennapokat.

Milyen is legyen tehát egy lakóotthon? Mindenképpen olyan legyen, ami a sérült ember vágyainak megfelel, legyen egy igazi otthon, megfelelő segítséggel. Alapelv, hogy a sérült ember igényei, szükségletei legyenek a középpontban, és ehhez kell a lehető legjobban igazítani a gondozási, lakhatási formát. Amennyiben ezt az elvet követjük „sokszínű” lakóotthonokat kapunk, hiszen minden otthon - ezért szükségszerűen minden lakóotthon is - más és más. A lakóotthonokban gondoskodni kell a megfelelő segítségről is, melynek arányait, mértékét mindig az adott otthon lakóinak szoros szükségletei kell meghatározzák.

Az „alulgondozást” el kell kerülni, de a „túlgondozás” is legalább ilyen veszélyes, hiszen fixálja a függőséget, nem ad teret a lakók kompetencia határának bővítésére, mellesleg drága is. Jelenleg a kötelező teljes körű ellátást előírja ugyan az 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról, de ettől a lakóotthonok gondozási formájának el kell térnie, mert „a rendelet logikája szerint az az egyén aki bekerül egy bentlakásos intézménybe, teljes ellátásra szorul az intézmény területén,

ami a tisztálkodástól kezdve az étkezésen keresztül a foglalkoztatás biztosításáig terjed és a teljes ellátás biztosításának felelősségét az intézetre, a „szakmára” pontosabban az intézmény vezetőjére helyezi”. (Pordán, 1998. i.m. 129. oldal) Tehát a fogyatékos ember számára az autonómia elérése harcot jelent, harcot a környezettel és harcot önmagával.

ÁLTALÁNOS KÍVÁNALMAK

- A lakóotthont kis létszámra tervezzük, középpontban a fogyatékos ember legyen, az ő szükségleteihez próbáljunk igazodni.
- A tervezéstől, telepítéstől a működtetésig, minden munkafázisnál figyelembe kell venni a normalizációs és integrációs elveket.
- Telepíthetjük város, vagy falu központba, de semmiképpen se alacsony presztízsű helyre (például szeméttelep, temető, autóbontó mellé), hiszen akaratlanul is azt közvetíti, hogy az ott élő emberek értéktelenek. Ennek a helynek a stigmája átvédődik a lakóotthon lakóira is.
- Fontos, hogy jó legyen a közlekedés, közel legyenek a boltok, üzletek, elérhetőek legyenek a szolgáltatások.
- A lakóotthon legyen átlagos, illeszkedjék be a környezetbe.
- A lakóhely és a munkahely legyen különválasztva (ez is segíti a normális napi, heti, éves ritmus kialakulását).
- Amennyiben mód van rá és a lakók is igénylik legyen mindenkinek külön szobája, de mindenképpen legyen legalább „intim tere”, ahová félrevonulhat.
- Legyen közös tér is, akár az étkezésekhez vagy egyéb szabadidős tevékenységekhez.
- Fontos, hogy megfelelő számú vizesblokk legyen, ellenkező esetben reggeli ébredések és esti lefekvések idején probléma adódhat.
- A lakóotthont adaptálni kell a sérült ember szükségleteihez, akadálymentessé kell tenni, segédeszközökkel ellátni (kapaszzkodók, ülőkék, fénycsengők stb.), még jobb már eleve a lakók igényeinek, szükségleteinek megfelelően tervezni, kivitelezni.

A LAKÓOTTHON BERENDEZÉSE

Egy otthon berendezése izgalmas feladat. Biztosan mindenki emlékszik rá, hogy milyen érzés volt, amikor saját otthona, lakása berendezését tervezgette. Ezt az élményt nem szabad megtagadni az otthonház lakóitól sem. Teret kell adnunk vágyaiknak, elképzeléseiknek, ötleteiknek, hiszen ez az ő otthonuk, nem az a fontos, hogy nekünk vagy másoknak tetszik-e. Elkészerítő látvány, amikor egy lakóotthonba belépve egyforma függönyökkel, egyforma ágytakarókkal, egyforma berendezési tárgyakkal találkozunk. Ez az otthon bár külsőre egységes, meg van az összhangja, de hiányzik belőle a bentlakó izlésvilága, egyénisége, maga a valós élet. Az otthon lakójának legyen módja elhozni régi lakóhelyéről kedves berendezési tárgyait, műtűrkéit, hiszen ezzel elhozza a múltját, és sokkal könnyebb elkezdni egy önállóbb, felnőtt életet. Egy igazi otthon tükrözi a benne lakó ember személyiségét, lelkületét és nem utolsósorban életkorát. Erről sokszor megfélekednek a segítők. Az otthonlakók felnőtt emberek és felnőtt emberi szükségleteik vannak. A lakóotthonban meg kell teremteni a sérült egyén „felnőtt” státuszát. A lakás berendezésében a család, a barátok is segíthetnek, ez jól előkészíti, bevezeti a későbbi együttműködést.

A LAKÓOTTHONOK KÜLÖNBÖZŐ TÍPUSAI

Alapelv: igazodni kell a sérült ember szükségleteihez, a jó lakóotthon válasz egy körvonalazott, megfogalmazott igényre. „Tévhit az is, hogy a normalizáció csak a száz százalékban független életet jelentheti, hiszen a gyakorlati megvalósulás különböző fokozatai is elképzelhetők, sőt, például a lakóformák tekintetében éppen egy minél differenciáltabb választék, egy minél szélesebb kínálati paletta biztosíthatja az optimális egyedi választások lehetőségét. A normalizáció nem csak az enyhe fokban akadályozott emberek életminőségét célozhatja, nem csupán ők „alkalmasak” rá, hanem épp ellenkezőleg, pozitív kihatásai a súlyosabb mértékben, akár halmozottan akadályozottak esetén a legnagyobbak. Órájuk sem igaz ugyanis, hogy a hasonló állapotúak között lenne a legjobb helyük, egyfajta védőoltalmazó környezetben, ami mentes a társadalom farkastörvényeitől - az ilyen szemléletből ugyanis képességeik alábecsülése következik majd, a szegregált intézményekbe való beutalásuk, ahol akár embertelen körülmények közé is kerülhetnek.” (Záska-liczky, 1999. i.m. 46. oldal)

A LÁMPÁS'92 alapítvány különböző otthonai

- Teljes (24 órás) segítséget nyújtó ház: az itt lakó a nap minden órájában segítséget igényelhet, de célszerű lenne itt is egy napi rendszerességű elfoglaltság napközi otthonban, foglalkoztatásban.
- Részleges felügyeletet biztosító ház: ennek a háznak a lakói napi rendszerességgel elhagyják lakóotthonukat, munkahelyük van, vagy oktatásban, képzésben vesznek részt, így segítséget csak délután és éjszaka igényelnek.
- Alkalmankénti felügyeletet biztosító ház, ami valójában azt jelenti, hogy a segítő együtt lakik ugyan a sérültekkel, de mivel más munkahelye is van, a napnak csak bizonyos szakában tartózkodik otthon.
- Bizalom-ház: a lakók itt már önállóan élnek, de kérhető segítség a központból, más otthonházainkból, szomszédtól, személyesen, vagy telefonon. Az a tény, hogy itt már nincs állandó felügyelet nem jelent magára hagyottságot, elhanyagoltságot. Természetesen szükséges bizonyos gyakorisággal, de feltétlenül rendszeresen a segítőlátogatás (beszélgetés, felkészítés bizonyos helyzetekre, tanácsadás, konfliktuskezelés, gyakorlati útmutatás stb.).
- Önálló lakhatás: itt már felmerül a kérdés, hogy a sérült önállóan lakjon-e, vagy párjával, barátjával, abban az otthonban amellyel az övé, vagy amit a későbbiekben megvehet. A kiköltözés után a segítő szinte mindennapos vendég, együtt „lakják be” a lakást, tervezik a mindennapokat, ismerkednek a környékkel, szomszédokkal. Megfelelő mértékű felkészítés után a segítő látogatásai ritkulnak, de bizonyos rendszerességgel a hét meghatározott napján, vagy napjain biztosítottak.

Új gondozási formák, melyek ugyan nem szorosan vett lakóotthonok, de nem intézeti élettérben, hanem családi körülmények között valósulnak meg

- Családi gondozás, itt a sérült fiatal egy családba illesztjük, egy olyan családba, ami nem a sajátja.
- Gondozás a saját tulajdonban (házi gondozás), így a sérült fiatalnak nem kell idegen környezetbe kerülnie, alkalmazkodni másokhoz, idegen élethelyzetet megszokni. Saját lakásában, biztonságban igényelhet és kaphat megfelelő segítséget.

Ezek az intézménytípusok más országokban már léteznek, mindenképpen előre mutatók és alapítványunkban is évek óta jól működnek. Előfordul azonban, hogy jelenleg még nehezen kivitelezhetőek, de nem mondhatunk le arról a lehetőségről, hogy minden sérültnek megtaláljuk a neki legmegfelelőbb lakhatási formát és azt, hogy szabadon választhasson közülük. Ahol különféle típusú lakóotthon is működik fontos, hogy az ellátási formák között átjárhatóság legyen, mindenkinek legyen

lehetősége változtatni, tovább haladni, de szükség esetén visszalépni is. Ha egy sérült ember egy lakóotthonból kikerül, fontos, hogy ne hagyjuk magára, kövessük későbbiekben is nyomon az életét. Mivel lakóink nagy része volt állami gondozott, a lakóotthon kell legyen számukra az a biztos pont ahová vissza lehet menni, elbűszkélkedni az elért eredményekkel, de ha kell tanácsot is lehessen kérni. Ezt biztosítja alapítványunk.

Az lakóotthon működése, mindennapjai, a lakók életminősége határozzák meg, hogy intézetről, vagy lakóotthonról beszélünk. Az lakóotthonból is lehet „kis intézetet” csinálni, ha az alapelvek sérülnek, ha elvitatjuk a lakók jogát a saját otthonhoz, ha mi hozunk a fejük fölött döntéseket, ha mi irányítunk a lakók megkérdezése nélkül, ha uniformizált az életrend. A mi felelősségünk tehát, hogy megőrizzük ezeknek a lakhatási formáknak az előnyeit, minőségét, emberiségét, hogy megvalósuljon a sérült emberek - Józsi, Laci, Icus - álma.

IRODALOM

PORDÁN, Á. (1998): *Az értelmileg akadályozott emberek gondozásának alternatív formái Magyarországon*, In: Zászkaliczky Péter (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kics csoportos lakóotthonokról. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány. Budapest. 127-176.o.

ZÁSZKALINCZKY, P. (1999): *Fogyatékoság, normalizáció, integráció*. In: Kézikönyv az értelmi fogyatékos emberek lakóotthonaiban dolgozó segítők részére. Kézenfogva Alapítvány. Budapest. 31-47.o.

ÚT A LAKÓOTTHONIG (Az intézmény 1999-ben a Soros Alapítványtól ImFt pályázaton elnyert támogatást kapott a Népjóléti Minisztérium pályázatán nyert összegből vásárolt lakóotthon berendezésére. (A szerkesztő))

(*Varga Lászlóné igazgató; Baranya Megyei Közgyűlés Értelmi Fogyatékos Gyermek Otthona, Boly*)

A Baranya Megyei Önkormányzat Értelmi Fogyatékos Gyermek Otthonában 270 fő súlyosan és középsúlyosan értelmi fogyatékos, halmozottan sérült gyermek és fiatal felnőtt ápolása, gondozása, képzése, foglalkoztatása folyik. Úgy öt évvel ezelőttiig olyanok voltunk, mint abban az időben a legtöbb egészségügyi gyermekotthon, vaságyas, néhol rácsos ágyas, rideg, kórházaszerű. Az intézetben azonban tisztaság volt, a gondozottak jól ápoltak voltak, de foglalkoztatásuk, képzésük nem volt központi téma.

A változást a németországi Diakonie Stetten fogyatékosok intézete munkatársainak első látogatása hozta az intézet életében. Elszörnyedtek attól, hogy a gondozottak -igaz, hogy tisztán, jól ápoltan, jóllakottan - de csak ültek, nem volt értelmes elfoglaltságuk, programjuk és környezetük is bár tiszta, de rideg, inkább kórházra, mint otthonra hasonlított. A vendégek véleményüket nem rejtették véka alá, igen keményen megkritizáltak bennünket. Nehéz helyzetben voltunk amúgy is, mert az intézet teljes vezetősége új volt, még csak tanultunk, s akkor mindjárt teljes váltás szükségessége merült fel munkánk alapjaiban, ez nem volt könnyű. A Diakonie Stetten dolgozói meghívtak bennünket intézetlátogatásra - először a vezetőket, s azóta folyamatosan a dolgozókat is, ápolókat, pedagógusokat, így tanultunk, s ennek alapján alakítottuk át a gyermekotthont. Ma már nyoma sincs a régi intézetnek, vaságyának, kórháznak, a gondozottak díszített, lakályos, otthonias jellegű helyen élnek, napi foglalkoztatásuk, képzésük, munkájuk nemcsak az intézeten belül, hanem az alapítványunk által azóta az intézeten kívül, a városban vásárolt foglalkoztatóházban is folyik.

Mivel Stettenben a legsúlyosabb gondozottak is lakásban laknak, a változásokkal nálunk is egyenes út vezetett a lakóotthon felé. Ebben a partnerintézmény sok szakmai segítséget nyújtott. A lakóház megvásárlása a Népjóléti Minisztérium pályázatán nyert pénzből sikerült.

Az első nagyobb lépésre 1997-ben adódott lehetőség. Az intézet területén megüresedett 90 m²-es szolgálati lakást igyekeztünk a jó cél érdekében felhasználni és 6 nő gondozottat költöztettünk oda 14-től 24 éves korig. Ezt a részleget tréninglakásként működtettük. Kezdetben persze voltak nehézségek - a munkaidő-beosztással, programokkal -, de az eredmény óriási. A lányok mindenféle tekintetben megváltoztak, különböznek az intézet többi lakójától: önállóbbak, csinosabbak, igényesebbek, ügyesebbek, önértékesebbek lettek. A tréninglakásban már érvényesül a lakóotthon lényege, amiben leginkább különbözik az intézettől: megszűnik a hotelszolgálat, a teljes kiszolgálás, a lakónak nagyrésztben gondoskodnia kell magáról: részt kell vennie a házimunkában, cserében több választási lehetősége van, részt vehet a döntésben nincs olyan szoros napirend. Ők fogják az új lakóotthonba a kiköltözők egy részét képezni, és segítenek abban, hogy a másik 6 fő - akiknek nem adatott még meg a külön lakásban lakás - is be tudjon illeszkedni az új helyzetbe. Akiknek nem volt lehetőségük lakásban lakni eddig a kiköltözők közül, azokat is igyekeztünk kis, 2-3 ágyas szobákban elhelyezni, hogy szokjanak hozzá az önállóbb lakóterezhez.

A lakók kiválasztásánál a legfontosabb szempont, hogy a kiválasztottak között ne legyen semmilyen személyes konfliktus, harag, tehát tudjanak együtt élni. Fontos a lakók mobilitása, szocializálhatósága. Ne legyen a leendő lakónak olyan súlyos betegsége, ami állandó orvosi felügyeletet kíván. Persze, fontos az is, hogy kiköltözni akarjon, természetesen először őt kell megkérdezni. Főleg most az elején, az első ilyen ház indításánál olyan tulajdonságokat is figyelembe kell venni - mint pl. a túl hangos beszéd -, ami zavarja a szomszédokat, mert most még igencsak súlyponti kérdés az ő jóindulatuk megszerzése.

Az 5 fő segítőtől 3 fő egy évig dolgozott a német partnerintézményben, 2 fő részt vesz a Soros és a Kézenfogva Alapítvány felkészítésében, részt veszünk minden továbbképzésen, konferencián ami a témával kapcsolatos, hogy mire a jövő hónapban beindulunk, a lehető legkevesebb legyen az olyan probléma, amely előtt tanácsstalanul állunk.

Persze, változtatni biztos kell menet közben, ezt megtanultuk a már működő tréninglakás beindításánál is, de inkább változtassunk, mint mereven ragaszkodjunk egy esetleges rossz előzetes elgondoláshoz. Mivel nincs még nagy tapasztalatunk, biztos előjönnek olyan problémák, amire nem számítottunk, amit közben kell megoldanunk. A lakókörnyezetet a már évekkal ezelőtt elkezdett május 1-i nyílt napok szervezésével kezdtük felkészíteni a változásokra. 40 évig a település életében tabu volt a gyermekotthon, titkok lengték körül. A bolyi polgárok megnézték, megismerték az intézetet s kellemesen csalódtak, ezt a pozitív véleményt el is mondták nekünk. Május 1-én kulturális és sport programmal, bállal várjuk a város lakóit és mindenki megnézheti az intézetet. Munkatársaim készségesen állnak magyarázatokkal a látogatók rendelkezésére. A városi gyermekek a mieinkkel együtt játszhatnak a fejlesztő eszközökkel, játékokkal és így közelebb kerülnek egymáshoz. A foglalkoztatóház esetében is pozitív tapasztalataink vannak a szomszédok hozzáállásával kapcsolatban. Persze a lakóotthon más, de reméljük, hogy az esetleges kezdeti idegenkedés megváltozik, ha megismerik lakóinkat. A szomszédokkal való kapcsolat kialakításában nagyon fontos szerepe van a lakóotthonban dolgozóknak is.

A lakóotthoni forma alapját, célját, alapvető funkcióit, feladatait megpróbáltuk megfogalmazni a tapasztalt partnerintézmény hasonló koncepciója alapján, a mi viszonyainkat figyelembe véve.

Tehát: A lakóotthon az emberi élet értéke és méltósága figyelembevételével működik. A lakó biztonságban, megbecsülve, önálló személyiségként, de mégis közösségben éljen, így kialakul egyéni kezdeményező-készsége, felelősségérzete és kész új tapasztalatok szerzésére.

A lakóotthoni ellátási formától elvárjuk, hogy

- a lakás otthonná váljék
- erősödjék a lakó önbecsülése az önmegvalósítás által
- támogassa az intimitást
- tegye lehetővé a függetlenséget
- fejlessze a képességeket, ismereteket, kreativitást, rugalmasságot
- biztosítsa, ha szükséges, az ápolást, gondozást
- engedje meg a választás szabadságát
- adjon jobbiztonságot.

A pedagógiai koncepciót három elv határozza meg

- a normalizáció
- az integráció
- és az önmeghatározás.

A normalizáció azt jelenti: „Úgy élek, ahogy mások”. Olyan modellt és életfeltételeket kell biztosítani a fogyatékos embereknek, ami ezt lehetővé teszi. Lehetővé kell tenni:

- a függetlenséget és választást
- privát élettér kialakítását
- szabadidőt házon kívül és belül
- rokonok, barátok fogadását
- munka és magánélet különválasztását.

Az integráció azt jelenti: „Más lakókkal egy utcában, egy városban lakom, befogadnak.”

- fontos a kapcsolat a szomszédokkal, tartsuk tiszteletben a szomszédok jogait, informáljuk őket
- legyen a lakók megjelenése ápoltt, viselkedése olyan, hogy ne botránkozhassanak meg rajta
- integrációs lehetőség még: a foglalkoztatóházba vezető út, a szabadidő eltöltése, városi rendezvények, esetleges hitélet (lakóink rendszeresen járnak misére)

Az önrendelkezés segíti az individuális életformák kialakulását: a fogyatékosokat az intézetben csoportként kezelik, ez nehezíti az individualitás érvényesülését. Nehéz azért is mert külső segítségre szorulnak. Ezért a koncepciókban prioritást kell élvezni annak az elvnek, hogy minden ember egyenlő - ha életmódja, igénye különböző is. Ezt a különbözőséget, egyedi jeleket tiszteletben kell tartani.

A mindennapok kialakításában a következő szempontokat kell figyelembe venni:

- a megközelíthetőséget: az otthonban, minden helyiség, tárgy, eszköz, mindenki számára legyen megközelíthető, a konyha, a hűtő, a fürdő stb.
- a privátszféra biztosítását: a szobák berendezésében, kialakításában teljesülnie kell a lakók kívánásának. Fontos, hogy ha akarják bezárhatják szobájukat, szekrényeiket.
- választási lehetőségük legyen: bútor, függöny, berendezés kiválasztása, programválasztás.
- tisztelni kell az intimitást, nem kell mindent nyilvánosan megbeszélni. Hagyni kell lehetőséget a lakónak a visszavonulásra is.
- a segítőknek az egész csoportra, de külön-külön minden gondozottra egyéni fejlesztési tervet kell készíteni.
- a lakóotthonra, az intézetre érvényes általános szabályok is vonatkoznak: egészségügyi dokumentáció vezetése, gyógyszerkiadás, zsebpénzzel kapcsolatos dokumentáció vezetése.

A segítők és a lakók különböző megbeszéléseken vesznek részt. Ezek a következők:

- Egyéni fejlesztési terv megbeszélése, melyen részt vesz az érintett lakó, a segítők, a hozzátartozók, orvos, pszichológus - ezt kétvétenként, szükség esetén gyakrabban kell megtartani.
- Lakócsoport megbeszélés a dolgozók között háromhetente szükséges.
- A lakócsoport megbeszélés, amikor a dolgozók és a lakók megbeszélik az aktuális témákat, programokat, nyaralásokat.
- Az éves programot, a változásokat évente kell megbeszélni.
- Az intézet orvosa, pszichológusa, terapeutái természetesen a lakóotthoni csoport rendelkezésére is állnak. Mivel lakóink viszonylag súlyos fogyatékosok és járulékos betegségeik is vannak - a segítők - egy kivételével - gondozónői végzettséggel is rendelkeznek.

Beszélnünk kell még az átmenet, a költözés nehézségeiről. A gondozottak egy része óhatatlanul veszteségélményként éli meg a költözést. Igyekezzünk megnyugtatni és az új lehetőségekkel ösztönözni őket. Figyeljünk rá, hogy az új élet - főleg eleinte - sok régi elemet tartalmazzon pl. közös programok, régi kapcsolatrendszer, megszokott foglalkozások. Lehetőség szerint barát költözhessen baráttal, és esetleg régi dolgozó is menjen velük. A hozzátartozót időben vonjuk bele az előkészítésbe, így elérhetjük, hogy pozitívan viszonyuljon a változáshoz. Ugyanez vonatkozik a segítőkre is, hisz ők is szoronganak az új feladattól. A lakónál ügyeljünk arra, hogy minden használati tárgyát, játékát vihesse az új házba.

Nagyjából ennyi tapasztalatot, segítséget sikerült összegyűjteni új feladatunkhoz a lakóotthon működéséhez és az elmondott szempontok alapján igyekezzünk majd dolgozni.

Hogy ez hogy fog sikerülni, megláthatják, ha érdeklí Önöket, ugyanis intézetünk július 8-án, 9-én egy konferenciát szervez, melynek keretében megismerhetik az otthont, foglalkoztatóházunkat és az akkor már működő lakóotthonunkat. Akkor már be tudunk számolni az első három hónap tapasztalatairól. Aki kéri, annak szívesen küldünk meghívót.

Reméljük, hogy aki eljön, nem csak az ország egyik jó színvonalú egészségügyi gyermekotthonát láthatja, hanem egy szépen működő lakóotthont is.

KISCSOPORTOS LAKÓOTTHON LÉTESÍTÉS EGÉSZSÉGÜGYI GYERMEKOTTHON MELLETT (Az intézmény 1997-ben 1.429.700,-Ft, 1998-ban 360.000,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Kis Imre igazgató-főorvos; Egyesített Népjóléti Intézet Egészségügyi Gyermekotthona, Tokaj)

INTÉZMÉNYÜNK BEMUTATÁSA

Bevezetőben szeretném néhány mondattal bemutatni intézetünket, pontosabban azt az állapotot, amely nem is olyan régen, 1996 végén jellemezte az intézményt.

Az akkori Tokaji Egészségügyi Gyermekotthonban 150 fő kis- és nagykorú értelmileg akadályozott személy élt mindenfajta képzés, fejlesztés, hasznos elfoglaltság nélkül. A magas falakkal körülvelt középkori kolostor épületben a normális környezettől teljes izoláltságban, összezsúfolva, minden személyes élettér, tárgy lehetősége nélkül, az ápoló személyzet kénye-kedvének kitéve, sokszor rácsos ágyba zárva vegetáltak. A helyzet tragikumát legjobban a bemutatott negyvenágyas kórterem illusztrálja, ahol a gondozottak „biztonságát” egy tucat rácsos ágy is garantálja, és a rend fenntartásához egy-két nővér is elég!

Mások hibáiról, mulasztásairól most nem beszélve, inkább csak magamat mentve jelzem, hogy az 1996 november végi ombudsmani vizsgálatot két hónappal megelőzően kezdtem el itt dolgozni heti tíz órás megbízással, mint intézeti orvos. Tettem, amit tettem, szinte egyetlenként a meghonosodott szokásrenddel szemben próbáltam embe-riesebb viszonyokat teremteni, kezdeményeztem négy nővér gyógypedagógiai asszisztensi képzését, foglalkoztatót alakítottunk ki, karitatív szervezetekkel

vettem fel a kapcsolatot, mivel az országgyűlési biztos vizsgálata előtt a fenntartó önkormányzat bizony nagy segítséget nem adott.

Ennyi hatásköri túllépés után érthető, hogy az ott dolgozóknak ez már szemet szűrt, feljelentő levelet írtak ellenem a fenntartónak. Ennek és az ombudsmani vizsgálatnak az intézetet súlyos fokban elmarasztaló megállapításainak „köszönhetően” aztán 1997. július 1.-től intézetvezetői megbízást is kaptam. Igazi karriertörténet!

Ennyi bevezető után a témához visszatérve, számomra örömet és reményt jelentett az ombudsman vizsgálata, de valódi kitörési lehetőséget és támogatást a Soros Alapítvány Kitagolási programjának pályázati rendszere jelentette. Nagy szerencsémnek tartom, hogy azokban a kritikus időkben megismerhettem a Kézenfogva Alapítvány munkatársát, Pordán Ákost is. Az ő segítségével ismertem meg tanulmányát elolvasva, a normalizációs elvet, és ő hívta fel a figyelmemet a Kitagolás pályázati rendszerre, amelybe az utolsó pillanatban sikerült is bekapcsolódnunk. A kapott támogatásokkal a középorkból szinte egy pillantás alatt eljutottunk a mába, a XXI. század küszöbére, és nemcsak a dologi-tárgyi-technikai feltételénél illetően, hanem talán sokak fejében, gondolkodásában is!

A nyitást, a helyi társadalomba való megjelenés, beilleszkedés lehetőségét a Kitagolás 2 pályázat biztosította. Módunk nyílt arra, hogy jónéhány gondozottunk rendszeresen kijárhasson a város általános iskolájába és ott zene-, tánc-, mozgás-foglalkozásokon vegyen részt. Ennek egyik fontos hozadéka az lett, hogy megismertek bennünket, s később városi rendezvényeknek értékhorozó produkciókkal megjelenve a helyi társadalom előítélete, félelme, ellenállása gondozottainkkal szemben jelentősen csökkent, sokakban meg is szűnt. A másik legfontosabb hozadéka ennek a programnak pedig az volt, hogy az ottani pedagógusok közül több értékes munkatársat nyertünk.

KISC SOPORTOS LAKÓOTTHONUNK

Ezek után már könnyebb volt belevágni a Kitagolás 3 pályázaton elnyert támogatással a kiscsoportos lakóotthon létrehozásába. 1997. szeptemberében kezdtük el a munkálatokat. Az önkormányzat által felkínált épület mellé a felújításhoz szükséges anyagi támogatás csak „elvi” maradt, így önerőből, sok társadalmi munkával és kissé hosszú idő alatt sikerült a lepusztult szolgálati lakást rendbe tenni, a pályázati támogatásból berendezni. A lakóotthont az anyaintézettől egy kerítés és egy keskeny utca választja el, két szobából, nappaliból, konyhafüldőszoba-WC-ből áll. A lakók kiválasztása az értelmi, mozgás- és szociális képességek figyelembevételével történt. Jelenleg 5 fő, 3 nő, 2 férfi él az otthonban, átlagéletkoruk 25 év, közülük korábban 4 fő volt állami gondozott. Itt említem meg, hogy a 15 éves koráig családban nevelkedő egy gondozottunk az, aki a kitagolás kezdetekor a legtöbb segítséget jelentette számunkra.

A kitagolást (szó szerinti értelemben) három lépcsőben tudtuk megoldani.

- Az első lépcsőben kb. egy hónapig délutánonként néhány órát töltöttek a lakásban. Ismerkedtek a környezettel, szépítették, átalakították a lakás berendezését.

- A második fázisban már teljes nappali kint tartózkodás, azaz valódi kiköltözés vagy inkább beköltözés történt folyamatos felügyelettel éjszaka is.

- A harmadik lépcsőben eljutottunk addig, hogy éjszakai felügyelet nélkül hagyjuk őket egy rendszeres, de távolságtartó kontrollal. Ezt nagymértékben a közvetlen telefonkapcsolat segíti elő, mely segítségével két lakó (az egyik tárcsázni tud, a másik érthetően beszélni) bármely probléma esetén azonnali segítséget tudnak kérni.

Napi életritmusuk a következő: reggel 7 óráig önállóan kelnek, reggeliznek. Az ételt az intézet konyhájáról kapják, önállóan ők hozzák el, azt kiegészítik a maguk által vásárolt, kamrában, hűtőben lévő élelemmel. 8 órára jönnek át az intézetbe, ahol déli 12 óráig tartózkodnak. A foglalkoztatásban tevékenykednek, részt vesznek fejlesztő, zeneterápiás órákon, stb. Itt jelzem, hogy egyik legsúlyosabb problémánkat tartom a hasznos, rendszeres, pénzkereső tevékenység hiányát. A munka öntudatot növelő, személyiségfejlesztő hatása sajnos számukra egyelőre nem elérhető. Délről az esti lefekvésig egy szociális segítő szervezi életüket. Közös ebéd, pihenő, majd délután szabadidős tevékenységek következnek. Séta a városban, vásárlás, könyvtárlátogatás, kertészkedés, szűkség esetén nagytakarítás, stb. Vacsora után már legtöbbször annyira fáradt, hogy rövid tv-nézés után este 20.00-21.00 óra között lefekszik aludni. A napi ritmus mellett fontosnak tartjuk a hétvégék megfelelő strukturálását, az ünnepek, névnapok, születésnapok megünneplését. Az otthoni munkamegosztásra kezdetben a viszonylagosság volt jellemző, mára vezérlő elvvé a nemi meghatározottság vált, a nő mosogat, törölget, a férfi porszívózik, cipeli az ebédet, stb. Szembeötlő, hogy a belső intézeti kapcsolatok lazulása mellett egyre erősebb közöttük a szolidaritás és egyre jobban kezdenek felértékelődni a külső kapcsolatok.

A megteremtett intim, privát környezet, a nagyobb önállóság egyértelmű személyiségfejlődést eredményez. A tömegeből kiválva egyéniséggé alakulnak. Megjelenik a felelősségvállalás, önálló kezdeményezés, véleménynyilvánítás. *Ennek az öt embernek az élete, fejlődése bizonyítja, hogy a normalizáció nemcsak az enyhe értelmi akadályozott embereket célozhatja meg, nem csupán ők „alkalmasak” rá, hanem épp ellenkezőleg, pozitív hatásai a súlyosabb mértékben, akár halmozottan akadályozottak esetén a legnagyobbak!*

NYITOTT KÉRDÉSEIM

Mit tehetünk, ha jogi szabályozás híján a lakóotthon engedélyeztetését kérve mind a Közigazgatási Hivatal, mind az ÁNTSZ csak széttárja a karját?

Mi a teendő akkor, ha egy fenntartóváltásnál - mivel a régit a tulajdon megtartása motiválja, az új pedig esetleg csak gondot, plusz kiadást lát benne - bizonytalanná válik a kiscsoportos lakóotthon jövője? (A fenntartó- és a vezetőváltás következtében igen sajnálatos módon 1999 októberében a lakóotthont megszüntették, a lakókat visszahelyezték a nagy intézménybe. A lakóotthon célját szolgáló épület azóta üresen áll, a város tulajdonában maradt, miközben az intézmény fenntartója a megye lett. (A szerkesztő))

Hogyan kezelendő az a feszültség, amely abból fakad, hogy a lakóotthonban élők a mai magyar társadalmi környezetben legtöbbször jobb lakáskörülmények között, magasabb életszínvonalon élnek, mint az őket gondozók, segítők?

A KITAGOLÁS PROGRAM ELSŐ LÉPÉSEI (Az intézmény 1998-ban 2.406eFt, 1999-ben 2.000eFt, 2000-ben 2.500eFt pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni programhoz a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Szilágyi Ignácné osztályvezető-főnövér, Tóth Sándorné szociálismunkás; Borostyánkert Szakosított Szociális Otthon, Dévaványa)

Intézetünk a békés megyei, Dévaványa nagyközség központjában található. Otthonunk a Borostyánkert nevet viseli és a Megyei Önkormányzat tartja fenn.

AZ INTÉZMÉNY JELLEMZŐI

A Borostyánkert Szociális Otthon 131 fő értelmileg, sok esetben halmozottan sérült lakó ápoló-gondozó otthona. Az ápolás-gondozás mellett nagy gondot fordítunk pszichés gondozásukra, napi fizikai, kulturális, szórakoztató elfoglaltságaik megszervezésére. Személyre szóló nevelő, fejlesztő munkánk az egyéniségük kibontakoztatását, önmaguk ellátását, társaik segítségét szorgalmazza.

1997-ben elkezdtük az ún. Szivárvány programot, amely kiscsoportos lakóotthonok és foglalkoztató házak létesítését takarja. A „Szivárvány Otthonok” megvalósításának első épülete a szivárvány színsorból „Vörös ház”-ra keresztelt otthon.

A kiscsoportos lakóotthon két lakóknak gyámhatósági betétkönyvben kezelt pénzéből vásároltuk, amelyet kiegészítettünk az alapítványunkból. A lakás 2,350eFt-ba került. A lakók élettársak, és van egy kiskorú gyermekük. A lakóotthon alkalmas a három személy lehetőség szerinti önálló életvitelére. (A kiskorú gyermek azonban csak hétféteken, szünidőben, ünnepeken tartózkodik szüleivel.)

A program második épülete a szivárvány színsorból a „Sárga” foglalkoztató ház. 1998-ban a Munkaügyi Központozhoz benyújtott sikeres pályázatunk eredményeképpen az intézmény közelében vásárolt lakóház felújításával és berendezésével megteremtettük lakóinknak a munkába járás lehetőségét. A munkaszerződés alapján két fővárosi cégnek végzünk bedolgozó munkát. A kialakult helyzet az egészséges emberek mindennapi életviteléhez igazodik, mivel a személyes lakótér és a munkahely egymástól elkülönül.

A harmadik lépcsőfok a 8 fős kiscsoportos lakóotthon a „Narancs” modellház. A lakást saját erőből (hagyaték) vásároltuk 2,800 eFt-ért. Lakóink 1999. március 1-jén foglalták el. Mindkét lakást a Soros Alapítványtól kapott támogatásból rendeztük be.

A lakóotthonok és a foglalkoztató ház az intézetten kívül a község házai közé beillesztve, 200-250 m távolságra helyezkednek el. A lakóotthonokba 2+6 fő költözött ki. A foglalkoztatóházban 30 fő dolgozik.

SZERVEZETEI FELÉPÍTÉS

Igazgató -----> osztályvezető főnövények -----> házvezetők

Jelenleg nem különül el az intézet és a lakóotthonok költségvetése. Ismerjük a szakmai szabályok tervezetét, de gátolja munkánkat a szakmai szabályokkal összhangban álló pénzügyi és gyámhatósági jogszabályok hiánya. Próbáljuk megoldani az ezen a területen felmerülő gondjainkat. Intézményünk állásfoglalást kért a Szociális és Családügyi Minisztériumtól a lakóotthonban élő gondozási díj fizetésével kapcsolatban.

A LAKÓK ANYAGI HOZZÁJÁRULÁSA A LAKÓOTTHONOK MŰKÖDÉSÉHEZ

Szintén nyitott kérdés, tervezzük, hogy hozzájárulnak a rezsizhoz, azonban ehhez is szükséges a szakminisztériumok közös állásfoglalása.

A SEGÍTŐK

Az új lakóformában dolgozó segítők létszáma 2+5 fő. A főállású segítők heti 40 óra/fő/ műszakban dolgoznak.

Heti összóraszám

168 ó / 8 fős lakóotthon 3 műszak

56 ó / 2 fős lakóotthon 1 műszak

A segítők képzettsége

szociális gondozó-ápoló

gyógypedagógiai asszisztens

Kiválasztásuk személyiségük és az eddigi munkájuk alapján történt. Későbbiekben még tapasztalatcsere látogatást kívánunk szervezni számukra. Ha lehetőségünk lesz rá a Soros és Kézenfogva alapítványok segítőképzését is igénybe vesszük (jelenleg is jár 2 fő).

1999. ÉVBEN IS FOLYTATÓDIK „SZIVÁRVÁNY” PROGRAMUNK

10 fős kiscsoportos lakóotthon tervezünk „Türkizkék modellház” néven 30 fős foglalkoztató házuk a „Zöld foglalkoztató ház”, melyek megvalósításához és berendezéséhez pályázatot nyújtunk be. A jelenleg működő lakóotthonok segítők támogatásával és intézményi háttérrel működnek. A benne élők számára jelentős változások történtek:

- kiköltözés - az én házam

- berendezkedés

- gazdálkodunk

- főzünk

- mosunk

- porszívózunk

- kertünk van, véleményezünk, stb.

Ezek a szavak csak jelzésértékűek, de mutatják a lakók életének minőségi változását. Reményeink szerint sikerül elérni, hogy a lakóotthonokban élők sérülésük által mind kevésbé befolyásolva, de számukra a lehető legteljesebb életet éljék. A segítség mértéke fokozatosan csökkenne, de nem fogyna el.

A kiköltözők teljes integrációját nem tűzhetjük ki célul, mivel önálló életvitelük mégis korlátozott, de minőségileg magasabb szintre kerülhetnek. Ugyanakkor bármikor elérhető lesz számukra az otthoni elfoglaltságuk mellett a település, vagy a nagy intézményi események látogatása, esetleg a végleges visszatérés is, ha úgy kívánják. Lehetőségük van a munkába járásra, gazdálkodásra.

A kiscsoportos lakóotthonok, foglalkoztató házak változást hoznak a kiköltözők, a munkába járók életminőségében, személyiségük kibontakoztatásában. Azonban az intézményre, mint szakhatósági ellenőrzések alatt álló szervezetre megoldandó kérdések egész sora vár. PL: A lakóotthonok, foglalkoztató házak megnyitása működési engedélyhez kötött. Az engedélyt különböző szakhatóságok adják ki, hatóságok ellenőrzési jogkörrel is rendelkeznek. A kiscsoportos lakóotthon a nagy

intézmény telephelyének tekintik, amelyekre egyforma előírások vonatkoznak.

EGY FELMERŰLŐ KÉRDÉS A SOK KÖZÜL

ÁNTSZ elvárása: mindenből ételmintát kell eltenni, kifőzött ételmintás üvegekbe. A lakóotthonban élők maguk főznek, vagy ha akarják az intézetből viszik ételhordóban. Tegyük el az ételmintát a saját főztjükből is? Ha nem teszik el, akkor ételfertőzés esetén ki a felelős?

Kell-e külön nemű WC-t létrehozni a lakóotthonokban? A működési engedély kiadását például ehhez kötötték. Úgy gondoljuk, és ismételtelen leírjuk, a megoldás a különböző törvények, jogszabályok összhangja.

A következőkben bemutatjuk a Narancs-ház kialakítását.

ELŐKÉSZÍTÉS, FELKÉSZÍTÉS A LAKÓOTTHONI ÉLETRE

Az 1999. márciusában indult „Narancs” fantázia nevű ház véglegesnek tekinthető lakóotthon. Területi elhelyezkedése intézetén kívüli, nem messze attól. Szervezeti keretei szorosan kapcsolódnak az anyaintézethez, a jelenlegi jogszabályok, szakhatóságok véleményéhez kötött működési engedélyek alapján. A működést jelenleg az intézmény finanszírozza, melyben a későbbiekben várható változás.

A lakóotthon jelenleg segítőkkel működik, ezért a szakmai kapcsolat nagyon fontos. A működés rövid ideje alatt folyamatosan gyűjtik a tapasztalatokat a lakók, a segítők. Ezek értékeléséhez szükséges az intézeti segítség is, hogy minél kevesebb probléma adódjék.

A LAKÓK KIVÁLASZTÁSA

A lakóotthon lakóinak kiválasztásához sok adat, ismeret, feljegyzés állt rendelkezésünkre. Lakóinkról az intézetbe költözéstől folyamatosan vezetett dokumentumok sokat segítettek. A lakókat próbáltuk úgy kiválasztani, hogy a normalizációs elv szempontjai minél jobban érvényesülni tudjanak. Az nem volt szempont, hogy akadályozottságuk mennyire súlyos. Figyelembe vettük a barátságokat és a mélyebb emberi kapcsolatokat is. Fontos volt, hogy olyan emberek éljenek együtt, akik segítik egymást a mindennapi tevékenységben és a szabadidejük egy részét is el tuják együtt tölteni. A lakóotthon lakóinak legyen módjuk - ha annak érzik szükségét - egyedül is lenni. Megfigyeltük lakóinkat tevékenység közben is, hogyan tudnak új helyzetekhez alkalmazkodni, hogyan reagálnak társaik viselkedésére, hogyan segítenek egymásnak. A kiválasztás során a felkészítő program résztvevőivel sokat beszélgettünk egyénileg és csoportosan is. Volt lehetőség a vélemények, elképzelések, tervek elmondására. Szinte mindenki megfogalmazta, hogy melyik az a tevékenység, melyet legszívesebben elvállal az otthon működésének érdekében.

Egyre jobban érződött, hogy nem csak a saját jóléte, de a másik emberé is fontos. A kiválasztáskor figyelembe vettük azt, hogy a felkészítés alatt mennyi ismeretet sajátított el, ugyanis jelenleg még ott van a segítők, de lesz olyan helyzet is, amikor magának kell döntenie, cselekednie.

A kiköltöző lakóink száma a következőképpen alakult: 3 férfi, 5 nő, közülük 1 házaspár, 2 személy életjárási kapcsolatban, 1 férfi, és 3 olyan nő, akik eddig is egy szobában laktak.

Fogyatékoságuk a következő: 2 fő enyhén, a többiek középfokban értelmileg sérültek, de van, aki közelebb van a súlyos kategóriához. Két főnek I. súlyos fogyatékosága is van. Átlagéletkoruk 44 év, 23 és 51 év között szóródva. Korábban állami gondoskodásban nevelkedett 4 fő.

FELKÉSZÍTŐ PROGRAMOK

A lakóotthonba költözést megelőzte a felkészítő program. Megyei beruházással volt lehetőség az intézmény bővítésére 1994-ben. A tetőtér beépítése tette lehetővé a régen megálmodott fejlesztőprogram megvalósítását. A 3-4 ágyas szobák, a régi 8-10 ágyas helyett, sokkal otthonosabbak lettek. Az egy főre jutó nagyobb alapterület növelte a komfortérzetet. A berendezések, bútorok addigi stílusa is változott. A feltételek lehetővé tették a személyes tér kialakítását. A polcok, az éjjeli szekrények nagyon árulkodtak tulajdonosaikról. A fejlesztő program fő feladatként a minél nagyobb önállósági, önállósági szint elérését tűzte ki célul. Az önállóság szintjének növelése nem csak a testi higiénia, hanem az öltözködésre, a szűkebb, majd később a tágabb lakókörnyezet alakítására is vonatkozott. Amíg csak a régi épületrész működött, bizony akadályba ütközött a személyi higiéné folyamatossága. Az új részen ez is megoldódott. Ezeket a feltételeket hamar megszokták lakóink. A tágasabb szekrényekből, ahol ruháikat maguk kezelték, könnyen öltözködtek.

Egyre nagyobb gondot fordítottak öltözetük tisztaságára, mivel kiválaszthaták mit viselnek szívesen. A kedvenc ruhájukra sokkal jobban vigyáztak. Gondoskodtak arról is, hogy elpiszkolás után a mosodába jussanak, hogy minél hamarabb újra hordhassák. A szép új bútorok, berendezési tárgyaknak nagyon örültek és szinte azonnal megfogalmazódott bennük, hogy vigyázni kell rá. Bekapcsolódtak a takarításba, előbb csak saját szekrényük, ágyuk tisztaságára figyeltek, később már a szoba, a folyosó, a fürdők rendjének megőrzésében is aktívan közreműködtek. Az udvari pihenőhelyek, park kialakításában, gondozásában is munkálkodtak. A kellemes parkban szívesen pihentek, szerveztek közös programot.

A fizikai környezet pozitív változásait követték az emberi kapcsolatok változásai is. A zsúfolt szobákban több alkalom volt a súrlódásokra. A szobák, a társalgók lehetővé tették, hogy ki-ki a maga számára a legjobb szabadidős tevékenységet megtalálja. Lehetővé vált, hogy ha akarja rajzol, kézimunkázik, vagy beszélget a társaival, TV-t néz. Egyre több baráti kapcsolat alakult ki, amely pszichés állapotukra is pozitívan hatott.

MUNKAVÉGZÉS

A felkészítő programban szerepelt az az elképzelés is, hogy munkalehetőséget is teremtsünk számukra. A munka, a szabadidő, a pihenés ritmusa egyre jobban a normalizációs törekvésünket segítette. A munkáért járó bért pedig a saját igényeik kielégítésére fordíthatják. Igényeik igen széles skálában mozognak: a könyv, a sportcipő, a magnó, a TV, a kirándulás is megtalálható közöttük. Több próbálkozás után sikerült munkát találni, ami szívacsapítás, anyagválogatás, szövés. Pályázat útján olyan lehetőség, adódott, hogy a munkát az intézetén kívül végzik. Ez egyre jobban kialakította a napi, a heti ritmust az életükben. A vásárlásokat már a munkavégzés előtt is csináltuk. Volt élelmiszer, ruhanemű vásárlás, jártunk piacra is. Arra a családi pótlék címen biztosított pénzből volt lehetőség. A munkával szerzett pénzen vásárolt dolgokra másként néznek, értékük felértékelődik.

A fizikai, a pszichés környezet változásai, a munka életritmusukat megváltoztatta. Lehetőség van számukra az intézeten kívüli élet megtapasztalására is.

SEGÍTŐK

A lakóotthonokban fontos szerepe van a segítőknek is. Nem tudnak megfelelni az elvárásoknak, ha nem rendelkeznek a megfelelő képzettséggel. Fontos az ő felkészítésük. A segítőknek empátiával, megfelelő szakmai képzettséggel kell rendelkeznie, melyet tanfolyamokon való részvétellel gyarapít. A segítők felkészítése a következő formában alakult a mi intézetünkben. A szakképesítéssel nem rendelkező dolgozók, ez évben megszerzik a szociális ápoló-gondozó oklevelet. A képzés az egészségügyi tananyagon túl a speciális ismereteket is próbál adni a fogyatékos embereket segítők számára. A segítők felsőfokú felkészítése a gyógypedagógiai asszisztens-képzésben történik, ahol szakmai tárgyak mellett magas fokon ismerkednek a fogyatékos emberek lelki világával. Megyénkben rendszeresen megrendezésre kerül a „Mentálhigiénés napok” címen egy három napos tanfolyam. Ennek állandó tagjai vagyunk. Itt elméleti tudás szerzése mellett lehetőség van helyzetgyakorlatokra is. A helyzetgyakorlatok jó lehetőséget adnak a segítőknek, hogy kipróbálja, hogyan viselkedjek bizonyos szerepekben, bele tudja élni magát a fogyatékos emberek helyzetébe. A segítők felkészítését szolgálják a Soros és Kézenfogva Alapítvány szervezésében indított tanfolyamok, amelyen részt veszünk. Ezen a gyakorlatorientált tanfolyamon az előadások a szakmai elméleti tudás gyarapítását is szolgálják. A tanfolyam során a segítők kicserélik tapasztalataikat, megosztják sikereik örömeit, keresik a megoldást gondjaikra, látogatást tesznek különböző típusú lakóotthonokban. Nálunk a házi továbbképzések is folyamatosak. Kapcsolódó témakörökben egy-egy dolgozó készít dolgozatot a többiek számára is. Ezek nagyon hasznosak, mert a szakirodalmat felkutatása, elolvasása után a fontos dolgok lényegét, kidolgozását kell úgy megtenni, hogy a többiek is tanulhassanak belőle. Intézetben belüli képzésben pszichológus tart előadást aktuális témakörökben, illetve segít a problémák feldolgozásában is.

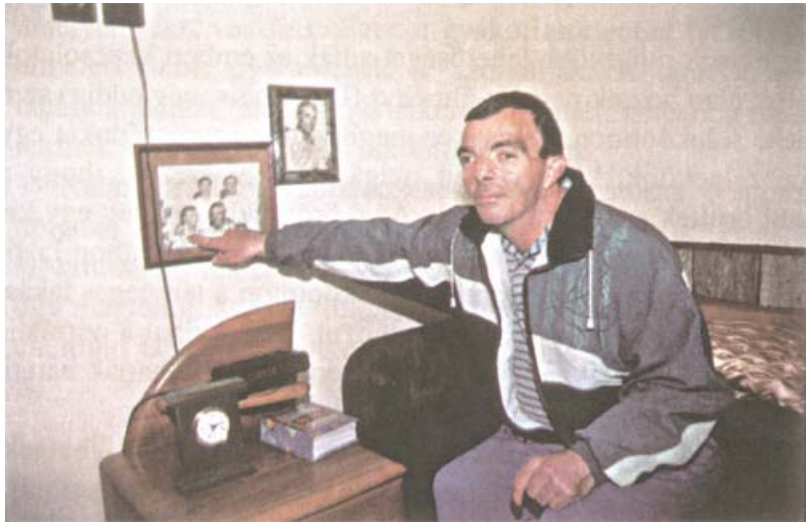
INTEGRÁLÓDÁS A FALU ÉLETÉBE

A falu életébe való integrálódás kérdéseiről szeretnék még szólni. Az intézet életében pozitív, hogy a falu közepén helyezkedik el. Közel ötven éve szociális otthonként működik. Előbb idős emberek gondozását látta el. Az 1981-es kormányprogram alapján profilváltás történt. Az intézet, az értelmi fogyatékos emberek gondozását kapta feladatul. A lakók akadályozottsága főleg közép- és súlyos fokú, ezért az intézet eléggé zárt volt. A közvetlen környezet megszokta és elfogadta a lakókat. A lakók kísérettel kijártak a faluba. Részt vettek mozi előadásokon, kirándultak a környező erdőbe, de szorosabb kapcsolat nem volt a falu lakóival.

A munkanélküliség a falut is elérte. A kényszerhelyzetben egyre több ember próbált itt állást keresni. A létszámfejlesztés erre elég sok embernek adott lehetőséget. Az itt dolgozók meséltek környezetükben a mi munkánk szépségéről, az értelmi fogyatékosok emberi értékeiről. Az a véleményem, hogy ha a család beszélget az ilyen dolgokról és pozitív a véleménye az hat a gyermekekre is. Ha már gyermekkorban találkozik a mássággal megtanulja, hogyan segítsen a rászoruló embernek. Úgy gondolom, hogy nem gyors tempóban ugyan, de az itt dolgozók sok olyan ismeretet tudtak átadni környezetükben, amelyek megváltoztatják a fogyatékos emberekkel szembeni nézeteket, véleményeket, főleg egy olyan kistéleplésen, mint a falunk. A kitagolás program indulásakor a lakóotthon kiválasztásához több házat meg kellett nézni. Elsődleges szempont volt, hogy ne legyen a nagy intézettől messze, de a településbe integráltan helyezkedjék el. A lakások válogatása során az intézet igazgatója mindig őszintén közölte a tulajdonossal, a szomszédokkal, hogy mi a célunk. A szomszédokkal még a vásárlás előtt elbeszélgettünk. Elmondtuk, hogy lakóink számára szeretnénk otthont teremteni és azt milyen formában. A szomszédok részéről sehol nem tapasztaltunk negatív hozzáállást. Valószínű, hogy ezt nagyban befolyásolta, hogy régről ismerik a lakók nagy részét és az igazgatónőt is. A közvetlen környezettel, szomszédokkal még nem volt konfliktus. A házak átalakítása alkalmával is többször beszélgettünk velük. Bemutattuk azokat a lakókat, akik majd oda költöznek. Lehetőség volt rá, hogy beszélgessenek egymással.

A munkába járás, a bevásárlások mind több lehetőséget adtak az emberi kapcsolatok bővítésére. Ezek a kapcsolatok nem hoztak negatív élményt (legalábbis még eddig) sem a lakóknak, sem a segítőknek. A lakóotthon nyitáskor meghívtuk a szomszédokat egy kávéra. Kávészás közben beszélgettünk, ki-ki mesélt magáról. Úgy éreztük, hogy a szomszédok a lakókkal együtt örültek a szép otthonnak. Az ő örömeikbe vegyült egy kis sajnálat is, de ez már a korukból adódó régi szemlélet eredménye. A lakóotthon lakói számára megkezdődött a falu életébe való integrálódás. A lakóotthon a tényleges lakást fogja számunkra jelenteni, mivel innen fognak eljáráni dolgozni. Kialakulhat a normális életritmusuk, megteremthetik saját igényeikhez igazított életterületet, alakíthatják baráti, emberi kapcsolataikat.

Megnyílt számukra egy új világ kapuja, melyben majdnem olyan életet élhetnek, mint azok az emberek, akik birtokában vannak valamennyi testi-szellemi képességüknek.

A KITAGOLÁS PROGRAM MEGVALÓSULÁSA INTÉZMÉNYÜNKBEN (Az intézmény 1998-ban a Soros Alapítványtól 1,5mFt, 2001-ben pedig 770e,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni programhoz. (A szerkesztő))

(Varga Lívía szakmai igazgató-helyettes; Heves Megyei Önkormányzat Fogyatékosok Otthona és Rehabilitációs Intézete, Andornaktálya)

Intézetünk az országban elsők között 1990. július 1.-vel indította be azt a 7 férőhelyes gondozóházat, mely mind a mai napig eredményesen működik.

A Népjóléti Minisztérium 1998 tavaszán az intézetek modernizálását célzó pályázati kiírására a második lakóotthon működésbe állításához szükséges pénzügyi fedezet előteremtése érdekében nyújtottunk be pályázatot. A benyújtott pályázat kedvező elbírálásának köszönhetően az 1990-ben megkezdett szakmai munka folytatására lehetőség nyílt.

A községben, az intézettől kb. 1 km távolságban találtunk rá arra az eladó családi házra, mely alkalmasnak tűnt 12 fő intézeti lakó kitagolására és a vételára is elfogadhatónak bizonyult számunkra. A kiköltözésre 1998. december 16-án kerülhetett sor, a kitagolásban résztvevő lakók száma ezzel 19 főre emelkedett. Típusát tekintve mindkét ház véglegesnek tekinthető lakóotthon, az egészségi állapot kedvezőtlen alakulása esetén azonban számolunk az intézetbe történő visszahelyezéssel. A lakóotthonba kihelyezett személyek továbbra is szoros kapcsolatban maradtak az intézettel, a lakóotthoni életformára a jogosultságot névre szóló szerződés és külön házirend szabályozza. A lakóotthon szakmai vezetés és költségvetés tekintetében nem különül el az intézettől. A működési kiadásairól és bevételeiről az intézet évenkénti összesítő elszámolást készít, a szakmai munka következetes megvalósítására pedig megfelelő szakmai képesítéssel bíró és az újszerű gondozási forma iránt nyitott dolgozói team áll rendelkezésre. A lakóotthonban az alapellátás keretén belül nincs biztosítva:

- étkeztetés
- takarítási és tisztálkodási szerek, eszközök
- ruházati ellátás

Az alapellátásnak minősülő szolgáltatások leszűkítése az intézményi, illetve a személyi térítési díj megállapításánál csökkentő tényezőként lett figyelembe véve. 1999. március 1-től fizetendő térítési díjak:

- intézeti térítési díj: 16.200,- Ft
- lakóotthoni térítési díj: 4.590,-Ft

A lakóotthonban élő fiatalok mindegyike teljes egészében rendelkezik a saját jövedelmével, a kiválasztásnál lényeges szempontként vettük figyelembe a jövedelmek nagyságát, a személyi térítési díj megfizetésére ennek alapján valamennyien képesek. A személyenkénti havi jövedelem 27.000-34.000,-Ft között szóródik.

1990-ben a kiscsoportos lakóotthon gondolata abból a gyakorlati felismerésünkből fakadt, hogy a relatíve „jó képességű” fiatalok, volt állami gondozott intézeti lakóink az intézeti életformát hosszútávú perspektívaként képtelenek elfogadni, a magatartási problémáik jelentős része erre a tényre vezethető vissza, fejlesztésüket ez nagyban gátolja, az intézeti komplex ellátás esetükben túlgondozásnak minősíthető. A lakóotthonba kitagolásra kerülő személyek ennek alapján értelemszerűen az intézeti lakóink ezen köréből kerültek kiválasztásra és a lakóotthoni életformát rájuk adaptáltan terveztük meg. A kilenc évvel ezelőtt működésbe állított 7 férőhelyes ház nem tette lehetővé az intézetünkben felmerülő ilyen irányú igények teljeskörű kielégítését, így a második lakóotthon is hasonló programmal, elképzelésekkel került kialakításra és a hét év alatt ezen a téren összegyűjtött gyakorlati tapasztalatok hasznosítására is módunk nyílt. A lakóotthon létesítéséről a község vezetőit és a szomszédokat a vásárlás lebonyolításával egyidejűleg személyes megkeresés formájában tájékoztattuk, ellenállást, tiltakozást egyik fél részéről sem tapasztaltunk.

A lakóotthoni életformára történő kiválasztásnál szempontként vettük figyelembe:

- az érintett személy igényli-e a lakóotthoni kitagolást
- jogi státusza (önjogú és korlátozottan cselekvőképes személyek jöhetnek számításba)
- jövedelmi helyzet (minimum jövedelmet 22.000,-Ft-ban határoztuk meg)
- életkor (40 év feletti nem)
- egészségi állapot
- alkalmazkodási képesség, személyiségjegyek
- társas kapcsolatok, közösségi szerep

Az első körben a tervezett lakóotthoni férőhelyek számánál magasabb létszámú csoportot állítottunk össze, végleges kiválasztásra az intézeten belüli felkészítő foglalkozások követően kerülhetett sor. Az érintetteket erről természetesen személyes beszélgetés formájában időben tájékoztattuk.

A kitagolásra került csoport összetétele:

- enyhe fokban sérült 10 fő, ebből 1 főnél társuló fogyatékoságról is beszélhetünk
- középsúlyos fokban sérült 2 fő

Nemenkénti megoszlás szerint:

- nő: 9 fő
- férfi: 3 fő

Életkor szerinti megoszlás:

- 20-25 év között 6 fő
 - 26-30 év között 3 fő
 - 35-38 év között 3 fő
- átlagéletkor: 27 év

Intézeti előéletüket tekintve:

- állami gondozásban nőtt fel 11 fő
- családból került be 1 fő

A kitagolt személyek közül párkapcsolattal 1 pár rendelkezik, ők egy szobában kerültek elhelyezésre, kapcsolatuk már az intézeten belül is ebben a formában működött.

A dolgozó team kiválasztása gyakorlatilag a pályázat megírásával egyidejűleg megtörtént, munkahelyi változtatásból adódóan a csoport összetétele 2 személy vonatkozásában módosult.

A lakóotthoni életformára kiválasztott fiatalok számára egyéni fejlesztési terveket dolgoztunk ki, a foglalkozási tervek összeállításához ez adta az alapokat, a felkészítések csoportos és egyéni foglalkozások formájában történtek. Az előkészítő munka sikerességét az új környezetbe történő eredményes beilleszkedések fogják visszaigazolni.

Az intézet lakóinak kiscsoportos lakóotthonba történő elhelyezése több területen is pozitív hatást fejt ki: az intézetben a férőhely-kihasználat optimálisabbá vált, a lakószobák kisebb ágyszámmal működnek, néhány 2 ágyas szoba kialakítására is alkalom nyílt. A megközelítőleg optimális létszámmal történő működés lehetővé teszi a hatékonyabb rehabilitációs programok

tervezését és megvalósítását. Alkalmat ad az individuális nevelésre, a speciális gyógypedagógiai megközelítéseket kívánó esetkiemelésekre. A személyiségfejlődésben pozitívan változó fiatalok számára konkrét perspektívát jelent a lakóotthon és az 1991-ben kialakított tréninglakás is betöltheti végre a tervezett funkcióját. Bízunk abban, hogy a lakóotthoni programunk folytatására a jövőben is találunk megoldást.

KISCSOPORTOS LAKÓOTTHONOK KIALAKÍTÁSA ÉRTELMELEG AKADÁLYOZOTT GYERMEKEK ISKOLÁJÁBÓL KIKERÜLT FIATALOK RÉSZÉRE (Az intézmény 1998-ban és 1999-ben a Soros Alapítványtól 3-3Mft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni programra. (A szerkesztő)

(Szigetvári Árpád igazgató; Csalogány utcai Óvoda, Általános Iskola, Készségfejlesztő Speciális Iskola és Diákotthon, Budapest)

Az a nevelési, oktatási intézmény, amelyet képviselünk Budapesten van, Buda belvárosában egy körengetegben. Azért fontos ezt hangsúlyozni, mert intézményünk eredetileg sem gyermekintézménynek készült. Hosszú évek során az igazgatók és a tantestület próbálta úgy alakítani, hogy valamilyen emberképpé intézménnyé váljék. Nagyon régi vágyunk volt lakóotthon kialakítása is, de miután nem volt rá példa az oktatási területen, így egyszerűen mindig falakba ütköztünk. A Gyermekvédelmi Törvény kimozdította ezt a gondolatunkat, és tetté vált oly módon, hogy önkormányzatunk is nagyon aktív lett ebben az ügyben. Budapest egyik csodálatos pesti villanegyedében kaptunk egy épületet, ami addig kollégiumi célokat szolgált. Ez egy négyszobás családi ház hatalmas kerttel, sőt az is mondhatjuk, hogy villa, egy nagyon szép környezetben. Valamikor Ganz-kertvárosnak, tisztviselőtelepnek nevezték ezt a vidéket, és a Ganz gyár vezetői éltek itt. Biztosított volt számunkra az átalakítási költség, ami ugyan eléggé kevés volt, de végül sikerült megvalósítani a korszerűsítést. Telefon, kábeltelevízió, gáz, minden rendelkezésre áll, ami a lakók életének könnyítését szolgálja.

A lakóotthont abból a célból szerveztük, hogy a két éve működő készségfejlesztő szakiskolánkban tanuló fiatalokat oda tudjuk kivinni, hiszen 109 férőhelyes intézetünkben még most is 6-8-10-12-es létszámú hálóokban élnek a fiatalok. Sikerült ezzel megoldanunk, hogy a szakiskolás 18-20 éves korú fiatalok jobb életkörülmények közé kerüljenek. Jövő héten lesz a lakóotthon műszaki átadása. Nagyon szeretnénk a különböző engedélyek megszerzése után - amire már előzetes hozzájárulásokat kaptunk - még a nyári szünet előtt beindítani.** (1999 szeptemberben nyílt meg és azóta is sikeresen működik ez a lakóotthon. (A szerkesztő))

Hat fiatal kap itt új otthont. Megmondom őszintén, nagy gondban voltunk, hogy fiúk vagy lányok legyenek-e az első lakók. Végül úgy döntöttünk, hogy fiatal fiúk költöznek ki, hiszen ők többségben vannak intézetünkben a lányokhoz képest. Átlagéletkoruk 17 év. Az intézetben eddig is volt bizonyos átmenet a lakóotthoni életforma felé. Két olyan hálószobát tudtunk berendezni, ahol kis létszámmal olyan állami gondozott fiatalok voltak, akikről úgy gondoltuk, hogy egyszer majd szociális foglalkoztató intézetbe fognak kerülni. Ők már teljesen önellátók voltak, úgy tudták, hogy a gyermekfelügyelők nem tartoznak hozzájuk, teljes ellátásukat maguk biztosították. Terveink szerint az új lakóotthonban 5 fős segítőszemélyzet lesz, egy házvezető. Úgy döntöttünk, hogy a lakóotthonban dolgozók lehetőleg ne volt intézeti gyermekfelügyelők és dolgozók legyenek. Ne hozzanak intézeti szokásokat a lakóotthonba, mert ide más szemlélet kell.

Szeretnék egy másik lakóotthonunkról is beszélni, amelynek megvásárlása most van folyamatban. Pályázattal két lakóotthonra nyertünk 4 ü. 5 millió forintot a főváros hozzájárulásával. A fővárosban azonban egyszerűen nem tudtunk mit kezdeni ezzel a lakásonkénti viszonylag alacsony összeggel, különösen Budán tűnt ez kevésnek. A minisztérium nagyon korrekt hozzáállással engedélyezte, hogy a két lakásra szóló összeget egy lakásra fordítsuk. A legolcsóbb lakás, amit a környéken meg tudtunk szerezni, 7,9 millió forint. Szerencsés helyzet, hogy ez a háromszobás lakás az intézet mellett van. Viszont van ezzel kapcsolatban egy probléma is. A fenntartónál az ügyintézés nagyon-nagyon lassú. Két vagy három bizottság is jóvá kell hagyja vételi szándékunkat, a jogügyi osztályon mérlegelik a tulajdonosi állapotokat, hetekbe kerül, amíg az összes szükséges aláírás és pecsét rákerül az iratokra. A lakáseladók pedig nem akarnak ilyen hosszú ideig várni. Ennek ellenére szerencsések vagyunk, mert úgy néz ki, hogy egy hónap alatt sikerült oda eljutni, hogy talán alá fogják írni a jövő héten az adásvételi szerződést, és az eladó nem fog visszalépni. Ezt megelőzően ugyanis hatan léptek vissza azzal, hogy számukra lehetetlen, hogy egy vagy két hónapig várjanak. Ebbe a lakóotthonba 16-18 éves fiatalokat szeretnénk kiköltöztetni. Nem ismertem eddig ugyan az ajánlást a 16 éves alsó korhatárról, de magunk is úgy gondoltuk, hogy nem lehet ennél lejjebb menni. Az első lakóotthonunkban lesznek családi háttérrel rendelkező fiatalok is, a másodikban csak tartós nevelésben részesülő fiatalok fognak élni.

Egyelőre csak terveinkről és előkészületi munkáinkról tudtam beszámolni.

A LAKÓOTTHONOK, CSALÁDI HÁZAS RENDSZEREK TAPASZTALATAI A FADDI GYERMEKOTTHONBAN(Az intézmény 1998-ban a Soros Alapítványtól 920.000,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni programhoz. (A szerkesztő))

(Végh Imre igazgató; Tolna Megyei Önkormányzat Nagy László Gyermekotthona, Fadd)

RÖVID TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS

Egy rövid történeti visszatekintéssel lesz érzékelhető az a folyamat, amely intézményünk életében - összefüggésben a tárgyalt témával - az elmúlt tíz év alatt lezajlott.

A korábban nevelőotthonként működő intézmény 1951 óta lát el gyermekvédelmi feladatokat. Kezdetben háborús árvákat fogadott, majd fokozatosan alakult ki „klasszikus” küldetése, állami gondozott gyermekek nevelését, ellátását biztosította. Néhány évig volt fenntartója a nagyközség, 1957-től a regionális feladatellátással magyarázhatóan a megyei tanács, napjainkban a megyei önkormányzat.

A nem erre a célra épült kúriajellegű épület 100-110 fő gondozott elhelyezését biztosította (jellemzők: nagy hálók és tanulószobák, zsúfoltság, laktanyára emlékeztető fürdők, 8-10 személyes mosdó- és zuhanyállások).

Az említett gyermeklétszámhoz - korabeli, pontos statisztikák alapján - 5 f ő nevelőtanár + 4 f ő gyermekfelügyelő tartozott. A tárgyi-személyi feltételek a maihoz lényegesen kedvezőtlenebbek voltak, összességében alacsony „komfort-fokozat” érvényesült. A gyermek, mint a „nevelés anyja”, mint szubjektum a „homogén” közegben, lényegében háttérben maradt, a személyiség-elv szerény mértékben jutott érvényre. Az intézmény - többszöri profilváltást követően (volt koedukált intézmény, csak felsőtagozatos fiúotthon) nyerte el mai arculatát. Gyermekvédelmi szakellátást biztosít, 6-24 éves fiúk részére 84 férőhelyen.

A továbblépés lehetőségei a 80-as évek közepétől, második felétől nyíltak meg. Emögött két tényező húzódik meg. Egyrészt a

korábban Ipari Ktsz. használatában lévő építmények átkerültek az otthon használatába, és ezzel javultak a tárgyi feltételek. Másrészt akkorra gyűrűztek be a nyugati szakirodalom tapasztalatai a kisközösségekre épülő nevelési, lakhatási struktúrákra vonatkozóan

A gyermekvédelmi szakemberek körében megjelent a változtatás igénye, olyan szakellátási rendszer kialakítását sürgették, melynek középpontjában a gyermek áll, amely a személytelenség helyett az adott gyermek személyiségének nevelésére helyezi a fő hangsúlyt. A faddi gyermekotthon ennek a célnak az érdekében kezdett hozzá az életfeltételek alapvető megváltoztatásához.

A NYITÁS, AZ ELSŐ VÁLTOZÁSOK

1987/88-tól folyamatosan kezdődött el az egyik épületszárny átalakítása, döntően saját szakemberek, iparosok munkájával. Két-három év alatt 8 lakásotthon kialakítása történt meg. Az udvarról külön bejárattal rendelkező, elkülönült, 70-120m²-es lakások jöttek létre. Előszoba, konyha, nappali - háló nem mindenütt külön -, vizesblokk tartozott minden lakásotthonhoz, ahol azóta 8-10 gondozott gyermek és 1 + 1,5 felnőtt él együtt.

E megoldás még távolról sem optimális, azonban tény, hogy a fenti radikális beavatkozás eredményeként a korábban évtizedekig fennálló „kaszárnya-rendszer” megszűnt. Valamennyi gyermek átköltözött a lakásokba. A kúriaépületben közösségi helyiségek (kondi-terem, pingpong-szoba, könyvtár, játszó), az igazgatás és ügyvitel irodái, valamint raktárak találhatóak. Az elmúlt tíz év tapasztalatai alapján elmondható, hogy a vázolt szervezeti keretek igazolták létjogosultságukat. A nevelő-gondozó munka személyre szabott és határfoka erőteljesebb. Az élettér stabilitása, az érzelmi biztonság, a személyhez kötődés, a családi jelleg érvényesülése nagy jelentőségű ebben. Az ünnepek és a hagyományok fontos mozzanatai a gyermekbarát életformának, melyhez a saját ruha, a közös főzések, a környezet megóvása, védelme is hozzátartozik. Nevelőjeink nyugodtabbak, kiszámíthatóbbak mióta ebben a rendszerben élnek. A szökések száma alacsony: 98-ban 3 főnél fordult elő, összesen 4 esetben. Pedig intézményünkben magas azoknak az aránya, akik súlyos személyiségzavarral kerülnek az intézet kötelékébe. Bár jelentős lépéseket tettünk meg, mindannyian éreztük és érezzük, hogy tovább kell keresni a még korszerűbb feltételek kialakításának lehetőségeit. Főbb hiányosságok: az élettér még mindig szűkös, a segítők alacsony számán sem tudunk jelentősen változtatni, a családi jelleg sem érvényesül még teljeskörűen, még mindig sok az intézet jellegű ellátás.

Szakmai háttérrel jelentett számunkra az akkor még csak tervezet szintű, többször megvitatott törvény, melynek parlamenti elfogadását (1997. év XXXI. tv.) követően sorra jelentek meg a gyámügyi és gyermekvédelmi rendszer egészét alapjaiban átalakító ágazati rendeletek. Napvilágra kerülésükkel a viták időszaka lezárult, a továbblépés irányát a jogszabályok meghatározzák, beleértve a teljeskörű ellátásra, a tárgyi és nem utolsó sorban a személyi feltételekre vonatkozó normatívákat. (Pl.: gondozotti létszám: max. 40 fő; otthonítípusok: gyermekotthon, utógondozó otthon; szakmai létszám. 1+4 fő, stb.)

LAKÁSOTTHONOK TÍPUSAI, MODELLJEI

HOL TARTUNK MA?

- A központi bázison 7 lakásotthon funkcionál. Ezek széles korhatárnak, testvérek együttélését is biztosítják. 4 általános iskolai, 3 középfokú képzésben részesülőket fogad.
- Családi házas kitagolásban 1 speciális gyermekotthon működik 11 férőhellyel. A gyermekek között magatartászavar, tanulási nehézség, alacsony intellektuális szint előfordul. Képzésük speciális tagozatú iskolában történik, állattenyésztésre, növénytermelésre is van lehetőségük.

Kettős célt tűztünk magunk elé:

a) Családi házas kitagolás folytatása

- 9-10 fős otthon indítása 1999 májusától, Népjóléti Minisztérium pályázati forrása 5,9 millió Ft + gáz-rákötés: 780eFt, Soros Alapítvány pályázati támogatása 920 eFt berendezésre, életfeltételek javítására. A fogyatékos fiatalok aránya: 50-60%; ők elsősorban a kertészkedés és az állattartás területén tevékenykednek.
- Utógondozó otthon indítása 1999 szeptemberétől, megyei önkormányzati céltámogatásból alkalmassá tett családi házban 6-8 fő 18-24 éves fiatal részére. Otthon- és munkahelyteremtés, kertészkedés, állattartás, szakmai képzés szerepel programjukban.
- Családi házas „kitagolás” terv 2000-ben: népjóléti minisztériumi pályázati forrásból és megyei önkormányzati saját erőből. Kialakítását követően egy további neveléscsoport átköltözése valósítható meg.

A fentiek eredményeként négy családi házas otthon működése lesz biztosított, melynek relatív pénzügyi-gazdálkodási-ellátmányi ellátási önállósága lesz. A számlavezetést központi intézmény intézi. A családi házas otthonoknak saját Szervezeti és Működési Szabályzatuk lesz. A munkarendre vonatkozó, valamint az igazgatási-költségvetési-tartalmi irányítás továbbra is a központi intézményből történik. Fontos a működési önállóság lehetőségeinek növelése (pl. pénzügyi téren), a gyámi jogkör megadása.* (Azóta mindhárom terv megvalósult, az intézmények megnyitáltak és eredményesen működnek. (A szerkesztő))

b) Belső lakásotthonok korszerűsítése

- Az elmúlt években - következetes munkával - jelentős eredményeket értünk el:
 - 1995-ben használaton kívüli, romos épületrészből tagolt, összkomfortos otthont alakítottunk ki (Népjóléti Minisztérium pályázatából: 1,58 millió Ft).
 - 1997-ben három lakásotthon teljes vizesblokk-rendszerét újítottuk fel (Népjóléti Minisztérium pályázatából: 2,53 millió Ft).
 - ebben az évben életnővelés, teljes felújítás szándékával pályázatot nyújtunk be, és a korábban három egységes otthonrészből kettőt a normáknak megfelelő családi jellegű lakássá alakítunk át.
- A korszerűsítés következtében a központi bázison 4 felújított otthonban, lakásonként 10 gondozott él, a nagyközség területén pedig 4 családi házas otthonban 8-12 fő kerül elhelyezésre.

LAKÓK KIVÁLASZTÁSA, FELKÉSZÍTÉSE

A lakóotthonok benépesítése, a lakók kiválasztása a kitagolás tervvel szoros egységben történik. Arra törekszünk, hogy a település általános iskolájában tanulók elsősorban a központi bázis lakásotthonaiban éljenek, a családi házakba pedig a középfokú iskolai és tanfolyami képzésben részt vevő fiatalok kerüljenek. Az a realitás húzódik meg emögött, hogy az évek

során már összeszokott közösségek őrzik meg identitásukat, ne lazuljanak fel. Fontos szempont tehát:

- a kis közösségek összetartozása, a szokások, hagyományok megőrzése, átvitele az új körülmények közé;
- vegyes életkori összetétel (a kezdetben korlátozott 16-22 éves korhatár után nyitás az alacsonyabb korosztályok irányába, akik itt „növök ki” magukat);
- fogyatékos fiatalok (intézeti arány: 24%) együttélésének biztosítása a többségi iskolában végzettekkel. Pár évvel ezelőtt nyitottunk ebbe az irányba, és a tapasztalataink kedvezőek.);
- eltérő tevékenységet folytató közösségének kialakítása (jelenleg mindenki tanul, később az életkorral és más tényezőkkel összefüggésben is ez természetesen változik. Tanulók, katonák, munkabajárók közös élettere lesz a lakásotthon.);
- fontos, hogy a nagykorúság elérésekor nem kell automatikusan elhagyni a lakás-otthont. Megállapodás alapján a kikerülésig otthona lehet a fiatalnak eddigi élettere.

Ezzel biztosítjuk az utógondozói ellátást.

A lakók felkészítéséről: a gyermekotthon lakói figyelik a változásokat, tudják, mi történik körülöttük. Tanúi a változásoknak. Az évente legalább háromszor sorra kerülő otthongyűlések, a hetenkénti csoportmegbeszélések, a naponkénti személyes találkozások, mind színterei a gondok-örömök, feladatok megbeszélésének, a szándékok tisztázásának. Most, hogy közeledik a családi házas kitagolás időpontja, természetesen ez a központi téma a gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt. Mindenki tudja, hogy az 5-ös számú nevelési csoport költözik a felújított családi házba. Mégis vannak egyéni elképzelések: van, aki - bár ebbe a csoportba tartozik - jelezte, hogy nem kíván költözni, mások pedig - bár nem ide tartoznak - menni szeretnének. A közeli napokban zárjuk le ezt a témát, amennyire lehet, tiszteletben tartjuk az egyéni szándékot. Fontos, hogy a leendő lakók azonosuljanak a változással, örömeikre szolgáljon. Azok, akik majd szívesen költöznek, már az átalakítás, felújítás fázisaiban is érdeklődtek, segítettek, elrendezték a terepet, takarítottak.

A SEGÍTŐK FELKÉSZÍTÉSE

Nem vitatható, hogy családias jellegű nevelésnek, a családias funkciók meghonosodásának, erősödésének perdöntő feltétele a megfelelő létszámú, felkészültségű és érzelmi biztonságot nyújtó, stabil „állandó személyzet”. Az állandósággal, a segítők felkészítésével, felkészültségével lényegesen kevesebb gond van, mint a megfelelő - ma már törvényi-rendeleti úton meghatározott - létszámnormával.

A belső lakásotthonokban jelenleg 1 + 1,5 fő segítő létszám van, amely nem teszi lehetővé a családias jelleg kibontakozását. Igény: csoportonként 0,5-1 fő. Ezekben a szervezeti egységekben azért nincs szükség magasabb létszámra, mert a központi bázison több intézeti szintű szolgáltatás megmarad (konyha, mosoda, raktározás).

A családi házakban nélkülözhetetlen az 5-6 fő segítő. Közöttük a koordináció, a tevékenység célszerű elosztása fontos. Ez a mai működő otthonunkban + 2 főt igényel, az idén indítandó pedig minimum 5 fővel tudja megkezdeni önálló életét. Sajnos a szűkebben biztosított létszám késlelteti a lakóotthon működésének kezdetét.

A segítők kiválasztása szerencsére - belső átcsoportosítással, átirányítással - megvalósítható. Valamennyi munkatársunk rendelkezik a rendeletben előírt képesítéssel (1 fő pedagógus + 2 fő gyermekfelügyelő + 2 fő gondozó), közülük hárman több mint tíz éves, ketten pedig két-három éves gyermekotthoni tapasztalattal rendelkeznek.

Felkészítésük: belső munkaközösségi foglalkozások során, pedagógiai napok szervezésével, célirányos tréningekkel történik (lakásotthon-vezető: „magatartászavarok demokratikus kezelése”). A már működő lakásotthonok tapasztalatainak elemzése, összegzése is fontos. Tervezzük jól funkcionáló lakásotthonok meglátogatását is.

Gond az utánpótlás biztosítás, nemegyszer komoly utánjárást igényel a pedagógus álláshely betöltése (a fokozott terhek, a magasabb óraszám, a hétfői és ünnepnapos ügyelet miatt, nehezítő körülmény a gyermekvédelmi pótlék hiánya is).

A gondozói, gyermekfelügyelői álláshelyekre felvett képesítetlen munkatársak beiskolázását, a képzettségek megszerzését szorgalmazzuk. Az elmúlt 5 évben nyolc érettségizett gondozónő végzett el szakirányú végzettséget biztosító intenzív tanfolyamot.

SZOMSTÉDSÁG, LAKÓKÖRNYEZET

A „kitagolás” eddigi időszakában nem tapasztaltunk a nagyközség lakossága, a szomszédság részéről ellenállást. Ennek alapvető oka, hogy az intézmény 1951 óta működik a településen. A közel 50 év természetesen nem volt zökkenőmentes, elsősorban kisebb magatartási atrocitások történtek, pl. bolti, kerti lopás. A lakosság türelmetlensége nem volt tapasztalható. A rendszerváltást követően egy alkalommal néhány személy gyűjtött aláírást az intézmény ellen, de eredménytelenül.

Az otthon és benne a növendékek elfogadottsága megnyugtató (30-35 fő részére biztosít munkahelyet, szervesen beépül a településbe, a lakóközösség életébe, mindennapjaiba. Parkunkat a község lakói is használják, pl. sport- és szabadidő-rendezvények céljára. Együtt élünk a nagyközséggel, kapcsolatot tartunk a vezetőkkel, civil szervezetekkel, vállalkozókkal, egyházakkal.

Az 1991 óta működő lakásotthonban élőkre közvetlen környezetükből, a szomszédok részéről alig érkezett panasz. Felnőtt segítők és a gyermekek egyaránt jó szomszédsági viszonyban vannak környezetükkel. Kölcsönös segítség jellemző pl. disznóvágáskor, szüret alkalmával, betakarítás során. Az ünnepek közös élményeket adnak. Sokat jelent a rendezettség (udvar, porta, utcafront) a békés, nyugodt életvitel. Nem jellemző az összetűzés. A fenti tapasztalatokkal magyarázható, hogy a még tervezett „kitagolást” is a nagyközség területén kívánjuk megvalósítani.

ZÁRÁS

Ezúttal is szeretném megköszönni annak a lehetőségét, hogy módunkban volt eredményesen pályázni a Soros Alapítvány anyagi támogatására. Tudjuk, tervükben szerepel a „kitagolást”, a jobb feltételeket segítő pályázati kiírások témaköreinek bővítése. Ha ezt megteszik, jelentősen hozzájárulnak céljaink megvalósításához.

LAKÓOTTHON LÉTESÍTÉS A CSONGRÁD MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT ÁPOLÓOTTHONÁBAN, DEREKEGYHÁZAN

(Bozó Antalné intézetvezető főnövér-helyettes; Csongrád Megyei Önkormányzat Ápolóotthona, Derekegyház)

AZ INTÉZMÉNY BEMUTATÁSA

Intézetünk Csongrád megyében, 2000 lelket számláló kisközség, Derekegyház központjában található, Szentestől 15 km-re, Szegedtől 50 km-re. A buszmegálló az otthon előtt van, ami nagy előny, ha utazni kell az otthon lakóinak, vagy ha látogatóba

jönnek hozzájuk. Az épület 1765-ben épült. Uradalmi kastély volt, ami jellegénél fogva sok hátrányt jelent az üzemeltetésben. A faluban az intézetet kívül nagyon szűkösek a kulturális lehetőségeink, így kiállítás ül. múzeum megtekintése, nagyobb vásárlás céljából be kell utazni a városba. Intézményük alapításának éve: 1949. december 04. - az idén ünnepli fennállásának 50. évfordulóját. Eleinte idősök otthona volt, majd 1979. január 1-vel a Csongrád Megyei Tanács irányítása alá került, és átminősítették a nem foglalkoztatható értelmi fogyatékosok otthonává.

Feladata: az alapító okiratban megfogalmazottak alapján nem, vagy csak részben foglalkoztatható felnőttkorú súlyos és középsúlyos vagy halmozottan fogyatékosok gondozása, korszerű fizikai és egészségügyi ellátása, pszichés gondozása, készségfejlesztő terápiás vagy munkajellegű foglalkoztatása. Intézetünkben 180 férőhely van, jelenlegi létszámunk 178 fő.

A LAKÓOTTHON KIALAKÍTÁSA

1998 márciusában intézetünk két okból kifolyólag adott be pályázatot családiás lakóotthon kialakítására:

- Elsősorban az otthonlakó érdekét figyelembevéve életvitelük ill. helyzetük javításának céljából. Az érintettek emberhez méltó életformája, tisztelete, meglévő képességeik kibontakoztatásának lehetőségét segitné elő. A lakóhelyi környezetben történő integrációjukkal elindulhat egyfajta szemléletváltozás is.

- Másodsorban az intézetben olyan fokú a zsúfoltság, ami az intézet működési engedélyét veszélyezteti. Jelenleg megkezdődött az intézetben a vizesblokk korszerűsítése, ami lakószobák megszüntetését tette szükségessé, tovább növelve a zsúfoltságot. A lakóotthonba történő kitagolás ezt a problémát is enyhítené.

Nagy örömminkre szolgál, hogy mindkét fordulóban megnyertük a Népjóléti Minisztériumi pályázatot, ugyanis akkor több lehetőség is volt a faluban házvásárlásra. Azonban örömmink nem tartott sokáig, a faluban lakók egyrésze sok bosszúságot okozott. Ők úgy gondolják, hogy nem kellene a szomszédságba, ül. egyáltalán a faluba értelmileg akadályozott emberek. Az a véleményük, hogy maradjanak csak bent a kastélyban, ott a helyük, elkülönítve a falutól. Azt hiszem sokan látták vagy hallották a tv-ben erről szóló adásokat, újságcikkeket.

Sajnos nagyon rövid volt az idő a felkészülésre, a lakosság tájékoztatására, a segítők és az otthonlakók kiválasztására.

A lakóház megvásárlása 1998 nyarán történt és ezzel egyidejűleg indult a lakosság tiltakozása. A lakóotthonban 10 fő elhelyezése van kilátásban, 5 fő segítőt. Kezdetben állandó felügyeletet fognak biztosítani a segítők a falu megnyugtatására. Szeretnénk, ha idővel belátná a falu, hogy nem veszélyesek a sérült emberek a lakosságra.

A segítők Dunakeszin voltak 1998 novemberében egyhetes előképzésben, ahol már működik a lakóotthoni forma. Itt tájékozódni tudtak, hogy is valósítható meg ez az újfajta szolgáltatás. A továbbképzés folyamatos, jelenleg 2 fő segítő háromszor egyhetes képzésen vesz részt, a Soros és a Kézenfogva alapítványok által finanszírozott és szervezett segítőképzésben.

A kiválasztott 10 fő otthonlakóról gyógypedagógus munkatársunk pedagógiai véleményt készített, ennek alapján indult el a foglalkoztatásban a kiscsoportos felkészítés. Ez magában foglalja a beszélgetést az otthonlakóval, azt, hogy ő maga hogyan is képzele a lakóotthonos életet, hogy rendezné be a szobáját, kivel lakna szívesen egy szobában. Gyakoroltuk az egyszerűbb ételek megfőzését ill. sütését, a tűzhely használatát, a mosási technológiát, a mosógép használatát, hogy mit mivel mossanak, stb.

Bevezettük a szinte mindennapos kimenőt a faluba (keddtől péntekig 13-14 óráig). Hetente kapnak zsebpénzt, amiből önállóan gazdálkodnak (pl. hajszárító, manikűrkészlet, pipere cikkek). Vannak, akik kíséret nélkül utaznak szabadságra. Az intézet a kulturális rendezvényeit a helyi művelődési házban szokta megtartani, melyre a falu lakossága is meghívást kap, ezzel és a mindennapos kimenővel próbáljuk a lakossággal elfogadtatni a sérült embereket.

A 10 fő foglalkoztatását továbbra is az anyaintézet végezné, ami azt jelenti, hogy a segítőkkel reggel 8 órára bemennek az intézet műhelyeibe, itt ebédelnek, és 16 órakor szintén a segítőtől mennek a lakóotthonba. Hétfőgőgen és ünnepnapokon a lakóházban különböző programokkal töltik szabadidejüket, valamint főznek, sütnek, kertészkednek, takarítanak.

A lakóotthon vezetése és költségvetése nem különül el az intézetétől, az mint anyaotthon fog működni. A lakók anyagilag annyiban járulnak hozzá a lakóotthon működéséhez, hogy fizetik a térítési díjat, ami jelenleg 17.100,-Ft. A többi felmerülő költséget az intézet finanszírozza.

Néhányan a faluban kérvényezték a népszavazást az értelmileg sérült emberek kitagolásának tárgyában, amihez aláírást gyűjtöttek (382 tiltakozó aláírás). Ez elegendő volt ahhoz, hogy a szentesi, majd másodfokon a Csongrád Megyei Bíróság is jóváhagyta a népszavazást, ami 1999. április 11-én lesz.

UTÓIRAT 1999 SZEPTEMBERÉBEN

Április 9-én 10 leány kiköltözött a megvásárolt és berendezett lakóotthonba, megtörtént az ünnepélyes átadás, megnyitás. A két nap múlva, 1999. április 11-én megtartott népszavazás eredménye ránk nézve negatív értékű lett (a szavazati joggal rendelkező lakosok 51%-a vett részt a szavazáson. 78% nem-mel, 22% igen-nel szavazott), a lakóotthoni kiköltöztetéssel kapcsolatban. Azonban a családi házból mégsem költöztettük vissza a lakókat az intézetbe. Végül is az idő nekünk dolgozott, minket igazolt. A falu ellenvéleménye elcsendesült, úgy tűnik, elfogadták szorgalmas, beilleszkedésre képes lakóinkat, belátták, hogy félelmük hiábavaló volt, előítéleteik nem voltak megalapozottak.

DISZKRIMINÁCIÓ AVAGY SZAKMAI INDOKOLTSÁG? (Az intézmény a Soros Alapítványtól 1998-ban 2.150.000,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni program megvalósításához. (A szerkesztő))

Kondriczné Pontyos Ildikó szakmai igazgató-helyettes; Nógrád Megyei Önkormányzat Ápoló-gondozóotthona és Rehabilitációs Intézete, Diósjenő)

VISSZATEKINTÉS

Előadásomat Göllész Viktor tanár úr emlékének szentelve, szavait idézve kezdem: „Szokás mondani, hogy a jövő rajtunk múlik. Igaz, rajtunk, a legáltalánosabb értelmezés szerint. Tudjuk, hogy a jobbító szándék adva van. De azt is tudjuk, hogy a szándék nem elég. A szándékot céllá kell fogalmazni! A célból feladatok fakadnak, amelyekhez meg kell keresni a megfelelő módszereket, ezekhez pedig az adekvát eszközöket. Formálni és alkalmazkodni is kell, mégpedig egyszerre. Formálni kell a társadalmat, ugyanakkor alkalmazkodni is a változásaihoz.”

Ezek a gondolatok 1995-ben hangzottak el, de aktualitásukat mégsem veszítették el. A felnőttvédelmi szociális gondoskodás területén eltöltött két és fél évtizedes tevékenységem során már több újítást és változást is megértem, sőt, jól bevált, eredményesen működő rendszerek megszüntetését is. Gondolok itt a védőmunkahelyi hálózat felszámolására, melyet az 1960-70-es években a Szociális Intézetek Központja alakított ki. A családi-, intézeti- és munkásszállás háttérű védőmunkahelyek Budapesten, Erdőkereszen, Debrecenben, Szegeden biztosították a társadalmi integráció lehetőségét, bizonyos esetekben normalizációs elvek érvényesülését. A kihelyezéseket megelőzően akkor is szükséges volt a hosszabb távú, tudatos és célirányos felkészítés, egyéni fejlesztés, mely a kihelyezés után ugyancsak „segítő” közreműködésével folytatódott. Akkor is érvényesültek bizonyos válogatási szempontok, melyek alapján akár az egész további életet meghatározó döntések születtek.

A KIVÁLOGATÁS ÉS FELKÉSZÍTÉS

A múltbani kalandozást indokoltnak tartom, mert a „kitagolást” egy régen megkezdett út folytatásának tekintem, természetesen megújult szemlélettel, a jelenlegi gazdasági-társadalmi viszonyokhoz igazodva. Örömmel üdvözöltük a programot, s főleg a lehetőséget a bekapcsolódásra, hiszen az úgynevezett mamutintézmények lebontása - mint Diósjenő is - igen sürgető és szükségszerű feladat. Az elmúlt évben a pályázat benyújtásakor megkezdtük az előkészületeket a kiválogatásra, mely elsősorban a rehabilitációs részlegbe tartozó lakóinkra terjedt ki. Részükre egyéni programtervet készítettünk, melyekben felváltottuk szomatikus-, mentális- és pszichés állapotukat, szociális érettségi szintjüket, rehabilitációjuk lehetőségeit. Kiemeltük azokat a területeket, melyeknek további fejlesztése elengedhetetlenül szükséges az önállóbb életvezetéshez, s ennek alapján megtervezttük a rendszeres egyéni-, illetve kiscsoportos foglalkozásokat.

Ezt a programot 26 főre dolgoztuk ki, ezért szükségessé vált a további szelektálás, mert az intézet területén fekvő különálló épület összesen 8 fő elhelyezésére alkalmas, 2 ágyas szobákkal. Eredeti elképzelésünkben a lakóotthon nem átmeneti megoldásként szerepel a teljes önállósuláshoz vezető úton, bár ennek lehetőségét sem zárjuk ki. Figyelembe vettük a tartós párhuzamokat is.

Ha a kiválasztás szempontjait fontosságuk szerint megpróbálnánk súlyozni, zavarba jönnénk, hiszen az összetevőknek kölcsönösen hatniuk kell egymásra, egyiknek a másikat erősítenie kell. Így például nem feltétlen „erény” az enyhe értelmi akadályozottság, ha ez nem párosul megfelelő szociális érettséggel, biztos anyagi háttérrel.

Ezek után nem vállalkozom arra, hogy a szempontokat egy általunk felállított feltételrendszer szerint rakjam sorba, inkább az egyszerű felsorolás mellett maradok.

- A lakók mentális képességeit, gyógypedagógiai diagnózisát tekintve mind a 8 fő enyhe értelmi fogyatékos, közülük 6 fő hallássérült is. Egy fő kivételével valamennyien a rehabilitációs részlegbe tartoznak, ők idővel alkalmasak lehetnek társadalmi integrációra.

- A nemek szerinti válogatás nem tartozott szempontjaink közé, inkább az érzelmi kötődéseket, baráti kapcsolatokat vettük figyelembe. Eszerint az egyik házba 2 pár kerül, a másikba pedig 4 fő.

- Az életkor és az intézetben eltöltött idő sem játszott szerepet, bár a hospitalizációs ártalmakkal, az idősebb életkorban jelentkező berögződésekkel, az életmódbeli változásoktól való idegenkedésekkel számolnunk kellett. A programban szereplő lakóink átlagéletkora 29 év, a beutalás időpontját tekintve pedig a szóródás 11 év.

- Intézetünkben rendszeres orvosi felügyelet nincs, a napi egészségügyi feladatokat folyamatosan az ápolók látják el. Az esetleges napközbeni rosszulletek, akut esetek nem jelentenek különösebb gondot, de az éjszakai ellenőrzés hiánya szükségessé teszi a szakmailag megalapozott döntéshozatalt. Ezért a válogatás során az antiepileptikumok szedése mellett is rohamozó saceres személyt, inzulinos kezelésben részesülő diabeteses gondozottunkat számításba sem vettük. A 8 fő közül 2 nő hypertonia miatt szed rendszeresen gyógyszert.

- A Szociális Törvény módosítására benyújtott előterjesztés a 85/A §-ban utal a lakóotthonok típusaira, az elhelyezés feltételeire, a biztosítandó ellátások körére, s érinti az ellátások igénybevételéért történő fizetés módját, mértékét is.

Tudomásom szerint a már működő lakóotthonokban más-más szemlélet alakult ki a költségek térítését illetően, az intézetek ezt a kérdést eltérő módon rendezték. Az azonban biztos, hogy a magasabb szintű ellátás, az egyedi igények kielégítése, az önálló életvitelhez szükséges feltételek biztosítása több pénzbe kerül, s ennek egy-, vagy jelentős részét a lakó saját jövedelméből kell fedezni. Éppen ezért tartottuk lényeges szempontnak a rendszeres havi jövedelmek alakulását, a készpénzvagyon mértékét. 5 fő a Fővárosi Kézműipari Rt. alkalmazásában áll, 3 fő pedig az intézeti célgazdaságban dolgozik. Nevezettek havi átlagjövedelme 26.748,-Ft, készpénzvagyonuk pedig 50.000-500.000,-Ft-ig terjed.

- A megítélés szempontjából sokkal nehezebben megfogható, konkretizálható fogalom a szociális érettség, melynek alakulásában a környezetnek is döntő szerepe van.

- Úgy gondolom, hogy az értelmezésbe olykor igen sok szubjektivitást is bele viszünk, s az általunk felállított értékrendek szerint mondjuk ki véleményünket.

Ilyen megközelítésből nem állíthatom biztossággal, hogy a szociális érettség kritériumainak mind a 8 fő megfelel, illetve úgy felel meg, ahogy azt mi előre elképzeltük. Az új élethelyzetek, elvárások olyan - eddig nem jelentkező problémákat fognak felszínre hozni, melyekből a következtetéseket csak az idő múlásával vonhatjuk le.

- Végül, de nem utolsó sorban szeretnék szólni a családi kapcsolatokról, a hozzátartozók, gondnokok megnyeréséről. A kihelyezésre váró lakóink közül 5 főnek nincs családi háttere. Ők önjogúak, így gyakorlatilag a kérdésben saját maguk dönthetnek. 3 fő rendszeresen tartja szüleiivel a kapcsolatot, közülük egy fő gondnokság alatt áll.

A szülőknél a kitagolással szembeni ellenállással nem találkoztunk, de volt, aki a program anyagi vonzatát firtatva kifejtette, hogy fiának nincs is olyan nagy szüksége a kiválasztásra.

A kitagolás programba történő kiválasztás elvi szabályozása tehát megtörtént, bevételeit majd a gyakorlat, az élet fogja igazolni. Elkészült egy szempontsor, melynek összeállítása részben az eddig szerzett tapasztalataink, ismereteink alapján -, részben társintézmények által már kidolgozott, évek óta működő minta alapján történt. Bennem mégis felmerülnek bizonyos kételyek, aggályok, melyek elsősorban a hátrányos megkülönböztetést eredményező döntéseinkre vonatkoznak. Ha bármelyik szempontot tekintem is, a 182 fő intézeti lakóból legalább 30 fő megfelel az általunk támasztott követelményeknek, de más feltételrendszer felállítása mellett ez a kör lényegesen bővíthető. Tudom, hogy szükségszerűségekből, de mégis kialakítottunk egy sorrendiséget, melyet csak saját magunk bírálhatunk felül, hogy jó volt-e, vagy sem. Ha tévedtünk, hibánkat korrigálhatjuk, a kiválasztott lakót visszahelyezzük korábbi környezetébe, s helyére mást teszünk. Ha nem vallunk kudarcot, büszkék lehetünk önmagunkra, hogy jól dolgoztunk, értjük a szakmát!

Félek, hogy ebben a sokunk számára újszerű próbálkozásban túl nagy léptekkel haladunk, s miközben a határidők pontos betartására törekszünk, nem kap kellő figyelmet maga a sérült ember, nem tudunk azonosulni gondolataival, érzéseivel, vágyaival. De legfőképpen attól félek, hogy van-e jogunk a pozitív- vagy negatív diszkriminációhoz, élhetünk-, vagy visszaélhetünk-e helyzetünkkel, amikor arról döntünk, hogy az alapvető emberi jogok kit illetnek meg. Belső dilemmám csak akkor szűnhet meg, ha a kitagolás program tovább folytatódna, s belátható időn belül mindenki számára egyformán biztosíthatnánk a lakóotthoni elhelyezést.

Szavaimból nem pesszimizmus, nem esetleges ironia szól, inkább csak bizonyos fokú önkritika. Zárszóként indokolt tehát a kérdés, mely egyben előadásom címe is: Diszkrimináció, avagy szakmai indokoltaság? (A lakóotthon 1999. november 15-én került ünnepélyes keretek között átadásra, és azóta is sikeresen működik, a második lakóotthon pedig 2000. október 25-én nyílt meg. (A szerkesztő))

A LAKÓK KIVÁLASZTÁSÁNAK SZEMPONTJAI (Az intézmény a Soros Alapítványtól 1997-ben 2,5Mft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni programra. (A szerkesztő))

(Nagy Ferencné mentálhigiénés csoportvezető; Fejér Megyei Rehabilitációs Intézet, Polgárdi-Tekerespuszta)

AZ INTÉZMÉNY BEMUTATÁSA

A Polgárdi-Tekerespusztán működő rehabilitációs intézet több mint 40 éve alakult. Értelmi fogyatékos és halmozottan sérült személyek teljeskörű ellátásáról gondoskodik. Az intézet 300 férőhellyel rendelkezik, a kihasználtság 100%-os. A lakók 10-15 személy kivételével, akiknek szellemi és fizikai állapota kizárja a munkavégzés lehetőségét, az intézet területén kialakított műhelyekben és az intézet gazdaságában dolgoznak. A rendszeres, nem megerőltető munka jótékony hatása megmutatkozik sok lakó személyiségének pozitív alakulásában. A pedagógiai tevékenység, a kulturális szórakozások, énekkar, színjáték, zenekar, tánccsoport, sporttevékenység a szabadidő ésszerű és eredményes felhasználását segítik. Technikai nehézségek ellenére jók a higiénés feltételek, jó az ételmezés, nagy súlyt helyezünk a gondozottak egészségügyi ellátására, a tisztaságra, a ruházkodásra. Szeretnek itt élni fogyatékos embertársaink, és az intézeti közalkalmazottak munkája, magatartása megfelel az elvárásoknak. A gondozottak helyzetének javítását, az autonómiára törekvést szolgálja, hogy 13 kétszemélyes szobát sikerült kialakítanunk, és ez a törekvés tovább tart. Ezek a szobák lakóiknak bútoraival és egyéb tárgyaival vannak berendezve, büszkék az otthonukra, keresményükből rendszeresen vásárolnak újabb tárgyakat, közöttük tévét, videót, hűtőszekrényt, stb. A kétszemélyes szobák kialakítása nyomán született az elhatározás, hogy kiscsoportos lakóotthont hozunk létre.

A KIVÁLASZTÁS, FELKÉSZÍTÉS ÉS AZ ÚJ ÉLETFORMA

A lakóotthonba kerülés szempontjai még kiforratlanok, nagymértékben függenek azoknak az egyéneknek, intézeteknek az állapotától, akik számára szerveződnek, de a lakócsoport összetétele is jelentős szempont. Kellő tapasztalatok hiányában elsődleges cél részben a szükséges tapasztalatok megszerzése, jártasság elsajátítása, valamint a kudarcok minimalizálásának lehetősége okából is, olyan csoport összeállítása, ahol az alábbi kritériumok érvényesülnek az egyes lakóknál. A kiválasztásnál a szociális érettség fontosabb kritérium az értelmi képességnél. Szociális, jól alkalmazkodó, gyengébb képességű lakó a kezdeti kísérleti stádiumban várhatóan jobban beválik, egy jobb értelmi képességű, de szociálisan éretlen lakónál. Az értelmileg akadályozott emberek döntő többsége képes a társadalomban helyét megtalálni, és sokan bizonyos segítség mellett önálló életvezetésre is alkalmasak lehetnek. Ha azonban állapotukhoz személyiségi negatívumok is társulnak, mindez az intenzív gondozást is szükségessé teszi. Arra törekedtünk, hogy súlyosabb fokú hospitalizmus jeleit ne mutassák, képesek legyenek még a lakóotthoni intézményen történő elhelyezés előtt is intézményen kívüli mobilitásra, rendelkezzenek intézeten kívüli

kapcsolatokkal, mutassanak igényt a falakon kívüli társadalom megismerésére. Igényeljék, vállalják a lakóotthont, annak kölcsönösen kialakított működési rendjét. A segítő személyzettel legyenek képesek együttműködni. Az áthelyezés előtt a közösségi életben aktív részvételük, működőképes érzelmi kapcsolatok kialakítása, stb. lehetnek azok a támpontok, melyek alapján mindez megítélhető. Képesek legyenek alkalmazkodni és társaikkal együttműködni. Igényük legyen saját életter kialakítására, szobájuk egyéni ízléssel történő berendezésére, saját használati tárgyak vásárlására, tisztaságra és rendre törekvésére. Képesek legyenek adekvát segítség kérésére, tudják elfogadni és értékelni a megbeszélés, tanácsadás, javaslatétel, közös gondolkodás, értelmezés révén nyújtott segítség jelentőségét. Legyenek képesek munkaviszonyban kereső foglalkozást folytatni. E kritériumnak történő megfelelésre a korábbi munkateljesítmény kellő támpontot nyújthat. Keresetük olyan mérvű legyen, mely perspektivikusan akár a megélhetésnek is alapját képezheti. A kiválasztás gyakorlati lépései: Az intézetlakók közül kiválasztottunk 30 személyt az előbbi pontok alapján, azzal a feltételezéssel, hogy alkalmasak lehetnek lakóotthoni elhelyezésre. A kiválasztást a felkészítést végző team tagjai végezték, és a kiválasztást követően az egyes jelöltek alkalmasságának lélektani, szellemi és fizikai állapotát részletesen megvizsgálták. A team-vizsgálat eredményeként 10 személy kezdte meg a felkészülést. A felkészítés szabad-interakciós kiscsoportban történt. A lakóotthonba 1999. január 29-én lakóink beköltöztek.

Mind ők, mind pedig mi nagy várakozással tekintünk a jövő felé, és reméljük, a legközelebbi konferencián sikerekről számolhatunk be.

FÉLÚTON (Az intézmény a Soros Alapítványtól 1998-ban 2.373e,-Ft, 1999-ben 1,1mFt, 2001-ben pedig 1.250e,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a Népjóléti Minisztérium támogatásával kialakított lakóotthonok berendezésére. (A szerkesztő))

(Kolutác Györgyné intézményvezető; Mohács Város Önkormányzat Pándy Kálmán Otthona, Mohács Újváros)

A MÚLT

Szeretnénk bemutatni azt az utat, amit 1989 óta megtettünk lakóink jobb ellátása érdekében.

Otthonunk, mint az értelmi fogyatékosokat, pszichiátriai betegeket ellátó otthonok nagy százaléka a lakott területtől távol, a település határát jelző tábla tözsomszedságában található Mohácson. Az 1948-49-es években lakások céljára készült 3 szintes épületben - a helyi önkormányzat fenntartásában - fogadja intézményünk a megye területéről beutalt felnőtteket. 1952-től szociális betegotthonként működve, 160 férőhelyen értelmi fogyatékosoknak és pszichiátriai betegeknek 1989-ig kórházi körülmények között biztosított ápolást. A férfi és női osztályon együtt gondozták a fogyatékkal élőket és az elmebetegeket, az ágyhoz kötött és az önállósra képes lakókat. Életerük kórtermekre korlátozódott, ebédlővel, közösségi helyiséggel, társalgóval nem rendelkeztek. A gondozás „egyszerűsítése és biztonságossá tétele” miatt alakítottak ki egy nehéz tolóajtós, lelakatható, vasrácsokkal felszerelt elkülönítőt. A „dühöngő” betegek számára 6 db fedeles erős fémketrecet készítettek, amiben matrac, ágynemű, hálóruha nélkül „éltek” évekig a gondozottak. Ezekben a ketrecekben ülni, feküdni, térdelni tudott a lakója, de felállva csak „derékszögben” meghajolva mozoghatott. A folyosók leválasztásával a női és férfi osztályon is kialakítottak egy-egy „zárt-osztályt” a zavart, térben-időben tájékozódni nem tudó lakók részére.

AZ ÁTALAKÍTÁS

1990-ben felszámoltuk a ketrecek. Bútorvásárlással megkezdődött a lakószobák komfortosítása, tudva, hogy az otthonban lakók életét, magatartásmódját jelentősen befolyásolja közvetlen környezetük fizikai, tárgyi világa is. Az uniformizált intézeti ruházatot igyekeztünk saját, vagy kizárólagosan használt cserélni. Ebédlőket és a tetőtérben -rendezvények tartására is alkalmas - 150 m²-es közösségi helyiséget és tornatermet alakítottunk ki.

1995. jelentős fordulópont volt otthonunk életében. A Népjóléti Minisztérium támogatásával 20 férőhelyes bővítéssel egyidőben sor került a belső felújításra és lehetővé vált, hogy külön-külön gondozási egységben kerüljenek elhelyezésre - már nem kórtermekben - az értelmi fogyatékkal élő lakóink, illetve pszichiátriai betegeink. A teljes ellátásra szoruló, részben vagy teljesen ágyhoz kötött lakóinknak ápolási osztályt rendeztünk be. A tárgyi feltételek javítása mellett folyamatosan igyekeztünk az intézet korábbi „örzö” funkcióját is átalakítani.

Az otthon lakóinak heterogén összetétele a segítőkötől - a jó lakó-gondozó kapcsolat kialakításához - széleskörű ismereteket, tapasztalatokat követel. Az engedélyezett állásaink betöltése nem jelentett és nem jelent gondot számunkra. Az a tény, hogy az ápolónők nagy százaléka a városi kórházból jött át intézetünkbe, reméljük a munkánkkal szembeni előítéletek változását is jelenti. Szakképzett-szakképzetlen dolgozók aránya is igen jó. A gondozási munkánkban remélt szemléletváltozás záloga lehet, hogy egyre több kollégánk szerez szociális otthoni gondozói, ideg-elme szakápolói, gyógypedagógiai asszisztensi végzettséget. Az otthonunkban dolgozó pedagógusok mentálhygiénes szakosított, szociálpedagógiai képzésen vesznek részt.

Értelmi fogyatékkal élő lakóink ellátásában hangsúlyos szerepe van a foglalkoztatásnak. Célunk: lakóink érdeklődésének felkeltése és fenntartása, napjaik észszerű tartalommal való kitöltése, hasznosságérzésének fokozása. Fontosnak tartjuk a végzett munka hasznosságát, eredményességét. Az otthon lakóit bevonjuk közvetlen környezetük rendben tartásába, a mosodai, konyhai, állatgondozási, kertészeti feladatokba. Úgy tapasztaltuk, hogy ez az új szerep, amelyben felelősséget vállalni tudó emberré lehettek, előrelépést jelentett az évek, évtizedek óta otthonban élő, önállóan, vagy önállótlanná vált lakóink önértékelésében.

A munka jellegű foglalkoztatás mellett is sok a szabadidő az otthonban, ezért igyekszünk gondoskodni a változatos szórakozási lehetőségekről is. 6 foglalkozásvezetőnk szervezi és kínálja fel a különböző kulturális és sportjellegű foglalkozásokat, az önképzőkör, tánc csoport, irodalmi színpad és a szobrász-tanár vezette „művészeti műhely” mellett.

A LAKÓOTTHON KIALAKÍTÁSA

Otthonunk, - mint minden olyan intézmény, ahol váltott műszakban dolgozik az esetlegesen elégtelen létszámú személyzet - a felkeléssel, alvással, étkezéssel stb. kapcsolatos döntési funkciókat átveszi a lakóktól. Az ilyen típusú nagy létszámú intézmény -minden igyekezetünk ellenére - alkalmatlan az egyén személyiségét figyelembe vevő önálló életvezetés gyakorlására, ezért terveinkben évek óta szerepelt a félúton házak megépítése, amelyek átmenetet jelentenének az otthon zárt világa és az önálló élet között. Lakóinknak a jelenleginél önállóbb életet biztosítani, csökkentenék az „innen nincs tovább” érzését, megváltoztathatnák az otthonba kerülés egyirányú folyamatát.

Ez a tervünk látszik valóra válni a Szociális és Családügyi Minisztérium támogatásával épülő 2 db összesen 4 lakásos, 16 férőhelyes lakóotthonunk átadásával. A tervezett új gondozási formában olyan életfeltételeket kívánunk biztosítani, amelyek leginkább megfelelnek a Magyarországon megszokott körülményeknek, viszonyoknak és hozzájárulnak a fogyatékkal élők

önállósodásához, az integrációhoz szükséges ismeretek elsajátításához. Sokuk már most önállóan rendelkezik keresményével, munkavégzésben, vállalt feladataik teljesítésében többnyire kitartóak. Meglévő képességeik gyakorlásával, fejlesztésével a magasabb önállósági fokú, lazábban kontrollált élethez segítjük a programban résztvevőket. Lakóhelyükön kívül végzett munkával élettereik elkülönülnének és lehetőséget kapnának a különböző viselkedési formák, szerepek gyakorlására. Mindennapos döntéseik meghozatalánál nagy szerepet kap az egyéni felelősség és a konszenzuskeresés képessége. A teljes értékű társadalmi integráció várhatóan nem valósulhat meg valamennyi, az új gondozási formát igénybevevő értelmi fogyatékos lakónk esetében, de az intézeti struktúrájánál humánusabb életformát biztosítana számukra is.

FELKÉSZÍTÉS

Az új életformára való felkészítésben 18 enyhe és közép súlyos értelmi fogyatékos lakónk vesz részt (életkoruk 20-45 év). A szükséges szociális kompetenciák kialakítását, konkrét gyakorlati ismeretek elsajátítását az egyénekre szabott tanulási, fejlesztési tervek segítik. Ezen tervek alapját, a pályázat beadását követően elkészített pedagógiai jellemzések alapozzák meg. Speciális szükségleteiket szem előtt tartva építettük fel a segítő programunkat. Megismertettük az otthon dolgozóival és lakóink hozzátartozóival, gondnokaival a kiscsoportos lakóotthonokkal kapcsolatos terveinket, így közösen tudjuk segíteni a jelenleginél sokkal önállóbb életre készülőket.

Együtt fogalmaztuk meg a program remélt és várható eredményeit, a félelmeinket és azt a számtalan kérdést, amit ez az új ellátási forma jelent. Hozzártartozók közül jó néhányan - amellet, hogy örülnek a majdani szebb környezetnek - megfogalmazták, hogy az állandó nővéri jelenlét, a teljes „kiszolgálás” mellett érezték „biztonságban” gyermeküket, testvérüket. Néhányuk számára - annak ellenére, hogy a már fél - I éve munkaviszonyban álló fogyatékos hozzátartozóik abbéli öröme is látják, hogy keresettel rendelkeznek, a „külső” munkahelyen jó a kapcsolatuk, és általában a hozzátartozó is egyetért munkavállalásukkal - még mindig gyakran felmerül, hogy miért „kell” dolgoznia egy „beteg” embernek. Reméljük, hogy a gyakorlat igazolja válaszainkat.

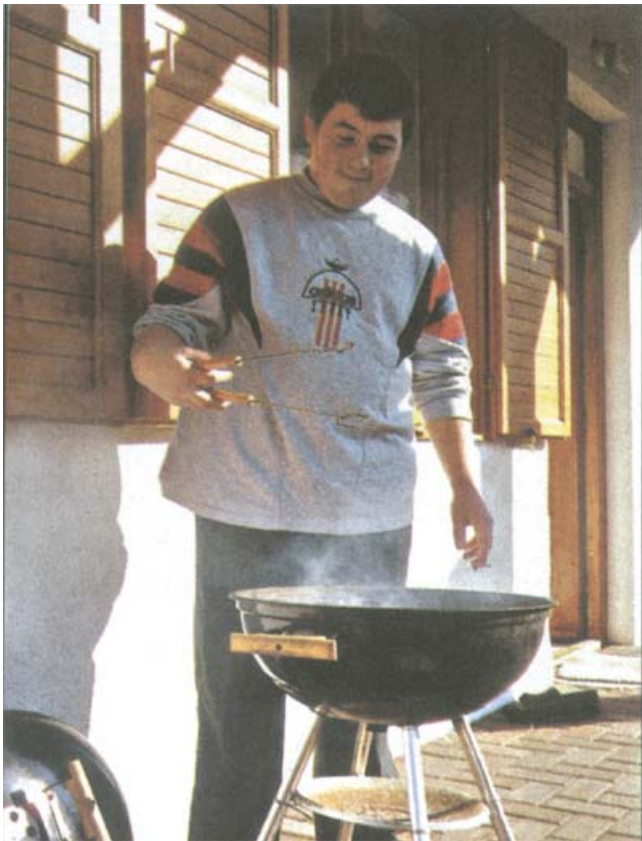
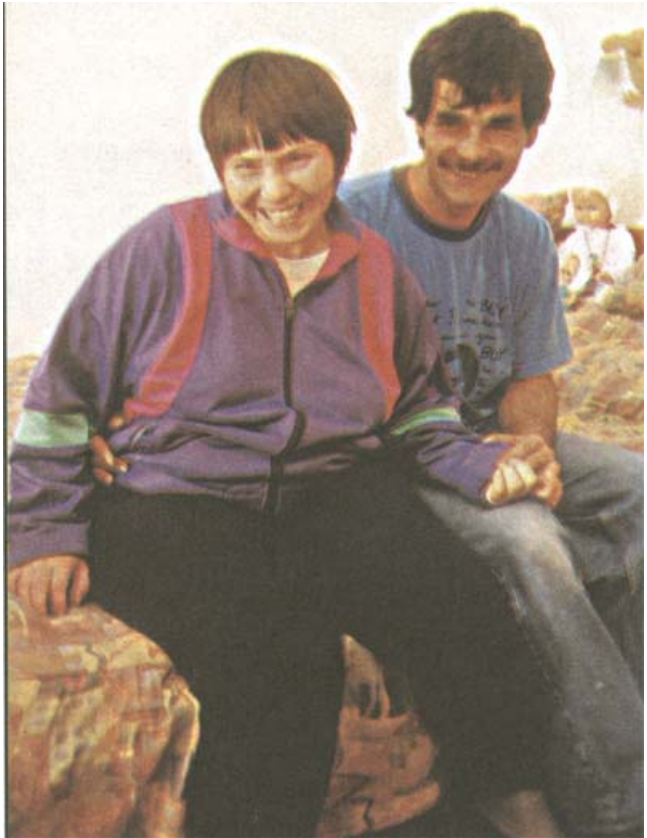
Természetesen lakóink érdekében a felkészítés alatt és azt követően is igyekszünk megtalálni a mindannyiunk számára elfogadható megoldásokat. Amellet, hogy az otthon valamennyi dolgozójának feladata a kiköltözők és a továbbra is az anyaintézetben maradó problémáinak, az adott témával kapcsolatos nyitott kérdéseinek megválaszolása, a programban résztvevő lakóink felkészítését - az egyéni tervekben megfogalmazottaknak megfelelően - 3 kollégánk végzi. Mindhárman részt vettek az akkori Népjóléti Minisztérium által Dunakeszin szervezett továbbképzésen, illetve a Soros és a Kézenfogva alapítványok által finanszírozott és szervezett segítőképzésen.

A felkészítés során sikerélmények által igyekszünk erősíteni lakóink önbizalmát. A 3-4 fős csoportoknak szervezett különböző típusú foglalkozások rendszeres időközönként ismétlődnek. Az egyéni felkészítésre az esti órákban kerül sor. Ezen alkalmakkor szívesebben nyílnak meg és kérik segítséget, megoldási alternatívákat személyes problémáikra.

Bár ez a közös munka csak 5-6 hónapra tekinthet vissza, úgy tapasztaljuk, hogy a résztvevők kifejezőkészsége, problémamegfogalmazó képessége javult, oldottabban viselkednek, magabiztosabban mozognak és a „zárt körülmények”, a gyermekintézményből a szociális otthonba kerülés jellemezte életforma mellett szinte alig ismert szituációkban (bevásárlás, „külső” munkahelyi kollektíva) is - segítségünkkel - már jól vizsgáznak. Napi tevékenységük lett a bevásárlás, főzés, takarítás, mosás. Még mindig nehézséget okoz azonban a pénz használata, beosztása, vásárlóértékének megismerése. Várják, készülnek az új életformára és - ugyan egyre kisebb súllyal, de - naponta megfogalmazódnak bizonytalanságaik, félelmeik, vajon hogy boldogulnak a 10-20 éven át megszokott szoros „védelem” nélkül, képesek lesznek-e megfelelni saját elképzeléseiknek. Vajon a lakókörnyezet hogy fogadja őket, „mutogatnak majd ránk?”, stb. Közösen keressük a megnyugtató válaszokat, egy eddignél tartalmasabb, emberibb lét érdekében. És hogy eljutottunk-e az út feléig, vagy csak akkor kezdődik az igazán rögös út, amikor már kiköltöznek lakóink, erre a következő hónapok adják meg a választ.

Várjuk az új ellátási forma jogi szabályozását, annak a reményében, hogy nyertesei lesznek ennek a programnak a lakóotthonban élők, valamint az intézeti ellátást továbbra is igénybe venni kényszerülő lakóink egyaránt.

A szerkesztő megjegyzése: 1999 májusában a lakók beköltöztek a két szép új lakóotthonba, mindegyikben 8 fő került elhelyezésre. Az épületek az intézethez közel, „kerítésen kívül” létesültek, azóta is eredményesen működnek.

A KITAGOLÁS PROGRAM KEZDETI NEHÉZSÉGEI A DIÓSJENŐI REHABILITÁCIÓS INTÉZETBEN (Az intézmény a Soros Alapítványtól 1998-ban 2.150.000,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni program megvalósításához. (A szerkesztő))

(Koszorús Sándor nevelő; Nógrád Megyei Önkormányzat Ápoló-gondozóotthona és Rehabilitációs Intézete, Diósjenő)

Intézetünk a Diósjenői Rehabilitációs Intézet és Ápoló Gondozó Otthon több szempontban különbözik az általam eddig megismert olyan intézetektől, ahol ezt a programot már nálunk jóval korábban elkezdték megvalósítani. Az intézet területi elhelyezkedése már eleve sajátos. A községtől távol esik, bár ez nem különbség, hiszen több intézetnél is hasonló a helyzet. A községben munkalehetőség még az itt élő lakosoknak sincs. Lakóink védőmunkahelyen történő elhelyezését nemhogy a településen, de elérhető távolságban sem tudjuk biztosítani. Az elérhetőségen azt értem, hogy viszonylag rövid idő alatt tömegközlekedési eszközzel biztosíthatnánk az ingázást. A legnagyobb különbség viszont az, hogy ellentétben sok intézettel a kitagolás programnak intézetünkben nincs múltja, csak jövője lesz.

Az eddigi tapasztalatokról olyan megközelítésben szeretnék beszélni, hogy nem az elért eredményeket, pozitívumokat fogom kiemelni - ahogy ez általában szokás -, hanem szeretnék rámutatni néhány olyan buktatóra, megoldásra váró problémára, amivel a rövid időszak alatt szembetaláltuk magunkat, és amit vétek lenne elhallgatni.

Röviden a körülményeinkről:

A lakhatást illetően nem dicsekedhetünk optimális körülményekkel. A lakók 14-16 fős hálókbán kerültek elhelyezésre egy öreg kastélyépületben, amely erre a célra csak nagy jóindulattal alkalmas. Az 1960-as években épült ugyan egy újabb épület, de az abban lévő maximum 4 ágyas szobákban is 5-7 fő lakik. Intézetünk kiváló példája a manapság sokat emlegetett úgynevezett mamutintézményeknek.

Pár évvel ezelőtt 1996-ban - amikor a „félúton ház” megoldást sok intézetben már elkezdték alkalmazni - kísérletképpen mi is megpróbálkoztunk 4 lakó kiemelésével egy, az intézet területén álló használaton kívül álló másfél szobás, komfortos szolgálati lakásba. Ennek a kísérletnek kezdeti nehézségeiről a későbbiek során még szeretnék pár szót ejteni. Ma már azt mondhatjuk, hogy ez a kísérlet bevált és sok támpontot, tapasztalatot nyújtott a most előttünk álló feladatok megvalósításához.

Jelenleg egy, a Soros Alapítvány pályázatán nyert összeg, valamint minimális megyei támogatás, és sajnálatos módon még minimálisabb saját erő lehetővé tette, hogy a program megvalósításához intézetünk is aktívan bekapcsolódjék. A szakmai vezetés és a munkatársak előtt egy igen komoly kihívás lehetősége sejtett föl.

Tapasztalatokkal nem rendelkezünk, így ezek híján csak a rendelkezésünkre álló szakirodalomra támaszkodhatunk, illetve a más intézeteknél történő tapasztalatcserére. Sajnos a tapasztalatcserére utalva meg kell jegyezmem, hogy az itt szerzett információk nem mindig mérvadók és célravezetők. Jártam több olyan intézetben tapasztalatcserén, ahol az elhangzott szóbeli ismertetés, a program sikeressége, elég éles ellentétben állt a valósággal. A helyzet ilyen fajta beállításának nem sok értelmét látom, hiszen a megvalósítás során már jelentkező hibákból nagyon sokat lehet, lehetne tanulni, azoknak, akik még csak most kezdik az önállóulási törekvések megvalósítását. A rendelkezésünkre álló irodalomban - egy-két kivételtől eltekintve - a fejlett európai országokbeli fogyatékos emberek ellátását és integrálását vázolják fel, ami a mai Magyarországon még futurisztikusnak tűnik.

Intézetünkben jelenleg 8 kliens kitagolására és 14 fő emelt szintű elhelyezésére lesz lehetőség. A 8 gondozott egy már majdnem kész házban nyer elhelyezést, ami ugyan az intézet területén, de a főépülettől távolabb épül fel.* (A lakóotthon 1999. november 15-én került ünnepélyes keretek között átadásra, és azóta is sikeresen működik, a második lakóotthon pedig 2000. október 25-én nyílt meg.) (A szerkesztő)

A 14 fő emelt szintű elhelyezését talán egy köztes állomásnak nevezném az intézeti elhelyezés és a normalizációs elveknek megfelelő elhelyezés között. Ez a csoport a kastélyépületben felszabadult irodahelyiségekben lesz elhelyezve. Itt 2-3 személyes szobákat alakítunk ki.

Bizonyos szempontok meghatározása után válogattuk ki azokat a klienseket, akik az elsők között kezdenek meg segítségünkkel az önálló életet és az erre való felkészülést.

Itt térnek vissza az előbb már említett, 1996-ban 4 fő lakónkkal kapcsolatos tapasztalatainkra. A kiválasztásuknál fontos szerepet játszott:

- általános tájékozottságuk
- egészségi állapotuk
- szociális érettségük szintje
- munkához való viszonyuk
- önkiszolgálási szintjük
- a későbbi teljes rehabilitáció lehetősége
- mentális képességük
- rendszeres havi ellátásuk, készpénzvagyonuk összege

Úgy gondoltuk, hogy a kiválogatás szempontjai nem fognak különösebb nehézséget jelenteni, hiszen ennek bizonyos pontjai könnyedén és egyszerűen mérhető, megfogható dolgok, bizonyos pontjaiban pedig úgy véltük eléggé ismerjük már lakóinkat ahhoz, hogy ez ne okozzon nehézséget. A témában való tapasztalatlanság a későbbiek során visszaütött. Talán az volt a legkisebb probléma, hogy a négy fő közül egy lakó önkiszolgálási szintjét, munkához való viszonyát, mentális képességeit hibásan ítéltük meg, ezért őt rövid időn belül vissza kellett helyeznünk a nagy közösségbe. Ezt viszonylag könnyen megoldottuk, bár a kliensünkben akaratlanul előidézett töréseket még hosszú hónapokon keresztül csak nagyon nehezen tudtuk oldani. Tetőztük mindezt azzal -szintén csak a tapasztalatlanság számlájára írható -, hogy a négy főt szinte minden előzetes felkészítés nélkül emeltük ki megszokott közegükből, és helyeztük át egy teljesen más napi, heti, havi ritmust megkövetelő közegbe. Nem vettük figyelembe, hogy náluk ez milyen életmódbeli változást, értékrendváltozást jelent. Azt is figyelmen kívül hagytuk, hogy nem készítettünk fel kellően mellőlük segítőköt, nem készítettük fel őket arra az ellenállásra, ami a többi lakónál jelentkezett, és hadd ne soroljam tovább még elkövetett hibáinkat.

Mindezek ellenére azt kell mondom - bár csak idézőjelben -, hogy örülök ezeknek a melléfogásoknak, hiszen - mint azt már egyszer említettem - a rossz tapasztalatok is nagyon hasznosak tudnak lenni. Ha belegondolok abba, hogy ezeket a hibákat most, a 8 lakó kitagolásánál, illetve 16 lakó emelt szintű elhelyezésénél követjük el... Talán jobb is, ha nem gondolok bele!

A múlt évben - mint azt már az előbbiekben említettem - a Soros Alapítvány jóvoltából a kitagolás komoly program lett az intézetben. Az erre való felkészülést, most már a pár évvel ezelőtt szerzett tapasztalatok alapján kezdtük meg. A kijelölés előtt újra átatanulmányoztuk a lakók személyi anyagát, kikértük a munkavezetőknek, az egészségügyi szolgálatnak, a gondozóknak a véleményét és természetesen a jelöltekkel is elbeszélgettünk. 1998 szeptemberében a kiválasztott lakók egy részének beindítottuk az előzetes képzési programot, amely a háztartási ismereteket (főzés), a háztartástechnikai ismereteket és az

egészségügyi ismereteket foglalta magába. E program keretén belül nemcsak a konkrét munkaterv szerinti gyakorlatban végrehajtandó tevékenységre koncentráltunk, hanem megpróbáltuk a kiválasztott lakókat megfigyelni abból a szempontból, hogy hogyan élik meg a várható új életformára való felkészülést.

A gyakorlati tapasztalat azt mutatta, hogy a gondos előzetes válogatás is hibásnak bizonyult néhány lakó esetében. A kitagolásra jelölt 8 személy közül 3 helyére menet közben - már a gyakorlati képzés első hónapjában - más személy került. Elég rossz arány és egyértelműen kiválasztási hiba, tapasztalatlanság. Egy főről bebizonyosodott, hogy nem lesz képes kisebb közösségbe beilleszkedni. Olyan tulajdonságai kerültek felszínre, amit addig nem vettünk észre. Egy másik esetben, miután a beszélgetések során megtudta, hogy esetleges távlati tervként szóba jöhet az intézetből való távozás lehetősége is önként visszalépett, mondván, ő csak az intézet keretein belül tudja elképzelni az életét. Ezt a kötődést a megszokott életformához nem tudtuk nála feloldani. Harmadik lakónk egyszerűen képtelen volt elviselni a gondolatot, hogy régi társai közül kiszakítjuk. Ő komolyan látszó párkapcsolatot tartott fent, elhelyezésük is együtt történt volna, de szexualitásában felülkerekedett a homoszexualitás. Róla mindig is tudtuk, hogy homoszexuális kapcsolata van. Intézményi körülmények között - mint ezt minden jelenlévő tudja - ez gyakori jelenség, ezt kénytelenek vagyunk tudomásul venni. Lakónk, miután az intézetbe új nő lakó került, vele alakított ki komoly párkapcsolatot. Legalábbis mi azt hittük. Nem fordítottunk kellő figyelmet arra, hogy előző homoszexuális kapcsolatát végleg felszámolta-e.

A fentiek alapján - elsősorban az első két esetből - azt a tapasztalatot szűrtem le, hogy egyes esetekben komolyan meg kell vizsgálni, hogy mi is a enyhe fokban akadályozott ember legfőbb dilemmája? Én úgy ítélem meg, hogy sok esetben nem a fogyatékoság okozza náluk a legtöbb gondot, hanem az, hogy mások, a jövődöbéli partnerei mit gondolnak róluk, hogyan ítélik meg fogyatékoságukat, mire tartják őket képesnek, milyen helyet szánnak nekik maguk között, miből közösítik ki őket, stb. Tehát nagyon oda kell figyelni és a kiválogatás szempontjánál figyelembe kell venni, hogy kinél, hogyan jelentkeznek ezek a védekező reakciók.

Sok probléma adódott abból, hogy meg kellett értetnünk a kiválasztott lakókkal, hogy jövő életükben saját mikrokozmoszukat ők alakítják majd ki, szabadidejükkel ők „gazdálkodnak” annak ellenére, hogy az intézeti élettől nem kell elszakadniuk. Vagyis nekik joguk van arra, hogy eldöntsék, mit akarnak csinálni saját otthonukban, hogy azt oly módon tegyék, ahogyan ők azt a legjobbnak látják, ők döntsék el, kivel akarnak élni. Érdekes dolog volt megfigyelni náluk annak a helyzetnek a megélését is, hogy a többi társuk közül ők kiválasztottak lettek, ami azonban nem jelenti azt, hogy e miatt le kellene nézniük társaikat, rivalizálni kellene velük.

Komoly problémát jelentett még a felkészítés első hónapjaiban a többi lakó magatartásának figyelemmel követése, az elkerülhetetlen „miért ő, miért nem én” problémájának kezelése is. Talán az egyik legnehezebb problémát ez jelentette, illetve fogja jelenteni a beköltözés utáni időszakban is, annak ellenére, hogy jelenleg a kedélyek lecsillapodtak, látszólag mindenki képességei szerint feldolgozta a helyzetet. Ez a probléma a beköltözést követő hónapokban újból előtérbe fog kerülni, de egy ilyen krízisen már egyszer átestünk az említett 4 fő kiköltöztetésénél is.

A fenti problémák kezelésében igen fontos szerepe lesz a program megvalósításában résztvevő segítőknek. Attitűdjükben jelentős változásnak kell történnie. A felkészítő időszak már említett, kezdő hat hónapos időszakában is érdekes, és hasznos tapasztalatokat szűrhetünk le és a segítőkkel próbáltuk ezeket figyelembe venni, mint olyan fontos tényezőket, amire a későbbiekben szintén fokozott figyelmet kell fordítani. Nagyon sok gond volt a gazdasági fogalmak, az arányok, mértékek reális felmérésének megértésével, és azt hiszem, kijelenthetem, hogy a hat hónap alatt itt nem értük el a kívánt, a várt követelményt. A felkészítés jelenlegi fázisában úgy látom, - és ennek nem elsősorban a felkészítési hiányosság az oka, hiszen annak még közel sincs vége - hogy a teljes mértékű társadalmi integrációjuk nem, vagy csak nagyon soká fog megvalósulni, részben az itt fejtegetett okok, másrészt a már említett munkaerő-piaci helyzet és még sok más ok miatt. Mindenképpen elérhetünk egy jónak mondható normalizációs szintet, de ezt stagnálás fogja követni.

Összefoglalva: vázolni igyekeztem a felkészítés folyamatában szerzett tapasztalatainkat, nehézségeinket. Belátható időn belül a lakóotthont elfoglalhatják beutaltjaink.

Újabb dilemma előtt állunk: még megfelelő jogi, gazdálkodási, pénzügyi, szakhatósági rendelkezések híján hogyan tovább?

A TRÉNINGLAKÁS LAKÓINAK FELKÉSZÍTÉSE (Az intézmény 1997-ben 451.100,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Keresztúriné Krizsán Éva gyógypedagógus; Baranya Megyei Önkormányzat Értelmi Fogyatékosok Rehabilitációs Intézménye, Szigetvár)

1994-ben adódott lehetőségünk arra, hogy intézetünk önerőből egy saját lakást vásároljon a város új lakótelepén, intézetünkől 6 km-re. A második lakást ugyanitt egy férfi testvérpár vásárolta a saját pénzén, gondnoki hozzájárulással.

Felkészítő programunk mindkét lakás lakóira vonatkozott, de jelenleg elsősorban az előbbi lakásban elhelyezett 4 főre vonatkozik mondanivalóm.

Mindkét megvásárolt lakás távfűtéses, 54 m²-es (két félészoba, nappali, étkező, főző-fülke, fürdőszoba + mellékhelyiség, előszoba, kamra, terasz).

Az intézet tulajdonát képező lakásba 1995. február elején költöztek az első lakók, két fiatal pár, akik több éve heteroszexuális párkapcsolatban élnek.

Hárman enyhén értelmi fogyatékosok, egy személy értelmi állapota pedig közép súlyos és enyhe fogyatékoság határán van. Mi az, amit végig kellett gondolnunk? Milyen készségeket, ismereteket, tudást kell, illetve lehet fejlesztenünk, pótolnunk, hogy az intézetből lakóközösségbe integrált, kiscsoportos otthonba történő kitagolás tartós és sikeres lehessen. Ha a normális életfeltételeket meg tudtuk adni, akkor milyen - a társadalom életében való hatékony részvételhez szükséges - ismereteket, normákat kell mindenképpen elsajátítani, amelyekről feltételezzük, hogy a személyiség fejlődéséhez, a függőségi helyzet csökkenéséhez fognak vezetni.

A FELKÉSZÍTÉS ÉS SEGÍTÉS

A felkészítés három jól elkülöníthető szakaszát különböztettük meg:

1. szakasz: A kiköltözés előtt.
 2. szakasz: 6 hónapi intenzív, mindennapos segítségnyújtás a lakóotthonban, ami elég gyakorlatias jellegű és elsősorban a szociális kompetencia gyakorlását jelentette.
 3. szakasz: Ami gyakorlatilag jelenleg is tart. Ma már a pedagógusok, csak alkalmanként és nyomós indokkal látogatják a lakókat, látogatásaikat bejelentik.
- Miért működhet az utolsó szakasz így már több mint három éve? Megpróbáltunk egy jelentős hátrányból előnyt kovácsolni. A

kitagolásban résztvevőknek sem tudunk a városban munkahelyet szerezni, ezért ők továbbra is a Jeanette Kft. intézetünk területén lévő 166-os üzemének munkakönyves dolgozói, így minden nap találkozunk velük, és bármi probléma adódik, azonnal tudunk segíteni, ha szükséges.

Tekintsük át, mi az, ami a kiköltözés előtt történt!

Az intézetvezető asszony és a vezető pedagógus a kiköltözőkkel megbeszélésként a szerződésben, a működési szabályzatban és a tréninglakás házirendjében foglaltakat, és meggyőződtek arról, hogy azokat az érintett személyek megértették.

Meg kellett erősíteni néhány ismeretet és készséget, illetve ellenőrizni kellett, hogy ténylegesen a tudás birtokában vannak-e. Mik voltak ezek?

- Közlekedés gyalogosan és járművön. Mind a négyen időben és térben jól orientáltak voltak. A sok egyforma lakótömb között azonban meg kellett találni a munkót a tájékozódáshoz.

- Alapvető balesetvédelmi előírások ismerete és betartása. Ezek nagyrésze nem volt új, mert elektromos eszközöket az intézetben is használtak. A körültekintő, egymás testi épségét óvó magatartás az intézetben is követelmény.

- Dohányozni a hálóban nem szabad, ez így van az intézetben is.

- A lakásban használt vegyszereket korábban is ismerték (hypo, cematox, mosóporok, tisztálkodási szerek), ezek rendeltetésszerű használatával tisztában voltak.

- Négyük közül egy nő szed rendszeresen nyugtatót. Reggel és délben az intézetben kapja, az esti adagot pedig minden nap hazautazása előtt az adagolójában megkapja. A fogamzásgátlót önállóan szedik, ha a havi adag elfogyott, a főnővérnek jelzik, és az újrászédés napján megkapják a következő adagot.

Gyógyszerszedés tekintetében teljesen megbízhatóak. Fájdalomcsillapító, lázcsillapító, lázmérő, az egyik férfinak gyomorégésre gyógyszere van otthon. Alkalmazásukkal tisztában vannak, de mindig megkérdezik a főnővért, illetve megbeszélik vele egészségügyi problémáikat.

- Kiköltözés előtt megtanulták a kártyás telefon használatát, és ismerik azt a néhány telefonszámot, amit szükség esetén hívhatnak.

Világosan látszott, hogy az intézeti életformából adódóan nagy hiányosságai vannak a konyhai teendők körül. Ezért elindítottuk a tréningkonyha működését, aminek célja az volt, hogy használható ismeretekkel rendelkezzenek a főzés, a sütés és eltevés elemeiről. Gyakoroltuk a foglalkozásokon - amin nemcsak a kitagolásban résztvevők, hanem más érdeklődők is jelen lehetnek - elérni, hogy egyszerű ételeket el tudjanak készíteni, tisztában legyenek azok előállítási költségeivel, ismerjék meg és tartsák be a konyha használatának és az ételek elkészítésének alapvető higiéniai szabályait.

A KIKÖLTÖZÉS, MINDENNAPOK A LAKÓOTTHONBAN

Ezután következett a 2. szakasz, ami a kiköltözéskor vette kezdetét. Valóságos körülmények között, valóságos élethelyzetben, valós feladatokat, problémákat kellett megoldani. Otthonuk nemcsak a pihenés és a magánszféra helye lett, hanem tanulási környezet is. Kezdetben reggel a busszal bejöttek az intézetbe. Itt reggeliztek, majd dolgozni mentek. Az intézetben ebédeltek, majd a munkaidő lejáta után 3 órákor hazamentek egy gondozóval vagy gyógypedagógussal, aki estig segített abban, amiben szükséges volt. Éjszaka egyedül maradtak. Önmaguk és környezetük körüli teendők ellátásában otthonukban is jól alkalmazható és begyakorolt ismeretekkel rendelkeztek. De bizony néminemű új tudásra kellett szert tenni az új típusú gépek használatában, (pl.: villanytűzhely, hűtőleolvasztás, elektromos habverő, kávéfőző).

Meg kellett tanulniuk a rendelkezésükre álló pénzt úgy beosztani, hogy az egy hétig elég legyen. Kezdetben együtt mentek a segítővel vásárolni, és csak vacsoráról gondoskodtak. Eleinte a menü nagyon egyszerű és nagyon egyhangú volt a felkészítő programban tanultak ellenére. Ma már otthon reggeliznek és vacsoráznak. Hétfőig nem járnak be az intézetbe. Péntek délutántól hétfő reggelig önállóan gondoskodnak magukról.

Ma már ott tartunk, hogy a legismertebb főtt ételeket minden gond nélkül el tudják készíteni. A családi ünnepeknek, karácsonynak, húsvétnek is meg tudják adni a módját. Úgy gondolom, erről a Soros Alapítvány programvezetője is meggyőződhetett, amikor vendégül látták fiataljaink. A házimunkák felosztásába nem szóltunk bele, tanácsot adtunk és az adódó konfliktusokat igyekeztünk elsimítani. Megtanulták, hogy egy háztömb lakóiként néhány elemi normát be kell tartaniuk és kötelességeik is vannak.

Úgy érzem, hogy sok időt vett igénybe és ma is tartó folyamat a gyakorlati ismeretek elsajátítása és eszközszintű tudássá emelése. Két terület van, ahol a problémák megoldása ennél is nagyobb feladatot jelent szerintem, és a konkrét célok és feladatok megfogalmazása, kitűzése is nehézségekbe ütközik.

Az első: Mit tegyünk, hogy elkerüljük a „kitagolt” személyek izoláltságát, mit tegyünk az interperszonális kapcsolatokat, a jó szomszédsági viszonyok alakulása érdekében?

A második: A szabadidő hasznos és értelmes eltöltése, hiszen a házimunka már rég nem köti le a rendelkezésükre álló szabadidőt. Az intézményben meglévő lehetőségeket természetesen igénybe vehetik, de minden ezen kívüli értelmes megnyilvánulást is támogatunk. Mik voltak ezek eddig?

- Két férfi egy darabig rendszeres könyvtárlátogató volt, majd megunták. Most újságot járatnak. Ennek rendszeres olvasói. Ezt onnan tudjuk, hogy az érdekesebb híreket hol egyik, hol másik intézeti dolgozóval is megbeszélik.

- Az egyik pár gyakran jár templomba.

- Mindkét pár tartott már különböző állatokat (hőrcsög, papagáj, halak). Ez nemcsak sok öröm forrása, hanem rendszeres elfoglaltságot is jelent gondozásuk.

- Hétfőig alkalmi munkákat is szöktak vállalni, ez zsebpénz-kiegészítésnek is jól jön.

- Szívesen sétálnak, néha beülnek vasárnap egy pohár sörre valahová. E fölött szemet hunyunk, mert nem fajul alkoholizálássá.

- Az egyik férfi, ha kedve van, subázni szokott, az egyik nő pedig szeret hímezni.

Az új életformában lehetőségük nyílt olyan szolgáltatások igénybevétele, amit előtte csak nehézkesen, többnyire csak hétfőig, kimenőkor, vagy csak az intézet dolgozóin keresztül tudtak elérni. Akár azért, mert az intézetet a várostól 5 km-re van, a buszjárat ritka, akár azért, mert az intézeti szokásrend más. Ilyenek: mozi, templom, étterem, könyvtár, ismerősökhöz utazás, videó-kölcsönző, gyógyszertár, ruhatisztító, fodrász, boltok, díszállat-kereskedők, esetenként orvos. Tudjuk, hogy az elérhető helyek terjedelme és jellemzői meghatározóak abból a szempontból, hogy hogyan alakul az egyén napja. Az ő számukra adott kinti élet nap mint nap szélesebb tapasztalat szerzésére, intenzívebb élményekre ad lehetőséget, mint intézetben élő társaik számára.

Említettem, hogy a kitagolásban résztvevő klienseink az intézet területén lévő műhelyben dolgoznak, tehát minden nap találkozunk velük. Ma már csak az alábbi problémák megoldásában igénylik segítségünket:

- Elromlik valami, szerelőt kell hívni. (Ez a szórakoztató-elektronikai eszközökre nem vonatkozik már, mert önállóan intézik.)

- Komoly egészségügyi probléma, szakorvosi ellátás, kórház.
- Két pár interperszonális kapcsolataiban adódó zavarok.
- Nagyobb volumenű kiadások.

A személy életminősége otthon, a szabadidőben, de a munkahelyen is függ azoktól a lehetőségektől, amelyek rendelkezésre állnak. Hogy stimuláló életet élhessenek, kell, hogy hozzáférjenek anyagi eszközökhöz. Heti zsebpénzükön és ellátmányunkon kívül a szükséges összegeket a csoportvezető pedagógusukkal beszélnek meg. Nem igazán szoktak nagy viták lenni, mert kéréseik általában indokoltak és teljesíthetők. A következő lépés az lenne, hogy maguk kezelhessék jövedelmüket. Önmaguk és egyedül dönthessenek. De a következő problémáink vannak:

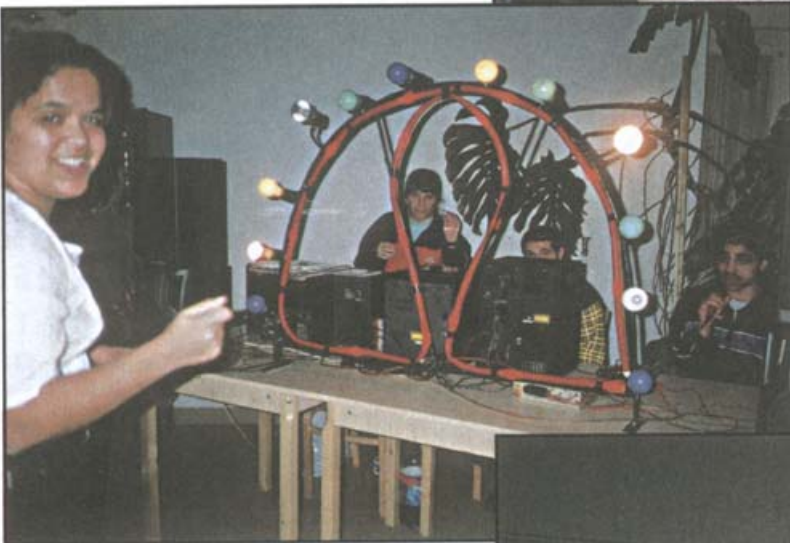
- Tisztázatlan a felelősség kérdése.

- Hogyan tudjuk megakadályozni, hogy a nemtörődöm világ esetleg kihasználja őket. Most igazán ennél a dilemmánál tartunk. Merjük-e meglépni ezt vagy itt álljunk meg?

Nagy figyelemmel hallgattam az erről szóló beszámolókat, tapasztalatokat, és csak csatlakozni tudok ahhoz a kérdéshez, amit Szilasy Katalin előadása végén megfogalmazott.

**„ÉLETVITEL GYAKORLAT” PROGRAM AZ INTÉZETBEN ÉLŐ, ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT FIATALOK
ÖNÁLLÓSÁGÁNAK FEJLESZTÉSE** (Az intézmény 1999-ben 963e,-Ft, 2001-ben 880e,-Ft pályázaton elnyert támogatásban
részeseült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő)

*(Réti Ferenccné gyógypedagógus; Kraxner Alajos Értelmi Fogyatékosok Foglalkoztató Otthona és Rehabilitációs Intézete,
Csobánka, ill. Salva Vita Alapítvány, Budapest)*

A KRAXNER ALAJOS SPECIÁLIS FOGLALKOZTATÓ OTTHON BEMUTATÁSA

A Budapesttől 11 km-re, csodálatos környezetben fekvő Kraxner Alajos Speciális Foglalkoztató Otthon története az 50-es évek végére, a 60-as évek elejére nyúlik vissza. Az országban harmadikként létesült olyan otthon - akkor még Visegrád-Lepencén -, ahol értelmileg akadályozott felnőtt emberek éltek és dolgoztak, kezdetben 20 fő, létszámuk egyre növekedett. Az otthon akkori - gyógypedagógus - igazgatója, Kraxner Alajos ismerte fel elsőként azt a szükségsszerűséget, hogy a gondozottak foglalkoztatási lehetőségeit bővíteni kell személyiségfejlesztésük érdekében. Megszervezte az addig kizárólag mezőgazdasági idénymunkát végző fogyatékosok ipari jellegű foglalkoztatását, bedolgozó viszonyban. Ez példaértékű volt abban az időben.

Hamarosan megfogalmazódott az igény, hogy a lakók nem élhetnek elszigetelten környezetükben, s egyre növekvő számban létesítettek külső munkahelyeket szociális tanulásuk fejlesztése, beilleszkedésük segítése céljából. Ezek egy része védett munkahelyként, más része integrált munkahelyként működött. Figyelemre méltó adat az intézet működéséből, hogy a 70-es évek végén, 80-as évek elején 100 %-os volt a lakók munkaviszonyban való foglalkoztatása, s ebből 30 % (!) külső, védett munkahely volt.

A 80-as évek végével kialakuló gazdasági szerkezet-átalakulás, a megváltozott munkaerő-piac, munkanélküliség mély nyomot hagyott az otthon lakóinak foglalkoztatásában is. A nagymarosi vízlépcső tervezett építése miatt a Visegrád-Lepencén illetve Tahiban működő otthonok 1988-tól Csobánkán, a Pest megyei Önkormányzat által fenntartott intézményben kaptak helyet, mely jelenleg 120 fő értelmileg akadályozott felnőtt gondozását, foglalkoztatását látja el. Felvételi körzete Pest megye egész területe.

Az intézeti alapellátáshoz, a speciális személyes gondoskodás feltételeinek biztosításához a Népjelölti Miniszter 3/1993; 2/1994-es NM rendeletei nyújtanak alapvető irányelveket. Ezt egészíti ki az intézet saját Munkaterve, Házirendje, melyben azokat az intézkedéseket rögzítették, melyek az alapellátáson túl a lakók részére szükségesek.

TEVÉKENYSÉGI KÖRÖK

Személyes gondoskodást nyújtó alapellátás biztosítása: napi háromszori étkezés, szükség esetén diétás étrend, egészségügyi ellátás biztosítása

Munkatevékenység, foglalkoztatás biztosítása: alapvetően 3 féle foglalkoztatási formát különböztetünk meg:

- külső, integrált munkahelyen való munkavégzés (sajnos csekély mértékű, 6 főt érintő)

- az intézet működéséhez szükséges belső munkaformák (33 fő állandó munkahelye)

biokertészet

konyhai betanított munka

mosodai betanított munka

takarítási betanított munka

karbantartási segédmunka

- ipari jellegű foglalkoztatás: az intézet foglalkoztató műhelyeiben zajlik, a lakók többsége számára. Bedolgozás jellegű, egyszerűbb csomagolási részmunkák állnak rendelkezésre. A műhelyek kialakítása rossz, mert a lakóépület alagsorában helyezkednek el. Az oda való eljutás közlekedést, öltözködést nem igényel. A munkával való ellátottság sem zökkenőmentes. A megrendelők részben nagy célvállalatok (ERFO, Kézműipari Vállalat), amelyek folyamatos munkát biztosítani nem tudnak. Azonban új lehetőségként egyre több munkát nyújtanak a helybéli, illetve közeli vállalatok, vállalkozók bér munkaként.

Szocializációt elősegítő programok: kirándulások, színházlátogatás, nyaralások...

Kreativitást, önmegvalósítást elősegítő programok: kézműves szakkör, ünnepekre, jeles napokra való felkészülések

Oktatás: egyes munkafolyamatok elsajátítása, ULWILA hangszeres oktatás

Rendszeres sportolás, testedzés, gyógytorna: úszásoktatás, gimnasztika, futball, asztalitenisz

Szociális integrációt elősegítő tevékenység: segítségnyújtás pl. egyházi közösséghez való csatlakozáshoz különféle intézeten kívüli programok

E tevékenységek csoportfoglalkozások keretében történnek, nem ritkán 20 fő részvételével. A foglalkoztatás szervezését, vezetését 5 fő látja el. A fejlesztő foglalkozásokra, szervezési feladatokra, programok lebonyolítására 4 fő gyógypedagógus álláshely biztosított. Ez igen csekély, így individuális, személyre szóló fejlesztési tervek kidolgozására és megvalósítására sajnos nem jut idő, mód és lehetőség.

A gyakorlat az, hogy a személyes ellátás igényeit is többnyire házon belül oldják meg - vásárlások, egészségügyi szűrővizsgálatok, egyéb orvosi vizsgálatok, szórakoztató programok behozatala az intézetbe - mert így egyszerűbb, gyorsabb, és több lakó részesülhet benne. A még mindig szűkös személyi feltételek mellett ez főként szemléletbeli probléma is.

Az intézet nyitott, bárki élhet azzal a joggal, hogy bizonyos szabályok betartása mellett szabadon mozoghat. Sokan élnek is a lehetőséggel, sokan élnének vele, de nem képesek rá. Megint mások már hospitalizálódtak annyira, hogy igényük sincsen önállóságuk kiterjesztésére, hogy életterüket a maguk korlátai között, de saját elképzelésük, vágyuk szerint alakítsák.

Az otthonban élők életkora 19 és 64 év között van. A lakók összetétele az akadályozottság mértéke és minősége tekintetében is igen heterogén. A következő problémacsoportokat lehet megkülönböztetni:

- lakók, akiknél az értelmi akadályozottság dominál

- lakók társulól sérülésekkel (siketek, mozgássérültek, gyengénlátók)

- lakók, akiknél a hospitalizációs jegyek dominálnak

- lakók, akiknél orvosi, egészségügyi problémák állnak az előtérben (epilepszia, pszichiátriai betegségek)

Meg kell jegyezni, hogy ez a felosztás csupán jellemzési lehetőség, a problémacsoportok tisztázási módja. Gyakori azonban, hogy egy sérülte több - fent említett - jellemző is ráillik, illetve azok keveredhetnek.

Az intézetet szoros kapcsolat fűzi a Salva Vita Alapítványhoz - mely a támogatott munkavégzést segíti elő fogyatékos személyeknél - 1993 óta. A közös munka során 1997 tavaszától lehetőség kínálkozott arra, hogy az „Életvitel Gyakorlat” modellprogramot a Soros Alapítvány támogatásával elindítsuk.

AZ „ÉLETVITEL GYAKORLAT” PROGRAM

PROGRAMUNK CÉLJA

- Felkészíteni azokat az intézetben élő, értelmileg akadályozott embereket, akik várhatóan a jövőben kiscsoportos lakóotthonba kerülhetnek - hogy az intézet elhagyásával bekövetkező új életforma feladatait képesek legyenek megoldani. Gondolunk itt azokra a feladatokra, melyeket lehetőség hiányában eddig még nem volt alkalmuk gyakorolni, pl. hivatalos ügyek intézése, tennivalók egészségügyi problémák esetén, öfenntartás gondjai, anyagiak tervezése, pénzkezelés...
- Azok számára, akik nem kapnak lehetőséget arra, hogy lakóotthonba kerülhessenek a közeljövőben, fejlesszük ki a készséget önállóságuk kiterjesztésére az intézet keretei között is. Célunk, hogy jártasság szinten praktikus ismereteket szerezzenek azokban a tevékenységekben, melyeket a mindennapi életben nap mint nap végzünk: utazás, vásárlás, pénzkezelés, intézeten kívüli szabadidős programlehetőségek.
- Célunk ezen praktikus ismeretek cselekvésbe ágyazott átadása, illetve elsajátítása, s hogy e tanulás egyben örömforrás is legyen a program résztvevői számára.
- Célul tűztük ki azt is, hogy eredményeinkkel, nehézségeinkkel, tapasztalatainkkal útmutatásul szolgáljunk az intézet szakmai csoportja számára, hogy érdemes és szükséges olyan egyéni fejlesztési programot összeállítani a lakók számára, mely a lehető legmagasabb fokú önállóság elérését célozza.

A RÉSZTVEVŐK KIVÁLASZTÁSA, NEHÉZSÉGEK

A programban résztvevők számát 10 főben maximáltuk, s a résztvevők nem cserélődtek. 10 fő kiválasztása egy 120 fős intézeti lakóközösségből nagy körültekintést igényelt, amely elsősorban az igények alapos számbavételét jelentette. Kik azok, akik erős motivációval bírnak önállóságuk kiterjesztésére, de ennek eléréséhez segítséget igényelnek. A kiválasztást a következő szempontok szerint végeztük:

- motivált legyen a programra (ezt különböző megnyilvánulásaiokon keresztül szűrtük le, valamint előzetes elbeszélgetés alapján)
- életkora ne legyen előrehaladott
- ne legyenek olyan egészségügyi problémái, melyek akadályoznák a programokon való rendszeres részvételt (súlyos epilepszia, diabetes, pszichózis)
- ne legyen mozgássérülése, ill. olyan társuló sérülése, mely mozgásában, a közlekedésben akadályozná, sőt jól mobilizálható legyen (erre azért volt szükség, mert programjaink intézeten kívül zajlottak, néha fizikai igénybevételt, bonyolultabb tömegközlekedést igényeltek)
- kognitív képességei olyan szinten legyenek, hogy az átléteket fel tudja dolgozni, alapvető ok-okozati összefüggéseket megértse, megfigyelőképessége, megértése, emlékezete tegye lehetővé a tapasztalatok feldolgozását, rögzülését (erősen konkrétumokhoz kötődünk, „megtapasztaltunk”, tehát absztrakt gondolkodás nem volt kívánalom)
- megfelelő kommunikációs készséggel rendelkezék, érthető beszéddel ki tudja fejezni kívánságait, kéréseit, problémáit egyszerű közlések formájában
- időben, térben orientált legyen (időpontokat megjegyezzen, betartson, legyen képes közlekedni)
- étkezésnél, öltözködéskor, személyi higiénés tevékenységekben önkiszolgáló legyen
- bizzar viselkedési anomáliái ne legyenek
- családi háttérrel nem rendelkezőket részesítettünk előnyben.

Ennek megfelelően csoportunk általános jellemzői:

- hospitalizációs jegyek megléte ül. dominanciája - mindnyájan állami gondozásban vagy intézetben nevelkedtek
- viszonylag jó kognitív képességgel rendelkeznek
- jól mobilizálhatók
- durva viselkedésbeli eltérések, anomáliák nincsenek
- mindnyájan motiváltak a programra és az önállóságra

FELADATOK

Az általunk megcélzott fejlesztési területek három blokkba sorolhatók. Az elsőben található az élet praktikus vonatkozású tudnivalói:

Helyismeret, utazás

Ismerjék meg az intézet környéki helységeket (Szentendre, Csobánka, Pomáz) és a budapesti közlekedési eszközöket, s azok praktikus igénybevételét.

Tanulják meg a jegy típusokat, azok árát, vásárlásuk lebonyolítását. A lakóhely környékét nem öncélúan, hanem azok szolgáltatásainak igénybevétele közben célszerű megismerni.

Az útvonalak és járművek biztonsággal, önállósággal való használatát a gyakori utazás teheti lehetővé.

Vásárlás, pénzhasználat

Az önállóság egyik feltétele az élelemmel, ruhával, s ezernyi használati cikkel való önellátás. Ehhez azonban tudni kell, mi, hol, milyen típusú üzletben kapható meg.

Tanulják meg, ismerjék fel saját ízlésüket, igényüket a különböző árucikkkel kapcsolatban.

Alakuljon ki a rendelkezésükre álló összeg értékének felismerése.

Legyen képük az árak várható nagyságrendjéről.

Ismerjék fel a különböző bankjegyeket és érméket (számokról vagy a rajta lévő ábráról).

Sajátítsák el a vásárlás verbális menetét, legyenek képesek a szükséges áru kiválasztására, kifizetésére.

Személyes ügyek intézése

Fontos, hogy apróbb intézményeket önállóan meg tudják oldani. De tudják-e: Mit? Hol? Hogyan? intézhetünk el. Meg kell tehát ismerkedniük

- a különböző hatósági ügyintéző szervekkel (rendőrség, önkormányzat)
 - a postai utalványok árával, kitöltésük módjával; (bélyegek, levelező lapok, borítékok, pénzfeladás, távirat, csomagfeladás)
- elemi szinten, mindenki képességei szerint
- az igazolványkép készítés helyével, módjával

Jó tudni, hogy hol van, és hogyan segít rajtunk a kulcsmásoló, az órás, a cipész, mire jó a fotó-szaküzlet.

Egészségügyi problémákkal tudjanak orvoshoz fordulni. Ismerjék meg az SZTK, gyógyszertár helyét, működési sajátosságait.

A külvilághoz alkalmazkodó, helyes magatartásformák kialakítása

Alakuljon ki:

- a közlekedési eszközökön való kulturált utazás;
 - az udvariassági szabályok belső igényé válnak;
 - az önkontroll eddiginél magasabb szintje; ismerjék fel az általánostól elütő, negatív emberi megnyilvánulásokat, s ez segítse őket a helyes értékrend kialakításában;
 - tanulják meg érzelmeiket, gondolataikat az adott szituációhoz alkalmazkodva közölni.
- Tervezés - a jövő fogalmának kialakítása

Ha egy embernek nincs „gondja” a holnapra, akkor nem is tud majd arról kellőképpen gondoskodni. A felnőtté válás önállóságot jelent, az önállóság viszont az önfenntartás terheit rója ránk. A holnapot végig kell gondolni. Meg kell tervezni. Számításba kell venni váratlan körülmények közbejöttét. Vásárláskor tudnunk kell, mennyit költhetünk. Alapvető, hogy be tudjunk osztani pénzt, időt, energiát, s ésszerűen alakítsuk napjainkat. E képességeket kívánjuk megalapozni a tudatos programtervezésekkel, útvonal megbeszélésekkel, a költőpénz egyéni beosztásával, a gyakori vásárlásokkal.

Külön egységet alkotnak szellemi és esztétikai igényük kielégítésével kapcsolatos tennivalóink. Céljaink tehát a kultúra és a művelődés terén:

- Kaphatnak mintákat a szabadidő igényes és értelmes eltöltésére.
- Ismerjék meg, hogy mely kulturális intézmények, milyen igényt szolgálnak ki.
- Valósuljon meg ezeken az élményeken keresztül társadalmi, földrajzi, művészeti, történelmi ismeretek átadása is.
- A programok ébresszék fel érdeklődésüket, fejlesszék esztétikai érzéküket, fantáziájukat.

Önállóbb életvitelhez függetlenebb, tudatosabb személyiségre van szükség. Ebből fakadnak a harmadikként említett, de fontosságát tekintve egyenrangú blokk teendők:

Személyiségfejlesztés

Reméljük, hogy e program előhív és megerősít bizonyos pozitív személyiség jegyeket. Emeli az öntudat és önérzet szintjét, kitolja a toleranciahatárt, fejleszti a képzelőerőt, az erkölcsi és esztétikai érzéket, emeli az önkontrollt, valamint a külső és belső igény szintet. Mindezek pozitívan befolyásolják a tudatot, s lehetővé, pozitív élménnyé teszik az eddigi elszigeteltségből való kilépést számukra.

Közösségalkotás

E fiatalok élete intézeti keretek között zajlik. A lakók magas létszáma, a korlátok közé szorított személyi és anyagi feltételek nem kedveznek az individuumnak. Az intézmény nem képes és nem hivatott követni a differenciált igény szintet, ha mégoly kiemelten jó háttérrel bír is, mint esetünkben. Az EMBER nem egyszer frusztrációk, kényszerpályák, háttérszerepek részeseivé válik így, s ez nem emeli EMBERSÉGÉT. Csökkenti a szociális érzékenységet, rontja a toleranciaszintet, így alakul ki a közösséggel való azonosulás helyett az önzés, a kifelé fordulás helyett a sértett begubódzás.

Célunk - a fentiek tükrében - közösen előhívni és érvényre juttatni az egyéni törekvéseket, hogy aztán az egyének is legyenek bizalma és ereje egy szeretettől vezérelt közösségért áldozatot hozni. Mindezt a közös programtervezések, kirándulások, munkamegosztások stb. helyzetekben kívántuk megvalósítani.

„ÉLETVITEL GYAKORLAT II.”

RÉSZLETES PROGRAMISMERTETÉS

1997.

április 30.	Alakuló megbeszélés egy szentendrei cukrászdában.
május 8.	A Budapesti Természettudományi Múzeum megtekintése.
május 13.	A pomázi könyvtár és posta megismerése.
május 20.	Ruhaneműk vásárlása a békásmegyeri piacon,
május 27.	Értékelő' megbeszélés a szentendrei cukrászdában.
június 3.	SZTK, Szentendre - Szemészeti, Belgyógyászati, Laboratóriumi vizsgálatokon való részvétel. Szemüvegrendelés az Optikusnál. Gyógyszertár.
június 12.	Közös főzőcske, „klubdelután”, a Pomázi Családsegítő helyiségében.
június 28.	Kirándulás: Visegrád - Mogyoróhegyre
augusztus 8-tól	12-ig. Sátortábor Pilismaróton, a Dunakanyarban
szeptember 25.	Vendégségben egy családnál.
szeptember 30.	Lányoknak: nőgyógyászat - fiúknak: fotószakkör
október 3.	Egy delután a Budapesti Állatkertben.
október 7.	Ismételt könyvtárlátogatás és postai ügyintézés Pomázon.
október 10.	Vásárcsarnok, Budapest.
október 13.	Őszi vásáron a XIII. ker. ÉNO-ban.
október 17.	A Szentendrei polgármesteri Hivatal megtekintése.
október 28.	Csobánka - virágüzlet, majd séta a temetőbe.

november 5. Táncház a Pomázi Művelődési Házban.
november 11. Duna Plaza - mozielőadás + tájékozódás egy modern monstrumban, étkezés a McDonalds-ban.
november 18. Értékelő megbeszélés a csobánkai intézetben.
november 24. József Attila Színház: A Pál utcai fiúk
december 4. Adventi kézműves-foglalkozás Csobánkán.
december 16. Látogatás Csömörön, az épülő családi otthonok megtekintése.

1998.

január 6. Mozielőadás a Művész Moziban.
január 7. Búcsú - Programzáró buli és beszélgetés a Pomázi Családsegítőben.

A TAPASZTALATOKRÓL

Elsődleges célunk az volt, hogy ezt a programot derűs, baráti légkörben valósítsuk meg - függetlenül a remélt eredményektől. Ennek érdekében kerültük a túl szoros időbeosztást, a szigorú, a tekintélyelvűt. Váltogattuk a lazább és a kimerítőbb programokat. Igyekeztünk lehetőséget biztosítani az élmények és problémák megbeszélésére, feldolgozására. Találkozásaink baráti randevúk voltak ígéretes, koradélutáni órában. A legrosszabb időt és hangulatot is oldani tudta egy-egy finom falat vagy hús üdítő - ez is velejárója volt útjainknak.

Elmondhatjuk, hogy közönyből vagy érdektelenségből soha senki nem hiányzott.

Az első igazi megpróbáltatások már az utazásnál jelentkeztek: kiderült, hogy többen még jegyet venni sem mernek. A félénkekkel megbeszéltük, hogyan kell kérni, mit mondunk ilyenkor. Mellettük állva, sűgva, őket kiegészítve segítettünk az első hetekben. Időközben már többen „profikká” váltak, s ők is segítettek társaikat. Egyéni tempóban mindenki megtanulta a különböző járműveken és gyakori vonalakon a jegyek árát, kérésének mikéntjét. A le- és felszállásnál kimondottan egymást feltűtő attitűdökkel találkoztunk. „Csak el ne hagyjunk valakit!”

Az intézet környékén való tájékozódás már mindenkinek jól megy. Csobánka-Budapest viszonylatban viszont még legügyesebbjeinknek is hónapokra lenne szükségük a biztos útismeret és biztonságos közlekedés kialakulásához. Törekvéseinkkel azonban nem mindenhol arattunk sikert. A sofőrök, pénztárosok gyakran kifogásolták, hogy egyéni és nem csoportos jegyet váltunk, s ezzel feltartjuk a közlekedést. Hazánkban időbe telik még, hogy elismert joga legyen jegyet váltani egy embernek, még ha akadozva, lassan, halkán, hibásan beszél is.

Ezzel szemben pozitív élményeket szereztünk vásárlásaink alkalmával. S mivel a legkülönbözőbb helyeken száz féle cikket vásároltunk, mindenki tudja már, mit-hol lehet kapni. Feltérképeztük ez ügyben a környékbeli lehetőségeket, önálló mozgásterük így decemberre jelentősen megnőtt. A pénzek értékének felismerése a számolni nem tudóknak örökre gond marad, de gyakori használatuk esetén színűk, stb. eligazítja őket. A számokkal barátságosabb viszonyban lévőket a számjegyek is segítették a felismerésben, nagyságrendjük megjegyzésében. De többen biztonsággal bántak a pénzzel. A költségeknek sokszor a maguk kárán kellett megtanulniuk, milyen jól jönne néha az elköltött pénz. A beosztás körül jelentkezett a legtöbb probléma. Igyekeztünk a kölcsönkérést egészséges határok közé szorítani - ezzel, mint etikai kérdéssel is foglalkoznunk kellett.

Nem maradt eredmény nélkül az sem, hogy vásárláskor a minőségre, mint szempontra felhívtuk a figyelmet, (élelmiszereknél: friss-e?; ruházatnál: varrások, természetes anyagok, stb.) Fontos, még gyakorlandó terep lenne az árfelek ismerete: nekem melyik árkategória elérhető?

Vásárláskor újra jelentkeztek a szóbeliség problémái. Volt rá példa, hogy egy margarin megvétele csak háromszori sorbaállás, 15 perc rábeszélés és egy álnok cserbenhagyás után sikerült. Gyakorlásra, tanulásra talán ezen a területen lenne még a legnagyobb szükség.

De nemcsak vásárolni jártunk - megismertük a személyes intézniálók helyszíneit is. Bár valószínűleg nem kell majd segítség nélkül intézniük hivatalos ügyet, a társadalmi integrációhoz pozitívan járul hozzá, ha fogalmat alkotnak a hivatalok munkájáról. Ezt bizonyítja az is, hogy a Szentendrei önkormányzatban töltött 2 óra teljesen lekötötte a csoportot!

A postán, könyvtárban, óránál, fényképésznél, gyógyszerárban, SZTK-ban a csoport nagy részénél jártasság szintjére emelkedett a szolgáltatások igénybevételének módja - elemi ül. közepes szinten. Tehát: még nem akármít - még nem zökkenőmentesen - de már önállóan.

A feltűnő, visszatetszést keltő viselkedés feletti győzelmet szinte teljesen mondhatjuk. Az önkontroll, az interperszonális reakciók észlelése és értékelése terén is fejlődést látunk. Egymás infantilis vagy kifogásolható megnyilvánulásait már kezdik nyirbálni csoporton belül. Egyes csoporttagok ugyanis már nem szívesen vállalják a közösséget komolytalanok társakkal. Ők már stabilan korukhoz illő viselkedéskultúrát kezdenek hozozni.

Ez a fegyelmezetttség nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a jövőre és általában a következményekre is gondot fordítson valaki. Itt utalunk a vásárlásnál, költőpénz beosztásánál említett nehézségekre, ahol erre a képességre feltétlenül szükségük lesz. Az előrelátás jól fejleszhető fiataljainknál, de ehhez folyamatos és következetes tréning szükséges. Erre a legintenzívebb lehetőség a sátorfáborban nyílt.

Egy-két példával talán demonstrálhatóak eddigi eredményeink:

Az idő haladtával öltözködésük rétegebb lett, megjelentek az esernyők! Sokan félretették az útiköltséget, nehogy az is elfogyjon. Megfontolták, hogy mozi előtt vagy után esne-e jobban az üdítő! Vásárláskor mindig listát írtunk - megszokták hogy ez szükséges, biztonságot adó. A közös programtervezés belső igényükké vált! Már felmerülő kérdéseik is jelezték, hogy egyre több vonatkozását gondolják végig egy útnak. PL: Mennyi pénzünk lesz? Mivel megyünk? Hány óras buszt érjük el? E 8 hónap hatására határozottan megfontoltabbak, előrelátóbbak lettek. E téren még szép eredményeket várhatnánk!

Nagy gondot fordítottunk arra is, hogy sokrétű mintát mutassunk szabadidejük igényes eltöltésére. Iszonyatos igényük van a lelki és esztétikai élményekre. Felemeli, boldoggá teszi őket egy szép film, egy színházi előadás. A múzeumban kit az ásványok szépsége, kit az évmilliók múlt latogatása ragadott meg. Kirajzolódott a népdalkedvelők - és a táncolni utalók köre is. Sajnos praktikus tanulnivalóink időben nem tették lehetővé, hogy a kulturális igényeket rendszeresen kielégítsük, ízeltőt viszont sok mindentől kaptak. Hálás feladat volt örömeiknek, érdeklődésüknek részesévé válni.

A személyiségfejlesztés a program egésze alatt annak jellegéből, lehetőségeiből adódóan valósult meg. Elmondható, hogy résztvevői nagy változáson mentek át. Már másféleképpen néznek önmagukra és a világra, és mást látnak meg, mint nemrég. Elindítottunk egy folyamatot: több vonalon, pozitív irányban, nagy intenzitással hatottunk, és máris komolyabb, finomabb, érzékenyebb személyiségek bontakoznak ki a régi helyén. Persze a változások leméréséhez a résztvevők alapos ismerete szükséges, másrészt a legkisebb változást is nagyon meg kell becsülnünk.

De ami célunk szempontjából fontos: kialakíthatók azok az attitűdök, melyek az önálló életvitelhez nélkülözhetetlenek lesznek

számukra.

Ezt a kis társaságot az utóbbi hónapok programjai, a rengeteg izgalmas, szép, jó s rossz élmény, a közös tanulás és az együtt szerzett tapasztalatok sora összetartó csapattá kovácsolta össze. Az intézetben belül közösséget alkottak. Terveket szőttek többen is (család, pénzügyűjtés, egy saját otthon, nyaralás...). Perspektívák nyíltak előttük, egy szabadabb terű élet irányába. Megfogalmazták azt az igényüket, hogy együtt maradhassanak, és részeseivé válhassanak valaminek, ami előre visz, és a tömegeből kiemel. Ha nem is így, de ezt mondták el nekünk a búcsúesten.

E 8 hónap viszont elegendő volt arra, hogy meggyőződjünk: egy intézetben felnövekedett, és jelenleg is intézetben élő értelmileg akadályozott ember, aki életvitelbeli mintát is csak együttlakó kortárscsoportjaitól kaphat, módszeres gyakorlással alapuló tanulóval hatékonyan fejleszthető önállóságának kiterjesztésében. Az egyének különböző szintekről indultak, de mindenképpen előbbre jutottak az önállóság terén. A lakók számára sikerélményt, örömet jelentett hogy biztonságosabban tudnak eligazodni az őket körülvevő világban.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a fenti eredmények eléréséhez az intézetekben dolgozók részéről szemléletváltás szükséges.

Ez idő kevés volt azonban ahhoz, hogy kulturális igényüket teljes mértékben kielégítsük; hogy érdeklődésüket, igényüket feltérképezve személyre szabott célokat tudjunk megjelölni, és elérni.

A Soros Alapítvány a fentiek alapján - újabb pályázat elbírálásakor - indokoltan tartotta a program idejének meghosszabbítását. Támogatásukkal 1998. októberétől (8 hónap kihagyás után) folytathattuk az „Életvitel gyakorlatok”-at.

Az „ÉLATVITEL GYAKORLAT II” CÉLJAI ÉS FELADATAI

Programunk folytatásában a következő célokat jelöltük meg:

- társadalmi integráció: a mindennapi élethelyzetekben szükséges jártasságok, készségek megszerzése
- személyre szabottság: egyéni fejlesztési tervek és elérendő célok meghatározása
- integrált munkahelyi elhelyezkedés,
- kiscsoportos lakóotthoni életre való felkészítés
- egyéni képességfejlesztés (tanfolyamon, szakkörökön való részvétel)
- külső kapcsolódási pontok felkutatása

Feladatok:

- praktikus ismeretek megszerzése az alábbi területeken: utazás, vásárlás, ügyintézés, kulturált viselkedés, adekvát öltözködés, programtervezés, anyagiak tervezése;
- nívós kulturális igény kialakítása;
- szabadidős programok tervezése és szervezése;
- személyiségfejlesztés, konfliktuskezelés;
- jártasságok és készségek kiszélesítése, pl. háztartási ismeretek, lakberendezés, munkavégzés, stb.
- személyes igényeik felismerése, kifejezésre juttatása, megoldások keresése.

AZ „ÉLETVITEL GYAKORLAT II” PROGRAMTERVE

Ahhoz hogy céljainkat illetve feladatainkat elérjük, és módszereinket leghatékonyabban tudjuk kifejteni, programunkat három szakaszra bontva terveztük meg.

Előkészítő szakasz - 3 hónap

A program folytonosságát 9 hónap szakította meg. Feltételeztük, hogy ez alatt számos ismeret, jártasság feledésbe merül. Ezért ezt a szakaszt a már megszerzett tapasztalatok előhívására szántuk.

Ismeretek kiszélesítése - 7 hónap

Új élethelyzetekben való eligazodás (tennivalók egy családi házban); integrált munkahelyen való elvárásoknak való megfelelés; új kulturális élmények. A résztvevők új szempontok szerinti megismerése; érdeklődésük, igényük feltérképezése.

Csoportbontás szakasza - 4 hónap

Egyéni céloknak megfelelő fejlesztés. Programunkon túlmutató személyes útkeresés.

A PROGRAM RÉSZTVEVŐI

Csoportunkban változás történt. Kettőn kimaradtak: egyikük lakóotthonba költözött, másikuk magaviseleti problémáival kizárta önmagát a csoportból. Helyettük, mint programvezetők javaslatot tettünk a csoport felé két új tag felvételére, melyet megbeszélés után közösen elfogadtak.

RÉSZLETES PROGRAMISMERTETÉS

1. szakasz: 1998.

október 17.	Vendégségben egy családnál, programtervezés
október 22.	Vásárlás Békásmegyeren – zöldségpiac
október 29.	Nemzeti Múzeum
november 5.	Nemzeti Múzeum (közkívánatra) + színházjegy vásárlása
november 12.	Órás, kulcsmásoló, 100-as bolt Szentendrén
november 18.	Téli ruhaneműk vásárlása Békásmegyeren
november 27.	Színházlátogatás Budapesten
december 3.	Adventi koszorúk, ajtódíszek készítése Csobánkán
december 10.	Karácsonyi ajándékozás, névnapok megünneplése

december 17. Hangverseny a Zeneakadémián

2. szakasz: 1999.

január 7. Lala meglátogatása új otthonában (lakóotthon Csömör)
január 14. Lakberendezés, IKEA Budapest
január 21. Megbeszélés, programtervezés
január 28. Könyvespolc és TV szekrényvásárlás DOMUS, Michelfeit
február 4. Mozilátogatás
február 11. Vásárlás egy szupermarketben - CORA
február 18. Csodák palotája játszótér
február 24. Megbeszélés, szerepjáték, helyzetgyakorlatok - Pomáz
március 3. Néprajzi Múzeum
március 9. Mozilátogatás
március 15. Értékelő megbeszélés, programtervezés
március 20. Vuicsics koncert Szentendre Városháza
március 23. Elintéznivalók a polgármesteri hivatalban
március 31. Nőgyógyászat, gyógyszerár
április 6. Egész napos kirándulás a gödöllői kastélyba
április 13. Látogatás „Zsuzsi házában” terepszemle, tennivalók feltérképezése, rendrakási terv
április 20. Kertészkedés, takarítás, rendrakás a házban
április 27. Fűvészkert, McDonalds
május 4. Főzés, üdülési tervek megbeszélése a házban
május 11. Mozilátogatás Budapesten
május 18. Buszpályaudvaron való tájékozódás, menetrend használatának tanulása - Budapest Népstadion
május 24. Pünkösdi sokadalom - szentendrei skanzenben
június 1. Buszrendelés az erdélyi útra
június 8. Nyári ruhák vásárlása Békásmegyeren
június 15. Budapesti Állatkert (közkívánatra)
június 24. Vendégségben Gyermelyen, nyaralás megbeszélése
augusztus 5-12. Nyaralás Erdélyben

3. szakasz: 1999.

szeptember 9. Programvezetők megbeszélése, programtervezés közösen
szeptember 14. A házban takarítás, az üdülés fényképeinek utánrendelése
szeptember 21. A ház kertjének rendberakása, a csoportbontás megbeszélése
szeptember 28. Őszi kirándulás a János-hegyen libegővel

TAPASZTALATOK

1. szakasz:

9 hónap szünet után - amint arra számítottunk is - bizonyos ismeretek feledésbe merültek, de igen gyorsan aktivizálódtak ismét. Csoportunk szétesésének első jeleit tapasztaltuk, és ezzel egyidejűleg csoporton belüli mikroközösségek kialakulásának lehettünk tanúi. Egyre nagyobb biztonsággal kezdett körvonalazódni a csoporttagok képességeinek végső határa, lehetőségeik korlátja. Az új emberek beilleszkedése probléma nélkül történt.

2. szakasz:

A csoportból 3 fő normál munkahelyen sikeresen munkába állt. Rendelkeztek - e programnak köszönhetően (is) - a szükséges alapismeretekkel, pl. közlekedés, pénzkezelés, pénz beosztása, időpontok betartása, menetrend, változó munkaidő. Új programot a „Zsuzsi háza” program, mely egy megörökített, kertés családi házban történő tevékenység sorozatot foglal magába. Ezt a programot nagyon élvezték. Szinte azonnal magukénak érezték, és használatba vették a házat. A munkamegosztást spontán alakították ki önmaguk között, külső irányítás igénye nélkül. A legnagyobb természetességgel találták fel magukat (a csoport tagjai állami gondozásban nőttek fel!). Új kulturális programokat is beiktattunk, mert ez határozott kívánságuk volt. Üdülés - itt vált végképp nyilvánvalóvá, hogy az egyenletesebb és hatékonyabb személyiségfejlesztés érdekében csoportunkat bontani kell. A csoportbontást meghatározó okok elemzése vált szükségessé (egyenlőtlen képességek, fejlesztési célok, időbeli elfoglaltságok figyelembevétel, a túlzott függőségi viszonyok megbontása).

3. szakasz:

Erre az időszakra már kiderült, hogy kinél jöhet számításba lakóotthoni kihelyezés. Ennél a csoportnál az otthon körüli tennivalókra koncentrálnak. Három fő integrált munkahelyen állt munkába, így esetükben az igényes szórakozás, kikapcsolódás, pihenés lehetőségei az irányadóak. Ennek a szakasznak a tapasztalatairól még nem számolhatunk be, mert jelenleg is tart.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiekben ismertetett, egymásra épülő programjaink segítségével az intézetben élő, értelmileg akadályozott embereknek, célcsoportunk tagjainak társadalmi integrációját kívántuk elősegíteni. Az első programmal megalapoztuk azokat a készségeket, amelyek a mindennapok életviteléhez szükségesek. A második program a praktikus ismeretek elmélyítésére, rögzítésére illetve további bővítésére szolgált.

Végcélként jelöltük meg, hogy célcsoportunk minden tagja számára olyan egyéni elfoglaltságot, kötődési pontot illetve életforma-lehetőséget találjunk, mely igényeiknek, képességeiknek teljes mértékben megfelel, s az ennek eléréséhez szükséges segítség mértékét is meghatározzuk.

Végső következtetést levonni még korai lenne, a program még tart. Elmondhatjuk azonban, hogy nagyjából célhoz értünk, amennyiben programunktól független, külső objektív tényezők - lakóotthon, integrált munkahelyek, mint lehetőség - adtak

lakóink számára.

A SEGÍTŐK FELKÉSZÍTÉSE, A SEGÍTŐK GONDJAI

ÚJ UTAK A MAGYARORSZÁGI KÖZÉPFOKÚ SZOCIÁLIS KÉPZÉSBEN - A SZOCIÁLIS ÁPOLÓ-GONDOZÓ KÉPZÉSTŐL A SEGÍTŐKÉPZÉS FELÉ

TÁJÉKOZTATÓ A KÉZENFOGVA ALAPÍTVÁNY ÁLTAL MŰKÖDTETETT FÉSZEK LAKÓOTTHON PROGRAM ÁLLÁSÁRÓL

(Pordán Ákos szociálpolitikus; Kézenfogva Alapítvány, Budapest)

ELŐZMÉNYEK

A rendelkezésre álló szakirodalom szerint öt nagy szakaszt lehet megkülönböztetni az értelmi fogyatékos emberek ellátásának történetében: 1. a nagycsaládok által biztosított keret, 2. speciális intézmények létrejötte, 3. a speciális intézmények társadalmi elkülönülése, 4. a differenciált intézmények kialakulása, 5. településbe beilleszkedő kislétszámú szolgáltatások kiépítése (Zászkaliczky P. 1998, 47. o.). A második világháború után lassan-lassan Magyarország eljutott a harmadik fejlődési fázisba, vagyis létrejöttek a nagyobb létszámú bentlakásos szolgáltatások, nem szervesen a lakott településekre ágyazódva. A rendszerváltozással egyidőben ennek a kialakult rendszernek az átalakítása és a bevezetőben említett felosztás szerint a negyedik fázisba, vagyis a differenciált ellátások kiépítése irányába való átlépés, két oldalról indult meg. Egyrészt az állami intézmények ismerték fel a változtatás igényét és hozták létre a nagy intézmény közelében lévő félutas házaikat, tréninglakásaikat (Demeter M. 1998), másrészt a zömében érintett szülők által motivált civil szervezetek kezdtek el munkálkodni azon, hogy minél több kislétszámú, humánus, a településbe ágyazott szolgáltatás (lakóotthon) javítsa az értelmi fogyatékos emberek életminőségét (Pordán Á. 1998). Ezen kettős folyamat eredményeként 1998-ra hozzávetőlegesen 60 lakóotthon jött létre, mintegy 500 értelmi fogyatékos ember számára.

A fejlődés hátterében jelentős szemléleti változások állnak. A szülők, szakemberek, döntéshozók gondolkodásában egyre nagyobb teret nyert az értelmi fogyatékos emberek teljes integrációjának, életkörülményeik normalizálásának, életük alakításába való részvételüknek, autonómiájuknak igénye és elve (Zászkaliczky P., kézirat). A fizikai feltételek megteremtésén túl - ami a kislétszámú lakóotthonok kialakítását jelenti - alapvető fontosságú, hogy a lakókkal közvetlen kapcsolatban álló ápolók, gondozók, segítők milyen szemléletű és tartalmú képzést kapnak.

Magyarországon 1990-es évek elején indult el a középfokú szociális ápoló-gondozó képzés a hagyományos nagy intézményi ellátási rendszer szemléletén felépülve. Ez a képzés egy általános jellegű képzés, hiszen a tanfolyam elvégzése nemcsak fogyatékos emberek, de pszichiátriai betegek, idősek, szenvedélybetegek intézményeiben való munkavállalásra is feljogosít. A bentlakásos szolgáltatás differenciálódása új szemléletű képzést igényelt. Az első ilyen irányú kísérletet az Összefogás Ipari Szövetkezet tette 1995-ben. Kanadai, holland minták alapján külföldi szakemberek bevonásával, a Soros Alapítvány támogatásával szervezték meg az első 10 hónapos magyarországi képzést, amely a kiscsoportos lakóotthonokban dolgozók, - most már új névvel - segítők képzését végezte. Már az elnevezés is magában hordozza a szemléletbeli különbséget. Az ápológondozó elnevezésben hangsúlyosabb a szakszemélyzet szerepe az értelmi fogyatékos emberrel való bánásmódban, míg a segítő elnevezés a személyzet másodlagosságára utal és a fogyatékos személyt helyezi inkább előtérbe, a teljes kiszolgálás és ellátás helyett a lakók képességeinek kibontakozására, önállóságuk erősítésére helyezi a hangsúlyt. Egy másik civil szervezet a Kaláka Alapítvány szupervízori rendszerben tett kísérletet segítők, - az ő kifejezésükkel nevelők - munkájuk közben felmerülő problémáinak megoldására.

Ennek a fejlődésnek a következő állomásaként, az 1997. márciusában indult a „Fészek” program (Éliás Sára, 1998). A „Fészek” program képzési része több részből áll. A legfontosabb része a lakóotthonokban már dolgozó, ill. a jövőben dolgozni szándékozó segítők képzésének kialakítása és a képzések lebonyolítása. Az új szemléletű szakmának Magyarországon nincs túl nagy előzménye, így a magyar tapasztalatokat a holland, illetve az osztrák mintákkal igyekezett kiegészíteni a Kézenfogva Alapítvány a tananyag kialakításában. Ehhez nyújtott folyamatos segítséget a Fészek program szakmai partnere a holland Philadelphia Alapítvány mind szakanyagok, oktatófilmek átadásával, mind rendszeres előadók, trénerek biztosításával és az osztrák Lebenshilfe, dr. Mária Bruckmüller személyén keresztül. Az előzmény nélkülség azt jelenti, hogy a leendő oktatókat is fel kellett készíteni. Ezért a Kézenfogva Alapítvány létrehozott egy, a civil szféra és a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola szakembereiből álló ún. Innovációs Csoportot, akik a felkészülés után maguk állították össze a tananyagot és végzik az oktatást. Ehhez a csoporthoz csatlakoztak később az állami szférában dolgozó szakemberek is.

1997. szeptemberében megkezdődött az Innovációs Csoport, vagyis a leendő oktatók képzése. A Csoport tagjai szeptemberben egy 10 napos hollandiai tanulmányúton vettek részt, majd négy, egyenként 5 napos bentlakásos tréning keretében készítették fel a holland Philadelphia Alapítvány munkatársai a leendő magyar oktatókat. A tréning befejezését követően az Innovációs Csoport tagjaiból alakult munkacsoportok kidolgozták a segítőképzés vázlatát, és órarendjét majd pedig az egyes blokkok, tantárgyak anyagát részletesen is kidolgozták és egyeztetették. A tananyag kidolgozását követően, 1998. áprilisában elindult a lakóotthonban dolgozó segítők számára az első kurzus.

A SEGÍTŐKÉPZÉS CÉLJAI

Az egész képzés fő céljai között a következők szerepelnek: egyrészt a kiscsoportos lakóotthonban dolgozó segítőknek az értelmi fogyatékos emberekről és a velük való bánásmódról alkotott szemléletének formálása az értelmi fogyatékos emberek egyenrangúságának elfogadása irányába, valamint az infantilizáló magatartás ellen a normalizáció irányába elmozduló gondolkodás erősítése, a gondozóból segítővé, kísérővé válás. Másrészt a kritikus reflexió készségének kifejlesztése és erősítése a hallgatókban, mind pedig saját tevékenységük tekintetében. Ezt a készséget tekintjük a képzés keretében „alapkészségnek”.

A képzés egyéb céljai között a következők szerepelnek: gyakorlatorientált képzés elméleti keretek közé ágyazva, a kiscsoportos lakóotthoni élet előnyeinek kiemelése és szemléltetése, információ átadás, kiscsoportos lakóotthonok hálózatának kiépítése, motiváció kialakítása a továbbképzés irányába, a szociális segítői szakma presztízsének növelése, továbbá a képzés hivatalos elismertetése vagy a hivatalos képzésbe való beágyazása.

A KÉPZÉS FELÉPÍTÉSE

A képzés a kiscsoportos lakóotthonokban dolgozó segítőknek (hagyományos szóhasználatnál szociális ápoló- gondozó) készült, elméleti és gyakorlati részekkel. Az elméleti képzés jelenlegi formájában egy „mag”, amelyet tovább lehet és kell bővíteni olyan tartalmi témákkal, amelyeknek beépítésére még nem jutott energiánk vagy beépítésének szükségességéről még nincs információnk és igény fog mutatkozni. A jelenlegi keretek közepette 120 óra az elméleti képzés terjedelme. A kurzus három, egyenként 6 napos, bentlakásos tréningből áll. A hat napos tréningek során 5 nap gyakorlatorientált elméleti képzést kapnak a hallgatók. Minden héten sor kerül egy egész napos intézménylátogatásra, amelynek során a Budapest környékén működő lakóotthonokat látogatjuk meg. A gyakorlati képzés 32 óra azoknak akik már dolgoztak lakóotthonban; 96 óra azoknak akik még nem rendelkeznek ilyen irányú tapasztalatokkal. A gyakorlatot már működő kiscsoportos lakóotthonokban kell eltölteni.

AZ ELMÉLETI KÉPZÉS TARTALMI SZERKEZETE

A képzés tartalmi részét tekintve hat nagy egységre bontható:

1. Bevezetés, ismerkedés és csoportépítés
2. Alapfogalmak, terminológia, a gondoskodás története
3. Az értelmi fogyatékos ember
4. Foglalkoztatás és jog
5. A kiscsoportos lakóotthon
6. A segítő

A következőkben a segítőképzés vázlatos tartalmát ismertetem, amely tartalmazza az órabeosztást, az oktatók névsorát, választott oktatási módszert is.

1. BEVEZETÉS, ISMERKEDÉS ÉS CSOPORTÉPÍTÉS

Önismereti és csoportépítő tréning

Előadó: Kollár János, pszichológus, debreceni Egészségügyi Gyermekotthon

Módszertan: játékok, játékos feladatok

(6 óra)

2. ALAPFOGALMAK, TERMINOLÓGIA, A GONDOSKODÁS TÖRTÉNETE

Beszélgetés a hallgatók előzetes tapasztalatairól értelmi fogyatékos emberekkel való munkában

Előadó: Lányiné dr. Engelmayer Ágnes, gyógypedagógus-klinikai szakpszichológus,

Soros Alapítvány szakkuratóriumának tagja

Módszertan: csoportos beszélgetés

(2 óra)

Terminológia

Az értelmi fogyatékos fogalma és a rokon értelmű kifejezések elemzése, kritikája (klasszikus értelmi fogyatékos fogalom, oligofrénia, debilítás, imbecillitás, idiócia, mentális retardáció, Betegségek Nemzetközi Osztályozása /BNO/), új definíciós kísérletek

Előadó: Lányiné dr. Engelmayer Ágnes

Módszertan: előadás

(2 óra)

Alapfogalmak

Fogyatékoság, normalizáció, integráció.

A fogyatékoság megközelítései

- a fogyatékoság mint individuális minőség
- a fogyatékoság mint minősítés
- a fogyatékoság mint kontraszelektív következmény

A normalizációs elv

- a totális intézmények hátrányainak feltárása

- a normalizációs elv kritériumai

Integráció

Előadó: Zászkaliczky Péter, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola,

tanszékvezető

Módszertan: előadás, beszélgetés, videofilm

(4 óra)

Az értelmi fogyatékos emberről való gondoskodás története és formái

Primitív kultúrák, Egyiptom, Folyami kultúrák, Az Ószövetség népe, Görög Birodalom, Római Birodalom, Középkori hiedelemvilág, Reformáció, Újabb kor, XX. század

Előadó: Bencze János, teológus, Bethesda Kórház

Módszertan: előadás

(2 óra)

A jelenlegi ellátó rendszerhez vezető út és a Fészek program ismertetése

A bentlakásos intézetek kialakulása (börtönök, tébolydák, dologházak különválása)

Az intézetek átalakítása

A magyar tartós bentlakásos szociális gondozás története (a múlt század végétől a közelmúltig)

Az 1993. évi Szociális Törvény nyomán kialakult ellátó rendszer

Új bentlakásos gondozási formák kialakulása (kiscsoportos lakóotthonok)

A Fészek Program ismertetése

Előadó: Pordán Ákos szociálpolitikus, Kézenfogva Alapítvány

Módszertan: előadás

(2 óra)

3. AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOS EMBER

Értelmi fogyatékos emberek kapcsolata

Milyen ez az ember? „Hogyan szeretnék élni és mit várok az emberektől?”

Hogyan segítsük elő az értelmi fogyatékos ember felnőtté válását?

A kapcsolatokról általában, önértékelés, öregedés

Előadó: Krausz Éva, gyógypedagógus, Kézzenfogva Alapítvány

Módszertan: előadás, beszélgetés, sok esetismertetés, filmvetítés

(6 óra)

Értelmi fogyatékosok kórtana

„Alaptételek”, Az értelmi fogyatékosok természete, A fogyatékosok okai, A fogyatékos emberekkel való munka alapjai, autizmus, viselkedészavarok

Előadó: dr. Weiss Mária, neurológus, gyermekpszichiáter

Módszertan: előadás, sok esettel, példával illusztrálva

(2 óra)

Értelmi fogyatékos emberek embermivoltának elismerése

Negatív ill. pozitív megközelítés, Emberi igények és szükségletek, Mi az, ami a fogyatékosokkal élő emberekben és a nem fogyatékosokban is közös vonás? A társadalmi kirekesztés és következményei, Tolerancia és integráció

Előadó: Lányiné dr. Engelmayer Ágnes

Módszertan: előadás

(2 óra)

Értelmi fogyatékosokhoz társuló gyakori betegségek

Epilepszia, pszichiátriai betegségek ismerete, kezelése

Előadó: dr. Weiss Mária

Módszertan: előadás sok példával és esettel illusztrálva

(2 óra)

Terápiás fejlesztési technikák: zeneterápia, Snoezelen terápia, bazális stimuláció, mozgásterápia, festőterápia, kézműves terápia, játékkerápia, kommunikációs terápia A lakóotthoni adaptálás lehetőségei különböző sérültségi fokú lakók esetén
Segítők szerepe a terápiában

Előadó: dr. Bartholy Judit, gyógypedagógus, Tovább Élne Egyesület

Módszertan: előadás, csoportos beszélgetések, kiscsoportos feladatmegoldás, sok szemléltető eszköz (pl. könyvek, kiadványok, írásvetítő, videofilmek)

(4 óra)

Fejlesztési koncepciók, követési technikák, Egyéni Fejlesztési Terv

Egyéni képességek fejlesztése, Egyéni Fejlesztési Terv (EFT), Mit értünk EFT alatt?

Mire jó az EFT? Az EFT-ben használatos definíciók, Az EFT szerkezete, Szempontok az EFT készítéséhez, A felelőségek megoszlása az EFT készítésével ül. kivitelezésével kapcsolatban, Kiértékelési útmutató az EFT-hez, Két EFT megírása közösen

Előadó: dr. Bartholy Judit

Módszertan: előadás, csoportos megbeszélések, kiscsoportos feladatmegoldás

(4 óra)

Értelmi fogyatékos emberek személyes kísérése

Az élet kiteljesedésében való kísérés, együtt haladás, Értelmileg sérült emberek hitbéli támogatása, Kísérés krízishelyzetekben (belső félelmekben, depresszióban, gyászban, haldoklásban)

Előadó: Draskóczy Ildikó, gyógypedagógus, a Bárka Közösség magyarországi alapítója

Módszertan: előadás, beszélgetés, egyéni feladatok, illusztráció (írásvetítő, dia képek)

(3 óra)

Értelmi fogyatékosokból adódó életmódbeli sajátosságok

Az életben való „boldoguláshoz” szükséges készségek fontossága, A személyiség fontossága, Az értelmi fogyatékosok típusai (okok szerint) - a leggyakoribb tünetegyüttesek bemutatása, Epilepszia (tennivalók a roham lefolyása során és a gyógyszerszedéssel kapcsolatban, életmódbeli sajátosságok), Down-szindróma (életmódbeli sajátosságok), Autizmus (különbség az autizmus és az értelmi fogyatékosok között, a zavarok megjelenésének legfontosabb területei, életmódbeli sajátosságok, gyakori viselkedészavarok, tennivalók, bánásmód)

Előadó: Maléth Anett, gyógypedagógus, Kézzenfogva Alapítvány

Módszertan: előadás, sok egyéni és csoportos feladattal

(2 óra)

Értelmi fogyatékos emberek jellemzésének szempontjai

Azon szempontok, leírási segítségek áttekintése, amelyek az értelmi fogyatékos ember jellemzésekor felhasználhatóak, mind általános, mind konkrét személyekre vonatkozó formában. A „defektus-leltár” helyett az erősségekre támaszkodás elve

Előadó: Lányiné dr. Engelmayer Ágnes

Módszertan: előadás

(2 óra)

Az enyhén ill. a középsúlyosan vagy súlyosan értelmi fogyatékos személyek tipikus életútja a felismeréstől, a közléstől az intézményes ellátás különböző formáin keresztül a felnőtté válásig. A családok jellegzetes gondjai az életút különböző kritikus állomásain

Előadó: Lányiné dr. Engelmayer Ágnes
Módszertan: előadás, beszélgetés
(2 óra)

Életminőség

Az életminőség meghatározása. Az életminőséget befolyásoló tényezők. Az életminőség szerepe a lakóotthonban. A minőségi mutatók a lakóotthonban élő emberek életében. Lakhatásra vonatkozó igények

Előadó: Szvacsekné Jahn Margit, gyógypedagógus, Fogd a Kezem Alapítvány
Módszertan: előadás, beszélgetés, feladatmegoldás, videó
Felhasznált videó: Értelmi fogyatékos fiatalok II. országos konferenciája Pécsset
(3 óra)

Érzelmi élet, párokapsolatok, szexualitás

A fogyatékos emberekkel kapcsolatos, Magyarországon végzett előítélet vizsgálatok eredményei, A tipikus életút befolyása (intézeti elhelyezés, családi minta hiánya stb.) az értelmi fogyatékos emberek érzelmi életére és viselkedésére, A szexuális felvilágosítás kérdése, Milyen lehetőségük van az intézetekben élő értelmi fogyatékos embereknek párokapsolatok kialakítására ill. szexuális életre? Mire számíthatunk azoknál a lakóknál, akik a lakóotthonba kerültek (előtörténet) Mit tehetünk? Fogamzásgátlás, gyermekvállalás, abortusz, értelmi fogyatékos emberek sérelmére elkövetett szexuális visszaélések

Előadó: Makrai Józsefné, szociális szervező, Lámpás'92 Alapítvány
Módszertan: előadás sok esettel illusztrálva, kiscsoportos feladatok, beszélgetés, videó
(6 óra)

A család szerepe a sérült ember életében, kapcsolattartás a családdal

A család mint a társadalmi beilleszkedés első színtere, A család mint egység, Családi szerepek és feladatok, A család működési mechanizmusai, Sérült gyermek a családban, A lakóotthonba került értelmi fogyatékos emberek családi háttere, A családi kapcsolatok fontossága, A segítők szerepe, feladata a családi kapcsolatok ápolásában

Előadó: Orosz Andrea, gyógypedagógus, Summa Vitae Alapítvány
Módszertan: előadás, példákkal illusztrálva
(2 óra)

Önálló életvitelre való felkészítés

Vonatkozó jogszabályok, Akadályok az önálló életvitel elérése terén, A segítők feladata: elfogadás, támogatás, önértékelés növelése a sérült emberben, perspektívyújtás. Személyre szabott felkészítő programok és azok folyamatos felülvizsgálata. Célok konkrét megfogalmazása. A fejlesztés módjai. Ötletek, gyakorlati fogások a felkészítéshez

Előadó: Makrai Józsefné
Módszertan: előadás, beszélgetés, ötletbörze
(4 óra)

4. foglalkoztatás és jog

Foglalkoztatás I.

Az értelmi fogyatékos fiatalok/felnőttek képzésének és foglalkoztatásának lehetőségei ma Magyarországon, ill. ennek jogszabályi háttere, A munkavégzés szerepe, jelentősége, Oktatás, képzés (gyógypedagógiai általános iskolák, szakiskola, felnőtt képzés), Napközbeni ellátás, foglalkoztatás (Értelmi Fogyatékosok Napközi Otthona = ÉNO, Szociális Foglalkoztatók, Célszervezetek, Enklávék, Támogatott Foglalkoztatás)

Előadó: Dávid Andrea, agrármérnök, Salva Vita Alapítvány
Módszertan: előadás, beszélgetés, dia képek
(4 óra)

Foglalkoztatás II.

A Támogatott Foglalkoztatás módszere, mint új lehetőség az integráció felé

- kapcsolatfelvétel
- a sérült munkavállaló felmérése
- munkahely-feltárás
- munkaközvetítés
- munkahely felkészítése
- munkahelyi betanítás
- utókövetés

A lakóotthon szerepe a foglalkoztatásban (feltárás, munkaközvetítés, szervezés, munkamorál kialakítása, munkára nevelés, fegyelem-önfegyelem kialakítása, önálló közlekedés gyakorlása, önállóság fokozása az önkiszolgálásban), Egyéni Foglalkoztatási Terv (Philadelphia Alapítvány Egyéni Fejlesztési Tervének mintájára)

- komplex munka- és pályaalakalmassági vizsgálat
- megfelelő munkalehetőségek körének meghatározása
- jellegzetes tulajdonságcsoportok, amelyek a foglalkoztatás során jelentőséggel bírhatnak
- munkába állítás
- utókövetés

Előadó: Dávid Andrea
Módszertan: előadás, beszélgetés, csoportos feladatmegoldás, videó
(6 óra)

Jog - Bevezetés

A mindennapi élet és a jog találkozási pontjai, Az állam- és jogrendszer körvonalai, A mindennapi élet tipikus problémái - megoldási módok

Előadó: dr. Szeszlér Tibor, ügyvéd
Módszertan: előadás
(2 óra)

Jogi problémák a lakóotthonban

Az értelmi fogyatékos és a nem fogyatékos emberek közötti különbségek, esélyegyenlőtlenségek és ezek kiküszöbölése, ill. csökkentése. Felelősség az értelmi fogyatékos emberért. Ellátások, pénzkezelés, A lakóotthoni segítő munkajogi helyzete, a rá vonatkozó jogszabályok, A fenntartóra, ill. a lakóotthonra vonatkozó jogszabályok

Előadó: dr. Éliás Sára, jogász, Kézenfogva Alapítvány
Módszertan: előadás, konzultáció
(4 óra)

5. A KISCSOPORTOS LAKÓOTTHON

Mi a lakóotthon?

Hogyan lesz a lakásból otthon? Lehet-e otthont teremteni a nagylétszámú intézetekben? Milyen legyen a lakóotthon? A lakóotthonok fajtái. A lakóotthon a sérült emberek - és nem a segítők! - otthona.

Előadó: Makrai Józsefné
Módszertan: előadás, beszélgetés, videó
(4 óra)

A lakóotthon életének szervezése

A lakóotthon, mint otthon. A lakóotthon házirendje. Hetirend. Éves ritmus. Szabadidő eltöltésének megszervezése. Szabadság. Ünnepek (az ünnep jelentősége, előkészítése, személyes ünnepek, közösségi ünnepek)

Előadó: Draskóczy Ildikó
Módszertan: előadás, beszélgetés, diaképek
(4 óra)

Fejlesztés a lakóotthonban, a lakóotthon, mint fejlesztő életforma

Önkiszolgálás, Személyes szféra, Önálló életre való felkészítés, Közösségi tudat fejlesztése, Közös feladatok, Közös szabadidős programok, Munkára nevelés, A segítők szerepe a fejlesztésben

Előadó: dr. Bartholy Judit
Módszertan: előadás, beszélgetés, illusztráció
(6 óra)

6. A SEGÍTŐ

Táplálkozási, háztartási és egészségügyi ismeretek

Egészségügyi alapismeretek (vérkeringés, kiválasztás, légzés, tápcsatorna, rágás, tápanyagok), Betegségek (betegség megelőzés, mikor és hogyan hívjunk orvost? Házi betegápolás, házipatika), Személyes higiénia (tisztálkodás, fogmosás, nyelvtorna, szemtorna, haj és arcápolás, lábápolás, tornagyakorlatok, ruházkodás, mosás), Táplálkozás (Egészséges, teljes értékű táplálkozás: víz, rostok. A kiegyensúlyozott táplálkozás alapelvei, táplálkozási piramis, étkezési kultúra)

Előadó: Szini Istvánné, pedagógus
Módszertan: előadás, beszélgetés, szemléltetés
(3 óra)

Egészségügyi ismeretek, elsősegélynyújtás

Előadó: Török László, gyógypedagógus (Vöröskereszt)
(4 óra)

Kommunikáció

Érzések verbális és nem-verbális kifejezése. A nem-verbális kommunikáció eszköztársa. Kódolás és dekódolás a kommunikációban. Előítélet-mentesség és nyitottság. Személyszelés. Személyes hatékonyság. Kommunikációs hibák. Problémamegoldó viselkedésmódok. Kommunikáció sérült emberekkel. Sérült ember jelenlétének tiszteletben tartása. Téves kommunikációs elvárások a sérült emberekkel szemben. Viselkedészavarok és a kommunikációs problémák összefüggése

Előadó: Kollár János
Módszertan: előadás, játékok
(4 óra)

Önismeret, kiégés, szupervízió

Önismeret: A bensőnkét gazdagító kapcsolatok. A közösségi élet sötét pillanatai. A dühre, haragra való képesség. A megbocsátás.

Kiegészítés: Miért fontos erről beszélni? A kiegészítés definíciója, okai, tünetei. A kiegészítés ciklikussága. A kiegészítés megelőzése, a feltöltődés lehetőségei.

Szupervízió: A szupervízió mint elsősorban csoportos kísérési forma. A segítők egyéni kísérése (Az egyéni kísérő feladata, kompetenciája. A találkozás kerete, tartalma. A beszélgetés formája)

Előadó: Draskóczy Ildikó

Módszertan: előadás, beszélgetés
(4 óra)

Lakók és segítők a lakóotthonban

A lakók kiválasztása, a felvétel lépcsőfokai (ismerkedés, előkészítés, vendégstátusz, véglegesítés). A lakóotthonba való felvétel okai, módzatai. A felvétel dokumentációja. A segítők kiválasztása, alkalmassága és felvétele. A kiválasztás kritériumai. A felvétel menete. Szervezeti és Működési Szabályzat. Etikai Kódex. Munkaköri leírás. A segítői munka alapelvei. A segítők alapmagatartása. Kritikus önreflexió. A segítői munka hatékonysága. A segítő szerepe a teamben. A „Lényeges Jellemzők” elmélete. Önirányító Csoportok. A segítők munkabeosztása. Megbeszélések a lakóotthonban (lakók, segítők, szülők számára)

Előadó: Völgyiné Zsolik Katalin, intenzív szakasszisztens, Down Alapítvány
Módszertan: előadás, játékok, feladatmegoldás
(6 óra)

A vázlatos tartalmi tematikában még nem szerepelnek a tervezett bővítések. Így a képzésnek része lesz a szociális önállóság fejlesztése az élet különböző területein (szociális önállóság értelmezése, szociális önállóság feltételei, az önálló főzés megtanítása, pénzkezelés, a lakás és a környezet gondozása, önállóság a társadalomban, a szociális érintkezésben való segítség), a szabadidő eltöltése illetve a kommunikációs és viselkedésszavak kezelése, játékkerápia és a súlyosan fogyatékos emberek számára nyújtandó étetés terápia is.

KÉZIKÖNYV

Az eddig kidolgozott segítőképzés anyagából készült a Kézikönyv. Az értelmi fogyatékos emberek lakóotthonában dolgozó segítők részére, (szerk.: Maléth Anett) Kézenfogva Alapítvány. Budapest. 1999. 288.old.

JELEN HELYZET (1999. március)

Eddig 2 csoport képzése zajlott le összesen 40 fő részvételével, jelenleg zajlik párhuzamosan 2 másik csoport képzése is újabb 40 fővel. Az első két csoport hallgatói a Fészek program által támogatott civil szervezeteknél dolgozó munkatársak voltak. A most zajló 3. és 4. csoportban a „Kitagolás program”-ban résztvevő önkormányzati fenntartású szociális intézmények dolgozói is részt vesznek a Soros Alapítvány anyagi támogatásával. Ez azért is nagyon szerencsés, mert a civil és nem civil szervezetek képviselői együtt képződhetnek és ezzel reményeink szerint nem távol szélésebbre, sőt csökken a két oldal közötti szakmai hasadéka és mindkét oldal tanulhat egymástól annak érdekében, hogy támogattottjaik a lehető legmagasabb életmódon élhessenek. Eddig 25 szervezet (13 állami és 12 civil) munkatársai vettek részt a képzésen.

TERVEK

Tervünk az, hogy ez a képzés az alapítványi finanszírozás után is folytatódjék, és részévé váljék a hivatalosan akkreditált középfokú szociális képzésnek. Összhangban a kisléptékű otthonok terjedésével, a bennük dolgozó szakemberek képzése is tartson lépést ezzel a fejlődési iránnyal.

FELHASZNÁLT IRODALOM

DEMETER M. (1988): *A tartós bentlakást biztosító állami, önkormányzati fenntartású intézetek és a bennük élő értelmi fogyatékos felnőttek jellemzői - különös tekintettel az eddigi és a folyamatban lévő kitagolási kezdeményezésekre.* In: Zászkaliczky P. (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány. Bp. 99-126.o.

ÉLIÁS S. (1998): *A Fészek program bemutatása.* In: Zászkaliczky P. (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány. Bp. 15-22.o.

PORDÁN A. (1998): *Az értelmileg akadályozott emberek gondozásának alternatív formái Magyarországon.* In: Zászkaliczky P. (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány. Bp. 127-176.o.

ZÁSZKALICZKY P. (1998): *A deinstitutionalizáció a német nyelvű országokban.* In: Zászkaliczky P. (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról. Budapest. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány. 35-80.o.

ZÁSZKALICZKY P. (1999): *Fogyatékosok, normalizáció, integráció.* In: Maléth Anett (szerk.): Kézikönyv. Az értelmi fogyatékos emberek lakóotthonában dolgozó segítők részére. Kézenfogva Alapítvány. Bp. 31-48.o.

A MINDENNAPOK FESZÜLTSGEAI AZ ÉRTELMILEG SÉRÜLT FIATALOKAT FELKÉSZÍTŐ OTTHONOKBAN

(Borbély Sjoukje egyetemi docens; ELTE Szociálpolitikai Tanszék)

ÁLLAMI GONDOSKODÁS CSALÁDI JELLEGEL

Az állami gondoskodásban élő gyermekekre vonatkozóan egyre ismertebb helyzetűvé vált az intézmények lebontása kisebb egységekre. Az új gyermekvédelmi törvény mindazokat a politikusokat és dolgozókat hozta feladathelyzetbe, akik ezidáig „intézeti” gyerekekkel, illetve köreikben dolgoztak, illetve dolgoznak. Az új szemlélet szerint egy intézet nem lehet emberhez méltó műhely, amelyben egy gyermeknek vagy fiatalnak fel kellene nőnie, hiszen mint szervezet csak óvó-védő és korrigáló funkciót tölthet be, a gyermekek alapvető kötődési szükségleteit nem tudja figyelembe venni. Párhuzamosan a

gyermekvédelem ezen új törekvésével jelenleg valami hasonló folyik az intézetekben élő értelmi sérült fiataloknál és felnőtteknél. Az utóbbi években az intézetekből történő „kitagolás” címszó alatt az értelmileg sérült állami gondozottak egy része kisebb, családi jelleggel funkcionáló otthonokba költözhetett be, ahol életük ép társaikhoz hasonlóan folyamatosan családiassá szerveződik.

Mégsem egészen ugyanaz történik itt és ott. Az ép értelmű kisebb gyermekeknél pl. a szülők pótlásának mikéntje központi kérdés: fontos kérdés az, hogy mennyire szabad - sőt ajánlott - kötődni az ott dolgozó nevelőkhöz. Majd következik a testvérek kérdése: pl. „mű” családokban mennyire ajánlott vagy nem, a művi módon létrehozott testvérséget ambicionálni, hiszen alapjában véve semmi akadály nem lenne és lehetne annak, ha két állami gondozott fiatal testvéri viszonyából szerelmi kapcsolat lenne. (A „sima” gyermekvédelem területén azonban a „család” többi tagja érdekében sz ilyen szerepdiffúzió mégsem kívánatos. Mihelyt előfordul, intézkedni szoktak, s a két gyermek szerelmesen nem maradhat egy „családban”.) Amikor viszont egy családi jelleggel funkcionáló közösség tagjai már mind felnőttek, s ráadásul értelmi sérültek, más a helyzet. Értelmi sérültek kis közösségei elvben nyitottak arra, hogy a komoly párkapcsolatokat lehetővé tegyék vagy ápolják, a gyakorlatban azonban még keresik ennek formáit. Egy másik sajátos jellegzetesség az apa- illetve anyafigura jelenlétének a hiánya. Náluk már nem kívánatos az ép, felnőtt segítőhöz való szoros érzelmi kötődés, hiszen az értelmi sérültek is felnőttek, felnőtt s nem gyermeki szexualitással. Bár az értelmileg sérült emberek másoktól függő helyzetben vannak, s így pozíciójuk gyermeki, életkoruknál fogva azonban felnőtt emberek ök, akik minél több helyzetben szólhatnak bele saját életük vitelébe, saját ügyei intézésébe, annál jobban „normalizálódnak”, integrálódhatnak az ép emberek közösségeibe. Minden un. kitagolás program e szakmai kérdéskörre keresi a választ, nem általánosan megfogalmazva, hanem egy konkrét „csoportra” lebontva ezt, konkrét lakhatási és életvezetési lehetőségekből kiindulva. Előadásommal hozzá szeretnék járulni ahhoz, hogy kendőzetlenül keressük és fogalmazzuk meg az ezzel járó problémákat, nevezzük meg a családi otthonok működésével és működtetésével foglalkozó emberek közötti feszültségeket is.

Annak ellenére, hogy minden szerveződés, minden kisközösség az új együttélési formával - a nagyobb csoport kis csoportokra való lebontásával - a saját dilemmáit hozza, a sok helyen gyűjtött tapasztalatok már utalnak arra, hogy vannak problémák és feszültségek, amelyek általánosíthatók. Különösen, amikor az új „családok” tagjainak többsége nagy intézetben részeseült állami gondoskodásban, az ezzel járó, bizonyos szempontból tipikusnak mondható személyiségjellemzőket mutatva. A továbbiakban azonban nem ezeket a személyiségjellemzőket keresem, csupán utalok arra, hogy a fent említett jellemzők a rendszerszemlélet keretében értékelve milyen sajátos dinamikát mutathatnak az újonnan kialakított otthonokban. Kiemelem, hogy az új családi jellegű szerveződésnek milyen feszültségek lehetnek a következményei a kliensek között, a kliensek és a személyzet tagjai között, illetve a személyzet tagjai között.

SZEMÉLYES VISZONYOK ÚJ ALAPOKON

Nézzük meg először az enyém - mienk viszonyt. A kitagolt kis életközösségekben ez a viszony az egyének számára sok vonatkozásban változtatásra szorul, mihelyt új otthonaikba költöznek. Az intézeti élet során, a kitagolódás előtti időszakban az intézetben belül is már javuló feltételek egyre inkább lehetővé tették a lakóknak azt, hogy nekik is lehessen egyéni holmijuk, hogy pl. saját szekrényük kulcsát birtokolhassák. Gyakori, hogy a lakók azzal az intézetben nem rég kialakított attitűddel jönnek a családi jelleggel működtetendő életközösségbe, hogy egójuk addig terjed, amíg meg tudják védeni azt, ami az övék, amíg saját érdeküknek ezen a begyakorolt módon érvényt tudnak szerezni. Mivel az intézeti múltjuk miatt az „együttes”-ről, a „mi”-ről sokkal több a negatív tapasztalatuk, mint a pozitív, a kitagolt közösségekben a „mi”, a „közös” új tartalommal való megtöltéséért komolyan dolgozni kell. Kitagoláskor „a mi házuk” ugyan adott, a készen kapott alapélményen kívül a részletekben is érvényesülő tudásért azonban még dolgozni kell, leginkább a lakókkal együtt. Gondolok pl. arra, hogy sok családi jelleggel működő otthonban még most is üresek a fürdőszobák. Az intézetben hozzászoktak a lakók ahhoz, hogy fogkeféjükre és törülközőjükre személyesen vigyázniuk kell. Ezeket a holmikát a régi helyükön jó esetben egy fűtőtest környékén „tárolták”, rossz esetben a párnájuk alatt vagy egy bezárt szekrényben tartották, akár nedvesen is. Igaz, még most is előfordul, hogy a segítő személyzet közül senki sem gondolkodik komolyan azon, mi határozza meg az igazi otthonosságot. Talán amikor a személyes holmiknak helye lehet az otthonokban, nem a látszat, a függöny és a művirág szintjén, hanem úgy igazán? Amikor nem kell feltétlenül minden személyes holmit elzárni, amikor elő is lehet hagyni valamit, amiről mindenki tudja, hogy kié. Ilyen, a rossz beidegződéssel összefüggő esetben tehát nem elég a fürdőszobában elegendő polcot és törülközőtartót felszerelni, arra is kell „nevelni” a fiatalokat, vagy már az idősebbeket, hogy használják is azokat, hogy egymáséit különböztessék meg, és tiszteljék... A személyes holmik egymás elől való elrejtése tehát nem énefejlődést jelent, hanem annak stagnálását. A pártás rend látszatrendet teremt, nem valódi, belülről jövő rendet. Elképzelhető tehát, hogy a valódi rendért eddig még nem megélt feszültségeket kell átélni, hogy a valódi rend megértéséig és elfogadásáig rendtelenné válik majd az élet. Ahol egy új életet kezdő, kitagolt közösségben a kezdeti együttélés viszont már a rendtelenség és a rend körüli feszültségektől terhes, ezeket az indulatokat jó értelemben felhasználhatjuk majd, a konkrét helyzetekben ésszerű kompromisszumokat keresve.

Egy másik, az étkezéssel kapcsolatos példával szeretném illusztrálni, hogy intézetben felnőtt fiataloknál az enyém-mienk viszony újraalakítása - amikor lakóotthonokba kerülnek - az élet minden területén megjelenik. Nem ritka az, hogy a kitagolás a lakók számára új munkalehetőséggel, saját keresettel is jár, hogy a lakóknak először az életükben több pénz lesz a zsebükben, hogy az új életkörülmények között jobban is keresnek majd, s először van egy kis költenivalójuk. Az sem ritka, hogy pusztán annak a ténynek a megélése, hogy ők most már nem „intézetisek”, hanem azt csinálhatnak, amit akarnak, s arra költhetik a pénzüket, amire szeretnék, azt eredményezi, hogy költekezni vagy nassolni kezdenek, hogy például a közös étkezések mellett jobb ennivalókat is hoznak a házhoz, szigorúan önmaguknak. Sok feszültség lehet abból, hogyha egy-két lakótárs a közös vacsorákat úgy dúsítja, hogy ezek mellett önmaga számára finom joghurtokat, egy kis szalámit, kovászos uborkát is vesz, közben megélve azt, hogy végre szabad ember, és azt eszi, amirehöz kedve van. Bármennyire érthető ez az egyéni törekvés, kitagolt, családi jelleggel működő közösségben ez nehéz helyzetet, sok feszültséget teremthet. Nem mindenki lesz olyan szerencsés, hogy annyi pénze lesz, hogy ebből ilyen extrákra költhessen, viszont a másik lakó másra, kevésbé látványos dologra költheti azt, amije van, ami természetesen tökéletesen elfelejtődik abban a pillanatban, amikor egy „családtag” előtte incsiklandóan lakmározik, miközben neki s a többinek a közös kasszából csak párízra telik. Megoldható helyzetek ezek, de új filozófiát és gyakran leleményességet igényelnek a segítőktől. A nem kötelező jelleggel megosztandó finom falatok könnyen indulatot ébreszthetnek a tagokban, akik eddig azt ették, amit kaptak, és így volt kerek a világuk, hogy mások is ugyanezt kapták.* (Egy konkrét - valamelyik felkészítő otthonban tapasztalt esetben - az egyik, ennivalóra sokat költő társat úgy sikerült más belátásra bírni, hogy a segítők választás elé állították a magányosan lakmározót: a közös asztalnál nem lakmározhatott külön, amit kirakott, abból a többi is kérhetett. Amennyiben ragaszkodott ahhoz, hogy mindent, amit vett, egyedül egye meg, meg kellett várnia a többieket: csak akkor ülhetett sok finomságával külön az asztalhoz, amikor a többi már jóllakott. A gyakorlat az lett, hogy a közös étkezések után többen a magányosan lakmározó környékén maradtak, aki külön pozícióját élvezte, hol ezt, hol azt a társát kínálta meg, most önkéntesen. Amikor egy közös összejövetelen a ház lakóival megbeszéltük, azt hangsúlyozták, hogy ők ilyenkor vendégek, udvariasan és keveset vesznek abból, amiből őket kínálják. Ezután a lakmározó

maga ajánlotta a finomságokat a köznek. A történet végén megint együtt ettek, a többiek udvariasan kértek és kaptak a Zs. által külön vásárolt finom falatokból.) A helyzet, amiben az egyiknek több jut, mint a másiknak ahhoz a családi helyzethez hasonlóan, amikor egy nagycsaládban a legidősebb testvér önálló keresetéből juttat a kisebb testvéreknek. Képletesen: időbe telik tehát, mire az uborkák és a fogkefék nem a szekrényekben és az ágyneműtartókban penészednek, hanem a kitagolt részleg hűtőszekrényében, illetve fürdőszobájában. Az együttes élmény megértéséhez, és megéléséhez idő és segítség szükséges, a problémákból adódó feszültségek a változás természetes velejárói és átalakíthatóak.

AZ ÚJ SZERVEZÉS ÚJ SZAKEMBEREKET IGÉNYEL

Térjünk rá a munkatársak közötti lehetséges feszültségekre, dilemmákra. Hogyan osztozódik a munka egy kitagolt kis közösség munkatársai között, meddig van realitása a lakók önállóságának, s mi a segítő dolga, amikor a klienseket nem gondoznia kell, legfeljebb felügyelni rájuk, vagy nevelnie őket? Természetesen más a helyzet, amikor a kitagolt kis közösség új otthona az intézet területén van, mint amikor az új közösség a kerítésen kívülre került, és a községben egy „normális” családi házat birtokol. Más, amikor a terület védettsége s a lakók képességei lehetővé teszik azt, hogy az időközönkénti látogatások során burkolt helyzetellenőrzés folyjék, s megint más, amikor a kis lakóegységben vagy a több lakóegységben való funkcionálás csak úgy lehetséges, hogy közben komoly nevelői, fejlesztői és segítő munka folyik. Új munkakör ez, amelynek feladatrendszere, tartalma még csak most dolgozódik ki. Előadásomban csak az együttműködésből fakadó feszültségekre térek ki. Milyenek a segítő pozíciói a lakókhoz képest, tegeződjenek vagy magázódnak velük, külön kis teamet képviseljenek a kliensek „fölött”, vagy inkább mellettük, velük együtt? Milyen döntéseket hozzanak a lakókkal közösen, és milyenekért felelősek elsősorban ők? Mindenben közösen döntenek-e, vagy alkalomról-alkalomra döntsön az, aki éppen ügyeletes és „helyzetben van”? A legegyszerűbb a helyzet, amikor nincs állandó felügyelet, amikor naponta csak egyszer vagy kétszer van ellenőrzés, illetve inkább törődés, amit a lakók jó néven is vesznek. Amikor többször van hivatalos „látogató”, de a „látogatók” mind másért jönnek, és a célok, amiért jönnek, nem érintkeznek.* (Pl. délelőttönként az intézet mosodájából átjön valaki, aki arra ügyel, hogy a lakóotthon lakói rendszeresen cseréljenek ágyneműt, konyhai törülközőket, délutánonként viszont átjön valaki, aki a közös költségeket, pl. a kosztpénz kezelését felügyeli.) Viszont, minél több ember egymástól függetlenül csak „látogatója” a kiköltözött lakókat, annál több „intézetis” elem marad az új rendszerben. Minél inkább egy külön team kezében van az otthonteremtés, annál inkább saját életet fog élni az új egység, lakók és dolgozók között persze gyakran új feszültségekkel. Fontos, hogy a lakóotthonnak legyen közös helyisége, egy nagy nappali vagy egy jó étkező-konyha formájában. Ahol a „felügyelő” egy külön kis iroda birtokosaként ebben a helyiségben húzza meg magát munkaideje alatt, az otthonteremtés már eleve sikertelén lesz. Azok a helyzetek, amelyek a lakók számára az intézeti életből ismerősek -persze, „azok” cigizhetnek, és mi nem, persze, „azok” telefonálhatnak kedvük szerint, és mi nem - az új otthonban ismétlődni fognak, ezzel kis intézetet teremtvé, és ezzel lehetetlenné téve a lakók érlelődését, felnőtte válását. Azok a „felügyelők” viszont, akik a lakók között élnek, akik ott vannak, ahol mosnak, főznek, szabad idejüket töltik, akik valamivel érettebb családtagként adják az alaphangulatot, akik velük együtt élnek mindennapjaikat, ki vannak téve ugyan sok feszültségnek, berángatják őket sok ismeretlen helyzetbe, de ők lesznek az igazi segítőik. Ilyen helyzetben a dinamikát közösen hozzák létre a lakók és a segítőik, s mivel az ott dolgozók műszakról-műszakra váltják egymást, e munka mellett feltétlenül szükséges egy a háttérben zajló team-munka is. A team-munka részben mindennapi helyzetek tisztázásából fog állni, mint ahogyan ez az „átadások” a kórházakban, intézetekben is történik, ott viszont anélkül, hogy a megélt indulatok szóba kerüljenek. Az életre felkészítő otthonokban más egy „átadás”, nem a lakók háta mögött zajlik, s nem az indulatok figyelmen kívül hagyásával, sőt... Nagyon tanulságos lehet a lakók számára az, hogy műszakról-műszakra a segítőik mit adnak át egymásnak, milyen eseményeket, vagy gondokat tartanak figyelemre méltónak, s hogyan hangsúlyozzák azokat.

Természetesen a team tagjai a háttérben is találkozhatnak, formálisan és kevésbé formálisan. Ez az együttélés és együttműködés eredményezi azt, hogy a dolgozó team tagjai között sajátos dinamika, indulatgóc alakul ki, amely miatt szupervíziós segítségre lehet szükség, hogy az együttélés konstruktív maradjon. Tapasztalatunk az, hogy ajánlatos a lakókat „felosztani” a segítőik között, ez a szervezés egyébként csak a „háttérmunkát” érinti. Ez tehát nem azt jelenti, hogy az egyes otthonokban kötelező jelleggel intim - segítő és lakó közötti - párkapcsolatok jöjjenek létre, hanem inkább azt, hogy minden lakó tapasztalhatja azt, hogy a team-tagok között valaki fokozottabban figyeli őt, s hogy ez a valaki arra nagyon alkalmas, hogy bizonyos életvezetési dilemmákat - mint pl. a kapcsolattartás a vérszerinti családdal, a szexuális élet problémái, fogának kezelése, barátkozásaival kapcsolatos feszültségek, más közösségekhez való tartozás, annak kívánatosága vagy szervezése - vele megbeszéljen, aki bizonyos nehezebb utakra esetleg elkíséri őt. Természetesen a személyeknek ez a „felosztása” is hoz sajátos dinamikát a közösségbe, pl. a segítőik egyéni vagy a team közös szupervíziójának szükségességét. Nagyon fontos felismerni azt, hogy a feszültségek és az emiatt szükségessé váló szupervízió nem azt jelentik, hogy akiket érint, rosszul dolgoznak, vagy valamit rosszul szerveznének, hanem inkább azt, hogy egy „kitagolt”, az életre felkészítő otthon új egységként kezd funkcionálni, és mint új létforma a maga igényeivel jelentkezik.

DEMOKRÁCIA A GYAKORLATBAN: MINDEN KEZDET NEHÉZ

Végül néhány szó a lakók és segítőik egymás közötti feszültségeiről. Rendszerszemléletben nehezen oszthatók fel a feszültségek, nem igazán válnak külön a lakók közötti feszültségektől: a segítőik egymás közötti, valamint a segítőik és lakók közötti feszültségeitől. Mind befolyásolják egymást, a dinamikák érintik, meghatározzák egymást. Sok helyen kiinduló probléma az, hogy kitagoláskor a lakók az intézetben begyakorolt szerepüket áthozzák a kisebb lakóegységbe, aszerint lesznek hangadók, vagy megalázkodók, lázadó típusúak, vagy könnyen alkalmazkodók. Jó, ha az új egységben keveredés van, ha lehetőség van arra, hogy az egyének új pozícióba kerülve, új oldalról ismerhessék meg saját magukat, s másokat. Az új létforma sok helyzetet ad, amiben ezentúl már másképpen kell konszenzushoz jutni, mint annak idején az intézetben szükséges, vagy lehetséges volt. Egy lakóotthonban pl. közösen kell döntenie abban, mit nézzenek a TV-ben aznap este, mindenkinek szava egyformán fontos lesz. Ez egy-egy hangadót - aki annak idején az intézetben tapasztalhatta, hogy ilyen esetben az ő szava mérvadó lehetett - könnyen rossz helyzetbe hozhat. Ilyenkor sokféle reakció képzelhető el: a régi „vezető” nyílt agressziójától - pl. a TV antennáinak kitépése, harc a távirányítóért - a rejtett támadásig, az új lakótársak pénzzel vagy édességgel való megvásárlásáig. Ilyen helyzeteknek természetesen nincs egységes megoldása. Bátorságot igényel az oly jól begyakorolt büntetési-jutalmazási rendszerről való lemondás, a helyzet másképpen történő megoldása. Nagyon csodálkozhat a randalírozó, amikor az új közösségben rossz tette látványos büntetés nélkül marad, diszkomfortérzést alakíthat benne, ami akár lelkiismeret-furdalásnak is nevezhető. Más megoldás a „bűnöst” ilyenkor jelenlétében közbeszélés tárgyává tenni: ki szerint mit lehetne tenni, hogy az ilyen helyzet ne ismétlődjen meg. Előfordulhat, hogy maga a „bűnös” rukkolt elő a legjobb ötlettel, viszont később ki fog derülni, hogy saját ötletét betartani azonban még nem képes...

Fontos az alaphangulat folytonos együttes alakítása. Fel kell ismernünk, hogy ha valamiben, akkor ebben kérnek a lakók leginkább segítséget. Az új lakóegységekben könnyen űr támadhat... Nem jó, ha túl sima a volt intézetek rendje, ha túl üres az együttélésük, ha a lakók továbbra is olyan „rendesek” hogy pl. szinte távirányítással kikapcsolják tízkor az összes lámpát. A lakóotthon új lakói nem élnek intézetben többé, most már felismerhetik személyes igényeiket, s ha erre nem képesek, segíteni lehet nekik ebben. Ez természetesen ismét a régi rend lebontásával, új nyugtalanságok kialakulásával járhat. Ha pl. ilyen „fejlesztés” révén több hálószobában vita alakul a lámpák kikapcsolásának időpontjáról, új égők kelhetnek (egyéni olvasólámpák gyenge égőkkel), egy átrendezés (a szekrény mint válaszfal), vagy egy belső költözés (a korán és későn alvók szétköltözése). Viszont az is elképzelhető, hogy ilyenkor két lakó arra ébred rá, hogy egymáshoz ragaszkodik, hogy inkább együtt maradván egymáshoz alkalmazkodnak, minthogy elköltöznének másvalakihez az alvás körüli szabadságuk érdekében. Ismét új érték fedeződhet fel tehát ilyenkor...

Az alaphangulathoz tartozik az is, hogy a segítők számára fontos feladat a lakók értelmi képességeinek szinten tartása. Sok helyen állandó televízió nézés folyik, máshol állandóan hangosan szól a zene. Ki kíváncsi a TV-műsorra, kinek a kedvéért hallgatják mindannyian ugyanezt? Csak akkor érdemes vitát indítani a fenti kérdések eldöntéséhez, ha kéznél vannak az alternatívák is. Jó, amikor egy segítő a lakóknak könyveket hoz be, jó, ha segítheti az érdeklődőket akár könyvtárba járni képeskönyvekért, de keresztretjvényeket fejteni is. Jó, ha szintjüknek megfelelő társasjátékokat talál ki vagy szerez be, jó ha tanulási feladatok kitalálására is vállalkozik, ha kreatív foglalkozásra is lehetőséget ad. Sok helyen már a komputer is teszi a szolgálatát, bár mint ahogyan a TV esetében, a határ nélküli komputerhasználat árthat is.

ÖSSZEFOGLALÁS

Befejezésül véleményem szerint egy felkészítő otthon szervezéséhez és működtetéséhez két dolog alapvetően fontos. Az egyik, hogy keressük a jól funkcionáló családok életében mindazokat a mozzanatokat, amelyek ilyen otthonokban is megszervezhetőek, alkalmazhatóak, amelyek gazdagítják az ott élők és ott dolgozók mindennapjait. Éppen olyan fontos viszont az is, hogy tisztában legyünk mindazokkal a szempontokkal, amelyek alapján a lakóotthonok a valódi családoktól funkcionálásukban különböznek. Nem ártathatjuk lakóinkat azzal, hogy segítők valóban szülői szerepet töltenek be ha velük vannak, hogy szülői módon szülői szeretetet adnak... Csak, ha kendőzetlenül és tudatosan szervezzük a lakóotthonokat, számíthatunk gyümölcsöző szakmai vitákra és hosszú távú sikerre!

ÉLETTÖRTÉNET ÉS IDENTITÁS

AZ ÉN BIOGRÁFIÁM

SEGÍTSÜNK EMLÉKEZÉssel; AZ INTÉZETBEN ÉLŐ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT EMBEREK ÉLETTÖRTÉNETÉNEK FELDOLGOZÁSA (Fordította: Márkus Mihályné és Márkus Eszter)

(Mária Bruckmüller tiszteletbeli elnök, osztrák Lebenshilfe Szervezet/Lebenshilfe Österreich)

BEVEZETŐ

Milyen összefüggésben áll ez a referátum a konferencia témájával? Talán kissé meglepő, amikor a címben az önéletrajz, biográfia kifejezés olvasható. Úgy szoktuk meg, hogy biográfiát rendszerint híres személyiségekről írnak, hogy tetteik és gondolataik fennmaradjanak a későbbi generációk számára; hogy újragondolhassuk életük és munkásságuk napjainkra gyakorolt hatását. Vajon érvényes-e ez értelmileg akadályozott emberekre, akik intézményekben élnek és most fokozatosan kisebb létszámú lakóotthonokba költöznek?

Az utóbbi évtizedekben az emberek életsorsára való emlékezés és az arról való gondolkodás lényeges változáson ment keresztül. Olyan emberek élettörténetét kezdték elmesélni, akik teljesen hétköznapi életet éltek, akik szegényes körülmények között dolgoztak, akik gyakran a társadalom peremére szorultak. Lejegyezték ezeknek az egyszerű embereknek az élettörténetét. Ezek a történetek sok szempontból közelebb állnak hozzánk, mint az uralkodókról és királynőkről szóló életrajzok. A kezdetben szájhagyomány útján továbbadott történetek - úgynevezett „órai history” - arra ösztönöztek bennünket, hogy elkezdjük értelmileg akadályozott emberek életútját is feldolgozni. Ennek több oka is van. Először is köztünk élnek az idősebb korú értelmileg akadályozott emberek, akiknek igen sok mesélnivalójuk van. Ugyanakkor sokan vannak köztük, akik életük sok-sok évét valamilyen intézményben töltötték - elsősorban az ő érdekükben kezdtük el az életrajzi feldolgozásokat. Beszámolóm első részében az élettörténet feldolgozásának néhány alap gondolatát vázolom fel, a második részben pedig a biográfiai munka gyakorlati lehetőségeiről szólok.

A „BIOGRÁFIAI MUNKA” JELENTŐSÉGE

Az élet folyamán minden ember számtalan tapasztalatot szerez és élményt gyűjt, melyek lehetnek kiemelkedő jelentőségűek, ugyanakkor akár teljesen hétköznapiak is. Egy-egy fontosabb életszakaszban felmerül annak szükséglete, hogy ezekre a tapasztalatokra emlékezzünk, összegyűjtsük őket és a jövőre nézve használhatóvá tegyük. Az átgondolásnak és rendszerezésnek köszönhetően nemcsak a döntéseinket tudjuk helyesebben meghozni, hanem identitásunk, öntudatunk, életértelmezésünk is egyértelműbbé válik. Ezek a mindenki számára oly fontos folyamatok természetesen ugyanilyen jelentőséggel bírnak az értelmileg akadályozott emberek életében is. Nem arról van szó, hogy minden gondolatukat könnyedén megfogalmazzák, hanem hogy magukat és környezetüket pontosabban megragadhatják és könnyebben megérthessék. Ez a folyamat nemcsak racionális síkon zajlik, hanem egyszerre szociális és emocionális szinten is. Ezért minden embert ösztönöz, mindenki tapasztalatokat szerezhet általa.

Az értelmileg akadályozott felnőttek, akik sok évet töltöttek intézményben, különleges körülmények között élnek: általában csoportot alkotnak, a napi eseményei csoportosan történnek, a mindennapos tevékenységek nagyrészt csoportban zajlanak. A személyre vonatkozó, saját történet redukált, a tapasztalatok többsége izolált, a szociális környezet szokatlan, a kommunikációs kapcsolatok is szegényesek. Az ebből kialakuló nehézségek egyénileg különböznek, adott esetben a környezet „magatartási, viselkedési nehézségként” vagy „zavarként” értékeli és az értelmi akadályozottság következményének tekinti azokat; ezek aztán további különleges eljárásokhoz vezetnek. Az együttműködési és önmeghatározási lehetőségek korlátozottak, az intézmények csak ritkán biztosítanak ehhez szabályozott kereteket. Az önálló,

másokkal fel nem cserélhető személyiség tudata a körülmények miatt háttérbe szorul. Az újfajta lakóformák hatására az individuálisan alakított élet lehetősége éppen ezért nemcsak az emberi jogok és a finanszírozás, hanem elsősorban a személyes életalakítás szempontjából fontos, abból a szempontból, hogy megtalálhassák életük értelmét. Ezáltal szerezhetnek az értelmileg akadályozott emberek olyan kompetenciákat, melyek segítségével önállóbb és céltudatosabb, felelősségteljesebb életet vezethetnek. Azt hiszem, a biográfiai munka szükségszerűsége e néhány gondolat során egyértelműen világossá vált mindenki számára.

Azon emberek számára, akik sok évet töltöttek valamilyen intézményben, az élettörténet feldolgozása lehetőséget teremt arra is, hogy a múltat és a jelen összekapcsolják a személyes élet-értelmezéssel. Az identitást bármilyen életkörülmények között meg lehet találni, nemcsak csillogó körülmények között és intenzív képzés segítségével. Igen jelentősnek bizonyul a jelen összekötése a korábbi, megelőző tapasztalatokkal, eseményekkel és élményekkel és azok pozitív értékelésével. A múlt eseményei mindig hatással vannak a jelen tetteire. Mindez pedig befolyásolja a jövőbeli döntéseket. A döntési képesség erősítése segít az együttműködés és az önmeghatározás kialakításában, a mindennapos tevékenységek szintjén is. A múlt feldolgozása ezért néhány igen lényeges területet érint:

AZ INTÉZMÉNYI ÉLET ÉRTÉKELÉSE

A vallási hovatartozás és a családi előélet játszik itt szerepet; az iskoláztatási lehetőségek; valamint az elsajátított képességek és készségek és a munkatevékenységek, melyek az intézetben folynak. A lakó nemcsak sokféle munkafolyamattal ismerkedett meg, hanem sok különböző embert ismer. Van, akihez barátság fűzi; és vannak olyan emberek, akiket nem ért meg vagy nem kedvel. Élettörténetére leginkább azok a mindennapos tapasztalatok nyomják rá bélyegüket, melyeknek számára értéke van; ezek tartást és biztonságot adnak, ugyanakkor izolációhoz is vezethetnek.

AZ EGYÉN SZEREPE AZ INTÉZMÉNYBEN

Minden értelmileg akadályozott embernek adott feladata van a csoportban; pontosan érzi, hogy milyen szerepet játszik; ismeri a társait, barátait, gondozóit, segítőt, vezetőit. Elképzelhető, hogy az évek folyamán megváltozott a szerepe. Sok lakó komoly befolyást gyakorol a többiekre; van, aki ezzel a helyzettel tisztában van, s olyan is akad, aki ezt esetleg kihasználja. Mások eközben háttérben maradnak és nincs saját véleményük.

AZ INDIVIDUÁLIS BIOGRÁRIA ÉRTÉKELÉSE

Vannak események, melyek kiemelnek a hétköznapiakból, fontossá teszik az életet. Vannak különleges képességek, pl. művészi tehetség, szociális készségek, melyek még a csoportban is egyénivé, másokkal össze nem téveszthetővé tesznek. Vannak azonban az életben veszteségek, szomorú tapasztalatok, melyek segítenek a saját sors megértésében, s ezeket nem lehet másokkal megosztani. Ezeket az élményeket nem könnyű feldolgozni, gyakran figyelemre sem méltatják és elnyomják őket, így azok akár viselkedési zavarokat is kiválthatnak.

Az ÉLET VÁLTOZÁSAI

Az átköltözés egy kisebb csoportba, egy másfajta lakókörnyezetbe olyan változásokat hozhat, melyek nemcsak érdekes újdonságot jelentenek, de veszteségként is megélhetők. A saját élettörténet értelmezése és az erős öntudat hozzájárulhatnak, hogy a múltból a lényegeset átvigyük a jövőbe, a lényegtelen pedig elhagyjuk. A helyes önértékelés és önértékelés csökkent a magatartási zavarokat, ami változás esetén gyakori reakció. Az újfajta követelményeknek így könnyebb megfelelni, az új ismereteket könnyebben elsajátítani.

A BIOGRÁFIAI MUNKA GYAKORLATA

Az életrajzi feldolgozás tapasztalatai az időskorúakkal végzett munka és a felnőttképzés területéről származnak. E két terület együttműködése az intézményekben is hatékony lehet, mivel többretegűen összefonódnak és ebből kiindulva jól beépíthetők a szabadidős tevékenységek jelenleg széles körben elterjedten alkalmazott formáiba. A biográfiai munkát két hangsúlyos szempont köré lehet rendezni: Az individuális biográfia „arc és történet”. A közös biográfia „emberek az idők folyamán” A két lényeges szempont szorosan összefügg egymással, egymást kiegészíthetik, ugyanakkor különböző módon kell megközelíteni őket, és különböző funkciókat töltenek be.

AZ INDIVIDUÁLIS BIOGRÁFIA

Az életrajzi feldolgozásnak ez a formája mindig egy konkrét értelmileg akadályozott emberre vonatkozik. Nagy segítséget jelentenek a fényképek és a tárgyi emlékek, mert szemléletességükkel könnyen megragadhatóak az értelmileg akadályozott ember számára. Ha van rá lehetőség, fel is jegyezhetjük az emlékeket, élményeket. Az individuális biográfia az elbeszélő saját tulajdona. Tartalmára a titoktartás vonatkozik; hogy mit lehet belőle nyilvánosságra hozni, azt a tulajdonos maga dönti el. Számára a fényképek, emléktárgyak és albumok a személyes tulajdon fontos elemei, ezek lehetővé teszik, hogy költözéskor életének egy darabját szó szerint magával vigye; segítséget nyújt az idegenség, izoláció és az elmagányosodás kialakulása ellen.

Az életrajzi feldolgozás egyéni formájának az a funkciója, hogy olyan emlékeket gyűjtsünk, melyeket egy-egy fontos és megfelelő alkalommal bevonhatunk a pedagógiai beszélgetésekbe. A munkatárs betekintést nyer a gondjaira bízott ember élettörténetébe, jobban megérti őt, illetve könnyebben rá tud hangolódni elképzeléseire, gondolataira. Az értelmileg akadályozott ember határozza meg annak mértékét, hogy milyen mélységben tiszteli meg bizalmával segítőtjét. A munkatársak változása esetén lehetőség van arra, hogy az értelmileg akadályozott ember történetét életszerűen, folyamatában mutassuk be.

A KÖZÖS BIOGRÁFIA

Ezt a tevékenységet csoportos formában kínálhatjuk. A csoporttagok kiválasztják azokat a témákat, melyek mindenki számára érdekesek lehetnek; a csoport tagjai között javul a kommunikáció és egymás megértése; erősödik a közösségi érzés; a különböző elbeszélések és megjegyzések hatására könnyebben érthetővé válnak a múltbeli események, élmények. Megvalósítható a jelennel való összevetés. A csoport egyes tagjai különböző feladatokat vállalnak a biográfia feldolgozásában,

pl. feljegyzések és rajzok készítése, fényképek és újságkivágások gyűjtése, az album borítójának művészi kialakítása. Az ilyen típusú életrajzi feldolgozások tartalmára is vonatkozik a titoktartás kötelezettsége, amit a csoport maga definiál. A munkatársak, akik részt vesznek a megbeszéléseken, nemcsak az individuális eseményekbe és élményekbe nyerne betekintést, hanem a csoportdinamikai folyamatokba, valamint a gondjaikra bízott emberek vonzódásaiba és ellenszenveibe is. Ezek a biográfiai albumok további olvasókra és megtekintőkre is találhatóak; az intézmény történetének, évkönyvének részét képezhetik. Tájékoztatást adnak a lakók kulturális különbségeiről. Ha a lakók beleegyeznek, különböző kiállításokon és rendezvényeken sokkal hitelesebben szólhatnak az intézmények életéről, a lakók képességeiről és gondolatairól, mint sok prominens előadó.

A FELDOLGOZÁS SZERVEZÉSE ÉS MENETE

A jó életrajzi feldolgozáshoz szükség van bizonyos szabályokra és előkészületekre: A biográfiai munkát a munkatársaknak/csoportvezetőnek meg kell tervezni.

A beszélgetést irányító munkatársnak moderáló és egyben ötletadó funkciója is van, anélkül, hogy elképzeléseit a középpontba helyezné. Ügyel a társalgási szabályok betartására. Segít a kínos szünetek áthidalásában, megszakítja a túl hosszú nyúló egyéni beszámolókat, segít feloldani a konfliktusokat és egyszerű, könnyen érthető nyelvet használ.

A megbeszéléseket egy kellemes, nyugodt teremben kell tartani, ahol nincsen zavaró körülmény. A helyiségben legyen elegendő hely arra, hogy plakátokat ragasszunk a falra, melyeken a beszélgetések menetét vizuálisan rögzíthetjük.

A csoportokat különböző nemű emberekből kell összeállítani. A munkát folyamatosan, rendszeres időközönként tartott összejöveteleken kell megvalósítani. Az olyan személyek, akik fogyatékoságuk következtében komoly pszichés nehézségekkel küzdenek, inkább egyéni beszélgetéseken vegyenek részt, mintsem csoportmunkában. Minden csoportban vannak hallgatók, akik csak ritkán nyilatkoznak meg. Am őket sem szabad kizárni, ha szeretnének résztvenni a munkában.

A csoportban mindenkinek figyelembe kell vennie a társalgási szabályokat: senkit sem szabad félbeszakítani; mindenkinek legalább egyszer sorra kell kerülnie; az elmesélt történeteket soha nem szabad leértékelni vagy kinevetni; minden véleményt el kell fogadni. Ezen szabályok betartása fegyelmet követel, ami a mindennapos kommunikációra is kedvező hatást gyakorol. A projekt tartalmát ismertetni kell a résztvevőkkel. Ki kell tűzni a munka célját, hogy a befejezés előre látható legyen, valamint ki lehessen alakítani a megfelelő időbeosztást. Az összesítésnél nem elsősorban az objektívizálható történeti bemutatásra törekszünk, hanem olyan élményekre, melyek természetesen szubjektív színezetűek. A témakörök megfelelnek a munkában résztvevők érdeklődésének, ám szükség esetén a csoportvezetőnek kell rendszerezni azokat. Érzékeny témákat, mint például a családi háttér, csak akkor szabad felvenni a feldolgozás menetébe, ha már kialakult a megfelelő bizalom és a kedvező társalgási légkör. A biográfiai munkát további tevékenységekkel lehet elmélyíteni, kiegészíteni, mint például helyi múzeumok és rendezvények meglátogatása, közreműködés regionális kulturális eseményeken, kirándulások szervezése a résztvevők eredeti lakóhelyére.

Ki kell emelni, hogy a biográfiai munkát nem szabad összetéveszteni az értelmileg akadályozott emberek orvosi anamnézisével, kórtörténetének, kórlefolysának dokumentációjával vagy más hivatalos dokumentumokkal, feljegyzésekkel.

SAKMASPECIFIKUS ASPEKTUSOK MUNKATÁRSÁKNAK

Bizonyos, hogy a munkatársak nagyon jól ismerik azokat a fogyatékos embereket, akiket éveken át kísérnek. A munkatársak változásával azonban természetesen a kísérés kontinuitása megszakad, ami vonatkozik a családi háttér vagy az intézménybe utalás körülményeinek alapos ismeretére is. Az életrajz megismerése tehát a munkatársak számára a munkavégzés emocionális és szociális gazdagodását jelenti. Ennek köszönhető, hogy jobbak lesznek a feltételek az intézményben elfoglalt pozíció, valamint az intézmény gyógypedagógiai-történeti fejlődésének pontosabb reflektálásához. A mindennapi munkavégzés könnyen szakmai beszűküléshez vezet; a gyakran fásasztó munka folyamán motivációt jelent, ha újabb aspektusokkal találkozunk. A munka újraszervezésének, az új projektek bevezetésének kérdését ily módon az értelmileg akadályozott emberek személyes szükségleteinek és kijelentéseinek figyelembe vételével lehet átgondolni.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Mindannyian nagyon komolyan vesszük az életünket és az élettörténetünket. Mindannyiunknak számos személyes tárgya van, melyek elmélyítik emlékeinket. Mindannyian ismerjük az individuális magánszféra értékét, ami a kritikus szituációkban segítséget, támaszt, tartást és védettséget biztosít számunkra. A személyes szférába való visszavonulás lehetősége biztosítja számunkra, hogy naponta elvégezzük a munkánkat egy adott szociális környezetben és ne fáradjunk bele, ne „égjünk ki”. Időnként beleborzongok, ha elképzelem, milyen lenne, ha életem nagy részét egy csoportban kellene töltenem. Talán Önök is így vannak ezzel. Gondolkozunk el azon, hogy az értelmileg akadályozott emberek különleges szükségleteik miatt számtalan okból kényszerülnek a csoportos életre; hogy szüleik számára semmilyen más lehetőség nem volt a gyermek fejlesztésére, iskoláztatására, munkatevékenységére; hogy az értelmileg akadályozott felnőttek közül soknak egyáltalán nincs is családja. Ezzel a záró gondolatsorral nem szeretném az intézetek munkáját lebecsülni. Nagyon sok munkatárs sok-sok éven keresztül, a számukra adott körülmények között a legjobb munkát végezte és végzi. Ha azonban saját biográfiámat, élettörténetemet tekintem, akkor szeretnék továbbra is nyitott lenni a változásokra. Folyamatosan erősíti motivációm, hogy a gyógypedagógiai munkát újra és újra átgondoljam - hiszen a gyógypedagógiának is megvan a maga története, a saját biográfiája. Talán sikerül ezen a munkán keresztül lakóinkkal együtt megülni az összegyűjtött élettörténetek ünnepét, ami arra ösztönöz bennünket, hogy tiszteljük a múltat, és együtt keressük a jövő útjait.

IRODALOM

GEREBEN, C. - KOPINITSCH - BERGER, S. (1998): *Auf den Spuren der Vergangenheit*. Anleitung zur Biographienarbeit mit älteren Menschen Wien.

MÜHLBERGER, P. (1998): *Ältere Menschen mit geistiger Behinderung in den Wohneinrichtungen von Jugend am Werk und Caritas im Raum Wien-Umgebung*. Unveröff. Diplomarbeit. Universität Wien.

HETIREND, NAPIREND, SZABADIDŐ, AZ ÉLETTEREK SZÉTVALASZTÁSA

NAPJAINK A GARAI FOGLALKOZTATÓHÁZBAN(Az intézmény 1995-ben 200e,-Ft támogatást kapott a foglalkoztató-ház létesítéséhez a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Hosszú László foglalkoztatóház-vezető; Jelenünkért és Jövőnkért Alapítvány, Gara)

Az alapítványi foglalkoztatóház önálló gazdasági egységként 1996. július 1-től kezdte meg működését. A Garai Napraforgó Szakosított Otthonból 14 fő lakó került kihelyezésre a Foglalkoztatóházba. A lakók kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy önmaguk ellátására képesek legyenek.

A foglalkoztatóházban folyó munka legfőbb célja:

- családirias jellegű otthon biztosítása lakói részére, mely kiközösíti őket a gyermekotthon mindennapos (intézeti) életéből;
- a lakók részére lehetőség teremtése szervezett munkajellegű foglalkoztatásra. A foglalkoztatóházban 14 fő lakó él.

Nemenkénti megoszlás tekintetében 6 leány, 8 fiú. A lakók kor szerinti összetétele vegyes: a legfiatalabb lakónk 18 éves, a legidősebb pedig 40 éves.

A foglalkoztatóház tevékenysége:

- házimunkák, a ház körüli tevékenységek végzésének megtanítása (főzés, mosogatás, takarítás, mosás), önellátás gyakorlása;
- mezőgazdasági tevékenységek: növénytermesztés, állattenyésztés végzése
- kosárfonás, vessző-előkészítés (vesszőfőzés, hántolás);
- különböző szabadidős programok, közös rendezvények szervezése.

Az éves munkatervben rögzítjük a munkatéri és a szabadidős foglalkozásokat, évszaknak megfelelően. A munkatervben rögzítettük a lakók születés- és névnapjának megünneplését is. Házirendben rögzítjük a lakók napos szolgálatát és a különféle foglalkozásokon való részvétel időpontját. Minden lakó aktívan részt vesz a foglalkoztatóház életében. A hetirend a konkrét tennivalókat, programokat rögzíti.

A LAKÓK ÁLTAL VÉGZETT MUNKAFOLYAMATOK

- Napos teendők elvégzése: A naposok beosztását a hetirendben szabályozzuk. Naponta két lakó végzi a napos teendőket, napi háromszori étkezésnél önállóan végzik a terítést, tálalást és az edények elmosogatását. Ebben a munkafolyamatban minden lakó részt vesz. A napos pár kiválasztásánál figyelembe vettük az egyéni képességeiket.

- Ebédlő, fürdők rendbetétele (sürolás, felmosás): Ezt a munkafolyamatot kezdetben hetirendben beosztott lakók végezték, de rá kellett jönnünk, hogy ezt a tevékenységet nem mindenki végzi szívesen, így kialakult, hogy ezt a munkát rendszeresen 2-3 fő önként jelentkező végzi.

- Napi háromszori étel szállítása az intézetből: A foglalkoztatóház vendégétkeztetés formájában a Garai Napraforgó Szakosított Otthontól vásárolja meg a lakók étkeztetéséhez szükséges ételmezt. A szakosított otthon a foglalkoztatóháztól kb. 500 m-re helyezkedik le. Az ételmezt 2 fő lakó önállóan szállítja, ételszállító kézikocsival a foglalkoztatóházba.

- Állatok etetése, ételhulladék szállítása az intézményből: A családirias otthon jellegéhez főleg faluhelyen hozzátartozik az állattartás és konyhakerti növények termesztése is. Ezt a jellegét a foglalkoztatóház is átvette. Jelenleg 1 anyakocánk, 7 hizosertésünk és 1 házörzökutyánk van. Az állatok etetését és gondozását rendszeresen 3-4 fő végzi. A sertések takarmányozásához a szakosított otthontól vásárolt ételhulladékot használjuk fel. Az ételhulladék szállításában 2 fő rendszeresen vesz részt. Az állatetést és gondozást először a hetirendben kiírt lakók végezték, de sajnos nem volt hatékony.

- Növénytermesztésben a lakók mindegyike részt vesz, fejlettségi szintjének megfelelően. A foglalkoztatóházhoz tartozó kb. 1 .600m²-es kertben takarmánynövényeket (kukorica, lucerna) és konyhakerti növényeket termesztünk. A takarmánynövényeket állataink etetésére, a konyhakerti növényeket (paprika, paradicsom, zöldbab, stb.) kiegészítő élelemként használjuk.

- Kosárfonás, vesszőelőkészítés: Ezekkel a tevékenységekkel egy éve foglalkozunk. A kosárfonás-oktatást rész munkaidőben alkalmazott kosárfonó szakmunkás végzi heti két alkalommal. Mivel még nincs saját műhelyünk, 3 fő jó kézügyességgel bíró lakónk bejár az intézetbe kosarat fonni. A vessző-előkészítés munkához tartozó vesszőhántolásban minden lakó részt vesz, szervezeten, nap 4 órában.

- A Napraforgó Szakosított Otthonban folyó szőnyegszövő, ének-zenefoglalkozások:

A foglalkoztatóház lakói közül 5 fő korábbi intézeti élete során dolgozott a ma is működő szőnyegszövő műhelyben. A lakók kötődnek a műhelyhez, az ott folyó munkához, ezért számukra heti egy nap szőnyegszövő foglalkozást biztosítottunk.

Ének-zenefoglalkozásra 2 lakónk jár. Fontosnak tartjuk az egyéni érdeklődések és ambíciók támogatását.

- Nagytakarításban részvétel: A segítők irányításával heti egy nap a szobák takarítását, szekrények rendbetételét végzik. Minden lakó részt vesz a munkában.

- Bolti vásárlások, postai küldemények feladása: Ezzel a feladattal 3-4 főt bízunk meg, akik jól tájékozódnak a faluban. A hivatalok és boltok részéről pozitív visszajelzést kaptunk.

A lakók által végzett munkafolyamatok leírása kapcsán többször jeleztem, hogy a hetirendben leírt módon a tevékenység nem volt hatékony. Hagynunk kellett azt, hogy a lakók saját maguk válasszák meg azt a munkafolyamatot, amit szívesen végeznek, ne a segítő határozza meg, hogy ki, milyen munkát vállaljon.

LAKÓK JÖVEDELME ÉS ENNEK FELHASZNÁLÁSA

Lakóink jövedelme: családi pótlék, rokkantsági járadék, 1 fő esetében árvaellátás.

A jövedelmükből kifizetésre kerül a személyi térítési díj összege, ezen felül megmaradt összeg képezi a költőpénz és gyámügyi betét pénzállományát. A gyámügyi betét és a költőpénz a lakók egyéni személyi szükségletét fedezi. Lakóink mindegyike gondnokolt, így a pénzkezelésükkel hivatásos gondnok van megbízva.

SZABADIDŐS PROGRAMOK

(TELEPÜLÉSBE INTEGRÁLT LEHETŐSÉGEK, EGYÉNI IGÉNYEK)

A szabadidő hasznos eltöltésére igen sok lehetőség van a foglalkoztatóházon belül, kívül egyaránt. Minden évben kétszer a foglalkoztatóház lakói részére 1 hét időtartamra kirándulást szervezünk. A nyári kirándulást általában víz melletti üdülőhelyre, míg a téli kirándulást az alapítvány tulajdonában lévő óbányai üdülőbe tervezzük, amely a Mecsek lábánál fekszik. Szabadidős program keretében részt veszünk a szakosított otthon által szervezett rendezvényeken, legutóbb a falu művelődési házában szervezett farsangi bálon vettünk részt. A lakóknak hétvégén lehetőségük van intézeti vagy falun belüli ismerőseik meglátogatására. A szakosított otthon lakói szervezett keretek között minden vasárnap meglátogatják a foglalkoztatóházban élő társaikat. Szabadidős programok közé sorolnám a házban lakók születés- és névnapjának közös megünneplését, a faluban megrendezésre kerülő ünnepeknek szívesen látott vendégei vagyunk. Részt vettünk május 1-i ünnepségen, falu napi rendezvényeken.

FELNŐTTKÉPZÉS

Jelenleg nem tudok beszámolni szervezett felnőttképzésről, mivel nincs meg a megfelelő szakember, aki az egyéni fejlesztést végezné. A foglalkoztatóházban dolgozó gondozónők spontán foglalkoznak az olvasási, írási készségek fejlesztésével, de ez nem tervezett formában történt. A közeljövőben az alapítvány kuratóriuma tervezi gyógypedagógus vagy pedagógus felvételét, aki a foglalkozások szakmai irányítása mellett a felnőttképzés feladatát is ellátná.

„MÁS”-KÉNT ÉLNI (Az intézmény 1998-ban 840.000,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő)

(Inhofné Varga Judit titkár; Napközi Otthon Alapítvány Edith Védőotthona, Pécs/ Bogád)

Aki valaha is kapcsolatba került értelmileg sérült fiatalokkal, tudja, hogy önmaguk és közvetlen környezetük legnagyobb erőfeszítése ellenére sem élhetnek úgy, mint ép társaik. Munkahelyet szinte lehetetlen találni számukra, az önálló lakás fenntartása, családalapítás gyermekvállalás elenyésző kivételtől eltekintve szintén nehezített. Rehabilitációjukat nap mint nap a tudattal segítjük, hogy teljes szocializációjuk napjainkban még alig valósulhat meg. Bármilyen következetes fejlesztő tevékenységet végzünk is, tudjuk, hogy a szülők, rokonok halála után többségük szociális intézménybe kerül, ahol a személyes élettér, az egyéni bánásmód a legjobb szándék mellett sem biztosítható.

Ezen a helyzeten változtatni szándékozó megfontolások alapján születtek és jönnek létre sorban a kiscsoportos lakóotthonok, ahol a fogyatékosok jelentette „más életet” a családi hangulattal, az önállóbb élet biztosításával szeretnénk feloldani.

Természetesen ezzel a céllal hoztuk mi is létre a lakóotthont, de e mindenki számára jól ismert tények, pozitívumok mellett szeretnék néhány olyan problémát említeni, amelyek sürgősen megoldásra várnak. Előadásom szűkebb témájú az élettérek szétválasztását, a foglalkoztatási formák ismertetését választottam a Pécsi Napközi Otthon Alapítvány „EDITH” Védőotthonában tapasztaltak alapján.

A lakóotthonba 1996-ban először 3 fiatal került. Egy régi parasztházat alakítottunk át úgy, hogy az első ütemben 4, majd a tetőtér beépítése után újabb 4 fiatal otthonául szolgáljon. Sajátságos a helyzetünk annyiban, hogy míg a lakóotthonok túlnyomó része nagylétszámú szociális intézményekből történő „kitagolással” jött létre, addig a mi esetünkben az addig családban élő fiatalok kerültek egy számukra nagyobb létszámú otthonba. Négyen közülük család nélkül maradtak, 3 fiatal pedig rendkívül rossz szociális helyzetben élt, ők saját maguk kérték felvételüket. Addigi életmódjuk követte a normál családi modellt: reggel dolgozni indultak, délután hazamentek, vagy barátaikkal találkoztak. A lakóotthonba kerülésükkel ezek az addig jól szétválasztott területek összemosódtak. Addigi életrendjük ugyan megmaradt, hiszen dolgozni jártak, ahol munka mellett lehetőségük volt belekóstolni különböző kézműves tevékenységbe, részt vettek az Értelmi Fogyatékosok Egyesített Szociális Intézménye (Pécs) szakkörein, közös fellépésekre mentek, sportoltak. De ugyanazokkal utaztak nap mint nap a buszon, ugyanazokkal dolgoztak, és délutáni programjaik egy részén is ugyanazokat az arccokat látták. Óhatatlanul bevitték otthonuk problémáit a munkahelyre, és fordítva. Rengeteg beszélgetés, tanács segítette őket az alapszabály felállításában: hogy az otthon történtek egy-két lényeges dologtól eltekintve nem tartoznak a külvilágra. Segített ennek megvalósításában, hogy külön baráti társaságokat szereztek maguknak, és szabadidejüket külön töltötték, (más kérdés, hogy ez viszont gátolta az otthon

köhéziójának kialakítását).

Újabb probléma jelentkezett 1999 februárjától, amikor addigi munkahelyükön foglalkoztatásuk megszűnt. Bedolgozói munkaviszonyuk megmaradt ugyan, de mindennapi munkájukat az otthonban végzik, így a külvilággal való kapcsolatuk beszűkült. Fokozatosan szűnnek meg társas kapcsolataik, felelősségtudatuk a napi elvégzendő munka, a rendszeres bejárás kötelessége, a másokhoz való alkalmazkodás követelménye miatt jelentősen csökkent. Ha az elképzelt családmódelhez ragaszkodnánk továbbra is, nehezen tudnánk velük elfogadtatni, hogy ezentúl az otthonukban kell meghatározott munkarend szerint tevékenykedni, hogy a bedolgozói és házimunka továbbra is kötelességük marad. Ezért törekvésünk az, hogy bár szinte egész napjukat a lakóotthonban töltik, válasszuk szét a munka, szabadidő és pihenés módjait.

Napirendjük jelenleg a következő: Délelőtt 2 óra időtartamban bedolgozói munkát végeznek, majd kedvük szerint bekapcsolódhatnak különböző kézműves tevékenységbe (szövés, hímzés, nemezelés, kosárfonás, csuhézés) Ebéd és a házimunkák elvégzése után teljesen szabadon választott tevékenység következik, amelyet a fent említettek miatt nem is kívánunk csoportos formában tervezni. Természetesen a mozilátogatás, városi klubdelutánokon való részvétel, kirándulás mindegyikük számára biztosított. Nagy segítség lenne programjaink megvalósításában, ha önkéntes segítőkkel tudnánk együtt dolgozni, akikkel a szabadidős programok egyszerre több irányba tervezhetők lennének. Anyagi lehetőségeink nem teszik lehetővé több gondozó alkalmazását (a 7 lakó által fizetett személyi térítési díj és a normatív támogatás több mint 60%-át a személyi bérekre és járulékokra kell így is fordítanunk, az alkalmazotti létszám azonban így sem éri el teljesen a törvény által előírtat), de így a három segítő mindegyike egyedül dolgozik egy-egy időszakban.

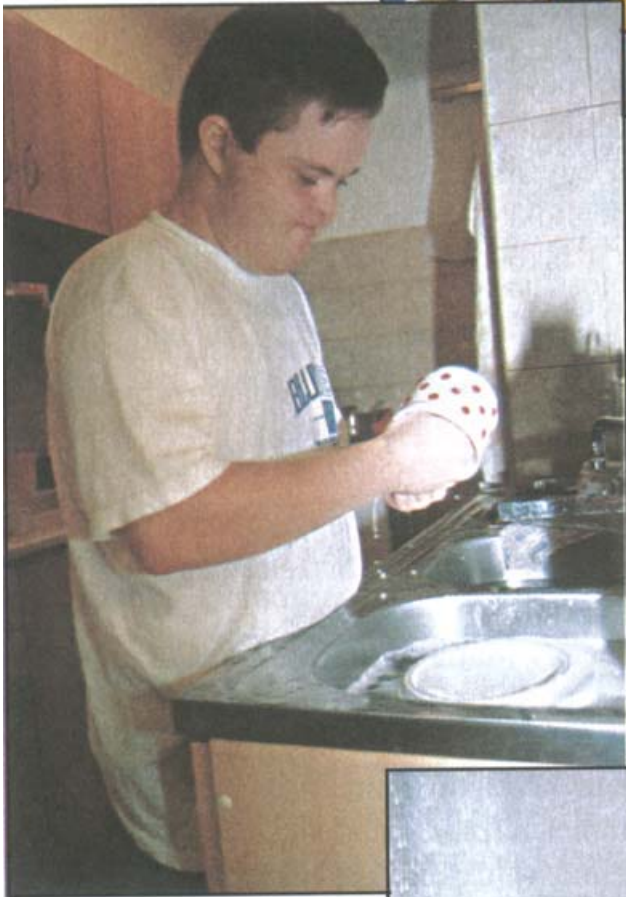
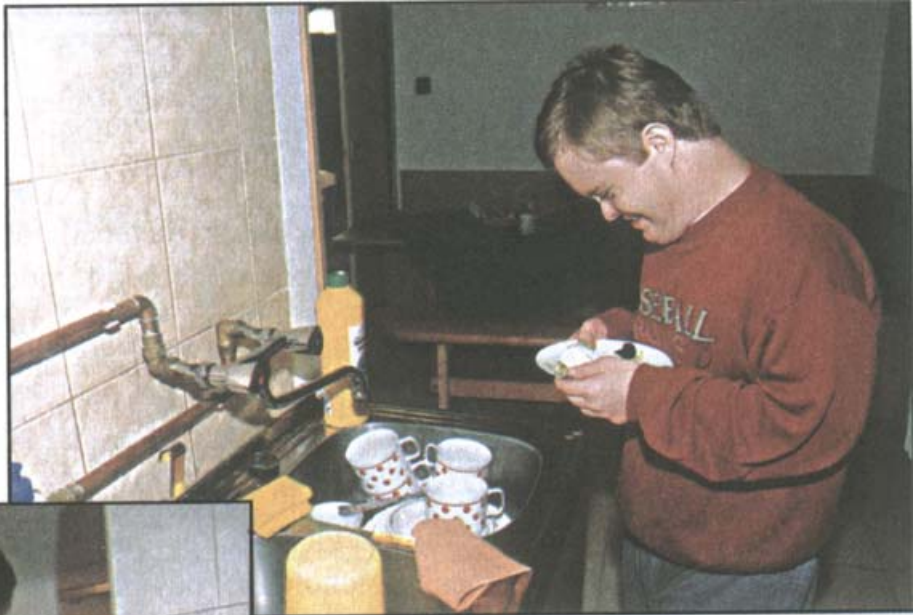
A bezártság érzésének csökkentésére, a valós élethez kötésére az alábbi megoldásokat tervezzük: Az otthonban jelenleg lakó segítő házaspár elköltözik, a helyükre jelentkező gondozók munkaidő beosztásával is szeretnénk e kettős funkciót szétválasztani: Délelőtt gondozó vezeti a kézműves foglalkozásokat, irányítja a bedolgozói munkát. Délután az ott lakó házaspár a házimunkára, a kertművelésre, állattenyésztésre, szórakozásra, tehát a családi élet mintájának megtanítására fordítana nagyobb hangsúlyt. Keressük a lehetőséget arra is, hogy a fiatalok délelőtt az otthonból kimozdulva néhány órában egy foglalkoztatóba járassanak, ha lehetőség van rá, különböző helyekre. Optimális megoldásként azt tudjuk elképzelni, hogy a fiatalok délelőtti elfoglaltsága - legyen az munka, fejlesztő foglalkozás - minél több helyen zajlana, hogy az otthonlakók csak a napi munka végeztével találkoznának egymással. Sajnos ezt még egy Pécs nagyságrendű városban sem sikerült eddig megvalósítani. A városban működő foglalkoztatók, szociális intézmények is állami normatíva segítségével működnek. Kétféle támogatás ugyanolyan jogcímen nem vehető igénybe. A fiatalok foglalkoztathatók lennének ugyan ilyen jellegű intézményben napi 4 órát meg nem haladó időtartamban, de az intézményvezető belátásán illetve lehetőségein múlik, hogy támogatás nélkül a fiatalokat akarja-e, tudja-e foglalkoztatni.

A fent említett problémák ellenére a lakók életében jól megfigyelhető minőségi változás állt be. Bár a lakóotthon nem modern, nem kimondottan ilyen célra épült ház, elhelyezésük lényegesen jobb, mint előző otthonukban. A fiatalok életmódja is pozitívan változott, rendszeresség, biztonságérzet jellemzi életüket. Ennek köszönhetően önállóságuk látványosan fejlődött mind a döntéshozatalban, mind a megvalósításban. A házimunkában szinte teljesen önállóak, a takarítás, főzés mosás, vasalás, bevásárlás már szinte irányítás nélkül történik. Két év után választottuk azt a megoldást, hogy a házirendet közösen dolgozzuk ki. Nagy segítséget kaptunk a Soros Alapítvány pályázatán elnyert támogatással: jogász és pszichológus bevonásával. Dr. Bódi Csilla, jogász interjúk során feltérképezte a lakók eddigi életútját, jogi helyzetük tisztázására került sor, a pszichológiai csoportülések során pedig egyéni vágyak, elképzeléseik, megvalósításuk lehetőségei vázolódtak fel. Ezután a segítővel és az Alapítvány képviselőjével közösen megfogalmazódott a házirend, ahol a lakók jogai és kötelességei egyforma hangsúlyt kaptak, (saját maguk fogalmazták meg pl. hogy 10 óra után csak úgy lehessen rádiózni, tv-zni, hogy a szobából ne hallatszon ki.) Külön érdekességként szeretném megemlíteni, hogy a hivatalos házirend mellett ebben az évben párhuzamosan készül egy belső használatra alkalmazható házirend is, amely a lakók nyelvén íródik, számukra érthetőbb formában.

Jogász segítőnk következő nagyobb volumenű munkája lesz egy tanulmány elkészítése, az otthonban lakók jogairól és kötelességeiről, amely azt hiszem, nagy segítséget nyújthat mindannyiunk számára.

Munkánkhoz nagy segítséget nyújt Dr. Palaczkó Mária pszichiáter is, akit a kezdeti ellenállás után a fiatalok hamar elfogadtak, a csoportülések egyfajta szereplőként működnek feszültségeik levezetésére, de életmódjuk változtatására is megfogalmazódnak itt konkrét igények. Rendkívül hasznosnak tartom kívülálló személyek bevonását ilyen jellegű foglalkozásokba, hiszen ők friss szemmel néznek mindent, a fiatalok is más megfogalmazásban látják problémáikat, ha nem a velük élővel beszélhetik csak meg azokat.

Harmadik éve működik lakóotthonunk. Ma is valljuk, hogy szükség van ilyen jellegű ellátásra, de tapasztalatunk szerint teljesen önállóan, a külvilág kirekesztésével életképtelenné és funkcióját veszítetté válik. Csak szakemberek által kidolgozott, de a körülményekhez mindenkor rugalmasan alkalmazkodni tudó szakmai program, és a lakókkal teljes mértékben együtt élni tudó segítők hozhatnak létre a fiatalok számára egy minőségileg más életet.

A LUDÁNYHALÁSZI PSZICHIÁTRIAI BETEGEK „LÉLEKHAJLÉKA” MELLETT MŰKÖDŐ FÉLUTAS HÁZ 9 ÉVES TÖRTÉNETE

(Gyémánt Lászlóné gyógypedagógus; Nógrád Megyei Önkormányzat Ápoló- gondozóotthona és Rehabilitációs Intézete, Ludányhalászi)

Mielőtt a félutas ház történetét elmondom, engedjék meg, hogy néhány mondattal bemutassam intézetünket. Ludányhalászi Nógrád megye északi részén, az Ipoly partján terül el. Az intézet épülete gróf Peácsovics Endre kastélya volt, a falu közepén a fő út mellett található. Az otthon területe 9 holdon fekszik, melyet természetvédelmi területté nyilvánítottak. Ebből művelhető 2 hold. 1955-től általános szociális otthon, majd 1976-tól a pszichiátriai betegeket ellátó szociális otthonná profilizálták. Fenntartója a Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése. Az otthonban 402 főt gondozunk, diagnózisuk szerint 52 fő szenvedélybeteg, 172 fő értelmi fogyatékos, 178 fő pszichiátriai beteg. A dolgozók létszáma kb. 190 fő. Az intézmény rendeltetésének megfelelően több épületből áll: a régi kastélyrészből, a paviloni részből, egy régi középületből és egy 1991-ben átadott kétemeletes új épületből. Az otthonon belül hat osztály működik. 9 évvel ezelőtt lehetőségünk nyílt egy félutas ház beindítására, amely párszáz méterre található az intézettől.

Jellege: A falu központjában található 3 szobás családi ház.

Eredeti célja: A szenvedélybetegek (alkohol) rehabilitációjának segítése érdekében átmeneti otthon biztosítása. Egy év után a szenvedélybetegeket skizofrén betegek váltották fel. Férőhelyek száma: 8 ágy - 2 db 3 ágyas és 1 db 2 ágyas szoba (fürdő, wc, konyha, társalgó).

A szenvedélybetegek 1990. augusztustól 1991. júliusig laktak a házban. Ez alatt az idő alatt állandóan 7 fő tartózkodott a házban. Félév után két fő visszakerült az intézetbe italozás miatt, helyettük másik két szenvedélybeteg került ki az intézetből. A felügyeletet, az ellátással kapcsolatos teendőket állandó nővér látta el napi 8 órában, és egy helyettese volt. A lakók hétköznap dolgozni és étkezni jártak be az intézetbe, hétvégeken pedig csak étkezni. Ugyanazt az ellátási díjat fizették, mint az intézet többi lakója. Kezdetben a lakók részéről nagy lelkesedés volt, de később jöttek a problémák. Egyre több italozás fordult elő, a rendre, a tisztaságra kevésbé vigyáztak. Viselkedésükkel veszélyeztették az intézet jó hírnevét, ezenkívül talán az akkori vezetés sem volt eléggé toleráns velük szemben, ezért megszüntették kintartózkodásukat. 1991. augusztusban a szenvedélybetegeket skizofrén betegek váltották fel. Jelenleg 3 nő és 5 férfi lakó tartózkodik a házban.

HÉTKÖZNAPOK A FÉLUTAS HÁZBAN

Ébredés után rendbe teszik a közvetlen környezetüket. Reggel 8 óráig kell beérkezniük az intézetbe. Reggeli után elfoglalják munkahelyüket és gyógyszerosztásig, fél 12-ig dolgoznak. Majd az ebéd után újra munkába állnak 15 óráig. Egy állandó nővér 15-20 óráig a munkaidejét tölti velük, felügyeletet, irányítást, közös tevékenységek szervezését segíti elő. Amint együtt vannak, a közös kávézás következik, majd a nők kisebb ruhadarabjaikat kimossák, a férfiak inkább az intézeti mosodát veszik igénybe. Szabadidős programok közül a tv-nézés áll az első helyen, de szívesen kártyáznak, olvasnak, sakkoznak is. A vacsoráért egy férfi lakó jár be az intézetbe, majd közösen megvacsoráznak, a kutya és macska etetéséről sem feledkeznek meg. A mosogatást állandó jelleggel az egyik nő lakó végzi. Kb. 19 órakor van a gyógyszerosztás és esetleg injekciók beadása. Az esti tisztálkodás után tv-nézés és lefekvés következik. Kötelező villanyoltás nincs, mindenki alvásigényének megfelelően tér aludni. A nővér 20 órakor távozik a házból. Feladatai közé tartozik az időnkénti nagytakarítás vezetése, lehetőség szerint minél több lakó bevonásával. Hetente az evőeszközöket, tányérokat, fertőtleníti, a szekrények rendjét ellenőrzi. Hosszú időbe telt, míg a mindennapi takarítást elfogadtatta velük, de most már megszokottá vált.

Hétvégén esténként előfordul, hogy maguknak főznek egyszerűbb ételeket, pl. paprikáskrumplit, zacskóslevest, stb. A házhoz tartozik egy virágoskert, amit kizárólag egy nő lakó kezel nagy gondnal és szeretettel. Ő az, aki a szabadság idejét is gyakran tölti a házban. Ilyenkor nem jár be dolgozni az intézetbe, és az étkezéséről is saját maga gondoskodik. Otthonról bútorait, virágait is elhozta, ezzel is szebbé, otthonosabbá akarta tenni környezetét. Ezenkívül egy kis veteményeskert is van, ahol saját szükségletükre termelnek zöldséget, gyümölcsöt.

Voltak sikertelen kihelyezéseink, különböző okok miatt (megbetegedés, élettárs halála), de egy főt sikerült családi környezetébe visszajuttatni, ami nagyrészt ennek a kiscsoportos lakóközösség létének, mint rehabilitációs lehetőségnek köszönhető. A rehabilitációt gátló tényezők között meg kell említeni az alacsony nyugdíjat, melyből teljes egészében nem tudnák ellátni magukat. Ezenkívül a szociális háttér is hiányzik, nincs már lakásuk, a családjuk végleges jelleggel nem tudja fogadni őket.

A félutas ház jelenlegi lakóinak az intézeti életformához képest sokkal jobban tetszik ez az együttélési forma, mindannyian jól érzik magukat. Összeszoktak és beilleszkedtek a kiscsoportos lakóotthon életébe, ami kitűnik abból, hogy biztonságban érzik magukat a házban. Ezenkívül nyugodtak, nincsenek szorongásaik, félelmek, szomatikus panaszai, jó az étvágyuk és jól alszanak. A munkában képességüknek és készségeiknek megfelelően teljesítenek. Egymást szeretik, vannak barátai, esetleg szexuális partnerei. Vannak kedvenc időtöltéseik, amelyeknek rendszeresen hódolnak (varrás, kártyázás, sakk, olvasás). Sorsukkal, körülményeikkel elégedettek, az új pozitív változásoktól nem zárkóznak el, rehabilitációs reményeiket nem adják fel. Havonta egy alkalommal szocioterápiás kiscsoportos gyűlést tartunk a lakóház társalgójában, melyen részt vesz minden lakó, a felügyeletükkel megbízott nővér, az osztályos főnővér, akihez intézeti kereteken belül szervezettel tartoznak, valamint a gyógypedagógus, aki jelen esetben én vagyok. Összejövetelünk célja a konfliktusok feltárása és lehetőség szerinti megoldása, valamint az adaptív készség fejlesztése és a kommunikáció javítása. Együttal a csoportkohézió kialakítását és elősegítését is szolgálja rendszeres összejövetelünk. Összességében minden tevékenységünk a rehabilitációra való felkészülést célozza. A leggyakoribb témák a csoportgyűlésen a tisztaság, a munka, cigarettázás, helyi problémák, esetleges alkoholizálás, étkezés, gyógyszerelés, pénzbeosztás, beszámoló az elmúlt időszakról, néha személyek közötti ellentétek, kapcsolattartás hozzátartozókkal, szabadság alatti élmények, kérések, vágyak, óhajok, stb. Alapelvünk, hogy a rehabilitációs célú félutas ház a lakók számára, amennyire lehet, igazi otthonná váljék.

Élért eredményeink: pénzüket jobban be tudják osztani, mint azelőtt, önállóan vásárolnak, gyakran elutaznak a közeli városba, Szécsénybe, Balassagyarmatra. Mindannyian munkakönyves dolgozók a FŐKEFE alkalmazásában, illetve a SALTA Kft. Kapocs-csomagolói részlegénél. A munkához való viszonyuk kedvezően alakult. A nagy intézet életében is aktívan részt vesznek, ünnepeken szereplést vállalnak. Kirívó magatartás nem fordult elő, viselkedésükkel beilleszkedtek és integrálódtak a falu lakosságának átlagos színvonalába. A szomszédokkal jó a viszonyuk, kerti munkában segítkeznek, cserébe a szomszédoktól süteményt, gyümölcsöt kapnak. Közösségi szellemük nagymértékben javult, egymást támogatják, segítik, empátiás készségük észrevehetően fejlődött. Kritikájuk csiszolódt, egymás bírálatát elfogadják, figyelnek egymás véleményére. Partnerkapcsolatuk, szexuális életük rendeződött. Szabadidejüket megpróbálják hasznosabban eltölteni, mint régebben, a konyhai és a kerti munkákból arányosan kiveszik a részüket. Családi kapcsolataik erősödtek, levelezések, látogatások, hosszabb szabadságok többször fordulnak elő. Énképük, esztétikai érzékük fejlődött, a szépre és a jóra való igényeiket igyekeznek maximálisan kielégíteni.

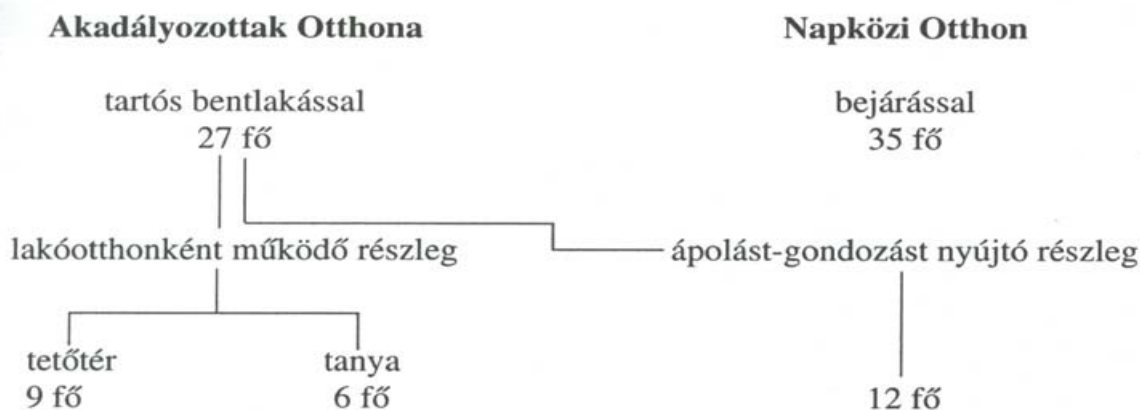
Összefoglalva: a félutas-ház lakóinak személyiségfejlődése pozitív irányban halad, amiben nagy szerepe van az intézeti élethez képest fejlettebb életformát nyújtó lakóotthonnak.

AZ ÉLETEREK SZÉTVALASZTÁSA, NAPIREND, HETIREND (Az intézmény a Soros Alapítványtól 1998-ban 1,670e,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott. (A szerkesztő)

INÉZMÉNYÜNK BEMUTATÁSA

INTÉZMÉNYÜNK BEMUTATÁSA

Nefelejcs Szakosított Otthon Kiskunhalas

A lakók átlagéletkora: 21 év

Fogyatékoságuk: enyhe és közép súlyos fokú, 1 – 2 társuló fogyatékosággal.

AZ OTTHON ÉLETE

Amikor 1996-ban megvettük az ingatlant és beindítottuk az otthont az az elgondolás vezetett bennünket, hogy az értelmi akadályozottsággal élő, a speciális szakiskolából kikerülő, jövőtlen fiatal felnőtteknek is joguk van úgy élni, mint ahogy a környezetükben élő embereknek. Tudtuk, hogy ehhez elengedhetetlenül szükséges, hogy fiataljaink dolgozhassanak. Rövid idő alatt sikerült a budapesti Jeannette Kft.-vel felvenni a kapcsolatot. Ők adtak munkát. Sajnos a foglalkoztató épülete az intézet területén van. Ennek az épületnek a tetőtérben tudunk kialakítani lakószobákat. Ebből következik, hogy az életterek nem igazán választhatók szét helyileg a mi esetünkben, bár tudjuk, hogy az előnyös lenne.

Ennek ellenére úgy próbáljuk segíteni az otthonban élők, dolgozók életét, hogy önállóságuk és emberi jogaik megtartása mellett minden szükséges segítséget megkapjanak. A mindennapi élet megszervezése az otthonban napi-, heti-, és éves terv alapján történik. Az otthonban lakók napi, heti tevékenysége általában hasonló.

Eltérő viszont a tanyán élők napirendje, valamint az évszakok szerinti munkavégzés rendje. Ezek az állattartás és növénytermesztés igényeinek megfelelően alakulnak. A városon kívül egy tanyán próbálkozunk a kitagolással. Itt megkíséreljük magunkat anyagilag fenntartani, mezőgazdasági termények illetve állatgondozás, állattenyésztés segítségével. Ide 6 személyt sikerült kihelyeznünk, köztük egy párt, akik élettársi kapcsolatban élnek, és 4 fiút. A párból a fiatal lány a háziasszony, aki felelős azért, hogy a tanyán, a konyhán és a szobákban rend legyen, és elvégezze mindazt, ami a háziasszonyi szereppel együtt jár. A fiúk pedig elvégzik a tanyai munkákat a kertésztől kezdve az állattenyésztéssel kapcsolatos feladatokig, etetés, trágyázás és még sok egyéb az ő feladatuk.

Az otthon lakóinak napirendjét a napi kötelező- munkaszerződésben foglalt - 4 órás munkavégzés határozza meg. Ez a munka szivacsaprítás, szövés és varrás. A másik 4 órában fejlesztő foglalkozások, szabadidős tevékenységek zajlanak.

A lakókörnyezet rendbentartását és a ház körüli tennivalókat a lakók önállóan, az általuk történt beosztás szerint végzik. Hivatalos ügyeiket szintén önállóan intézik. Vásárolni járnak, fodrászhoz, kozmetikushoz mennek egyedül. Akik segítséget igényelnek elintéznivalójukban, (mert, pl. nem ismerik a pénzt) ezt a segítséget megkapják.

A fejlesztő foglalkozások szabadon választhatóak, egyénileg vagy 2-3 fős csoportban történnek. Ezek lehetnek: írni, olvasni tanulás, számolás, környezetismeret, pénzgazdálkodási ismeretek, higiéniai ismeretek, mozgásfejlesztés, kreatív foglalkozások. Hetente hittant tart a katolikus egyház fiatal lelkészneje az érdeklődőknek. A szabadidős tevékenységek szervezett, irányított és spontán módon történnek. Pihenés, relaxálás napi rendszerességgel segít a feszültségek oldásában. Hetente 1 alkalommal (mindig azonos időben) az összes lakónak nagycsoportos megbeszélést tartunk. Itt a munkavégzés (bérmunka) eredményességét, az egyénileg vállalt házimunkák elvégzését beszéljük meg. A felmerülő problémákra keresünk megoldást, közösen a segítőkkel, a házvezetővel és az otthonvezetővel együtt. Havonta a szülőknek, hozzátartozóknak, segítőknek klubfoglalkozás keretében kötetlen beszélgetést szervezünk.

Ünnepeinkről mindig közösen emlékezünk meg, akár vallási, akár társadalmi ünnepekről is legyen szó. Minden évben kiemelt helyen szerepel az otthon születésnapja. Lakóink születés- és névnapját is megünnepeljük. Ilyenkor egymást megvendégelik saját készítésű süteményekkel.

Minden évben egy- két tábort szervezünk. Igyekszünk árban olyan lehetőségeket keresni, ami a lakók pénztárcájának megfelelő. Már az év elejétől gyűjtene erre a célra a lakók, így nem terheli őket nagyon anyagilag. Minden évben részt veszünk kulturális fesztiválon. Itt lakóink megismerkedhetnek sérült társaikkal és önkifejezésük is teret kap.

Így alakul ki napi, heti, éves programunk, ami a maga ismétlődésével stabilitást, biztonságot nyújt lakóinknak.

SZABADIDŐS PROGRAMOK ÉS LEHETŐSÉGEK A FADDI GYERMEKOTTHONBAN, A LAKÁSOTTHONOK KIALAKÍTÁSÁNAK TAPASZTALATAI(Az intézmény 1998-ban 920.000,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól (A szerkesztő)

(Kuhl Mihály igazgató-helyettes, leendő házvezető; Nagy László Gyermekotthon, Fadd)

Azért választottam ezt a témát, mert meggyőződésem, hogy valamennyiünknek meghatározó szerepe van a jó időbeosztásnak és ennek egyik fontos része a szabadidő, illetve annak hasznos, tartalmas eltöltése.

Különösen igaz ez a fiatalabb korosztálynál és hangsúlyozottan a gyermekotthonokban lakó fiatalok esetében. Hiszen a fő cél a szakmaszerzés, tanulás mellett az önálló életre nevelés, a róluk való gondoskodás helyett vagy mellett - fokozatosan - a saját magukról történő gondoskodás, akár úgy, hogy felnőttként ismét „egymásra talál” a család, akár úgy, hogy egyedül igyekszik helytállni, de mindenképpen önálló életet kezd.

Miért állítom a szabadidő hasznos eltöltésének fontosságát? Ismerve azt a környezetet, azt a kedvezőtlen családi vagy éppen család nélküli hátteret, ahonnan a fiatalok az állami gondoskodás rendszerébe - sok esetben elkésve - kerültek, nagy a veszélye annak, hogy e fiatalok korábbi környezetük visszahúzó erejével is számolva, csavarogni fognak, olyan, un. „baráti körökbe” keverednek, és kevésbé előbb-utóbb bűnelkövetővé válnak. Nagy a csábítás. Gondoljuk csak a kábítószer veszélyeire, a játék-automatákra és még sorolhatnék több olyan veszélyforrást, melyek a fiatalokat környékezik. Rövid előadásomban azt igyekszem bemutatni, hogy a faddi gyermekotthon milyen módon és milyen lehetőségekkel próbál a fiatalokhoz közeledni és megnyerni őket szabadidejük hasznos eltöltésére, mindennapi életük formálására. A kérdést elsősorban gyakorlati oldalról közelítem meg, és kevésbé foglalkozom a mindennapos, szinte egyénekre lebontott felvilágosító, meggyőző munkával. A 16 éven felüli fiatalok, fiatal felnőttek szabadidős programjait és lehetőségeit vázolom. Tehetem ezt annál is inkább, mivel a gyermekotthonban lakó közel 80 fiú 56%-a elmúlt 16 éves, sőt 14 fiatal felnőtt betöltötte 18. életévét, azaz megállapodás alapján teljeskörű utógondozói ellátásban részesül.

Amikor gyermekotthont említünk, természetesen ezalatt nemcsak egy központi épületet kell érteni, ahol 80 fiatal lakik, közös, nagy hálótermekben, stb. Faddon már évekkal ezelőtt elindult egy korszerűsítési, „kitagolási” folyamat. Működik 10 fővel önálló családi házban egy un. ifjúsági csoport, a közelmúltban befejeződött egy újabb családi ház felújítása és átadás alatt áll egy 8 fő kényelmes elhelyezését biztosító, önálló utógondozói otthon. De a központi épületben működő nevelési csoportok is részben önálló, jó színvonalú elhelyezést biztosító lakásotthonokban működnek. Valamennyi csoport Fadd nagyközségben van.

A szabadidő értelmes eltöltésénél alapvetően három főbb területet érintek. Ezek: munkára nevelés, kulturális tevékenység, sporttevékenység.

A MUNKÁRA NEVELÉS

Túl azon, hogy az itt élő fiatalok, fiatal felnőttek a családi házakban vagy lakásotthonokban megtanulnak alapvető háztartási munkákat, hangsúlyt helyezve az önkiszolgálásra, mint pl. főzés, személyes ruházatuk mosása, vasalása, igyekszünk olyan lehetőségeket teremteni, amelyek elfoglaltságot és egyben ismeretbővülést is jelentenek. Két családi háznál és a központi épület területén alakítottunk ki konyhakertet, ahol felnőttek és fiatalok együttes művelésével, a termés saját célú felhasználásával jelentősen lehet javítani az étkezés ellátási színvonalát. Rendelkezünk egy közel 2 hektáros parkkal, melynek ápolásában, gondozásában ugyancsak tevékenyen részt vesznek a fiatalok. Az önálló családi házban működő, un. ifjúsági csoport a konyhakert művelése mellett sertésenyésztéssel és baromfienyésztéssel is foglalkozik. Évente saját célú felhasználásra 20-22 db sertés és 300 db baromfi kerül feldolgozásra.

Jóleső érzés, amikor egy-egy fiatal azzal tud büszkélkedni, hogy pl. a sertésvágásnál a szűráson kívül a feldolgozás szinte valamennyi területét megismerte, a sertés szétszedésétől, a töltelékáru készítésétől a zsír kiszűléséig. Fokozott figyelmet fordítunk arra, hogy fiataljaink részére - elsősorban tanítási szünetükben - igyekezzünk megfelelő külső munkalehetőséget szerezni. Bár a lehetőségek eléggé korlátozottak, azért minden évben, nyári szünetekben sikerül 10-15 fiatal részére munkahelyet találni. Ez a munkavégzés mellett azért is előnyös, mert a fiatalok keresethez jutnak, a gyakorlatban érzékelhetik a teljesítményüket, és keresetükkel megtanulhatnak észszerűen gazdálkodni. A munkavégzésnél, munkára nevelésnél ezek a főbb lehetőségeink. Törekvésünkben figyelembe vesszük, hogy vidéken élünk, és az itt élő fiatalok nagy valószínűséggel nem a fővárosban vagy nagy városokban fognak önálló életet kezdeni, családot alapítani, hanem Tolna megyében, ahol jelentős szerepet tölt be a mezőgazdaság, még ha kiegészítő tevékenységként is, tehát az itt tanultakat hasznosítani tudják.

KULTURÁLIS TEVÉKENYSÉG

Fiataljaink érdeklődési körüknek megfelelően jelentős számban vesznek tevékenyen részt az adott iskola, kollégium és Fadd nagyközség különböző kulturális rendezvényein. A kulturális szórakozást, művelődést biztosítja az otthon épületében működő közepesen felszerelt ifjúsági könyvtár, az egyre nagyobb érdeklődésre számot tartó kézműves klub, a célirányosan működő videó-terem. Természetesen valamennyi családi ház és lakásotthon rendelkezik tv-vel, zenehallgatásra alkalmas magnetofonnal. Házon belül is számos vetélkedőt, rendezvényt szervezünk, mint például karácsonyi ünnepség, hétfégi vetélkedők, „ki mit tud?” versenyek. Mindenképpen szólnom kell a csoportokon belüli hangulatos születésnapok, névnapok kis ünnepségeiről, amely szinte minden csoportnál hagyomány ma már.

SPORTTEVÉKENYSÉG

Ez az a terület, ahol talán a legkönnyebb „mozgatni” a fiatalokat. Úgy gondolom, a sport - annak különböző változatai - azért népszerűek, mert a sport, a játék a fiúk körében egyébként is kedveltek, a sportrendezvények általában versenyekhez kapcsolódnak, ahol vannak „győztesek és helyezettek”, itt éri fiataljainkat a legtöbb sikerélmény, és ez nem elhanyagolható szempont, különösen, ha jónéhány iskolai, tanulási kudarcra gondolok. Mint más területeken, itt is alapvető szempontnak tartjuk, hogy nemcsak un. intézményen belüli sporteseményekben, rendezvényekben gondolkodjunk, hanem azt szorgalmazzuk, hogy fiataljaink az adott középfokú iskolákban és kollégiumokban, valamint sportegyesületekben sportoljanak. Ennek több előnyét látjuk, így például a fiatalok jelentős része csak hétvégeken és tanítási szünetekben tartózkodik Faddon. Iskolai és iskolák közötti sportrendezvények rendszeres felkészülést és edzéseket is jelentenek. A sportegyesületben sportoló fiatalok számos olyan jó tulajdonságot tudnak elsajátítani, melyet felnőttkorban hasznosítani tudnak. Új ismereteket, barátságokat kötnek, könnyebb lesz társadalmi beilleszkedésük. Sportegyesületekben jobban biztosított és szervezett a tehetséggondozás.

Néhány konkrét példa: Faddhoz közel lévő település NB-III-as labdarúgócsapatában 3 fiú az ifjúsági csapatban, 4 fiú a serdülő csapatban játszik. Az edzőjük elmondása szerint 2 fiúnak komoly esélye van arra, hogy ősztől a felnőtt csapat tagja legyen. Ugyancsak Faddhoz közel eső település ökölvívó edzései (heti két alkalommal) 5 fiúnk jár. Az iskolák, kollégiumok közötti versenyeken számítanak a gyermekotthon fiataljaira. A napokban tárgyaltunk Fadd nagyközség vezetőivel, az újjáalakuló sportegyesület ügyében számítanak fiataljainkra.

Több fiatalnak - aki sportegyesületben sportol - érezhetően pozitív irányban változott a magatartása, viselkedéskultúrája. Bizunk abban, hogy néhány fiatalnál, ha szakmát szereznek, a sport vagy a sportegyesület is segítséget nyújt az önálló életkezdésben, szakmájához igazodó munkahely biztosításában. A fiatalok által nyert egyéni kupákat, okleveleket, érmeiket féltve őrizzük, hogy az önálló életet kezdő fiatal családjának is büszkélkedhessen a szép eredményekkel. Ugyanakkor maguk a fiatalok is igénylik azt, hogy a gyermekotthon is biztosítsa a sportolás feltételeit és szervezzen sportvetélkedőket. Ennek érdekében, mivel minden önálló családi házban nem tudunk - de nem is kell - minden feltételt biztosítani, arra törekszünk, hogy a központi épületrészénél alakítsunk ki olyan feltételeket, un. „bázist”, melyet valamennyi csoport igénybe vehet. Rendelkezünk egy jól felszerelt, önálló kondi-teremmel és egy önálló pingpong-teremmel. Szabadtéri létesítményeink biztosítják a kispályás labdarúgás, röplabda és atlétizálás feltételeit. A Soros Alapítvány segítségével - pályázatunk kedvező elbírálásban részesült - 12 db kerékpárt tudunk vásárolni, melyeket jó koordinációval valamennyi csoport igénybe vehet, így biztosítani lehet, hogy a 8-10 fős csoportok hétvégeken, nyári szünetekben kerékpártúrázhassanak. Zíránt a csoportok részéről élénk az érdeklődés. A Duna illetve a Duna holt-ág közelségét fiataljaink a fürdés, de különösen a horgászat szempontjából igyekeznek maximálisan kihasználni. Ehhez megfelelő számú horgászengedéllyel rendelkezünk. A fiatalok igényeikhez igazodóan rendszeresek a csoportos, lakásotthonok közötti sportvetélkedők, bajnokságok. Külön ki kell emelnem, hogy igyekszünk megfelelően bekapcsolódni Fadd nagyközség sportéletébe, így többek között nem kis létszámmal részt veszünk minden olyan faddi sportrendezvényen, amely találkozik a fiatalok érdeklődési körével, például futónapok, egésznapos sportrendezvények, kispályás labdarúgó tornák, bajnokságok. A szervezők számítanak is ránk. Nyitottak vagyunk úgy is, hogy nemcsak a nagyközség rendezvényein veszünk részt, hanem az otthon létesítményeit is biztosítjuk a fiatalok, felnőttek részére sportolásra. Ez is - több más tényező mellett - közrejátszik abban, hogy jó a kapcsolat a faddi fiatalok, felnőttek és az állami gondoskodásban élő fiatalok között. Elfogadnak bennünket, a kitagolás folyamatában sem tapasztaltunk ellenállást vagy véleménykülönbséget.

Említtést érdemel még: több fiatalot sikerült folyamatosan úgy felkészíteni, hogy ma már komoly segítői egy-egy verseny szervezőinek is, játéklevezetők, versenybírók.

Kiemelt hangsúlyt helyezünk a tanítási szünetek szervezésére. Az iskolai kirándulások, táborozások mellett a csoportok szervezik a maguk kirándulásait, 2-3 napos táborozásait, de évek óta 14 fiatal részt vesz - anyagi támogatásunkkal - a megyei tűzoltó-parancsnokság által szervezett 1 hetes tűzoltó felkészítő táborban. 15-20 fő pedig a Biblia Alapítvány által szervezett táborban. A szünetekre csúcsosodnak a sportvetélkedők, a különböző, un. házon belüli sportversenyek és egyéb vetélkedők.

A faddi otthonban a fiatalokkal együttműködve a szabadidő munkaközösség és az otthonban működő önálló jogi személyiségű START Diáksport-egyesület szervezi, koordinálja a szabadidős tevékenységet. Természetesen nem minden fiatal és nem egyformán kapcsolódik a felkínált programokhoz, rendezvényekhez. Van olyan fiatal, aki semmilyen programon nem akar részt venni, van, aki csak sportolni akar, van, aki inkább a kert gondozását helyezi előtérbe. Ezeket az igényeket tudomásul vesszük, munkánk során azonban arra törekszünk, hogy valamennyi fiatalnak tudjunk tartalmas szabadidős programot kínálni és erre meg is nyerni őket, figyelembe véve érdeklődési körüket és tehetségüket is.

Sok-sok tényező mellett lehet, hogy az általam vázolt tevékenység is hozzájárul ahhoz, hogy fiataljaink, utógondozásban részesülő fiatal felnőtteink elfogadják a faluban, nem jellemző nálunk a szökés, a kábítószeres és alkoholfogyasztás. A rendszeres munkavégzés, sportolás is hozzájárul ahhoz, hogy fiataljaink korukhoz képest megfelelő testi fejlettségűek, nem jellemző rájuk a betegség, egészségesekek.

Tájékoztatómban nem foglalkoztam a szabadidős tevékenység anyagi vonzataival, pedig ennek költségei is vannak. Részben a gyermekotthon éves költségvetéséből, részben külső támogatók segítségével igyekszünk az anyagi forrásokat megteremteni. A gyermekotthon, valamint a diáksport-egyesület a pályázati lehetőségek maximális kihasználásával is törekszik az anyagiak biztosítására. Összességében és egyénekre lebontva is az a célunk, hogy fiataljainkat úgy készítsük fel a majdani önálló életre, hogy megállják helyüket. Ebben a komplex nevelőmunkában fontos szerepet tulajdonítunk a szabadidő tartalmas eltöltésének.

MUNKAVÉGZÉS

KISTELEPÜLÉSBE VALÓ INTEGRÁLÁS MUNKAVÉGZÉSRE HATÓ TÉNYEZŐI - A LAKÓK KAPCSOLATAI (Az intézmény 2000-ben 1,3mFt pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól (A szerkesztő)

(Kollerné Miklósy Erzsébet intézményvezető - Paulin Mária vezető gyógypedagógus Zala Megyei Önkormányzat Közgyűlés Fogyatékosok Rehabilitációs Intézete és Otthona, Magyarszerdahely)

AZ INTÉZMÉNY BEMUTATÁSA

Azon szerencsés intézményvezetők közé tartozom, akik már a Soros Alapítvány és a Kézenfogva Alapítvány lillafüredi konferenciáján is részt vettek 1997-ben, így végigkísérhettem a kitagolási folyamat fejlődését. A saját intézményünkről történő beszámolás előtt földrajzilag el szeretném helyezni, hol is van Magyarszerdahely. Magyarszerdahely Zala megyében, Nagykanizsától 18 km-re fekszik. Kastélyban üzemel az intézet, két telephelyen van részlegünk, az egyik rehabilitációs intézet, a másik pedig fogyatékosok otthona. Már 1990-ben tettünk kísérletet arra, hogy néhány lakónkat családi házas formában lássuk el. Akkor még alig volt ismert Magyarországon a kitagolási folyamat lényege. Mégis mi indokolta akkor, hogy ezt az ötletünket megvalósítsuk? Először is az, hogy a kastélyban nagyon zsúfoltan éltek a lakók, egyetlen egy közös helyiség volt, egy társalgó, ahol a szabadidős foglalkoztatás zajlott. Az emeleten volt egy olyan nagy helyiség, ahol 9 fő lakott zsúfoltan, csak heverők voltak a szobában, tehát a körülmények nem voltak olyanok, amelyeket emberileg el tudtunk volna fogadni. Ugyanakkor az intézettől 3 km-re másik részlegünkkel szemben volt egy olyan családi ház, amely kihasználatlanul állt, lomtárként használta az intézmény. Akkor hallottunk arról, hogy cél lehet az, hogy kiscsoportban gondozzuk a lakókat. Megjelent a Népjóléti Minisztérium pályázati kiírása, melyre pályáztunk és nyertünk. Ott volt a kérdés, hogy most már adott a feltétel, hogy családi házban élhetnek lakóink, de kik legyenek azok, akiket oda ki tudunk helyezni. A kihelyezésnek az volt az alapja, hogy intézményünkben már addig is megkíséreltük a családias jellegű gondozási formát, így volt benyomásunk arról,

hogy milyen az önellátásuk, mennyire képesek arra, hogy környezetüket és saját magukat az elvárásnak megfelelően gondozzák, ellássák. Ezenkívül feltétel volt az is, hogy ne legyen olyan egészségügyi problémája a személynek, amely miatt állandó felügyeletre, ill. szakember közelségére van szükség (pl. ne legyen epilepsziás vagy krónikus lábszárfehélyes). Feltétel volt az is, hogy munkaviszonnyal és abból keresettel rendelkezzenek az intézményben működő műhelyben végzett munkájuk alapján. A fenti feltételeken kívül a kiválasztásban szerepet kapott az is, hogy felvetettük lakóinknak azt, hogy ki az, aki szeretné ezt a fajta önállóbb életet élni. A körülmények mérlegelésével alakítottuk ki döntésünket.

LAKÓOTTHONUNK

9 fő került a csoportba, akikkel megpróbáltuk az új életformát. A kiköltöző csoport családi háttérrel nem rendelkezett, ill. csak nagyon felszínes kapcsolataik voltak. Úgy képzeltük el a gondozást, hogy csak egy lazább felügyeletet biztosítunk a lakóknak. Az önállóbb életre történő felkészítést nem tudtuk úgy megvalósítani, mint ahogy az ideális és szakmailag kívánatos lett volna, hisz nem voltak meg a tárgyi feltételeink. Nem volt olyan tréninglakásunk - amelyet más intézmények már kialakítottak, ahol megpróbálhattuk volna, hogy hogyan tudják a leendő lakók elfogadni egymást, akik eddig külön laktak. Nem tudtuk azokat a praktikus ismereteket sem előre megtanítani nekik, amelyekre egy gyakorlókönyvében mód lett volna, egyszerűen mert nem volt gyakorlókönyvünk. De elkezdtük a munkát, és ha már elkezdtük, végig kellett csinálni. A ház felújítását házi erőből, karbantartóink végezték. Azokat a lakókat, akik kiköltözésre vártak, bevontuk már a felújításba is, végig, amíg a ház el nem készült, a szakemberek mellett segédmunkásként dolgoztak, így akartuk elérni azt, hogy érezzék, hogy a sajátjukat segítenek rendberakni. A berendezést az intézmény biztosította, ők annyival járultak hozzá, hogy tévét vásároltak a szobákba.

MUNKAVÉGZÉS AZ INTÉZET MŰHELYBEN, ÉS A MEGVALÓSULT TELJES INTEGRÁCIÓ

Hogy is alakult utána a helyzet? Eléggé szabaddá váltak a lakóink, hirtelen rájuk szakadt az a szabadság, amelyet a 3 km-es távolság adott. Gyakorlatilag azzal, hogy nekik vállalni kellett a rendszeres munkabajárást, ugyanolyan elvárásoknak kellett megfelelni, mint azoknak a dolgozóknak, akik ugyanarról a településről jártak be az intézménybe dolgozni. Ez a része a folyamatnak zökkenőmentesen zajlott le. A munkavégzést illetően alapvetőnek tartom azt, hogy lehetőleg ne az intézetbe járjanak vissza dolgozni, hanem más környezetben is találhassanak munkát. Sajnos erre csak két esetben került sor, akkor is nagyon rövid ideig, ugyanis olyan térségben élünk, ahol a legmagasabb a munkanélküliség. Nagykanizsán a munkaképes korosztály 10%-a jelenleg is munkanélküli. A két településen pedig, ahol intézményeink elhelyezkednek, 5 ill. 6%-os munkanélküliség van, tehát semmiféle munkalehetőséget nem tudunk lakóinknak helyben biztosítani. Felvetődött lehetőségként az is, hogy bejárjanak dolgozni Nagykanizsára szociális foglalkoztatóba, azonban máris gondként jelentkezett a szállítás kérdése. Nincs hozzá járművünk, ugyanakkor a szociális foglalkoztató nem tudta vállalni azt, hogy az utazási bérletek 80%-át térítse a lakóknak. Tehát továbbra is az a lehetőség maradt, hogy az intézet műhelyeibe járjanak be. Biztosítani tudjuk minden esetben azt, hogy a lakók munkaviszonnyal rendelkezzenek.

Mi is történt az elmúlt 8 év alatt? A lakóotthonba kiköltöző lakók közül voltak, akik a közösségbe nem tudtak beilleszkedni, voltak, akik nagyobb biztonságot éreztek az intézetben és visszakérték magukat. Mégis mi az, amit eredményként mondhatok el? A visszaköltözők helyét erőszakkal nem töltöttük fel. Hagytuk, hogy a megmaradó kisközösség újrászerveződjék, kialakultak párkapcsolatok is. Ennek eredményeként az egyik pár azzal az igénnyel lépett elő, hogy ott a településen van egy kis családi ház, amit szeretnének megvenni. Egyikük sem állott gondnokság alatt, így segítséget nyújtottunk ahhoz, hogy a településen a házat megvegyék. Ezzel ennek a párnak az intézményi ellátása megszűnt. Két további lakó gondozása szintén megszűnt ezt követően, mégpedig úgy, hogy külső párkapcsolatot találtak, élettársi kapcsolatba léptek, amely azóta is jól működik. Egy volt lakóknak pedig családjához került vissza. Eredményként elmondhatom tehát, hogy 5 fő kikerült az életbe.

GONDOK, PROBLÉMÁK

Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy az új kezdeményezés nagyon sok buktatóval járt, és a látszólagos eredmények mögött sok komoly probléma is van. A védett otthonba kiköltöző lakók mindegyike cigány származású volt, állami nevelésben részesültek. Családjaiktól már elidegenedtek, megbízható külső kapcsolataik nem voltak. A már említett hirtelen rájuk tört szabadsággal és felkészületlenségükkel is összefüggött, hogy a társadalom peremére szorult, kétes egzisztenciájú személyekkel kezdtek barátkozni. Ennek következtében a lakóházban intézeti és személyi tulajdonú tárgyak tűntek el, gyakorivá vált az alkoholizálás, bejelentés nélküli távollétek, agresszivitás. Elszaporodtak az egymástól történő lopások, a gyengébbek kiharcolása. Ebből eredően a lakók körében személyi változásokra volt szükség.

Az előzőekben említett párról, akiknek megszűnt a gondozotti viszonyuk, szeretnék még néhány problémát megemlíteni. A lakás berendezésében segítséget nyújtottunk nekik, szerény mértékben ugyan, de a legszükségesebb használati és berendezési tárgyakat meg tudtuk számukra vásárolni. Természetesen átvették a takarékkönyvüket, amikor a gondozásuk megszűnt. Rövid időn belül nagyon értékes használati tárgyakat vettek, láttuk, hogy gyarapodnak, amíg a pénz tartott. Nemsokára azonban már eladásra került a drága bicikli, a videó és egyéb értékesebb dolgok, jöttek a hírek, hogy elfogyott a pénz, és már lassan nincs mit enni. Kezdetben kölcsönösen kapcsolatot tartottunk, bejártak az intézmény rendezvényeire, később azonban, amikor a takarékkönyvben lévő pénzük elfogyott és a nyugdíjukat sem tudták beosztani, akkor hétfővegen vagy az esti órákban a személyzet távollétében és az intézet gyengébb képességű lakóit kihasználva próbálták élelemhez jutni. Egy szerencsétlen eset kapcsán a dolog tettelegességig is fajult, az intézet egyik lakóját a pár férfi tagja bántalmazta. Az orvos, aki látteleletet vett, fel is jelentette. Ettől kezdve megszakadt velük a kapcsolatunk. Tudjuk azonban, hogy a faluban eljárnak dolgozni, bér munkát vállalnak a hegyen a kertekben, a munkájukkal meg is vannak elégedve, hiszen a falusi ember nem hívja el kétszer dolgozni azt, akivel nem volt megelégedve.

JELLENLEGI ÉLET A LAKÓOTTHONBAN

A többszöri változtatás következtében ma 6 középsúlyos értelmi fogyatékos személy él a lakóotthonban. Közülük 1 fő nő. A kisebb belső konfliktusoktól eltekintve, jelenleg nyugodt, kellemes életet élnek. Részt vesznek az intézmény kulturális és sporttevékenységében és az országos rendezvényeken. A társintézmények közötti vendégeskedéssel próbáljuk erősíteni a táguló emberi, baráti kapcsolatokat. Rendszeresen részt vesznek a legközelebbi város, a 20 km-re fekvő Nagykanizsa színházi és egyéb kulturális eseményein. Anyagi helyzetüktől függően gyarapítják személyi tulajdonukat képező berendezési és használati tárgyaikat.

Mivel mind az intézeti, mind a lakóotthoni lakóink között nagyon gyakori a családi háttér hiánya vagy nem megfelelő volta, a védett otthonunkban igyekeztünk családi modellt kialakítani. Az egyik segítő családfelelős minőségben segítette a lakók munkáját.

A már említett kezdeti konfliktusok miatt a családfő személyének megváltoztatására is sor került. A védett otthon közelében lakó férfi gondozót bíztuk meg a családfői feladatok ellátásával. Az ő helyi közelsége, férfias fizikai adottsága nagyon fontos volt az értelmi sérült emberek biztonságérzete szempontjából. Apjukként szeretik, tisztelik családfőjüket, akit nem ritkán otthonában is felkeresnek problémáikkal. Segítségét kaphatnak az ápolóotthon egészségügyi személyzetétől is. Legalább heti két alkalommal a szociális munkás tesz látogatást az otthonban. Mivel a lakóotthonnak közvetlen szomszédsága nincs, így különösebb problémát nem jelentett az induláskor sem és ma sem az értelmileg sérült emberek jelenléte a településen. Már korábban is kijárhattak önállóan vásárolni, és elmehettek dolgozni. Sajnos előfordult néhány esetben, hogy fogyatékoságukat kihasználva, vásárlás során becsapták őket. Előfordult, hogy a falu lakói a fizikai munkát végző gyenge képességű gondozottunknak nem pénzzel, hanem borral fizettek.

Azzal, hogy átgondoltuk a lakóotthonba történő felvétel kritériumait, őket is bevontuk a döntésbe, mérlegelésbe, megkérdeztük, hogy ki szeretne lakóotthonba kerülni, mostanra kialakult egy viszonylag stabil közösség. Reméljük, hogy a kezdeti problémákon túljutottunk, a konfliktusokból tanultunk, társintézményeink tapasztalatait felhasználva eredményesen tudunk továbbhaladni a megkezdett úton.

A LAKÓOTTHONI ÉLETTÉR ÉS A MUNKAVÉGZÉS (Az intézmény 1997-ben 3.580.000,-Ft, 1998-ban 440.000,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő)

(Sepregi András igazgató; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Foglalkoztató Rehabilitációs Intézménye és Fogyatékosok Otthona, Putnok)

Örömmel fogadtam, de gondolom mindannyian, hogy a Soros Alapítvány azon intézmények részére és bevonásával munkakonferenciát hív össze, akik az elmúlt évben, években az Alapítvány támogatása révén kitagolás programjukat beindították, folytatták. Ennek révén is az intézményi gondozás a modernizáció irányába tolódot, aminek eredményeként az értelmileg akadályozott személyek intézeti ellátásában egyre szélesebb körben beszélhetünk a személyre szóló gondoskodásról, a gondozás feltételeinek jobb megteremtéséről, a humanizáltabb környezet kialakításáról, a normalizációs elv érvényesüléséről.

Intézményünk és a magam részéről a megjelölt témakörök közül, a lakóotthoni élettér és a munkavégzés kérdéséről tartom meg beszámolómat. Azért választottam ezt a témát, mert a kitagolás program kapcsán intézményünkben nemcsak a lakhatási feltételeket javító minőségi élettérváltozásról van szó, hanem középtávú szakmai terveinknek megfelelően, a foglalkoztatási feltételek javítására, az egyéni képességeknek, készségeknek megfelelő munkavégzésre lehetőséget biztosító varroda üzem megvalósítására is sor került 1998-ban.

INTÉZMÉNYÜNKRŐL

Mielőtt a programról beszámolnék, engedjenek meg, egy pár gondolatot az intézményről, a szakmai munkánkról. Intézményünk foglalkoztató, rehabilitációs intézetében 156 főt, a fogyatékosok otthonában 40 főt gondozunk, a kiscsoportos lakóotthonban 12 személy él. A rehabilitációs intézetben elkülönül egy családcsoporthoz tartozó részleg 18 személlyel. Ez a részleg felkészítő otthonként működik az intézet területén, de a főépülettel teljesen különálló épületben.

Az értelmi fogyatékos emberekkel kapcsolatos munkánk tervezésének alapja a rendszerszemlélet. Az értelmileg akadályozott emberben megerősítjük azt a képességet, hogy egyrészt megbirkózzon saját problémáival, másfelől környezetének minőségét is tökéletesítjük, mert a személyiséget és környezetét egységes egésznek tekintjük, ahol a hatások folyamatosan alakítják, befolyásolják egymást.

Az intézmény fennállása óta eltelt közel 30 év alatt intézményünk több jelentős változáson ment át. Ezek a változások összefüggtek a tárgyi, személyi feltételek javulásával és azzal is, hogy a szemlélet átalakulóban van a bentlakásos intézmények funkcióját illetően. Mindez progresszíven hatott az intézeti lakók gondozási színvonalának emelésére. Mivel lakóink Borsod-Abaúj-Zemplén megye oktatási- nevelési intézményeiből kerülnek ki, rehabilitációs-habilitációs tevékenységünk az értelmileg akadályozott személyek felnőtté válási folyamatát kíséri végig. Felnőtté válásról akkor beszélhetünk, ha a személy az önállóság, felelősség, önellátás, megbízhatóság bizonyos szintjét eléri. A hozzánk beutalt értelmi fogyatékos személy önállósága lassabban, és így később alakul ki. Intézményünk feladata tehát a szociális hátrányok kompenzálásán túl, a gyógypedagógiai szemléletű speciális fejlesztés.

LAKÓOTTHON - PROGRAMUNK (Az intézmény első lakóotthona 1998 januárjában nyílt meg, és azóta eredményesen működik. 2001-ben folyamatban van a második lakóotthon megszervezése. (A szerkesztő)

Első lépésként jó szociabilitású, enyhe fokban sérült, ill. középsúlyos értelmi fogyatékos lakóink számára családcsoporthoz tartozó részleget hívtunk életre 1992-ben 18 fő részére. Ez a részleg felkészítő funkciókat lát el az önállóbb életre. Ide az a lakó kerülhetett aki:

- önkiszolgáló
- szociabilizáltsági szintje megfelelő
- munkahellyel, így keresettel is rendelkezik
- az együttélés szabályait be tudja tartani
- képes bizonyos mértékű anyagi tehervállalásra, az 50%-os mértékű térítési díj megfizetése mellett
- környezetére igényes.

E családcsoporthoz elhelyezés pozitív tapasztalatai azt mutatták, hogy:

- lakóink képessé válnak önálló munkavégzésre, háztartás vezetésére
- gazdálkodásra, takarékosagra, együttélésre.

A családcsoporthoz tartozó ellátás végső szakmai célja nem az emelt szintű ellátás megszervezése. Az életkörülmények javítása csak eszköz, végső cél és követelmény az önállósodás, a perszonalizáció. Az 1992 óta működő gondozóházi programunk sikere azt mutatja, hogy lakóink egy része idővel alkalmassá válhat és válik önálló életvitelre, a pedagógiai kísérés folyamatos csökkentése mellett.

Második lépésként a BAZ Megyei Közgyűlés 88/97. Határozatának megfelelően intézményünkben kidolgozásra került a lakóotthon megvalósításának koncepciója, az anyagi alapok megteremtésének, a megvalósítás ütemezésének tervezete. A lakóotthoni program megvalósítása folyamán sor került 1998-ban a megfelelő lakóotthoni feltételek megteremtésére, 2 db családi ház megvásárlásával a programban résztvevő intézeti dolgozók felkészítésére és egy 20 főt foglalkoztató varroda kialakítására.

A program a következő ütemezés, és anyagi ráfordítás mellett valósult meg:

- A lakóotthonban és a családcsoporthoz részlegben élők számára egy munkahelyül szolgáló varroda üzem létesült, a BAZ Megyei Közgazdálkodási 3.789e Ft-os és a Fővárosi Kézműipari Rt 1800e Ft-os támogatásával.
- Az intézet dolgozóinak a programra való felkészítését fontosnak tartottuk, így a Soros Alapítvány mintegy 500e Ft-os pályázati támogatása révén a hazánkban már jól működő és az Ausztriában példaértékűnek is tekinthető programokat volt szerencsénk megtapasztalni. Ezek utóbbi lebonyolításában Mária Bruckmüller volt segítségünkre.
- A lakóotthonok kialakítására alkalmas házak megvásárlása 1998 őszén megtörtént. A két ház értéke 7 millió Ft, amelyre a Népjelölti Minisztérium 6.700 eFt összegű támogatása, és a BAZ Megyei Önkormányzat saját erőként biztosított 2.000 eFt anyagi juttatása volt a fedezet. Az 1.700 eFt-ot felhasználtuk a megvásárolt lakóházak igény szerinti átalakítási költségeire. A lakóotthonok minden igényt kielégítő berendezéseire a Soros Alapítvány által nyújtott 3.580 eFt pályázati támogatás összeg ráfordításával került sor.

A program megvalósításának lényeges elemeként kezeltük, és szerveztük az intézeti lakók, és a lakókörnyezet folyamatos felkészítését. Különösen igaz ez a közvetlen lakókörnyezet és a szomszédok felkészítésére. Az országban előforduló néhány negatív jelenség ismerve örömmel mondhatjuk, hogy Putnok kisvárosban ennek legkisebb jelét sem tapasztaltuk. A felkészítés, az elfogadtatás terveink szerint, és eredményesen történt. Az 1999. január hónapban átadásra került lakóotthon elvárásainknak megfelelően működik, mind a benne élő lakók, mind az intézmény elégedettségére.

A két kertesi családi ház (egyébként iker lakás) 6-6 fő befogadására alkalmas. A lakóházak 1993-ban épültek, kétszintesek, összkomfortosak, 3 szobát, nappalit, konyhát, szintenként I-I fürdőszobát, wc-helyiségeket tartalmaznak. A lakásokhoz családi szintű gazdasági tevékenységre alkalmas melléképület és konyhakert is tartozik.

A lakóotthon lakói a rehabilitációs intézménybe történő beutalás szabályai szerint határozott időre, az intézmény beutaltjai. A lakók az intézményre vonatkozó évenként megállapításra kerülő térítési díj összegének 50%-át fizetik az intézménynek, amelyért az a lakhatási feltételeket, a vele járó rezsi költségeket, az orvosi és a gyógyszerellátást biztosítja. Az egyéb igények, mint az ételmezés, vagy a mosatás, szolgáltatásként megvásárolhatók, amelyet a lakó igénybevétel esetén keresményéből, ill. jövedelméből számla alapján megfizet.

A lakóotthonba történő költözést a lakók és az igazgató között létrejött szerződéskötés előzi, ill. alapozza meg. A szerződés részletesen tartalmazza mindkét fél kötelezettségeit, elvárásait, a tartós együttműködés feltételeit, de mindazon rendtartásba ütköző megnyilvánulásokra is felhívja a figyelmet, amelyek a lakóotthonból történő kiköltözést vonhatják maguk után.

A lakók szabadidejüket - ha nincs központi program - egyéniileg osztják be. Akinek van családja, kéthetente, havonta meglátogatja, saját baráti körükkel programokat szerveznek. Vendégeket fogadnak a házban. Rendszeresen részt vehetnek és vesznek is az „anyaintézmény” kulturális, sport és fejlesztő célú foglalkozásain. A személyes ünnepeket közösen ünneplik meg. Az egészségügyi ellátás az „anyaintézményben”, ill. azon keresztül megoldott, de önállóan is eljárnak a háziorvos és a szakorvosok rendelkezéseire. Rendszeresen önállóan járnak vásárolni, minden olyan dolgot beszereznek, ami saját és háztartásuk ellátásához szükséges. A lakók nyárra közös üdülést terveznek, amely a családcsoporthoz utaló pozitív jegyeket feltételezi.

Munkaidő után történik napi rendszerességgel a háztartási feladatok ellátása, a mosás, főzés, takarítás, valamint a ház körüli állatok ellátásával, a konyhakert művelésével járó teendők elvégzése a házban segítő kontrollja mellett.

Heti rendszerességgel a segítő bevonásával megbeszélést tartanak, amikor is egyeztetik a következő hét programját, és megbeszélnek az esetleges problémákat. A ház segítőjével minden hónapban gazdálkodási tervet készítenek, számba véve a várható kiadásokat. Munkabérükkel, ill. jövedelmükkel a térítési díj megfizetése, és az igénybevett szolgáltatás díjának kiegyenlítése után rendelkeznek.

A kitagolás program kapcsán fontos megemlíteni, hogy a programban résztvevők „anyaintézményben” felszabadult lakóterei nem kerülnek elfoglalásra, így maga az egész intézmény is humanizáltabb ellátást biztosíthat lakói számára.

MUNKAVÉGZÉS

A lakóotthoni program megvalósítását időben megelőznie a foglalkoztatási feltételeket lényegesen javító varrodaüzem kialakítása, működtetése. Intézményünknek régtől - még a 70-es évekre visszanyúlóan - nagyon jó és a foglalkoztatást tekintve gyümölcsöző kapcsolata van a Fővárosi Kézműipari Vállalattal, ma Részvénytársasággal. Több éve, és ma is az intézmény régi telephelyének közelében működik a részvénytársaság tulajdonát képező plasztilin gyurmagyártó üzem. Ennek folyamatos és eredményes működése révén az intézmény lakói (mintegy 110 fő) rendszeresen és szervezett formában munkát végezhetnek. Elmondhatjuk, hogy foglalkoztatási gondjaink nincsenek, de ezzel azt is, hogy az intézmény eleget tehet a foglalkoztató intézettel elvárt kötelezettségének.

Számszerűség tekintetében nem is volt gondunk. Ami igényként merült fel, hogy az intézeti lakók közül mintegy 15-20 főnek a képességei, intellektusa, szociabilitása, munkavégzési adottságai olyan szintűek, hogy mindez kvalifikált munkavégzés feltételeinek megteremtésére sarkallja az intézményt. Mint azt mindannyian tudjuk, de mi Borsodban élők talán jobban megtapasztaljuk, hogy az ideálisnak mondott, külső munkahelyen történő munkavégzésre, foglalkoztatásra még a legkisebb reményt sem láthattunk, ismerte a munkanélküliséget a megyében.

Egy kiutat láttunk. 1994-től működött intézményünkben mintegy 7-8 fő részére munkát biztosító varroda, amelyet a Fővárosi Kézműipari Rt.-vel közösen indítottunk, kísérleti jelleggel. Az idők folyamán mind a munkát végzők számát, mind az elvárt produktumot tekintve ez kicsinek és kevésnek bizonyult. A kvalifikáltabb munkát igénylő lakóink száma nőtt, az érdeklődés egyre jobban a precizitást, jó felkészültséget követelő varrodai munkahely felé irányult. A kereseti lehetőségek is meghaladták itt az un. foglalkoztatásban munkát végzők bérét.

Ebből a helyzetből kiindulva és a BAZ Megyei Önkormányzat által kiírt pályázatban rejlő lehetőséget felmérve pályázatot nyújtottunk be, egy az intézmény területén lévő, leromlott állagú épület varroda üzemébe történő átalakítási és felújítási költségeire. Ehhez az szándékunkhoz a Fővárosi Kézműipari Rt partnerként csatlakozott, így valósulhatott meg az a varroda üzem, amely ma elsősorban a lakóotthonban és a gondozóházban élő klienseink munkavégzésének a helyszíne.

Bárki azt mondhatná, hogy ez egy paradox helyzet, vagyis az, hogy a kint élő lakóink bejárnak az intézet területére munkavégzés céljából. Ez igaz, de ez a varroda üzem egy különálló épület, ahol nagyon komoly, IKEA-termékeket előállító, pontosságot, figyelmet igénylő, jó kereseti lehetőségeket is biztosító munkavégzés folyik. A lakóotthoni élet és a munkavégzés optimális összhangját jelenleg ebben a működési formában látjuk megoldottnak. Következő hónapokban kerül sor arra, hogy egyrészt szakmai igényként az intézmény részéről, másrészt a Fővárosi Kézműipari Rt megelégedettsége folytán - a varrodaüzem működését két műszakos munkarendre szervezzük át. Ezáltal a lakóotthoni életforma még közelebb kerülhet az ép emberek életviteléhez.

Utolsó gondolatként a munkavégzésről szólva nem hagyhatom el a lakóotthon életteréhez kapcsolódóan a már beindult, önként finanszírozott és vállalt, tavasztól egész őszig tartó kertészeti munkát, a már megvásárolt sertések, baromfiak ellátásával járó, de rendszeres odafigyelést igénylő, kötelező, mindennapos munkát jelentő elfoglaltságot.

Összegzésként elmondhatom, hogy a lakóotthon működés tapasztalatai biztatóak. A normalizált napi, heti, éves életritmus és

az életerek szétválasztásának lehetősége e lakhatási formában eredményesen biztosítható.

A MUNKAVÉGZÉS LEHETŐSÉGEI, A LAKÓK JÖVEDELME ÉS ENNEK FELHASZNÁLÁSA (Az intézmény 1997-ben 2,5mFt pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő)

(Szilasy Katalin igazgató - Fejér Megyei Rehabilitációs Intézet, Polgárai- Tekerpuszta)

A Soros Alapítvány meghívásának a munkakonferenciára munkatársaimmal együtt nagyon örültünk. Megnéztem azokat a témaköröket, amelyek közül az előadást választani lehetett, és hosszasan mérlegeltem, hogy melyik témáról is beszéljek.

Először a munkavégzés problémakörét elutasítottam, végül mégis visszatértem hozzá. Van ebben ugyanis több kényes pont is, amivel ezidáig alig foglalkoztunk.

A munkavégzéssel kapcsolatosan röviden felvázolom intézményünk helyzetét. Az 1993-ban megjelent Szociális Törvény előtt a mi intézményünk szociális foglalkoztató intézet volt. Azt gondolom, hogy ebben a szóban benne van minden, vagyis az, hogy az intézet a rehabilitációs célú foglalkoztatás terén régi időkre tekint vissza, alapjában véve arra alakult az intézmény annak idején, hogy a munkára képes gondozottakat fogadja, és őket a munkavégzés különböző területein foglalkoztassa. Jelenleg is sok szempontból szerencsés helyzetben van az intézet. Bár az már szerencsétlenebb adat, hogy 300 fő a lakók létszáma, viszont ami ismét szerencsés, hogy a 300 fő közül 285 személy munkaviszonnyal rendelkezik. 10-15 fő azoknak a száma, akik nem tudnak munkát végezni, mivel fizikai, egészségi állapotuk ezt nem teszi lehetővé. Rendkívül változatos munkát végeznek lakóink. Két nagy területre terjed ki a foglalkoztatásuk: van mezőgazdasági és van ipari jellegű foglalkoztatás. A mezőgazdasági munkákat az intézet területén működő gazdaságban oldjuk meg. Van állattenyésztés és növénytermesztés. A sertések mellett kecskét, juhot tartunk, és van szamarunk is, ennek nagyon-nagyon örülnek a lakóink. Amikor vendégek voltak nálunk a lakóotthon átadásánál, akkor pont arra sétáltak a szamarak, a két nagy és a két kis csacsi. Bevallom, ezt előre megbeszéltük, mert így vendégeink is részesülhettek abban a kedves élményben, ami lakóinknak olyan sok örömet ad. Az ipari jellegű munkavégzés úgy történik, hogy különböző gazdálkodó szervezetekkel állunk kapcsolatban, ők biztosítják a munkát. Szerencsére változatos a munkavégzési lehetőség: szőnyegszövés, kefekötés, drótmézés, műanyag zacskók hegesztése, óvszercsomagolás. A munkavégzéshez tartozik, hogy azok a lakók, akik kapcsolatban vannak az említett gazdálkodó szervezetekkel, munkaviszonyban állnak velük, aminek óriási jelentősége van, hiszen így lehetőség van arra, hogy majd rokkantnyugdíjban részesüljenek, mivel szert tesznek annyi idő munkaviszonyra, ami a jogosultságot megteremti. Ez természetesen a lakók jövedelmi viszonyainak javítását nagyon elősegíti.

A következő téma, hogy hogyan is alakul a lakók jövedelme. A pénzek felhasználása. A magyarországi átlaghoz képest a lakók jövedelme kedvezően alakul. A munkaviszonyból származó kereseten és a rokkantnyugdíj kivételével lakóink családi pótlékra jogosultak. 40-45 ezer forint nettó jövedelemre tesznek szert lakóink. Ennek a felhasználása úgy történik, hogy a fenntartó minden évben megállapítja az intézményi térítési díjat, ami aztán személyi térítési díjjá alakul abban a pillanatban, amikor a lakónak a fizetési kötelezettségét teljesítenie kell. Ez az idejében még egyelőre 20 ezer Ft/fő. Ha folytatjuk a számtant, akkor kiderül, hogy jelentős összeg marad a lakók birtokában. Itt a nagy kérdés, hogy ennek a pénznek a felhasználása, kezelése hogyan és miképp történjék. Jelenlegi rendszerünkben ez úgy valósul meg, hogy minden lakónak saját, látra szóló takarékbetétkönyve van, amit az intézetben erre kijelölt munkatárs kezel. Felmerül a kérdés, jól van-e ez így. Beszélünk normalizációról, autonómiáról, önrendelkezésről. Hogyan tudjuk mindezt megvalósítani a pénzképzés terén. A pénz, a kereset mindannyiunk számára rendkívül izgalmas kérdés, de mai kultúránkban elmondhatjuk azt is, hogy erről nem szívesen beszélünk, pedig a lakóotthoni új ellátási forma esetében erről a nagyon fontos és kényes kérdéssről is beszélni kell. Egy intézményvezető számára a pénzgazdálkodás különösen kényes kérdés. Az a nézet, hogy minden intézményvezető a pénzképzés bonyolult szabályai miatt „fél lábbal a börtönben van” nincs is olyan távol az igazságtól. Nagyon nehéz ugyanis megfelelni az összes pénzügyi előírásnak, különösen akkor, ha a szakmai megfontolások mást tennének szükségessé. A modern szakmai elvárás szerint az értelmileg sérült embereknek is joguk van arra, hogy jövedelmükkel rendelkezzenek, melyet azonban a gondnokság ténye mégiscsak korlátoz. A pénzképzés rendszerét, pl. ami a könyvelést illeti, oly tökélyre vittük az intézetben, hogy a hozzánk jövő revizorok kénytelenek megállapítani, hogy ez már a „csúcsok csúcsa”. Pedig hát a revizor hivatalánál fogva inkább a hibákat keresi, és ritkán méltányol. Ez a helyzet úgy állhatott elő, hogy annak érdekében, hogy támadás ne érhesse bennünket, a túladminisztrálással mintegy bebiztosítjuk magunkat.

Az említett komplikált pénzügyi szabályozások ellenére, mi egyelőre a lakóink pénzeit úgy kezeljük, hogy a térítési díj befizetése után fennmaradó összeget a rendelkezésükre bocsátjuk. Nem tudom még megítélni, hogyan fog ez a rendszer beválni, hiszen csak most kezdtük, és tele vagyunk mi magunk is félelmekkel. A lakók viszont nincsenek tele félelmekkel, ők nagyon várják azt a pillanatot, amikor a kezükbe adjuk a pénzt.

Előadásomban csak nagyon vázlatosan próbáltam a munkavégzésről és a pénzképzés témájáról beszélni. Remélem, hogy konferenciánkon az elméleti és gyakorlati szakemberek találkozása és eszmecsereje során e téren is előrébb tudunk lépni. Az elméleti szakemberek segíthetnek abban, hogy a szakmai igények és elvárások szintjén megfogalmazzák azt, ami elrendelő cél lenne, mi gyakorlati szakemberek pedig el tudjuk mondani azt, hogy egy-egy intézmény milyen stratégiát alakított ki e téren, valamint azt is, hogy hogyan tudjuk a pénzügyi előírások korlátozó keretei között mégis megtalálni azt az utat, amely legjobban lakóink érdekét szolgálja. Fontos volna, hogy a jövőben a lakók pénzével kapcsolatos kérdésekről pénzügyi, jogi szakemberek bevonásával további konzultációkat folytassunk.

ÉRTELMI SÉRÜLT EMBEREK INTEGRÁLT MUNKAÁLLALÁSÁNAK (TÁMOGATOTT FOGLALKOZTATÁS) SEGÍTÉSE

(Az alapítvány 1997-ben 455.500,-Ft, 1999-ben 963.000,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(*Dávid Andrea ügyvezető; Salva Vita Alapítvány, Budapest*)

A SZOLGÁLTATÁS RÖVID ISMERTETÉSE

A Támogatott Foglalkoztatás olyan munkaerő-piaci szolgáltatás, mely a speciális munkaközvetítésen túl mind a sérült munkavállaló, mind a munkaadó számára széleskörű háttérsegítséget, szakmai támogatást biztosít a sérült dolgozó foglalkoztatásának egész ideje alatt.

A szolgáltatás legfontosabb jellemzői:

- A munkavállalás a nyílt munkaerő-piacon történik;
- A sérült munkavállalók bejelentett alkalmazottként, fizetésért dolgoznak;
- Egyéni, személyre szabott segítséget, biztonságot nyújt;
- A sérült emberek (és családjaik) folyamatos, széleskörű támogatásban részesülnek;
- A munkaadók a foglalkoztatás teljes ideje alatt igénybe vehetik a szolgáltatás nyújtotta segítséget.

A folyamat a következő elemekből épül fel:

1. Kapcsolatfelvétel
2. Tájékoztatás, felvilágosítás
3. A sérült munkavállaló komplex munka- és pályaalakulási felmérése
4. A munkavállaló és családja felkészítése a munkavállalásra, munkába állásra
5. Munkapróbálás, munkára való gyakorlati felkészítés
6. Munkahely-feltárás, munkaközvetítés
7. A munkahely felkészítése a sérült dolgozó fogadására

8. A munkavállaló részére munkahelyi kíséző biztosítása mindaddig, míg munkáját önállóan megtanulja elvégezni és beilleszkedik munkatársai közé
9. Utókövetés - heti, kétheti rendszerességgel

A SZOLGÁLTATÁS HÁTTERE, SZÜKSÉGESSÉGÉNEK INDOKLÁSA

Az értelmi sérült embereknek is alapvető emberi joguk, hogy a többségi társadalomban éljenek és normál munkahelyen dolgozzanak. Többségük alkalmas az integrált munkavállalásra, segítség mellett önálló életvitelre.

A foglalkoztatás jelenlegi általános gyakorlata a sérült emberek elkülönített, szegregált foglalkoztatása ill. napközi ellátása. A „Támogatott Foglalkoztatás” (Supported Employment) Amerikában az 1980-as évek közepén alakult ki, és az Európai Unió tagállamaiban is elterjedt olyan módszer, amely hathatós alternatív eszközt kínál arra, hogy a sérült ember a társadalomba visszailleszkedve, normál munkahelyen, fizetésért, adózó állampolgárként dolgozhasson, élhessen.

A Támogatott Foglalkoztatás teljesebbé teszi a rehabilitációs foglalkoztatás rendszerét. A legkisebb anyagi ráfordítással tud hatékony segítséget felkínálni.

A Támogatott Foglalkoztatás előnyei:

- A sérült embereket célzottan, személyre szabottan, az egyén speciális igényeinek, adottságainak megfelelően segíti a munkavállalásban.
- A személyes betanítás, utókövetés eredményességet, biztonságot nyújt mind a munkavállaló, mind a munkáltató részére.
- A munkáltatókat személyesen győzi meg, aktivizálja a sérült emberek foglalkoztatásának vállalására.

Jelenleg még akadályozó/gátló tényezők:

- A sérült emberek a szegregált oktatás rendszerében nem válnak felkészültté sem a munkavégzésre, sem a társadalmi beilleszkedésre.
- A társadalom kellő ismeret, tapasztalat hiányában nem gondolkodik a sérült emberek alkalmazásának lehetőségében, idegenkedik attól.
- A sérült munkavállalótól nem lehet elvárni, hogy meg tudja felelni a kívánalmaknak kölcsönös tapasztalat és ismeretek híján, a munkaadóra pedig túl sok teher, extra probléma hárul alkalmazásuk esetén, megbízható háttérstruktúra segítségével nélkül. Ez egyrészt labilissá teszi az alkalmazás hosszú távú biztonságát, másrészt legtöbb esetben az alkalmazásig sem jutnak el. Mindezen problémákra - a lehetőség határain belül - megoldást nyújt a Támogatott Foglalkoztatás Szolgáltatása.

A SALVA VITA ALAPÍTVÁNY

A Salva Vita Alapítvány 1993-ban jött létre Budapesten. Célunk, az értelmi sérült emberek önálló életvitelének, társadalmi beilleszkedésének; az integrációnak és a normalizációnak legszélesebb elősegítése. Alapítványunk elsődleges feladataként határozta meg a támogatott, integrált munkába állítást, az ehhez szükséges felkészítés munkáját és a társadalmi beilleszkedéshez, az önálló életvitelhez szükséges praktikus ismeretek átadását értelmileg sérült fiatalok és felnőttek részére. Szervezeti szinten 1998 óta végezzük a Támogatott Foglalkoztatás módszerével az értelmi sérült emberek nyílt munkaerő-piacon történő munkavállalásának segítségét. E szolgáltatás révén 25 fő sikeres munkavállalását tettük lehetővé az elmúlt időszakban.

Ügyfeleink enyhe és középfokban értelmi fogyatékos illetve halmozottan sérült munkavállalók.

A Támogatott Foglalkoztatást szervesen kiegészíti munkára felkészítő programunk, mely során a sérült fiatalok és felnőttek normál munkahelyeken ismerkedhetnek meg munkavégzés közben a munkahelyi elvárásokkal, szabályokkal, különféle, számukra is reális munkalehetőséggel, illetve saját képességeikkel, korlátaikkal.

A TÁMOGATOTT FOGLALKOZTATÁS SZOLGÁLTATÁSÁNAK RÉSZLETES BEMUTATÁSA

1. Kapcsolatfelvétel

Fontos, hogy az érintett személyek - sérült ügyfelek és családjaik - illetve a fogadóképző munkáltatók tudomást szerezzenek a szolgáltatásról. Ennek érdekében újságokban teszünk közzé cikket/felhívást a szolgáltatásról, illetve meghirdetett szülői tájékoztatókat tartunk.

Együttműködő partnereink a Fővárosi Munkaügyi Központ kirendeltségei, ÉFOÉSZ, ETA, ÉNO-k, lakóotthonok, civil és állami társszervezetek, foglalkoztató intézetek.

2. Tájékoztatás, felvilágosítás

A szolgáltatás újszerűsége miatt fontos a tájékoztatás, a szolgáltatás ismertetése, hogy minden érintett személy, ill. szervezet számára egyértelmű legyen mit várunk a jelentkezőktől, és mit nyújtunk számukra a szolgáltatás során.

A munkavállalók és szüleik személyre szóló tájékoztatást kapnak szolgáltatásunkról, felmerülő egyéni kérdéseikre, kéréseikre választ, amely alapján módjukban áll eldönteni, valóban vállalják, igénylik-e a közös munkát alapítványunkkal a sikeres munkavállalás érdekében.

3. A sérült munkavállaló komplex munka- és pályaalkalmassági felmérése

Azt akarjuk elérni, hogy az ügyfél számára olyan munkakör/öke/t ajánljunk, amelyet tartósan, szívesen és kölcsönös megelégedéssel tud ellátni. Ehhez szükséges személyisége, képességei, adottságai, vágyai és korlátai sokoldalú megismerése. Fontos a családi háttér, egyéb környezet (iskola, baráti kör, előző iskola ül. munkahely ...), mint lehetséges együttműködők felmérése. A vizsgálat feladata a következő:

- képet alkotni az ügyfél általános állapotáról, fizikai adottságairól, egészségügyi állapotáról;
- hivatalos iratok áttekintése, a hiányzók megállapítása
- felmérni az ügyfél szociális helyzetének adottságait, lehetőségeit;
- feltérképezni azokat a képességeket, készségeket, melyek a tartós, integrált munkavégzéshez szükségesek;
- javaslatot adni a programban való részvétel lehetőségére, megjelölni a felkészítés legfontosabb és elhagyhatatlan lépéseit, meghatározni a reális, illetve a kizáró munkatípusok körét.

4. A munkavállaló és családja felkészítése a munkavállalásra, munkába állásra

A komplex felmérés alapján részletes munkára felkészítő terv kidolgozása történik, mely az ügyféllel, illetve hozzátartozóival közösen, egyetértésben kerül kialakításra.

Ennek gyakoribb elemei:

Az ügyfél munkakész állapotának elérése:

- hivatalos ügyintézés - személyi igazolvány, TAJ-kártya, adószám;
- társadalmilag elvárt/elfogadható megjelenés elősegítése - testi higiénia, fodrász, szemüveg, stb.
- munkavállalási alapkészségek/képességek - napirend kialakítása és tartása, fegyelmezettség, munkafegyelem, felnőtt munkavállalói attitűd, motiváció
- pozitív énkép kialakítása - saját fogyatékoság feldolgozása; korlátok/gyengeségek ismerete mellett, pozitív tulajdonságok/erősségek megerősítése; extraintellektuális funkciók (fegyelem, szorgalom, kitartás...) erősítése, amelyekkel kompenzálni tudja mentális hiányait; életpálya korrekció;
- pályaorientáció, munkakipróbálás, munkatréning

Háttér biztosítása:

- családgondozás - a sérült gyermek, a felnőtté válás, az elengedés/leválás folyamatának elfogadása; családi halálesetek feldolgozásának segítése; munkavállalás támogatása; stb.
- megnyugtató, biztonságos lakáskörülmények szervezése

Folyamatos fejlesztés/szintentartás:

- egyéni fejlesztés
- csoportos fejlesztés - Dolgozók Klubja

5. Munkakipróbálás, munkára való gyakorlati felkészítés

Ebben a szakaszban történik ügyfeleink munkavégzésre történő felkészítése, illetve munkakészségének gyakorlati felmérése. Olyan munkáltatónál történik a munkakipróbálás, akik vállalják, hogy ellenszolgáltatás nélkül, gyakorlat céljából munkalehetőséget biztosítanak értelmi sérült munkavállalóink részére.

A munkakipróbálás során:

- ügyfelünk reális képet kap a számára elérhető munkakörökről, saját döntési lehetőséghez jut;
 - (újra) megszokja a rendszeres, fegyelmezett életmódot - felkelés, felöltözés, időre érkezés, közlekedés,...
 - gyakorolja a munkafegyelmet, munkatartást, minőségi munkavégzést, megtanulja elfogadni munkája megmértetését, stb.
 - megismeri a munkahelyi hierarchiát, munkatársi viszonyokat
 - az alapítvány munkatársa a munkakipróbálás alatt pontos képet kap ügyfele munka alkalmasságáról, képességeiről, korlátairól, motivációjáról, azokról a munkatípusokról, melyeket nagyon jól/jól/rosszul végez, melyeket nagyon szeret ügyfele, vagy éppen nem hajlandó elvégezni; a gyakorlat során megismeri az esetleges magatartásproblémákat kiváltó okokat, bizalmas, jó kapcsolatba kerül a közös munka során ügyfelével.
- Tehát a munkakipróbálás szakaszának végére ügyfelünk felkészültté válik a rendszeres munkavégzésre, és tudjuk, hogy milyen munkatípusokban végezzünk állásfeltárást számára.

6. Munkahely-feltárás, munkaközvetítés

- munkáltatóval való kapcsolatfelvétel módszerei:
- személyes ismeretség/ajánlás alapján
- telefonon/faxon történő kapcsolatfelvétel
- hirdetésre történő jelentkezés
- „2H” (hideg hívás)

A munkahely-feltárás során lényeges momentum, hogy a kapcsolatfelvétel után személyesen keressük fel a munkáltatókat: meggyőzzük érveinkkel, tapasztalatainkkal, biztosítjuk szolgáltatásunk támogatásáról. Törekszünk arra, hogy a munkáltatóval közösen alakítsuk ki az igényeinek megfelelő, és az ügyfél képességeihez igazodó munkakört.

Az eredményes munkaközvetítés feltétele a munkahelyi igény/kínálat és az ügyfél adottságainak/képességeinek egymásra hangolása. Szerződésalkotáskor az alapítvány az ügyfél érdekében eljár, a szükséges/előírt üzemorvosi vizsgálat elvégzésénél segítséget nyújt (pl. kíséret).

7. Munkahely felkészítése a sérült dolgozó fogadására

A tartós foglalkoztatás sikerének egyik kulcspontja, hogy a fogadó munkahelyek munkatársai képesek legyenek elfogadni, tolerálni a sérült dolgozót. Szükséges, hogy a leendő munkatársakat előre felkészítsük ügyfelünk fogadására, hogy tudják, kit várjanak; érezzék, hogy fontos és jó amit tehetnek; tudatában legyenek saját felelősségüknek. Tisztában legyenek avval, hogy mit lehet és mit nem lehet majd elvárni új munkatársuktól és hogy az Alapítvány szakembere minden problémánál rendelkezésükre áll. Ha sérült ügyfelünket nem tudják munkatársai elfogadni, hosszútávon nem lesz sikeres a munkavállalás. Az enyhe értelmi sérült munkavállalók esetében azonban csak a munkahelyi vezetőket kell felvilágosítanunk, mert sok esetben a munkatársak észre sem veszik ügyfelünk esetleges másságát. Alapítványunk vállalja a munkaadó felé, hogy a sérült munkavállaló minden okmánya, igazolása rendben legyen, hogy segítséget nyújtunk az üzemorvosi vizsgálat elvégzésénél, hogy szerződésalkotáskor minden szükséges jogi kérdésben (esetleges dotációról) tájékoztatjuk a munkáltatót.

8. Munkavállaló részére munkahelyi kísérelő biztosítása

A munkavállaló számára teljeskörű segítséget biztosítunk munkába állása során. Vállaljuk, hogy ügyfelünkkel lakása és munkahelye között addig gyakoroljuk a közlekedést, míg azt biztonságosan, önállóan is képes egyedül megtenni. A segítő - amennyiben szükséges -, ügyfele munkába állását megelőzően a munkavezetőtől elsajátítja a munkafolyamatot. Ezt egyszerű elemekre lebontva, állandó munkafolyamatot alakít ki. A munkába állást követően ügyfelével fokozatosan csökkentett időtartamban együtt dolgozik, saját példáján keresztül is elősegítve a munka betanulását. A folyamat végére ügyfelünk képessé válik a jó minőségű és hatékonyságú önálló munkavégzésre. A munkahelyi kísérelő fontos feladata, hogy mind a sérült munkavállalót, mind a munkatársakat segítsük egymás elfogadásában, megismerésében és a kölcsönös bizalom kialakításában. A betanítás időtartama nagyon szélsőséges, 2 héttől akár 6 hónapig is tarthat.

9. Utókövetés

Az utókövetés során továbbra is biztosítjuk mind a sérült dolgozó, mind a munkaadó számára alapítványunk állandó és azonnali elérhetőségét. A mindennapi élet során bármikor adódhat váratlan fordulat, új helyzet, amelyben egyik fél sem tudja megoldani a felmerülő problémákat. A legártatlanabbnak tűnő változás is kudarcélményhez, feszültséghez, elégedetlenséghez, végül felmondáshoz vezethet. Adódhat átszervezés, új részmunka, új munkatárs vagy főnök, történhet az ember életében tragédia, melyek során a sérült emberek még fokozottabban igénylik az odafigyelést, a célzott segítséget. Amennyiben ezt nem tudjuk biztosítani számukra, nem lesz hosszútávon is sikeres a foglalkoztatás, és mind a munkavállaló, mind a munkaadó számára negatív élményként fog megmaradni a foglalkoztatás emléke. Az utókövetést heti, kéthetenkénti rendszerességgel végezzük személyesen, a munkahelyeket meglátogatva. Előfordulhat, hogy bizonyos esetekben a munkatársak „lemerülnek”. Ilyenkor a célzott beszélgetés, megerősítés, elismerés megelőzheti egy-egy konfliktus kialakulását. Csoportos utókövetésre ad lehetőséget a Dolgozók Klubja. A klub kéthetenkénti - szakemberek által vezetett - rendszeres találkozási lehetőség a nyílt munkaerő-piacon dolgozó értelmi sérült emberek számára, mely tagjai számára biztonságos érzelmi kapcsolódási pontot nyújt, egyúttal a mentális gondozás, az egyéni fejlesztés, az esetkezelés helyszíne is.

ÖSSZEGRÉS

Eddigi munkánk eredményeképpen megállapíthatjuk, hogy a Támogatott Foglalkoztatás Magyarországon is alkalmazható módszer. Az 1998. III. 16.-án elfogadott, a Fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló törvény (1998. XXVI.sz.) szellemével összhangban van. E törvény végrehajtásakor a fogyatékos emberek foglalkoztatásával kapcsolatos előírások megvalósításához jelentős segítséget nyújthat. Alapítványunk célul tűzte ki a Támogatott Foglalkoztatás elfogadtatását, az állami finanszírozás kérdésének megoldását, a módszertani segítségnyújtást, szakmai elterjesztést. Az elmondottak illusztrálására bemutatok néhány esetet, amelyből kiderül, hogyan működik a Támogatott Foglalkoztatás.

D.K. 22 éves, középsúlyos értelmi sérült leány, nagyon rossz családi háttérrel. Édesapja születésekor elhagyta családját, édesanyja egészségi állapota miatt rokkant nyugdíjas, azonban egyértelműen értelmi fogyatékos is. D. K. hetes bentlakó volt iskolájában, azonban azt befejezve hazaköltözött édesanyjához és nagypapjához egy belvárosi pincehelyiségbe. D. K.-val 16 éves korában kerültünk kapcsolatba, amikor még iskolás volt. 2 évig készségfejlesztő szakköreinkre járt. A foglalkoztató iskola utolsó tanévében sikerült számára megbízásos szerződéssel, 3 órás irodatarítói munkalehetőséget találnunk. Minden nap délelőtt végezte el munkáját, iskolája hozzájárulásával. A foglalkoztató iskolát befejezve, 6 órás munkaviszonyban alkalmazták D. K.-t az irodatarítói munkakörben. Leszázalékolását az édesanya kérésére az iskolát követően azonnal elindítottuk. Az OOSZI vizsgálat szerint D.K. 100%-ban elvesztette munkaképességét. Munkaviszonyának második évét követően az őt alkalmazó céget felszámolták, így D. K.-nak az utolsó között felmondtak. Új munkalehetőséget kellett keresnünk számára, azzal a hátránnyal, hogy nem igazán értette meg azt a helyzetet, hogy megszokott munkahelye megszűnt. Nagy nehézségek árán sikerült számára egy öregek otthonában 6 órás takarítói munkát találnunk. Édesanyja közben nagyon beteg lett, több hétig intenzív osztályon fektült, és maradandó károsodással, fokozott leépüléssel távozott a kórházból. Jelentős családsegítésre volt ebben az időszakban szükség. Ebben a zaklatott állapotban kellett (lassan, mint családfenntartót) az új munkahelyre bevezetnünk, betanítanunk. Az öregek otthonában több-kevesebb sikerrel 7 hónapig dolgozott, majd közös megegyezéssel eljött. Ezalatt édesanyja állapota állandósult, és ha nem is lett jobb, de megszokottá vált. Emellett az első munkahelyhez való kötődés görcse is oldódott. Ekkor K.-t nagyon intenzív munkapróbára vittük, hogy felrázzuk, feljavítsuk munkához való hozzáállását, felfrissítsük motivációját. Heti 4 nap vittük különböző munkahelyekre dolgozni, csináltunk vele egyéni programokat, szereztünk ruha és élelmiszer segélyeket, újból bevontuk klubtagjaink közé. Végül az egyik csokoládégyárban úgy éreztük, rátaláltunk arra a munkalehetőségre, mely megfelel neki. Lakóhelyéhez közel, egyműszakos, 4 órás csomagolás, selejtválogatás, esetenként szalag melletti munkák végzése lett feladata. Ez igen nagy kedvezmény volt a munkahelytől, mivel itt a 8 órás, három műszakos foglalkoztatás az általános. Betanítását igen nagy gonddal és odafigyeléssel végeztük. 2 hónapig kísértük minden nap, és csak miután minden munkafázist tökéletesen elsajátított, mindhárom műszak dolgozóival összeismertettük és elfogadtattuk, kezdtük meg a kísérés intenzitásának csökkentését. Most már 9 hónapja dolgozik munkahelyén, kisebb-nagyobb problémákkal. Az utókövetés során hetente egyszer megyünk ki személyesen munkahelyére. Várhatóan ezt a gyakoriságot még sokáig kell tartanunk. Jelenleg jól érzi magát, munkatársai szeretik, főnökei elégedettek munkájával. Heti rendszerességgel jön be irodánkba egyéni beszélgetésre, és klubunknak is stabil tagja.

V.M. 22 éves, középsúlyos értelmi sérült lány. Vele is már az iskolai évek alatt felvettük a kapcsolatot szakköreinken keresztül. Az utolsó iskolai tanévben az un. Munkahelyi gyakorlat programunkon részt vett, így 4 különféle munkatípusban ismerhették meg. Szorgalmas, rendkívül kedves lány. Az iskolát követően szeptemberben azonnal sikerült számára megfelelő állást találnunk. Egy idősek napközi otthonában, ebédosztásban, konyhai munkákban, takarításban kisegítőként fogadták. Az első évre sikerült elintézni, hogy közhasznú dolgozóként alkalmazhassák. Szerencsére annyira elégedettek voltak teljesítményével, annyira megszerették, hogy nem jelentett gondot, hogy az egy év leteltével normál dolgozó státuszba átvigyék. V.M. a Dolgozók Klubjának már harmadik éve tagja. Jelenleg hetente egy alkalommal jár szociális munkásunkhoz beszélgetni. Ezt az teszi szükségessé, hogy megkezdte késleltetett kamaszkorát, annak minden problémájával együtt. Édesapja időközben balesetet szenvedett, leszázalékolták, és az alkoholhoz menekült. Az emiatt sokasodó családi problémák is nehezítik helytállását munkahelyén. Mivel alapítványunk dolgozói V.M. munkahelyén ebédelnek, így napi kapcsolatban állunk vele és munkatársaival is egyaránt.

B.R. 21 éves enyhe fokban értelmi sérült és részképesség zavarral küzdő lány. Problémás család. Értelmiségi édesanyja, akit férje a gyermek születését követően elhagyott. Egyedül nevelte fel két gyermekét. Rendkívüli mértékben igyekszik magához láncolni mindkét gyermekét, áldozatnak érzi magát. Az édesanyjával együtt keresett fel minket B.R. azzal a kéréssel, hogy segítsük munkába állását. Már három éve otthon magányosan él. Az első nagy feladat az volt, hogy kicsit kivonjuk édesanyja kontrollja alól. Erre kiváló alkalmat biztosított a közös ügyintézés, az egyéni programok és az, hogy be tudtuk vonni klubunkba, ahol a sorstársi közösségben rendkívül jól érezte magát. Az édesanyjáról történő leszakadás elősegítését a munkapróbák követték. Sok gyenge pontot találtunk nála, de mindemellett reálisnak láttuk normál munkahelyen történő elhelyezkedését. Egy kertészetben alkalmazták volna (ő is élvezte a munkát), csak arra kérték minket, hogy egy hónapot várjunk a hivatalos ügyintézésessel. Ez számára és alapítványunk részére nem jelentett volna problémát, azonban édesanyja tombolva keresett meg minket, hogy semmi szín alatt nem fogadja el lánya számára ezt a lehetőséget. Új lehetőséget kellett keresnünk, hiszen együttműködés nélkül semmilyen munkavállalás nem lehet sikeres. Egy szeretetotthonban találtunk megfelelő takarítói munkát. 4 héten keresztül jártunk vele együtt dolgozni. Bár munkavégzése nem volt teljesen problémamentes, de sikerült elsimítani minden gondot, és mindenki megelégedésére 3 hónapig gondtalanul dolgozott. Azonban ekkor az édesanya váratlanul újból

felhívott minket, és közölte, hogy lányát nem fogjuk kizsákmányolni, mert havi nettó 40.000,-Ft alatt nem hajlandó elengedni dolgozni, és ő már azonnali hatállyal fel is mondott lánya munkahelyén.

B.R. még próbált édesanyja parancsa ellenére klubunkba járni, ahol mindig elmondta, hogy újból szeretne munkát vállalni, azonban erre többé komolyan már nem tudtunk sort keríteni.

Ebben az esetben az édesanya mártíromsága szűnt meg lánya munkavállalásával, amit képtelen volt elviselni, így elgondolásunk szerint emiatt akadályozta meg minden esetben lánya sikerességét. Sajnos a továbbiakban nem állt módunkban ebben a részünkről megoldhatatlan helyzetben folytatni munkába állításának elősegítését.

L.A. 20 éves autisztikus fiú. Édesanyjával kerestek fel bennünket. L.A.-ról iskolája is és édesanyja is azt emelte ki, hogy nagyon jó a fiú kezűgyessége. Szerencsére igen jó kapcsolatot sikerült kialakítani a szociális munkásunknak L.A.-val, így nem volt nehéz feladat különféle munkahelyekre elvinni munkapróba céljából. A statisztikai hivatalban kiderült, hogy kicsit lassan, de pontosan és kitaróan dolgozik ügyfelünk, és viszonylag kevésbé izgatja környezetének változása, a körülötte lévő emberek mozgása. Kezűgyességét felmérni egy plüssvirág-varróműhelybe mentünk. Itt azonnal látszott, hogy kezűgyessége maximum iskolai festés szinten jó, de kezűgyességet igénylő munkához kevés. Ezt követően elvittük egy üzembe, ahol aprólékos csomagolási munkát kellett végezni. Tempója egy hét alatt nem tudta elérni a normát, és munkatársai sem nyújtottak számunkra megnyugtató közegot.

Mindezek után sikerült egy magánkönyvtészetben tökéletesen megfelelő munkát találnunk. Az elvárásoknak teljes mértékben meg tud felelni, munkatársai mind kedvesek, fiatalok, értelmesek és figyelmesek. Még csak két hete dolgozik ezen a munkahelyen, de reméljük, hosszú távon is ilyen örömteli lesz minden munkanapja.

A LAKÓKÖRNYEZET FELKÉSZÍTÉSE, A LAKÓK KAPCSOLATAI

A LAKÓKÖRNYEZET FELKÉSZÍTÉSE, INTEGRÁLÁS A TELEPÜLÉS ÉLETÉBE - A PÉCSVÁRADI LAKÓOTTHON PÉLDÁJÁN (Az intézmény 1998-ban 2mFt pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Grünhut Gábor intézményvezető; Baranya Megyei Közgyűlés Értelmi Fogyatékos Gyermekek Otthona, Pécsvárad)

NÉHÁNY SZÓ A TELEPÜLÉSRŐL, AHOL INTÉZMÉNYÜNK MŰKÖDIK

Intézményünk Baranya megyében, Péctől 20 km-re, a hatos főút mellett található. A kisváros neve: Pécsvárad. A 4500 lakosú város csodálatos természeti környezetben, a Zengő-hegy tövében fekszik. Neve a történelemből is ismert. Várában tartották fogva II. Bélát. Pécsváradon található Európa egyik legnagyobb szelídgesztenyés erdeje. Városunk kedvelt kirándulóhely nemcsak a környékbeliek, de a külföldi vendégek számára is. Mivel Baranya megyére jellemző a sok kisfalvas település, így Pécsvárad kulturális centrum is. Majdnem négyszázan járnak általános iskolájába, gimnáziumában és szakiskolájában háromszázan tanulnak. A városban zeneiskola és két óvoda is működik. Mindezek miatt, és az apró falvak munkahelyteremtő és megtartó jellege miatt Pécsváradra többen költöznek, mint amennyien távoznak. Ez természetesen hatással van a lakásárakra és a megélhetési árakra is. Pécsvárad drága vár

INTÉZMÉNYÜNK RÖVID TÖRTÉNETE

Az intézményt 1966-ban alapította fenntartóink elődje a Baranya Megyei Tanács. Az épület a város szívében a főutcán található. A század elején ezen a területen sajtógyár működött, illetve a gyáros családi háza állt. A gyár épületéből - az államosítás után -varroda lett, a családi házat a városi pénzügyőrség kapta meg. Mivel a ház kicsi és rossz állapotú volt, a pénzügyőrséget új épületbe költöztették, a házban pedig minden átalakítás és komoly javítás nélkül értelmi fogyatékos tanulókat helyeztek el. A kollégium is itt működött.

A TANULÓK ÖSSZETÉTELE, VÁLTOZÁSOK, LÉTSZÁMALAKULÁS

A kollégium eredeti férőhelyszáma 40 volt. Mivel a körülmények igen rosszak voltak, két év elteltével a fiúkat máshová költöztették, és az intézményben középsúlyos értelmi fogyatékos leány tanulókat helyeztek el bentlakással, így indult az akkori foglalkoztató iskolai tagozat. A tanulók a megye minden részéből érkeztek. Közben „kiválasztódtak” a kisegítő iskolások is. Számukra sem kollégiumi elhelyezést, sem osztályokat biztosítani nem tudtak, így ők igazán mostoha körülmények között tanultak. Osztályaik hol az általános iskolában, hol a szakiskolában, végül pedig a művelődési házban voltak. Változásokat 1989 hozott, amikor a mellettünk működő varroda tönkrement, s a megyei tanács kettőmillió forintért megvásárolta iskolafejlesztési céllal. Közben a rossz körülmények miatt a kollégiumi férőhelyek számát 30-ra csökkentették, így a tanulói létszám - átlagosan - 30 értelmileg akadályozott és 20-25 tanulásban akadályozott diákból állt. Az iskolafejlesztés elmaradt, az ellátandó feladat megmaradt, így saját költségvetésből, más támogatás nélkül a teljes nevelői gárda társadalmi munkájával kellett kialakítanunk az osztálytermeket. Erre elsősorban a kisegítő iskolai tagozat miatt volt szükség két okból: A tanulók száma folyamatosan emelkedett és a művelődési házban - melynek nem ez a dolga - nem lehetett értelmes pedagógiai munkát végezni. Be kellett hozni a tanulókat az anyaépületbe. Ez 1989 szeptemberében sikerült is. Mielőtt örülhettünk volna, új társadalmi igények merültek fel az iskolával szemben. A szülők igényelték a gyerekek hosszabb távú elhelyezését és a továbbtanulás biztosítását, így 1990-től az alapfokú képzés tíz éves, majd erre épül a kétéves készségfejlesztő speciális szakiskola értelmileg akadályozottak részére, illetve a szintén kétéves szakiskolai képzés a többiek részére.

A választható szakok: játékkészítő - bolti eladó, gombatermesztő, segédápoló

A jelenlegi tanulói létszám:

Középsúlyos értelmi fogyatékosok általános iskolája:	37 fő
Enyhén értelmi fogyatékosok általános iskolája:	28 fő
Készségfejlesztő szakiskola:	8 fő
Speciális szakiskolás:	34 fő
Összlétszám:	107 fő

1996 óta Nevelési Tanácsadó és Logopédiai Centrum is működik intézményünkben. Az ellátás 120-140 főre terjed ki. A logopédiai ellátást 5 logopédus látja el utazással, 12 falu részére.

A NEVELŐTESTÜLET

Az első tanárok természetesen általános iskolai tanárok és tanítók voltak. Közülük és a továbbtanulni szándékozó gyermekfelügyelők közül kerültek ki az első gyogyopedagógus tanárok.

A mai létszám: tanár: 24 fő; szakoktatók, asszisztensek, gyermekfelügyelők: 9 fő; gazdasági, technikai dolgozók: 5 fő.

Az állami gondoskodás valamilyen formájában részesülő tanulók és fiatalok, illetve az intézmény új feladatai: A fenntartó döntése értelmében az intézmény 1998-tól gyermekotthonként működik. Ez természetesen új feladatok ellátásával (gyámság, utógondozás) is jár, amelyeket most tanulunk. Nem minden zökkenő nélkül. Az intézményben ezelőtt is éltek állami neveltek, de a tankötelezettség végével máshová kerültek. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy tanulmányaik befejezése után - ne szépítsük a dolgot - nem volt több gond velük. Egyrészt jó volt, mert kényelmes, másrészt rossz, mert a pedagógusok és a vezetés csak felületes visszajelzést kapott munkája eredményeiről.

Szerencsére, szerencsémre a pécsváradai tantestület mindig is - elsősorban - az állami nevelteket tekintette saját gyermekének. Természetesen nem csökkentve a családból jött gyermekekre irányuló figyelmét. De tény, ha valamilyen versenyre, műsorra készülünk elsősorban az állami nevelt gyermekekre számíthatunk. Ők a mi igazi gyermekeink, így a tantestületen belül semmilyen gondot nem jelentett az a tény, hogy a fiatalok a tanköteles kor után tovább maradnak nálunk. Gondot nem, de feladatot igen. Mivel az állami neveltek idáig elkerültek tőlünk, csupán a családi háttérű fiatalok továbbtanulásával, illetve munkába állásával tördöttünk. Ebben nagyon jó eredményeket értünk el, mert 1990 óta - amióta szakiskolai tagozat működik - valamennyi végzős diákunk továbbtanult vagy munkába állt. Érdekes módon ebbéli sikerünkben nagy szerepe van szegénységünknek és rossz körülményeinknek. Mivel ezek hatására az intézmény igen nyitott, a zsúfoltság miatt lehet házon kívül oldunk meg. Így boltos tanulóink a pécsváradai ÁFÉSZ boltjaiban teljesítik szakmai gyakorlatukat, a segédápolók a Bolyi Egészségügyi Gyermekotthonban töltenek minden hónapban egy-egy hetet. Az iskola elvégzése után már többen jutottak így munkahelyhez. Rajtuk kívül 3-4 pécsi és pécsváradai vállalattal igen jó a kapcsolatunk. Ez már az új feladat ellátásában is jelentkezik, mivel két állami nevelt fiatal álláshoz jutott a Pécsi Kesztyű és Bördíszműipari Szövetkezetnél. Célunk minél több fiatal munkába állítása, tudva azt, hogy több a tanulni vágyók száma, mint az új munkahelyeké.

A gyermekotthon férőhelyeinek száma: 15, a jelenlegi létszám: 21 fő.

MIÉRT LAKÓOTTHON? Az INDÍTÁS TAPASZTALATAI

Amikor a Népjóléti Minisztérium lakóotthonokra vonatkozó pályázata megjelent, és arra jelentkezünk fenntartónk támogatásával, elsősorban nem pedagógiai megfontolások vezértek bennünket. Egyszerűen arról volt szó, hogy a zsúfoltságból jó körülmények közé kívántuk helyezni nevelteink egy részét. A Soros Alapítvány pályázatára is azért jelentkezünk, hogy támogatásukkal állami nevelt fiatalok életkörülményeit javítsuk. A lakóotthon tehát kitörési lehetőség számunkra. Hogy miért lakásokat választottunk családi házak helyett? Ebben már van szerepe a pedagógiának is, de döntő szerep még itt is a pénzé. Mint már jeleztem, Pécsvárad drága város. A pályázaton elnyert támogatásból és az önrészből a városban nem lehet jó helyen lévő, jó állapotú házakat venni. És itt jön a szakma. Mit jelent a jó hely? Ne legyen távol az iskolától, mivel a tanuló napjában akár többször is visszatér oda (szakkör, klubfoglalkozás, korrekciós nevelés). Közel legyen a busz a munkába járónak. Mit jelent a jó állapot? Lehetőleg évekig ne kelljen komoly összeget költeni az épületre.

Összkomfortos legyen, de ne legyen drága a fenntartása sem. Fenntartónk - szakmai véleményünk kikérése mellett - tizenkét pályázatból választotta ki azt a két lakást, ahová remélhetőleg hamarosan költözködhet a tizenkét fiatal.* (1999. májusában költöztek be a lakók a megvásárolt két lakásba. Azóta a további kitagolás céljára az intézmény családi házat is vett.)

Miért pont ezek a lakások? A lakások teljesen újak, összkomfortosak. Az iskola mellett található, tehát a legsérültebb fiatal is egyedül közlekedhet. A buszmegálló 50 m-re, a vasúti pályaudvar 200 m-re van. A munkába járás megoldható. A lakások - véleményem szerint - jobban integrálnak, mint a családi ház. Családi ház vásárlása esetén fennáll a gettószódás veszélye. Az emberek egyszerűen elkerülik a fogyatékos emberek házáét. A lakások - négylakásos lépcsőházzal van szó - esetében kivédhetetlen mindenki részére a társas kapcsolatok kialakítása és gyakorlása. Ez a nehezebb út, de a fiatalnak erre van szüksége. Ezen a ponton szükséges beszámolnom arról, miként reagáltak a lakók vásárlási szándékunkra. Megállapítható, hogy más dolog növendéket látni, és meghatottan tapsolni évenként egy-két alkalommal a városi rendezvényeken, s megint más elfogadni azt, hogy egy lépcsőházban élnek velük. Fogyatékos - cigány - állami gondozott, ez ma még sok a magyar

társadalomnak.

Így az első feladat már meg is van: elfogadtatni a fiatalokat. Nagyon nehéz és sok függ a dolgozóktól.

MIT VÁRUNK A LAKÓOTTHONOKTÓL?

Először is jobb életkörülményeket. Sikeresebb társas kapcsolatokat a családon belül élők között, a partner lakóotthonokkal és a szomszédokkal. Új, az intézeti keretek között nem működő szocializációs formák elmélyülését (vendégváras, vendégségbe készülődés, családi ünnepek megtartása).

Intézményünk több éven át összesítette három megye fogyatékosokat oktató iskoláinak a Günzburg-féle Pedagógiai Analízis és Curriculum (PÁC) állapotfelmérő kérdőív adatait. A kérdőív négy területen méri a fogyatékosok teljesítményét (elemi kognitív képességek, szabadidős tevékenység, szocializáció és önkiszolgálás). Különösen nagy az állami gondozottak lemaradása. Talán segít a lakóotthon. Természetesen a tanulásban is fejlődést várunk. Különösen a háztartási ismeretek és a gazdálkodás területén.

TOVÁBBLÉPÉSI TERVEINK

Reméljük, hogy a lakóotthonok beváltják reményeinket. Szeretnénk valamennyi állami neveltünket kiköltöztetni. Olyan képzési módokat kívánunk nyújtani, amely lehetővé teszi munkába állításukat, s minél önállóbb életvezetésüket. Ezért - Pécsvárad város rendezési tervével összhangban - részt kívánunk venni abban a tervezett lakásépítési folyamatban, amelyben a mostani lakóotthonok folytatásaként garzonlakásokhoz jutnának a fiatalok. E célból együttműködünk a város gyermekjóléti szolgálatával az utógondozói hálózat kiépítésén. Mivel gazdagabbak továbbra sem leszünk, terveink megvalósítása céljából pályázatok írásával továbbra is zaklatni kívánjuk a Soros Alapítványt, s minden más jóindulatú segítőt.

A LAKÓKÖRNYEZET FELKÉSZÍTÉSE, INTEGRÁLÁS A TELEPÜLÉS ÉLETÉBE (A Lámpás'92 Közhasznú Alapítvány 1999-ben 3 éves futamidővel 9mFt pályázaton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól a szakmai munka minőségének javítására az általuk működtetett lakóotthonokban. *(A szerkesztő)*)

(Makrai Józsefné intézményvezető, Lámpás '92 Közhasznú Alapítvány - Göd)

A LAKÓK KIVÁLASZTÁSA, FELKÉSZÍTÉSE

A lakóhely kiválasztásánál elsődleges szempont azoknak a sérült embereknek a szükséglete, vágya, igénye, múltja (hovatartozása), akik számára a lakóotthont tervezzük. Az előkészítő szakaszban már tudnunk kell, hogy a sérült fiatal akarja-e, választja-e ezt a lakóformát, szeretne-e itt élni, tetszik neki, vagy sem. Különböző szakemberek, más módon közelítik meg ezt a problémát. Vannak, akik a lakóotthoni lakhatási formát nem szabadon választható lehetőségnek, hanem jutalomnak tekintik, kognitív teljesítményhez, életkorhoz, anyagi feltételekhez kötik. A potenciális lakókat válogatják, szelektálják, „megméri” - kihelyezik, integrálják -, tehát ugyanúgy kényszerpályára szorítják, mint annak előtte.

Pedig az otthonteremtés a lakás kiválasztásával kezdődik. Mindannyian megtervezzük, megálmodjuk leendő lakóhelyünket. Eldöntjük, hogy hol, kivel, és milyen körülmények között szeretnénk élni, nincs ez a sérült emberek esetében sem másként. Ameddig egy sérült ember nincs a „helyén”, nem fog elfogadhatóan viselkedni és addig a sikeres adaptáció is lehetetlen. Nem ad magáról olyan képet, amit a szomszéd is szívesen lát és elfogad.

A környezet felkészítése tehát, a lakók kiválasztásával, felkészítésével kezdődik. A kiválasztás ebben az esetben azt jelenti, hogy a lakó tevélegesen is részt vehet az otthonteremtésben, az ezzel kapcsolatos döntésekben választási, mérlegelési lehetősége lehet.

A MEGISMERÉSTŐL AZ ELFOGADÁSIG

Segíti a beilleszkedést ha a leendő lakók a környéken már megfordultak, látták, ismerik őket. Az elfogadás első lépcsője a megismerés. Mivel a fogyatékos emberek nagy része, zárt intézetekben, szegregáltan él, az átlag embernek alig van ismerete, tapasztalata erről a problémáról - ellenben féltelmei vannak - és nem tudja, hogyan viselkedjék, ha sérült emberrel találkozik. Ha visszagondolok a saját pályámra, én is 23 éves koromban kerültem először kapcsolatba egy Down-szindrómás kisgyermekkel és családjával, felnőtt értelmi fogyatékosokkal addig nem is találkoztam.

Az elmúlt évek tapasztalatait azt mutatják, hogy ebben a helyzetben a kísérő (segítő) sokat tehet, mintát ad, utat mutat, híd lehet a sérült ember és környezete között. Hosszú út vezet a megismeréstől az elfogadásig, a barátságig, a kölcsönös megbecsülésig. Az elfogadás az esetek nagy részében zökkenőmentes. Ha már több ízben találkoztak a település lakói velük a postán, ha rendszeresen odajárnak istentiszteletre, közértbe, gyógyszertárba, mielőtt a lakóotthon megnyitná kapuit, már befogadta lakóit az adott település. Jó ismerősök, vásárlók, ügyfelek lettek, kedves színtestek a lakóközösségnek.

A LAKÓK MEGJELENÉSE, VISELKEDÉSE

Fontos, hogy sérült lakóink viselkedése, külalakja ne hagyjon kívánnivalót maga után. Ami feltűnő, bizarr, az erősíti a stigmákat, tehát nem megengedhető.

Emlékszem még az intézeti sétákra, amikor tízen, tizenötön indultunk el, sokszor cél nélkül bolyongtunk a környéken. Szokatlan látványt nyújthattunk, mivel az intézet ruharaktárában, a közös szekrényekben nehezen találtunk, méretre, színre, fazonra megfelelő ruhadarabokat. Ráadásul télen előkerültek a piros, kötött sapkák, fehér bojttal, és ezt nem csak a 20 éves hordta, de a 60 éves idős néni is kénytelen volt ezt viselni. A példa nem egyedülálló. A múlt évben Gánton töltöttem pár napot. Az utcán szembejött velem egy idősebb férfi, női kabátban, nagy rózsaszín sálal tekert a nyaka köré. Először megijedtem tőle, de aztán rádöbbenem nem kell félni, valószínű, hogy a környéken működik egy szakosított szociális otthon, onnan jött sétálni ilyen öltözetben az idős férfi.

Lakóink esetében célszerű a normalizáció konzervatív irányvonalait követni. Legyen minden és mindenki átlagos, visszafogott, kerülni kell, ami feltűnő, hivalkodó. Azokkal az emberekkel szemben, akiket környezetük tagjai maguktól eltérőnek tartanak, téri és szociális távolságot építenek ki - hangsúlyozta Wolfensberger, a normalizáció filozófiájának kiemelkedő képviselője.

A LAKÓK ÉS ÉLETKÖRÜLMÉNYEIK, NAPIREND

Ha a lakóink imázsát javítani kívánjuk, ügyelni kell, hogy ne a különbségeket, hanem az azonos dolgokat hangsúlyozzuk köztük és a többi ember között.

A lakás- és életkörülményeknek el kell érni az átlag színvonalat, lényeges, hogy a lakók életstílusa, napirendje se térjen el a környezetétől. Lehetőleg járjanak el otthonról, legyen napközbeni elfoglaltságuk, munkahelyük, járjanak foglalkoztatóba, képzésre, átképzésre, életritmusok legyen hasonló a szomszédokéhoz.

Ha ezeket a szempontokat figyelembe vesszük, és lakóinkat megfelelően felkészítjük a minőségében más életvitelre, úgy érzem sokat megtettünk azért, hogy a környezet befogadja az új lakótársakat.

A LAKÓKÖRNYEZET FELKÉSZÍTÉSE

Alapítványunk gyakorlata azt mutatja, hogy engedély kérés, bejelentés a szomszédsággal kapcsolatban a beköltözést megelőzően szükségtelen.

Alkotmányunk XII. fejezete szavatolja az alapvető emberi jogokat, a 70/A. § kimondja, hogy az embereknek bármilyen hátrányos megkülönböztetését a törvény szigorúan bünteti. Úgy érzem a sérült embernek is joga van ott lakni ahol szeretne, és tegye ezt minden egyéb köztéttség nélkül.

Én és a családom, már többször cseréltünk lakást, volt eset, hogy új szomszéd költözött mellénk. Megelőzően senki nem kérte ki a véleményünket, nem kérdezték, hogy elfogadjuk-e, ezt a helyzetet. Volt olyan lakótelepi szomszédom, aki a későbbiekben sem kívánt bemutatkozni, de még a köszönésünket sem fogadta.

Az épek és sérültek arányára természetesen vigyázni kell. Nem célszerű ugyanabban a faluban több lakóotthont is létrehozni, vagy ha mégis, ezek ne legyenek egymás mellett, hanem a településen szétszórva. Ha egy közösség befogad 8-10 sérült embert, lehet, hogy 20 fő befogadására már képtelen. Előnytelen, hogyha a fogyatékosok aránya egy adott lakóterületen meghaladja a lakosság 0,5-1 % - át.

Segíti a beilleszkedést a lakóotthonban, ha helybéli segítőt választunk, vagy alkalmazunk valakit a közvetlen szomszédságból, így az elfogadtatásban őt is érdekeltté tesszük, ráadásul ismeretségei révén lakóink is új lehetőségekhez jutnak, a helyi közösségi életbe is bekapcsolódhatnak.

A lakókörnyezet felkészítésére az adaptációra, természetesen más utak is vannak. Nem minden szervezet, alapítvány gondolkodik egyformán erről a kérdésről.

A Down Alapítvány panel programjában nagy hangsúlyt kapott, hogy a ház lakói, minél hamarabb elfogadják sérült lakótársaikat. A fogyatékos fiatalok presztízsének emelése érdekében a lakásavató ünnepségre ismert közéleti személyiségeket hívtak meg, ünnepelt színészeket, énekeseket. A ház lakói nem kis megdöbbenéssel fogadták a népszerű, sikeres emberek látogatását. Az alapítvány tapasztalata szerint ez az esemény katalizátorként hatott, a szomszédság próbált azonosulni a látott, elfogadó mintával.

BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉS

Sérült lakóink elfogadása, befogadása csak az első lépéseket jelenti, mivel célunk később is megtartani a kialakult jó szomszédi viszonyt és folyamatosan békében élni a település vagy a ház lakóival. Ha konfliktus adódik lakóink viselkedése miatt (tiszteletlen volt, kiabált, hangoskodott, káromkodott stb.) segítségük visszaállítani a békét. Célszerű elmesélni valami hasonló történetet, példát az épek világából. Ez szokott segíteni. „Tudom, hogy milyen borzasztó ez, nekem is volt éveken keresztül egy szomszédom, aki folyton veszekedett, kiabált, bántotta a családját, pedig ő ép és egészséges ember volt.” A bakonykúti lakóotthonban nagyon jó a viszony a falu idős lakói és a mi fiataljaink között. Eleinte bizalmatlanul, gyanakodva fogadták az ottlétüket, de mivel látták, hogy jó fizikumú, barátságos, segítőkész fiatalok hamar elfogadták őket. Lakóink most füvet nyírnak a faluban, fát vágnak, segítenek a termények betakarításában és a falu meghálálja jó szándékukat. Gyakran hívják őket külön munkákra is, cserébe ellátják őket, finom falatokkal, süteményekkel, befőttekkel.

Más településeken is jól működik ez a fajta egymást segítő kapcsolat. Mindenhol jól megállják sérültjeink a helyüket.

Természetesen nekünk is vannak nehézségeink, a környezet elfogadásáért „meg kell dolgozni”, folyamatos odafigyeléssel, törődéssel érhetjük el és tarthatjuk meg már elért eredményeinket.

A TRÉNINGLAKÁSBAN ÉLŐ LAKÓK INTÉZETI ÉS INTÉZETEN KÍVÜLI KAPCSOLATAI(Az intézmény 1997-ben 451.100,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő)

(Benkő Kónya Józsefné intézményvezető; Baranya Megyei Közgyűlés Értelmi Fogyatékosok Rehabilitációs Intézménye, Szigetvár)

Szeretnék beszámolni tréninglakás-programunk sikereiről és buktatóiról. Fontosnak tartom elmondani, hogy a felkészítés és a kiválasztás mind az intézeti, mind a saját tulajdonú tréninglakás esetében ugyanaz volt. (Vásároltunk ugyanis lakóink kérésére ingatlant, lakótelepen.) Lenne több gondozottunk is, akinek anyagi helyzete lehetővé tenné, hogy lakást vásároljunk részükre, de részben egészségi állapotuk, részben érzelmi labilitásuk miatt nem merjük vállalni, hogy önállóan éljenek az intézmény falain kívül.

Intézetünk és fiataljaink életében is jelentős változást hozott a tréninglakásba való kiköltözés.

Miért éppen tréninglakás?

Cél: nap mint nap gyakorolni, bizonyítani azt, hogy intézetünk fiataljai képesek beilleszkedni a lakótelepi környezetbe; ill. a velük szemben fellépő előítéletet oldani.

A tréninglakásba költözést tájékoztató előzte meg azzal kapcsolatban, hogy hogyan fogadják a lakók az intézetből kiköltözőket.

Fiataljaink fogadtatása közömbös, kissé idegenkedő volt. Kérésként hangzott el a szomszédok részéről, hogy a lakásba villanytűzhelyet szereltesünk, mivel tartanak a gázrobbanástól. (Ennek magyarázta, hogy előzőleg történt gázrobbanás a lépcsőházban.)

A kiköltözött lakók kapcsolatait külön vizsgáljuk az intézeti és a saját tulajdonú tréninglakásokban.

AZ INTÉZETI TULAJDONÚ TRÉNINGLAKÁS LAKÓI

A lakók közül egy cselekvőképességet korlátozó, egy kizáró gondnokság alatt áll.

A lakásban élők szerződést kötöttek az intézetvezetővel. A szerződés pontosan tartalmazza azokat a normákat, amelyeket a lakásban lakóknak be kell tartaniuk. Mindezt a lakók értelmi szintjéhez igazodva velük megbeszéltük.

A szerződés lényeges pontjai:** (A szerződésre vonatkozóan mondottakat érdemes összevetni Makrai Józsefné e kötetben szereplő A lakók jogai és kötelezettségei, Nagy György Miklósné: A tarhosi Egyesített Gyógypedagógiai és Gyermekvédelmi Intézet programjának bemutatása, benne a lakóotthonok helyzete, valamint a Viták és Műhelymunka tapasztalatai-ban összefoglaltakkal.)

- A tréninglakás lakója tudomásul veszi, hogy idegen személyt (gondozott társ, családtag, barátok, stb.) a lakásban átmeneti időre sem szállásolhat el.

- A vendégfogadási időt (szombaton és vasárnap 10-18 óráig) betartja, a vendég fogadással a lakótársak nyugalalmát, otthoni programjait, pihenését nem zavarja. - Ha a vendégfogadás során az előbb említett feltételektől el kívánna térni, azt előre jelzi az intézetvezetőnek vagy a vezető pedagógusnak, csak azok engedélyével lehetséges a vendégfogadás módosítása.

- Az intézmény felé a lakók albérleti díjat fizetnek, a rezsiköltség az intézményt terheli. Jelenleg a tréninglakás albérleti díja 7.500,-Ft.

- Munkahelyük, foglalkoztatásuk továbbra is az intézet keretén belül történik.

- Az intézetben külön térítés ellenében étkezést vehetnek igénybe.

- A tréninglakás lakójának figyelemmel kell lennie a lépcsőházban lakó többi lakótársra. Olyan magatartást köteles tanúsítani, hogy az intézet lakóival szemben még rendszerint fennálló előítéleteket ne fokozza.

- A tréninglakás lakója vállalja, hogy lehetőségeihez képest továbbra is részt vesz az intézmény által felkínált közös munkában, aktív bekapcsolódásával segíti az intézmény sport- és kulturális tevékenységét.

Az intézeti tréninglakásban lakó négy személy (1995. február 1-én költözött ki az első pár) napi kapcsolatban áll azóta is az anyaintézettel és az intézmény dolgozóival. Az egymás között időnként kialakult feszültségeket pedagógusaink segítségével sikerült megoldani. Mivel alapjában véve mind a négyen barátságos, udvarias fiatalok, előre köszönnek a lépcsőház lakóinak, néhány szomszédal személyesebb kapcsolatot is sikerült kialakítaniuk. A közvetlen szomszédok néha meglátogatják őket, ők is voltak már a szomszédoknál névnapra köszöntőre. A lakótelepi ház lakói befogadták őket. Erről kérdőíven is igyekeztünk tájékozódni (lásd melléklet).

Néhány válasz a kérdőív egyik kérdésére: Hogyan ítéli meg őket, betartják-e a közösségi együttélés szabályait?

- „Szerintem aranyosak, közvetlenek, ha gondjuk van, kérdeznak.”

- „Rendeseek, nem szólnak ha én hangosabb vagyok.”

- „Láttam lépcsőházat takarítani őket.”

- „Köszönnek, beszélgetnek.”

Az új ismerősök esetleg nem kívánatos hatását kiküszöbölték azzal, hogy engedély nélkül senki sem tartózkodhat a lakásban rajtuk kívül, így ma már nem zaklatják őket a szekták, a kisebbségi közösségek képviselői, hajléktalan szállók lakói, stb.

A SAJÁT TULAJDONÚ LAKÁS LAKÓI

A testvérpár mindkét tagja cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt állt. Az intézetvezetőtől adaptációs szabadságot kaptak. Az adaptációs szabadság ideje 6 hónap volt, amit újabb 6 hónappal meghosszabbítottunk. Ezt követően a gondnok kérésére 1997 novemberében a testvérpár gondozását megszüntettük. A testvérpár mellé 3 alkalommal párkapcsolatban élő intézeti társakat költöztettünk ki, akik 1-2 hónap múlva visszakérték magukat az intézetbe.

Mi volt az ok? Az intézeti társak albérleti szerződést kötöttek a testvérpárral, a gondnok tudtával és beleegyezésével. Az albérleti szerződés sarkalatos pontja, hogy az albérleti díj ugyanannyi volt, mint az intézeti lakásban + a rezsiköltség megfelelő hányada. Ez havonta 3.000-4.000,-Ft különbözetet jelentett az intézeti lakásban élőkkel szemben. Néhány hónap elteltével a testvérpár életében megjelent a tulajdonosi szemlélet. Igyekeztek kihasználni intézeti társaikat, utasították őket, stb. A testvérpár életében felbukkantak a rokonok, új ismerősök, akik igyekeztek kihasználni az önálló lakás előnyeit. Az intézmény felé jelzések érkeztek, hogy a testvérpár nem tartja be a közösségi együttélés alapvető normáit: hangoskodnak, züllött egyének járnak hozzájuk látogatáiba, nem zárják be a lépcsőházajtót, hajnalban járnak haza, közben hangoskodnak, stb.

A tulajdonosi szemlélet, valamint az új barátok és rokonok befolyása következtében megváltozott kapcsolatuk az intézmény dolgozóival is. Sokszor kritikátlan megjegyzést tettek az élelmészre, bomlasztották a munkahely légkörét, stb. Saját elhatározásukból felmondták a munkaviszonyt az intézetben. Nem jártak dolgozni, csavarogtak. Próbáltak munkahelyet keresni maguknak az intézményen kívül, ami természetesen nem sikerült. A törvények következtében árvjáradékukat kézhez kapták, így a barátokkal együtt sikerült minden jövedelmüket 1-2 hét alatt felélni. Bútorikat eladták, stb. A gondnok csak annyit tudott megtenni, hogy számláikat a nála lévő takarékbetétkönyvből fizette. A gyámügy és a gondnok megkeresésére 1998 decemberében nappali foglalkoztatásra szerződést kötöttünk a testvérpárral.

A szerződés főbb pontjai: Az intézmény biztosítja a munkavállaló nappali foglalkoztatását. Napi kétszeri étkezést (reggeli, ebéd) biztosít térítési díj ellenében. A munkavállaló köteles minden nap munkahelyén megjelenni. Távolléte okáról köteles a műhely vezetőjét értesíteni. A nappali foglalkoztatásban részt vevő köteles az intézmény házirendjét betartani.

A testvérpár egyik tagja 1 hónapos munkaviszony után ismét visszatért előző csavargó életmódjára. Sajnos a barátó befolyását nem tudtuk kiküszöbölni. A testvérpár másik tagja bejár az intézetbe dolgozni. Együttélési problémák még vannak vele, de sokat fejlődött, visszatalált ahhoz az életmódhoz, viselkedéshez, ami a lakás vásárlása előtt jellemezte.

Tulajdonképpen rájött, hogy a barátok, ismerősök, rokonok csak ki akarják használni őket.

A MAGUNK SZÁMÁRA LEVONHATÓ TANULSÁGOK

A kihelyezett lakók életében fontos, hogy a régi intézmény támaszt jelentsen, megvédje őket a társadalom bizonyos rétegeitől.

Ha saját tulajdonban lévő lakásban laknak többen, a tulajdonos és társai is, vigyázni kell arra, hogy a lakótársakkal megmaradjon a partnerségi viszony, és a tulajdonos ne éljen vissza a lakástulajdonosi jogaival a többiek kárára.

Biztosítanunk kell, hogy visszajárjanak az intézménybe dolgozni, mivel környékünkön munkahely részükre nincs, munkahely hiányában félő, hogy egésznap csavarogni fognak, és könnyen kihasználhatóvá válnak.

Összegezve úgy érzem, programunk megvalósítható, fejleszteni is kell, de a jelenlegi társadalmi körülmények nem támogatják kellően a program bővítését.

MELLÉKLET

KÉRDŐÍV

1. Hogyan fogadták a hírt, hogy intézeti gondozottak fognak a házban lakni?

- szimpatikus volt

- empátia
 - közömbös
 - ellenszenves
2. Tiltakoztak-e valamilyen módon, hogy intézeti gondozottak a házban lakjanak?
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?
3. Közeledtek-e az új lakókhoz, próbálták-e befogadni őket?
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?
4. Hogyan ítélik meg őket, betartják-e a közösségi együttélés szabályait? (hangos rádiózás, tévzés, zajos életmód, stb.)
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?
5. Részt vesznek-e a közösségi terhek viselésében? (lépcsőház-takarítás, lakógyűlés, takarékos életmód)
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?
6. Hogyan értékeli őket:
Beilleszkedtek-e a közösségbe?
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?
- Problémát okoznak-e a lakótársak életében?
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?
7. Változott-e a véleménye amióta megismerte őket?
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?
8. Az intézeti lakók közeledtek-e a ház lakóihoz?
- igen
 - milyen módon?
 - nem
 - miért nem?

A LAKÓK KAPCSOLATAI A SZÁTOKI LAKÓOTTHONBAN(Az intézmény 1998-ban 672.500,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Gálik Erika diákothon-vezető; Százszorszép Általános Iskola és Diákothon, Szátok)

Intézményünk Nógrád megyében helyezkedik el és 1958 óta végez nevelő-oktató munkát értelmi fogyatékos gyermekekkel. Az iskola mellett működik egy 60 férőhelyes diákothon. A diákothon feladata, hogy otthont adjon a nálunk állami gondoskodásban lévő gyermekeknek és biztosítsa a távol élő vagy nem megfelelő családi háttérrel rendelkező gyermekek tankötelezettségének teljesítését. A széles korhatárú, koedukált intézményegységben tehát együtt nevelkednek a családi háttérrel rendelkező, hétközi kollégiumi ellátást igénylő gyermekek, az állami gondoskodás alatt állókkal. Céljaink: Neveltjeink és gondozottaink számára olyan speciális élettér, programok, foglalkozások és felügyelet biztosítása, mely lehetővé teszi a harmonikus személyiségfejlődést, növeli az esélyegyenlőséget, hatékonyan segíti a társadalmi integrációt. Ezen célok megvalósítására, valamint az életszerű nevelésre egy diákothonban csak igen korlátozott mértékben van lehetőség. 1997-ben gondoltunk először a változtatásra és 1998. január 1.-től kialakítottunk egy lakóotthont az akkori Népjóléti Minisztérium pályázatán nyert összegből, valamint fenntartói, saját alapítványunk és a Soros Alapítvány támogatásával. A lakóotthonban fiatalok, állami gondozott növendékeinket helyeztük el. (Jelenleg 7 fő lakja a házat, maximum 9 férőhelyes.)

A lakóotthon kialakításával céljaink a következők:

- Az intézményi lét oldása, családi modell felé való törekvés.
- A kisközösségek együttélési normáinak, szokásainak elfogadtatása, a közösségen belüli megtanulása.
- Azon feladatok és technikák megismertetése, megtanítása, illetve szokások kialakítása, melyeket a későbbi időben saját lakóhelyükön, háztartásukban alkalmazhatnak. (Az épülethez kert is tartozik, melynek művelése a lakók feladata. A kisállat-gondozás, valamint a háztartási munkák elvégzése szintén az ő feladatuk.) Az előző pontokban felsorolt feladatok elvégzése számos frusztrációs élmény kompenzálására is szolgál, s ezzel kiegyensúlyozottabb személyiségű fiatalok társadalmi rehabilitációját kívánjuk szolgálni.

A LAKÁSOTTHON FŐBB JELLEMZŐI

A lakóotthon az intézménnyel azonos településen, Szátokon található, egy 100 m²-es összkomfortos, 3 szobás családi ház, kerttel, melléképületekkel.

Jelenleg 7 fő állami gondoskodásban részesülő, tanulásban akadályozott (más sérültség nélküli), speciális szakiskolában

tanulmányokat folytató lakója van. Életkoruk: 16-18 évesek, 4 lány és 3 fiú. A lakásotthon vezetése és költségvetése nem különül el a diákotthonétól, a lakók anyagilag nem járulnak hozzá a lakás működtetéséhez. A családi házból foglalkoztatott segítők száma 4 fő. 1 megbízott lakásotthon-vezető és három gyermekfelügyelő, mindannyian főállásúak. A kiköltözött lakók kiválasztásának szempontjai: azon állami gondoskodásban lévő tanulók, akik szakiskolai tanulmányokat folytatnak tanulmányaik teljes idejére, illetve nagykorúságuk, esetleg utógondozásuk idejére. A segítők kiválasztásának szempontjai: azok a gyermekfelügyelők kerültek ki a lakásotthonba, akik sok éves gyermekfelügyelői gyakorlattal rendelkeztek, és a lakók személyesen kötődtek hozzájuk. Személyes példaadásuk, gyermekszeretetük, gyakorlati ismereteik (háztartási, állattartási, kertészeti ismereteik) garanciát jelentenek a hatékony munkára.

A diákotthonban lakókra jellemző, hogy idejük csaknem egészét egy adott, zárt környezetben töltik el és életük fő tevékenységei, így a kapcsolatépítésük is egy helyre korlátozódik, így lakóink is régi ismerősei voltak egymásnak, több esetben sok éve osztálytársak voltak, így jó ismerősként, sőt barátként költöztek új, közös otthonukba. A közösen megoldandó feladatok, közös céljaik, az új tervek szövése méginkább összekovacsolta őket, sokkal inkább tudnak közösen, egymással és egymásért tevékenykedni. Az együttlakás, a sok közös munka, valamint szabadidős tevékenység azonban néha nem várt konfliktusokat is kivált. Ezen problémák kezelése nem mindig sikerül a lakóknak egymás között, sokszor szükség van a felügyelők segítségére. Sok-sok beszélgetést, egyéni bánásmódot, de leginkább gyengédséget, türelmet és szeretetet igényelnek. Ez jellemzi leginkább a segítőkkel való kapcsolatukat is. A legtöbb fiatal bizalommal van a ház dolgozóihoz. E jó kapcsolat kialakításához több út vezetett.

Szép hagyományai vannak az ünneplésnek, az ünnepeknek, melyek közül kiemelkednek az egyházi ünnepek, a fiatalok névnapjai és születésnapjai. Az ezekre való közös készülődés, a vendéglátás, egymás megajándékozása, mind-mind lehetőség arra, hogy „családdá” formálódjanak, egymáshoz közelebb kerüljenek. De a közös kirándulások, az együtt tanulás, a közös munka, játék, szórakozás is mind közösségformáló tevékenységek, és a ház lakói élnek is ezen lehetőségekkel. A családi házból élők nem szakadnak el a diákotthonról. Ezt indokolja a közelség, a testvéri és baráti kapcsolatok ápolása, a közös rendezvények. Látogatásai, és az intézet dolgozóinak (leginkább a vezetőinek) a látogatásai napi rendszerességűek. Szívesen járnak, és mi szívesen látjuk őket bármikor. Néhány lakó esetében a lakóhelyváltás nem ment zökkenőmentesen. Eddig a diákotthon nyújtotta számukra a biztonságot, az állandóságot, s talán ezt kicsit veszni látták, valamint félelem az ismeretlentől egyes esetekben megnehezítette a költözést. Eddigi tapasztalataink azt mutatják, hogy a költözést alapos felkészítésnek kell megelőznie. Az új lakóformát azonban vonzóvá tette számukra a nagyobb önállóság, a lazább kontroll, a kisebb függőség.

KÜLSŐ KAPCSOLATOK

Lakóink mind a heten speciális szakiskolába járnak, így naponta utaznak egy közeli városba Balassagyarmatra, ahol a szakiskola található. A napi utazás és az új környezet lehetőséget biztosít új ismeretségek kialakítására, új barátok szerzésére. Az eddigiek azonban azt mutatják, hogy bár jól beilleszkedtek az új környezetbe, de egy-két tanuló kivételével nem élnek a „szabadság” lehetőségével, tartós kapcsolatok nem születtek, a tanítás befejeztével hazajönnek és inkább itthoni kapcsolataikat, barátságait ápolják. A lakók közül családi kapcsolata egyetlen lánynak van a hét személy közül. Ez a kapcsolat is sajnos megszűnni látszik, hazautazásai egyre ritkábbak, eddigi jó kapcsolata a testvérel úgy tűnik megszakadt. A többi fiatal esetében a kapcsolattartás nagyon esetleges (évente egy látogatás vagy levél), vagy pedig egyáltalán nem létezik. Pedig ezek ápolása, vagy a kapcsolat újrafelvétele további életútjuk szempontjából fontos lehet. Alakok igényeik, illetve lehetőségeik szerint ehhez a segítséget megkapják.

KAPCSOLAT A FALU LAKÓI, A SZOMSZÉDOKKAL

A lakásotthon kialakítása előtt nem szóltunk előre a szomszédoknak (talán nem tartottuk fontosnak), de szerencsére tevékenységünk ellen senki nem emelt kifogást. Köszönhető ez talán annak, hogy Szátok egy igen kis település (500 fős) és a falu számos családjának kapcsolata van, vagy volt az intézettel. Nálunk dolgozik vagy dolgozott egy-egy családtag, így ismerik és elfogadják gyermekeinket, jó szomszédi vagy ismerősi kapcsolatot építettek ki a ház lakóival. Megnyilvánul ez a közvetlen beszélgetésekben, egy-egy disznótoros kóstolóban. Leginkább a beindulásakor, de többen máskor is látogatást tettek a fiataloknál. A lakásotthon működésének ez az elfogadás és jó viszony alapvető feltétele.

A lakók hivatalos ügyeik intézésében még igen önállóanok. Személyi okmányaik beszerzéséhez, egyes hatóságokkal való kapcsolattartásban sok segítséget igényelnek. Ezen a téren olyan ismeretek szükségesek, melyekkel ez idáig még nem rendelkeznek, de elsajátításuk feltétlenül szükséges.

Befejezőképpen a következőket szeretném még elmondani:

E program nálunk 1998. januárjában indult el, így még alig több mint egy éves múlttal rendelkezünk. Eredményeink, ha nem is túl látványosak, de azt gondolom, vannak, s az elkövetkező időben saját és mások tapasztalatait felhasználva kívánunk továbbhaladni a megkezdett úton. Az új gyermekvédelmi törvény is módot ad a folytatásra. A lakásotthonos modell bővítése adhat leginkább lehetőséget céljaink elérésében, egyre több fiatal élhet majd emberibb, családiasabb keretek között.

AZ INTÉZETTŐL A FOGLALKOZTATÓ HÁZIG VEZETŐ UTAK ÉS MŰKÖDŐ KAPCSOLATOK

(Takács Irméné igazgató-főorvos; Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Napraforgó Szakosított Otthona, Gara)

„... AZÉRT VAGYUNK A VILÁGON, HOGY VALAHOL OTTHON LEGYÜNK BENNE.”

(Tamási Áron)

A nagylétszámú intézmények negatív környezeti és pszichés hatásaival valamennyien tisztában vagyunk. Sajnos, a legutóbbi ideig ezen intézménytípus volt az egyeduralgó nemcsak a gyermekvédelem, hanem a szociális ellátás területén is.

Intézményünk, amely 300 fő középsúlyos és súlyos testi és értelmi fogyatékos, valamint halmozottan sérült gyermek- és felnőttkorú tartós, bentlakásos ellátását végzi, 40 éves múltat tekint vissza. Jelentős a száma azoknak, akik életük során egyik intézetből a másikba kerültek és 15-16 éves korukig 5-6 intézetet, esetleg nevelőszülőket ismertek meg.

A hátrányos helyzetű, beteg, sérült gyermekek számára - az egészséges társaikhoz hasonlóan - ezek a hányattatások mindig újabb és újabb törést - legtöbbször visszaesést - jelentenek az addig elért pszichoszomatikus és mentális fejlődésben. A bármilyen sérüléssel és/vagy testi fogyatékosággal élők számára nagyon fontosak azok a stabil pontok, kapaszkodók, a már

megszerzett ismeretek, amelyekre számíthatnak, alapozhatnak és tovább építkezhetnek. Meghatározó a szerepe a jól ismert, megszokott környezetnek, az érzelmi, személyes kapcsolatoknak a társakkal és a felnőttekkel egyaránt.

A Garai Egészségügyi Gyermekotthonban - mai nevén: Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Napraforgó Szakosított Otthona - a kiscsoportos lakóotthon létrehozásának gondolata először 1991-ben merült fel, szinte egyidőben azzal, hogy intézményünk partnerkapcsolatot alakított ki egy németországi intézménnyel, ahol szintén fogyatékos, halmozottan sérült gyermekekkel és fiatalokkal foglalkoznak. Az évente lebonyolított cserelátogatások, tapasztalatszerzések megerősítették, segítették terveink, elképzeléseink kialakítását, így került sor 1994 áprilisában - egy korábban üres tetőtér beépítésével - egy 20 férőhelyes egység átadására. Itt a lakók - induláskor még fiúcsoport - skandináv típusú bútorokkal berendezett, 3-4 ágyas szobákban nyertek elhelyezést, saját, jól felszerelt főzőkonyhával, ebédlővel, nappalival, nővérszobával, és a szükséges vizesblokkal rendelkeztek. A tetőtéri részlegben, amelyet rövid időn belül Hiltonnak neveztek el a többi osztály dolgozóit, az oda került gondozottak nagyon hamar megtanulták a napirendet, feladataikat és meglepő módon a korábban erőszakosan rongáló is fokozottan óvták a szép környezetet és aktívan részt vettek a további díszítésben, takarításban vagy a virágok gondozásában.

Kétségtelen, hogy az új lakók kiválasztásánál elég szigorú feltételekhez kötöttük a bekerülést, például önellátás, önkiszolgálás, kommunikáció bizonyos foka szerepelt az elvárások között. Ez a csoport jelenleg is kiemelkedő színvonalon látja el szakmai feladatait, az ott dolgozó 5 fő gondozónővel, a lakók teljeskörű bevonásával közösen végzik csaknem az összes házimunkát: mosást, vasalást, takarítást, időnkénti sütés-főzést, mosogatást.

Az egység kiscsoportos lakóotthonos formában, az intézményen belül, de mégis a lehető legnagyobb önállósággal működik. Egy igazán derűs, kellemes hely az intézményen belül, amely minden ottlakót és dolgozót, látogatót jó érzéssel tölt el, éppen ezért a vendégeknek is mindig szívesen megmutatjuk.

1993 szeptemberben-októberében az intézet vezetése részéről felmerült egy alapítvány létrehozásának ötlete, gondolata. Erre az elsődleges motivációt az jelentette, hogy túlságosan merevnek és szűknek éreztük azokat a lehetőségeket és kereteket, amelyet a kötött költségvetésből gazdálkodó intézménystruktúra nyújtani tudott számunkra. Hiába voltak a jó ötletek, elképzelések, lépten-nyomon falakba és korlátokba ütköztünk, ezért kerestünk kitérési pontokat.

A gondolatot a tett követte, és 1994 januárjában létrejött, majd májusban bejegyzésre került a „Jelenünkért és Jövőnkért Alapítvány”, Gara, Köztársaság u. 1. székellyel.

Még abban az évben, szeptemberben megkezdődött az alapítványi Foglalkoztató Ház felújítása, átalakítása. Ez az épület az intézettel ötháznyira található, kétszintes, tetőtér-beépítéssel, gazdasági épületekkel, udvarral, nagy kerttel és 14 fő lakónak ad kényelmes, barátságos otthont.

A nagylétszámú intézettel az első út a tetőterre vezetett - az intézeten belül egy ismerős, biztonságos helyet jelentett -, de itt nem álltunk meg, hanem továbbmentünk és a második úttal kiléptünk a kapun és elindultunk a falu felé. Így 1994 őszén rendelkezésre állt egy alkalmasnak látszó épület, nagyjából a szükséges pénz is biztosított volt, ötletekben, fantáziában nem szenvedtünk hiányt, így beleugrottunk fejest a mélyvízbe, ugyan úszni csak annyira tudtunk, hogy a víz felszínén maradjunk. A négytagú kuratórium három hölgytagja egymást segítve és biztatva irányította és ellenőrizte az építkezést, intézkedett a bútorok, berendezések megrendeléséről, beszerzéséről.

Szakmailag nagyon fontosnak tartottuk, hogy a leendő lakók már az első perctől kezdve megismerjék, és magukénak érezzék a házat. Éppen ezért már a bontási, építkezési munkálatokba is bevontuk őket. Nagy örömmel mentek ki naponta dolgozni a „saját házukhoz” (pl. vakolat levereése, bontott téglá tisztítása, talicskázás, törmelékcsállítás, stb.).

A leendő lakók kiválasztásának legfőbb szempontja volt, hogy elsősorban olyan személyek jöhetnek szóba, akiknek családi kapcsolataik, hozzátartozóik nem voltak, illetve velük a kapcsolatot egyáltalán nem tartották, így soha nem laktak családi házában, nem volt saját otthonuk. A lakójelöltek menetközben ismerkedtek meg a házzal, kifejezték azzal kapcsolatos véleményüket, érzelmeiket, szándékaikat, így érlelődött meg, alakult ki a beköltözők csoportja, akik 1995 decemberében birtokukba vették az épületet, az 5 fő dolgozóval együtt.

Természetesen ekkor még nagyon sok feladat volt hátra, az alapos nagytakarítás, tereprendezés, díszítések. Láthatóan izgalommal, de mégis nagy örömmel telt el az első félév, még az intézettel való szervezeti, működési és gazdasági függésben. A lakók naponta többször önállóan vagy kísérettel bejártak az intézetbe és mi is rendszeresen hosszabb-rövidebb időt töltöttünk náluk. Megbeszéltük a problémákat, megterveztük a várható feladatokat, pl.: kertművelés, állattartás. Természetesen mindez a lakók bevonásával történt. Könnyebbé tett az a tény, hogy a 8 fiú a tetőtéri csoportból került ki, és ők már kellő tapasztalattal, tudással, önállósággal rendelkeztek a házimunkák, az együttélés szabályai vonatkozásában. Meglepő és furcsa volt először számunkra, hogy hat leány is velük fog lakni, akik különböző osztályokról kerültek ki, és korábban csak felületesen ismerték egymást.

Nem volt könnyű feladat a segítők kiválasztása. Önkéntes jelentkezőkből - akiknek száma furcsamód alig haladta meg a szükséges létszámot - választotta ki a kuratórium a leendő dolgozókat. A ház vezetői állására pályázatot írtunk ki.

Nagy türelemmel, odaadással, a feszültségek és a konfliktusok folyamatos kezelésével formálódott, alakult ki a segítők és a lakók közössége. A csoportból két leányt különböző pszichés, magatartási problémák miatt hosszas próbálkozás után végső megoldásként vissza kellett helyezni az intézetbe, és helyükre másik két leány került ki. Érdekesen alakult a segítők helyzete, mert a beindulástól számított két éven belül a teljes létszám kicserélődött. A Foglalkoztató Ház vezetője pedig 1996. július 1 -től látja el feladatait és bízunk benne, hogy még nagyon hosszú ideig számíthatunk rá, hiszen nagyon fiatal.

A Foglalkoztató Ház 1996. július 1.-től már szervezetenként, működésében és gazdálkodásában teljesen önállóan - az intézménytől függetlenül - alapítványi formában működik, amelynek felügyeletét, irányítását, ellenőrzését a kuratórium látja el. A ház lakóinak többsége különböző formában fenntartja kapcsolatait az intézettel, pl. a napi ételszállítás, műhelybejárás, úgyiratok küldése, moslékszállítás, vagy a számára kedves nővér rendszeres látogatása. Ugyanakkor az intézeti gondozottakat folyamatosan vendégségbe hívják, 4-5 fős csoportokban, vasárnap délután és mindig készítenek számukra valami finom meglepetést.

A Foglalkoztató Ház beindítását követően rövid időn belül nyílt napot tartottunk, az intézet dolgozóit, hozzátartozóit, a község vezetőit, lakóit, az intézeti gondozottak szüleit, hozzátartozóit részére. A látogatók reakciója időnként meglepő volt és rendkívül vegyes érzelmeket váltott ki bennünk. Pl. „Nekünk nincs ilyen szép lakásunk.” „Kár ezeknek ilyen szép drága bútor, berendezés.” Elismeréssel és sajnos némi irigységgel társultak a megnyilvánulások, és gyakran hangot is adnak ennek egyes vendégek.

A község lakói előtt korábban sem voltak ismeretlenek az intézet gondozottai, mert intézményünk nagyon hosszú idő óta nyitott, a gondozottak rendszeresen kijártak a faluba, a sportpályára, az iskolai tornaterembe, templomba, esetenként a boltokba.

Emiatt olyan irányú aggályaink nem voltak, hogy a lakosság nem vagy csak nehezen fogadja be őket bizalmukba, barátságukba. Érdekes módon alakult a helyzet a Foglalkoztató Háznál, mert a „jó-szomszéd” az idős házaspár - Kati néni és Lőrinc bácsi -, akiket korábban nem ismertek, míg a „rossz-szomszéd” a volt intézeti gondozónő és családja

- akik közül többen is dolgoztak intézményünkben hosszabb-rövidebb ideig. A lakókat adottságaiknak és képességüknek megfelelően bízunk meg különböző önálló feladatokkal, így elmennek az orvoshoz, fogorvoshoz - esetleg társukat elviszik -, gyógyszerértára, postára, esetleg boltba bevásárolni.

Ezen kéréseknek rendkívül nagy örömmel és magabiztossággal tesznek eleget, és az elvárásoknak megfelelően elvégzik azt. Természetesen van néhány olyan lakó is, aki csak irányítással, ellenőrzéssel és elsősorban a házban és a ház körüli teendőkből képes feladatokat végezni. Mindenkire személyre szabott, egyéni bánásmódot kell alkalmazni, és ennek megfelelően kell az elvárásokat megfogalmazni. Segíteni a gyengét, a rászorult, de megkövetelni és elvárni az arra képes lakótól, hogy maximálisan vegye ki a részét az elvégzendő munkákból, feladatokból. A segítők feladata megtanítani, de nem helyettük elvégezni a házimunkákat vagy a ház körüli teendőket. Közösen dolgozni, pihenni, szórakozni, megosztani az örömet és bánatot egymással, és kellemes hangulatban kikapcsolódni, eltölteni a napot.

TERVEINK, ELKÉPZELÉSEINK A JÖVŐRE NÉZVE

- Az intézetben belül 2 x 20 férőhelyes lakóotthon kialakítása, a program folytatása, amelyhez rendelkezésre áll 2db, egyenként 300 m² üres padlástér. Ez a program a fenntartó támogatása esetén, valamint különböző pályázatok útján valósítható meg.

- Egy önálló kézművesműhely kialakítása, külön épületben, az intézet és a Foglalkoztató Ház közelében, a községben. Ide kerülne a szőnyegszövő, díszpárna- és lábtörlőkészítő műhely, valamint a kosárfonás. Ezen épületben mintatermet, továbbá pihenő-társalgó helyiséget, étkező-konyhát, vizesblokkokat is tervezünk.

- Új kiscsoportos lakóotthon megtervezése, építése, ahol az önálló életvitelre részben képes, alkalmas lakók nyernének elhelyezést. Számukra biztosítanánk a nap két-három órájában megfelelő szakemberellátást, akivel megbeszélhetnék a problémáikat, segítséget, tanácsokat adna a problémák megoldásában. Ezen kívül folyamatosan elérhető segítő, a jelenlegi Foglalkoztató Ház műszakban lévő dolgozója állna rendelkezésre.

Természetesen megfelelő előkészítést, részletes szakmai program kidolgozását igényli ez a minőségileg új ellátási forma. A jelenlegi feladatainkhoz, terveink előkészítéséhez, valamint a kiscsoportos lakóotthon vezetője és segítői részére feltétlenül fontosnak tartjuk a képzésben, továbbképzésben való részvételt. Ennek lehetőségeiről, formáiról kérünk tájékoztatást, támogatást a konferenciát szervezők részéről.

A fentiek is azt bizonyítják, hogy a nagylétszámú intézményekből történő kihelyezés kiscsoportos lakóotthonos egységekbe a fogyatékos, sérült emberek számára humánus, emberközpontú elhelyezést, ellátást biztosít. Továbbá sokkal szélesebb lehetőségeket, feltételeket nyújt az önállóság kiteljesedéséhez is.

ÉRTÉKEK, JOGOK A LAKÓOTTHONBAN

ÉRTÉKEK A KISCSOPORTOS LAKÓOTTHONBAN (Az intézmény 1996-ban 40.000,-Ft, 2000-ben 800.000,-Ft pályázati úton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól programjai megvalósításához. (A szerkesztő))

(Mezeiné Sánta Klára igazgató; Fővárosi Önkormányzat Értelmi Fogyatékosok Otthona, Zsira)

Az értelmi fogyatékos fiatalok és felnőttek számára biztosított szakosított szociális ellátás keretében tartós bentlakásos intézmények újításán, átalakításán, a kitagolás megvalósításán dolgoznak a szakemberek. A fogyatékos személyek esélyegyenlőségéről szóló 1998. évi XXVI. törvény nevesíti a lakóotthont, mint a korszerű gondozás alapintézményét. A lakóotthoni ellátási forma azonban ennél sokkal hosszabb múltra tekint vissza. A Fővárosi Önkormányzat Értelmi Fogyatékosok Otthonában Zsirában a lakóotthoni program hét éve indult. Az intézmény területén belül 6, az intézmény falain kívül 8 személy vesz részt a kitagolási programban. Programjainkat az akkori Népjóléti Minisztérium anyagilag támogatta. Az idei évben ismételtelen nyertünk pályázatot a Szociális és Családügyi Minisztériumtól, immáron a negyedik lakóotthon beindítására. A lakóotthon jelenti az első lépést az önállóság megteremtése felé. Ezzel együtt számos érték jelentkezik, ezeket az értékeket tiszteltetben kell tartani és ezen értékek mentén kell dönteni. Lakóink nem adták fel azt a vágyukat, hogy életüket aktívan éljék, életük egy-egy szakaszát tervezzék, vágyaik és kívánságaik szerint. Ezek a vágyak fogalmazódtak meg részükről, amikor jelentkeztek a kiscsoportos lakóotthon programra. Cselekvőként kívántak beavatkozni saját életükbe, tudtak és akartak különbséget tenni a számukra kínáló lehetőségek között. Ezért is választották a megmérettetést. A kiválasztás, vagy megmérettetés az intézmény háziarendjében megfogalmazottaknak megfelelően történt. A sok jelentkezőből nyolc fő lett a kiválasztott és egyben boldog lakója az 1996-ban átadott kiscsoportos lakóotthonnak. A házba költözéssel szabadságot is kaptak, mely a körülményeik alakításában és saját életük formálásában teljesebbé ki. A szabadság ajándék és teher is egyidejűleg, melyre gyorsan rájöttek.

A családgondozó feljegyzéséből idézek: „Megkezdődtek a hétköznapiok sok-sok buktatóval, nehézséggel. Meg kellett tanulni egyedül hajat mosni, ruhát mosni, vasalni, porszívózni, port törölni, felmosni, mosogatni, ablakot tisztítani, konyhai gépeket kezelni (tűzhely, mikro, robotgép, automata mosógép, szárítógép), balesetet elkerülni, tűzvédelmi szabályokat betartani, ugyanakkor jó közösség kialakítására törekedni.” A fáradságos házimunka, mely 192m²-es lakásra és 600m²-es konyhakertre korlátozódik és a hozzá társuló szabadság sokszor mérlegre került. A felelősség megosztása helyett a saját felelősség is előjött, hiszen a reggelit és vacsorát éthordóban kellett páronként szállítani. A saját felelősség riasztó lehet, amikor ezt naponta vállalni kell. De rájöttek arra, hogy ez egy olyan életforma, amely hosszú távon biztonsággal jár, a felelősségvállalást pedig meg lehet és meg is kell tanulni. Felmerült kérdések: Miért és kiért is teszem tulajdonképpen?

Megtegyem-e ezt a dolgot?

Ki mondja, hogy tegyem meg?

Egyetértek-e, ha megteszem?

Vagy azzal értek egyet, ha nem teszem?

A lakóotthon-vezetőnek világosan jelezni kellett, hogy ő a felelős az új közösségért, de csak akkor tud segíteni, ha a lakók maguk végiggondolják, milyen segítségre van szükségük, illetve a feszültségeket hogyan fogják kezelni.

Mi az elfogadható és mi az elfogadhatatlan viselkedés a családban? „Aki pedig nem akart, vagy nem tudott a közösségbe beilleszkedni, az visszament az otthonba... Volt, aki helytelen magatartásáért került vissza, mert nem felelt meg sem a házszabályban leírtaknak, sem a közösen kialakított normáknak. A három év alatt négy lakó távozott, illetve jött. A jelenlegi létszám egy év óta ugyanazon lakókból áll. Ez nagy eredmény, erre nem csak mi vagyunk büszkék, hanem ők is.”

A fluktuáció nem fogható úgy fel, hogy a közösség kizárta vagy kitaszította egy-egy tagját, mert gyakran harcoltak értük, de érzésük szerint a távozók a „kiszállást” választották. Számukra az intézménybe való visszatérés megkönnyebbülést okozott. A felelősségvállalást feladták, de ezzel a nagyobb szabadságot is. Kérdés ismételtelen, hogy még egyszer vállalkoznának-e egy ilyen lehetőségre? Ez a kérdés összefügg az előkészítéssel és azzal is, hogy a második, harmadik lakóotthon benépesítésekor már volt példa, tehát nem teljesen ismeretlenre kellett vállalkozni.

KIALAKULT-E KÖZÖSSÉG?

A közösségen belül valamennyi interakció szövevényes kapcsolatokon keresztül megy végbe, a lakók nemcsak funkcionálisan viszonyulnak egymáshoz. A közösségben minden bizalmas, otthonos, kizárólagos együttlét, eleven organizmus. Bizalmas, otthonos, ez nem szorul bizonyításra, hisz a családgondozó feljegyzései folyamatosan ezt tükrözik. Tudnak dönteni nem csupán a mára vonatkozóan, hanem holnapra és a jövőre is, tehát hosszú távra és hatékonyan, olyan értékek alapján döntenek, melyek a társadalmi elvárásoknak megfelelnek. A közösség állandó mozgásban van, mindig történik valami, ebben a történetben a lakó egyéni előrehaladása, fejlődése a közösség érdeke is.

A CSOPORT, A KÖZÖSSÉG FEJLŐDÉSÉNEK LÉPÉSEI

A kiscsoportos lakóotthonra jellemző a korlátozott létszám (max. 10 fő). A csoporttagok kiválasztása után (külső személyek a választók) személyes kontaktusban élnek. Céljuk az együttlét. Kölcsönösen függnek egymástól, ezért kölcsönösen segítik egymást. A csoporttagok között állandó a kommunikáció, kapcsolatok alakulnak, létrejönnek a szerepek és normák. A kiscsoportos lakóotthon akkor válik igazi csoporttá, amikor a csoportképzés fázisait megjárva a csoportban kialakul határainak elkülönülése és saját csoportlétének tudata (a „mi” tudat). A csoporttá válásnál az egyéni fejlődés kulcsfogalom, mely nélkül a kiscsoportok lakóotthona nem kiscsoport és nem otthon.

Tudnunk kell, hogy a lakóotthoni életformával egyéni fejlesztést akarunk elérni, amelyben a szükségletek feltárása és kielégítése, az ehhez szükséges készségfejlesztés és tanulás, az együttműködés, az egymásért érzett felelősség és szolidaritás valósul meg cselekvésen keresztül. A cselekvés saját magunk önépítésére szolgál, a közösségi cselekvés - önmaguk behatárolt lehetőségeinek kitágítása, megsokszorozása. Ezen elméleti okfejtést a gondozótól vett idézettel igazolom: „Nagyon szeretik az esti beszélgetéseket, ilyenkor „lepakolják” lelki terheiket. Megbeszéljük, értékeljük úgy, hogy senki ne sérüljön, de mindenki gyarapodik általa. Ilyenkor lehet korrigálni a helytelen értelmezéseket, valós és vélt sérelmeket. Meg lehet beszélni a következő nap feladatait (mindenkinek képessége szerint), a pénzbeosztást, kinek mi fogyott el (sampon, fogkrém, stb.), mit kell vennie, ki kivel vitatkozott a munkahelyén. Elmondják, hogy mit kellene csinálni másnap (gombvarrást, javítást, nagytakarítást). Ilyenkor mindenki önként vállal feladatot képessége szerint. Lényeg az önkéntesség. Senki sem marad ki, mert az önérzete nem engedné, hogy lemaradjon, esetleg lazsáljon. Ezek az esti meghitt, jó hangulatú beszélgetések tanították meg beszélni a beszédhibásokat, a hallgatókat, a félénkeket. Ilyenkor olyan kellelmesen vannak együtt, együtt éreznek, mindennek az az eredménye, hogy a munkahelyen is összetartoznak.”

Hallgatóimra bízom, hogy döntsenek, családszerű formáció, kiscsoport vagy közösség jött létre, vagy esetleg mindhárom összegyúrásából valami új.

Kollégáimat és engem is foglalkoztatnak a bentlakásos intézményekben uralkodó vagy fellelhető, esetleg kialakítandó értékek, ebből következik, hogy azt is megvizsgáltuk, hogy a lakóotthonban élőknel melyek a domináló értékek, a gondozónak mely értékeket kell tiszteletben tartani és milyen értékek mentén kell döntéseket hozni.

- Meggyőződésünk, hogy a kiscsoportos lakóotthonban élők képesek közösen cselekedni.
- Minden lakó hordoz valamit, amihez ért - ami a lakóotthon számára hasznos - ez felszínre hozható és fejleszthető.
- A kölcsönös támogatással megvalósíthatók azok a feladatok, amelyek túl nagyok vagy túl sürgősek ahhoz, hogy egy egyedülálló személy kezelni tudja azokat.
- Szocializáció révén a közösség bizonyos értéket olt tagjaiba.

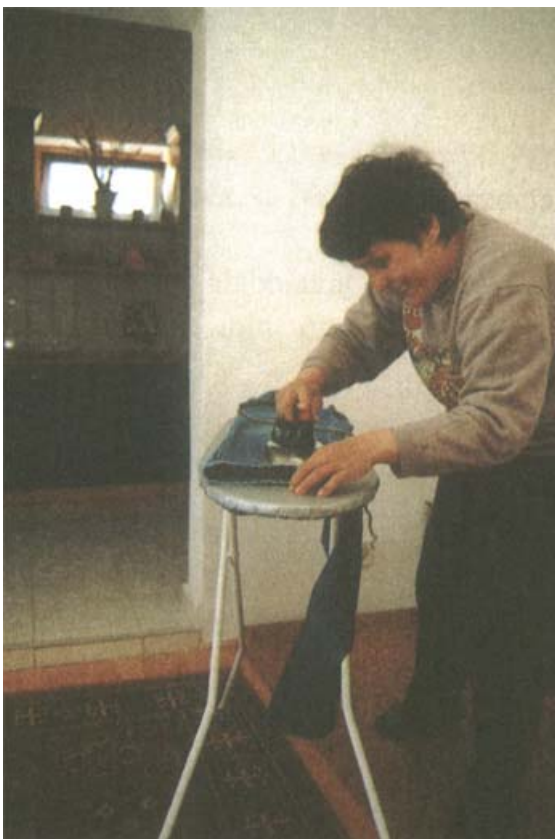
A GONDOZÓ

- tiszteletben tartja minden lakó méltóságát,
- fontosnak tartja, hogy saját életét ki-ki cselekvően alakítsa,
- szükségesnek tartja az önbizalom erősítését,
- egyensúlyt teremt a szabadság és a felelősségvállalás között,
- bízik abban, hogy a lakó élete végéig fejleszthető, alakítható,
- bátorítja a szolidaritást,
- tisztában van a rajta nyugvó felelősséggel és az emberekre gyakorolt hatásukkal, ezért megbízhatónak, tiszteletre és bizalomra érdemesnek kell lennie.

Kialakult immáron a lakóotthonban egy nem merev szabályrendszer, mely kemény három év konfliktusainak, kompromisszumainak és egymás iránti elköteleződéseknek végső összegzését jelenti.

„Szerintük a gondozóházban élni rang, kitüntetés, érdem, amit ki kell érdemelni, és meg kell becsülni. Segítik egymást, pillanatnyilag nem tudnának más lakókat elképzelni maguk körül, mint jelenlegi társaikat. Velük már baráti, „testvéri”, családias kapcsolat alakult ki.”

A LAKÓK JOGAI ÉS KÖTELEZETTSÉGEI (A Lámpás' 92 Közhasznú Alapítvány 1999-ben 3 éves futamidővel 9mFt pályázaton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól a szakmai munka minőségének javítására az általuk működtetett lakóotthonokban. (A szerkesztő))

(Makrai Józsefné intézményvezető; Lámpás '92 Közhasznú Alapítvány Egyesített Intézményei, Göd)

AZ ÁLLAMPOLGÁRI JOGOKRÓL

Mielőtt a lakóotthonban élő sérült lakók jogait, kötelezettségeit próbáljuk körüljárni, szólni szeretnék az általános állampolgári jogokról. Még ma sem egyértelmű mindenki számára, hogy a sérült embert az épekkel teljesen megegyező jogok illetik meg. Ezt a jogot országunk alkotmánya (1949. évi XX. törvény) szavatolja, továbbá az Emberi Jogok Európai Egyezménye (1993. évi XXXI. törvény) deklarálja. A törvény magába foglalja az ember (akár sérült ember) jogát a

- szabadságra,
- személyi biztonságra,
- a magántulajdonra.

Továbbá kimondja a törvény, hogy minden embernek joga van arra, hogy magán és családi életét, lakhatását, levelezését tiszteletben tartsák.

Az 54. §. (1) rögzíti, hogy minden embernek veleszületett joga van az emberi élethez, az emberi méltósághoz.

Az 54. § (2) bekezdés pedig törvénybe foglalja, hogy senkit nem lehet kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak, büntetésnek alávetni.

70/B pont kimondja a jogot a

- munkához
- pihenéshez, szabadidőhöz, a

70/D pont a lehető legmagasabb szintű testi, lelki egészséghez,

a 70/E pont a szociális biztonsághoz fűződő jogot mondja ki.

Az ENSZ Emberi Jogok Nyilatkozatának I. cikkelye az alábbiakat tartalmazza: „a fogyatékos személynek ugyanolyan alapvető jogai vannak, mint országa és életkora minden más polgárának”

JOGOK ÉS MINDENNAPOK A LAKÓOTTHONBAN

A JOGOK SÉRÜLÉSE

Aki sérült embereket ellátó intézetben vagy lakóotthonban dolgozik, vagy csak ismeri működésüket, azok számára nyilvánvaló, hogy a fent említett jogok naponta sérülnek.

Sérülnek a jogok, amikor

- a fogyatékos embert intézetbe utalják, esetleg megkérdezése, beleegyezése nélkül,
- indokolatlanul korlátozzák cselekvésében, nem engedik dönteni, választani, saját életét alakítani,
- munka és más tartalmas elfoglaltság nélkül, unalmasan tengeti napjait,
- kapcsolattartását családjával, barátaival korlátozzák, szigorú keretek közé szorítják (pl.: látogatás csak minden hónap

második vasárnapján van),

- felbontják a leveleit,

- büntetésből rácsos ágyba teszik, vagy egyéb kényszerintézkedést alkalmaznak.

Ezt a felsorolást sajnos még sokáig lehetne folytatni.

Sok esetben nem rossz szándékról, vagy öncélú erőszakról van szó, csak egy elavult konstrukcióról, a bevett szokások mechanizmusairól, melyek már szinte maguktól működnek, méghozzá úgy, hogy senki nem gondolja át következményeiket, közvetlen, vagy közvetett hatásait.

Munkatársaim 6 hónappal ezelőtt egy nagy létszámú intézetben tettek látogatást. A házigazdák készségesen végigvezették őket a házon, megmutatták a gondozottak lakószobáit, majd eljutottak a betegszobába. A fiatal ápoló kérés, kérdés nélkül kitakarta a beteget, mivel szerette volna megmutatni az illető decubitusát (felfekvésből eredő kisebesedés). Munkatársaim tiltakoztak, mondták, hogy takarja vissza, mert nem kíváncsiak rá, valószínűleg a sérült embert ez kellemetlen helyzetbe hozza, segíteni pedig úgysem tudnak rajta. A lelkes ápoló nem értette a dolgot, azt válaszolta csalódottan: „érdekes, ez minden látogatót érdekelni szokott”.

A LAKHATÁSHOZ FÜZŐDŐ JOG

Minden embernek, így a sérült embernek is joga van otthonra, igazi otthonra, egy olyan biztos helyre, ahová jó hazatérni. Az otthon szó fogalma a sérült emberek esetében tartalmát veszítette, leértékelődött. Minden szakember tudja, hogy a szakosított szociális otthon nem otthon a szó valódi értelmében.

Érdemes végiggondolni, hogy egy ház egy lakás mitől válik otthonná. Munkatársaimmal, hallgatókkal többször megvitattuk ezt a témát, az összeállított többoldalyi felsorolásból csak néhány gondolatot emelek ki:

Az otthon az a hely

- ami az enyém, ami magán viseli két kezem munkáját, amire büszke lehetek, amit saját ízlésem szerint alakíthatok,
- ahol jól érzem magam, ahol biztonságban lehetek,
- ahonnan elmehegetek, és ahová hazatérhetek,
- ahol ha fáradt vagyok, megpihenhetek,
- ahonnan nem tehetnek ki, nem tanácsolhatnak el egyik napról a másikra,
- ahol elfogadnak, és ahol önmagam lehetek.

Ha lakóotthont tervezünk, szervezünk, működtetünk érdemes időnként megállni, és végiggondolni, hogy az megfelel-e a fent vázolt kívánalmaknak.

A LAKÓSZERZŐDÉS

Az ép emberek esetében magától értetődő, hogy ha lakást bérelnek vagy rendszeres szociális szolgáltatást (szociális étkeztést, házi betegápolást, gondozást stb.) vesznek igénybe, mielőtt választanak, döntenének alaposan tájékozódnak, információt gyűjtenek, keresik a feltételekben, pl. az árban is a számukra legmegfelelőbbet. Majd ha döntöttek, a feltételeket szerződésben rögzítik.

Sérült lakóink esetében is hasonló elveket kellene követnünk. Lehetőséget kell adni számukra a választásra, méghozzá úgy, hogy a leendő lakót kellő információkkal látjuk el a lakóotthon igénybevételének feltételeiről, az ezzel kapcsolatos jogokról, kötelezettségekről, elvárásokról, a szolgáltatás időtartamáról (ha van, a próbaidőről is), térítési díjáról, és a várható egyéb kiadásokról.

Az 1993-ban megjelent Szociális Törvény előírja, hogy az intézet és a lakó (illetve a lakó képviselője, gondnoka) között érvényes lakószerveződésnek kell lenni. A legtöbb intézményben ez fellelhető, de felületes, sematikus, tartalma nem személyre szabott. Az érintett a legritkább esetben érti, tudja, hogy mi áll benne, nem átlátható, nem világos előtte a tartalma.

A lakhatást nyújtó szolgáltatónak lenne kötelessége magyarázni, értelmezni a lakószerveződést azoknak a lakóknak, akik egyébként képesek a megértésére, ill. olyan formában kell a tájékoztatást megtartani, hogy figyelembe vesszük a személy értelmi állapotát. Amennyiben a lakónak hozzátartozója, gondnoka van őket is megilleti a kielégítő tájékoztatás.

MEGFELELŐ MÉRTÉKŰ TÁMOGATÁS

A sérült emberek számára az integrált lakóotthoni körülmények között is biztosítani kell a megfelelő mértékű segítséget. Minden támogatás nélkül lakóotthonba kihelyezni sérült embert nem lehet. Fontos, hogy megtaláljuk a helyes arányokat. Mindenki annyi segítséget kapjon, ami jelen állapotának, képességeinek, szükségleteinek megfelel. Szakmai és emberi szempontból sem helyes, ha a lakóotthonnak nincsenek állandó segítői.

Vannak olyan intézetek, amelyek lakóotthonaiban nem alkalmaznak külön segítőket, hanem a nagy intézet ápolói, „forgó rendszerben” látják el az otthonházat. Mindig az megy, aki ráér, vagy aki éppen oda van beosztva. Az állandó változás, a különböző elvárások, módszerek nem használnak a nyugodt lakóotthoni életnek, de a lakók fejlődését, önállóságát is gátolja, bizonytalanságot szül.

Alapvetően kell rögzíteni, hogy a lakóotthon a sérült személyek otthona, nem a vezető, nem a segítő. Ennek az elvnek érvényt kell szerezni a mindennapokban.

Nem helyes, ha a segítő kopogtatás nélkül lép be a lakószobába,

- azt kedve szerint átrendezi,
- kérdés nélkül hozzányúl az ott élő tulajdonához,
- rendrakás címén kiselejtezi, kidobja a sérült ember holmiját,
- „uralja” a lakást (telerakja a saját dolgaival, kitűzi a beosztást, a gyógyszerelés rendjét, a körleveleket stb.).

Lehet, hogy a szoba, a ház rendezetlenebb képet nyújt, ha ezeket az elveket betartjuk, lehet, hogy másoknak kevésbé tetszik, de ez nem baj, a lakóotthon a sérült ember otthona.

HÁZIREND, HÁZSZABÁLY

A lakóotthonban több ember él együtt (ezeket az embereket nem fűzi össze vérségi kötelék, nem rokonai egymásnak, gyakran nem is barátok), így szükség lehet bizonyos keretekre, amelyek szabályozzák, rögzítik az együttélés feltételeit.

A házirend mindig válasz kell, hogy legyen egy jól körvonalazott igényre. A házirendet lehetőleg a lakókkal közösen készítsük el, így sokkal jobban a sajátjuknak érzik, könnyebb igazodni hozzá, kisebb terhet jelent betartani. Érdemes időnként újra átbeszélni, hiszen az újabb problémák sorozatosan jelentkező konfliktusok módosíthatják (újabb pontok kerülhetnek bele és

lehet, hogy egyes részei már érvényüket veszítették). A házirend soha ne legyen szigorú, agyon korlátozó, statikus szabályhalmozás, amit a ház vezetői, segítői a lakók megkérdezése nélkül készítettek. Konszenzuson kell, hogy alapuljon (lakók, segítőik konszenzusa), és fontos, hogy tartalmát minden érintett ismerje, elfogadja.

A HÁZIREND HELYE

A jogszabály előírja, hogy a házirendet jól látható helyre ki kell függeszteni. A mi tapasztalataink azt mutatják, ha a lakók a tartalmát ismerik, a házirendet kézhez kapják, a kifüggesztés fölösleges, szükségtelen, egyben a lakóotthon értékrendjének ellentmond. Működésünk első hónapjában az M. utcai lakóotthonban kifüggesztettük a házirendet, ami másnapra eltűnt. Az újabb kifüggesztést követően a segítő azt tapasztalta, hogy Cs. Zs. letépi a falról. Többszöri felfüggesztés és letépés után a segítségemet kérték. Cs. Zs-t megkérdeztem, hogy miért teszi ezt. Azt válaszolta: „Ez az én otthonom. Nálad otthon van házirend a falon?”

A ROSSZ DÖNTÉS, VAGY TÉVEDÉS JOGA

A lakók jogaihoz hozzátartozik a szabad döntések egész sora. Joga van dönteni az őt érintő kérdésekről még akkor is, ha feltehetően hibásan dönt. Az emberi méltóságot az adja, hogy mindenkinek joga van dönteni, joga van tévedni, hibázni is, hisz ez a tanulás, ez a tapasztalatszerzés, fejlődés alapja. Rossz vagy hibás döntések következményeiből közvetlenül is lehet okulni, de a segítő segíthet ennek az élménynek a feldolgozásában.

Mindenkinek joga van az emberi kapcsolatokra, a rossz emberi kapcsolatokra is. Gondoljuk végig, életünkben hányszor csalódtunk (munkatársainkban, barátunkban, szerelmünkben), hányszor veszünk össze, békültünk ki és hányszor kezdtünk újra egy reménytelen kapcsolatot. Lakóinkat sem kell mindentől és mindenkitől feltétlenül megvédeni. Óvni, féltetni, tanácsokkal ellátni lehet, de mindenáron megvédeni, túlvédeni nem érdemes.

PEDAGÓGIAI PROGRAM, FELNŐTTKÉPZÉS

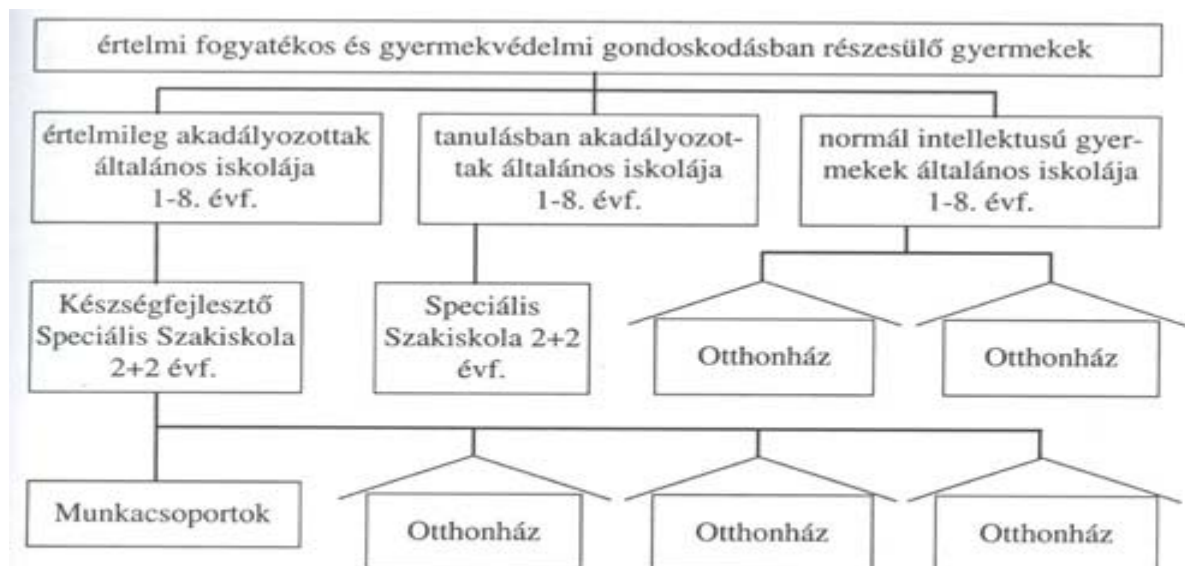
A TARHOSI EGYESÍTETT GYÓGYPEDAGÓGIAI ÉS GYERMEKVÉDELMI INTÉZET PROGRAMJÁNAK BEMUTATÁSA BENNE A LAKÓOTTHONOK HELYZETE (Az intézmény 1997-ben 4mFt pályázati úton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól programjai megvalósításához. (A szerkesztő))

(Nagy György Miklósné igazgatóhelyettes; Békés Megyei Önkormányzat Képviselőtestülete Egyesített Gyógypedagógiai és Gyermekvédelmi Intézet, Tarhos)

AZ INTÉZET BEMUTATÁSA

A tarhosi Egyesített Gyermekvédelmi és Gyógypedagógiai Intézet Békés megye legnagyobb komplex nevelési-oktatási bázisa. Tevékenységének legfontosabb területei a korai gondozástól a felnőtt korig tartó speciális nevelés-oktatás-fejlesztés. Az emberi társadalom egyik legjellemzőbb tulajdonsága, hogy tagjai nagyon sokfélék. Mind az értelmi képességeket illetően, mind a speciális tehetségek vonatkozásában nagyon sokféle ember él együtt a társadalomban. Ez a sokszínűség az emberi társadalom értéke. A mi intézetünkben a társadalmi együttélésben az emberi különbözőségek elfogadása és tisztelete nagyon fontos humanista érték.

Intézményünkben a hagyományos nevelési, oktatási szintek mellett 1997-től megjelentek az otthonházak (lakóotthonok) is. Pedagógiai rendszerünk a következő

* Az intézmény 1997-ben 4mFt pályázati úton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól programjai megvalósításához. (A szerkesztő)

Nagy intézetünknek rendkívül sok hátránya van, de mi a komplexitás előnyeit próbáltuk kihasználni.

- Előny az átjárhatóság az iskolák között minden értelemben;
- előny, hogy nagyobb esélye van az egyes gyermekeknek az optimális fejlesztési terület megtalálására;

- előny, hogy a súlyosabb fogyatékosok pozitív magatartási, viselkedési mintakövetési példákat látnak. Pedagógiai célkitűzéseinkben olyan emberi értékeket kell meghatározniuk elvárt célul, ami az intézet minden lakójára egyaránt érvényes, legyen az értelmileg akadályozott vagy nem akadályozott óvodás, diák vagy dolgozó fiatal. Nálunk ez a sokszínűség a garanciája a normalizáció érvényesülésének.

Fejlesztési tervünk az intézetben működő óvodai nevelésre épülve felöleli a magasabb szintű iskolából kikerülő fiatalokat, valamint olyan halmozottan sérülteket is, akiknek vezető fogyatékosága az értelmi akadályozottság, és ellátásukhoz az intézmény adottságai megfelelőek. A gyermekeket képesség szerinti legmagasabb fejlesztési szintjükre kívánjuk eljuttatni az egyéni fejlődésük ütemét és a már meglévő készségeket, képességeket figyelembe véve. Intézményünk célja mindazon értékek, magatartás- és viselkedésformák közvetítése, amelyek tradicionálisan örök humán értékek, kiemelten gondozva azokat, amelyek elsajátítása és gyakorlása csökkentheti a tanuló sérüléséből eredő hátrányait, hozzájárulhat ahhoz - korlátait is figyelembe véve, hogy értékes, harmonikus, egészséges, kultúrált életet legyen képes élni.

Az általános iskolai alapképzésre épül a Készségfejlesztő Speciális Szakiskola, mely 2 (11-12.) évfolyamán olyan munkafolyamatokkal ismerteti meg a fiatalot, melyek gyakorlásával az iskola elvégzése után irányítás mellett hozzájárulhat életfenntartásához, életminőségének javításához. A készségek, képességek és pszichikus funkciók folyamatos fejlesztésével lehetőséget biztosít a személyiség önállóságának, egyéni arculatának, magabiztosságának erősítésére. A tőlünk kikerülő fiatal felnőttek további segítő kísérését, utógondozását, felnőttképzését is tervezzük. Az állami gondoskodásban részesülő tanulóink életminőségének javítását családi házas elhelyezéssel biztosítjuk a felső szakaszban.

Az értelmileg akadályozottak lakóotthonainak pedagógiai programja elkészítéséhez a következő szempontokat tartjuk nagyon fontosnak:

- Ahhoz, hogy jó programot tudjunk összeállítani, ismernünk kell a nevelési előzményeket. Ez fordítva is igaz, ha az iskola látja a célt, jelen esetben az otthonháza kerületét, akkor arra tudatosan készít fel.

- Fontos a fiatalok személyiségének alapos ismerete. Tisztában kell lennünk vágyaikkal, terveikkel, hogy a segítő munkát megtervezhessük.

- Legfontosabb, hogy a vezetettől kísért, a vezetőből kísérő váljék. Megvalósítása nagyon nehéz és hosszú: a felnőttekben végbemenő szemléletváltás eredménye. E szemléletnek vissza kell hatni a minél korábbi pedagógiai munkára.

- A lakókkal le kell ülni a programot megbeszélni, együtt kell elkészíteni azt. Az ő válaszaik, igényeik feltétlenül legyenek benne.

- Az eddig eltelt életutat, az iskolai előképzettséget meg kell ismernünk. Figyelembe kell venni, hogy a készségfejlesztő speciális szakiskola felkészíti a tanulókat a felnőtt életre, az otthonháza lakásra, a felnőttként való viselkedésre. A munkahelyen is felnőttként való viselkedést várunk el és biztosítunk.

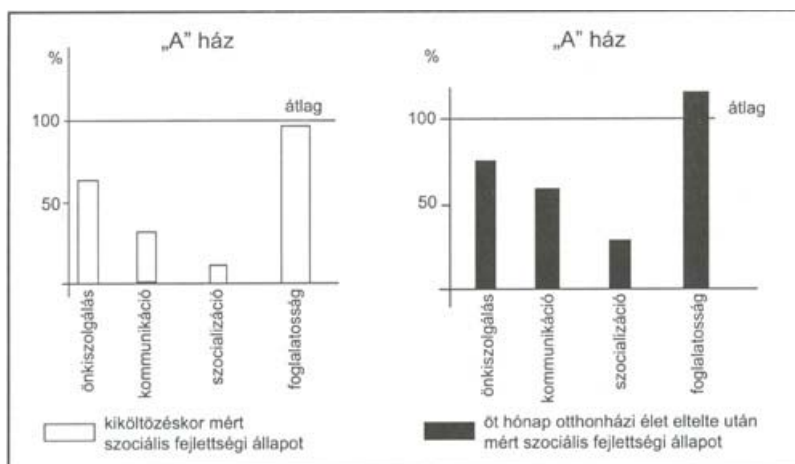
Az iskoláztatás egyes szakaszai végén, a fiatalok esetében pedig kétévenként a PAC2 felmérő segítségével rögzítjük nevelőjeink szociális fejlettségét. Ezek az adatok jó kiindulási alapot jelentenek a felnőttkori segítő munka megtervezéséhez. A lakóotthonokba történő kikerüléskor szintén minden fiatalnál elkészítjük a szociális képet.

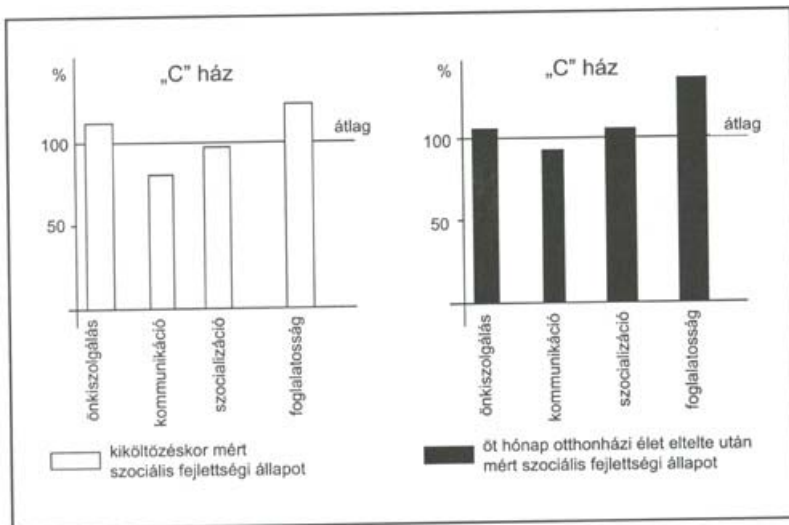
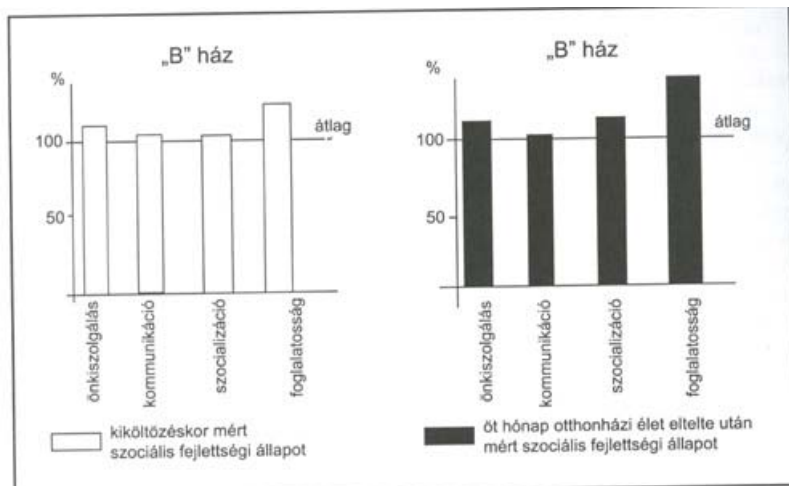
Az A-házban a kiköltözéskor a legfejletlenebb terület a „szocializáció” volt. Fokozatosan emelkedik a szint a „kommunikáció” és az „önkiszolgálás” területén. Legmagasabb szintre az iskoláztatás végén a „tevékenység” került a felmérés egyes tételei szerint.

A B-házba fiatalok kerültek. Itt legjobb a „tevékenység”, utána viszont az „önkiszolgálás” következik. A „kommunikáció” és a „szocializáció” közel egy szinten - az átlag (100%) körül - mozog.

A C-házba felnőttek kerültek. A kép az A-házhoz hasonló, csak magasabb értékekkel. A szociális kép magában hordozza a jövő feladatait, megjelöli a fejlesztendő területeket. A pedagógiai program magába foglalja a fejlesztendő területet, a feladatokat.

A lakóotthonok az értelmi akadályozottak pedagógiai rendszeréhez csatoltak. Ez nemcsak a lakók összetételét jelenti, hanem azt a kapcsolatot, ami mindent meghatároz, hogy a lakóotthonokban folyó munka tudatos fejlesztő tevékenység, azaz egy pedagógiai rendszer része. Jelenleg ezt lehet eredményként is értékelni, de semmi esetre sem végeredmény.

PEDAGÓGIAI PROGRAM

HELYZETELEMZÉS

TÁRGYI SZEMÉLYI ADOTTSÁGOK

A lakóotthon Tarhos községben családi házas környezetben helyezkedik el. A lakóház kertes, három lakószoba, ebédlő, nappali, két fürdőszoba és konyha található benne. A ház a Soros Alapítvány által a Kitagolás programban kiírt pályázaton nyert összegből került berendezésre. Férőhelyek száma: 7

AZ LAKÓOTTHON LAKÓI

Az otthonház lakói olyan értelmi fogyatékos fiatal felnőttek, akik a tarhosi Gyógypedagógiai Intézet lakói voltak. Mindannyian állami gondoskodásban ül. intézeti nevelésben részesültek. Jelenleg utógondozotti státuszban vannak. Dolgozók száma: 3 fő (2 nő és 1 férfi)

AZ ÉRINTETT LAKÓK FELKÉSZÍTÉSE A KIKÖLTÖZÉSRE

A lakóotthonba kerülő fiatalok különböző fejlesztő programokban vesznek részt, melyek az érintettek számára pozitív következményekkel járnak a későbbi integrálódást illetően.

Ezek a fejlesztések szabadidő eltöltésére irányuló programok:

- sportolási lehetőségek (atlétika, kosárlabda, asztalitenisz valamint esetenként túrázás és tájékozódási futás)
- néptánc és társastánc
- lehetőség mezőgazdasági, kertészkedés!, barkácsolási és konyhai tevékenységekre

- az egészség megóvása, a prevenció érdekében folyamatos egészségmegőrző programot nyújtunk

Ún. próbaotthonban történő 40 órás komplex tréning után látni fogjuk, hogy ki és milyen mélységű önismerettel rendelkezik.

Kiderül az is, milyen viszony van a lakótársak között. A felkészítések alatt látni fogjuk, mennyire tudják egymás másságát, fogyatékoságát megérteni, elfogadni és segíteni, valamint egymás értékeit elismerni.

A tréningen megkíséreljük a vágyakat és lehetőségeket összhangba hozni, a jövőképet kialakítani.

A KIVÁLASZTÁS SZEMPONTJAI

Mivel a próbaotthonban céltudatos felkészítés folyik a felnőtté válásra, a képességekhez mért önállóság megteremtésére, így viszonylag egyszerűen nyomon tudjuk követni, ki milyen felkészültségi fokon áll. A lakókkal és a munkahelyen dolgozókkal beszélgetve fölébresztjük azt a vágyat a fiatalokban, hogy megpróbálkozzanak egy más életformával. Annak előnyeit és felelősségét is hangsúlyozva.

Egyéni jelentkezőket várva azokat választjuk ki, akik:

- támogatottságot is élveznek (magasabb szintű családi pótlék, járadék, nyugdíj).
- Egész életükben bizonyos segítségre van szükségük.
- Lehetőleg nagykorú támogatott (volt állami gondozott) legyen, de nem kizárt a családi háttér sem.
- Párok jelentkezését is várjuk. Rokoni kapcsolat is előny lehet (testvér).
- A személyiségjegyek alapján viszonylag hamar tudjanak jó kapcsolatba kerülni környezetükkel, el tudják fogadtatni magukat - rendelkezzenek olyan képességekkel, melyek a másik községben lévő munkahelyre való közlekedéshez kelljenek.
- A kertes házban adódó házimunkába való besegítéshez való hajlandóság szükséges, illetve hobby-szinten már kialakult kisállattartás, kertészkedés, sertés-, lóápolás, stb.

A kiválasztásnál döntő szempontként kezeljük a következőket:

- a lakók tudjanak élni kisebb csoportokban is
 - fogadják el egymást
 - vállalják a közösen kialakított „házsabályok” szerinti életet
 - rendelkezzenek együttműködési készséggel, amely a napi felmerülő problémakezelésben nélkülözhetetlen
 - legyen viszonylagos önállóságuk az önkiszolgálás és a ház körüli teendőkben
 - legyen önálló keresetük, jövedelmük, amely később az önállóságot biztosítani tudja
 - legyenek a bekerülésre érzelmileg is motiváltak és akarjanak a házban lakni
- Programunk szerint a lakók 2 hónapos próbaidővel veszik birtokukba a lakást. Később a közösség és a segítők döntése alapján kerülhetnek ki a lakásból.

A lakók számára az egyéni, individuális kíséresi terv alapján alakul ki a szükségletek szerinti segítség.

CÉLOK ÉS FELADATOK

A lakóotthon működtetésének célja a Soros Alapítvány Kitagolás programjának megfelelően: „a fogyatékossgal élő emberek élet- és lakáskörülményeinek normalizálása a nem fogyatékos kortársaikéhoz való közelítés elősegítése: A lakók nem fogyatékos kortársaikéhoz hasonló körülmények között, hasonló módon, hasonló térbeli és időbeli struktúrában, hasonló tiszteletben, bánásmódban részesülve, az épekével közös világban, ehhez minél több szálon kapcsolódva éljenek.”

A hasonló életmód és bánásmód egyrészt személyiségük, emberi jogaik, személyes igényeik és kívánságaik messzemenő figyelembevételét jelenti, másrészt az elvárásokat is: az egyéni lehetőségekhez képest a lehető legnagyobb önállóságot, részvételt és felelősségvállalást saját maguk ellátásában, környezetük alakításában, rendben tartásában, továbbá hozzájárulást saját maguk eltartásához.

Folyamatos pedagógiai tevékenység:

- az egyéni adottságok, képességek megismerésén alapuló önismeret fejlesztése
- a házban, a házkörül, a munkahelyen végzendő feladatok, tevékenységek tapasztalatok útján történő megismerése.
- a szükségletek és a lehetőségek, a valóság, a vágyak és a realitások összehangolása.

Feladataink:

- normális napi életritmust biztosítunk a lakóhely, a munka és a szabadidő térbeli arányainak szétválasztásával
- a kétnemű világban való élésre készítjük fel a lakókat
- a lakók számára tudjuk biztosítani az önálló gazdálkodás alapjait

FEJLESZTÉSI TERÜLETEK MEGHATÁROZÁSA

Önismeret, személyiségfejlődés, -fejlesztés

A következő személyiségvonások kialakítása, megszilárdítása javasolt a lakó képességeihez mérten: szocializált, kultúrát viselkedés, szokásrend, belátás, türelem, tapintat, alkalmazkodóképesség, kompromisszumkészség, önkorlátozás, nyitottság, egyenesség, szorgalom, megbízhatóság, aktivitás, önállóság, kezdeményezés, alaposság, következetesség, pontosság, fegyelmezetttség, lelkiismeretesség, munkamorál, kitarás, kudarcűrűrés, empátia, kommunikációs képesség, a helyes döntések meghozatalának képessége, konfliktuskezelés, erkölcsös, normakövető attitűd. Természetesen nem minden területen tud mindenki egyformán fejlődni, de igyekszünk ezeknek a képességeknek a folyamatos fejlesztésével törődni. A kapcsolatok tudatos ápolása, a művelődési igény felélesztése és a rendszeres foglalatosságok iránti kedv kitépítése is pedagógiai programunk része.

ELVÁRÁSOK A TÁRGYI, SZEMÉLYI FELTÉTELEKKEL ÉS A PEDAGÓGIAI MUNKÁVAL KAPCSOLATBAN

A HÁZ, BERENDEZÉSE, KÖRNYÉKE

- a település lakózónájában, biztonságos környéken, jól megközelíthető helyen legyen, ahonnan a szolgáltatást végző üzletek, kulturális létesítmények könnyen elérhetőek
- a ház és az udvar kialakítása jelezze, hogy felnőtt emberek lakják, a belső berendezés is ezt tükrözze
- ne legyen rajta az elhelyezést nyújtó szolgáltató (fenntartó) cégjelzése, sem egyéb megkülönböztető jel
- a lakás felszereltsége, kialakítása olyan legyen, mintha nem fogyatékos emberek laktak
- a lakók szempontjából fontos biztonsági intézkedések egyénekhez illeszthetőek és a lehető legkevésbé feltűnőek legyenek.

A SZEMÉLYES JELLEG BIZTOSÍTÁSA

- A lakók ketten, legfeljebb hárman élnek egy szobában.
- Partnerkapcsolatban is élhetnek párok.
- A lakók privát lakótereiben található bútorok saját tulajdonban is lehetnek, ill. saját tulajdonként kell kezelni, védeni azokat. Az életkornak és kultúrájuk szokásainak megfelelő személyes érdeklődésüket kielégítő, ill. emléktárgyakkal gazdagítsák privát életterületüket. Ehhez támogatást, iránymutatást kell kapniuk.
- A házban a személyesség jellegének erősödnie kell. Olyan légkört kell teremteni a házban belül, ami a lehető legnagyobb

mértékben lehetővé teszi a személyes visszahúzódást, az intimitást és a zavartalan nyugalom lehetőségét.

- A lakók fogadhatnak vendégeket. Olyan légkör kialakításán kell munkálkodni, melyben a vendégek jól érzik magukat. Esetleg szálláslehetőséget is biztosít, illetve meghívhatják hozzátartozóikat, vendégeiket.

- A csoportérdekek megtartása mellett az egyéni érdekek megértésére és elfogadására is törekedni kell (A csoporttevékenységek kínálat jellegűek).

- A lakók névnapját, születésnapját, nevezetes eseményeit egyénre szabottan és egyéni módon kell megrendezni és biztosítani, hogy a közösség megfelelően számon tartsa ezeket, és tekintettel legyen rájuk.

- A szervezeti kereteket olyan rugalmasan kell kialakítani, hogy a lakók számára lehetővé váljék a mindennapok lehető legönállóbb, saját döntéseik függvényében történő eltöltése (nem előre eldöntött, hanem közös megállapodás alapján meghatározott étkezési idők, az ételek egyéni elkészítésének és elköltésének lehetősége, nincs rögzített látogatási idő, egységes lámpaoltás, stb.)

- A lakók külső megjelenése legyen egyéni és pozitív megítélést közvetítő, az esetleges „másságot” elkendőző.

ÖNELLÁTÁS

- A lakók képességeikhez mérten önmaguk lássák el, és a lehetőségekhez mérten szervezzék meg a mindennapok gyakorlatában felmerülő feladatokat - önellátás, saját lakótér tisztántartása és gondozása, étkezések előkészítése, mosás-vasalás, takarítás, kerti munka.

- Gyakran kell adni új kihívást jelentő feladatokat, hogy ezáltal is a túlzottan rutinszerű mindennapok ellenében hassunk.

- Felelősök rendszerre működjön, hogy a lakók megélethessék önmagukat különböző szerepekben.

- A különböző szolgáltatások kihasználására törekedjenek (fodrász, közlekedés, telefon, posta).

SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉGEK

- A lakók vegyenek részt az intézet által szervezett programokon is.

- Lehetőség szerint kapcsolódjanak be a faluban szervezett kulturális és sporteseményekbe.

- Kísérjék figyelemmel a környező városok - Békés, Békéscsaba, Gyula - kulturális és sport programját és esetenként látogassák meg azokat.

- Szervezzenek saját maguknak kirándulásokat, nyaralást.

- Legyen minden lakónak kedvenc időtöltése, „hobbyja”.

- A gyakorlatorientált fejlesztés középpontjában a főzés, az étkezések, bevásárlás és az ehhez hasonló praktikus tevékenységek álljanak, melyeket tanulási alkalmaknak kell tekinteni.

- Kulturális és sportszolgáltatásokat is rendszeresen látogassanak (könyvtár, színház, mozi, hangverseny, uszoda).

- Igényeljék az önképzést, és ebben kapjanak folyamatos segítséget.

IDŐKERETEK

- Az időkeretek kialakításánál figyelembe kell venni, hogy egyfajta ritmikusság alakuljon ki a napirendben és a hetirendben. Egymást váltogassák az aktív tevékenységek és a pihenés fázisai.

- A mindennapos cselekvések időpontját és időtartamát - amennyire csak lehetséges - a lakók maguk határozzák meg.

- A mindennapos feladatokat és tennivalókat minden különösebb hajsza nélkül kell elvégezni.

- Az időbeosztás megengedi az együtt élő személyek közösen végzett tevékenységeit.

IDŐBEOSZTÁS JAVASLAT (RENDSZERES TEVÉKENYSÉGEK)

Mindennapi feladatok:

- napi bevásárlás

- konyhai munkák

- fehérnemű napi mosása

- közös helyiségek takarítása

- kerti, ház körüli munkák elvégzése

Hetirend:

Hétfőtől péntekig munka 8 - 16,30 h-ig

Péntek du. nagytakarítás, mosás, nagyobb bevásárlás

Szombat - vasárnap

- utazással járó kulturális programokon való részvétel (mozi, színház, kiállítás, stb.)

- kirándulás, túra, sport

- vendégeskedés, vendéglátás stb.

- pihenés

Havirend:

Havonta egy alkalommal a lehetőségek és igények szerinti

- kulturális programon való részvétel

- kapcsolatok ápolása (telefon, levél, látogatás)

- egészséges életmóddal kapcsolatos tevékenység (uszoda, stand látogatása, túra, kerékpározás, kirándulás)

Éves rend:

- színházlátogatás - bérlet

- mozilátogatás - 10 - 12 alkalom

- fürdő, strand - 8 - 10 alkalom

- közös kirándulások - évszakonként

- nyaralás intézettel - házzal - egyénileg

- családi ünnepek megrendezése

A LAKÓK ÉS A MUNKATÁRSÁK VISZONYA

A lakók és a munkatársak viszonya a kölcsönös tiszteleten és megbecsülésen alapuljon. A munkatársaknak el kell fogadni a lakók személyiségjegyeit. A lakók különböző viselkedésmódjait, érzelmi kifejeződéseit értelmezzék személyes életsorsuk következményeként. A munkatársak ne domináns szerepben lépjenek fel a lakókkal szemben, hanem ismerjék be saját gyengeségeiket, hibáikat is. A munkatársaknak mindent meg kell tenni azért, hogy a lakókhöz fűződő viszonyuk a lehető legpozitívabb módon alakuljon. A munkatársak alakítsák úgy egymás közötti munkakapcsolataikat, hogy azok jó példával szolgálhassanak a lakók egymás közötti kapcsolataira számára. A munkatársak és a lakók legyenek egymással nyelvhasználatukban is tiszteletteljesek és tartsák tiszteletben az életkort is. A lakók és a munkatársak közötti beszélgetések személyes és bizalmas tanácsadás elemeit is foglalják magukba. Az érintkezés szabályait - a házirendtől kezdve a mindennapos megállapodásokig - ne kész tényként közöljék a lakókkal, hanem velük együtt egyeztetve alakítsák ki. Az értelmi fogyatékos fiatal felnőtt akkor jelenhet meg esélyes emberként a társadalomban és a munkaerőpiacon, ha ismeri és elfogadta önmagát, összehangolta képességeit a valós lehetőségekkel, alkalmas a másokkal való együttműködésre és rendelkezik a felsorolt tulajdonságokkal és magatartásmódokkal.

A SZUPERVÍZIÓ SZEREPE AZ ÉRTELMI AKADÁLYOZOTT SZEMÉLYEK AUTONÓMABB ÉLETFORMÁINAK KIALAKÍTÁSÁBAN

(Jászberényi Márta, főiskolai adjunktus; Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola)

A gyógypedagógia korai időszakában, az úttörők korában, a nagyfokú optimizmus volt jellemző, sokan hitték, hogy az értelmi fogyatékosság gyógyítható és a nevelést tekintették kezelési módszereknek. A nagy optimizmust azonban mély pesszimizmus követte, ebben az időszakban az intézmények jellege megváltozott. Az intézmények dehumanizációja ebben a pesszimista korszakban kezdődött. Az értelmi fogyatékosság fogalmához a gyógyíthatatlanság és reménytelenség fogalma társult, és az ellátás anyagi terhei eltakarták az értelmi fogyatékos emberek méltóságát és személyi mivoltát.

Az autonómabb életre való felkészítést megalapozó normalizációs elv olyan filozófia, amelyből közvetlenül további elvek sorozata és gyakorlati teendők sokasága ered. A normalizáció elvének megfelelően, eltérő mértékben autonóm életformák különböző modelljei jelentek meg. A kitagolásnak nincs teljesen egységes modellje. A megvalósulást az értelmi akadályozottság súlyossága, a folyamatban, változtatásban résztvevők tevékenysége, aktivitása és még sok más tényező határozza meg. A kitagolás résztvevői az értelmileg sérült személyek, segítők (gyógypedagógusok, pedagógusok, szociális munkások, ápolók), szűkebb és tágabb társas környezetük, amelynek összetétele esetenként, helyzetenként változó lehet, így az említetteken kívül: a szülők, rokonok, lakó- és munkatársak, szabadidős programok társai, partnerek.

Az önállóbb életet biztosító körülmények megteremtésének folyamatában a legfontosabb, hogy a segítők személyek együttese ki tudja alakítani az elvek és eljárások következetes rendszerét, tevékenységük keretét, amelyhez átfogó koncepció szükséges. A minőségkritériumok és a kontroll iránti igény megjelenése, továbbá a normalizációs elv gyakorlati megvalósítása a segítők szakemberektől új módszerek, elsajátítását igényli, s egyre elfogadottabbá vált, hogy a legtöbb embernek ehhez szüksége van valamilyen tanácsadásra élete vagy munkája bizonyos szakaszaiban.

Mindezekre segítséget adhat a szakmai fejlődést ösztönző és a fejlődést fokozó módszer, a szupervízió.

A szupervízió lényegi, intenzív interperszonális interakció, amelyben az egyik személy (szupervízor) feladata a másik személy (szupervizált) kompetenciáját elősegíteni, az illetőt hatékonyabbá tenni segítők munkájában. (Sárvári 1994, Gladding 1998, Hawkins 1989) A szupervízió megfigyelési módszer is, amelyben egy szakértelemmel rendelkező személy figyelemmel kíséri egy másik, kevesebb ismerettel és hozzáértéssel rendelkező személy munkáját. A szupervízió előrevív tapasztalat és igen fontos része a saját magunkkal való törődésnek, és erre különösen szükségük van azoknak a szakembereknek, akik stresszt okozó, integritást veszélyeztető munkatapasztalatokat szereznek. A segítők személyek gyakran úgy tudják túlélni a kedvezőtlen hatásokat, hogy szupervíziós kapcsolatban van, és abból erőt merít.

A szupervízió tárgyát képezheti az akadályozott személy körülményeiben és pszichés folyamataiban bekövetkező változások elemzése.

Az autonómabb életforma kialakítása során sajátos alkalmazkodási nehézségek, lelki változások, válságok alakulhatnak ki, látszólag kedvezőtlen jelenségek bukkanhatnak fel a jobb körülmények és bánásmód ellenére, ezeknek a pszichológiai jelenségeknek a felismerése, megértése a személyiség ismeretét kívánja meg.

„EBBEN A VILÁGBAN NEM LEHET HARAG
FRUSZTRÁCIÓ VAGY FÁJDALOM,
CSAK KIKÜSZÖBÖLENDŐ ZAVAROK.”
(Fensom)

ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTTAK SZEMÉLYISÉGE

A legtöbb pszichológiai ismerettel az oktatási rendszerben lévő értelmi sérültekről, elsősorban a gyermekekről rendelkezünk. Az iskola világában az akadályozottakról főleg a mentális működés és a feladathelyzetekhez való alkalmazkodás sajátosságai, gyakran annak csak hiányosságai derülnek ki. Az utóbbi egy-két évtized fejleménye -mely túlmutat az iskola világán - a pszichológiai gondozás, az egyéni és csoportos pszichoterápiák megjelenése, amelyekben az akadályozott személyeknek elsősorban nem a tényleges tanulási nehézségei jelennek meg, hanem a belső lelki konfliktusok, az akadályozottság traumájának feldolgozása, enyhébb fokban akadályozottaknál a társkeresés, a munka- és gyermekvállalás kérdései, az elszigeteltség, a magány, a szülők elvesztése felett érzett fájdalom feldolgozásában megnyilvánuló pszichikus jellemzők. Az értelmileg akadályozott személyek reakcióit, viselkedési megnyilvánulásait a környezet gyakran tévesen értelmezi. Az a fantázia, miszerint az értelmi fogyatékos emberek - mint csoport - boldogok, és barátságosak, a hozzátartozók gyásza tagadásának a része.

A fogyatékos személy mosolya gyakran nem boldogságot tükröz, hanem inkább egy agresszortól való félelmet vagy békítési szándékot fejez ki, s a környezetének próbál segíteni az akadályozottság elfogadásához azzal, hogy barátságos és a kellően függőbb marad, miközben akár ellenséges érzései is lehetnek. A saját másságának élményét nehéz feldolgozni, s hogy a depressziót elhárítsa, túlzottan alkalmazkodó viselkedéssel vagy póttévékenységekkel, ismétlődő cselekvésekkel védekezhet. A fejlődést akadályozó tényező a másodlagos fogyatékosság, amely az eredeti akadályozottság eltűlése védekezéséppen. A fogyatékosság valami olyan, ami bármely személy hatáskörén, akaratán kívül történik. Ha ezt a traumát nem dolgozza fel, akkor helyette egy olyan tendencia érvényesül, hogy az akadályozott személy mágiikus gondolkodással kíván élni. Az önmeghatározás veszteségét pótolandó a sérült személy egy új "fakszimile" (hasonmás) fogyatékossgát mutat, vagy egy valódit eltűnő. Ez a kontroll érzését nyújtja, még ha önbántalmazó formában nyilvánul is meg. Ez a mágius fantáziálás azon az illúzió alapszik, hogy ha valakinek a fogyatékossga szándékosan létrehozható vagy megmásítható, akkor a valódi fogyatékossga is hasonlóképpen - akaratú úton - eltűntethető. Formája lehet megváltoztatott hang, mozgás, enyhébb probléma felnagyítása, a fogyatékossga miatt érzett fájdalom kifejezése, s annak hangsúlyozása, hogy ő gyermekes és buta. A másodlagos fogyatékossga zárt harag mértéke óriási lehet. A másodlagos fogyatékossgaival való foglalkozás az akadályozottságból következő gyász és harag kezelését jelenti.

Tudjuk, hogy kisebb betegség is eszköz a szelf infantilis vonatkozásainak megjelenítésére, ezért nem meglepő, hogy a fogyatékossga ugyanígy működik. Ha valaki naponta viseli az akadályozottság terhét, az nyilván sok belső forrást leköt, és így a személy könnyebben lesz lelki konfliktusainak martaléka. A fogyatékossga vagy lekötö a belső forrásokat, vagy komolyabb esetben kiváltja és vonzza a zavarokat.

Az akadályozottság mágnesként működhet az egyén összes emocionális problémája és zavara számára. Ebben a nehéz pszichikus helyzetben megtaláljuk a normalitás irigylését, a szülői szexualitás gyűlöletét, amely létrehozta a fogyatékossgát, valamint az egészséges szelf elvesztésének gyászolását.

Az akadályozottság csapás a szelf-érzetre. Ez annyit jelent, hogy automatikusan vele jár a gyász, a veszteség, a trauma. Sokan megtalálják a túlélés védekezési módját, akár a sérülés tagadását, akár eltűnését, hogy ezáltal keltsék a kontroll illúzióját. A személyiség elgyöngül a szelf irigy és destruktív vonásaival vívott harcban.

Az akadályozott személyek csoportjaiban megjelenhet a fogyatékossgaival kapcsolatban a Kübler-Ross által, a halállal összefüggésben meghatározott valamennyi érzelme: sokk, tagadás, düh, szomorúság és elfogadás.

KÖRNYEZETI REAKCIÓK

Gyakran a tudatosság szintje alatt maradnak a segítők, gondozók szemléletét, bánásmódját befolyásoló pszichológiai folyamatok.

A segítők néhány viszonyulása, érzelmi válasza az akadályozottságra párhuzamba állítható, de természetesen nem azonosítható a szülői reakciókkal. Kiemelve néhány közös viszonyulást: a szülőkhöz hasonlóan a gondozók, segítők sem tudják esetleg feladni a szülői, gondozói attitűdöt, tudván, hogy egyes felnőtt fogyatékos személyeket mindig ki kell majd szolgálni, ezért úgy bánnak velük, mint egy kisgyermekkel, s így nem tudják segíteni, felnőni, leválni őket. A patronáló viselkedésre az akadályozott személyek pedig depressziós beletörődéssel reagálhatnak, vagy infantilizálódnak. Mivel a fogyatékoság nem gyógyítható, és a gondozók a szülőkhöz hasonlóan bűnösnek érezhetik magukat amiatt, hogy nem tudnak ezen változtatni, úgy gondolhatják, hogy teljesen a fogyatékos személynek kell szentelni magukat és ez önfeladáshoz, a segítő szerep eltűzéséhez, elfojtott, fel nem dolgozott indulatokhoz vezethet.

A segítőknek időnként nehéz tudatosítani, hogy az akadályozott személy esetleges haragja, elutasító viselkedése nem egy konkrét személy felé, rá irányul, hanem a pszichés probléma, a szenvedés kifejezője. Abból lehet kiindulni, hogy az akadályozott személy egyedi szenvedésekkel jön, és ismételt korábbi, esetleg negativisztikus reakcióit a megváltozott, elfogadó környezetben is. A segítői eszközök a szülőiéhez hasonlóan időnként korlátozottak a magatartási zavarok befolyásolására. Ezért van egy olyan tendencia, hogy az akadályozott személyek negatív viselkedésére olyan módon reagáljunk, ami magába foglalja a büntetés különböző formáit, például az elszigetelést a társaktól, programok megvonását. Értelmileg sérült embereknél az ilyen fajta bánásmódot elfogadhatónak ítélik még az olyan személyek is, akik egyébként a büntető attitűdöt elutasítják. Ilyen módon azonban inkább kontrollt alkalmazunk, ahelyett, hogy új lehetőségeket és tevékenységeket kínálnánk, holott csak úgy lenne megszüntethető a nem kívánt magatartás, például sokféle programmal, klub jellegű összejövetelekkel, kirándulásokkal, stb.

A SEGÍTŐK, GONDOZÓK FUNKCIÓI. AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT EMBEREK ÉLETÉBEN

A segítők, a gyógypedagógusok tevékenységének be kell tölteni az én segítségét, állandó, elfogadó, rendelkezésre álló attitűdöt kell kialakítani. Ezt egyetlen személy nem tudja biztosítani, csak a segítők együttese, a már említett egységes gondozói elv kialakításával és betartásával.

Egy-egy segítő személy részéről a fizikai jelenlét a napnak csak bizonyos periódusaiban biztosítható, azonban fontos, hogy a távollétében is felidézhető legyen. Ezt bizonyos ismétlődő tevékenységek, szokások kialakítása segítheti, az állandó tevékenységi keretek biztosításával. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy a keretek, szokások ne merevedjenek sztereotípiákká, hanem reprezentációk alakuljanak ki, és így felidézhetővé váljanak, utalni lehessen rájuk.

Az enyhén sérült személyeknél a munka és a megfelelő szabaddíós programok segítik a napot strukturálni.

A súlyosabb fokban akadályozott személyeknél, a nem vagy alig beszélőknél nagyon nehéz a napot megszervezni. Esetükben a rítusok, szokások bevezetése szolgálhatja az én-erősítést, a csoportidentitás kialakulását, amelynek megtartó ereje lehet az egyén számára. A tevékenységek kerete, a szokások rendszere eszköze az érzelmi fejlesztésnek is, amennyiben a súlyosan akadályozottaknál az anticipáció, a korábban gyakran ismétlődő cselekvések előrevetítését segíti, a nem jelenlévő, az észlelési térből hiányzó személyeket, tárgyakat, jelenségeket segít felidézni.

A segítőknek szembe kell nézni azzal is, hogy a számukra több munkát, energiát igénylő, intézetből való kihelyezést gyakran kísérik az értelmileg akadályozott személyeknél a gyász tünetei, beleértve a depressziót, a harag érzését, az elvesztett hely idealizálására való hajlandóságot. A szeretett személy elvesztése, illetve lakóhely-változtatás esetén tanúsított reakciók között hasonlóság tapasztalható. Szomorúság, elégedetlenség, az intézménybe való visszatérés vágya, az intézmény idealizálása jelenik meg. A nem fogyatékos csoportban inkább idősebb személyeknél tapasztalható - hasonló változtatásokkal kapcsolatban - sérülékenység.

Az életforma váltásban a társak jelentenek fontos támogatást egymásnak. A társkapcsolatok kritikus szerepet játszanak az értelmileg akadályozott felnőttek közösségi környezetbe való sikeres beilleszkedésében, kommunikációjuk viszont egymás között is nehezített. A kliensek a személyzettől függenek: a személyzet tagjainak érzékenysége és reakciói, valamint az, hogy ezek mennyire válnak nyilvánvalóvá, mind kihat a kliensek beilleszkedésének minőségére. Az értelmileg akadályozottak érzelmi reakcióit (depresszió, harag, ellenségesség, nosztalgia), kevésbé ismerik fel a csekélyebb verbalizálási lehetőség és a nem mindig adekvát, nem árnyalt mimika miatt.

A nagy intézményekből való kitagolás több mint egyszerű áthelyezési művelet, jobb életminőséget biztosít, a filozófiája pedig az embernek, mint egyénnek a megbecsülését jelenti. A lelki változások kezelésében a pszichoterápiából, a pszichológiai gondozásból átvethető az életáttekintés (reminiscencia), az élettörténet feldolgozását segítő terápia elemeinek felhasználása. Az élettörténet feldolgozásában kulcsszerepet játszik az egyén, mint saját életének legjobb ismerője, és olyan módszert kínál az emberekkel való foglalkozáshoz, amely erősítheti azonoság-tudatukat, fokozhatja az önbecsülést és öntudatot. Emellett segíthet kialakítani vagy megerősíteni az élet teljes időtartama alatti fejlődés érzetét, a múltból a jelenbe és a jövőbe. Ez a terápiás forma hozzájárul ahhoz, hogy kialakuljon a csoportkohézió, és az akadályozott emberek megosszák egymással emlékeiket, élményeiket.

Segíteni kell, hogy a csoporttagok a veszteségérzést kifejezhessék, hogy minél előbb tudjanak több energiát fordítani az alkalmazkodásra, az új életükre. Az átmenetek kezelésében figyelembe kell venni, hogy a mindennapi élethelyzetekben az értelmileg akadályozott embereknek csak a korábbi körülményeikkel való nagyfokú hasonlóság segít eligazodni az új feltételek között.

Az önállóbb életforma változatos feltételei között is szükséges az akadályozott személyek különböző mértékű, de teljesen nem elhagyható segítése.

Az akadályozott emberek az önállóbb élethelyzetekben is tágabb személyi kontextusban, más személyekkel kiegészülve (segítők, szociális munkások, gyógypedagógusok, szülők, esetleg partnerek, munka- és lakótársak) szerepelnek, változatos kapcsolati formákban, de nagyon ritkán, szinte sohasem élnek egyedül.

Így az életük szervezésében résztvevő, folyamatos fejlődésükért felelős szakemberek szupervíziója is, más gyógypedagógusi munkák (korai gondozás, oktatás, terápiás tevékenység /fejlesztések, prepszihoterápiás munkák) szupervíziójához hasonlóan, felőleli a komplex helyzetek tagolásához nyújtott segítséget, a komplex folyamatok részvevőinek a tevékenységük során nem mindig tudatosított lelki folyamataik felismerését. A fentieket összefoglalva, a segítők szupervíziója biztosítja, hogy az értelmileg akadályozott személyek alkalmazkodjanak az önállóbb életformához, eligazodjanak új körülményeikben. Ehhez foglalkozni kell személyiségük érzelmi, akarati vonatkozásaival, erősíteni kell énjüket, önkontrolljukat, önszabályozási képességüket. A segítőik célja, hogy a külső segítséget fokozatosan csökkenthessék, visszavonhassák, a külső ellenőrzés is fokozatosan eltűnjön az

akadályozott személy életéből, azáltal, hogy az értelmileg akadályozott emberek állandó, maradandó ismereteket kapnak, rutinokat képesek elsajátítani új életterületekben. Az akadályozott személyek és segítők által közösen kialakított környezeti feltételek és események között fejlődhet a tűrő- és az alkalmazkodási készség is, amelyekre a kisebb lakóközösségekben gyakran más mértékben és formában, mint az intézeti életben, de szükség van. Ezek a készségek szociális kapcsolatokban, interakciókban fejlődnek, amelyek lehetővé teszik, hogy az akadályozott személy mind gyakrabban érezhesse magát kompetensnek olyan helyzetekben (például közlekedés, lakóterének berendezése, háztartásvezetés), amelyek korábban vagy nem voltak adottak számára, vagy a nagymértékben biztosított kiszolgálás a szükségesnél lényegesen nagyobb passzivitásra kényszerítette őt. A segítőknek olyan életvezetési, életmódbeli mintákat szükséges nyújtani, amelyek reálisan megvalósíthatók, követhetők az akadályozott emberek számára is.

FELHASZNÁLT ÉS IDÉZETT IRODALOM

- BAGDY E. (1996): *A mentálhigiéné, a humán segítő szakmák és a klinikai pszichológia*. Család, gyermek, ifjúság 4, 22-26.
- BARNES, G. G. (1991): *Család, terápia, gondozás*. Családtérapiás olvasókönyv sorozat II. Animula, Budapest.
- BAUMANN, S. (1991): *A pszichodinamikusan orientált szupervízió tárgya a korai fejlesztésben*, In: Kedl M., Borbély S. (szerk.) Szemlénygyűjtemény a korai gyógypedagógiai gondozás-fejlesztés témaköréből. I. kötet: Szemléleti kérdések. 88-99. Tankönyvkiadó, Budapest.
- BIALER, I.-CROMWELL, R. (1960): *Task repetition in mental defectives as a function of chronological age and mental age*. Am. J. of Mentál Deficiency. 65. 265-268.
- BUDA B. (1993): *A hatékonyság vizsgálatának tanulságai*, In: Török Tné (szerk.) A pszichoterápia alapkérdései. Kapcsolat és kommunikáció a pszichoterápiában. (Válogatott tanulmányok) 167-182. Országos Alkohológiai Intézet és a Területi Általános Megelőző Addiktológiai Szakgondozásért Alapítvány, Budapest.
- COPPERSMITH, E.I. (1984): *Introduction*. In: Hansen, J.C.-Coppersmith, E.J. (eds.) Families with handicapped members. Aspen Systems Corporation. XIII-XV. Rockville, Maryland.
- FENSOME, H. (1992): *Sharing Memories: The Role of Reminiscence in Managing Transition*. In: Waitman, A. Conboy-Hill, S. (eds.): Psychotherapy and Mental Handicap. 171-184. SAFE Publications, London.
- FONYÓ I.-JÁSZBERÉNYI M. (1986): *16-28 éves értelmi fogyatékos fiatalok klubterápiája*. In: Sáhó E. (szerk.) A gyógypedagógia határterületi problémái. 262-264. Magyar Gyógypedagógusok Egyesülete, Budapest
- GLADDING, S.T. (1998): *Counseling*. In: Fonyó I.-Pajor A. (szerk.): Fejezetek a konzultáció pszichológiájának témaköréből. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- GORDOSNÉ SZABÓ A. (1995): *Gyógypedagógiai pszichológiai stúdiumok a magyar gyógypedagógus-képzésben (1900-1992)*. In: Zászkaliczky P. (szerk.): „...önmagában véve senki sem...” Tanulmányok a gyógypedagógiai pszichológia és határtudományainak köréből. 61-76. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- HAWKINS, P.-SHOHET, R. (1989): *Supervision in the helping professions. An individual, group and organizational approach*. Open University Press, Philadelphia.
- JÁSZBERÉNYI M. (1997): *Gyógypedagógia és szupervízió*. Pszichoterápia 2. 87-99.
- kedlm. (1998): *Tájékoztató a Soros Alapítvány fogyatékoságügyi programjairól*. In: Zászkaliczky P. (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. 7-13. Kézenfogva Alapítvány - Soros Alapítvány, Budapest.
- KÜBLER-ROSS, E. (1989): *Befreiung aus der Angst*. Kreuz Verlag. Stuttgart.
- LÁNYINÉ ENGELMAYER Á. (1998): *Zárszó*. In: Zászkaliczky P. (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. 253-255. Kézenfogva Alapítvány - Soros Alapítvány, Budapest.
- LÁNYINÉ ENGELMAYER Á.-MARTON K. (1991): *Értelmi fogyatékosok szociális teljesítményeinek vizsgálata*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LEWIS, M.H.-MACLEAN, W.E. (1982): *Issues in Treating Emotional Disorders*. In: Matson J.L.-Barrett, R.P. (ed.): Psychopathology in the Mentally Retarded. 1-36. Grune & Stratton, New York.
- QUINE, L.-PAHL, J. (1989): *Examining the causes of stress in families with severely mentally handicapped children*. British Journal of Social Work, 15., 501-517.
- SÁRVÁRI GY. (1994): *Szupervíziós tapasztalatok Hollandiában hermeneutikai szemzőgből*. Magyar Pszichológiai Szemle. 1-2. 112-128.
- SINASON, V. (1986): *Secondary mental handicap and its relationship to trauma*. Psychoanalytic Psychotherapy, 2 (2), 131-134.
- symington, N. (1981): *The psychotherapy of a subnormal patient*. British Journal of Medical Psychology, 54: 187-199.
- ZÁSZLACZKY P. (1998): *A deinstitutionalizáció folyamata a német nyelvű országokban*, In: Zászkaliczky P. (szerk.): A függőségtől az autonómiáig. 35-80. Kézenfogva Alapítvány - Soros Alapítvány, Budapest.

A KÖZÖSSÉGÉ VÁLÁS FOLYAMATA MÁSODIK LAKÓOTTHONUNKBAN (Az intézmény 1998-ban a Soros Alapítványtól 1,5mFt, 2001-ben pedig 770.000,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni programhoz. (A szerkesztő))

(*Feketéné Kohajda Mária szociálpedagógus; Heves Megyei Önkormányzat Fogyatékosok Otthona és Rehabilitációs Intézete, Andornaktálya*)

A második lakóotthonunkba kihelyezett 12 fiatalember évekig intézetünkben élt a fogyatékosok otthona lakójaként vagy a rehabilitációs osztály gondozottjaként. Ismerték egymást, napi kapcsolatban voltak, de szoros baráti viszony csak egy élettársi párost jellemezett.

A lakóotthonban közös konyha és nappali, valamint kétágyas hálószobák vannak. Ez a lakók intim szférájának, a visszavonulásnak, kikapcsolódásnak, pihenésnek a színtere. Nagyon fontos tehát, hogy kivel tudja ezt megosztani az egyén, ki legyen a szobatárs. A kiköltözők megkapták a lehetőséget, hogy szobatársat válasszanak maguknak, erre csak két fiúnak nem volt módja. A kiköltözés és az összeköltözés új helyzetet teremtett, mert új csoport tagjai lettek még akkor is, ha korábban is jól ismerték egymást és lehetőségük volt a szobatárs személyének megválasztására is. Új helyzet állt elő a szerepek és feladatok szintjén, ami fokozott pszichés terhet rótt rájuk azon túlmenően, hogy kikerültek a megszokott, biztonságot nyújtó közelekből, az intézetből. Ebben a periódusban a legtöbb kétség és félelem a szobatárs személyéhez kapcsolódott, illetőleg ahhoz, hogy bizonyos kötelező feladatokat a másik hogyan fog ellátni (pl. takarítás).

Tovább nehezítette számukra a helyzetet, hogy új környezetben, új feladatok szabta szerepek mellett, új nevelőként kerültem a csoportba. A csoportfejlődés szempontjából mégis szerencsésnek bizonyult az én belépésem abban az időben, amikor ők kikerültek a lakóotthonba, mert a közösséggé fejlődés minden szintjén lehetőségem volt segíteni, beavatkozni. Az ismerkedésünk első két hetét - ez a kiköltözés előtti időszak volt - a teljes elutasítás vagy a közeledő magatartásom hátrítása

jellemezte részükről. Volt olyan gondozott, akivel a bemutatkozásig sem jutottam el, mert rendszeresen elfutott előlem. Mások ugyan bemutatkoztak, de beszélgetést nem tudtam velük kezdeményezni, és volt olyan lakó is, aki minden interakciómát verbális agresszióval hátrította el. Az előttem álló feladatot a csoportmunka módszereit felhasználva kezdem el kibontani. A csoportmunka emberek kis csoportjában végzett tevékenység, amely szocioemocionális igények kielégítése és feladatok végrehajtása érdekében történik, és amely egyaránt irányul a csoport egyes tagjaira és a csoport egészére.

A csoportfejlődés ötszakaszos modelljében - ismerkedés, hatalom és kontroll, intimitás, differenciálódás, lezárás - az első fázis az ismerkedési szakaszt befejeztük. A megismerkedés velem, a társakkal szobatársi minőségben és a legfontosabb új feladatokkal megtörtént. A napi rutin legfontosabb elemei - megfelelően közlekedni, tüzés robbanásveszélyes eszközöket használni, reggel csörgőóra ébredni, stb. - alapszinten begyakorolódtak. Erre a fázisra a zárkózottság a jellemző. A tagok viszonya egymáshoz nem közvetlen, mindenki minden problémáját négy szemközt akarja megbeszélni velem vagy a gondozónóval, nem vállalva fel a véleményét a közösség előtt. A leggyakrabban elhangzott mondat ebből az időszakból: „Legfeljebb visszamegyek az intézetbe.”

Közösségünk most a fejlődés második szakaszában van, ahol a legfontosabb mutató a hatalom, a pozíció, a kontroll és a döntéshozatal. Viharos időszak ez a csoport fejlődésében, mert kipróbálják egymást, önmagukat, nevelőt, gondozót - megpróbálnak kapcsolatokat meghatározni és uniformizálni.

A státushierarchia kialakításának időszaka ez, melyben a hatalomért folytatott harc legfontosabb kérdései a következők:

- lázadás és autonómia
- engedékenység vagy a szabályok be nem tartásának dilemmája
- védelem és támogatás keresése

A hierarchia csúcsát akarja elfoglalni a párkapcsolatban élő két fiatal, illetve Kati, aki úgy gondolja, hogy a másik lakóotthonban már megszerzett tapasztalatai alapján ő hivatott erre, s ezzel együtt a csoport belső vezetője szerepének betöltésére is. A csoport minden tagját igyekszem bevonnai a döntéshozatalba azon túl, hogy elfogadom a csoport által jelenleg jóváhagyott vezetői struktúrát, mivel a csoporttagok többségének támogatását a két fiatal élvezi. Időnként bizonyos lépéseket javasolok, melynek révén tesztelhetem döntési képességüket. Mindig megpróbálom tudatosítani, hogy minden szabály, feladat, esemény a csoport közös érdekeit kell, hogy szolgálja, a közös cél pedig nem más, mint megfelelni a kinti élet kívánta követelményeknek.

Szerepek szintjén a Hajni (a párkapcsolat egyik tagja) és Kati ellentéte a bünbakképzés felé mozdult el, de ez a csoport számára még észrevétlen maradt. Ezt a napi rutinfeladatok egyénre szabott kijelölésével kívánom csökkenteni: megérttettem a rivalizáló felekkel és a csoporttagokkal, hogy mindkét ember fontos szerepet tölt be a közösség életében. Kati jól olvas, ír és számol, tehát a vásárlások, kisebb pénzüsszegek kezelése, hivatalos ügyek intézése csak az ő segítségével történhet meg. Hajni ezen képességei hiányosak, viszont a konyhát remekül kézben tartja: felügyeli a mosogatás megfelelő higiéniáját, ellenőrzi a konyhában elvégzett munkákat, és rászorítja a feladatok elvégzésére a csoport kevésbé aktív tagjait is. Úgy tűnik, a harc véget ért, mindketten igyekeznek a rájuk bízott feladatokat maradéktalanul végrehajtani. Minden csoporttagnak segíték egyénre szabott feladat kijelölésével, kompetenciák, hatáskörök megszábasával megadni azt a tudatot, hogy fontosnak érezze szerepét a csoporton belül (pl. a felelősséggel járó feladatokkal még meg nem bízható, infantilis magatartású Anci a mindennapi tiszta konyharuháért felel).

A távolságtartás a csoporttagok egymáshoz való viszonyában, ill. a gondozónó felé és felém teljesen eltűnt. A csoport munkájába való bevonódást illetően ambivalencia nem tapasztalható, mindenki meg akar felelni az új életforma elvárásainak. Ebből következően a tanulás folyamatát elvben mindenki a legfontosabb feladatának tartja. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy időnként, ha az egyén pillanatnyi érdeke úgy diktálja, vagy nem lát azonnali hozadékot az interakcióból nemet mond bizonyos tevékenységformákra vagy dolgokra. Ez a pillanatnyi döntés változni szokott a többiek külső kontrollja hatására. De esetenként már az önkontroll is működik. (Pl. a gólkirálynok, Robi azért nem akart az USA-ba menni a futballcsapattal, mert zsebpénzét ő maga kell, hogy finanszírozza. Hosszas nevelői és csoporthatásra végül is változtatott álláspontján.) A tagok viszonya egymáshoz baráti, a hangnem legtöbbször közvetlen, személyes. A mi-tudat kezd beépülni a csoportnormába. Ezt igazolja Kati esete, aki belázasodott és valahogyan be kellett hozni az intézetbe. Az otthonlétők kérés nélkül összepakolták a szükséges holmikat, segítettek az öltözködésben és mind a négyen bekísértek bennünket az intézeti betegszobába. Miután kiderült, hogy papucsot elfelejtettünk behozni, azt is megszervezték, hogy mielőbb megkerüljön az otthonfelejtett holmi. A másik példa a mi-tudat meglétére: az influenzás időszakban máskor is előfordult, hogy valamely lakóotthoni lakót magas láza miatt be kellett hozni az intézetbe és tartósan a betegszobában kellett fekvődni. Mindennapi program volt, hogy a betegeknek az otthonlétők reggel este forró teát hozzanak, megittassák, ebédjét kihozzák, lázat megmérték, stb. A gondoskodás és a gyengék, elesettek védelme már csoportnormává kristályosodott a látogatási rendhez hasonlóan.

A látogatási rendet kezdetben személyes szabadságukat sértő akadályként élték meg a lakók, nem is beszélve az intézetből indokolatlanul sűrűn kijáró látogatókról. Ezt a szabályt kezdetben fel-felrúgta Marika és Szilvi barátja, de a beszélgetések során megértettük velük ennek a csoportnormának a fontosságát is. Ma már a közösség maga bünteti a normaszegőt. (Pl. Anci vasárnap vendéget hozott, noha vasárnap nem látogatási nap. A vendég kb. 2 percig tartózkodott ott, mivel a lakók hazaküldtek Anci felháborodása ellenére is.) Ez a szabály fontos a csoporttagok számára, ezért itt működik a szociális kontroll, ebből következően ez a norma már kötelező érvényű és szigorúan betartandó. A csoport bizonyos kérdésekben már képes a döntéshozatalra, a szabályozandó kérdések tartalmát meg tudja fogalmazni. Ilyen közös döntésünk volt a mosogatási rend, amelynek írásban való rögzítését is kérték. A kéréseknek, erőpróbáknak, lázadásoknak helyt adok egy bizonyos határig, ha ez a helyes döntéshozatal felé mozdítja el a csoportot. A státushierarchiában betöltött szerepek ellenőrzésével fenntartom annak a jogát, hogy kijelöljem egyes helyzetekben a különböző szerepeket, megválaszthassam a tevékenységben résztvevő feleket (pl. ma ki pucolja a krumplit) és az alacsony státusú csoporttagok helyzetén javíthatok rájuk szabott feladatok kijelölése révén. A csoportban az egyének tudásszintje heterogén a mindennapi praktikus ismereteket, a szociális és problémamegoldó készségeket illetően. Ez a heterogenitás várhatóan megmarad, mert az egyéni fejlődés üteme a képességek függvénye. A problémamegoldó mintákban és interakciókban való eltérés a tagok figyelmét más lehetőségekre, megoldási sémákra irányítja, és ezzel lehetővé teszi, hogy tanuljanak egymástól. Egy-egy önállóan meg nem oldott helyzet esetén a segítő beavatkozás után mindig meg kell fogalmazni a csoport célját, hogy a csoportcélból származó szorongás ne fokozódjék. A világosan és pozitív módon megfogalmazott csoportcél után az egyén motivációs bázisa erősödik, és nem a kudarc épül be tudatába. A csoportfolyamatok feladatbeli aspektusa mellett nem elhanyagolható a szocioemocionális terület karbantartása sem. Ha kizárólag feladatokra koncentrálok, a tagok elégedetlenek a szociális és emocionális interakciókkal, ezáltal a hatékonyság csökken. Létfonosságú a csoport működéséhez a csoporttagok individuális érzelmeire is figyelmet fordítani. Minden egyes tagnak szüksége van bizonyos időre (napi 5-25 perc), amikor csak vele foglalkozom, s egyéniséget teljesen kiszámítva átadja érzéseit, ezáltal feszültség szintje csökken. Ezen mentálhigiénés karbantartás után képessé válnak a napi feladatok végrehajtására, új elemek tanulására.

A csoportdinamika összetevői között a csoportkultúra fontos erőt képvisel. Ez a csoport fejlődésével párhuzamosan lassan alakul ki. A tagok egyéni nézeteiket, értékítéleteiket, amelyek korábbi etnikai, kulturális háttérükből származnak beviszik a

csoporthoz. Ezek az értékek a csoportbeli kommunikáción és interakción keresztül jutnak érvényre. Van közöttük olyan érték, amelyik bennmarad és van olyan is, amelyik kihull az értékek közös készletéből, mely készlet a csoport kultúrájává válik. Mivel a lakóotthon minden tagja intézeti nevelt volt vagy saját családjából kellett különböző negatívumok miatt kiemelni és így vált intézeti gondozottá, ebből szorosán következik, hogy a tagok kulturális háttére rendkívül hiányos és színtelen, családi nevelés hiányában a legalapvetőbb értékek is hiányoznak. Két területen indultunk el a csoportkultúra kialakításában. Az egyik a verbális agressziótól, trágár szavaktól mentes kommunikációs stílus meghonosítása, a másik a családi légkör kialakítása érdekében a születésnapok és névnapok közös megünneplése. Kéthavonta vonjuk össze a név- és születésnaposokat egy közös ünnepsésre, ahol apró ajándékokkal, tortával, üdítővel kedveskedünk az ünnepeleteknek. Ezek az alkalmak lehetőséget biztosítanak arra, hogy megtanulják azokat az értékeket, szokásokat, érzéseket, amelyek a családi ünnepek híján ebben a kisközösségben begyakorolva épülnek be személyiségükbe, gazdagítva azt. A lakóotthon lakóinak közösséggé válása lassú és problémáktól nem mentes folyamat lesz. A legnehezebb feladatnak látszik az önálló pénzkézeltésre való alkalmasság begyakorlása.

TRÉNINGLAKÁSBAN, LAKÓOTTHONBAN ÉS INTÉZETBEN ÉLŐK EGYÉNI ÉS CSOPORTOS FEJLESZTÉSE (Az intézmény 1997-ben 3.580e,-Ft, 1998-ban 440e,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. Az intézmény első lakóotthona 1998. januárban nyílt meg és azóta eredményesen működik. 2001-ben folyamatban van a második lakóotthon megszervezése. (A szerkesztő))

(Beik Tibor szakmai igazgató-helyettes; Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Foglalkoztató Rehabilitációs Intézménye és Fogyatékosok Otthona, Putnok)

AZ INTÉZMÉNY FELADATKÖRÉNEK ÉS LAKÓÖSSZETÉTELÉNEK BEMUTATÁSA (ÉLETKOR, ISKOLÁZOTTSÁG, FOGYATÉKOSSÁG, SZOCIÁLIS ÉRETTSÉG)

A súlyosan, középsúlyosan és enyhe fokban sérült értelmi fogyatékos emberrel kapcsolatos pedagógiai munka tervezésének alapja a rendszerszemlélet. Az értelmi fogyatékos emberben megerősítjük azt a képességet, hogy megbirkózzék saját problémáival, másfelől környezetének minőségét is tökéletesítjük. A személyiséget és környezetét egységes egésznek, egy olyan rendszernek tekintjük, ahol a hatások folyamatosan változtatják, alakítják a benne szereplőket. Elmondható, hogy az intézményünk fennállása óta eltelt több mint 25 év több jelentős állomása egybeesett tárgyi, szemléletbeli, személyi és az intézményi rendszerben elfoglalt helyének módosulásával, s jellemzően progresszíven hatott az intézeti lakók gondozási színvonalának emelésére. Az előző előadások alapján is megerősítést nyert, hogy az intézmény korszerű működésének illetve a lakók normalitáshoz közelítő életmódjának kialakításához a következő alapfeltételek megteremtése szükséges:

- kultúrált, humanizált mikrokörnyezet létrehozása,
- képességfejlesztő illetve képezésnek megfelelő munkavégzés, foglalkoztatás feltételeinek megteremtése,
- a szabadidő kulturált eltöltésének és az intézeten kívüli kapcsolatok változatos megszervezése.

Az intézeti lakók Borsod-Abaúj-Zemplén megye gyermekvédelmi, oktatási-nevelési intézményeiből, valamint családból kerülnek ki. A családból beutaltak általános jellemzője, hogy intézeti beutalásukat megelőzően már valamely gyermekvédelmi intézmény növendékei is voltak, illetve gyógypedagógiai, foglalkoztató iskolai képzettséggel rendelkeznek. Mivel a legutóbbi idők beutalásai jellemzően a megyei oktatási-nevelési intézetekből kerülnek ki, így foglalkoztatási, pedagógiai programunk alapját ezen intézmények oktatási terve képezi. Az ebből kiinduló rehabilitációs-habilitációs tevékenységünk az értelmi fogyatékos személy felnőtte válási folyamatát indítja el. A felnőtte válásról tulajdonképpen az önállóság, felelősség, önállóság, rendszeresség, megbízhatóság bizonyos elvárt szintjét elérve beszélhetünk. Egy-egy értelmi fogyatékos személy esetében ez sok-sok év elmaradást is jelenthet, pl. később érik önállóvá, és hogy biztosítani kell számára az egész életen át tartó képzést, képességfejlesztést, a társadalmi integráció lehetőségét. Intézményünk feladata tehát a szociális hátrányok kompenzálásán túl, gyógypedagógiai szemléletű speciális fejlesztés.

LAKÓINK SZOCIÁLIS JELLEMZŐI

Lakóink szociális jellemzőinek felmérése, kiértékelése az egyéni, illetve intézeti rehabilitációs-rehabilitációs program kidolgozása szempontjából döntő jelentőségű.

Életkori jellemzők:

16-20 életév	5 fő
20-30 életév	57 fő
31-40 életév	55 fő
41-50 életév	46 fő
50 felett	3 fő
Összesen	166 fő

Családi kapcsolatok:

ismeri hozzátartozóját	65%
nem ismeri hozzátartozóját	35%
rendszeresen látogatják	15%
szabadságra ül. látogatóba fogadják	35%

Iskolázottság:

iskolázatlan	15%
foglalkoztató iskolát végzett	51 %
kisegítő iskolát végzett	25%
általános iskolát végzett	6%
képesítéssel rendelkezik	3%

lakóink fogyatékosági állapota és nembeli megoszlása

	Nő	Férfi	Fő	
Enyhe fokú értelmi fogyatékos	23	33	56	40.6%
Középsúlyos fokban értelmi fogyatékos	51	59	110	59.4%
Összesen	74	92	166	100.0%

SZOCIÁLIS QUOTIENS SZERINTI ELRENDEZŐDÉS (A VINELAND SZOCIÁLIS ÉRETTSEGI SKÁLA ALAPJÁN)

Figyelembe vett funkciók területek:

- általános önkiszolgálás
- étkezési önkiszolgálás
- öltözködési önkiszolgálás
- önirányítás
- elfoglaltság
- kommunikáció
- helyzetváltoztatás
- szocializáció

SzQ

10-29 között levők	28%	időszakosan foglalkoztathatók
30-59 között levők	47.3%	jó munkaképességű középsúlyos értelmi fogyatékos személyek
60-69 között levők	9.3%	speciális képességfejlesztő programok bevezetését igénylik
70 fölött	15.3%	képességfejlesztő képzési programok bevezetésére alkalmasak, számukra a lakóotthoni programban való részvétel biztosan eredményes

A KITAGOLÁSBAN RÉSZTVEVŐ LAKÓINK SZOCIÁLIS JELLEMZŐI

Életkor:

20-30 év	7 fő
30-40 év	3 fő
40-50 között	2 fő
Összesen	12 fő
átlagéletkor	28.7 év

Családi kapcsolat:

ismeri hozzátartozóját	11 fő
nem ismeri	1 fő
rendszeresen látogatják	2 fő
látogatóba fogadják	7 fő

Iskolázottság:

iskolázatlan	1 fő
foglalkoztató iskola 8.csoport	3 fő
kisegítő iskola	3 fő
speciális szakiskola	3 fő
dolgozók általános iskolája	1 fő
általános iskola szakiskola	1 fő
Összesen	12 fő

Diagnózis:

enyhe fokú értelmi fogyatékos	7 fő
enyhe fokú értelmi fogyatékos tetraparezissel	1 fő
középsúlyos értelmi fogyatékos	3 fő
nem meghatározott intellektuális szubnormalitás	1 fő
Összesen	12 fő

Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt 4 fő.

Nemek aránya: 4 nő 8 férfi

A felnőtt értelmi fogyatékos személyek képzése társadalmilag csak részben megoldott. Az erre specializálódott rendszer nem épült ki teljesen. Ebből adódó feladatunk a megtanultak szinten tartása, bővítése, a mindennapi életben való eligazodáshoz, döntések meghozatalához szükséges képesség fejlesztése.

A foglalkoztatás intézetünkben: A munkafoglalkoztatás a nevelési folyamat egészére kiterjed, jellegében, formájában és céljában is eltér a többi bentlakásos intézménytől, mert itt a rendszeres szervezett munkán át a képességek, ismeretek fejlesztése, a teljes testi-szellemi kibontakozás a cél, s az elérhető eredmény.

Jövedelmi helyzet: Lakóink mindegyike rendelkezik munkabéren kívül állandó jövedelemmel (nyugdíj, járadék, családi pótlék).

A SZABADIDŐBEN TÖRTÉNŐ CSELEKVÉSEK SZERVEZÉSE A REHABILITÁCIÓS INTÉZETBEN

A rehabilitációs intézeti nevelő munka a munka-rehabilitáción túl kibővül olyan pedagógiai tevékenységekkel melyek az intézeti lakók szabadidejében, valósulnak meg. Ez az időszak a pihenés, a kikapcsolódás, fizikai regenerálódás mellett az önkiszolgálással, önellátással, önirányítással kapcsolatos ismeretek megszerzését, a szociális tanulás lehetőségeit is rejti. A hozzáértő nevelői irányítás és tárgyi feltételek megteremtése útján fejlődik az intézeti lakó önbizalma, sikerélményre törekszik, megtanulja a szabadidő önálló hasznos eltöltésének módját. A társas kapcsolatok és a közösségben végzett tevékenység az elfogadottság, az önismeret, önértékelés-önbizalom kialakulását, fejlődését eredményezi. Az intézetben élő felnőtt értelmi fogyatékos emberek „felnőtt képzésének” szinte egyedüli lehetőségét képezik a szabadidőbe ágyazott szervezett foglalkozások, tudatosan összeállított programok, szolgáltatások felkínálásával. Az érdeklődés, a figyelem tudatos irányításával tereljük az egyént a csoportfoglalkozások felé is. A szabadidős programok úgy kerülnek megrendezésre, hogy azok messzemenően igazodjanak az érintettek fejlesztési igényeihez, kívánságaikhoz és az adott élethelyzethez. Tartalmuk szerint az egyéni fejlesztés lehet: A mindennapi étellel kapcsolatos tevékenységek, főzés, mosás, takarítás, vásárlás, pénzkezelés, higiénia, közlekedés stb. életszerű gyakorlása. A szocializációra, beilleszkedésre nevelő tevékenységek, érdeklődésre, önkifejezésre, választásra, döntésre, hétköznapi kommunikációra való felkészítés is megvalósulnak a szabadidős programok szervezése során. Személyes fejlesztés, kulturális területekbe történő bekapcsolódás során, pl. zene, tánc, olvasás, írás, sport, játék, stb.

Formájuk szerint kötött napirendbe ágyazottan és kötetlen, szabadon történő választással is igyekszünk biztosítani programokat. Cél az elérhető bio-pszicho-szociális jólét.

A GONDOZÓHÁZ SZEREPE

A gondozóház lakóotthoni felkészítés szempontjából tréning lakásként működött. A lakóotthonba jelentkezett, illetve arra kiválasztott intézeti lakók itt nyertek elhelyezést így később összeszokott közösségként készülhettek új, minőségileg jelentősen jobb lakásokba. Természetesen a technikai eszközök (gáztűzhely, gázkazán, fürdőszoba berendezései, mosógép, porszívó, konyhai eszközök) kezelését a helyszínen, leendő otthonukban sajátították el. Az életvitellel kapcsolatos ismeretek, gyakorlatokat a tréning házban ismerték meg. A lakóotthonok átalakításával, takarításával, berendezésével, a kert rendbetételével kapcsolatos munkafeladatokat is ők végezték, így kívántuk elérni, hogy saját munkájuk révén megbecsüljék új otthonuk értékeit. A felkészítés során cél volt hogy közösségek alakuljanak ki, melyek tagjai empátiáról, önkéntes tehervállalásról, kezdeményezőképeségről tettek tanúbizonyságot. Természetesen jól működő közösséget csakis azok az emberek tudnak alkotni, akik önmagukban is felelősséggel tudnak dönteni, ezért az önálló személyiséggé érés, annak közösségben való kibontakoztatása elsőrendű feladatunk.

Lakóink különféle kulturális szintű környezetből kerülnek hozzánk. A totális intézményből adódó hospitalizációs hatások pedagógiai kíséreléssel történő ellensúlyozása elengedhetetlenül szükséges. Ugyanis az életminőségi kritériumok közül nem elégséges csak a környezeti feltételeket javítani, hanem azzal egy időben azok használatát is meg kell tanulni. Ezért tulajdonképpen a megváltozott életminőségi feltételek alkották a fejlesztés kritériumait.

Ezek voltak a lakóotthon használatával kapcsolatos gyakorlati ismeretek elsajátítása, tulajdonnal, magántulajdonnal kapcsolatos ismeretek, szokások kialakítása. Az önellátás fejlesztését folyamatszerűen, naponta gyakoroltuk. Figyelmet fordítottunk a szabadidő önálló hasznos eltöltésének megtanítására. A személyesség az individuális szféra tiszteletét kiemelten fontosnak tartottuk. A problémamegoldás és a feszültségfeloldás megtanítása konzultációs gyakorlatokon folyt. Az egészségügyi problémák kezelése is fontos területe a felkészítés során, valamint a szociális-kulturális kapcsolatok kialakítása, ápolása.

Cél az, hogy a lakóotthon lakói folyamatos pedagógiai kísérelés, fejlesztés hatására önállósodási-leválási folyamat részesei legyenek. Önmaguk által meghatározva személyes vonzalmaik kívánságaik, képességeik szerint minél nagyobb részvétellel élhessenek, fejlődhessenek, normalizált napi, heti és éves életritmus kialakítása által.

Folyamatos feladatunk a választás lehetőségének, az önállóan meghozható napi, heti döntéseknek a bővítése. A személyes érdekekre és az előnyben részesített egyéni kívánságokra is figyelni kell. A méltóság tisztelete, az egyén közösségi szerepének növelése a növekedés feltétele. Fontos a tehetség kibontakozását legjobban elősegítő szerepek erősítése, a kívánatos jövőkép kialakítása. A kapcsolatok sokszínűségét is igyekszünk elősegíteni (családi, külső baráti kapcsolatok), figyelünk arra, kikkel, hol töltik idejük nagy részét. Az életkornak megfelelő környezet kialakítása is fontos, hiszen fiatal felnőttek kerültek az új lakóotthonokba, akik lassan majd az öregedés felé haladnak. E fejlődési átmenetnek, változásnak károsodásmentes megéléséhez is szolgálnunk kell azt a pedagógiai kísérelést, amely a szociálisan kívánatos életmód elsajátítását, az egyéni sajátosságokat figyelembe vevő bánásmód folyamatosságát jelenti.

FEJLESZTŐ FOGLALKOZÁSOK SZERVEZÉSE, DRÉMAPEDAGÓGIAI MÓDSZEREK ALKALMAZÁSA

Az intézetben zajló fejlesztő programok megszervezésének személyi feltételei a munkatársak részéről:

- A munkatársak legyenek jártasak az értelmi akadályozottsággal rendelkező emberekkel való foglalkozásban.

- Meglévő képesítésük mellett szakirányú továbbképzésekben vegyenek részt.

- Egyéni hajlamokat, képességeket figyelembe kell venni, a foglalkozásvezetők kiválasztásakor

A fejlesztő foglalkozások szervezésének szempontjai az értelmi fogyatékos személyek oldaláról:

- Foglalkozások tervezésénél, a módszerek kiválasztásánál, figyelemmel kell lenni a résztvevő értelmi fogyatékos személyek igényeire. A programok hassanak ösztönzően az együttműködésre, legyenek ismeretszerzők, ismeretbővítők, egészség- és állóképesség-fejlesztők, szabálytudatosító hatásuk is legyen.

- Erősíteni kell a foglalkozáson résztvevő személyek döntéshozó képességét, több választási alternatíva lehetőségének biztosításával.

- Az előkészítési szakaszba is be kell vonni a csoport tagjait. Az értelmileg sérült fogyatékos tagok meglévő tudását, készségeit ezáltal úgy kamatoztathatjuk, hogy sokkal motiváltabbak lesznek az együttműködésre, egyben a szociális tanulás is hatékonyabbá válik.

- Ha terveik, javaslatok által belevonódnak a döntésekbe, véleményalkotásuk számít, úgy a döntéshozatalt felelősségvállalás is követi. Nő az önbizalom, az új ismeretek elsajátításának képessége.

A fejlesztő csoportok szervezésében, vezetésének gyakorlatában dramatikus-drámapedagógiai eszközöket is alkalmazunk.

Ennek során elsődlegesen nem a dialógusok megtanulását és reprodukálását tartjuk fontosnak, sem kizárólag a színpadi cselekvést, mint megjelenítést, hanem a célzott játék alkalmazásával, aktív cselekvő részvétellel a környező világ megismerését, a saját belső világ megértését, abban önmaga elhelyezését segítjük elő, a körülöttünk levő szociális világgal történő kapcsolattartást tudatosítjuk.

Az emóciók és a környező világ eredményeinek dramatikus feldolgozása egyfajta stílus, szemlélet, hozzáállás, melynek

eszközeivel az egyén számára választási lehetőségek, döntések bővítésére nyílik alkalom.

A FEJLESZTÉSI FOLYAMAT SZAKASZAI A CSOPORTMUNKA SORÁN

Felkészülés, célmeghatározás, cselekvés, ellenőrzés.

A kezdeti időktől eltekintve a tagok egymás bármely hátrányát kompenzálni igyekeztek, és nem hátráltató tényezőnek fogták fel. A csoportvezető feladata volt a különböző tulajdonságokkal rendelkező tagok csoporttá rendezése, a csoport belső rendszerének segítése. A csoportvezető nem áll középpontban, egyenrangú a többiekkel.

A csoport életrehívásának célja:

- minden intézeti lakónak esélyt adni arra, hogy felfedezze önmagát, részt vegyen valamilyen csoportmunkában, valamint azon keresztül a társadalom életében

- az érdeklődéssel rendelkező intézeti lakók törekvéseik szerint elérjék a céljaikat

- segíteni a különböző sajátosságokkal rendelkező intézeti lakók beilleszkedését, szocializációját

- lehetőséget biztosítani a személyiség kiteljesítésére, a csoportban való elhelyezkedésre

A csoportvezetés elődleges célja, jellemzője, hogy a tagok gátlásait leküzdje, feltárja az egyéni szükségleteket demokratikus vezetési elvek szerint, csoportmunka, feladatelosztás, saját vélemények elképzelések realizálásával.

A CSOPORTVEZETŐVEL SZEMBENI ELVÁRÁSOK

Ismeretanyaggal, módszertani fogásokkal rendelkeznek.

Nondirektivitás jellemezze (nem irányít közvetlenül, nem terel bizonytalan következtetések felé, óvakodik az értékítélettől, odafigyel a másik kezdeményezésére, azt bátorítja).

Empátias képessége legyen (átlép a másikba, anélkül, hogy önmagát elvesztené vagy átvinné a másikba).

Bizyon abban, hogy az intézeti csoporttag életében változást tud előidézni negatív érzelmek nélkül.

Pedagógiai orientációja azt jelenti, elfogadja, hogy a változások neveléssel előidézhetők.

A CSOPORT ELVÁRÁSA A VEZETŐVEL SZEMBEN

- segítse céljaik elérése felé, rendszerezze a dolgokat, tisztázzon és értékeljen

- vezesse a csoportot

- legyen felelősségérzete a csoport céljaiért

- ügyeljen, hogy a feladat elosztás képesség szerint arányos legyen

- bízson a csoport tagjaiban és tisztelje őket

- legyen kezdeményező

- legyen döntésképes, érdektől mentes

- nyújtson biztosságot, kerülje a vitákat, konfliktusokat, agresszivitás megjelenését

A csoport működésének értékelése során szóba kerül a múlt eseményeinek elemzése a kitűzött célokkal összefüggésben.

Elemzésre kerül a csoport jelen helyzete, a múlt és a jelen összevetése, az elért eredmények számbavétele. A csoport a jövőre vonatkozóan felvethet új célkitűzéseket, mérlegelheti, hogy ezek megvalósulásához milyen eszközök, módszerek szükségesek. Az értékelésben a csoport minden tagja részt vehet, véleményt nyilváníthat. Az eljárás lehet egyéni, kiscsoportos, nagycsoportos.

Hiszem, hogy elköteleződés nélkül nem lehet tartós, hathatós eredményeket elérnünk.

AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT FELNŐTTEK KÉPZÉSE (Az intézmény 1997-ben 4mFt pályázati úton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól programjai megvalósításához (A szerkesztő))

(Varga Imre igazgató; Békés Megyei Önkormányzat Képviselőtestülete Egyesített Gyógypedagógiai és Gyermekvédelmi Intézet, Tarhos)

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Napjaink világában a gyorsan változó tudományos technikai és politikai fejlődés korában természetesnek tűnik, hogy jogunk van egész életünk során képzésben részesülni. Mindezt a gyors fejlődés szükségszerűen meg is kívánja tőlünk. Életünk különböző képzések, továbbfejlesztések nélkül nem lenne teljes. Jelenleg a felnőttkori képzések a különböző kínálatok nagyon széles skáláján valósulhatnak meg.

Az értelmileg akadályozott embereknek is joguk van a továbbképzéshez egész életük során. A pszichológia, az orvostudomány és a gyógypedagógia felismerésének köszönhetően igaz, hogy a fejlődési és tanulási folyamataik nem zárulnak le egy adott életkor elérésével, hanem az egyéni élet végéig tartanak. A tudományos vizsgálatokból mindig újra nyilvánvalóvá válik, hogy éppen az értelmileg akadályozottak felnőttkorban is nagyon fogékonyak és motiváltak is arra, hogy valami újat tanuljanak. Bizonyított tény, hogy a különböző képességű emberek különböző, képességeiknek megfelelő életfeladatokban a társadalomba egyformán be tudnak illeszkedni. Ahhoz azonban, hogy számukra ez a beilleszkedés elérhető legyen, meg kell találni, és meg kell teremteni mindazon körülményeket, melyek az adott akadályozott számára megfelelőek. Már maga az a tény is

megfelelően indokolja az értelmileg akadályozott emberek képzésre való igényét, hiszen az azonos esélyek értelmében az értelmileg akadályozott embereknek is joguk van a továbbképzéshez egész életük során. A munkánk céljával tűzött normalizációs alapelv is azt ajánlja, hogy az értelmileg akadályozott emberek képzése is olyan magától értetődően kínálatos és elérhető legyen, mint más emberek számára. Az eddig elmondottak is - úgy érzem - megfelelően indokolják az értelmileg akadályozott emberek képzésre való igényét. Számukra különösen fontos, hogy felnőtt korukban is képezhessék magukat, mert ennek egzisztenciális jelentősége van. A felnőttképzés az értelmi akadályozottság esetén elengedhetetlen szükségszerűség is, mert elmaradása esetén az első életszakaszban kialakított képzés összeomlik. Öröndetes az a tény, hogy az utóbbi évtizedekben szinte minden európai országban kialakultak a többé-kevésbé autonóm életformák a felnőtt értelmi akadályozottak számára. Ennek a gyökere abban a felismerésben rejlik, hogy ők ugyanolyan igényekkel és jogokkal bírnak, mint a hasonló kultúrkörben élő többi ember. Ahhoz, hogy az értelmi akadályozott felnőttek eljussanak képességeik maximális szintjéig és ezzel az eredményes szocializációhoz, megfelelő ösztönzésre van szükségük, hogy kompetensekké váljanak (fejlesztés, felnőttképzés).

A FELNŐTTKÉPZÉS JELENTŐSÉGÉRŐL AZ AKADÁLYOZOTT EMBEREK ÉLETÉBEN

Általánosságban a felnőttképzés céljainak szemügyre vételekor mindenekelőtt személyiségfejlesztésről, régi kompetenciák (tudás, képesség) megtartásáról, újak megszerzéséről, horizonttágításról, az értelmi és más képességek tréningjéről és a kreativitás fejlesztéséről beszélhetünk. Ezek a területek az értelmileg akadályozott emberek számára is rendkívül fontosak, de az ő helyzetük jóval nehezebb, gátoltabb. Erről szeretnék egy-két gondolatot elmondani.

Abból indulok ki, hogy az értelmileg akadályozott emberek világa nem csak graduálisan (fokozatában, szintjében), hanem minőségileg is eltér a miénktől. Az értelmileg akadályozott emberek világában sok olyan dolog történik, amit nem értenek, gyakran túl gyors nekik, ami körülöttük folyik. A mondatokból - melyekkel más emberek megértik magukat - csak egyes különálló szavakat ismernek fel. További részletekbe való betekintés nélkül elmondható, hogy úgy tűnik, gyakran környezetük olyan szabályokhoz tartja magát, melyeket az értelmileg akadályozott ember gyakran nem tud követni és nem lát át. Éppen ezért ha a képzés, a világról egy teljesebb kép alkotását jelenti, akkor erre a lehetőségre az értelmileg akadályozott embereknek még sürgősebben és még egzisztenciálisabban szükségük van, hiszen az ő világuk hiányosabb, töredékesebb, nehezebben jutnak el a mi világszemléletünkhöz. A felnőttképzés segíthet megkönnyíteni a világunkba való belépést és kiegészíteni a világmépüket.

A felnőttképzésnél az értelmileg akadályozott emberek esetében az előbb elmondottakból következően különleges feltételek figyelembe vétele elengedhetetlenül szükséges.

Ezek közül néhány:

- Nagyon fontos az akadályozott ember számára a sokoldalú információ nyújtása, lehetővé kell tenni számára, hogy az egyes képzési lehetőségeket megismerje és intenzív támogatással kell tanulásra ösztönözni. A továbbfejlődést az jelentené, ha eljutnánk oda, hogy az akadályozott ember akarja önmagát képezni.

- Konkrétumokkal kell tájékoztatni őket a személyes megismerési lehetőségeikről kiindulva.

- Magát a felnőtt szerepeket, az önmeghatározást és az élő kommunikációt is be kell gyakorolni.

- Esetükben a felnőttoktatásban célszerű a célcsoport orientáltság, ugyanis a fiatalabb értelmileg akadályozott emberek főleg több autonómiára és életterük kibővítésére törekednek, míg az idősebbeknek erősebb az igényük az önazonosításra, identitásra.

- A felnőttkori képzés kell, hogy segítse az értelmileg akadályozott embereket függőségükből kiszabadulni. A képzés során alkalmat kell nyújtani ahhoz, hogy megtanulják önmagukat jobban megismerni, kifejezni észleléseiket. Cél, hogy önmaguk és mások számára érzékenyebbé váljanak, erősíteni kell önfenntartási törekvéseiket.

- A felnőttképzésnek szisztematikusnak kell lennie, ez azt jelenti, hogy a környezetet továbbképzés előtt, alatt, sőt után is be kell vonni. Ez abból a tényből szükségszerűség, hogy az értelmileg akadályozott emberek jobban függnek környezetüktől, és kevésbé tudnak önállóan cselekedni. Ezért különösen fontos a kizárólag akadályozottakra irányuló koncentráció helyett a környezet támogatása.

- Átfogó célként kell kezelni az életben való eligazítás segítségét a mindennapi dolgokban, a terjes személyiségfejlesztést, a valóság megtapasztalását cselekvéses tanulás által.

- A képzés során a pedagógiai segítségnek nem azt kell jelentenie, hogy valakit szabályozni próbál, hanem abban kell segítséget nyújtania az illetőnek, hogy megértene és szabályozni tudja saját magát. Segíteni kell, és képessé kell tenni kívánságainak és igényeinek a körülötte élőkkel történő összehangolására.

- A kívánt eredmények eléréséhez a továbbképzési lehetőségeknek, a továbbfejlesztéseknek, a résztvevők egyéni igényeikhez alkalmazhatónak kell lenniük.

- Az értelmi akadályozottak továbbképzésének eredményeként viszonyok kinyitása várható, valamint a munkaerő piacion való érvényesülés javítása.

Tudom, hogy a témán belül kifejtést érdemelne az értelmileg akadályozott emberek felnőttképzésének metodikája, hiszen a képzésnek a súlyosan sérülteknél inkább testük megtapasztalását kell szolgálnia, mint például a bazális stimuláció, míg az enyhébben akadályozott embereknél már rá lehet térni a nyelvi-fogalmi gondolkodás síkjára, tehát lehet elvont szimbólumokkal, fogalmakkal és komplex nyelvvel tanulni.

Baumgart megfogalmazta, hogy az értelmileg akadályozott felnőttek képzése során a négy tapasztalati sík legyen reprezentálva, mint a cselekvés, a képek és modellek konkrét megtekintése, a szemléletes szimbólumok és az elvont fogalmak. Ezek feleljenek meg a résztvevők egyéni igényeinek és lehetőségeinek.

Külön kifejtést érdemelne annak a kérdése, hogy milyen nehézséget okoz olyan megfelelő „tanfolyamvezetőt” találni, aki mind felnőttképzésben, mind az értelmileg akadályozott emberekkel való bánásmódban jártas.

Ugyancsak megvitatásra érdemes a képzéspolitikai dilemmája, s ezen belül az a kérdés, hogy hogyan néz ki az értelmileg akadályozott felnőttek képzése „a továbbképzés” rendszerében. A szakirodalomból ismert ugyanis, hogy a fenti kérdést illetően a volt NSZK dilemmája megismétlődik európai dimenzióra kivetítve, ugyanis az értelmileg akadályozott felnőttek átfogó képzése sem a szociális, sem a szakképzés területén nem lehetséges különállóan, jelenleg a két terület között, „a senki földjén” foglalja el a helyét. Az értelmileg akadályozott felnőttek képzése képzéspolitikailag nincs megalapozva, nem a továbbképzési rendszerben történik, ahol ennek a helye lenne, hanem az akadályozottakat segítő rendszerben. Az Európai Közösségben az értelmileg akadályozott felnőttek képzése a legtöbb esetben szakmai továbbképzésként, az európai szociális területhez tartozik és a jövőben sem fog az európai képzési területhez tartozni. Tehát ahogy az előbb említettem; a két rendszer, illetve terület között foglal helyet. Ahhoz, hogy ebből a dilemmából kikerüljön, képzéspolitikailag megalapozott felvilágító tevékenység szükséges.

Egyre jobban bebizonyosodik, hogy elengedhetetlenül szükséges megvalósítani egy átfogó felnőttképzést értelmileg akadályozott emberek számára. Fel kell kelteni a nyilvánosság figyelmét, és hangsúlyozni kell, hogy ez képzéspolitikailag a művelődésügyhöz, oktatásügyhöz tartozik, illetve odatartozónak elismert.

A felnőttképzés nélkül nem valósíthatók meg az értelmileg akadályozottakkal való munka új tendenciái, melyen belül kiemelt fontosságú:

- a csupán funkcionális gyakorlás helyett a motivációk nyújtása
- a védettség helyett az integrációs képesség kifejlesztése
- az egyoldalú intézkedések helyett a komplex támogatás
- a csupán gyakorlati képzéssel szemben a gondolkodás serkentése
- vagy a már említett védelem helyett viszonyok kinyitása.
- a gondoskodás helyett az önállóság támogatása

ZÁRÓ GONDOLATOK

Magyarország az „uniós tárgyalások” felkészülésének időszakában szembesül a minőségi tennivalókkal, a minőségátörés szükségletével. Fel kellett ismernünk, hogy az európaiság gondolata olyan új szemléletmóddal közelíthető meg, amelyben prioritása van az élet, a munka, a kapcsolatok minőségének. Úgy gondolom, az értelmileg akadályozott emberek képzése e gondolatokhoz nagyon beleilleszhető, attól elválaszthatatlan. A tanulási stílus lényegét talán leginkább a Gestalt terápia egyik gondolatával tudnám számunkra is a legjobban kifejezni, miszerint:

„Tanulni nem más, mint felfedezni, hogy valami lehetséges.”

Eszerint az akadályozott emberek valóságos helyzetekben felfedezhetik személyiségük értékét és szerepét. Sokoldalúbb lehet számukra az élet. Biztosítva lehet a személyes továbbfejlődés és világ-, illetve életmegértés.

A felnőttképzés hozzá fog járulni ahhoz, hogy a társadalomnak az értelmi fogyatékos emberekkel kapcsolatos nézeteit és viszonyulásait pozitív irányba befolyásolja, mert ha társadalmunk képes lesz megváltoztatni szemléletét az értelmi akadályozottsággal élő embertársainkról, képességeikről, lehetőségeikről és megfelelő gazdasági háttér is rendelkezésre fog állni, akkor az esélyt kapott akadályozottak képesek lesznek viszonylag teljes életet élni, melyből következően hasznos tagjaivá válnak társadalmunknak.

Elkötelezetten hiszem, hogy van értelme a fogyatékos jelenlegi állapotából továbblépni a szebb és boldogabb élet reményében. A jelenlegi tanácskozás is élő bizonyítéka az új irányvonal hasznos és értelmes törekvéseinek, bizonyítottá vált, hogy az értelmi akadályozottak is képesek a normalizált életvitelre.

Bízom a pozitív elemek hatóerejében, a rehabilitációért felelős orvos- és gyógypedagógus-társadalom, valamint az állami vezetői kar szakszerű, humánus és az értelmes jövő érdekében a sérült embert emelni és befogadni, egyenrangúsítani akaró gondolkodásában és magatartásában.

SZEMINÁRIUMOK AZ ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT FELNŐTTEK MINDENNAPI ÉLETÉNEK, HELYZETÉNEK MEGSEGÍTÉSÉHEZ (Az előadás szövegét fordította: Dr. Márkus Mihályné és Márkus Eszter)

(*Mária Bruckmüller tiszteletbeli elnök, osztrák Lebenshilfe Szervezet/Lebenshilfe Österreich*)

ELMÉLETI BEVEZETÉS

A felnőttképzést általában úgy ismerjük, mint a felnőtt életkor bármely szakaszában szervezett kiegészítő képzést. Népfőiskolákon, különböző képző intézményeknél** (Magyarországon leginkább művelődési házakban, szabadegyetemen vagy civil szervezetek által szervezett formában. (A fordító)) évek óta azzal a célkitűzéssel szerveznek felnőttképzést, hogy az emberek jobban megérthessék az élet folyamatait, illetve kedvezőbb helyzetbe kerülhessenek munkahelyükön. Az utóbbi években az értelmileg akadályozott emberek egyre nagyobb számban, növekvő önállósággal és különböző formában vesznek részt felnőttképzésben.

A felnőttképzés során a kínálat nem kapcsolódik egy meghatározott képzési formához. Általában nyilvános képzőintézményekben szervezett tanfolyamok, kurzusok formájában hirdetik meg ezeket. Ugyanakkor arra is van lehetőség, hogy értelmileg akadályozott emberek intézményeiben szervezzünk különböző kurzusokat és szemináriumokat. Ez a szervezeti forma ugyan nem integratív, de elképzelhető, hogy arra van szükség, hogy az értelmileg akadályozott embereket felkészítsük a nem-fogyatékosokkal közösen szervezett kurzusok való részvételre; az is lehetséges azonban, hogy bizonyos témakörben szervezett szemináriumokat csak értelmileg akadályozott felnőtteknek érdemes meghirdetni. Legcélzerűbb minden esetben úgy eljárni, ahogy az a résztvevőknek a leginkább megfelel. (Kollmann, Wyrstcil 1982)

A kínálat bármely típusánál döntő jelentőségű, hogy figyelembe kell venni a felnőttképzés alapelveit. Ezek az alapelvek különböztetik meg a felnőttképzést más képzési formáktól, például az iskolai neveléstől-oktatástól.

A következő alapelveket érdemes megemlíteni:

Önkéntesség: A résztvevők maguk döntenek el, hogy melyik és milyen kurzuson vesznek részt. A döntést mindenki maga hozza meg.

A választás szabadsága: Feltételezi az alternatív lehetőségeket és az adott kínálat megfelelő ismeretét.

Felnőttek számára megfelelő tanítási és tanulási formák: A képzési anyag tartalmában feleljen meg a felnőtt emberek életének (nem szabad az értelmi akadályozottság miatt gyermekek számára releváns képzési anyagot választani).

Partneri kapcsolat és légkör: Mind a tanfolyam résztvevői, mind vezetője tekintsek egymást partnernek a képzési folyamatban, vagyis a kapcsolat jellege lényegesen különbözzön a gyermekeknél alkalmazott tanár-diák viszonytól.

Irányultság a résztvevőkre: A szeminárium tartalma feleljen meg a résztvevők szükségleteinek.

Gyakorlati vonatkozások és jelentéstulajdonítás: A képzési tartalmak a résztvevők élethelyzetére irányuljanak.

Önmeghatározás: A képzési tartalmak ne csak segítsék a beleszólás és önmeghatározás képességének fejlődését, hanem készítsék a résztvevőket felelősségteljes cselekvésre, tevékenységre.

Normalizáció: A tanfolyamok szervezése és tartalma feleljen meg a normalizáció elvének, vagyis adott kulturális környezetben az életkori sajátosságoknak megfelelő legyen a szervezeti forma és tartalom.

Emancipáció, egyenjogúság: A szemináriumok a találkozás olyan lehetőségeit teremtsék meg, melyek megnyitják a résztvevők előtt a további társadalmi részvételt, az önrendelkező életvitel egyéb területeit és lehetőségeit.

GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁS

A következőkben bemutatunk néhány általunk már kipróbált példát a felnőttképzésre. A témakatalógus tetszés szerint bővíthető és a szituációhoz mindenkor adaptálható. A tanfolyamvezető személyét tekintve hasznosnak tűnt, ha nem ugyanazok a pedagógusok vezetik a kurzust, akik a napirend kialakítását végzik, vagy a lakóotthont vezetik. A normalizációs elv értelmében célszerű az élet különböző területeit egymástól egyértelműen elválasztani, s ezáltal lehetőséget biztosítani arra, hogy a résztvevők különböző kompetenciákkal rendelkező, különböző személyeket ismerhessenek meg. A kurzus eseményeit nem szükséges közvetlenül beépíteni a napirendbe. A felnőtt életmód kialakítása és fejlődése szempontjából az is fontos, hogy megteremtjük a távolságot, a különböző dolgokat elhatároljuk egymástól, a konfliktusokat, vitákat és megbeszélést igénylő tartalmakat a mindennapi élet egyes területein ne keverjük, ne mossuk össze.

Tanfolyami témák:

A különböző intézményekkel együttműködésben szervezett felnőttképzés területén a következő témakörök szerepelhetnek:

- szakképzés és szakmai továbbképzés;
- személyiségfejlesztés;
- művészeti (képzőművészeti) alkotótevékenység;
- (ön-)életrajzi feldolgozás

A szakképzés és szakmai továbbképzés területén a legtöbb országban számtalan lehetőség kínálkozik. Fejtegetésében éppen ezért nem térek ki rá részletesebben. Konkrét nemzetközi tapasztalatok hozzáférhetők ezen a területen. Különösen az elmúlt években dolgozták ki ezeket az integrált életvitellel és normalizációval összhangban.

A személyiségfejlesztés igen fontosnak bizonyul, mivel nagyon sok értelmileg akadályozott ember hosszú éveket él és dolgozik valamilyen intézményben. Az emocionálisán, szociálisan és individuálisan képzett személyiség többoldalú kibontakoztatása éppen ezért hangsúlyozottan fontos. Az együttélés számtalan konfliktusát, számtalan félreértést és az önértékelés hiányosságait lehet ezáltal megelőzni. A „személy kibontakoztatása önálló identitással rendelkező emberré” (Baumgart/Bücheler, 1998) lehetővé teszi azt is, hogy az értelmileg akadályozott felnőtteket egyre nagyobb mértékben bíztassuk az önmeghatározásra, valamint egyre nagyobb mértékben bízzuk rájuk a döntéseket. A „Példák a gyakorlatból” című fejezetben a szerzők felsorolnak néhány témakört a felnőttképzés ezen formájához.

A művészeti (képzőművészeti) alkotótevékenységnek az Önök országában nemcsak régi hagyománya van, hanem a fogatékos személyek intézetei is a legkülönbözőbb módon művelik és fejlesztik ezt a területet. Nagyszerű kiállításokat és művészeti rendezvényeket szerveznek. Az emberi tevékenység és képzés igen lényeges alkotóelemének tartom a művészeti tevékenységet, nemcsak néhány szerencsés kiválasztott ember kellemes szabadidős elfoglaltságának. Nem lenne szerencsés azonban ezt a nagy jelentőséggel bíró képzési formát röviden elintézni; ezért itt és most nem kívánom tovább részletezni. Az (ön-)életrajzi feldolgozásról és gyakorlati megvalósításáról nem régen számoltam be Önöknek. (Bruckmüller 1999) A csoportosan szervezett életrajzi munkákat is nyugodtan sorolhatjuk a felnőttképzés területére. Most csak utalnék a megfelelő referátumra.

A következőkben felsorolt példákban részben olyan nagyon egyszerű módszerekről és képzésekről lesz szó, melyeket az együttműködő, beleszóló és önmeghatározó életvitel előkészítése érdekében alakítottunk ki. Minél többet gyakoroljuk, minél pontosabban ismerik ezeket az értelmileg akadályozott emberek, annál hamarabb térhetünk át a felnőttképzés során az egyre nehezebb és bonyolultabb témakörökre.

Az előkészítő témákhoz a következőket soroljuk:

- konfliktusok felismerése és konfliktus feloldási stratégiák;
- kommunikáció-fejlesztés „beszéljünk egymással”;
- beleszólás, együttműködés és önmeghatározás tanulása;
- házi konferenciák szervezése

A házi és csoportkonferenciák témáját egy korábbi rendezvényen tárgyaltuk, a beleszólás, együttműködés és önrendelkezés kérdéseit úgyszintén. A metodikai-didaktikai szempontok szintén ismertek (a „kulcsszavak” módszere: mit - miért - hová - hogyan - mikor - hol - cél - előny - hátrány).

A következő témák a személyiségfejlesztés területére sorolhatók:

- gyászfeldolgozás „meghalt az édesapám/édesanyám”;
- „érzelmek megélése és kifejezése”;
- „önfelmérés, önbecslés, reális önértékelés”;
- „terhelések, frusztrációk feldolgozása”.

Ezt a témakört természetesen a szükségleteknek, igényeknek megfelelően tovább lehet bővíteni. A szemináriumok lebonyolításához a következő javaslatok bizonyultak hasznosnak:

- kis létszámú csoportok (5-7 résztvevő);
- a csoportvezető legyen külső (csoporttól független) ember;
- heti egy találkozás a téma befejezéséig;
- egy-egy tartalom színpadi (dramatikus) megjelenítésének lehetősége;
- szerepjátékok, szerepcsere;
- videó-felvételek;
- rövid folyamat- és zárójegyzőkönyvek.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Valószínűtlen lenne azt gondolni, hogy egy-egy intézményben jól meg lehet szervezni a felnőttképzést, ha a munkatársaknak nincs lehetőségük a továbbképzésre, valamint a munkakörülmények kialakításába és javításába történő beleszólásra. A szakmai továbbképzések kínálata általában a nagyobb, városi intézményekben, központokban található. Túl kevés figyelmet szentelnek ugyanakkor a munkatársak kulturális képzésének, melynek igen erős lehet a kapcsolata az adott régió kultúrájával és az általános felnőttképzéshez (népfőiskolák, művelődési házak stb.) kapcsoltan szervezik. Itt találhatóak a különböző művészeti tevékenységek, melyek ötleteket adhatnak a munkatársaknak, akkor is, ha nem számítanak gyakorló művészek. Kétségtelen, hogy az ilyen irányú érdeklődés biztosítja azokat a kulturális impulzusokat az értelmileg akadályozott embereknek is, melyek eredményeit minden évben megtekinthetjük a különböző kiállításokon és művészeti rendezvényeken. A munkatársak intézményesített részvétele és együttműködése az intézmény életének alakításában, ami a team-megbeszélések során valósul meg az a terület, mely végül is felvilágosítást ad a mindennapi munka minőségéről. Soha nem érünk el kielégítő fejlődést a gyógypedagógia területén, ha a team-megbeszéléseket nem vezetjük be strukturáltan és célorientáltan. A strukturált, kontrollált és a gyógypedagógiai folyamatot állandóan kísérő team-munka a kézműves tevékenység fáradtságos eljárással készített remekművéhez hasonlítható. A nagy ötleteknek keretekre és szilárd alapra van szükségük, hogy kibontakozhassanak. Csak ezután válnak méltóvá a csodálatra.

IRODALOM

- BAUMGART, E.-BÜCHELER, H. (1998): *Lexikon. Wissenswertes zur Erwachsenenbildung unter besonderer Berücksichtigung von geistiger Behinderung*. Berlin.
- BRUCKMÜLLER M. (1999): *Mit jelent az önrendelkezés gyakorlata az intézményekben élő értelmileg akadályozott emberek számára*, In: Kiscsoportos lakóotthonok. A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései. Soros Alapítvány. Budapest.

81-92.

KOLLMAN, G. -WYSTRCIL, A. (1982): *Persönlichkeitsbildung bei Jugendlichen und Erwachsenen mit geistiger Behinderung*. Unveröff. Vortrag beim Österr. Heilpädagogischen Kongress.

A VITÁK ÉS A MŰHELYMUNKA TAPASZTALATAI(Moderátorok: Bánfalvy Csaba, Borbély Sjoukje, Fonyó Ilona, Jászberényi Márta

(A moderátorok beszámolóit is felhasználva összeállította Lányiné Engelmayer Ágnes)

Az előző két munkakonferencia gyakorlatát követve most is kiscsoportos műhelymunka csatlakozott a plenáris előadásokhoz. A moderátorok beszámolója alapján megállapítható volt, hogy a csoporttagok - különösen azok, akik eddig minden konferencián részt vettek -rutinosak voltak abban, hogy a kiscsoportos vitáknak mi célja. Nyugodt, pozitív és konstruktív volt a műhelymunkák légköre, az újak is - vagyis azok a résztvevők, akik először vettek részt Soros munkakonferencián - aktívan vettek részt a közös megbeszéléseken. Egyrészt azért, mert a meg tárgyalt problémákban a sajátjukra találtak, másrészt a közös tapasztalat-megosztás során ötleteket kaptak, szemléletük is formálódott. A magasabb pozícióban dolgozó csoporttagok többet beszéltek, bátrabban kinyilvánították véleményüket, de a pozitív légkörben mindenki bekapcsolódott a megbeszélésekbe.

A csoportülések általános lefolyási rendje az volt, hogy először közösen összeállításra került egy témajegyzék azokról a kérdésekről, amelyek a megelőző plenáris előadások nyomán megbeszélésre vártak. Ezt követően sorra vették a témákat, és elemezték a bennük foglaltakat. Jó lehetőséget biztosított az, hogy minden csoportülésen jelen volt olyan lakó is, aki a megelőző plenáris előadásorozatban előadó volt, és így kérdéseket, kommentárokat lehetett hozzá intézni az előadással kapcsolatban.

A résztvevők bemutatták saját gyakorlatukat, és megvitatták az egyes példák közötti hasonlóságokat és eltéréseket. A moderátorok csak kivételes esetben törekedtek a problémák konszenzusos nyugvópontra juttatására, sokkal inkább a kérdések felvetése és az eltérő álláspontok megismertetése volt a cél.

CSALÁDPÓTLÓ FUNKCIÓ, CSALÁDIAS JELLEG, TEGEZÉS

Mindegyik csoportban felmerült a lakóotthon és a család párhuzamának a kérdése, illetve a „családias jellegű légkör” értelmezése. Beszámoltak a résztvevők arról, hogy több lakóotthonban anyának és apának szólítják a segítőköt, a tegezés is általános jelenség. Megvitatásra került, hogy a lakóotthon nem tekinthető a családi életkörülmények szimulációjának, hiszen a tipikus magyar család nagysága és szerkezete eltér a lakóotthonokban lakók és dolgozók létszámától és szerepmegosztásától. Ha igazi családiasságra törekszünk, ezzel bizonyos életszerűséget biztosítunk, de akkor gyakran elmentünk a formális szervezeti követelményeknek, a szakszerűségnek. A lakóotthonban ugyanis szakképzettséget kívánunk meg a segítőtől, törvényi előírások szabályozzák a napirendet és a formalizált működési szabályokat az életvitelben. E kérdésben konszenzus született arra nézve, hogy nem tartjuk helyesnek az „apám”, „anyám” megszólítást, továbbá nem tartjuk a lakóotthoni közösséget családnak. Emellett azonban természetesen a családban működő sok értékből, otthonosságot jelentő elemből lehet átvenni és adaptálni néhányat. A tegezésre vonatkozóan már színesebb volt a vélekedés. Többen hangsúlyozták, hogy a megszólítás az akadályozott személy részéről a társadalmi elfogadottság kérdéséhez kapcsolódik. Amíg nem tanul meg differenciálni a sérült személy a megszólításban, addig ez is gátja lehet a problémamentes társadalmi befogadásnak. Ha megjelenésének rendezettségében, a társadalmi érintkezési formák helyes megválasztásában nem tud igazodni az elfogadott normákhoz, akkor nehezen számíthat közeledéseinek megfelelő reflektálására. A megfelelő külső viselkedési formák viszont csak úgy alakulhatnak ki, ha a segítők lemondanak az álintimitásról, a „jópofa” tegezédségről vagy éppen az infantilizmust konzerváló nem kölcsönös formák használatáról. A tegezést illetően az elvi egyetértés ellenére, mely szerint a kölcsönösségnek kell érvényesülnie a megszólításokban, tisztázódott, hogy a kisgyermekként megismert, az intézetben maradó vagy ahhoz kötődő lakóotthonba kerülő fiataloknál nagyon nehéz a váltás a verbális formákban, hiszen tényleges érzelmi töltése van a kisgyermekkorától kialakult kapcsolattartási formák fennmaradásának, s nem feltétlenül a kisgyermekkorban való tartást fejezik ki, hiszen nem fogyatékosoknál is fennmaradnak a generációs különbségeket kifejező, azt fenntartó megszólítások, viselkedési minták.

BELESZÓLÁS A HÁZIRENDBE, KAPCSOLATTARTÁS A CSALÁDDAL, VENDÉGFOGADÁS

Bár a csoporttagok általában egyetértettek azzal, hogy a fogyatékos személy életének szervezésekor őt magát be kell vonni a napirend kialakításába, döntési folyamatokba, érdekeltté kell tenni abban, hogy az otthon kialakításában, berendezésében ő maga is részt vegyen, mégis a gyakorlatban nem mindig ennek megfelelő megoldásmódokról számoltak be. Van ahol a házirendet a segítők és a vezetőség állítja össze, és erről csak tájékoztatják a lakókat, van ahol igen alapos tájékozódással mérlik fel, hogy a lakók hogyan szeretnék élni, milyen szokásaik vannak, ők maguk hogyan osztanák be életüket. Nagyon eltérő az önkormányzati és a civil fenntartású lakóotthonok tapasztalata a családokkal való kapcsolattartást illetően. Az előbbiekre gyakran kerültek olyan lakók, akik hátrányos társadalmi rétegekből és talán éppen emiatt is kerültek intézetbe, családjuk nem tartotta velük szorosban a kapcsolatot az eltelt évek alatt. Jelenleg a középrétegek normáinak megfelelő intézményi körülmények jellemzik a lakók életét, míg rokonaik többnyire igen szegény, hátrányos körülmények között élnek, tehát bizonyos kulturális össze nem illés tapasztalható. A segítők gyakran féltik a lakóotthon „vagyonát”, a ház rendjét és tisztaságát, a hirtelen felbukkant és esetleg anyagi értelemben követelőző hozzátartozóktól. Megvitatásra került, hogy ezek az egyedi, esetleg szélsőséges tapasztalatok nem indokolhatják a látogatás és vendégfogadás korlátozását, hiszen ez kiemelten olyan terület, ahol a lakó igényeinek és önállóságának érvényesülnie kell. Természetesen bizonyos körültekintés, a lakó pénzének, megszerzett személyes tulajdonának védelme fontos szempont, de azt is figyelembe kell venni, hogy a kulturális és anyagi különbségek alapján ne alakuljon ki indokolatlan felsőbbrendűség vagy diszkrimináció. A civil fenntartású lakóotthonokban sokkal természetesebben alakul a családok kapcsolata a lakókkal, megengedőbb a vendégfogadási gyakorlat, hiszen a lakók általában szoros családi kötelékekből kerültek az új életformába. Itt inkább a segítőknek az okoz gondot, hogy ha a szülők túlzott mértékben jogot formálnak arra, hogy felnőtt gyermekeik életét a lakóotthonban is erőteljesen befolyásolják.

A SEGÍTŐK HELYZETÉNEK, KÉPZÉSÉNEK KÉRDÉSE, A SZUPERVÍZIO SZÜKSÉGESSÉGE

Mi jellemezze a segítőt az új ellátási forma kívánalmainak tükrében? Az egyik résztvevő pontosan sorolta az ideáltipikus tulajdonságokat: szerinte legyen rugalmas, empátiás, tudjon gyorsan reagálni, merjen önállóan dönteni. Legyen kreatív, tudjon

jól beszélgetni, problémákat meghallgatni, nem árt, ha jó háziasszonyi készségei is vannak. Sok pozitív tulajdonság és személyiségjegyet felsorolására került sor, de az is megfogalmazódott, hogy a mindennapokban nehéz ilyen tökéletes embereket találni. Ha viszont a legjobb gondozók mennek ki a lakóotthonba az intézetből, akkor lehetséges az, hogy így egy kontrasztelekció alakul ki és a kevésbé jók maradnának az intézetben. Ezzel természetesen senki sem értett egyet. Többen hangsúlyozták, hogy az is fontos, hogy a segítő maga harmonikus családból jöjjön, jó gyermekkorral, hiszen a segítő mindennapi munkájában, annak minőségében visszatükröződik a személyes múlt, az, amit a segítő saját életükben kaptak. Többen beszámoltak arról, hogy a lakóotthonokban dolgozó segítő csoportjában a különböző intézményekben a fluktuáció mértéke eltérő, de általában nem nagy. Inkább az a jellemző, hogy a segítők vonzóan érzik a számukra is nagyobb önállóságot biztosító és tőlük is nagyobb kreativitást igénylő lakóotthoni szakmai feladatokat. A szupervízió szükségességével általában egyetértettek a résztvevők, azt a maguk részéről igényelnék. A szupervízió hiányának okát abban látják, hogy még nem jutott el a praxis addig a szintig, hogy a résztvevő intézmények és személyek energiájából ennek kialakítására jutott volna idő és anyagi forrás. A civil területen dolgozók közül többen részesültek a Kézenfogva Alapítvány által biztosított szupervíziós alkalmakban. A szupervízió megszervezése, a segítő specifikus képzése mellett a jövő egyik legfontosabb feladata. A szupervízió a kiégés elleni védekezésben is nagyon fontos eljárás. Többen beszámoltak arról, hogy a rutinos munkatársakat is gyakran fenyegeti a kiégés, a vezetőket az elfáradás az állandó pályázat írásban, a gyakori szélmalomharcban a külvilággal, minisztériummal, önkormányzatokkal, megyével, gyámokkal, stb.

PÉNZKEZELÉS, SZEMÉLYES TULAJDON

Talán ez volt az a terület, ahol a legkevésbé lehetett egységes megállapodásra jutni. Nagyon eltérőek a lakók kereseti, anyagi viszonyai, lehetőségei, nagyon eltérő a gondnokokkal való kapcsolat, és igen bizonytalanok a segítők abban, hogy e területen mennyi önállóságot engedjenek, és milyen mértékű legyen az az okos beleszólás, tanácsadás, amellyel a pénzkezelés terén is fejleszteni szeretnék a lakókat. Úgy tűnik, hogy e kérdésnek jogi vonatkozásai, a gondnokokkal való személyesebb kapcsolat kialakításának kérdése további bővebb megvitatást és bizonyos esetekben irányelvek vagy szabályozás megalkotását is szükségessé teszi.

ZÁRÓ ÉRTÉKELÉS

A konferencia egészének alapján megállapíthatjuk, hogy jelentős a fejlődés, mely az intézet-átalakítási, kiscsoportos lakóotthon-kialakítási programban, a Kitagolás programban elért a szakterület. A kiscsoportos lakóotthon mozgalom kiterjedtebbé, megerősödött. Az előadók előadásaiból és a viták során egyértelműen meggyőződhetünk arról, hogy a mozgalomban résztvevők értik azt, hogy nemcsak szebb és jobb lakhatást teremtő feltételek kialakításáról van szó, hanem a normalizációnak, az esélyegyenlőségnek, a személy autonómiájának kibontakozását jelentő új megközelítésmódról. Erősödött a kitagolásban résztvevő segítő identitása - még akkor is igaz ez, ha nagyon sok gonddal és problémával küzdenek -, növekedett a kitagolásban résztvevő intézetek presztízse, él az igény az egymástól tanulásra. Hiteles kép rajzolódott ki arról, hogy komoly munka áll azok mögött az eredmények mögött, amelyekről a résztvevők beszámoltak. A tízperces kiselőadások egy hosszú és küzdelmes gyakorlati munkáról történő összefoglalások voltak, nem az előadás, hanem a mögötte lévő munka érdemelt tiszteletet. Képet kaptunk arról, hogy nagyon sokféle módon alakultak ki lakóformák: az intézetek területén felújított részlegekben, településen vásárolt családi házakban, bérelt lakásokban, stb. Ez a sokszínűség előny, mely gazdagítja ezt a mozgalmat. A közös munkakonferenciák mindig jó alkalmak arra, hogy a résztvevők egymás gyakorlatát megnézzék, és ebből is tanuljanak.

Az alternatív megoldások mellett vannak azonban közös jegyek is, amelyek a legtöbb beszámolóban tükröződtek. Ezek közül kiemelhető, hogy a segítő maguk és a fenntartók is úgy érzik, hogy a lakóotthonos életforma növeli a lakók önállóságát, kitágítja személyiségüket. Azáltal, hogy a lakóotthon változatosabb életet és gazdagabb élménykört, továbbá szélesebb társadalmi kapcsolati rendszert tesz lehetővé, a lakók számára egyben a szociális tanulás forrása is.

Egyetértés volt abban, hogy a felnőtt személy fejlesztése nem mechanikus szintentartást jelent, hanem úgy kell megvalósítani, hogy a mindennapi élet gyakorlatába épülően keressük meg azokat a terepeket és feladatokat, ahol a már eddig elsajátított ismeretek és készségek beépülhetnek a felnőtt élet szerepeinek betöltésébe. A résztvevők általában elfogadták azt az elvet, hogy a fejlesztő normalizált élethez hozzátartozik az életterek - a lakás, a munka, a szabadidő - elválasztása. Ugyanakkor problémaként fogalmazódott meg, hogy ennek gyakran anyagi, építészeti és lehetőségbeli akadályai vannak. Különösen a munkanélküliséggel sújtott vidékeken nehéz a lakók foglalkoztatásának megszervezése. Sok jó példa hangzott el a lakók bevonásáról a település életébe.

A felmerült problémák és gondok elsősorban a pályázati forrásokhoz való hozzájutás esetlegességével és sokszor körülményességével, a beruházások és a működtetés anyagi feltételeinek nem kielégítő voltával függtek össze.

A Soros Alapítvány csökkenő anyagi lehetőségei mellett át kell gondolnunk, hogy mi lesz az, amihez a jövőben támogatást kívánunk biztosítani. Nem annyira az új lakóotthonok berendezéséhez, tárgyi felszereléséhez kívánunk hozzájárulni, mint inkább a tartalmi munka erősítéséhez, minőségi feltételek és kritériumok kidolgozásához, tapasztalatcserék és konferenciák szervezéséhez.

*Képek a Gondoskodás Alapítvány
(Mezőkövesd) lakóotthonának életéből*

BUDAPEST 2000. MÁRCIUS 30. - ÁPRILIS 1.

MEGNYITÓ

(Vásárhelyi Miklós a Soros Alapítvány elnöke)

Miként tavaly is, számomra nemcsak megtiszteltetés, hanem nagyon nagy öröm is, hogy ezen a szakmai tanácskozáson részt vehetek. Szakmai tanácskozásról van szó, s ezért nekem az általános üdvözlésen kívül nem nagyon jut szerep. Ezt az alkalmat viszont szeretném megragadni, hogy néhány szót mondjak. A Soros Alapítvány elég széles tevékenységi körrel rendelkező magánalapítvány. Foglalkozik a kultúra, az oktatás, az emberi jogok, általában a jogvédelem, a média támogatásával, sok egyéb mellett. E területek között jelentős helyet foglal el az egészségügy, az egészségmegőrzés, s ennek egyik része a kitagolás program, amelynek résztvevői ma összegyűltek itt, hogy megbeszéljék problémáikat. A mostani összejevetelnek ez a lényege, a tartalma. Mivel ilyen széles a tevékenységi körünk, mindig vannak „ügyeink”. Vannak nagy ügyek, vannak jó ügyek, és van néhány, amire azt kell mondjam, hogy szívügyünk. Nos, ez a program, egyik szívügyünk. Terjedelmében ma még ez a program nem fog át nagyon széles köröket, bár évről évre nagy örömeinkre fejlődik. Ez a fejlődés érzékelhető annak ellenére, hogy még csak az elején vagyunk egy olyan folyamatnak, amely a továbbiakban remélhetőleg ki fog teljesedni. Vannak dolgok, amelyeket nyugodt lelkiismerettel, hogy úgy mondjam, szívvel lélekkel tudunk csinálni, mindenféle kétség, tartózkodás nélkül, és ez a program egyike azoknak, azon keveseknek, amelyekről ezt el merem mondái. Ahogy most itt végignézek a sorokon, és ahogy újra és újra elolvasom a korábbi konferenciákról megjelent beszámolókat, mindez megerősíti bennem azt a gondolatot, hogy ez a program egyike azoknak, amelyek igazolják, erősítik, bizonyítják a Soros Alapítvány tevékenységének helyességét. Hogyan illeszkedik bele ez a program a Soros Alapítvány filozófiájába, gondolkodásába, egész szemléletébe? Több szempontból. Először is humanitárius jellegénél fogva. A mi alapítványunk első, főszempontja, amely átfogja minden tevékenységünket, a humanizmus. A humanitárius érzelmeknek és gondolatnak a kifejezése és megvalósítása. Azt hiszem kevés olyan programunk van, amelyben ez annyira közvetlenül, annyira félreérthetetlenül, erőteljesen jut kifejezésre, mint pont ebben a programban. Másik alapvető szempontunk a másságnak nemcsak elismerése, hanem támogatása, társadalmi befogadottságának előmozdítása. Ez sem könnyű feladat. És ez nemcsak Magyarországon van így, hanem szerte a világon. A másságnak nemcsak racionális, hanem érzelmi elfogadtatása. Racionálisan már nagyon sokan és szerencsére egyre többre vannak, akik elismerik és tudják azt, hogy a másságot tudomásul kell venni, be kell fogadni. Érzelmileg azonban, tehát nemcsak ésszel, hanem átérzve is magunkévá tenni már nehezebb dolog, hosszabb folyamat. Úgy érzem, hogy minden egyes lépésünkkel, minden egyes új lakóotthon megteremtésével egy nagy lépést teszünk ennek a másság-gondolatnak a gyakorlatba való átültetéséhez.

Van még egy-két dolog, amit érdemes lenne megemlíteni. A Soros Alapítvány nagyon nagy súlyt helyez arra, hogy innovatív, kezdeményező szerepet vállaljon. Teljesen kézenfekvő, hogy azt a problémát is, ami most itt szakmegbeszélések, viták, gondolat-és eszmecserék tárgya lesz, óriási nagy állami költségvetési befektetéssel, beruházásokkal lehet csak előrevinni. De ahhoz, hogy idáig egyáltalán eljussunk, ahhoz a civiltársadalom kell. A civiltársadalomnak kell elindulnia az úton, kezdeményeznie kell. Ez mindenütt így van, a civiltársadalomnak kell olajoznia a folyamatokat. Úgy érzem, hogy Magyarországon ebben a tekintetben és speciálisan ezen a területen a Soros Alapítványnak vannak bizonyos érdemei: hogy mindaz, amiről szóltam, átment a köztudatba, hogy a fogyatékos személyek életminőségének javítása ma már nem különlegességnek, ritkaságnak számít, hanem beleértendő a társadalom életébe. A Soros Alapítvány egyedül nem tudja ezt a problémát megoldani. Sőt, továbbmegyünk, az egész kitagolás program működtetése is felülmúlja azokat a kereteket, amelyekkel mi rendelkezünk. Ez világos, ez nem a mi feladatunk. De az, hogy a folyamat egyáltalán megindult és eljutott arra a fokra, amikor már a társadalom is úgy érzi és a társadalom által a hatóság is, tehát maga az állam, az önkormányzatok, az egyházi szervezetek mind, hogy ezt nekik fel kell vállalniuk, azt hiszem, hogy mindebben a Soros Alapítványnak elég jelentős szerepe van. Végül hadd említsem meg azt, hogy mindez nagyon szorosan összefügg azzal a gondolatunkkal is, hogy integratív szerepet akarunk betölteni a társadalomban. Nem egyszerűen szociális szerepet vállalunk, nem egyszerűen arról van szó, hogy emberek egy csoportját, amely nem rendelkezik ugyanolyan eséllyel, mint más, segíteni akarjuk, az életüket, társadalmi helyzetüket, megélhetésüket könnyebbé akarjuk tenni. Ennél többet akarunk. Azt akarjuk, hogy integrálódjanak a társadalomba, hogy tagjai legyenek a társadalomnak, és ne annak szélén, marginálisan éljenek, hanem olyan állampolgárok legyenek, mint a többi magyar állampolgár. A kitagolás program az a program, ahol ezeket az embereket arra biztatjuk, és abban segítjük, hogy a maguk életét éljék, és ezáltal az életük olyan legyen, mint a több emberé. Ez pedig rendkívül jelentős, fontos és sikeres lépés.

Első alkalommal vagyunk most úgy együtt, úgy tartjuk ezt a megbeszélést, szakmai találkozókat, hogy ezen az új lakóotthonok lakói is részt vesznek. Azt hiszem, ez is egy fordulatot jelent, olyan fordulatot, amelynek érlelődnie kellett, amelyik most érkezett el a fejlődésnek abba a szakaszába, amikor ezt meg lehetett, meg kellett csinálni. Két évvel ezelőtt talán még nem lett volna itt az ideje, hogy ezzel próbálkozzunk. Megint innovatív szerepet vállalunk ezen a téren is, biztosan lesz, aki követi példánkat, aki ugyanígy fog eljárni. Fontos, hogy az új életformával kapcsolatos kérdések megbeszélésébe a legközvetlenebbül érintetteket is bevonjuk, ők is jelen legyenek, ők is hozzá tudjanak szólni.

Végül csak annyit, hogy itt olyan emberek vannak, akik értékeket képviselnek. Különböző rangú, különböző helyzetű, különböző felkészültségű, különböző gondolkodású emberek. Összekötni egy köti össze őket, hogy értékeket hoznak a társadalomba, amelyben értékhiány van, és óriási az igény az értékekre. Ha most ebben a vállalkozásban különböző szerepet betöltő emberek, tehát a fejlesztők, az oktatók, a segítők és a gondoskodók, valamint a gondozottak, az új lakók összefognak, és mind a maguk értékeit hozzák, akkor úgy gondolom, hogy az egész társadalom jól jár, mert értékekkel bővül és értékeesebb társadalomban fogunk élni. Hogy ebben a Soros Alapítvány valami szerepet vállalhat, arra büszke vagyok, azt örömmel üdvözlöm, és megköszönöm Önöknek, hogy ebben nekünk segítségünkre voltak.

ORSZÁGOS PROGRAMOK, JOGSZABÁLYI HÁTTÉR

TÁJÉKOZTATÁS AZ ESÉLYEGYENLŐSÉGI TÖRVÉNYBŐL ADÓDÓ FŐ FELADATOKRÓL ÉS AZ ORSZÁGOS FOGYATÉKOSÜGYI PROGRAMRÓL

(Kogon Mihály, főtítkárs - Országos Fogyatékosügyi Tanács)

PARADIGMÁK ÉS A FOGYATÉKOS EMBEREK

A fogyatékos emberekkel kapcsolatos szemléletmód, ha tetszik bánásmód, és a róluk való gondolkodás sokat változott. A múlt század elejétől kezdve különböző fogyatékosági típusok szerint kialakultak azok az intézmények, amelyek megpróbálták sajátos gondoskodást, fejlesztést nyújtani. A fogyatékos emberekkel foglalkozó szakemberek felismerték, hogy az adott fogyatékoságnak megfelelően speciális bánásmódra, sajátos körülmények biztosítására van szükség. Felismerték, és ezzel együtt megpróbálták elfogadtatni azt, hogy a fogyatékos embereknek sajátos szükségleteik vannak. Természetesen ekkor a fogyatékoságból adódó jellemzőknek megfelelő bánásmód csak az elkülönített intézményekben megvalósuló gondoskodás lehetett. Elismerődött, hogy a fogyatékoságból adódóan speciális szükségletek keletkeznek és ennek megfelelő gondoskodásra van szükség. Ennek a paradigmának nagyon hosszú ideig egyik jellemzője éppen az előbb említett gondoskodás volt, melyet mai szóhasználattal elve paternalizmus jellemzett, és ennek megfelelő elkülönült intézményeket hoztak létre. Fontos jellemzője az intézményes gondoskodásnak, hogy az intézmények mind működésük módjában, mind területileg elkülönültek a társadalomtól. Az *intézményi paradigma* jegyei Közép-és Kelet-Európában tulajdonképpen a legutóbbi időkig fennmaradtak.

A következő paradigmának az *egészségügyi* paradigmát nevezhetjük. Ennek lényege, hogy felismerte az egyes fogyatékoságok okaként jelenlevő egészségügyi problémákat, koncentráltak az egészségügyi kezelésre és a prevencióra, megfogalmazódott a rehabilitáció szükségessége is, de kizárólag egészségügyi rehabilitációként. Talán ennek is köszönhető, hogy az életvitelt segítő rehabilitációs eszközök hivatalos, jogszabályban rögzített elnevezése máig is gyógyászati segédeszköz. Az egészségügyi paradigma, miközben a rehabilitációt egyre inkább részévé tette, a paternalizmust és az intézményi elkülönülést továbbra is fenntartotta, ha nem is azokkal a hangsúlyokkal, mint az intézményi paradigma.

A következő *rehabilitációs paradigma* az egészségügyi paradigma eredményei nyomán a rehabilitációt több szakterületre kiterjesztette, így a foglalkoztatás, a szociális rehabilitáció, a habilitáció területére is. Ezzel a fogyatékos emberekkel kapcsolatos szemléletmód sokat változott. A fogyatékos emberek elismert szükségleteinek körébe a társadalomban való élés feltételeinek megteremtése is bekerült. Ezt példázza, hogy már az első világháború után jogszabályban megfogalmazódtak a foglalkoztatás és az azt követő rehabilitáció követelményei és megteremtendő feltételei. A rehabilitáció irányítójává a különböző intézmények szakemberei váltak. A fogyatékos emberek életét már nem egy intézmény határozta meg, de továbbra is döntően intézményi keretek között gondoskodtak arról, hogy fogyatékoságuknak megfelelően rehabilitációjuk megtörténjen, a társadalom normális életébe bekapcsolódhassanak.

A második világháborút követően előbb az Egyesült Államokban, Kanadában, később Európában is az érintett fogyatékos emberek önszerveződő mozgalmára fogalmazódtak meg azok az elvek és politikailag korrekt kategóriák, amelyek ma érvényesek, és az *önrendelkező élet paradigmában* fejeződnek ki. Ezek lényege, hogy a fogyatékoság, elsősorban nem egészségügyi gond, nem gyógyítható betegség, még ha majd minden esetben bizonyos egészségügyi beavatkozások, eljárások szükségesek is. Legfontosabb a fogyatékos ember önállósága, önmeghatározása, és a fogyatékoságból következő társadalmi hátrányok lehető legnagyobb csökkentése. A fogyatékos emberek számára is biztosítani kell, hogy a társadalom, a helyi közösségek életében minél inkább részt vegyenek. Természetesen ez azt is jelenti, hogy a fogyatékos embereket és életüket másképpen kell tekinteni, mint azt eddig megszoktuk. Magyarországon a fenti paradigmák nem érvényesültek teljesen, illetve azt lehet elmondani, hogy az intézményi paradigma következményei, hatásai máig sokkal erősebbek, mint az Európai Közösség országában. Tulajdonképpen még a rehabilitációs paradigma intézményei sem jöttek létre, miközben már Magyarországon is létrejöttek, megszerveződtek az érintettek csoportjai, érdekvédelmi szervezetei. Az érintettek szervezeteinek követelése, törekvései már az önálló életvitel elvei szerint alakultak. A Magyarországon működő intézmények többsége nem az önálló életvitel elvének megfelelően működik. Többségükben a fogyatékos ember azt tapasztalja, hogy az intézmény túlzottan gondoskodó, több olyan elvet tartanak be ami a fenntartó által meghatározott elveknek, a költségvetés követelményeinek sokkal inkább megfelel mint a személyiség tiszteletben tartása, a személyiség integritása elvének, az önrendelkezés, az önmeghatározás elvének.

Szükség volt tehát az esélyegyenlőségi törvényre már csak azért is, hogy az európai normákat abban megfogalmazzuk, és követelménnyé tegyük a mindennapok szintjén, a különböző szolgáltatásokat nyújtó intézmények működése, működtetése terén.

1998. március 16-án a Magyar Országgyűlés elfogadta A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. számú törvényt.

A Magyar Köztársaság Alkotmánya minden magyar állampolgár számára biztosítja az emberi méltósághoz (54.§.), a szabadsághoz (55.§), a jogegyenlőséghez (70/A.§), a munkahely szabad megválasztásához (70/B.§.), a szociális biztonsághoz (70/E.§), a szabad mozgáshoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához (58.§.), a művelődéshez (70/F.§.) való jogot, és tiltja a diszkriminációt származás, nem, szociális helyzet és vallás alapján.

A törvény elfogadása előtt az Alkotmányban biztosított jogokat a társadalombiztosítási törvény, a szociális ellátásokról szóló törvény, több kormányrendelet és alacsonyabb szintű jogszabály szabályozta. Ezek ma is hatályban vannak, harmonizálásuk aktuális, és további teendőket ad jogalkotónak, a fogyatékos emberek számára szolgáltatást nyújtóknak, az érdekeiket képviselő szervezeteknek.

Ha az Alkotmány, több törvény és jogszabály érintette a fogyatékos emberek jogait, miért volt szükség erre a törvényre?

Az addig hatályban lévő jogszabályok egyike sem és a társadalmi gyakorlat sem tekintette alapeszméjének a fogyatékos emberek önállóságát, az önálló életvitel lehetőségét, az önrendelkező életvitel megteremtésének reális feltételeit, a fogyatékos emberek egyéni szükségleteire építve. Az esélyegyenlőségi törvény előtti szabályozás nem tekintette alapvető jognak azt sem, hogy a fogyatékos embereknek joguk van saját környezetükben, a helyi társadalom tagjaként részt venni a társadalom életében. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy az Alkotmányban vagy a törvények bármelyikében találtunk volna olyan jogszabályt, amelyik megtiltja azt, hogy a fogyatékos ember saját környezetében éljen, igénybe vegye mindazokat a szolgáltatásokat, amire szüksége van az iskoláztatástól a munkába állásig. Ilyen tiltó jogszabály nem volt. Azonban az intézményrendszer és ennek szabályozása is abból a ki nem mondott alapelvből indult ki, hogy a fogyatékos emberek szükségleteinek megfelelő szolgáltatások - a jogszabályok nyelvén az ellátások - megszervezése, igénybevétele a lakóhelyi, családi környezettől elkülönült intézmények feladata. Az elkülönült intézményi szolgáltatások szakmai alapelve, indoka a fogyatékos emberek speciális igényeit hangsúlyozta.

Továbbá elmondható az is, hogy a létrejött szolgáltatások, a jogosultságok mindegyike az állam felelőssége felől közelítette meg, határozta meg a fogyatékos emberek jogos szükségleteit, társadalmi szükségletként pedig a speciális igényeknek megfelelő elkülönítést határozta meg. Ennek megfelelően a szolgáltatások megszervezésében az intézményi keretek szerint nyújtott szolgáltatások domináltak, így a szolgáltatások csak intézményi keretek között voltak elérhetőek, sokszor ma is csak így érhetőek el. Ha a fogyatékos emberek ezzel szemben más követeltek, azt eleinte elégedetlenségnek, később a társadalmat aránytalanul terhelő, túlzó követelésnek értékelték az állam szervezetei.

A törvény megalkotásának szükségességét a nyolcvanas évek közepétől, de különösen a kilencvenes évek elejétől erőteljesen

követelték az érdekvédelmi szervezetek, a rehabilitáció különböző területein működő szakemberek és a lassan kialakuló civil szervezetek. A követelés bázis értékei a fogyatékos emberek önállósága, függetlensége, az ehhez szükséges szolgáltatások biztosítása, valamint a fogyatékos emberek integrálódását lehetővé tevő, elősegítő társadalmi környezet létrehozásának igényei voltak.

Az előkészítő fázisban a törvény elfogadott koncepciójában (1997. június) Könczei György ezt így fogalmazta meg:

„A Magyar Köztársaság Alkotmánya szerint minden állampolgárnak joga van emberi méltóságának tiszteletben tartásához, joga van a többi állampolgárhoz hasonlóan az önmeghatározásra, a lakhatásra, az oktatásra, a közintézmények használatára, a nyílt munkaerőpiacon való munkavállalásra, szórakozásra. Joga van a kultúrára, kommunikációra, egészségügyi ellátásra, a jövedelmi biztonságra, a szociális védelemre, az egészségügyi szolgáltatások igénybevételére, a vallásgyakorlásra. Mindezek érvényesítése érdekében joga van a számára szükséges javakhoz és szolgáltatásokhoz való *hozzáférésre és részvételre* az őt érintő döntések előkészítésében. *A fogyatékos állampolgárokat ugyanazok a civil és politikai jogok, gazdasági, szociális és kulturális jogok illetik meg, mint bármely más állampolgárt.* E jogok azonban a valóságban, esetükben nem gyakorolhatók. Az emberi jogok és az állampolgári *jogegyenlőség* megvalósulásának alapvető feltétele a *jogérvényesülés feltételeinek megléte* fogyatékos emberek esetében. Ez azt jelenti, hogy a jogegyenlőség alapján mindenkit megillető jogok érvényesülése - speciális módszerek, eljárások (jogok és kötelezettségek) alkalmazása nélkül - természetesen lehetetlen bizonyos korlátozott jogérvényesítési adottságokkal rendelkező társadalmi csoportoknál.

A fogyatékos ember szabad művelődéshez, oktatáshoz, közlekedéshez, stb. való joga csak akkor tud megvalósulni a deklarált jogegyenlőség és őt megillető jogképesség, valamint cselekvőképesség tényétől függetlenül, ha a társadalom a számára, mint jogai érvényesítésében objektíve korlátozott állampolgár számára *az ő speciális joggyakorlásához szükséges feltételeket biztosítja...*”

A TÖRVÉNY

Az esélyegyenlőségi törvény a fogyatékos emberekkel szembeni diszkrimináció tilalmát fogalmazta meg, ezek érvényesülése érdekében kötelezettségeket írt elő. A törvény további fontos célja volt az előbb idézett speciális joggyakorláshoz szükséges feltételek biztosítása érdekében a jogok tényleges tartalmának meghatározása. A törvény céljai között határozottan megjelenik a *hozzáférés és részvétel* ténylegessé tétele érdekében a szolgáltatások és speciális személyi támogatások meghatározása. Természetesen a törvény koncepciójában és később a törvény szövegében megfogalmazott célok és alapelvek azt is jelentették, és jelentik ma is, hogy a társadalom minden tagjának, de legfőképpen a döntéshozóknak más szemlélettel, új, a szociálpolitika nemzetközi gyakorlatában elfogadott elveknek megfelelő szabályozással és gyakorlati lépésekkel kell lehetővé tenni azt, hogy a fogyatékos emberek hozzáférhessenek a mások által is igénybe vehető szolgáltatásokhoz és megkapják a speciális igényeiknek megfelelő szolgáltatásokat. Az integrációt lehetővé tevő társadalmi gyakorlatban két nagyobb csoportra lehet a szabályozási területeket sorolni.

Az egyik a hozzáférést lehetővé tevő területek, teendők. Ezek jellemzője, hogy az érintett fogyatékos népesség számától és igénybevételi gyakorlatától függetlenül, az általános emberi jogoknak megfelelően kell biztosítani. Minden közintézményt úgy kell kialakítani, hogy az a fogyatékos emberek joggyakorlását ne korlátozza. Ez nem csak a fizikai környezetre, kell, hogy vonatkozzék, hanem a szolgáltatások eljárási rendjére, arra, hogy ezek szervezése során a fogyatékos emberek igényeit figyelembe vegyék. A hozzáférés teljes körű biztosítása nélkül eredményes integráció nem tud megvalósulni.

A másik terület, jelentősége és jellegzetessége abban adható meg, hogy a fogyatékos emberek rehabilitációja, a társadalmi integrációja, ezen túlmenően mindennapi életük megszervezése *speciális, egyéni igényekhez igazodó szolgáltatásokat* igényel.

A törvény a preambulumban kimondja, a fogyatékos emberek a társadalom egyenlő méltóságú, egyenrangú tagjai. A törvény megfogalmazott célja a fogyatékos személyek jogainak, a jogok érvényesítési eszközeinek meghatározása, *továbbá a fogyatékos személyek számára nyújtandó komplex rehabilitáció szabályozása,* és mindezek eredményeként a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének, önálló életvitelének és a társadalmi életben való aktív részvételének biztosítása. Az alapelvek között több nemzetközi jogszabályban megfogalmazott idea megtalálható. Az integráció, a teljes társadalmi tagság alapeszméjének megfelelően a törvény deklarálja, hogy a tervezési, döntési folyamatok során kiemelten kell kezelni a fogyatékos személyek sajátos szükségleteit. Az értelmező rendelkezésekben meghatározza a fogyatékos személyek körét. Továbbá a törvény meghatározza a rehabilitáció, segédeszköz, támogató szolgálat, lakóotthon fogalmát.

A második fejezet a fogyatékos személyeket megillető jogokat tartalmazza. A fogyatékos embereknek joguk van az akadálymentes, továbbá érzékelhető és biztonságos épített környezetre, joguk van hozzáférni a közérdekű információkhoz, joguk van a közlekedés igénybevételére. Az egyéni szükségletek figyelembevételének és az önálló életvitel eszméje alapján a fogyatékos ember számára biztosítani kell a fogyatékosága által indokolt, szükségleteinek megfelelő támogató szolgálat igénybevételét, továbbá segédeszközt.

A harmadik fejezetben az esélyegyenlősítés célterületeit határozza meg a törvény. Kimondja, hogy az egészségügyi, oktatási intézményeknek, valamint a munkahelyeknek a nyílt munkaerőpiacon 2005-ig teljes mértékben alkalmasnak, hozzáférhetőnek kell lenniük arra, hogy azt, annak szolgáltatásait fogyatékos emberek igénybe vegyék. A fogyatékos emberek lakhatását lehetővé tevő intézményeket pedig 2010-ig kell átalakítani, humánus a fogyatékos emberek igényeinek, önállóságának megfelelő lakóhelyé, lakóotthonná.

A PROGRAM

A törvény által előírt Országos Fogyatékosügyi Program (továbbiakban Program) a fogyatékos személyek számára nyújtott szolgáltatások és ellátások legfontosabb céljait is rögzíti. Ezek a célok a fogyatékos emberek szükségleteiből kiindulva azokat az általános követelményeket rögzítik, amit minden szolgáltatás biztosításakor érvényesíteni kell. Követelmény így a fogyatékos személyek életkörülményeinek javítása, az önrendelkezés és az emberi méltóság tisztelete, a társadalmi integráció erősítése, az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása. Ezeket a követelményeket már nem csak az intézményben élők szolgáltatásai esetében kell érvényesíteni. Sikerült így az állami felelősséget oly módon meghatározni a követelményrendszer alapjainak meghatározásával, hogy az a fogyatékos alapján meghatározott szolgáltatások teljes körére kiterjed. A Programban foglalt követelmények egyben azt is jelentik, hogy nem csak abban az esetben és addig van az államnak felelőssége, amíg valakit intézményben elhelyeznek, hanem minden szolgáltatás esetében. Másrésztől a követelményrendszer pontosan azt fogalmazza meg, hogy az integráció, az önrendelkezés és az emberi méltóság tiszteletben tartásával a szolgáltatásokat úgy kell fejleszteni, hogy az elkülönült intézményrendszert lebontsuk. Természetesen ez az alapelv érvényesítendő minden területen nem csak a hagyományos bentlakásos intézmények területén. A követelmények érvényre juttatása az intézményben élők esetében is szükséges, érvényesíteni kell az önrendelkezés elvét, melynek ki kell terjednie a személyes mozgás és szabadidő feletti rendelkezésre. Az egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása meghatározó a területi egyenlőségek megszüntetésében, de a

szakmai minőségi követelmények tekintetében is. Úgy gondolom, az elvek és célok rögzítése teszi lehetővé, hogy a fogyatékos emberek számára nyújtott szolgáltatások minősíthetőek, a Programban leírt elvhez viszonyíthatóak legyenek a jövőben. Az önrendelkezés elvének vagy a normalizációs elvének megfogalmazása - hasonlóan a többi, a Programban szereplő elvhez - az esélyegyenlőségi törvényben leírt jogokat teszi véleményem szerint konkrétabbá, teremti meg annak alapját, hogy a szociális és rehabilitációs szolgáltatások valóban a fogyatékos ember önállóságát, társadalomba való integrálódását mozdítsák elő. A Program a továbbiakban, a törvényben is megtalálható területeknek megfelelően tartalmazza a feladatokat. Érdemes azért felidézni, hogy mi a törvény célja:

„1. § E törvény célja a fogyatékos személyek jogainak, a jogok érvényesítési eszközeinek meghatározása, továbbá a fogyatékos személyek számára nyújtandó komplex rehabilitáció szabályozása, és mindezek eredményeként a fogyatékos személyek esélyegyenlőségének, önálló életvitelének és a társadalmi életben való aktív részvételének biztosítása.”

Az *Alapelvek* rész a társadalmi integrációt hangsúlyozza:

„A fogyatékos személyeket érintő döntések során tekintettel kell lenni arra, hogy a fogyatékos személyek a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai, ezért meg kell teremteni azokat a feltételeket, amelyek lehetővé teszik számukra a társadalmi életben való részvételt.”

Az Országos Fogyatékosügyi Program konkrétan meghatározza a fogyatékos emberek érdekében elvégzendő feladatok célját. Az egyik ilyen fontos cél, hogy a támogatások a fogyatékos személyek életkörülményeit javítsák (pénzben, természetben, szolgáltatásban, speciális feltételek megteremtésében), azért, hogy a fogyatékos emberek helyzete, életfeltételei javuljanak, hogy teljesebb életet élhessenek és a fogyatékoságukból eredő terheik, csökkenjenek, illetve képessé váljanak az állapotukból eredő hátrányok csökkentésére.

A másik fontos cél - az önrendelkezés és az emberi méltóság tisztelete érdekében -, hogy valamennyi támogatás odaítélésénél figyelembe kell venni azt az elvet, hogy a fogyatékos ember maga rendelkezhesék élete célkitűzéseiről, az azokhoz vezető utakról, megvalósítandó emberi és morális értékeiről. A támogatásoknak nem szabad megfosztania a fogyatékos embereket mindattól, amit önállóan is el tudnak érni, amit önállóan is képesek megvalósítani.

A társadalmi integráció erősítő és megfogalmazódik a célok között. Ennek érdekében fontos, hogy a támogatások igénybevétele szélesebb körű és intenzívebb kapcsolatrendszer kiépítését és ápolását jelentse. Minden, a társadalmi kapcsolatok megszakításához és a kirekesztéshez vezető lépés elkerülendő és - indokolt esetben - szankcionálandó. *Minden indokolatlanul szegregáló intézkedés, szakmai elv felülvizsgálatra szorul.*

A következő cél az, hogy minden fogyatékos ember számára biztosítsuk az egyenlő esélyű hozzáférést. Ennek érdekében fontos, hogy a fogyatékoságból származó társadalmi hátrányokat enyhítő valamennyi megerősítő jog, támogatási és ellátási forma valamennyi fogyatékos embert egyformán megjellessen. Az elbírálás folyamatában érvényesüljön az átláthatóság és ellenőrizhetőség. Az ellátásokat, a párhuzamos szabályozást elkerülve, a megváltozott munkaképességűek és rokkantak társadalombiztosítási és szociális ellátórendszerének szabályaival összehangoltan kell átalakítani.

Az *Országos Fogyatékosügyi Program alapvető elvei*, - melyeknek szem előtt tartása és érvényre juttatása valamennyi intézkedést megalapozza, és elősegíti azt, hogy a fogyatékos személyek a társadalom és a helyi közösség egyenrangú tagjai legyenek és az alapvető emberi jogok az ő tekintetükben is érvényesüljenek, - a következők:

A *prevenció elve*, melynek értelmében a társadalomnak mindent meg kell tennie a fogyatékoságot okozó balesetek és betegségek megelőzése érdekében. A prevenció szellemében a fogyatékos személyekkel kapcsolatos magatartás, tevékenység során úgy kell eljárni, hogy ez a fogyatékos állapot rosszabbodását megelőzze.

A *normalizáció elve*, mely szerint minden fogyatékos személy számára olyan életmódot és hétköznapi életfeltételeket válnak elérhetővé, melyek a társadalom megszokott feltételeinek és életmódjának a lehető legteljesebb mértékben megfelelnek.

Az *integráció elve* feltételezi, hogy a fogyatékos emberek kapcsolatot létesíthessenek, és kapcsolatokat tarthassanak fenn nem fogyatékos emberekkel és a társadalmi, gazdasági intézmények legszélesebb körével. Az érintkezés feltételeinek biztosítása magában foglalja a fizikai helyváltozáshoz szükséges sajátos körülmények erősítését (közlekedés, akadálymentesítés, szállító szolgálatok), a megfelelő kommunikációs eszközök használatát a tömegkommunikáció és a személyes kommunikáció (távközlés, jelynyelvi tolmácsok, „olvasható” információk stb.) terén egyaránt.

Amennyiben a társadalmi kapcsolatok megteremtésének és ápolásának feltételei a megfelelő technikai eszközökkel sem biztosíthatóak, úgy törekedni kell olyan személyi segítségnyújtási formák, szolgáltatások feltételeinek megteremtésére, amelyek révén a mindennapos társadalmi érintkezés fenntartható.

Különös figyelemmel kísérendő és támogatandó az, hogy a fogyatékos emberek folyamatos kapcsolatot tarthassanak fenn családtagjaikkal, valamint az egészségügyi, oktatási, szociális, államigazgatási intézményekkel és munkahelyükkel hagyományos vagy korszerű technikai eszközökön keresztül (pl. távoktatás, távmunka, internethozzá férés, stb.).

Az *önrendelkezés elve* értelmében a fogyatékos emberek megmaradt képességei és lehetőségei keretein belül szabadon rendelkeznek életük alakításáról, az általuk helyesnek, tisztességesnek tartott és érdekeiknek megfelelő elvek követéséről. Az önállóság kiterjed a személyes mozgás, az idő, a tulajdon feletti önrendelkezésre.

A *hátrányos megkülönböztetés tilalmának és az előnyben részesítés kötelezettségének elvei* a társadalom valamennyi területén érvényesítendő elvek. Fogyatékos személy nem részesülhet hátrányos megkülönböztetésben, rá nézve sérelmes elbírálásban, kirekesztésben, fogyatékosága miatt nem lehet korlátozott a más emberek számára elérhető közjavakhoz való hozzáférésben. Miután a fogyatékos személyek az őket mindenki mással egyenlően megillető jogaikkal állapotukból fakadóan kevésbé tudnak élni, ezért indokolt, hogy előnyben részesüljenek.

A rehabilitáció elvének megfelelően a fogyatékos embereket képessé kell tenni arra, hogy érdemi erőfeszítéseket tehessenek állapotuk és képességeik javítására, vagy azok romlásának megállítására, lassítására. A rehabilitáció elve feltételezi a fogyatékos emberek együttműködését a megfelelő közszolgálati intézményekkel, így lehetőségük van arra, hogy befolyásolják a rehabilitáció konkrét céljait és eszközeit, hogy együttműködésüket egyenlő felek megállapodásaként, írásban rögzített, és kölcsönös garanciákat tartalmazó rehabilitációs szerződések, egyéni rehabilitációs tervek foglalják keretbe.

A *személyhez fűződő jogok védelmének elve* alapján felül kell vizsgálni az általános szabályok érvényesülését a fogyatékos személyek különösen a gyámságra és gondnokságra vonatkozó szabályozást.

Már a koncepció elkészítésekor látható volt - valószínű a későbbi vitákban ez is szerepet játszott -, hogy mind a hozzáférést lehetővé tevő fejlesztések, mind a szolgáltatások fejlesztése a törvényi, jogszabályi szabályozás megváltoztatását is igénylik. A törvényben megfogalmazott alapelvek újszerű szociálpolitikai gondolkodást és ennek megfelelően más típusú jogi szabályozást követelnek. Látható volt már akkor is, hogy amennyiben a szabályozás elvei, a szabályozás során kialakított eljárási módok nem változnak, az esélyegyenlőségi törvény és a törvény által érintett jogszabályok között sokáig ellentmondásos lesz a viszony. A Program során kell a rehabilitációs szolgáltatások állami finanszírozási rendszerét, működtetési módját, a szolgáltatások tartalmát, struktúráját a fogyatékos emberek szükségleteihez igazítani, az integráció és az önálló-életvitel követelményeinek megfelelően korszerűsíteni. Ez a jogi szabályozáson túl, az intézmények eljárási és működési módjának meghatározásában, kialakításában nem kis feladatot jelent a jövőben. Ennek megvalósítása során a különböző szakmák

szakemberein kívül, szükség lesz a civil szervezetek és a fogyatékos embereket képviselő szervezetek együttműködésére. Egyes területeken például a munkaerő-piaci rehabilitációban ennek az együttműködésnek nagyon biztató jelei láthatóak, más területeken nehezebben alakulnak ki ezek az együttműködések. A jogi szabályozás minden területén kiindulási pontnak kell tekinteni a fogyatékos emberek igényeit.

A lakóotthonok életrendjének szabályozása, mindennapjainak szervezése során, úgy gondolom, a Programban rögzített alapelveket kell figyelembe vennünk. A lakóotthonok életét kell úgy szervezni, hogy a mindennapi élet során érvényt szerezünk az alapelveknek. Ez a szolgáltatást nyújtók számára is kihívást jelent. A mindennapok során az eddigiektől eltérően kell szervezni tevékenységüket. Számomra a lakóotthon nem csak azt jelenti, hogy kevesebb ember él együtt, ezzel adva annak lehetőségét, hogy több személyes kapcsolat jön létre, nagyobb a figyelem és a tisztelet egymás iránt. Hanem a lakóotthon azt jelenti, hogy a Programban rögzített célok érdekében az alapelveknek - mint egy minősítő rendszernek - megfelelően szervezzük a lakóotthon életét. Ha így szervezzük, az emberek számára valóban otthon fog jelenteni.

Azt gondolom, hogy a lakóotthonok vezetői, segítői is azért vállalkoztak arra, hogy az intézmények adta keretből kimozduljanak, mert másként szeretnék szervezni, biztosítani a fogyatékos emberek mindennapi életét. De sok esetben a mindennapokban derül ki, hogy nem is olyan könnyű ezt megtenni. A régi típusú intézmények melletti kiállás, a ma megtehető lépések elhalasztása, és a kudarcok mögött az állhat, hogy a Programban rögzített elveket nem vesszük komolyan, az örendelkezést, a társadalmi részvételt, nem tekintjük a fogyatékos emberek élete integráns részének.

Arra szeretném Önöket biztatni - ha már vállalták, hogy lakóotthonokat szerveznek nem kevés munkával, áldozattal -, hogy a fogyatékos emberek tisztelete okán a Programban rögzített alapelveket mint minősítő elveket, mint mércét használják. Kudarcaik során merjék vállalni annak kockázatát, hogy saját tevékenységüket az alapelvek szerint értékelik. Ehhez kívánok önöknek minden jót, sok sikert.

A LAKÓOTTHONOK KIALAKULÁSÁNAK JOGSZABÁLYI HÁTTERE - A FOGYATÉKOSOK ESÉLYE KÖZALAPÍTVÁNY TEVÉKENYSÉGE

(Kisgyörgyné Cziráki Andrea főtanácsos - Szociális és Családügyi Minisztérium)

A Szociális és Családügyi Minisztérium rendkívül fontosnak tartja a lakóotthoni hálózat fejlesztését. Közel száz lakóotthon működéséről tudunk. Fejlődésük elősegítésére

- megteremtettük működésük jogszabályi hátterét

- meghirdetésre került a 2000. évi pályázati lehetőség

- létrejött a Fogyatékosok Esélye Közalapítvány, amely programjába vette a lakóotthoni hálózat továbbfejlesztését

A Soros Alapítvány rendezésében ugyancsak lakóotthoni témakörben egy évvel ezelőtt tartott konferencián jeleztem a várható jogszabályi változásokat, melyek azóta megjelentek, hatályba léptek. Hogy ezek a szabályok mennyire jók vagy nem, az a gyakorlati végrehajtás során válik el. A megvalósulással, végrehajtással vannak problémák, melyekről tudunk, s módosításukat kezdeményezzük.

A LAKÓOTTHONRA VONATKOZÓ JOGSZABÁLYI RENDELKEZÉSEK

Első lépés volt az 1999. október 1.-én hatályba lépett szociális törvényi módosítás, ami bevezette ezt az új intézményi formát. A lakóotthon, mint tartós bentlakást nyújtó intézmény működik, 8-12 fő befogadására képes, külön jogszabályban meghatározottak szerint 14 fő ellátását is biztosíthatja.

Két formája működik, a fogyatékos személyek és a pszichiátriai szenvedélybetegek lakóotthona. Az ellátottakkal kapcsolatban követelmény, hogy önmaguk ellátására részben képesek legyenek.

A lakóotthon által nyújtott szolgáltatás: étkeztetés, ruházattal való ellátás az önálló életvitel feltételeinek biztosítását jelenti.

A térítési díj megállapítása is eltér más bentlakásos intézményétől. A térítési díj mértéke az egy ellátottra jutó lakhatási költség napi összegében határozható meg, amely magában foglalja a fűtés, világítás, gáz, víz és csatorna szolgáltatás díját.

Főszabály, hogy a megállapított térítési díj nem haladhatja meg az ellátott saját jövedelmének 50%-át, melyet távollét idején 50%-os mértékben kell megfizetni. A térítési díj megállapításánál nincs különbség abban a tekintetben, hogy mennyi időre és milyen ok miatt van távol az ellátott az intézményből.

A fenntartó működési költségeinek fedezetére térítési díjpótlék kérhető, amely legfeljebb a havi intézményi térítési díj kétszerese lehet.

A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmény működésének engedélyezéséről szóló 188/1999. (XII. 16.) Korm. rendelet értelmében ez az intézmény típus is működési engedély köteles. Működésének engedélyezését ez a kormányrendelet vezette be. A kormányrendelet módosítása definiálja az új intézmény fogalmát, s meghatározza, hogy mely intézmények esetében milyen időponttól kell előírásait alkalmazni. A lakóotthoni forma működésének engedélyezése során a szociális törvény módosításának időpontjától 1999. október 1.-étől érvényes szabályok szerint kell a működési engedélyt kiadni. Nem állami fenntartású lakóotthon esetén két szakaszos az engedélyezési eljárás. Az elvi működési engedély kiadásához szakhatósági hozzájárulás szükséges, nem állami fenntartású intézmény esetén kizárólag saját tulajdonú ingatlanban történhet meg a gondozás. Az elvi működési engedély és a működési engedély kiadása közötti időben biztosítani kell a személyi feltételeket és a szakképzettségi követelményeket.

Külön működési engedély kell az intézet melletti lakóotthonra abban az esetben is, ha az intézettel egy telephelyen van. Az intézet működési engedélyt módosítani kell a férőhelyek számának csökkenése miatt, a lakóotthonra pedig új működési engedélyt kell kiadni.

A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmény szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 1/2000.1.7. SZCSM rendeletben megfogalmazódnak azok a részletes szabályok, amelyek a tárgyi feltételek megteremtésére és a személyi feltételekre vonatkoznak. Ez utóbbinál előírás, hogy intézet melletti lakóotthon 1 főállású, önállóan működő 5 főállású dolgozó foglalkoztatására kötelezett.

Lakóotthoni formában ellátható kiskorú gyermek is, férőhely számon felül, a házirendben meghatározott módon. Az ilyen ellátás alapfeladatot meghaladó szolgáltatásnak minősül. Az új intézményeknél, így a lakóotthonnál is az akadálymentes megközelítésre nagy hangsúly helyeződik. Új intézménynél követelmény az akadálymentes környezet kialakítása.

A jogszabály tartalmazza a szakdolgozói végzettségre vonatkozó előírásokat. Új lakóotthonban kötelező a megfelelő szakdolgozói létszám alkalmazása, felmentést a képesítési követelmények alól, csak a régi dolgozók kaphatnak. A hatályba lépett rendelkezésekkel kapcsolatban 3 területen érzékelünk problémát a végrehajtás során:

- az ingatlan tulajdonának kérdése - ennek áthidalására ellátási szerződés köthető a helyi önkormányzattal

- az intézmény létszámfeltételeinek biztosításában a minimálisan 1 illetve 5 fő alkalmazása kevésnek bizonyul. A jogszabály

módosítása során ezt a problémát orvosolni fogjuk.
- nehézségbe ütközik a tárgyi feltételek megteremtése

PÁLYÁZATI LEHETŐSÉGEK

Folytatni kívánjuk a korábban megkezdett hálózatfejlesztési programot. Ez lesz a harmadik év, amikor lakóotthoni támogatásra nyílik lehetőség. A fogyatékosok esélyegyenlőségéről szóló törvény hatálybalépésével önálló pályázati program keretében került meghirdetésre a lakóotthoni program.

A Szociális és Munkaügyi Közlöny 2000. évi I. kötetében megjelent pályázati felhívás „B” program három alprogramja vonatkozik a lakóotthonokra.

Pályázni lehet:

B/1 - Új lakóotthon létrehozásának céljára épületvásárlásra, vagy építésre.

B/2 - Meglévő lakóotthonok tárgyi feltételeinek javítására.

B/3 - Lakóotthoni program megvalósítását elősegítő képzési programok szervezésére.

A B/1, B/2 programokban igényelhető keretösszeg maximálisan 15mFt, a saját erő 35%, a B/3 programban az igényelhető összeg maximum 1,5mFt.

Kérjük az önálló lakóotthoni programok létrehozásánál a helyi önkormányzat nyilatkozatát a létrehozással kapcsolatban, valamint a lakóközösség felkészítésére utaló dokumentumokat. Új lakóotthon építésénél nem kell részletes pénzügyi és tervdokumentációt becsatolni, elegendő a megközelítő pontosságú tervezés.

Az intézet mellett létesítendő lakóotthon esetén szükség van az intézet középtávú szakmai koncepciójára, a kihelyezések előkészítésére utaló szakmai dokumentációra is.

A képzési programok esetén konkrét programot, tematikát kérünk, jelezve a képzésben résztvevők szándéknyilatkozatát a képzésen való részvételre. Minimálisan 15 fős csoportokban 40 órás képzések indítására lehet pályázni.

A pályázatokat 2000. április 20.-ig kell beadni a megyei módszertani intézetekhez. A módszertani intézetek a formai követelményeknek való megfelelést vizsgálják.

A FOGYATÉKOSOK ESÉLYE KÖZALAPÍTVÁNY TEVÉKENYSÉGE

Az esélyegyenlőségi törvényben megfogalmazott közfeladatok ellátására a Kormány létrehozta a Közalapítványt. Jogerős nyilvántartásba vételre 1999. július 16-án került sor. Az Alapító Okirat tartalmazza az Alapítvány céljait:

- fogyatékos személyek fejleszthető képességeinek megfogalmazása, programtervek kidolgozása

- rehabilitációs programhoz való hozzáférés szervezése (fogyatékosokkal foglalkozó szervezetek koordinálása) tanácsadó szolgálat működtetése

- fogyatékos személyek képzését, átképzését biztosító szervezetek támogatása, rehabilitációs foglalkoztatást elősegítő kiadványok, folyóiratok megjelenítése

A kuratórium 1999. augusztus 3.-án alakult meg. (A kötetünk nyomdába adásának idején a Közalapítvány alapító okiratának módosítása folyamatban van. Várható az elnök és a tagok személyében változás. Jelenlegi működési helye: 1134 Budapest, Dózsa György út 144. (A szerkesztő))

Az Alapítvány székhelye: 1066 Bp. Mozsár u. 14.

Elnöke: Helesfai Katalin

Alelnöke: Dr. Stollár János

Tagok: Dr. Kullmann Lajos

Dr. Kálmán Zsófia

Magyar Márta

Kajtár Botár Borbála

Szilasi Katalin

Dudák Lajos

Schiller Kertész Tamás

Az Alapítvány titkára: Kosa János

Az Alapítvány költségvetéséből pályázati úton támogatást biztosít.

1999-es évben támogatott programok:

A/ Segédeszközök (kölcsonzó létesítése, használatának betanítása)

B/ Képzések, tanfolyamok (egyéni, csoportos képzés, tanfolyam) szervezése

C/ személyi segítség (modelljének elméleti, gyakorlati kidolgozása)

Nagy érdeklődés mutatkozott a pályázati programok iránt. Összesen 138 pályázat érkezett be, ebből 64 db-ot lehetett támogatni.

A támogatási arány a következő volt:

A/ program 44,9% (zömmel mozgássérültek, egyéb fogyatékosok)

B/ program 61,65% (zömmel értelmi fogyatékosok)

C/ program 48,04% (zömmel mozgássérültek igényelték)

A 2000-es évben rendelkezésre álló források felhasználására meghirdetett programok:

1) Fogyatékos személyek társadalmi megítélésének változtatása társadalmi integrációjuk elősegítése érdekében (rendezvények, kiadványok, művészeti szabadidős tevékenységek)

2) Támogató szolgálat kialakításának működtetése

Új típusú szolgáltatás alapjainak lerakása, modellezés
- önálló szolgáltatás létrehozása
- meglévő intézmény feladatainak bővítése
- már működő szolgáltatások fejlesztése

3) Szakmai képzést, foglalkoztatást elősegítő program

4) Akadálymentesítési program

Az akadálymentesítést célzó felmérések dokumentációjának kidolgozása Az Ifjúsági és Sport Minisztérium 4m Ft-tal járult hozzá a programcél megvalósításához, közhasználatú épületek fogyatékos személyek által sporttevékenység céljára történő hozzáférés elősegítésére.

LAKÓOTTHON A JOGSZABÁLYOK TÜKRÉBEN

(Éliás Sára, kurátor — Kézenfogva Alapítvány)

Előadásomat egy örömhírrrel kezdem: 1999 nyarán a Köztársasági Elnöki Hivatal és a Szociális és Családügyi Minisztérium által közösen benyújtott ország-pályázat eredményeként, Magyarország kapta meg az idei Roosevelt díjat a fogyatékosok érdekében kifejtett utóbbi pár évi tevékenysége miatt, annak elismeréseként. Ez a díj elsősorban erkölcsi elismerést jelent, de pénz-jutalom is jár vele. Az ENSZ főtitkára fogja ezt átnyújtani májusban a Köztársasági Elnök úrnak.* (A díjat 2000. május 11-én New Yorkban az ENSZ székházában a főtitkár jelenlétében Göncz Árpád elnök úrnak William J. van den Heuvel nagykövet, a Roosevelt Intézet elnöke adta át. vezetője. Az átadási ünnepségen jelen volt Harrach Péter szociális és családjogi miniszter és Éliás Sára is. A díjjal járó Roosevelt mellszobrot a SzCsM Roosevelt téri székházában bennsőségese ünnepség keretében állították fel. (A szerkesztő))

Mindannyian, akik ma itt vagyunk, a Soros Alapítvány, más civil szervezetek, az intézetek, a különböző hivatalok és a minisztérium képviselői, együtt lehetünk erre a díjra büszkék, hiszen az értékelés szerint a jogalkotás, a civil szféra és a közreműködő hivatalok együttes munkája vívta ki az elismerést. Az újfajta kapcsolatrendszer, ami az utóbbi években kezd kirajzolódni az intézeti, a civil, a hivatalos és a nem hivatalos szféra között, együtt tudott valami olyan, mára már mérhető eredményt hozni, ami a mindannyiunk által szeretett, támogatni kívánt sérült embereknek a javát szolgálta. Ez nyilvánvalóvá vált a pályázatunk elbírálói számára.

Országunkban két oldalról lépett fel igény arra, hogy lakóotthonok létesüljenek. Elsőként említem azt, hogy az intézetek fenntartói, vezetői és lakói ösztönzésére a szaktarca és egyéb hivatalok szembesültek azzal a kötelezettséggel, hogy humanizálni kell azt az intézeti világot, amit az elmúlt rendszer alakított ki részben az ismert kényszerek miatt, részben ideológiai felfogása alapján. Ennek eredménye volt, hogy a tárca elindította a kitagolást már több évvel ezelőtt. Nem ennek nevezte, de ezt indította el. Ezt a folyamatot kívánta többféle módon segíteni a Soros Alapítvány, amikor a kitagolás programját elkezdte. Ez volt tehát az egyik oldal.

A másik oldal a szülők, családok kezdeményezése volt. Elsősorban az olyan családoké, akik vállalták, hogy otthon gondozzák, neveljék a fogyatékos gyermeküket, hozzátartozójukat. Azzal kellett ugyanis a gyermek, illetve fiatal felnőtt fogyatékos ember szüleinek szembenézniük, hogy ha egyszer nem lesznek, megbetegsznek, mi is lesz akkor hozzátartozójukkal. Milyen lehetőség tárult eléjük? Más nem volt, mint a ma ismert nagylétszámú intézetek. Egy olyan szülőnek, aki egész életét alárendelte sérült gyermekének, elképzelhetetlen volt az, hogy egyszer csak abból az egyetlen, egyéni, megismételhetetlen emberből, aki az ő gyermeke, egy lesz a kétszázal, azt hiszem, átlagos létszámot mondtam. A szülők elkezdtek szerveződni, mondván, ami nincs, azt nekik kell megvalósítani, így indult a másik, a civil oldal. Ennek az igénynek a „felhangosítója” lett a Kézenfogva Alapítvány - és annak Fészek programja -, amelynek képviselője itt vagyok.

Ez a két vonal elindult, hogy melyik oldal kezdte előbb, ma már nehéz megállapítani, az erős szülői fellépés azonban mindenképpen felgyorsította a folyamatot.

A kétirányú folyamat eleinte magán viselte a szokásos „gyermekbetegségi tünetek”-et. Egyrészt a civil szervezetek jó szándéka, de még nem elégséges felkészültsége okozott gondot, másrészt az intézeti „világ” képviselői részéről kezdetben féltékenység, időnként ellenségesség nyilvánult meg a civil szervezetekkel szemben, amelyek pedig saját pénzüikkel, rengeteg önkéntes munkájukkal szolgálták az ügyet.

De mindez - az elmúlt három-négy évre visszatekintve - fokozatosan oldódni látszik. A civil szervezetek egyre felkészültebbek, egyre több szakember áll melléjük és a két „világ” ellentéte is szép lassan elsimulni látszik. Végülis megnyugodhattak az „intézetiek”, hogy a lakóotthonok csupán alternatívái az intézeteknek, nem alkalmasak arra és nem is akarják kiszorítani a „piacról” az intézeteket. És azt is mindenki belátta, fokozatosan javítani kell az intézetek létszám, tárgyi és személyi feltételeit ahhoz, hogy a sérült emberek életminősége, a társadalomba való integrálása reális célkitűzés legyen. Ez ugyanis a többségi társadalom érdeke is: integrált, normalizált életet élő sérült ember sokkal kevesebb terhet jelent, mint a vegetációra ítélt.

A Kézenfogva Alapítvány Fészek programjának egyik támogatója a Népjóléti (illetve Szociális és Családügyi) Minisztérium. E támogatás nem csak anyagiakról, hanem egy szakmai együttműködésről is szólt. Rendszeresen leírtuk a program állását, eredményeinket és próbáltunk jó és értelmes kommunikációt folytatni a program során. Sajnos ez nem mindig sikerült tökéletesen, gyakran nem tudhattuk meg, álláspontunkkal egyetértene-e vagy sem a minisztérium munkatársai, és ha nem, miben és miért nem.

A jogszabály-sorozat - a lakóotthonok vonatkozásában -, amiről ma beszélgetünk, nem tartotta maga elé a valóság tükrét: mi történt a társadalomban a lakóotthonok ügyében, hol tart ez a folyamat, melyek a gyenge pontjai, milyen eredményeket ért el a civil szféra.

Röviden ismertetem, hogy a „Fészek” programban milyen álláspont alakult ki a lakóotthonok feltételrendszerét illetően. Fontos megjegyezni, hogy a programban kizárólag az értelmi és halmozottan sérültek elhelyezését szolgáló lakóotthonok támogatásával foglalkoztunk, tehát rájuk értendőek a megállapításaink. Röviden kitérnék néhány előzményi jogszabályra is. Végül az új jogszabályokkal foglalkozom, hangsúlyozottan az értelmi sérültek szemszögéből.

A FÉSZEK PROGRAM ELVEI GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁSBAN

A „Fészek” program kezdetén (1996/97) kitűnő partnereinkkel és szakembereinkkel közösen - jogszabályok és hazai gyakorlat hiányában - a holland és az osztrák mintát figyelembe véve, a hazai viszonyokra kialakítottuk a lakóotthon paramétereit. E paraméterek az integráció és normalizáció elvein alapulnak, szakmai, anyagi és tárgyi feltételeket jelentettek. Szakmai

szempontból azt mérlegeltük, hogy a lakóotthont létrehozni és működtetni kívánó civil szervezet gyógyopedagógiai programját mennyire határozza meg az integrációra és a normalizációra törekvés, milyen hangsúlyt kap az egyénre szabott fejlesztés, bánásmód és milyen tervlatban gondolkoznak a leendő lakók együttélése szempontjából.

A „hol és hogyan” kérdésre elsődleges válaszuk az volt, hogy ne létesítsünk lakóotthont külterületen, másoktól elkülönített életre kárhóztató módon, hanem a települések belterületén, a többi ember között élhessenek a sérült emberek, és részt vehessenek a település életében.

Ehhez kapcsolódóan vigyáztunk arra, hogy a sérült emberek részére épülő vagy kialakítandó lakóotthon ne legyen kirívó, irritáló, teljesen feleljen meg az adott település építkezési és társadalmi/szociális viszonyainak.

Az ingatlan elhelyezkedésén (belterület) túl az épületnek olyannak kell lennie, ahol a leendő lakók számára (létszámukhoz és állapotukhoz igazodó méretű) közösségi helyiség, megfelelő számú és minőségű mellékhelyiség van és a lakószobákban személyenként legalább 6-8 m² nagyságú terület jut. Ahol mozgássérült elhelyezését is tervezték, ott ehhez igazodó méretekben gondolkodtunk.

Ugyancsak az integráció - normalizáció jegyében jártunk el, amikor olyan lakóotthont támogathattunk, ahol a leendő lakóknak esélyük van külső, nem védett munkahelyen dolgozni. Ennek hiányában védett munkahelyen és csak utolsó sorban a lakóotthon területén kialakított módon tervezhető a foglalkoztatás.

Mindezeket elmondva, kirajzolódik egy bármelyikünk által élhető élet képe, amelyben felnőtt emberek 1, maximum 2 személyes szobákban, közös programokkal tarkított, de integritásukat figyelembe vevő mindennapjai zajlanak. Ahol, aki tud, eljár dolgozni, aki nem tud, vagy nincsenek lehetőségei, otthon végez munkát a háztartásban, a kertben vagy a műhelyben. És mindez megfelelő létszámú és színvonalú segítők közreműködésével történik.

Alapelvünk az, hogy minden embernek, ha nem élhet családban, ez a kiscsoportos életforma az előnyösebb. Ebben tudnak leginkább kibontakozni képességei és ebben várható el, hogy kinek-kinek a személyével járó nehézségeit a közösség még elviselje.

Úgy gondoljuk, hogy a leendő lakók állapota szerint sem lehet ettől az életformától senkit elzárni. A súlyos vagy halmozottan sérültet befogadó lakóotthonnak fokozottabb feltételeknek kell megfelelni mind a tárgyi, mind a személyi feltételeket illetően. S ha a lakóotthon ezeket teljesíteni képes, akkor a súlyosan sérülteknek is biztosítani kell ezt a lehetőséget.

JOGSZABÁLYI HÁTTER

Néhány jogszabályt említek, amelyek támpontul szolgálhattak volna a múlt évben, az idén év elején hatályba lépő jogszabályok megalkotásához.

A Gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény és A személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről szóló 15/1998. (IV.30.) NM. rendelet az a két jogszabály, amelyek már szabályokat fogalmaznak meg a lakóotthon (ezekben lakásotthon) vonatkozásában. Az utóbbi jogszabály 125. §. (1) bekezdése kimondja: „A lakásotthon az olyan gyermekotthon, ahol önálló lakásban vagy családi házban történik a gondozott gyermek, fiatal felnőtt elhelyezése.”, (2) bekezdése szerint: „A lakásotthonban legfeljebb 12 gondozott gyermek, fiatal felnőtt helyezhető el.” Meghatározza, milyen helyiségek legyenek az otthonban (háló, tanuló, közösségi, stb.), de nem fűz hozzá egyenkénti méreteket. Ismeri a speciális gyermekotthon fogalmát, melyben a fogyatékos gyermekek vonatkozásában specializál, árnyal szakmai szempontok alapján.

E miniszteri rendelet előkészítésével párhuzamosan zajlik a minisztériumban a Fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény előkészítése (nagyon sokak közreműködésével), amely a lakóotthon meg csak definiálja értelmező rendelkezései között a következőképpen: „lakóotthon: a fogyatékos személy önálló életvitelét elősegítő, kis közösséget befogadó lakhatási forma”. Az esélyegyenlősítés célterületei és a biztosítandó jogok között a lakhatás jogát is felsorolja, melyre azt mondja, hogy „A fogyatékos személynek joga van a fogyatékoságának, személyes körülményeinek megfelelő - családi, lakóotthoni, intézményi -lakhatási forma megválasztásához.” Ez a felsorolás azt hiszem, rangsort is jelent az emberi életminőség szempontjából.

Rátérek az új jogszabályokra. Szándékosan nem végzek összehasonlítást a múlttal, tehát azokkal a jogszabályokkal nem foglalkozom, amelyek hatályon kívül helyezése megtörtént az újak megjelenésével.

A vizsgált jogszabályok a következők:

- az 1999. évi LXXIII. törvény a Szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény módosításáról,
- az 1999. évi CXXV. törvény a Magyar Köztársaság 2000. évi költségvetéséről,
- a 188/1999. (XII. 16.) kormányrendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmény és falugondnoki szolgálat működésének engedélyezéséről, továbbá a szociális vállalkozás engedélyezéséről,
- a 42/2000. (III. 24.) kormányrendelet egyes gyermekvédelmi és szociális jogszabályok módosításáról,
- az 1/2000. (I. 7.) SZCSM. rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről.

A fenti jogszabályokban több problémát fedeztem fel, pedig nem a problémákat kerestem, hanem arra vágytam, hogy végre egyértelmű, de rugalmas szabályok segítsék az évek óta tartó nehéz folyamatot. 1999. nyarán jelent meg a Szociális igazgatásról szóló törvény módosítása (továbbiakban: a Törvény), amely 1999. október 1.-én lépett hatályba. Hatályba lépéséig meg kellett volna jelennie a kormány-és a miniszteri rendeleteknek, melyek azonban csak több hónapos késéssel születtek meg. E Törvény valami nagyon lényegeset mond ki: azt, hogy a 85/A.§-ban szabályozott lakóotthoni ellátási forma feltételeinek megteremtéséről fokozatosan, de legkésőbb 2009. december 31.-ig kell gondoskodni. Reméljük, ez a határidő nem jut arra a sorsra, mint több más szociális törvénybeli határidő, nem halasztyák el időről-időre. Pozitívuma e törvénynek, hogy a lakóotthon, mint tartós bentlakást nyújtó szakosított ellátási forma végre beiktatódott a szaktörvénybe.

Értetlenül állunk azonban a következők előtt:

- Miért nem követte a 15/1998. (IV.30.) NM rendelet példáját, miért határoz meg 8 fős minimum-létszámot akkor, amikor ez - adott esetben - a valódi integráció ellen hathat. Pl. egy térségben pontosan 7 rászoruló lenne, mi indokolná, hogy más helyről „szerezzenek” egy nyolcadikat? A minimumlétszám kikötésének csupán gazdaságossági szempontból van létjogosultsága, más szempont nem szól mellette. Mivel a jogalkotó részéről jószándékot feltételezünk, sajnáljuk, hogy nem ismerte a már létező, jól működő, kisebb lakóotthonokat, melyeket most nehéz helyzetbe hozott -megalapozott indokok nélkül.
- Miért korlátozza a Törvény a leendő lakók körét a rászorultság típusa (fogyatékos és pszichiátriai beteg) szerint, miért nem élhetnek lakóotthonban például az idősek?
- A lakóotthonba miért nem kerülhet be egy öregségi nyugdíj-korhatárt elért ember, ha mindeddig családban élt és nagyon idős szülei mellől elkerülve nem tudna már alkalmazkodni egy nagy létszámú közösséghez? Az alsó, 16 éves életkor kikötése érthető, hiszen a gyermekek lakóotthonait más szabályok szabályozzák.

- Miért tesz különbséget a tartós bentlakásos intézményekben fizetendő térítési díjak vonatkozásában a lakóotthon rovására, amellyel szemben pedig - helyesen - fokozottabbak a szakmai elvárások? (A lakóotthon esetében a jogosult havi jövedelmének az 50%-át, a többi, tartós bentlakást nyújtó intézmény esetén 80%-át nem haladhatja meg a térítési díj.)

Meg kell jegyeznem: a 2000.évi költségvetési törvény melléklete - eltérően a szociális törvénytől - önkényesen az átmeneti elhelyezéshez rendelt normatívát biztosítja a lakóotthonban elhelyezett személy után és így 84.700.-Ft-tal kisebb összegű állami normatív támogatást biztosít az ott élőknek. Remélhetőleg ez legalább már a jövő évre korrigálásra kerül.

Az új jogszabályokon végighúzódik az egyenlő elbánás elvét, illetve a szektorsemlegességet megszegő vonulat.

Itt csak néhány példát említek:

- hiába tartós bentlakást nyújtó a lakóotthon, - kisebb normatívát kap, mint a többi, tartós bentlakást nyújtó intézmény (ápoló/gondozó, rehabilitáló),

- nem állami fenntartású lakóotthon esetén tulajdonjog- vagy ellátási szerződés kötelező, más fenntartónál nem,

- lakóotthonban az 1 személynek jutó lakószoba-terület kötelező 8 m²-ével szemben a többi tartós bentlakást nyújtó intézményben a 6 m² is elég,

- 20-50 fős gondozási egységenként ugyanakkora (20 m²-es) közösségi helyiség méret van előírva, mint mondjuk a 8 személyes lakóotthonban,

- a már említett térítési-díj különbség is ezen elvekbe ütközőnek mondható.

A kormány-és a miniszteri rendeletek más jellegű problémákat vetnek fel. A Törvény hatalmazza fel kormányt mind a kormányrendeletek, mind a miniszteri rendeletek alkotására értelemszerűen a Törvény keretei között.

Jelen esetben azonban mindkét alsóbbrendű jogszabály túlterjeszkedik a Törvényen és - az alkotmánnyal és a Jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvénnyel szemben - hatályba léptetési szabályait alkotmányellenes helyzetet teremtettek. Ez a helyzet azonban átmenetinek mondható, hiszen „csak” azok jogait sértették vele, akik már létrehozták lakóotthonaikat, de működési engedélyeztetési eljárásuk még nem fejeződött be.

A 188/1999. (XII. 16.) kormányrendelet pozitívuma, hogy hitet tesz az integráció mellett, és bár szövegében szó szerint nem szerepel, a szabályozási koncepció a normalizációra is törekszik, örömmel fogadom, hogy az ellátottak érdekét akarja szolgálni, próbál több biztosítékot teremteni számukra. A mindennapi valóságot ismerve azonban hatékonyságukat, célszerűségüket meg kell kérdőjelezni.

A kétfokozatú engedélyeztetéssel csak egyet lehet érteni, de a kijelölt határidők életszerűtlenek. A tulajdonjog kikötése is hasonló: célja az ellátottak érdekének biztosítása lenne, de valójában ez a kikötés a lakók szempontjából többlet-biztosítékul nem tud szolgálni.

A kormányrendeletnek a Törvényen túlterjeszkedésére példa a már említett tulajdonjog - még ha vagylagos - kikötése is és kifejezett "bűne" a visszamenőleges alkalmazás.

Az 1/2000. (I. 7.) SZCSM rendelet nem tartja be a jogalkotási hierarchiát, olyan új kikötéseket fogalmaz meg, amellyel nem csak a Törvény kereteit lépi túl, hanem -minden feltételezés szerint - a törvényalkotó szándékával is ellentétes.

Míg a Törvény szerint az lehet lakóotthon lakója, aki „ön maga ellátására részben képes”, - addig ezt a rendelet szóhasználata „önellátásra” változtatja, amely kifejezés a magyar nyelvben mást, többet jelent, mint a törvényi szóhasználat. Kiegészítésként azonban még azzal is, hogy (89.§. (1) bekezdés c. pont) „folyamatos tartós ápolást, felügyeletet nem igényel.”

Az a benyomásom, a rendelet olyan fogyatékos személyből indul ki, aki tulajdonképpen csak tévedés áldozataként nevezetett fogyatékosnak. Az értelmében sérült ember mindig felügyeletre fog szorulni, ez a lényege segítség-szorultságának.

A másik túlterjeszkedés az ellátott anyagi helyzetére vonatkozik. A törvényalkotó nem tartotta szükségesnek az ellátotti kört szűkíteni anyagi kritériumok alapján, a miniszteri rendelet erre tesz kísérletet a 89. § (1) bekezdésében: „A lakóotthonba az a személy helyezhető el, aki.../ elégséges jövedelemmel rendelkezik az új életforma költségeinek viseléséhez,....” Mit jelent az „elégséges”? Mit jelent „az új életforma”, ami úgy új, hogy különleges költségei vannak?

Ha a rendelet előkészítését végző munkatársak ismernék az igénylők körét, tudnák, hogy meghatározó többségük a magyar szegények viszonyai között él. Nem a jómódúság alapján szeretnék gyermeküket lakóotthonba helyezni ezek a családok, hanem az emberibb élet reményében.

Szinte értelmetlenül nyelvtanilag a 89.§ (2) bekezdése: honnan hova fogadja el a kihelyezést az elhelyezendő személy? A szociális intézményből a lakóotthonba? Sajnos ez az utalás nem általánosan fogalmaz, mert akkor elfogadható lenne.

Általánosan úgy szólna: senkit sem lehet akarata ellenére sehova sem elhelyezni! A szociális intézményi gyakorlat erre még külön nem figyel. Miért éppen az intézetből lakóotthonba történő kihelyezésnél lett az elfogadás feltételként megfogalmazva?

Vagy azoknak van igazuk, akik úgy értelmezik, a lakóotthonból való későbbi kihelyezést kell elfogadnia a lakónak? Ez még furcsább lenne - a magyar viszonyok közepette!

Mint érzékelhető, e rövid előadásban csak a kirívó, a szabályozás szemléletére utaló problémákat tudtam felvetni, a pozitívumokat részletező, mélyebb elemzésre nincs alkalom.

Végezetül engedjék meg, hogy hangot adjak annak a meggyőződésnek, miszerint annyi jószándék gyűlt össze a fogyatékos emberek ügyében, hogy nem szabad a problémákhoz "harcállásokból" közelíteni. Nyilvánvaló, hogy amit ember alkot, az nem tökéletes, de az is, hogy megváltoztatható. A tárcánál, az intézményeknél, a civil szervezeteknél felhalmozódott tapasztalatokat összesíteni kell és közös munkával tökéletesíteni kell a jogszabályokat. Azt hiszem, minden jelenlévő nevében fölajánlhatom, valamennyien készek vagyunk e munkában tevőlegesen részt venni.

A szerkesztő megjegyzése: Időközben mind a kormányrendelet, mind a miniszteri rendelet részbeni módosításra került.

AZ ÉRTELMELEG AKADÁLYOZOTT FELNŐTTEK IDEÁLIS ÉLETTERE (Az intézmény 1998-ban a Soros Alapítványtól 1,5mFt, 2001-ben pedig 770e,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a lakóotthoni programhoz. (A szerkesztő))

(Herzog Tamás igazgató; Heves Megyei Önkormányzat Fogyatékosok Otthona és Rehabilitációs Intézete, Andornaktálya)

Köszönhetően a kb. 10 évvel ezelőtt beindult szakmatörténeti változásoknak, a nálunk is gyökeret eresztett korszerű gondozási szemlélet, módszerek, azok gyakorlati alkalmazása mind nagyobb méretekben történő elterjedésének, figyelemre méltó gyakorisággal találkozhatunk kompetens szakemberek részéről az integráció, normalizáció, esélyegyenlőség, életminőség kifejezések szóhasználatával, a fogalom tartalmi kibontásával.

Mára már a jelenség határain túlnövő - mind kiterjedtebb - kezdeményezések jól jelzik azt a szándékot, amely az eleddig kirekesztettek, esélytelenek, a minőségi életet nagymértékben nélkülözők helyzetének javítását célozzák. Az értelmi akadályozottsággal élő emberek nem az alapvető emberi minőségek tekintetében mások, mint az épek, hanem az önállóság képességének különböző fokozataiban, illetőleg az érzelmi és gyakorlati függőség egyénre jellemző szintjében, melyek jórészt a számukra biztosított élettér szabta tanulási lehetőség függvényei. Fejlődési és tanulási folyamataik, képességeik alakítása az

egyéni élet végéig tart csakúgy, mint minden ember esetében. Az új szemlélet nem a korábbi elméleti hozzáállásra jellemző korlátokat keresi, hanem a fejlődési lehetőségek szintjeit - utat nyitva ezáltal az értelmi akadályozottsággal élő ember számára környezete megismeréséhez, az élettér szabta feladatokhoz szükséges képességek kialakulásához. A normalizációs elv meghatározza és feltételezi többek között a megfelelő lakóforma biztosítását annak az eddig esélytelen személynek, aki gyermek-, ifjú- és felnőttkorában minuszokat szerzett a környezetével való adekvát kapcsolat kialakításának folyamatában.

Jól tudjuk, hogy a tradicionális szokások és gyakorlat elhagyásához, megváltoztatásához az esetek többségében szemléletformálásra, időre és pénzre van szükség, éppen ezért már az is több mint biztató lehet számunkra, hogy mind nagyobb támogatottságot élveznek az életminőség jobbításának szándékával született elképzelések. Bár e tekintetben igen távol vagyunk még attól, hogy a megelégedettségről beszélhetnénk.

Az ellátórendszer korábbi zárt típusú gondozási formájának következménye a hospitalizációs ártalmak néven ismert tünetcsoport kialakulása volt.

Az elmaradott szakmai szemlélet, az uniformizált életkörülmények, a belső hierarchia és kontroll, valamint a megfelelő szakembergárda hiánya lehetetlenné tették a fogyatékos ember számára az autonómiát - a lehetséges mértékig önálló és független élet szükségletének kielégítését.

Magyarországon - ma még - az emberről való intézményes gondoskodás élepszakaszok szerint vertikálisan tagolt adminisztratív rendszer mentén valósul meg (bár megszületőben vannak már a széles korhatárú intézmények is). Ennek a tagolt rendszernek egyik elemét képezik azok az intézmények, ahol a felnőttkori értelmi fogyatékos személyek mind teljesebb körű ellátásáról igyekeznek gondoskodni. Az általuk gondozott értelmileg akadályozott személyek életminőségének jobbítására való törekvés eredményei folytán előtérbe került a korábban volt szigorú zárttság oldása, az izoláció lehetséges mértékű megszüntetése, ami az intézményes ellátásra kényszerülő gondozottak esetében a minőségibb életforma kialakíthatóságát célozza.

A mindenki által jól ismert normalizációs elv célkitűzései realizálódhatnak családban, kiscsoportos lakóotthonban és a hagyományos intézetek keretei között is. Nem arról van szó, hogy az értelmileg akadályozott embernek kellene megfelelni a „normálisnak tekintett” viselkedés kritériumainak, hanem: életkörülményeiket és lehetőségeiket kell az épek életstílusához közelíteni olyan feltételeket biztosítva, melyek megfelelnek az adott kultúrában megszokott életkörülményeknek, vagy azokat a lehető legnagyobb mértékben megközelítik. A normalizációs elv tehát feltételezi a speciális segítségnyújtás, kísérés szükségességét. Ebből szorosan következik, hogy a normalizáció nem jelenti a 100%-ban független életet, mert a gyakorlati megvalósulásnak különböző fokozatai lehetnek és lakóformák tekintetében a minél szélesebb választék az, ami biztosíthatja az ideális egyéni választás lehetőségét.

Ezeknek a törekvéseknek egyik legfontosabb eredménye az intézetekhez kapcsolódva, vagy azoktól részben, illetve teljesen függetlenül működő gondozóházak, félúton-házak, kiscsoportos lakóotthonok megszületése és lassan hálózattá fejlődése. Létrejöttük nagy sikere a hazai felnőttvédelmi szociális gondoskodás gyakorlati szakembereinek, írta ezt az a szakmai körökben nagyrabecsült, elismert és köztiszteletben álló személyiség, dr. Göllesz Viktor tanár úr, akit sajnós a közelmúltban kísértünk utolsó útjára.

A gondozóház, a kiscsoportos lakóotthon, ha az jól körvonalazott szakmai elképzelések megvalósítására való törekvés mentén működik, és mindehhez a szükséges feltételek is biztosíthatók, akkor az értelmi fogyatékos személyek élhető életének ideálisához közelítő, illetve ideális életterét teremtheti meg. A kiscsoportos lakóotthon a klasszikus értelemben vett intézeti életformához viszonyítva szabadabb, önállóbb, cselekvésre készítő és minőségibb életmód kialakítására alkalmas, amely egyszerre lehet hatékony és segít az integráció, a befogadás, az esélyegyenlőség, az életminőség jobbításának irányába történő elmozdulásban. Szerepe nem lényegtelen a szociabilitás stabilizálásában és a komfortérzés kialakulásában sem. Az eddigiekben a gondozóházzal, félúton házról, kiscsoportos lakóotthonról elmondottak - jogosan - igen kedvező kép kialakításához szolgálnak nem akármilyen adalékkal. Mindezek ellenére azért szeretném arra is ráirányítani a figyelmet, hogy a kiscsoportos lakóotthoni életforma nem minden értelmileg akadályozott személy számára, nem mindenkor és nem mindenhol jelentheti az egyetlen lehetséges megoldást a csoportban történő gondozást illetően. Nem vagyok egyedül azzal az állásponttal, hogy az értelmileg sérült emberek teljeskörű és emberközpontú ellátása nem attól jó vagy rossz, hogy kiscsoportos lakóotthonban vagy nagyobb férőhelyszámú intézetben élnek-e mindennapjaikat. Sokkal inkább az befolyásolhatja közérzetüket, én identitásuk kiteljesedését, autonómiájuk megvalósulását, hogy milyen személyi és tárgyi feltételek, infrastrukturális adottságok és adekvát jogi szabályok állnak rendelkezésre a mikro- és makrokörnyezet által biztosítottan. Számtalan külföldi példa is bizonyítja a sérülteket gondozó nagyobb férőhelyszámú intézmények és a kiscsoportos lakóotthonok egymás mellett élésének szükségességét. A nagyobb férőhelyszámú intézmények esetében a humanizációs törekvések központi helyet foglalnak el.

Egy - a Soros Alapítvány részéről adott megbízás alapján a közelmúltban elhunyt, kollégái által tisztelt és szeretett Demeter Miklós a darvostói Szociális Foglalkoztató Intézet igazgatója tollából származó - tanulmányból kitűnik, hogy Magyarországon a nem túl szerencsés kifejezéssel illetett, úgynevezett kitagolási program az 1989. évben kezdődött (Demeter, 1998). A program megvalósításában elsőként résztvevőket, majd később az őket követőket is, a szakma iránti elkötelezettség, a magas szintű, igényes és humánus gondozási gyakorlat megvalósítására való törekvés, valamint a korszerű gondozáshoz kapcsoltan megfogalmazott elvek és kidolgozás alatt álló módszerek továbbfejlesztésében való aktív részvétel lehetősége motiválta. Mindezek találtak az értelmileg akadályozott emberek helyzetéből, állapotából és ez esetben reális vágyaiból származó felvetésekkel, kérésekkel. 1997-ig 14 - értelmi fogyatékos személyeket gondozó - intézmény, néhány civil szervezet és alapítvány vett részt a kitagolási programban, és létesített gondozóházakat, félúton-házakat, kiscsoportos lakóotthonokat. A 14 intézményben 232 főt érintett a lakóotthoni programban való részvétel. A gondozóházakba kiköltözők túlnyomó többsége (66%) az enyhe fokban értelmileg akadályozott személyek köréből tevődött össze.

A szakmai program működtetésének pénzügyi forrásait egy kivételtől eltekintve, mindenhol az intézeti költségvetésből biztosították. Természetesen, a kitagolási program az elmúlt 2 esztendőben is tovább folytatódott, és ennek megfelelően nőtt a működésbe lépett lakóotthonok száma. A többirányú fejlődésben döntő szerepet vállaltak a korábban Népjóléti, ma Szociális és Családügyi Minisztérium, valamint a Soros Alapítvány által kiírt pályázatok. Mielőtt a kiscsoportos lakóotthon létesítés terén végzett saját munkánkról, beszámolnék, bemutatam a Heves Megyei Önkormányzat andornaktályai Fogyatékosok Otthonát és Rehabilitációs Intézetét.

Intézetünk 1977 óta végzi a felnőttkori, elsősorban közép- és enyhe fokban sérült értelmi fogyatékos személyek gondozását. A működő intézmény célja: Olyan harmonikus intézeti életforma biztosítása, amelyben az értelmi fogyatékos személynek lehetősége nyílik egyéni képességei kibontakoztatására, tartalmas közösségi tevékenységre, egyéni és társas munkavégzésre, otthonias körülmények között kulturált szórakozásra, pihenésre, azaz a rehabilitációra, illetve habilitációra.

Az intézmény feladata, hogy a cél eléréséhez rendelkezésre álló eszközrendszerrel minél hatékonyabban működtesse, biztosítsa a teljeskörű ellátás feltételeit, továbbá a nevelés általános és speciális eszközeivel, a foglalkoztatás módszerével alakítsa ki az intézetben élő gondozottak esetében az egyéni képességek fejlesztésének igényét, a társakkal, a társakkal, az otthonért végzett közös tevékenység fontosságának érzését. A szorosan vett feladatok közé soroljuk a szakma területét érintő érvényes

jogszabályi előírásoknak való megfelelést is.

Az intézet engedélyezett férőhelyeinek száma összesen 120. Ebből 101 férőhely két hagyományos gondozási egységben került kialakításra. Működtetünk egy 7 és egy 12 férőhelyes kiscsoportos lakóotthont (1990. július 2-től, illetve 1998. december 16-tól), valamint egy ugyancsak 7 férőhelyes tréninglakást 1991. június 1-től. Az intézetben ténylegesen elhelyezett lakók száma 128 fő, ami alapján 104%-os a férőhely-kihasználtság mutatója. Intézeti elhelyezésre 13 fő várakozik.

1991. május hónaptól működtetünk egy 23 férőhelyes intézeti háttérű speciális védőmunkahelyet, ami egy eredményesen és sikeresen funkcionáló, jól felszerelt, gépesített varroda.

A fogyatékosok otthona részleg 75, míg a rehabilitációs részleg 45 férőhelyes. Három- és négyágyas szobáink vannak túlsúlyban, melyek között kétágyas élettársi szobák is találhatóak. Az intézetbe beutalt és elhelyezésre került lakók 33%-a enyhe fokban, 67%-a pedig közép súlyos fokban értelmi fogyatékos személy. Az összlétszámon belül 60% a férfiak és 40% a nők aránya. A férfiak esetében 33, a nőknél viszont 35 év az átlagéletkor.

Intézetünkben a gondozás mellett központi helyen szerepel a nevelés, valamint a mentálhigiénés gondozás és a foglalkoztatás, ami tulajdonképpen módszer a rehabilitációs cél eléréséhez. Nyugodtan állíthatjuk, hogy az intézet működésének mozgató rugója a foglalkoztatás. Valójában a foglalkoztatás az, ami köré csoportosítjuk komplex tevékenységünket és amire felfűzzük azokat a gondozási elemeket, melyek érvényesülésére nagy figyelmet fordítunk a mindennapok gyakorlati munkavégzése során. Rendszeres munkafoglalkoztatásban lakóink 98%-a vesz részt napi 4-6-7 órás munkaidőben. Külső munkahelyen 14 személy dolgozik. A munkafoglalkoztatás minőségi ismérvei tekintetében sajnos akadnak kívánnivalók.

Az életminőséget javító szabadidős foglalkoztatások végzésének szükségességére ma már nem vitatott. Ezek a foglalkoztatások biztosítják a szabadidő észszerű eltöltését, programozottságuk pontosságra és rendszeretere szoktat, fejlesztő hatásúak, szerepük egyre meghatározóbb az interperszonális kapcsolatok alakulásában és végül, de nem utolsósorban ezek révén léphetünk mind közelebb az integrációs célok megvalósításához, valamint a normalizációs elvnek való megfeleléshez. Rendszeres sporttevékenységbe lakóink 25-35%-a, a kulturális tevékenységbe pedig mintegy 40%-a kapcsolódik be.

Az intézmény szakmai vezetése 1987-88. évben úgy döntött, hogy megpróbálja kiépíteni az egymással szoros kapcsolatban lévő hagyományos és korszerű gondozási-ellátási rendszerek egységét. Kezdeményezésünket a 90-es évek legelején siker koronázta és megfelelő támogatottságot is élveztünk, azonban a folyamat 1992-től lelassult a folyamatosan romló pénzügyi-gazdasági helyzet következményeként.

ELSŐ LAKÓOTTHONUNK

Az andornaktályai Fogyatékosok Otthona és Rehabilitációs Intézet az országban elsők között, 1990. július 2-ával indította be azt a 7 férőhelyes gondozóházat, mely mind a mai napig eredményesen működik. Az előkészületek, a gondozóház működésbe állításának előre elhatározott időpontját megelőző 6 hónapban igen intenzíven és szervezeten folytak. A személykiválasztás alapjául egy szociometriai felmérés eredménye, a szociabilitás mértéke, a képességek szintje, az érdeklődés iránya, a praktikus ismeretek elsajátításának foka, az érzelmi-indulati állapot prognosztizálhatósága, az egészség általános állapota és a munkafoglalkoztatásba való bevonhatóság szolgált. A kiválasztott személyekkel előre elkészített, részletesen kidolgozott terv alapján, órarendszerű foglalkozások keretében intézeti nevelők és gondozónők dolgoztak az akkor meglévőnél jóval önállóbb, függetlenebb életformára való áttérés minél zökkenőmentesebb tétele érdekében. Az intenzív munka és az egészséges szellemű kommunikatív kapcsolat kiépítésének és fenntartásának eredményeit mind a mai napig tapasztalhatjuk. A 9 évvel ezelőtt kiköltözött 7 fős csoport tagjait érintő személycsere 4 fő esetében következett be. Egy esetben a teljes rehabilitáció megvalósult, egy esetben szerelmi háromszög kialakulása, egy esetben partnerkapcsolati motiváció, míg ugyancsak egy esetben interperszonális kapcsolat megromlása miatt. Három személy kezdettől fogva tagja a lakóközösségnek. A csoport jelenlegi összetételében második éve él együtt különösebb zökkenők nélkül.

Az intézettől mintegy 600 méter távolságban működő lakóotthon lakói közül 5 fő külső, míg 2 fő belső munkahelyen dolgozik. A szomszédsági kapcsolatok rendezettek. A gondozóház lakói életvezetésre irányuló segítséget szükség szerint igényelnek és szükség szerint kapnak. Az anyaintézettel való kapcsolat élő és teljesen normalizált.

MÁSODIK LAKÓOTTHONUNK

A Népjóléti Minisztériumnak az intézetek modernizálását célzó pályázati kiírására 1998 tavaszán nyújtottunk be pályázatot a második lakóotthon életrehívásához szükséges pénzügyi forrásfedezet többségi részarányának biztosítása reményében. A benyújtott pályázat számunkra kedvező elbírálásának köszönhetően az 1990-ben megkezdett szakmai munka tovább folytatására nyílt lehetőségünk.

A községben, az intézettől kb. 1 km távolságban találtunk rá arra a kétszintes, jó műszaki állapotban lévő családi házra, mely alkalmasnak tűnt 12 fő intézeti lakó kiscsoportos lakóotthoni kihelyezésére. A beköltözésre 1998. december 16-án, ideálisnak mondható feltételek biztosítottasága mellett kerülhetett sor. A kitagolásban résztvevő lakóink száma ezzel 19 főre emelkedett. Típusát tekintve mindkét ház véglegesnek tekinthető lakóotthon, ám az életkor előrehaladásával összefüggő egészségi állapotromlás esetén számolnunk kell az anyaintézetbe történő visszahelyezéssel.

HARMADIK LAKÓOTTHONUNK

A harmadik kiscsoportos lakóotthon pedig még mindig csak terv, annak ellenére, hogy 1999-ben a SZCSM-hez benyújtott pályázatunk kedvező elbírálásban részesült, a szükséges önrészt pedig a fenntartó önkormányzat biztosította. A megvalósulás azért várat még mindig magára, mert valamilyen rossz beidegződés miatt a pályázatok talán azt hiszik, hogy a pályázók a szükségesnél magasabb összeget jelölnék meg - és hogy a mi konkrét esetünkben maradjanak: az általunk megkért és reális alapokon nyugvó összegnek (5,3 millió forint) csak bizonyos hányadát kaptuk meg (3,6 millió forint), ami lehetetlenné tette az elvárásainknak maradéktalanul megfelelő családi ház megvételét, illetve új családi ház építését.

A harmadik lakóotthoni ingatlan megvásárlásának feltétele egy további nyertes pályázat a szükséges és rendelkezésre álló pénzügyi összegének a biztosítására, majd újabb pénzforgást kell felkutatni az esetleges felújítás és modernizálás költségeinek fedezésére, valamint a ház berendezéséhez szükséges pénzeszközök biztosítására.

Ha ezek közül csak egyetlen tervezett forrás kiesik, már irreális teszi a szakmailag kellően megalapozott felkészítő programra támaszkodó kitagolási törekvésünk megvalósulását.

A lakóotthonokba kihelyezett személyek továbbra is kapcsolatban maradtak az intézettel, a lakóotthoni életformát névreszólóan kötött belső szerződés és külön házirend szabályozza.

A kiscsoportos lakóotthonok a szakmai vezetés és a költségvetés tekintetében nem különböznek el az intézettől. A lakóotthonok

működési kiadásairól és bevételeiről az intézet évenkénti összesítő elszámolást készít, a szakmai munka következetes megvalósítására pedig megfelelő szakmai képzéssel bíró és az újszerű gondozási forma iránt nyitott dolgozói team áll rendelkezésre.

A lakóotthonokban az alapellátás keretén belül nincs biztosítva az étkeztetés, a takarítási és tisztálkodási szerek, eszközök beszerzése, a ruházati ellátás, valamint a saját tulajdont képező lakószobai berendezések, egyéb elektromos berendezések javításának költsége. Az alapellátásnak minősülő szolgáltatások körének céltudatos leszűkítése miatt felügyeleti szervünkkel, valamint Heves Megye Közgazgatásának tagjaival el tudtuk fogadtatni az intézményben, illetve a lakóotthonokban fizetendő személyi térítési díj differenciálásának szükségességét. Eszerint 2000. március 1-től az anyaintézményben lakó személyek havonta 17.300 forint, míg a lakóotthoni lakók 5000 forint személyi térítési díj megfizetésére kötelezettek.

A lakóotthonokban élő személyek mindegyike teljeskörűen rendelkezik saját jövedelmével. A személyek kiválasztásánál egyik szempontként figyelembe vettük a jövedelmek alakulását és annak nagyságát. A személyi térítési díj megfizetésére valamennyien képesek, és rendelkeznek azokkal az anyagi forrásokkal is, melyek ugyan szűkösen, de biztosítékkal szolgálnak egy szerény színvonalú megélhetéshez. A lakóotthonba kiköltözött személyek között nők és férfiak egyaránt találhatók, kiknek többsége nemenkénti elkülönítéssel külön szobákban él. Intézetünk szakmai vezetése természetesen nem mondhat és nem is mond le a kiscsoportos lakóotthonban élő fiatalok, felnőttek szükségesnek ítélt egyéni neveléséről és fejlesztéséről. Célként fogalmazzuk meg e területen is a rehabilitáció, illetve habilitáció lehető legteljesebb mértékű megvalósítását, munkára nevelés, szociális készségek elsajátítása, az emocionális fejlesztés, a kulturális és más szabadidős foglalkozások terén indokolt fejlesztésekre való törekvéssel. A személyiség céltudatos alakításához, egyénre szabott fejlesztési tervre, a fejlesztéshez a személyiségvonások, képességek meglehetősen pontosan körülhatárolt ismeretére van szükség. Mindezek szabványtételével az adott időszak állapotából kiindulva, a pozitív személyiségjegyekre koncentrálni építettük fel a fejlesztési és a haladási tervet. A célul kitűzött szint teljesítésének mértékét, a további fejlesztési feladatokat félévente egyszer megvitatja a nevelési csoport, valamint elvégzi a szükséges módosításokat és kiegészítéseket is.

ÖSSZEGZŐ VÉLEMÉNY A LAKÓOTTHONOKBAN ÉLŐ SZEMÉLYEK MINDENNAPJÁIRÓL SZERZETT BENYOMÁSAINK ALAPJÁN

A munkakészség mind a 19 személy esetében jó szintet mutat, de elemeinek tekintetében nagy szóródást tapasztalhatunk az egyéni eltérésekkel illetően. A feladatvégrehajtás többeknél még mindig szubjektív színezetű, ők csak a nekik tetsző feladatokat oldják meg maradéktalanul. A csoport tagjai között ugyanakkor olyanok is szép számmal találhatók, akik figyelmeztetés és magyarázat nélkül rendszeresen elvégzik feladataikat, és azokat hibátlanul hajtják végre. A napi rutinfeladatok, a személyi higiéné, a mosás és takarítás területén jó gyakorlottságot szereztek és csaknem azonos a szint mindenkinél, bár egyes személyek esetében a csoportkontroll nyomására szükség van a feladat végrehajtása érdekében. Nagyobb szóródás mutatkozik a vasalás, főzés, mosogatás területén, ha a minőség munkát elvárásnak tekintjük. Mivel ezek a készségek csak gyakorlással válnak egyre jobbra, a gyengébb eredményt felmutatóknak is be kell kapcsolódnunk a tevékenységekbe, az adott munkát legjobban végzők irányítása, kontrollja mellett.

Mindkét lakóotthonunkban a lakóközösség minden tagja korábban vagy intézeti nevelt volt, vagy ki kellett emelni saját családjából különböző negatívumok miatt. Ebből szorosan következik, hogy családi nevelés hiányában az elsődleges szocializáció sérült, így alapvető értékek, pozitív normák, szokások, viselkedésminták, interakciós minták kevésbé rögződtek személyiségükben. A hiányok pontos felmérése és a lehetséges mértékű pótlása a cél. E területen már az eddig eltelt időszakban is szép eredményeket sikerült elérnünk.

Az kétségtelen és tapasztalataink által is bizonyított tény, hogy az intézményes ellátásra szoruló, ill. azt igénylő enyhe és középsúlyos fokban értelmileg sérült felnőttkorú személyek egy bizonyos hányadának, a hagyományos intézményi ellátásnál, gondozásnál jóval kedvezőbb, humanizáltabb, minőségibb életfeltételeket biztosít a kiscsoportos lakóotthoni életforma. A megnövekedett önállóság és felelősség nagymértékben segíti a felnőtté válás folyamatát, az élettapasztalat-szerzést, az identitástudat kialakulását, a személyiség kiteljesedését.

10 éves tapasztalat alapján viszont az is nagy biztonsággal állítható, hogy jelentős számú intézeti lakó nem szívesen változtatna jelenlegi életformáján, nem igényli kifejezetten a kiscsoportos lakóotthon, és nem vágyik egy ilyen lakóotthoni kisközösségi tagságra. Megjegyzést érdemel, hogy az effajta véleményalkotás okait mélyebben még nem vizsgáltuk. Az is kétségtelen tény, hogy a kiscsoportos lakóotthonok működtetése és fenntartása Heves megyében jóval több pénzbe kerül, mint a hagyományos gondozóegységekben történő gondozás. Andornaktályán 66.422 forint/fő/hó volt a ráfordítás költsége 1998-ban. Heves megye 11 intézménye közül az egy főre jutó havi költséghányad tekintetében az Egészségügyi Gyermekotthon után a második legmagasabb egy főre jutó gondozási költséget realizáltuk lakóotthonunknál. Jelenlegi gazdasági helyzetünkben a felelősen gondolkodóknak ezt a szempontot sem lehet teljesen figyelmen kívül hagyni a meghozandó döntésnél.

Addig, amíg egyfelől elvitathatatlan előnyök származnak a kiscsoportos lakóotthoni életforma megvalósításából, emellett számos helyen és esetben félmegoldásokkal is szembesülhetünk. Az életminőség fogalmával együtt és jogosan emlegetett egyéb fontos életmódelemek strukturálatlansága, a rendszer kiépitetlensége, bizonyos jogi helyzetek tisztázatlansága miatt az ebből fakadó hátrányok is tetten érhetőek (pl. munkafoglalkoztatás, sport és művészeti tevékenység, ezen belül különösen a bizonyos személyiségjegyek kialakításában fontos szerepet játszó csoporttevékenység elmaradása, konfliktuskezelésben adódó nehézségek, benmaradási kényszer, izolálódás veszélye, stb.). Megfelelő intézményi háttér nélkül működő kiscsoportos lakóotthonok esetében ma még könnyen igazolható az előbbi állítás tényzerűsége.

NÉHÁNY MEGOLDÁSRA VÁRÓ KÉRDÉS

A szociális gondoskodás szakosított ellátási formáinak egyik korszerű típusa a kiscsoportos lakóotthon, melynek működtetése jogszabályok által körülírt. A szabályozás anomáliái közül néhányat szeretnék említeni, melyek nem kizárólag az Andornaktályán megtapasztalt problémákat nevesítik, hanem az e tárgykörben megkeresett társintézmények véleményét is tükrözi. Az egyik társintézmény által hozott aktuális probléma: 1999. május 1-től nem hivatalosan működik egy hat fős lakóotthon, melynek működési engedélyét 1999. februárban kérték meg. Ekkor a Közigazgatási Hivatal, bár a szakmai elvek jelentőségét elismerte, de elutasította a kérelmet, hivatkozva arra, hogy még nincs erre vonatkozó végrehajtási jogszabályi rendelkezés. Ismételt megkeresésükre a Szociális Törvény módosításaként megjelent 1999. évi LXXIII. törvény 85/A §-ra hivatkozva ismét elutasították a kérelmet, mivel az 8 főben határozta meg a minimális létszámot. Kérdés tehát, hogy e törvény megjelenése előtt létrehozott 8 főnél kisebb létszámú lakóotthonok működési engedélyét miért nem lehet más elvek alapján elbírálni.

A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről kiadott 1/2000. (I.7.)

SZCSM rendelet 2. melléklet H. szakasz a) pontja a bentlakásos intézmény szervezetén belül működő lakóotthon esetében a szakmai létszámot 1 fő szociális segítőtben határozza meg. Meggyőződésünk szerint az értelmi fogyatékos személyek ápolást-gondozást nyújtó intézményeiből a középsúlyos fokban értelmileg akadályozott személyek lakóotthonba kerülése esetén irreális elvárás az 1 fő szociális segítőtől a folyamatos ellátással kapcsolatban jelentkező teendők biztosítása. A fenti megállapításnak szakmai szempontból az esetben is megvan a realitása, ha az ápoló-gondozó otthonhoz kapcsolódóan működtetett lakóotthon létszámnormája az össz. férőhely számhoz alakítottan kerül meghatározásra.

A fent említett SZCSM rendelet 50. § (1)-ben, valamint a 91. § (1)-ben megfogalmazottak - az utóbbi szakasz a lakóotthoni címben található - nem harmonizálnak egymással. (50. § (1): a bentlakásos intézmény - a lakóotthon kivételével - biztosítja az ellátást igénybevevők egészségügyi ellátását. 91. § (1): a lakóotthoni ellátásban részesülő személy egészségi állapotában változás következik be részére a szükséges egészségügyi, ápolási-gondozási szolgáltatásokat ideiglenesen biztosítani kell.) A személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások térítési díjáról szóló 22/1993. (II.17.) Korm.r. módosításként megjelent 169/1999. (IX.24.) Korm.r. 11. § (3)-ban a lakóotthonban elhelyezett személy „távollétének ideje” a feladatteljesítés oldaláról közelítve megfoghatatlan. „A lakóotthonban elhelyezett személy távolléte idejére személyes térítési díjként a lakhatási költség 50%-át fizeti.” Mi minősül távolléti időnek az esetben, ha a lakóotthon lakója pénteken 16.00 órakor hagyja el az otthonát és hétfőn 8.00 órakor érkezik vissza?

A lakhatási költség alapján történő személyi térítési díj számítása kapcsán a pénzügy- és számvitelben dolgozó munkatársat megoldhatatlan feladat elé állítjuk, ha a rendelet előbb hivatkozott pontjaiban foglaltaknak eleget kívánnánk tenni. Szinte bizonyosak lehetünk abban, hogy a jelen előadásban felvázolt problémák nem foglalják magukba a választást igénylő kérdések teljes körét, bízunk azonban abban, hogy mind ezekre, mind a későbbiekben felvetődő anomáliákra megnyugtató és a gyakorló szakemberek számára elfogadható megoldásokat fogunk találni a Szociális és Családügyi Minisztérium munkatársainak segítségével.

Ezúton szeretnénk köszönetet mondani a dévaványai, a kéthelyi, putnoki, magyarszerdahelyi, valamint a darvostói intézeteknek a megküldött és az előadás egyes fejezeteibe beépített szakmai információikért. Az eddig megszerzett tapasztalataink arra engednek következtetni, hogy a helyes arányok kialakítása, a gondozás lehetséges és szükséges mértékű humanizálása és a működés közben adódó problémák időbeni orvoslása esetén egy jól harmonizáló és korszerű intézmény együttes megfelelően biztosíthatja a felnőttkorú értelmileg akadályozott emberek normalizált életfeltételeinek megteremtését, valamint jó színvonalon szolgálhatja a rehabilitációs, illetve rehabilitációs törekvéseket.

IRODALOM

DEMTER, M. (1998): *A tartós bentlakást biztosító állami (önkormányzati) fenntartású intézetek és a bennük élő értelmi fogyatékos felnőttek jellemzői, különös tekintettel az eddigi és a folyamatban lévő kitagolást kezdeményezésekre.* In: A függőségtől a autonómiáig (Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról (szerk.: Zászkaliczky Péter) Kézenfogva Alapítvány, Soros Alapítvány. Budapest.

ELSŐ TAPASZTALATOK A LEWO MINŐSÉGFEJLESZTÉSI RENDSZER HAZAI ALKALMAZÁSÁRÓL

AZ INTÉZMÉNYES ELLÁTÁS VÁLTOZÁSAINAK SZOCIÁLISJOG-TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI (Az itt közölt szöveg az előadás szerkesztett változata, amely elsősorban a szerző társszerzővel írott, Európai szociális jog c. könyvében (Osiris 2000) alapszik. A tanulmány megírásának alapjául szolgáló vizsgálódásokat - részben - az OTKA (T 030141) és a Bolyai-ösztöndíj tette lehetővé.)

(Könczei György**, (2001-től az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar főigazgatója.) egyetemi tanár - Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Európa Tanulmányok Központja)

„Nem szabad, hogy a polgári és a politikai jogok, valamint a szociális és gazdasági jogok két különböző csoportot alkossanak, mivel... vélt antagonizmusuk következtében születnek egymásnak élesen ellentmondó elméletek. Mindezen jogok egyenlőek és oszthatatlanok. Nem lehet különbséget tenni közöttük. Mihelyt eltöröljük az egyiket, az összes többit is megszüntetjük. A demokrácia nem viseli el a részlegességet.”
(POLYS MODINO)

(Polys Modino a hatvanas években az Európa Tanács főtítkárhelyettese volt. Az idézet az Európai Szociális Karta Független Szakértők Bizottságának alakuló ülésén, 1966. december 16-án elhangzott beszédéből származik.)

HIPOTÉZIS AZ EURÓPAI SZOCIÁLIS JOG GYÖKEREIRŐL, EREDETÉRŐL

KÜLÖNFÉLE JOGFOGALMAK ÉS ELTÉRŐ SZÖVEGKÖRNYEZETEK

A „jog” szót az angol nyelv kétféle formában fejezi ki. Az egyik: a személy joga (*right to*), ami a germán jogcsaláddhoz tartozó országok szóhasználatában többé-kevésbé az alanyi jogot jelenti. A másik, a jogra vonatkozó angol kifejezés pedig a „*law*”, amely lényegében nem más, mint a jogszabályba, törvénybe foglalt kodifikált jog.

Az első, a *right to* gyökerei egyértelműen a zsidó-keresztény kultúrába nyúlnak vissza. Ez, legkorábbi írott forrásai szerint a Bibliát jelenti. Abból is részben például a Levitikák könyvét: „*Ne átkozd a némat és ne tégy akadályt a vak útjába, hanem féld Istenedet*” (Lev. 19, 14). A kijelentés a maga közvetlen és széles szövegkörnyezetében transzcendens értelmű. A második tagmondat parancs: ne tégy így, hanem tégy másként. Ám, ha profán módon kívánjuk elemezni ezt a szövegrészt, akkor az összetett mondat második részétől el kell tekintenünk. Mit jelent hát az első tagmondat? Egyszerűen ennyit: a néma, a vak embernek is *joga van (right to!)* ahhoz, hogy a társadalomban annak többi tagjával azonos módon éljen, s, hogy

fogyatékosága miatt ne érje hátrányos megkülönböztetés (Vö. pl. az Európai Unió Amszterdami szerződése - új számozás szerinti -, a fogyatékosággal élő személyek negatív diszkriminációjának tilalmát rögzítő 13. cikkével)

A személy joga a másokkal azonos értékű életre említett forrás más részeiben is, így a Zsoltárok könyvében is megjelenik: „*Boldog, aki gondol a szűkölködőre és a szegényre, az Úr megmenti majd a csapás napján*” (Zsolt. 41,2). Végezzük el ezzel a szövegrésszel ugyanazt az elemzést, amelyet az előzővel kapcsolatban! Ekkor az előbbihez hasonló eredményre jutunk. A szöveg nem mond mást, mint, hogy - szempontunkból itt - a fogyatékosággal élő, a társadalom peremére szorult, kirekesztett, nehéz sorsú személynek is joga van (*right to*) arra, hogy a társadalom többi tagjával azonosan *emberi életet élhessen*. Ez tehát még mindig a személy „alanyi jogának” megfogalmazódása.

A következő példa az Újszövetségi bibliából, Lukács evangélista könyvéből hozható.

Ez pedig nem más, mint az irgalmas szamaritánus története, így szól:

„*Egy ember ment lefelé Jeruzsálemből Jerikóba, és rablók kezébe esett, akik kifosztották, meg is verték, azután félholtan otthagya elmentek. Történetesen egy pap ment lefelé azon az úton, de amikor meglátta, elment mellette. Amikor egy levita is ahhoz a helyhez ért, és meglátta, ugyancsak elment mellette. Egy szamaritánus pedig, aki úton volt, amikor odaérkezett hozzá és meglátta, megszánta, odament, olajat, és bort öntött sebeire, és bekötötte azokat. Aztán feltette őt saját barmára, elvitte egy fogadóba, és ápolta. Másnap elvett két dénárt, odaadta a fogadónak, és azt mondta neki: viselj rá gondot, és ha valamit még ráköltesz, amikor visszatérek, megadom neked*” (Luk. 30-37).

Figyeljük meg ezt is! Az idézett példabeszéd, vagy parabola egyfelől persze, megint parancs. Erkölcsei természetű. Tégy így és ne tégy úgy. Hiszen, ha így teszel, akkor... Nos, ez az akkor az, ami már nem fér jelenlegi vizsgálódásunk kereteibe. Miről van tehát szó témánk szempontjából? Persze, ez egyfelől ismételt *felebaráti szeretet* világos megfogalmazása - akárcsak a korábbi bibliai idézetek tartalma -, másfelől azonban az útszélre vetett, megvert, kirabolt, kisémmizett, vérző, hátrányos helyzetbe került személy jogának (*right to*), az egészséghez, az élethez és a szociális segítséghez fűződő jogának pontos kifejeződése!*(Vö. pl. az Európa Tanács Európai Szociális Kartájának 13. cikkében foglalt rendelkezéseivel.) A *Talmud* is fontos forrás, több tekintetben is az. Például: „aki kinyújtja a kezét, annak adni kell”, vagy: „jótékony és emberszeretet az írás valamennyi törvényével felér”, sőt: „az éhezőnek megszegd a te kenyeredet és a szegény bujdosókat bevigyed házádba”.* (A Talmud könyvei, én., hn., 83. és 390. old.) Mindez, egyfelől persze ismét *parancs*, másfelől azonban - ahogyan előző példánk is mutatták - a szegény, a társadalomból kirekesztett vagy kirekesztődő személynek a társadalom többi tagjához hasonló jogát fejezi ki az emberhez méltó életre.

KÉT SAJÁTOS TRANSZFORMÁCIÓ

A felebaráti szeretet alapvetően fontos, ám a másik ember, pontosabban tipikusan csupán egy másik ember felé irányul, azaz személytől személyig hat. Ez az össztársadalmi mérethez képest gyakorlatilag elenyésző, személyközi, azaz *szubmikro-szint*, ami meglehetősen távolságban van a kodifikált jog szintjétől. Mi volt hát az út, az a transzformációs mechanizmus, amelyen az európai társadalomfejlődés eljutott ettől a szubmikroszintől a társadalmi méretű *makroszintig*? Mi volt hát az út, amelyen az emberi gondolkodás *ideológiailag* (Az ideológiát itt a szó marxi értelmében vehetjük: azon eszmék, gondolatok összességeként, amelyekben az emberek saját konfliktusaik tudatára jutnak, és azokat végigharcolják.) eljutott, transzformálódott a felebaráti szeretettől a *politikai szeretetig*, azaz addig, amíg a - természete folytán - kifejezetten szűk körben működő felebaráti szeretet a közösségi, sőt állami gondoskodás szintjére jutott?

Nos, a felebaráti szeretet az elmúlt évezred során, elsősorban a középkor századaiban, különösképpen az idézett elvek talaján a zsidó felekezet és a keresztény egyház közösségi tevékenysége folytán lassan szélesebb és egyben magasabb szintre transzformálódott. E transzformálódás a különféle egyházi közösségeknek, szerzetesi közösségeknek, egyházközösségeknek a betegek, a sérült emberek, az elesettek érdekében folytatott egészségügyi és szociális munkájának eredményeként ment végbe és intézményesült. A középkorban e munka zömmel templomokban, kápolnában és ezek ispotályaiiban folyt. A szegényházak, gondozóházak, egyházi közösségek, szerzetes-közösségek által működtetett ispotályok, korabeli szóval: *valetudinariumok* - ma már számottevő mértékben idejéltmult - gyakorlata az *egyén szintjéről a közösség*, a helyi közösség szintjére transzformálta, *emelte át, illetve emelte fel ezt a jogot*. A jelzett folyamat során mélyen beleivódott az európai kultúrába, most már nemcsak az, hogy az egyénnek joga van a másik egyén segítségére, hanem joga van közösségi segítségre is.

A „közösségi segítség, gondozás” eszméje persze a mai értelemben vett szociális jogoktól még messze volt, hiszen a *jog transzformációja* ekkor még mindig nem ment végbe, amennyiben ez jog volt, annyiban még mindig a személy joga (*right to*) maradt. Évszázadoknak kellett még eltelniük addig, ameddig Európa eljutott a másik jogfogalom: a „*law*”, a kodifikált jog kialakulásához is. Ennek első példája az 1469-es orosz törvénykönyv:

„*azon esetben, hogyha egy anyának olyan gyermeke születne, amelynek monstros kinézete van, sőt még emberi formája sincs, s azt ahelyett, hogy felettébb hatóságoknak jelentené - elpusztítja, büntetést kap, mert akár tudatlanságból, akár babonából merényletet követ el olyan élőlény ellen, amely embertől született, következésképpen lelke van.*” (Berndorfer 1960, 105. old.)

A példa frappáns, de nem tökéletes, mivel az élethez való jog védelmére és nem a szociális jogok fontosságára utal.

TOVÁBBI ELŐZMÉNYEK

A fogyatékos személyekkel kapcsolatos társadalmi attitűd egyik említett érdemlő formája a kora-újkorból ered. Ez volt az az időszak - amint azt *Michel Foucault* is leírja (Foucault 1961) -, amelynek során zömmel az emberiség, azon belül is inkább a városi népesség létszámbeli megnövekedése elvezetett addig a pontig, hogy a sérült személyeket - például azt az egy-egy „falu bolondját” - már nem tudta eltartani az arra addig hivatott közösség, így hajóra rakták őket, és a parancsnokba legénység azzal a paranccsal indult útnak, hogy egy távoli, lehetőleg lakatlan szigeten otthagya őket, üres hajóval térjen vissza, a következő rakományért.

Az idézett helyzet alapvető és immár jogi, sőt, a kodifikált jogban (law) is megjelenő megváltozásának első valódi, alkotmányos példája az 1793-as francia alkotmány, amelynek június 24-én a Konvent által elfogadott 21. cikke törvényt fogalmazta a következőket: „A közsegély szent adósság. A társadalom kezelesét elártani szerencsétlen polgárait, akár úgy, hogy munkát szerez számukra, akár azáltal, hogy biztosítja a létfenntartáshoz szükséges eszközöket a munkaképtelenek számára.” Mindez jelentős fejlemény, de még mindig „csupán” alkotmányos szintű rendelkezés.

Ezt a pozitív, alkotmányjogi kezdeményt követték az egész jogrendszert átíró, kodifikált formájú megoldások Európában az 1800-as évek harmadik harmadában. A bismarcki porosz törvényalkotás fejleményei voltak ezek, amelyek immár az egész jogalkotásban valószínűleg meg az említett elvet, a közösségi gondoskodás eszméjét. Ezek voltak a társadalombiztosítás kezdetei is, számos egyéb, fontos, ám későbbi szociálpolitikai fejlemény mellett.

Később, a faszizmus - ismert következményei mellett - a fogyatékosokkal élő személyekre is keserves hatást gyakorolt: megindult és a Harmadik Birodalom számos helyén gőzerővel folyt az örökletes betegségekben szenvedők kényszersterilizálása, a súlyos értelmi fogyatékosokkal és a fizikai fogyatékosokkal született gyermekek szervezett legyilkolása - az ún. „gyermekakció” -, a mentálisan sérült felnőttek és értelmifogyatékos személyek szisztematikus pusztítása - a T/4-es akció -, és a munkaképtelenek pusztítása - (vö.: Lányiné 1990). Ez a tény sem maradt hatás nélkül a fogyatékos személyekkel kapcsolatos nemzeti és nemzetközi jogszabályokra.

Az említettekhez viszonyítva számottevő újítást az angolszász országokban, a *common law* típusú jogrend talaján, de különösképpen az Amerikai Egyesült Államokban mindenekelőtt a *színes bőrű populáció* emberi jogi harcai hozták. Míg a faszizmusra, mint egyértelműen negatív hatásra az emberiség rendkívüli határozottsággal reagált, megalkotva a hátrányos megkülönböztetés bármiféle formájával kapcsolatos legkülönbözőbb nemzetközi jogszabályokat az ENSZ, az ILO, az Európa Tanács vagy az Európai Unió berkein belül, addig itt a negatív elem mellett egy pozitív is megjelent: a küzdelem az egyenlő jogokért és az *egyenlő esélyekért*.

A nők hasonló harcai ennek talaján (Marx azt mondaná, „az előző generáció vállain felemelkedve”) bontakoztak ki. A hatvanas évek során pedig ezen előzményeket követően kezdődtek el a fogyatékosokkal élő emberek emberi jogi küzdelmei. Hogy ez milyen folyamat eredményeként ment végbe, az a jelenlegi magyar politikai helyzet megértése szempontjából számottevő jelentőséggel bír. De néhány kulcspont legalábbis említést érdemel.

Mindenekelőtt a kezdet: a '60-as évek első felében, a színes bőrű és női amerikai népesség eredményes küzdelmeit követően és a paternalista, elsősorban nem *emberi jogokat, hanem rehabilitációt* nyújtó gondozó közeg túlzottan óvó reakcióit megelégedve, négy mozgáskorlátozott egyetemista, három férfi és egy nő harcba szálltak annak érdekében, hogy a megítélésük szerint emberhez nem méltó, nem akadálymentes életkörülményeiket meghaladják. Vezetőjük *Ed Roberts* volt. Ők voltak a nevezetes „guruló négyesikrek”, akik először azt érték el, hogy lakókörnyezetük akadálymentessé váljék, majd a Berkeley - California - egyetem campusának területét tették akadálymentessé. Végül pedig az egész várost. Ezzel az eseménysorozattal vette kezdetét a fogyatékos emberek független élet (*un. independent living*) mozgalma. (Nagyjából ez az az időszak, amikor az értelmi sérült gyermekeket, fiatalokat nevelő szülők is harcba kezdenek a nagy, zárt, totális intézményhálózat lebontása érdekében.)

A mozgalom ezután szétterjedt az Amerikai Egyesült Államok egész területén, az angolszász országokban, és szerte a világon. Sokat emlegetett polgárpukkasztó legendája: a „pofon”. A hetvenes években történt, valahol az akkori

Nyugat-Németországban, hogy az államfő éppen egy nagyszabású, rehabilitációs segédeszközöket bemutató kiállítás megnyitására készült. Fölment az emelvényre, amikor a teljes plénum szeme láttára odagurult hozzá egy kerekesszéket használó férfi, és jól szájon vágta. A megnyitáshoz készülődő magas állású személy belepirult a pofonba, de úgy tett, mintha semmi sem történt volna. A mikrofonhoz lépett, és megkezdte megnyitó beszédének megtartását. A kerekés széket használó férfit azonnal sajtótájékoztatót rögtönzött, amelyen arról tájékoztatta a médiát, hogy az iménti esemény is világosan jelzi azt a tényt, hogy még az államfő sem tekinti őt és ennek folytán sorstársait sem egész embernek, teljes jogú állampolgárnak. Hiszen ha úgy volna, akkor tiltakozott volna személyiségi jogainak megsértéséért, kikérte volna magának, visszautasította volna ezt az eljárást, testőreit hívta volna, és polgári pert helyezett volna kilátásba. Több hasonló esemény jelezte világszerte a sérült emberek, a mozgáskorlátozottak harcainak útját.

ELSŐ ÉS MÁSODIK GENERÁCIÓS JOGOK

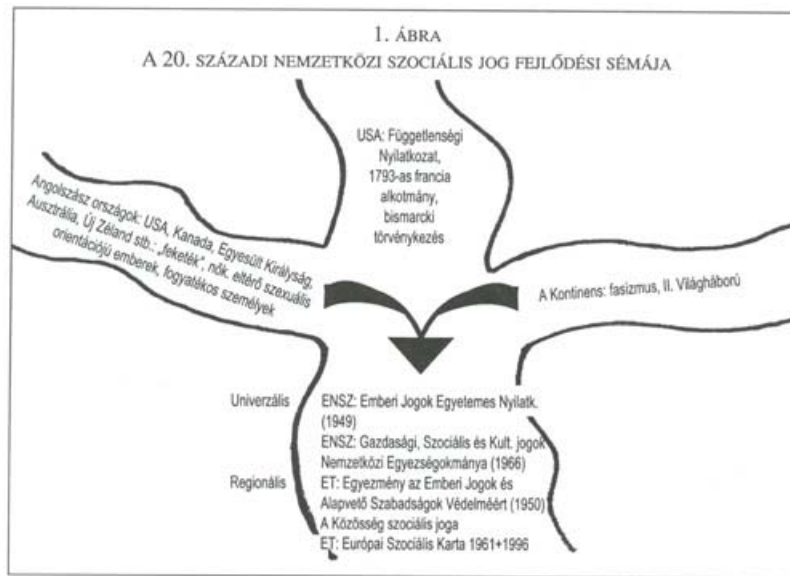
Ma már megkerülhetetlen a polgári és politikai jogok - a szakirodalom bevett elnevezését követve: az *első generációs jogok* (Bokorné 1996, ill. Weller 1996) -, és a szociális, gazdasági, kulturális jogok, azaz a *második generációs jogok* egységének, összetartozásának és szétválaszthatatlanságának felismerése. *Jacques Delors* például így beszélt erről az Európai Közösségek Bizottsága elnökeként, Strasbourghban, 1990. januárjában: „Az Egységes Európai Okmány oszthatatlan egész. Az egységes piac mögé nyúlik, a szolidaritáshoz, a gazdasági és szociális kohézió keresztül...” (idézi: Lodge, 1990, 135). Az embert a politikai, polgári, szociális, gazdasági és kulturális jogok úgy védik, mint egy tojás héja védi annak tartalmát. Ha ezt a védelmet nyújtó egységet bárhol, bármely pontján bármilyen, az egészhez viszonyítva kicsi mértékben is megbontják, megnyílik egy folyamat ennek a védőrétegnek a teljes lebomlásához, annak totális erodálódásához. A használt analógia helyénvalóságát sajátos módon egy meglehetősen huszadik századi jelenség: a faszizmus térnyerése és kibontakozása alapozta meg. Hiszen ki gondolta volna például Magyarországon, hogy egy kulturális jogtól történt megfosztás, a numerus clausus egy népcsoport és más kisebbségek úgyszólván teljes elpusztításáig elvezethet? Ki gondolta volna, hogy két másik emberi jognak, mégpedig a legalapvetőbbeknek, az élethez való és emellett az emberi méltósághoz való jognak a megsemmisüléséhez vezető utat nyitja meg? Hiszen, figyelemre méltó módon éppen a gazdasági, szociális, polgári és politikai jogok lebomlásán keresztül vezetett az említett folyamat, amely sajátos módon egy ezekhez képest határozottan kisebb jelentőségűnek mutatkozó, kulturális jog csorbulásával vette kezdetét.

Ezek voltak hát a kodifikált jogig, a szociális jogoknak kodifikált jogba foglalásáig elvezető kezdeti fejlemények.

A nemzetközi szinten a közvetlen előzmények *elsősorban* az 1948-ban elfogadott *Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata* címet viselő univerzális, tehát az egész világra vonatkozó ENSZ-dokumentum. Másfelől pedig a kontinensen kialakult az Európai Közösség szociális joga, de fontos fejlemény az is, hogy a faszizmus következtében az Európa Tanács keretében elkészült egy regionális, alapvető emberi és polgári jogokat definiáló regionális nemzetközi egyezmény, a csatlakozásra 1950. novemberében megnyitott, az *Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről* szóló *Európai Egyezmény*. Magyarországot röviddel a rendszerváltást követően csatlakozott hozzá. E két nagy alapdokumentum az úgynevezett „első generációs jogokat”, a polgári és politikai szabadságjogokat tartalmazza. Ezeket követte Európában az úgynevezett „második generációs jogokat”, azaz a szociális és gazdasági jogokat tartalmazó Európai Szociális Karta 1961-ben (Magyarország 1999-ben csatlakozott hozzá), illetőleg annak kibővített változata az 1996-os Módosított Európai Szociális Karta.

Ám, az előzmények közé sorolhatók, amint láttuk, a - különösképpen - angolszász, de egyéb országok különféle diszkriminációellenes és egyéb mozgalmak is. Bár a polgári és politikai jogokat megfogalmazó nagy egyezmények időben megelőzik a szociális és gazdasági jogokat tartalmazókat, mára egyöntetű álláspontra alakult ki, amely szerint ez a sorrendiség

az adott jogcsoport *fontosságára nézve* nem áll. Az emberi jogok két nagy csoportja egyenrangú, egymással kölcsönös függésben vannak, oszthatatlanok. Ha bármelyiknek a biztosítása veszélybe kerül, akkor ez súlyosan veszélyezteti a többi is.

Az I. ábra, mintegy az eddigiek összefoglalásaképpen egy „folyó-analógia” felhasználásával mutatja be a nemzetközi szociális jogfejlődést. A főfolyam északról dél felé folyik. Kezdetei az újkor derekáig nyúlnak vissza. Korai előzményként utal az Amerikai Egyesült Államok Függetlenségi Nyilatkozatára is. Bemutatja - a jogfejlődés folyamatára hatást gyakorló, folyamat felduzzasztó mellékágként - az angolszász országokban az ötvenes évektől felerősödött folyamatot: a színes (elsősorban fekete) bőrű emberek polgárjogi mozgalmait, a férfiakkal egyenlő jogokért folytatott nő-mozgalmakat, a sérült személyek és a homoszexuális, leszbikus emberek mozgalmait. Másik „mellékfolyamként” jelzi a kontinens eseményeit a II. világháború időszaka során, elsősorban a fasiszmust, amelyek ellenhatásként úgyszintén az emberi jogi szemlélet kiteljesedése és az emberiségnek a diszkrimináció minden formájával szembeni önvédelmének felerősödése valósulhatott meg. A két említett hatás eredménye a jogfejlődés „folyam”-ának felduzzadása, azaz a későbbiek során újabb nemzetközi jogi dokumentumokkal való kiegészülése volt.

Az említett folyamatokba illeszkedik az értelmi sérült emberek és szüleik mozgalma a kitagolás, vagy más szóval intézménytelenítés (deinstitutionalizáció), azaz, a nagy, zárt intézmények lebontása és az emberi jogokat inkább biztosító kisebb, emberléptékű, humánus életkörülmények kialakítása érdekében. Ez a folyamat - melynek legszámbottevőbb letéteményesei a szülők - sem zajlott harc és áldozatok nélkül sehol a világon, így Magyarországon sem. Vannak, voltak és még sokáig lesznek súlyos érdekkonfliktusok, mint mindig, mindenfajta reformfolyamat esetében. De van remény rá, hogy e hosszú távú harc kedvezményezettjei végül maguk az értelmi sérült emberek lesznek.

Ezt a célt szolgálja a lakóotthoni mozgalom mellett és annak érdekében a LEWO minőségfejlesztési rendszer is, amelyről e konferencián még hallani fogunk, és amelynek meghonosításáért olyan sokat tett a kilencvenes évek közepe óta a Soros Alapítvány.

IRODALOM

- BERNDORFER A. (1960): „A veleszületett rendellenességek pathogenezeise történelmi szemléletben. I. rész: A babonák.” Orvostörténelmi Közlemények, 19. 101-135.
- BOKORNÉ SZEGŐ H. (1996): „A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi megítélésének és szabályozásának mai kérdései”, Acta Humana, 22-23. 3-18.
- FOUCULT, M. (1961): *Histoire de la Folie*. Sorbonne, Paris
- GYULAVÁRI T. - KÖNCZEI GY. (2000): *Európai szociális jog*. Osiris, Bp.
- KÖNCZEI GY. - KOGON M.: „Két törvény, háttérük - és egy meglepetés. Gazdasági és szociális jogok politikai összefüggésben - az ezredforduló Magyarországon.” In: Kurtán - Sándor - Vass (szerk.): Magyarország Politikai Évkönyve 1999. Demokrácia Kutatások Magyar Közalapítvány, Bp. 2000. – megjelenőben
- LÁNYINÉ ENGELMAYER Á. (1999): A „T/4 akció” hatása az NSZK gyógypedagógiájára. *Gyógypedagógiai Szemle* 20.2. 109-115.
- LODGE, J. (1990): „SocialEurope”, *Revue d'integration européenne*, 2-3, Hiver/Printemps, 135-150.
- WELLER M. (1996): „Gazdasági és szociális jogok Európában”, Acta Humana, No. 22-23. 19-62.

A MINŐSÉG PROBLÉMÁJA A FELNŐTT FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK ELLÁTÁSÁBAN: A LEWO KONCEPCIÓJA ÉS ESZKÖZKÉSZLETE

(Zászkaliczky Péter, mb. tanszékvezető; ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar)

A MINŐSÉG FOGALMA

Az utóbbi évek egyik jelentős változása volt a gyógypedagógia elméletében, hogy míg korábban a fogyatékoságot elsősorban annak biológiai-funkcionális összetevői és kihatásai felől értelmezték, az újabb megközelítések egyre inkább a jelenség szociális dimenziójára helyezik a hangsúlyt (WHO 1997). Ez a súlypont-áthelyeződés pedig jelentős változásokat indított el a gyakorlatban, például a fogyatékosággal élő emberek életkörülményeivel, életminőségével kapcsolatos gondolkodásban is,

amennyiben egyre fontosabbá válnak számunkra az egyes fogyatékosok szociális kiváltó tényezői és kihatásai, egyre nagyobb figyelem összpontosul a szociális feltételrendszerre, az ellátás egyre inkább a fogyatékos emberek saját szükségleteinek feltárását és kielégítését célozza.

A fogyatékosokkal élő emberek lakhatási körülményeit tekintve elmondható, hogy a 60-as évektől kezdődően végzett nagy amerikai és európai vizsgálatok egyértelműen kimutatták az addig egyeduralgkodó, úgynevezett nagylétszámú intézményekre telepített ellátás komoly hiányosságait. E kutatások bebizonyították, hogy a teljes körű kontrollt gyakorló, erősen hierarchizált és strukturált, az egyéni életteret és a privátszférát a minimumra csökkentő intézetek az úgynevezett hospitalizációs ártalmak kialakulásának melegágyai: a lakóknál nagyon sok nemkívánatos viselkedésforma nem azért jelentkezik, mert az értelmi fogyatékosok egyenes következményeként jelentkeznie kellene, hanem azért, mert a káros környezeti hatások ezeket szinte bárkinél szükségszerűen kiváltanák. Másfelől viszont a szociális kompetenciák hiányosságai, vagyis igen sok minden, amit az intézetekben élő értelmi fogyatékos emberek nem tudnak, nem azért állnak fenn, mert az értelmi fogyatékosok eleve kizárja ezek elsajátítását, hanem azért, mert - miközben a fogyatékosok természetesen önmagában is korlátozza, lassítja a tanulási folyamatokat - nincsenek meg azok a megfelelő tanulási feltételek, motiváció, önállóság, önrendelkezés, melyek biztosíthatnák a fejlődést ezen a téren.

Ezek a felismerések váltották ki az úgynevezett normalizációs elv megjelenését s mind jelentősebb térhódítását a felnőtt fogyatékos emberek ellátásának területén (Nirje 1996). Alap gondolatának értelmében lehetővé kell tenni, hogy a fogyatékos emberek „a normálhoz a lehető leginkább közelítő életet élhessenek”, olyan életet tehát, amely hétköznapi feltételeinek és kiteljesedésének tekintetében (napi, heti és éves ritmus, megfelelő tapasztalatok az egyes életkorokról, tekintély és tisztelet, szexualitás és partnerkapcsolatok, anyagi színvonal, a lakhatás és munka területeinek megfelelő standardjai) nem tér el a többi polgár társadalmilag elismert életvitelétől. A normalizációs elv ennélfogva arra szólít fel, hogy a fogyatékosokat az emberi élet „normális” variánsaként, alkotórészeként fogadjuk el, s a társadalom érvényes normáit, elvárásait, kisebb-nagyobb struktúráit úgy változassuk meg, hogy a fogyatékos emberek minden korlátozás nélkül részt vehessenek e társadalom szociális és kulturális életében.

A normalizációs elv térnyeréséből következően a 80-as évek közepétől kezdődően az életminőség fogalma egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a fogyatékosügyön belül is. Ha azt akarjuk megtudni, hogy - a konkrétumok szintjén - voltaképpen milyen is egy adott fogyatékos ember életminősége és milyenek a lakókörülményei, akkor természetesen először is őt magát kérdezzük meg arról, mennyire elégedett a saját élethelyzetével és azzal a lakóformával, amelyben él. Ez a fajta „megkérdezés” önmagában azonban számos esetben nem lesz elegendő ahhoz, hogy tiszta képet kaphassunk. Az életminőség fogalma alatt ugyanis nem csupán a saját élettel való megelégedettséget vagy az alapszükségletek, kielégítését kell értenünk, hanem az objektív életfeltételek és a szubjektív jó közérzet között fennálló összefüggést. Az objektíven megragadható életfeltételek közé tartoznak például a lakó- és munkakörülmények, a jövedelem, az egészség, az ember családi kapcsolata és egyéb szociális kontaktusai. Egy adott személy szubjektíven megélt jó közérzete e feltételek személyes értékelésének függvénye, így tehát a megelégedettségtől, a fennálló reményektől és félelmektől, lehetőségektől és konfliktusoktól függ.

Így aztán a lakhatás terén nyújtott szolgáltatások (az úgynevezett bentlakásos intézmények) jellege és jellemzői is alapvetően annál jobban befolyásolják az értelmi fogyatékos emberek életét, minél nagyobb mértékben függenek ezekről a szolgáltatásokról. Szoros összefüggést tetelezhetünk fel, tehát a lakhatást nyújtó szolgáltatók kínálatának minősége, illetőleg felhasználók életminősége között. A közvetlen megkérdezésen túlmenően indirekt módon, a szükségletek folyamatos és megfelelően érzékeny felmérésével is vizsgálhatjuk, hogy a különféle lakóformákban felkínált segítségnyújtási és támogatási formák mennyire befolyásolják az egyes felhasználók szubjektív megelégedettségét és jó közérzetét. Nyugat-Európában a gyógypedagógia utóbbi években egyik legerőteljesebb törekvése ilyenfajta eszközök kidolgozása: hogyan lehet megvizsgálni, hogy egy adott szolgáltatás mennyiben elégíti ki konkrét igénybevevőinek aktuális szükségleteit és igényeit?

A MINŐSÉG MÉRÉSE

A Soros Alapítvány által is intenzíven támogatott hazai intézményátalakulási folyamathoz illeszkedve (Zászkaliczky 1998a; Lányiné 1999; Maléth 1999; Falvai-Végh 2001) 1999 szeptemberében az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Karának gondozásában megjelentettük a LEWO elnevezésű (LEbensqualität in WOhnstätten für erwachsene Menschen mit geistiger Behinderung = Életminőség a felnőtt korú értelmi fogyatékosok lakóformáiban) német minőségfejlesztési eljárás magyarra fordított változatát (Schwarte-Oberste-Ufer 1997; 1999). Az eszközkészlet négy szintből épül fel, s ezeken keresztül voltaképpen a szociális rehabilitáció következő irányelveinek teljesülését igyekszik felmérni egy belső minőségfejlesztési eljárás keretében egy adott lakhatást nyújtó szolgáltatásnál:

Szükségletorientáltság

Önrendelkezés

Az imázs javítása

Életkorak és kultúrának való megfelelés

Az integráció támogatása

Partneri viszony és tisztelet

Individualizáció

A szerepkörök kitérítése

A kompetenciák fejlesztése

Fejlődésorientáltság

Jogok és védelem

A különleges sérülékenység figyelembevétele

A fenti, a LEWO szerkezetének első szintjét jelentő célkitűzések - melyek többségét ott találjuk a magyar Esélyegyenlőségi

Törvény törekvéseiben vagy az Országos Fogyatékosügyi Program általános alapelvei között is - tehát azok, melyeket egy adott intézménynek ki kell tűznie maga elé akkor, ha valóban modern, a kor igényeit kielégítő szintű szolgáltatást kíván nyújtani a benne élőknek. Közelebről nézve a következők teljesítéséről van szó:

SZÜKSÉGLETORIENTÁLTSA

A gyógypedagógia és a fogyatékosügy területein az egyes szolgáltatások szervezésével, hozzáférhetővé tételével kapcsolatban igen sokáig a képességekből, a fogyatékos ember kompetenciáiból indultunk ki, s indulunk ki mind a mai napig. A lakhatással kapcsolatban ez az orientáció például úgy jelentkezik, hogy adott esetben az kerülhet egy kevésbé kontrollált, nagyobb önállóságot biztosító, kevésbé intenzív gondoskodásra épülő lakóformába, aki erre eleve „képes” vagy viszonylag kis

ráfördítással képessé tehető. A hazai kitagolási folyamatban komoly dilemmaként jelentkezik, amikor egy-egy nagyobb intézménynek lehetősége nyílik lakóotthon indítására vagy külső lakócsoporthoz szervezésére, hogy ki legyen az a tíz-tizenkét személy, aki „kiköltözhessen” az új lakóformába. Többnyire ilyenkor is a képességek, a már meglévő önállóság szintje adja a fő rendezőelvét, ami azonban több szempontból is problematikus lehet (ld. Bánfalvy 1998). A LEWO szellemisége értelmében azonban nem a kompetenciákban, hanem a szükségletekben kell keresnünk a kiindulópontot: az lakjon függetlenebb körülmények között, aki ezt igényli, akinek a személyes szükségletei ezt megkívánják, s a minőségi szolgáltatást nyújtani kínáló intézménynek vagy szakembernek a feladata, hogy megteremtse ennek lehetőségét, s - akár hosszú felkészítő programokon, tréningeken keresztül - segítsen az ehhez szükséges egyéni feltételek kialakulásában.

Az emberi alapszükségletek, s ezek között a lakhatással kapcsolatos szükségletek -biztonság és védelem, védettség és társas kapcsolatok, bizalmasság, kapcsolatok és kommunikáció, tevékenység és önkifejezés stb. - nem függenek az egyén mentális teljesítőképességének szintjétől. Nem tehetjük ezeket teljesítésükéért függővé az egyén képességeitől és kompetenciáitól, ellenkezőleg: minél inkább sikerül feltárnunk és kielégítenünk valakinek a tényleges szükségleteit, annál több lehetősége nyílik ezáltal arra, hogy az így biztosított tanulási folyamatokon keresztül képességeit kialakítsa vagy fejlessze. A LEWO segítségével végzett vizsgálat voltaképpen azt igyekeztek feltárni, hogy egy adott szolgáltatás (intézet, lakóotthon stb.) segítségnyújtási kínálata mennyiben illeszkedik konkrét felhasználóinak aktuális szükségleteihez, azaz mennyiben adja azt, amit elvárnak tőle.

ÖNRENDELKEZÉS

A korábbi hierarchikusan felépített struktúrájú, erőteljes centralizált működési mechanizmusokat mutató, goffmani szóhasználattal élve „totális” kontrollt gyakorló nagy intézetekre erőteljes alá-fölrendeltségi viszonyok voltak jellemzők. A lakók, a „rezidensek” függő helyzetben voltak a személyzet tagjaival szemben, még a saját magukra vonatkozó, akár az intim szférájukba tartozó döntéseket is mások hozták meg helyettük. A 60-as években jelentek meg aztán az Egyesült Államokban, majd terjedtek át az európai országokra is azok a törekvések (Empowerment-mozgalom, Independent-Living-mozgalmak), melyeken keresztül a különféle fogyatékosokkal élő emberek érdekvédelmi szervezetei mind nagyobb önállóságot, mind magasabb szintű autonómiát követeltek a maguk számára. A társadalom széles rétegei számára is be tudták bizonyítani, hogy a segítségre szorultság, a másoktól való függés részben tanult jelenség, a nem megfelelő környezet által kiváltott ártalom, ezzel szemben adekvát körülmények között a fogyatékos emberek számos esetben képesek kompetens módon dönteni az őket érintő kérdésekben. Az intézményes keretek között élés persze bizonyos értelemben eleve nem természetes helyzet, hanem egyfajta kényszerű, mesterséges szociális környezet, mely az autonómia és az önrendelkezés bizonyos korlátozottságát vonja maga után. A lakhatást nyújtó szolgáltatásnak ennek ellenére, vagy: éppen ezért minden erejét latba vetve fáradoznia kell azon, hogy felhasználóinak a mindennapok kisebb-nagyobb horderejű kérdéseinek eldöntésében a lehető legnagyobb mértékű önállóságot biztosítsa, szükség esetén segítse őket saját döntéseik meghozatalában, s csak akkor vállalja át helyettük mindezt, ha az elkerülhetetlenül szükséges.

AZ IMÁZS JAVÍTÁSA

Az értelmi fogyatékos emberek életminőségét erőteljesen befolyásolja az a kép, ami róluk a társadalomban, szűkebb-tágabb társas környezetükben kialakul. Wolfensbergertől tudjuk, hogy egy intézmény negatív imázsa átsugárzik a benne élő emberekre is: a rácsok az ablakokon vagy a magas, zárt kerítés azt sugallják, hogy a „belül” élők veszélyt hordozhatnak, jobb biztonságosan elzárni őket a külvilágtól. A gyermekintézményekre jellemző díszítés, az ágyakon sorakozó plüssállatok az értelmi fogyatékos felnőtteket örök gyermekeként láttatják. Sokszor szakemberek is úgy fogalmazunk egyikükről-másikukról, mint aki, mondjuk, „hat éves szinten” áll. Az IQ fogalma a mentális kor és az életkor hányadosaként maga is erősíti ezt a fajta analogizálást, s hajlamosak vagyunk ennek értelmében azt gondolni, hogy a szóban forgó felnőtt, aki történetesen a hat éves gyerekek feladatainak teljesítéséig jutna csak el egy adott teszt próbáiban, minden más tekintetben is gyermeknek tekinthető, s nem vesszük észre, hogy alapvető szükségletei, autonómiaigénye, szexualitása nem redukálhatók le a gyerekek világára. A lakhatást nyújtó szolgáltatás ebben a vonatkozásban akkor járulhat a leginkább hozzá az általa kísért értelmi fogyatékos felnőttek életminőségének emelkedéséhez, ha minden eszközzel, akár tudatos PR-munkával azt segíti elő, hogy a társadalomban a lehető legpozitívabb kép alakulhasson ki róluk. Törekednie kell arra, hogy a normalizációs elv fent idézett komponenseinek teljesítésén keresztül a gondjaira bízott értelmi fogyatékos emberek életstílusa ne mutasson lényeges különbségeket a nem-fogyatékos emberek életmódjával összevetve.

ÉLETKORNAK ÉS KULTÚRÁNAK VALÓ MEGFELELÉS

Az ezt megelőző irányelvvel szorosan összefüggő célkitűzés, mely szerint a lehető legjobb minőség érdekében úgy kell kialakítani a szolgáltatási kínálatot, hogy az a társadalom felnőtt, kompetens tagjaiként láttassa annak igénybevevőit. Mindez azt jelenti, hogy a segítségnyújtási formákat úgy kell megszerveznünk, hogy ezen keresztül ne a fogyatékos és a nem-fogyatékos életforma közti esetleges különbségek, hanem sokkal inkább a közös vonások hangsúlyozódjanak ki.

AZ INTEGRÁCIÓ TÁMOGATÁSA

Mint a fogyatékosügy minden területén, a lakhatás tekintetében is akkor tekinthetjük egy adott szolgáltató szolgáltatását megfelelő minőségűnek, ha maximális mértékben elősegíti a fogyatékosokkal élő emberek integrálódását a társadalom különféle közösségeibe és intézményrendszerébe. Az integráció Nirje által megkülönböztetett valamennyi szintjén (téri, funkcionális, szociális, személyes, társadalmi és organizatorikus integráció, vö. Zászkaliczky 1998b, 43-44) lehetővé kell tennünk tehát, hogy fogyatékos felhasználók élete a lehető leginkább beilleszkedjen a többségi társadalom életébe. Előfeltétele ennek természetesen, hogy a lakóhelyükön szolgáló intézmény földrajzilag-térelig ne különüljön el az adott település átlagos lakókörzeteitől, ezen túlmenően azonban a szolgáltatás munkatársainak nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy elősegítsék a fogyatékos emberek mind teljesebb külső kapcsolatrendszerének kialakulását és e kapcsolatok ápolását, vagy hogy lehetőleg minden esetben a többségi infrastruktúrát - tömegközlekedést, kulturális, egészségügyi és egyéb szolgáltatásokat stb. - vegyék igénybe, s csak ennek lehetetlensége esetén biztosítsanak speciális szolgáltatást. Lehet, hogy egyszerűbb megszervezni azt, hogy a városi fogorvos hetente rendelést tartson az intézményben, és helyben kezelje az ott lakókat, az integrációt azonban sokkal jobban elősegíti, ha az értelmi fogyatékos emberek szükség esetén a fogorvos városi praxisát keresik fel, s így mind nekik, mind a település nem-fogyatékos polgárainak lehetősége nyílik az egymással való találkozásra.

PARTNERI VISZONY ÉS TISZTELET

A függőségi viszonyt erősítő, sőt egyenesen arra építő egyenlőtlen szakember-kliensviszony helyett az egyenlőségen alapuló, az értelmi fogyatékos emberben egyenrangú partnert látó kapcsolatokra kell a lakhatást nyújtó szolgáltatás működését alapozni. A megfelelő verbális megnyilvánulások (tegezés-magázás) kérdésköre éppúgy ide tartozik, mint a felhasználók szubjektivitásának, identitásának és integritásának feltétlen tisztelete.

INDIVIDUALIZÁCIÓ

A gyógypedagógiában nagyon sokáig egységes jellemzőkkel bíró populációként gondolkodtunk az egyes fogyatékosági csoportokhoz tartozó személyekről. Ez a fajta megközelítés, amely mind a mai napig fellelhető az olyasfajta kézikönyvekben, melyek „az értelmi fogyatékosok” emlékeztetőről, „a hallási fogyatékosok” személyiségéről, „a vakok” érzelmi reakcióiról közölnek ismereteket, szükségképpen elfedte a tény, hogy fogyatékos ember és fogyatékos ember között épp olyan nagy egyéni különbségek vannak, mint az természetes a nem-fogyatékosok népességében. Az úgynevezett „csoportspecifikus” tényezők általában igazságtalan általánosításokra épülnek, hiszen egy ember valamely fogyatékosága csak egyike lehetséges tulajdonságainak, ami ugyan kétségtelenül igen lényeges hatást gyakorol fejlődésére, személyiségének kialakulására vagy képességstruktúrájára, de semmiképpen nem uniformizálja ezt a fejlődést, személyiséget vagy képességstruktúráját. Sokkal inkább arról van szó, hogy a fogyatékosra adott társadalmi reakciók (stigmatizáció, kirekesztés stb.), vagy az egy kaptafára szabott, a csoportspecifikus jellegeket igaztalanul túlhangsúlyozó ellátás visszasságai („kórházi” milió, monoton napirend, elégtelen mennyiségű és minőségű inger vagy egyenesen szélsőségesen ingerszegény környezet, merev strukturaltság, áttörhetetlen hierarchia, elégtelen személyi feltételek, magas fluktuáció stb.) vezetnek el az olyan, típusokba sorolható tünetek kialakulásához, melyeket összefoglaló névvel hospitalizmusnak szokás nevezni.

A LEWO filozófiájának értelmében tehát egy adott bentlakásos intézmény, legyen szó akár nagyobb intézetről, akár kiscsoportos lakóotthonról, akkor nyújthatja a lehető legjobb minőségű szolgáltatást klienseinek, ha személyesen hozzájuk, mindenkor konkrét felhasználóinak individuális igényeihez alakítja működését, ha pontosan azt adja, amire az általa ellátott - akár száz feletti, akár tíz alatti létszámú - értelmi fogyatékos lakóknak, név szerint X-nek, Y-nak vagy Z-nek szüksége van. Akkor tehát, ha oly mértékben képes kínálatának differenciálására, hogy azt a lehető legfinomabban hozzá tudja igazítani a szolgáltatását igénybe vevők egyéni szükségleteihez. Ehhez pedig nem „az értelmi fogyatékosok” speciális csoportként felfogott népességének általános sajátosságaiból kell kiindulnia, hanem a lehető legpontosabban fel kell tárnia konkrét felhasználóinak konkrét szükségleteit.

A SZEREPKÖRÖK KITÁGÍTÁSA

A korábbi, az orvosi ellátás modelljére épülő rehabilitációs paradigmában a fogyatékos ember - az „ellátott” - a passzív páciens szerepét töltötte be: rá irányultak ugyan a rendszer jói-jobban megszervezett szolgáltatásai, de laikus érintettként ezeknek csak célszemélye lehetett, a vele kapcsolatos döntéseket a szakemberek hozták (Illich egyenesen „a szakemberek általi kiskorúsításról” beszél ebben az esetben). A lakhatást nyújtó szolgáltatás feladatai közé tartozik ennél fogva, hogy felhasználóit ne a passzív, a mások segítségének kiszolgáltatott, a szélsőséges esetben „haszontalan” vagy akár terhet jelentő fogyatékos ember - a társadalom attitűdjeiben oly gyakran jelentkező -kliséjében, hanem a társadalom által elfogadott, pozitív szerepekben (szomszédként, barátként, munkavállalóként, házastársként stb.) mutassa be környezetének. A tapasztalatok szerint ugyanis e pozitív szerepek kialakulása többnyire nem köthető egy-egy meghatározott kompetenciához, hanem inkább annak függvénye, mennyire tartják képesnek az illetőt az adott szerep betöltésére. Ellenkező esetben szociális leértékelés következik be, melyet megintcsak nem önmagában a fogyatékoság, a többi embertől megkülönböztető ismertetőjegy vált ki, hanem az, hogy ezt a különbséget mások negatívan értékelik.

A KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSE

A pozitív szerepkörök betöltése, az önrendelkezés, a partnerként való funkcionálás, s szinte valamennyi már tárgyalt irányelv természetesen csakis akkor érvényesülhet, ha a szolgáltató mindent megtesz annak érdekében, hogy az intézmény értelmi fogyatékosokkal élő lakóinak különféle, a fenti célok megvalósulásához feltétlenül szükséges kompetenciái kialakulhassanak vagy fejlődhessenek. A korábbinál nagyobb mértékű önállósághoz megfelelő, valós élethelyzetekben elsajátítható tréningprogramokon keresztül vezet az út.

FEJLŐDÉSORIENTÁLTSA

Már a normalizációs elv megjelenésének háttértényezői közötti fontos szerepet játszottak azok a felismerések, melyek az értelmi fogyatékos emberek tanulási képességeinek, az élet végéig tartó tanulás folyamatának elismerését eredményezték. Az értelmi fogyatékoság háttérét jelentő sérülés hatására természetesen jelentősen változnak a tanulási folyamatok, azonban minden ember - esetleges fogyatékoságának jellegétől, súlyosságának mértékétől vagy életkorától függetlenül - képes a tanulásra, fejlődésre, sőt, önszervező rendszerként, ökológiai-szociális környezetével létrehozott cserefolyamatokon keresztül maga irányítja tanulási folyamatait, individuális fejlődési pályáját, melynek eredményeképpen létrejön a csak rá jellemző, egyedi és megismételhetetlen személyiség. A lakhatást nyújtó szolgáltatás akkor lehet képes megfelelő minőségű segítséget nyújtani felhasználóinak, ha támogatja egyéni fejlődésüket, fogyatékoságuk folytán megnehezített tanulási folyamataikat, azaz olyan környezeti és személyi feltételeket teremt, melyek az értelmi fogyatékosokkal élő lakókat - még idősebb korukban is - személyiségük folyamatos fejlesztésére és permanens tanulásra ösztönzik.

JOGOK ÉS VÉDELEM

Magától értetődik, hogy a szolgáltatónak mindent meg kell tennie a szolgáltatását igénybe vevő értelmi fogyatékos emberek jogainak védelméért. Már az intézményes keretek között élés is arra utal, hogy szociálisan függő helyzetben lévő személyekről van szó, akik felett professzionális segítők komoly hatalmat is gyakorolnak, ennél fogva felelősséget kell viselniük az általuk kísért felhasználók érdekeivel, jogaival, védelmével szemben. Igaz ez mind az intézmény belső működésére nézve, mind kifelé, a társadalom nagyobb struktúrái felé tekintve is, hiszen nem engedhetjük, hogy a ránk bízott fogyatékos embereket jogsérelmek ériék, egyenlőségük és polgári jogaik csorbát szenvedjenek, sőt egyenesen azon kell fáradoznunk, hogy kiváltsuk irányukban a társadalom szolidaritását.

A KÜLÖNLEGES SÉRÜLÉKENYSÉG FIGYELEMBEVÉTELE

Nem igényel különösebb magyarázatot, hogy az értelmi fogyatékosokkal élő emberek kiszolgáltatottabbak másoknál, s életminőségük nagyban függ attól, hogy az adott társadalom hol húzza meg a szociális gondoskodás határait, mennyire érzi gazdasági potenciálját akár veszélyeztetve is a rászorultakra költött anyagi eszközök révén. Az e téren idővel szerzett negatív tapasztalatok, bántó reakciók, kirekesztő tendenciák, a diszkrimináció, a nyílt vagy rejtett elutasítás, akár az élethez való jog elvitatásának ténye komoly, mély sérüléseket okoznak a fogyatékos ember lelkében, aki esetleg szélsőségesen érzékennyé válik mások viselkedésére, és megsebzettként reagál. A lakhatást nyújtó szolgáltatások munkatársainak minden esetben tudatosítaniuk kell magukban lakóiknak a fenti tényezőkből eredő sérülékenységét, s megfelelő védelmet kell nyújtaniuk számukra e tendenciák ellenében.

A LEWO SZERKEZETE ÉS HASZNÁLATA

A fent röviden ismertetett alapelvek jelentik tehát a LEWO szerkezetének első szintjét. Egy adott ellátás akkor jó minőségű, ha biztosítani képes ezek érvényesülését. Mindezt a LEWO a második szinten hét, a felnőtt fogyatékosok ellátása szempontjából relevánsnak tekintett munkaterületen vizsgálja, majd a harmadik szinten minden egyes munkaterülethez további úgynevezett tárgyköröket rendel (ld. 1. ábra). Látható, hogy a mindösszesen 33 tárgykör igyekszik lefedni a bentlakásos intézmények életének teljes spektrumát, megvizsgálja a szolgáltatás életének minden olyan vonatkozását, mely szerepet játszik az életminőség és a szolgáltatás minőségének szempontjából (épített és tárgyi környezet, a mindennapok folyamatai és szervezése, külső és belső kapcsolatrendszerek, jogok, a dolgozók - oly sokszor elhanyagolt és háttérbe szorított - munkafeltételei és közérzete, strukturális folyamatok).

Végül, a negyedik szinten a mérőeszköz-készlet minden egyes tárgykörhöz két-két kérdőívet illeszt, melyek közül az egyik az úgynevezett felhasználói mutatókat tartalmazza, ezek segítségével lehet felmérni egy konkrét felhasználónak a szolgáltatással szembeni igényeit, az adott tárgykör vonatkozásában fennálló szükségleteit. A másik kérdőív az úgynevezett kínálati mutatókból áll össze, melyek megmutatják, mit tud nyújtani az adott intézmény a kérdéses vonatkozásban az ott élőknek (ld. 2. ábra).

Ezen a szinten válik jól láthatóvá a LEWO korábban már említett alaptörekvése: azt akarja megnézni, mit nyújt az adott szolgáltatás mindenkori, konkrét felhasználóinak. Minőségen azt érti, ha nem valamely általánosított, csoportspecifikus tényezőkre épített kínálatot építünk ki, hanem azt adjuk, amire az intézményünkben élő hús-vér embereknek személy szerint szükségük van. A minőséget az objektív feltételekkel való szubjektív megelégedettség jelenti, fel kell mérnünk tehát a legapróbb részletekig menően, mit várnak tőlünk a különféle területeken a gondunkra bízottak (felhasználói mutatók), s az így összeálló felhasználói profilra illesztjük a kínálatunk alapos vizsgálatával nyert kínálati profilt (kínálati mutatók). A két profil összehasonlításából lesz megállapítható, mennyiben felel meg az adott szolgáltatás kínálata az általa ellátott fogyatékos személyeknek, illetve melyek azok a pontok, ahol a minőség érdekében meg kell és lehet keresni a javítás érdekében a belső lehetőségeket, kitérési pontokat (ld. 3. ábra).

Fontos megjegyeznünk, hogy a LEWO az úgynevezett belső minőségfejlesztés eszköze. Az ilyesfajta vizsgálódásnak nem az a célja, hogy kívülről meghatározott, az adott terület szakmai sajátosságaitól elvonatot, általános érvényűnek tekintett standardokhoz hasonlítsa, s ennek alapján ítélje jónak vagy rossznak valamely szolgáltatás elemeit (ld. ISO-rendszerek). Előbb-utóbb Magyarországon is várható lesz, hogy a fenntartók részéről megjelenik az igény a szociális rehabilitáció intézményeinek minőségbiztosítására, ennek elsődleges célja azonban többnyire a költséghatékonyság növelése, a takarékoság szokott lenni, hiszen ha az egyik intézményem kisebb költséggel nyújtja „ugyanazt” a szolgáltatást, akkor a másiknak kurtíthatom a költségvetését, vagy eleve előírhatom, hogy bizonyos anyagi forrásokból milyen teljesítményt várok el. Mindez működhet az ipar területén, a szociális szférában azonban sokkal nehezebben mérhető, sőt, lényegi vonatkozásaiban nem egzaktt természetű a minőség. A LEWO-t annak a munkatársi teamnek érdemes használnia, aki saját maga akar javítani szolgáltatásának minőségén, jobban akar szolgáltatni holnap, mint azt ma teszi, s önmagához képest, saját intézményének körülményei, keretrendszere vonatkozásában keresi a belső kitérési pontokat, a változtatás és a javítás lehetőségét. A szisztematikusan felépített rendszerrel dolgozva a team tagjai alkalmat kapnak az egyes felhasználók igényeivel és a szolgáltatás kínálatával való reflektáltabb szembesülésre, tudatosabban szemlélhetik saját tevékenységüket, mintegy vezérfonalat és fogódzókat kapnak a szolgáltatás egészének, belső összefüggéseinek, apró jellemzőinek átvilágítására. A minden egyes tárgykört megelőző, modern szakirodalomra támaszkodó és jól megírt szöveges részek pedig, melyek a könyv terjedelmének mintegy kétharmadát teszik ki, segítséget adhatnak a munkatársak belső továbbképzéséhez, egyéni szakmai fejlődéséhez is.

1. A lakóhely, a lakás és a ház berendezése és kialakítása	2. A mindennapok felépítése, rutinjai, kínálati és tevékenységei	3. Együttélés	4. Nem-professzionális kapcsolatok és szociális hálók	5. Jogok és védelem	6. A munkatársak vezetése	7. Szervezetfejlesztés és
1.1. A lakóhely és a lakóforma szabad megválasztása és folytonossága	2.1. Önellátás és mindennapos tevékenységek	3.1. A lakótársak kiválasztása és az együttélés folytonossága	4.1. A felhasználók egymás közti kapcsolatai	5.1. Védelem a kényszerintézkedésekkel és bántalmazásokkal szemben	6.1. A munkatársak képzése, kiválasztása és betanítása	7.1. Konceptualizáció és értékelés
1.2. Helyszín	2.2. Rendszeres tevékenység a lakószférán kívül	3.2. A csoportok nagysága és összetétele	4.2. Szociális hálók, jelentős kapcsolatok és barátságok	5.2. Polgári jogok	6.2. Vezetés és kooperáció	7.2. Továbbképzés szupervízió
1.3. Individuális kialakítás és magántulajdon	2.3. Szabadidős tevékenységek és felnőttképzés	3.3. A felhasználók és a munkatársak viszonyának alakítása	4.3. Pártfogókés önszorgító-csoportok	5.3. Egészségvédelem	6.3. A munkával való megelégedettség	7.3. PR-munka
1.4. Esztétikum és komfortosság	2.4. Időkeretek	3.4. Magánjellel és	4.4. Nemi identitás,	5.4. Átláthatóság és adatvédelem	6.4. Személyi folytonosság	7.4. Aktív közreműködés

		individualizáció	szexualitás és partnerkapcsolatok		regionális szociálpolitika és a szociális ellátások tervezésében
1.5. Életkornak és kultúrának való megfelelés	2.5. Vallásgyakorlás és spiritualitás	3.5. Kríziskezelés		5.5. Nyelvhasználat	
				5.6. A felhasználók és hozzátartozók formális közreműködése	

Felhasználói mutatók:

A csoportok nagysága és összetétele

	Igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Nem igaz
1. Korábbi, túlnyomórészt negatív tapasztalatai miatt a felhasználó az átlagosnál jobban igényli az emocionális biztonságot és a hovatartozás érzését.				
2. A felhasználó olyan életkorban van, amikor az emberek rendszerint fokozott mértékben igénylik már a biztonság és a szociális hovatartozás érzését.				
3. A felhasználó személyes kívánságait és szükségleteit nemigen vették figyelembe akkor, amikor kialakították annak a lakócsoporthoz az összetételét, amelyben jelenleg is él.				
4. A lakócsoporthoz nagysága és összetétele egyenesen akadályozza, hogy a munkatársak kellőképpen figyelembe vehessék a felhasználók individuális szükségleteit.				
5. A felhasználó alig-alig kap segítséget vagy támogatást lakótársaitól a mindennapok problémáinak megoldásához.				
6. A felhasználót jóformán semmi nem védi attól, hogy bizonyos nehézségekre hivatkozva (életkor, növekvő mértékű" segítségért szorultság, viselkedési problémák stb.) a későbbiekben ne fessék meg őt jelenlegi férőhelyétől.				

Összefoglalás

A felhasználó individuális szükségletei és korábbi tapasztalatai szükségessé teszik, hogy az őt befogadó lakócsoporthoz nagyságának és összetételének megállapításakor a lakhatást nyújtó szolgáltató eleget tegyen az ezekből adódó speciális igényeknek.

Kínálati mutatók:

A csoportok nagysága és összetétele

	Igaz	Inkább igaz	Inkább nem igaz	Nem igaz
1. A németországi háztartásokra jellemző méreteknek megfelelően az egy lakóközösségben közvetlenül együtt élő felhasználók száma nem haladja meg a 4-6 személyt.				
2. A lakhatást nyújtó szolgáltató arra törekszik, hogy szétbontsa a hat főnél nagyobb csoportokat, hogy ezáltal az együttélés individuális, az adott kultúra szokásainak leginkább megfelelő formái jöhetnek létre (ambuláns segítséggel kísért lakóformák, kisebb lakóegységek kialakítását célzó építészeti változtatások, apartmanok létrehozása stb.)				
3. A lakócsoporthoz összetételét alapvetően nem a különféle szervezési szempontok (pl. az ápolási-gondozási szükségletek hasonló szintje: „keresszékes csoport”, súlyos fokban fogyatékos vagy viselkedészavaros felhasználók homogén csoportjai, mozgáskorlátozott vagy pszichiátriai beteg felhasználók beépítése a csoportba valamely, a hospitalizációs hatások kiküszöbölésére irányuló program keretében stb.) határozzák meg.				
4. A csoportösszetétel kialakításánál egyfelől a felhasználók személyes szükségletei és kívánságai az elsődlegesek, másfelől pedig annak figyelembevétele, hogy a csoporttagok a mindennapi életben képesek-e egymást kölcsönösen támogatni és egymástól				

tanulni

5. Az egymással közvetlenül együtt élő emberek csoportjában az enyhébb fokban fogyatékos felhasználók vannak többségben a súlyosabb fokban fogyatékosokkal szemben.

6. Az egymással közvetlenül együtt élő emberek csoportjában férfiak és nők is vannak, hacsak maguk a felhasználók nem fejezik ki ettől eltérő igényüket.

7. Az egyes csoportokban rendszerint azonos generációba tartozó személyek érnek együtt, hacsak maguk a felhasználók nem fejezik ki ettől eltérő igényüket.

Összmegeítelés

A lakhatást nyújtó szolgáltató mindent megtesz annak érdekében, hogy a csoportok nagysága és összetétele a felhasználók kívánásainak és szükségleteinek megfelelően alakuljon, és kielégítse a fenti minőségkritériumokat.

A kínálati és a felhasználói profil összehasonlítása — az értékelőcsoport álláspontja

Dátum: Az adatgyűjtés időszaka: Vizsgált szervezeti egység:

Az értékelést végző csoport tagjai	
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

A felhasználó jellemzése
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Jelölje be a táblázatba az egyes tárgykörök „Összmegetlés” mutatójának értékeit. Az 1-es jelenti a „nem igaz”, a 2-es az „inkább nem igaz”, a 3-as az „inkább igaz”, a 4-es pedig az „igaz” értékeket.

Sátozza be a négyzeteket az elért értékig	Kínálati profil				Felhasználói profil			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Tárgykör								
1.1. A lakóhely és a lakóforma szabad megválasztása és folytonossága								
1.2. Helyszín								
1.3. Individuális kialakítás és magántulajdon								
1.4. Esztétikum és komfortosság								
1.5. Életkorak és kultúrának való megfelelés								
2.1. Önellátás és mindennapos tevékenységek								
2.2. Rendszeres tevékenység a lakószférán kívül								
2.3. Szabadidős tevékenységek és felnőttképzés								
2.4. Időkeretek								
2.5. Vallásgyakorlás és spiritualitás								
3.1. A lakótársak kiválasztása és az együttélés folytonossága								
3.2. A csoportok nagysága és összetétele								
3.3. A felhasználók és a munkatársak viszonyának alakítása								
3.4. Magánjelleg és individualizáció								
3.5. Kríziskezelés								
4.1. A felhasználók egymás közti kapcsolatai								
4.2. Szociális háló, jelentős kapcsolatok és barátságok								
4.3. Pártfogók és önszorgók csoportok								
4.4. Nemi identitás, szexualitás és partnerkapcsolatok								
5.1. Védelem a kényszerintézkedésekkel és bántalmazásokkal szemben								
5.2. Polgári jogok								
5.3. Egészségvédelem								
5.4. Átláthatóság és adatvédelem								
5.5. Nyelvhasználat								
5.6. A felhasználók és hozzátartozók formális közreműködése								
6.1. A munkatársak képzése, kiválasztása és betanítása								
6.2. Vezetés és kooperáció								
6.3. A munkával való megelégedettség								
6.4. Személyi folytonosság								
7.1. Konceptualizálás és értékelés								
7.2. Továbbképzés és szupervízió								
7.3. PR-munka								
7.4. Aktív közreműködés a regionális szociálpolitikában								

HAZAI KEZDEMÉNYEZÉSEK

Magyarországon egy-egy szórványos kísérlettel eltekintve alig találunk példát a fogyatékosügy területén szakmai standardok kidolgozására (Hegyesi-Talyigás 2000). A LEWO-tól azt reméljük, hogy „áthoz” valamit a hazai viszonyok közé abból a mentalitásból, ami a minőség kérdésének szempontjából előttünk járó német szociális szférát jellemzi, ahol lassan szinte minden nagy fenntartó kidolgozta és használja a saját minőségfejlesztési rendszerét (Aktion Psychisch Kranke 1996; Beck 1994; Bundesvereinigung Lebenshilfe 1995; Caritas-Behindertenhilfe 1999; Frühauf 1995; Jantzen et al. 1999; Klappenecker é.n.; McGovern et al. 2000; Hamel-Windisch 2000; Meinhold 1998; Schubert-Pracht é.n.; Verband für anthroposophische Heilpädagogik 1996; ZPE 2000). Németországban időközben megjelent a LEWO teljesen átdolgozott, második verziója is (Schwarte-Oberste-Ufer 2001).

Ezek az eszközök persze csak bizonyos megkötésekkel használhatók a sok szempontból komoly különbségeket mutató - más jogszabályi környezetben tevékenykedő, más anyagi-finanszírozási háttérű, más kulturális és társadalmi normákhoz igazodó - hazai ellátórendszerben, ezért a Soros Alapítvány támogatásával 1999 novemberében elkezdtünk egy kétéves kutatási projektet, ami a LEWO magyar viszonyokra történő adaptálását célozza. Bízunk benne, hogy ezzel egy olyan eszközt adhatunk a hazai szakemberek kezébe, mellyel elősegíthetik az intézményei nyújtotta szolgáltatások minőségének folyamatos javítását és az ezáltal a fogyatékos embereknek biztosított életminőség fokozatos növelését. A program megvalósításába mind az állami-önkormányzati, mind a civil szférából bevontunk olyan intézményeket, melyeket a korábbi években a hazai intézményrendszer-átalakulási folyamat legelkötelezettebb és leginnovatívabb szereplőiként ismertünk meg, s így két éven keresztül együtt dolgoztunk a putnoki Foglalkoztató Rehabilitációs Intézmény és Fogyatékosok Otthona, a polgárdi-tekerespusztai Rehabilitációs Intézet, a mohácsi Pándi Kálmán Otthon, a piliscsabai Summa Vitae Alapítvány, a perbáli Tovább Élni Egyesület és a gödi Lámpás '92 Alapítvány munkatársaival. Munkánkhoz átvettük a LEWO létrehozásakor használt módszert, az úgynevezett többlépcsős, kommunikatív szakértői validációs vizsgálat eljárását. Ennek lényege, hogy az intézményekben létrehozott belső minőségfejlesztési team-ek másfél év alatt átvilágítják szolgáltatásukat a LEWO háttéranyagai és konkrét eszközkészlete jelentette vezérfonal mentén, s emellett metaszinten reagálnak a mérőeszközre, értékeli annak konkrét mutatóit, javaslatokat tesznek a magyarországi körülmények közti alkalmazhatóság érdekében teendő változtatásokra. A team-ekbe bevont munkatársak, lakók, külső szakemberek tehát, miután alaposan megismerkedtek a LEWO szöveges részeivel, rendszeres munkával az adott lakóotthon vagy lakóegység minden egyes felhasználójára vonatkoztatva végigbeszéltek az egyes tárgykörökhöz tartozó kérdőívek felhasználói mutatóit, majd ezeket összevetik a szolgáltatás egészére vonatkozó kínálati mutatókkal, s a profil-összehasonlítások segítségével tulajdonképpen átvilágítják saját intézményüket, megkeresik a szolgáltatás problematikus, javítandó elemeit. Ezen a „tárgyi” szinten tehát a programunkba bevont intézmények elvégzik a LEWO teljeskörű, az eszközkészlet minden egyes tárgykörére kiterjedő kipróbálását. Minden egyes team-ből két-két szakembert - általában az intézmény vezetőjét s annak egy közeli munkatársát - hívtunk meg a voltaképpeni adaptációs folyamatban való részvételre. Havonta esedékes hétfői üléseinken egyeztetjük tapasztalatainkat, összehasonlítjuk az egyes intézményekben kapott eredményeket, a szolgáltatások erősségeit és gyengeségeit, illetve módosítjuk azokat a mutatókat, melyek a kipróbálás során túlságosan problematikusnak mutatkoztak a magyarországi intézményi környezetben, s így a német és a hazai keretfeltételek jelentős különbözőségei miatt egy az egyben nem vehetők át a LEWO magyar változatába. Első tapasztalataink ezzel kapcsolatban azt mutatják, hogy miközben az eszközkészlet bizonyos részeinek első kipróbálásával kapcsolatosan a Soros Alapítvány 1998-ban Mályiban rendezett munkakonferencián megfogalmazott kritikák jogos fenntartásokat említek (Bánfalvy 1999, Lányiné 1999b), az eszközkészlettel való elmélyült és rendszeres munka során az elérendő célok, a szolgáltatások ideális, megvalósítandó kínálat szempontjából egyre kevesebb különbséget „vállalhatunk fel”. Első megközelítésben természetesen azok a szempontok kerülnek előtérbe, melyek a hazainál nagyságrendekkel jobb anyagi körülmények között dolgozó, eleve egy gazdaságilag erősebb és szociálisan érzékenyebb társadalomba integrált, a már-már ellehetetlenített magyarországihoz képest jóval magasabb erkölcsi és anyagi presztízssű, a normalizáció célkitűzéseire évtizedek óta figyelő ellátórendszer külső, tárgyi és pénzügyi feltételeire vonatkoznak. A LEWO-val való elmélyültebb foglalkozás eredményeképpen kiderül, hogy miközben e fenti szempontok rendkívül lényegesek és „alapként” meghatározzák a működtetés számos vonatkozását, az intézmények működésének igen sok eleme nem vagy csak kis részben ezek függvénye, azaz szűkös anyagi körülmények között is lehet és kell javítani például a munkatársak és a felhasználó kapcsolatrendszerének, az intézmény belső struktúráinak és hierarchiájának, a külső szociális háló fenntartásának, a mindennapos élet szervezésének és folyamatainak vagy a szervezete fejlesztés mechanizmusainak egyes elemein. Az eddigi munka számos jó tapasztalattal, az együtt gondolkodás pozitív hozadékával, ezen belül nem utolsósorban az állami és a civil szféra intézményeinek egymáshoz való szemléleti közeledésével ajándékozta meg a projektben részt vevő intézmények szakembereit. Jó eséllyel remélhetjük, hogy az adatfeldolgozás, illetve az anyagok magyar jogszabályi háttérre, magyarországi szociális ellátási környezetre adaptálása után 2002-ben közreadhatjuk a LEWO magyar viszonyokhoz illesztett változatát.

IRODALOM

- AKTION PSYCHISCH KRANKE (Hrsg.) (1996): *Leitfaden zur Qualitätsbeurteilung in Psychiatrischen Kliniken. Aktion Psychisch Kranke*. Bonn.
- BÁNFALVY CS. (1998): *Az intézetekben élő értelmi fogyatékosok életminősége és a kitagolás aktualitása*. In: Zászkaliczky Péter (szerk.): *A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Budapest, Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány, 177-189.
- BÁNFALVY CS. (1999a): *Az értelmi fogyatékos felnőttek részére tartós bentlakást biztosító intézetekben kitöltött kísérleti önértékelési kérdőívvel szerzett tapasztalatok*. In: Lányiné Engelmayer Á. (szerk.): *Kiscsoportos lakóotthonok. A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései*. Soros Alapítvány. Budapest. 35-138
- BECK, I. (1994): *Neuorientierung in der Organisation pädagogisch-sozialer Dienstleistungen für behinderte Menschen: Zielperspektiven und Bewertungsfragen*. Läng. Frankfurt.
- BUNDESVEREINIGUNG LEBENSHILFE (Hrsg.) (1995): *Instrumentarium zur Qualitätssicherung und Qualitätsentwicklung in Werkstätten für Behinderte der Lebenshilfe*. Lebenshilfe-Verlag. Marburg.
- CARITAS-BEHINDERTENHILFE (Hrsg.) (1999): *SYLQUE. System der Leistungs- und Qualitätsbeschreibung, Qualitätsprüfung und Entgeltberechnung*. Caritas-Behindertenhilfe. Freiburg.
- FALVAI R.-VÉGH K. (szerk.) (2001): *Esély a teljesebb életre*. Fészek Szakmai Füzetek 1. Kézenfogva Alapítvány. Budapest.
- FRÜHAUF, Th. (1995): *Leistungsbeschreibung, Entgeltberechnung und Qualitätssicherung*. Paritätischer Wohlfahrtsverband. Frankfurt.

HAMEL, Tth.-WINDISCH, M. (2000): *QUOFHI. Qualitätssicherung Offener Hilfen für Menschen mit Behinderung*. Lebenshilfe-Verlag. Marburg.

HEGYESI G.-TALYIGÁS K. (szerk.) (2000): *Szakmai sztenderdek a humán szolgáltatások területén*. Zárókötet és országstanulmányok. Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége. Budapest.

JANTZEN, W. ET AL. (Hrsg.) (1999): *Qualitätssicherung und Deinstitutionalisierung*. Marhold. Berlin.

KLAPPENECKER, K.: *Zertifizierung der Wohnrichtungen für Menschen mit Behinderungen nach DIN EN ISO 9001*. Kézirat, é.n.

LÁNYINÉ ENGELMAYER Á. (szerk.) (1999): *Kiscsoportos lakóotthonok. A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései*. Soros Alapítvány. Budapest.

LÁNYINÉ ENGELMAYER Á. (1999b): *A viták és a műhelymunka tapasztalatai*. In: Lányiné Engelmayer Á. (szerk.): *Kiscsoportos lakóotthonok. A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései*. Soros Alapítvány. Budapest. 187-189.

MALÉTH A. (szerk.) (1999): *Kézikönyv az értelmi fogyatékos emberek lakóotthonaiban dolgozó segítők részére*. Kézenfogva Alapítvány. Budapest.

McGovERN, K. ET AL. (2000): *AQUA. Arbeitshilfe zur Qualitätsentwicklung für Familienunterstützende und Familienentlastende Dienste*. ZPE. Siegen.

MEINHOLD, M. (1996): *Qualitätssicherung und Qualitätsmanagement in der Sozialen Arbeit*. Lambertus. Freiberg.

NIRJE, B. (1996): *A normalizációs elv - 25 év után*. In Lányiné Engelmayer Á. (szerk.): *Az értelmileg akadályozottak intézményes ellátási formáinak változása*. BGGYTF Budapest. 118-140

SCHWARTE, N.-OBESTE-UFER, R. (1997): *LEWO. Lebensqualität in Wohnstätten für erwachsene Menschen mit geistiger Behinderung*. Ein Instrument zur Qualitätsentwicklung. Lebenshilfe-Verlag. Marburg.

SCHWARTE, N.-OBESTE-UFER, R. (1999): *LEWO. Életminőség a felnőtt korú értelmi fogyatékosok lakóformáiban*. Segédeszköz a minőségfejlesztéshez. BGGYTF. Budapest.

SCHWARTE, N.-OBESTE-UFER, R. (2001): *LEWO II. Lebensqualität in Wohnstätten für erwachsene Menschen mit geistiger Behinderung*. Ein Instrument für fachliches Qualitätsmanagement. Lebenshilfe-Verlag. Marburg.

SCHUBERT, H.-J.-PRACTH, A.: *Qualitätsdimensionen und ihre Beurteilung in Werkstätten für Behinderte der Lebenshilfe*. Lebenshilfe-Verlag é.n. Marburg.

VERBAND FÜR ANTHROPOSOPHISCHE HEILPADAGOGIK (Hrsg.) (1996): *Leitfaden für die Einführung eines Verfahrens zur Qualitätssicherung und Qualitätsentwicklung*. Verband für anthroposophische Heilpädagogik. Bingenheim.

WORLD HEALTH ORGANIZATION (WHO) (ed.) (1997): *ICIDH-2. International Classification of Impairments, Activities and Participation*. WHO. Geneva.

ZÁSZLACZKY P. (szerk.) (1998a): *A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány. Budapest.

ZÁSZLACZKY P. (1998b): *A deinstitutionalizáció folyamata a német nyelvű országokban*, In Zászkaliczky Péter (szerk.): *A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról*. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány. Budapest. 35-80.

ZENTRUM FÜR PLANUNG UND EVALUATION SOZIALER DIENSTE (ZPE) (Hrsg.) (2000): *Wege zu einer nutzerorientierten Angebots- und Hilfeplanung in der Behindertenhilfe*. ZPE. Siegen.

ELSŐ TAPASZTALATOK A LEWO MINŐSÉGFEJLESZTÉSI RENDSZER HAZAI ALKALMAZÁSÁRÓL

(Az intézmény 1997-ben 3.580e,-Ft, 1998-ban 440.e,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Beik Tibor, igazgatóhelyettes - Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Önkormányzat Foglalkoztató Rehabilitációs Intézménye és Fogyatékosok Otthona, Putnok)

AZ ÖNÁLLÓ ÉLET KEZDETE

„A város befogadta őket. Tizenkét értelmileg korlátozott ember vette birtokába új lakóotthonát.” „Hétmillió tizenkét boldogsághoz.” „Fogyatékosok lakóotthona Putnokon.” Ezek voltak a fő címei azon tudósításoknak melyek a BAZ Megyei Önkormányzat Foglalkoztató Rehabilitációs Intézete és Fogyatékosok Otthona lakóotthonainak átadásáról adtak hírt. A lakóotthonok 12 f ő értelmileg akadályozott személy integrált életvezetésére nyújtanak lehetőséget.

„Felelősek vagyunk mindenért, amit az emberekkel, az embereknek, és az emberekért cselekszünk” ez az Albert Schweitzer idézet állt az ünnepélyes keretek között megrendezett átadás meghívóján. E felelősségből fakad, hogy az intézmény korszerű működésének illetve a lakók normalizált életének kialakításához bizonyos alapfeltételek megteremtése szükséges. Ezek a kulturált humanizált mikrokörnyezet biztosítása, képességfejlesztő és a képesítésnek megfelelő munkavégzés, foglalkoztatás feltételeinek megteremtése, a szabadidő kulturált eltöltésének és az intézetzen kívüli kapcsolatok változatos megszerzése.

Az intézet rehabilitációs tevékenységének kibontakoztatása rövid-, közép- és hosszútávú célok kitűzése és az azokhoz illeszkedő pedagógiai cselekvések, tárgyi feltételek megteremtése útján valósul meg.

E célok egyrészt időkeretek, melyet a Szociális Törvényben meghatározott 5 éves beutalási ciklus, és a rehabilitációs idő leteltkor esedékes szakértői bizottság által javasolt újrabeadalás jelöl ki. Másrészt a beutalt értelmi fogyatékos személy számára a szocializációs folyamat és az élettér differenciálásával a fejlődésnek-fejlesztésnek távlatot adni, az egész személyiséget mind sokoldalúbbá tenni, kibontakoztatni fontos feladatunk. Az intézeti lakó részesülhet az egyéni adottságainak, szocializációs szintjének legjobban megfelelő ellátási formában, egyéni fejlesztésben. Az egymásra épülő, mind magasabb szintre előrelépő ellátási formák a rehabilitációs intézetből kiindulva a gondozási, felkészítési szolgáltatásokon át vezetnek a településbe integrált lakóotthoni elhelyezésig. Az intézmény 1992 óta működő gondozóházi programjának sikere azt mutatja, hogy lakóink idővel alkalmassá válhatnak önálló életvitelre, természetesen a gondozás fokozatos csökkentése mellett. A megyei oktatási intézményekből beutalt személyek képességeik alapján hamarabb teljesítik a rehabilitációs intézeti követelményeket, ezáltal a jelenlegi formák a továbbfejlődés fékezője is lehet. A kitagolás! folyamat az anyaintézeti gondozásra is pozitív hatással lehet mivel a szellősebb lakóterek humanizáltabb elhelyezés feltételeit jelentik.

A program az alábbi ütemezés szerint valósult meg:

1. Városi munkahely kialakítása a BAZ Megyei Közgyűlés 3.789eFt-os és a Fővárosi Kézműipari RT 1.800eFt-os támogatásával.
2. Dolgozók felkészítése, hazai és ausztriai tapasztalatcsere a BAZ Megyei Közgyűlés és a Soros Alapítvány támogatásával.

3. Lakóotthonok kialakítására alkalmas házak megvásárlása 6.700eFt-ért a Népjóléti Minisztérium 1998. évi támogatásával.
4. A megvásárolt lakóházak igény szerinti átalakítása a BAZ Megyei Közgyűlés 2.000eFt-os támogatásával.
5. Lakóotthonok berendezése a Soros Alapítvány 3.580eFt-os támogatásával.
6. Az intézeti lakók és a lakókörnyezet folyamatos felkészítése

RÉSZVÉTELÜNK A LEWO-RENDSZER ADAPTÁLÁSÁBAN

Az intézeti lakók BAZ megye gyermekvédelmi, oktatási, nevelési intézményeiből valamint családból kerülnek ki. A családból beutaltak általános jellemzője, hogy az intézeti beutalást megelőzően már valamely gyermekvédelmi intézmény növendékei voltak, ill. gyógypedagógiai foglalkoztató iskolai képzettséggel rendelkeznek. Az ebből kiinduló rehabilitációs, habilitációs tevékenységünk az értelmi fogyatékos személy felnőtté válási folyamatát indítja el. Felnőtté válásról tulajdonképpen az önállóság, felelősség, önellátás, rendszeresség, megbízhatóság bizonyos elvárt szintjét elérve beszélhetünk, mely a normál emberi fejlődéshez képest egy-egy értelmi fogyatékos személy esetében 5-10 év elmaradást is jelenhet. Intézményünk feladata a szociális hátrányok kompenzálásán túl, gyógypedagógiai szemléletű speciális egyéni fejlesztés.

A lakóotthoni programban résztvevő lakóink életkor szerinti megoszlása:

- 20-30 év között 7 fő,
- 30-40 év között 3 fő,
- 40-50 év között 2 fő.

Családi kapcsolatok: 11 fő ismeri hozzátartozóját, 1 fő nem, kettőt látogatnak rendszeresen, s látogatóba haza 7 főt fogadnak. Iskolázottság tekintetében: iskolázatlan 1 fő, foglalkoztató iskolát végzett (a 8-as csoportot) 3 fő, kisegítő iskolát, speciális iskolát, speciális szakiskolát végzett 3 fő, dolgozók általános iskoláját 1 fő, általános iskolát és szakiskolát végzett 1 fő. Diagnózis szerint: enyhén értelmi fogyatékos 7 fő, enyhén értelmi fogyatékos tetraparesissal 1 fő, középsúlyosan értelmi fogyatékos 3 fő, nem pontosan kategorizált 1 fő. Cselekvőképességet korlátozó gondnokság alatt áll 4 fő. Nemek aránya: 4 nő, 8 férfi.

A lakóotthon jellemzője: két kertes családi ház, amely 6-6 főt képes befogadni, összkomfortosak, minden lakásban 3 szoba van, 2 fürdőszoba, nappali, konyha, szociális helyiségek. A szabadidőt lakóink egyénileg, saját elvárásaik, elképzeléseik szerint osztják be. Rendszeresen részt vesznek az anyaintézmény kulturális, sportrendezvényeiben. Egészségügyi ellátás az anyaintézményben adott, pénzügyi gazdálkodásukat a ház segítőjével közösen, egyénileg vagy csoportban megbeszélve bonyolítják. Fontos még a településbe való integrációról elmondani, hogy a szomszédok segítik, támogatják beilleszkedésüket. A házak abban az utcarészben átlagos benyomást keltenek, és a berendezési tárgyak is átlagosak.

A minőség, minőségfejlesztés, minőségbiztosítás - egyre gyakrabban olvasható és hallható kifejezések, mellyel kapcsolatosan többféle kérdés merülhet fel: mi is ez? Ellenőrzés, értékelés, biztosítás? Netán revíziós eszköz? E kérdések alapján lehetnek érdeklődő, elutasító, esetleg tartózkodó. A Soros Alapítvány munkakonferenciáin, ill. más munkafórumokon is egyre gyakrabban találkozhatunk a minőség kifejezéssel, a széleskörűen elfogadott standardok, normák szükséges kialakításával összefüggésben. Az intézmény belső folyamatainak alakulása is azt mutatja, hogy az egészségi állapotot, a károsodást néző, abból következtetéseket hozó, azt kezelő szemléletű tevékenységről egy szükségletorientált ellátó szervezet általános kialakulása felé tartunk. Ahol az ellátott a szolgáltatást felhasználó, ill. igénybevevő, az ellátást biztosító pedig a szolgáltató. Cél az, hogy a szolgáltató és az azt igénybe vevő partneri viszonyba kerüljenek, visszacsatolás, átjárhatóság jellemezze a kapcsolatot.

A Lewo-rendszer hazai adaptálásában való intézményi szerepvállalással a fenntartó BAZ Megyei Közgyűlés elnöke és az illetékes fősztály egyetértettek és azt támogatták. A lakóotthoni kitagolás program során a szolgáltatási és felhasználási igényt vizsgáljuk, a vizsgálat eredményéből a fejlesztendő területeket ismerhetjük meg.

A Lewo minőségbiztosítási eljárás putnoki honosítását az előírás szerinti két lépésben kezdtük. Első lépésben irányító csoportként elfogadtuk a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán működő Lewo honosítási munkacsoport két tagját. A második lépésben létrehoztuk az értékelő csoportot. Az értékelő csoport 5 főből áll. Tulajdonképpen az értékelő csoport és az irányító csoport egy teamet alkotva dolgozik. Az értékelő csoport tagjai: a lakóotthont vezető szociálismunkás kolleganő, 1 fő szintén ott tevékenykedő ápolónő, 1 fő hozzátartozó aki egyben gondnok is, 1 fő nevelési csoportvezető gyógypedagógus, és 1 fő delegált személy, akit a lakóotthonban lakó 11 fő bízott meg azzal, hogy ebben a programban képviselőjük legyen.

Az értékelő csoport létrehozásának tapasztalata: E csoport nagyon heterogén a végzettség, az életkor szerint is és az attitűd szerint is. Van érintett személy, van nem ezen a területen jártas hivatásos gondnok. Am valahogy az volt a tapasztalat szinte már a legelső pillanatban, hogy amint megismerték a programot, találtak fogódzkodókat hozzá. Tehát az irányító és az értékelő csoport team-et alkotva dolgozza fel az adott munkaterület tárgyköréit és mutatóit, amelyek Zászkaliczky Péter előadásában már elhangzottak. A team működése szempontjából az első találkozás meghatározó jelentőségű volt. Az irányító csoport tagjai ismertették a program célját, módszereit, kiosztásra került a „nagy Lewo-könyv”, meghatározásra és feldolgozásra került a Struktúra 1-2. kérdőív és a feladatelosztás is megtörtént. A feladatok elosztása tulajdonképpen azt jelentette, hogy milyen rendszerben és milyen időkeretek között haladunk majd. A csoport tevékenysége két szinten, két irányban zajlik. Az egyik az eredeti, német kérdések (magyarra fordított változata) szerinti vizsgálat. A másik pedig az, hogy ugyanezt az anyagot kritikusan nézve, adaptációs javaslatokat tesznek hozzá az értékelő csoport tagjai. Pl. ha az egyes magyarázószövegekben, illetve eszközpontokon változtatásokat kellene eszközölni. Az egyes pontoknál a kérdésekre adott lehetséges válaszok: igaz, inkább igaz, inkább nem igaz, nem igaz. Mi is ebben a rendszerben próbáltunk minden kérdésre választ adni, és ebben a rendszerben próbáltunk esetleg módosítani.

Elkészült még a kérdőívek reflexiós példánya is. Eszerint egy kérdés az adott szolgáltatás értékelése szempontjából megállapított hierarchiában elfoglalt helye szerinti meghatározást kap: nagyon fontos, fontos, kevésbé fontos, nem fontos. A vizsgálat és a munka ütemezése úgy történt, hogy minden egyes munkaterület ill. tárgykört a team két ütemben dolgozott fel. Az első ütem: minden egyes pontot közösen tekintettünk át, értelmeztünk és egyértelműsítettünk. Az a tapasztalat, hogy a kiosztott munkaterületek értelmezését egységesíteni kellett a kézikönyv segítségével. Az értelmezés után, amikor már mindenkinek egyértelmű volt a feldolgozás rendje, meghatároztuk az időkereteket, hogy kinek mi lesz a feladata, és a következő találkozásra mikor kerül sor. A következő találkozás alkalmával kitöltött kérdőíveket újból feldolgoztuk, az értelmezési és változásbeli javaslatokat megtettük és feljegyeztük. Volt olyan eset, amikor adott esetben a könyv nem adott egyértelmű, megnyugtató választ, azt is feljegyeztük és a munkacsoport elé tártuk.

Tapasztalataink a Lewo használatával kapcsolatban:

- A Lewo 12 eszközkészlete a szolgáltatás sokoldalú feltérképezésére és mérésére alkalmas.
- Az irányelvek alkalmasak arra, hogy betekintést nyerjünk a német szolgáltatási és önrétekelési gyakorlatba, és megismerjük más ország gyakorlatát.

- Az intézmény önértékelésének ez a módja egyfajta szemléletet és követendő magatartást is közvetít, olyan módszer, amely összehasonlításra és cselekvésben megnyilvánuló következtetések levonására alkalmas. Az eszköz használata közben a vizsgálgó is változik, másképp nézi a munkáját, mindennapos tevékenységét. Különösen vonatkozik ez és nagy jelentőséggel bír a hozzátartozóként működő gondnokok és a szolgáltatást igénybevevő aktivizálása, partnerré tétele szempontjából.

- A szolgáltatást igénybevevők közül megválasztott személy partnerhelyzetbe került a dolgozókkal, úgy érezhette, hogy építő szerepet kap az intézet munkájában, vagyis a lakóotthon munkájában is számít a véleménye.

Az egyes teszttételekből azt tűnt ki, hogy a mérőeszköz enyhe ül. középsúlyos fogyatékkal élő emberek számára készült, és a súlyosabban sérült személyekre mintha nehezebben adna adekvát formát. Összegzőképpen mondható, hogy önfelmérésre már ebben a rendszerben is alkalmas, használatát ajánlom.

A LEWO MINŐSÉGFEJLESZTÉSI RENDSZER ADAPTÁLÁSA A CIVILKEZDEMÉNYEZÉSÉ ÉS FENNTARTÁSÁ LAKÓOTTHONOKBAN (Az intézmény 2000-ben 860.000,-Ft pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Bartholy Judit, lakóotthon-vezető - Tovább Él Ni Egyesület, Perbál)

A TOVÁBB ÉL NI EGYESÜLET TEVÉKENYSÉGI KÖRE, S A PERBÁLI LAKÓOTTHON ALAPÍTÁSA, CÉLKITŰZÉSEI, ÉLET A LAKÓOTTHONBAN

A Tovább Él Ni Egyesület 1989-ben készült alapító okiratából bemutatunk egy részletet, mely tömören kifejezi alakulásunk indítékait, s egyesületünk céljait:

„Az egyesület segítséget kíván nyújtani azoknak a családoknak, amelyben sérült gyermek született. Segíteni a szülőknek, nagyszülőknek, testvéreknek elfogadni és megérteni helyzetüket, átjutni a kezdeti belső krízisen. Segíteni megtalálni azokat az intézményeket, szakembereket és szolgáltatásokat, amelyeknél a szülők támogatást kaphatnak új élethelyzetükben. A szülőknek kívánja eljuttatni a sérült gyermek nevelésével, gyógyításával, a szociális támogatásokkal kapcsolatos új, aktuális információkat. Az egyesület elsősorban - az eddig nagyon perifériára szorult - súlyosan sérült gyermekekkel és azok családjával kíván foglalkozni. Egy családszerkezethez hasonló, családi otthon jellegű együttélést kíván megvalósítani a súlyosan sérült gyermekekkel. Ezzel a példával számos szakmai, módszertani félreértés tisztázását is szolgálja kívánja az egyesület. Ambuláns foglalkozásként (napközben) már a korai csecsemőkortól figyelemmel kívánja kísérni a sérült gyermekek fejlődését, és ennek üteméhez igazítani a terápiás foglalkozásokat. Gyógynevelés, érintett szülők, pszichológusok és gyermekorvosok kívánják szaktudásukat, tapasztalatukat, munkájukat és szeretetüket továbbadni, hogy a váratlanul új és nagyon nehéz élethelyzetbe került családoknak együttérzést, szakszerű segítséget, aktuális információkat, vizsgálatást nyújtsanak. A későbbiek során az egyesület rehabilitációs műhelyek szervezését, valamint terápiás ill. védett munkahelyek létesítését tervezi. Értelmileg sérültek és mozgássérültek részére textilműhelyt, mezőgazdasági farmot alapítana, melyben lehetőség nyílna terápiás és minőségi termelő munka végzésére.”

Egyesületünk elmúlt tíz év során elért eredményeinek, működő szolgáltatásainak rövid összefoglalása: Az alapító okiratban is megfogalmazott célok megvalósítása érdekében a Tovább Él Ni Egyesület több szolgáltatási formát indított el az elmúlt évtizedben, melyekkel a súlyosan sérült gyermekek, illetve enyhén sérült fiatalokat nevelő családok helyzetét kívánta könnyíteni. Beindított és folyamatosan üzemeltet egy foglalkoztató terápiás óvodát súlyosan és halmozottan sérült gyermekek részére Budapesten, ahol a gyermekek fejlesztése az ún. Fröhlich-féle bazális stimulációs módszerrel történik. Több egyéb segítő formát is sikerrel elindított az egyesület: a családok igényeit figyelembe véve a terápiás foglalkozásokat esetenként a nehezen szállítható gyermekek lakásán végezzük; esti gyermekfelügyeletet szervezünk igény szerint a szülők mentesítésére a gyermekek lakásán; koordinált orvosi felügyelet és követés van az óvodában; egészségügyi gyermekotthonokban lakó gyermekek fejlesztését, terápiáját is végezzük; illetve az elmúlt hét éves időtartamban 34 alkalommal szerveztünk nyaralást a súlyosan sérült gyermekeknek, illetve enyhén sérült fiataloknak az ország különböző részein. Egy nagyobb beruházás is megvalósult ezen időszak alatt: Perbálon lakóotthont építettünk.

A perbáli lakóotthon létesítése súlyosan sérült gyermekek és enyhén sérült fiatalok részére: Perbálon, egy Budapesttől 24 km-re levő pilisi kis faluban megvásároltunk egy romos műemlék malmot, egy házzal és némi művelhető földterületet. A területen álló épületek egyikét átalakítottuk, másik helyett újat építünk. Súlyosan sérült gyermekek hetes bentlakásos lakóotthonát és enyhén sérült fiatalok foglalkoztató műhelyét, majorságot alakítottuk ki a területen. Az első lakóotthon 1996 nyara óta működik, a második részleges átadása 2000 kora tavaszán volt.

Az egyesület által fenntartott perbáli lakóotthonban súlyosan és halmozottan sérült gyermekek és fiatalok, valamint enyhén sérült fiatalok foglalkoztatását, rehabilitációját végzik munkatársaink. A lakóotthon körüli földterületen biogazdálkodással, textilműhelyünkben szövással és varrással foglalkoztatjuk az enyhén sérült fiatalokat. A súlyosan sérült gyermekek terápiás foglalkoztatásban részesülnek, amelyet utazó gyógynevelés, gyógytornász biztosít. A lakóotthonban segítők, polgári szolgálatos sorkötelesek és önkéntesek is dolgoznak. Jelenleg 24 fő számára biztosítunk elhelyezést. A Kéznevelési Alapítvány által szervezett segítőképzésben résztvevő hallgatók számára intézményünkben lehetőséget biztosítunk szakmai gyakorlat végzésére.

Jelenleg a súlyosan sérült gyermekek fejlesztésében a következő terápiás módszereket alkalmazzuk: Fröhlich-féle bazális stimuláció, gyógytorna, terápiás lovaglás, gyógymasszázs, terápiás gyógyfürdő. Az egyre bővülő terápiás foglalkozások között szerepel a szövő-textil és a zeneterápia bevezetése, valamint a korábbi terápiás formák fejlesztése. A nagy kertben elhelyezett terápiás eszközök lehetőséget biztosítanak szabadlevegős terápiás foglalkoztatásokra.

KAPCSOLÓDÁS A LEWO PROGRAMHOZ, A MINŐSÉGBIZTOSÍTÁS ALAPELVEI

Egyrészt örömmel és büszkeséggel számolhatunk be arról, hogy az egyesületi alapító okiratunkban megalakulásunkkor megálmodott segítő formák, intézmények szinte mindegyike megvalósult, ugyanakkor elégedetlenséggel és nagy várakozással a jövőbe tekintve kell bevallanunk, hogy mindegyik program rengeteg nehézséggel küzd, s a szolgáltatások minősége is elmarad az eredeti álmoktól. Mikor az ELTE Bárczi Gusztáv Gyógynevelési Főiskolai Kar munkatársaitól felkérést kaptunk, s elvállaltuk a LEWO rendszer hazai adaptálási munkálataiban való részvételt, akkor abban bíztunk, hogy a munka révén jobban átlátjuk majd a több évtizedes nemzetközi tapasztalattal rendelkező „lakóotthon mozgalom” minőségi működésének fontosabb összefüggéseit, kritériumait, s mintegy tükröt tartva magunk elé belelátunk és rálátunk saját gyengéinkre, erősségeinkre.

A LEWO kézikönyv - mintegy 80 oldalas - bevezető fejezete részletes, s gondos összefoglalás adja az alapelveket, melyek mentén kialakulhat a sérült emberek lakóotthonaiban az elvárt szintű életminőség. Ugyancsak ebben a bevezető fejezetben körvonalazódik a lakóotthoni élet minőségének ellenőrzésére szolgáló 12 alapelv, melyre a későbbiekben az

egész kézikönyv épül, s annak fontosabb szerkezeti elemeit is meghatározza. Az alábbiakban ezeket vesszük sorra.

A MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSI RENDSZER FONTOSABB ALAPELEMEI

Szükségletorientáltság: Képes-e a lakóotthon rugalmasan követni, s kiszolgálni a lakók valós igényeit, szükségleteit?

Önrendelkezés: A lakók saját életük apróbb és nagyobb ügyeiben mennyire dönthetnek önállóan, mennyire van döntési gyakorlatuk?

Az imázs javítása: Mennyire dolgozik a lakóotthon munkatársi közössége a sérült emberek társadalmon belüli mind jobb elfogadtatásán, a teljes fogyatékos közösség jobb imázsának kialakításán?

Életkornak és kultúrának való megfelelés: Van-e lehetősége, s fel vannak-e készítve a lakók a saját életkorukhoz igazodó foglalatosságok (munka, szabadidő, sport) végzésére? Igazodik-e a lakóotthon eszmeisége Magyarország XXI. század elejére jellemző kulturális viszonyaihoz, elvárásaihoz, kulturális gyökereihez?

Az integráció támogatása: Megtesz-e mindent a lakóotthon munkatársi közössége, hogy a lakók integrációját a helyi és regionális közösségekben minden szinten támogassa?

A partneri viszony támogatása: Felkészültek-e a lakók partnerkapcsolatok létesítésére? A lakóotthon mennyire felkészült sérült párok befogadására?

Az individualizáció támogatása: Képes-e a lakóotthon inspiratív, s motivációkban gazdag légkört biztosítani a lakók individualizálódási folyamatához?

A szerepkörök kitágítása: Támogatja-e a lakóotthon stábjában a lakók szerepköreinek gazdagodását, azok mind szélesebbre tágítását?

Kompetenciák fejlesztése: Előremutató és támogató-e a lakóotthon a lakók kompetenciakörének szélesítése területén?

Fejlődésorientáltság: Inspirálja, támogatja és szervezi-e az otthon a lakók fejlődését, fejlesztését?

Jogok és védelem: A lakók emberi jogai nem szenvednek-e csorbát, tisztelet övezi-e őket, megilleti-e a lakókat a sérülésük mértékéhez igazodó érdekképviselet, jogi védelem az otthonban?

Különleges sérülékenységek: Képes-e a lakóotthon a lakók speciális érzékenységét, egyedi, s egyben nem szokványos igényeit figyelembe venni, s azokhoz rugalmasan alkalmazkodni?

A fenti lista önmagáért beszél, látható, hogy a felsorolt szempontok mindegyike egyaránt jelentős tényező a minőségi élet lehetőségének megteremtése szempontjából, így nehéz lenne fontossági sorrendet köztük felállítani.

A LEWO MINŐSÉGBIZTOSÍTÁSI RENDSZER HONOSÍTÁSÁVAL KAPCSOLATOS ELŐNYÖK ÉS NEHÉZSÉGEK

A lakóotthonok, mint a sérült emberek kisebb létszámú, emberségesebb életet biztosító lakóformái nem rendelkeznek több évtizedes hagyományokkal Magyarországon. Ezért különösen jelentős számunkra a nagy tapasztalatú szervezetek etalonjait, minőségi ajánlásait, normáit megismerni. Erre nyújt számunkra lehetőséget a LEWO minőségellenőrző rendszer hazai adaptálási munkálataiba való bekapcsolódás. A LEWO kézikönyv tanulmányozása közben és a tesztlapok értelmezése során világos elvárások és áttekinthető minőségi követelmények körvonalazódnak előttünk. Könnyű összevetni e követelményrendszert saját lakóotthonunk eredményességi mutatóival, működési elveivel.

A Tovább Élő Egyesület viszonylag az elsők között (1996 júliusában) indította be perbáli 1.sz. lakóotthonát, ezért a nálunk fiatalabb otthonok talán érdeklődéssel tekintik át a közel öt éves működésünk alatt, illetve a LEWO minőségi követelményrendszerrel való összehasonlítás során felmerült nehézségeinket. Jó eséllyel találhatunk közösek is közöttük. Elsőként az általános, azaz nem a sajátságos perbáli viszonyokhoz igazodó észrevételeinket ismertetjük.

A LAKÓOTTHONI EGYÜTTÉLÉS SORÁN FELMERÜLŐ MEGOLDÁSRA VÁRÓ ÁLTALÁNOS SZAKMAI PROBLÉMÁK ÉS SZOLGÁLTATÁSI FORMA HAZAI NEHÉZSÉGEI

- A sérült emberek számára létrehozott lakóotthon olyan új forma, melynek nincs hazai, jól bevált követhető mintája.
 - Alapkövetelmény a sérültek életében is a lakóhely és a munkahely szétválasztása, melyre gyakran nincs anyagi fedezet.
 - Nem egységes a hazai álláspont a lakóotthonok un. „korfájával” kapcsolatban. Milyen életkorban kerüljenek a lakók a lakóotthonba? Egy-egy lakóotthonban közel homogén legyen-e a lakók életkora?
 - Mivel Magyarországon a segítői szakma presztízse egyelőre nagyon kicsi ezért komoly gondot jelent a munkatársak megválasztása, szakképzése, továbbképzése, megtartása.
 - A felnőttkorú, újonnan beköltöző lakók gondos felkészítése a párkapcsolatokra, a szexuális életre több évet venne igénybe, melyre nincs felkészült szakember, tematika, idő.
 - Szabadidő értelmes eltöltése, nívós szórakozások szervezése, a lakásban a kulturális igény szint kialakítása. Könnyebb és eredményesebb lenne gyermekkorban elkezdve ez a nevelési folyamat, nem a lakóotthonba kerülő felnőttkorú sérültekkel elkezdve.
 - Nem egységes a hazai szakmai álláspont a lakók un. „maximális” sérülésének mértékével, illetve a lakócsoportok homogenitásával kapcsolatban. Az európai gyakorlattól eltérően nálunk általában csak enyhén sérült felnőttek kerülnek lakóotthonokba.
 - A biztonságos finanszírozás hiánya (azaz a bérek, közműszámlák, élelmezés fedezete gyakran nem áll rendelkezésre) nagyban nehezíti a minőségi munkát a lakóotthonokban.
 - Nehéz átültetni a hazai lakóotthonokba az új szemléletet: a segítő szolgáltatást a sérült ember számára. Ha gyenge, nem minőségi a lakóotthoni szolgáltatás és van konkurencia, a gyengén teljesítő vállalkozás elbukik.
 - Az életminőség szint tartásának biztosítása a lakók számára fontos feladat. Ha elindult egy minőségi szolgáltatás, hogyan lehetséges annak megőrzése. Mik ennek az eszközei, mutatói?
- Ezen általános jellegű kérdések után néhány egyedi, nagy eséllyel csak a mi lakóotthonunkat érintő problémát is bemutatok.

A MINŐSÉGBIZTOSÍTÁST NEHEZÍTŐ TÉNYEZŐK

A LAKÓOTTHONI SZOLGÁLTATÁS SPECIÁLIS NEHÉZSÉGEI A PERBÁLI LAKÓOTTHONBAN (A SÚLYOSAN SÉRÜLT GYERMEKEK GONDOZÁSÁBÓL, FEJLESZTÉSÉBŐL ADÓDÓ EGYEDI PROBLÉMÁK)

- Esetenként fokozott egészségügyi ellátást igényelnének a súlyosan sérült gyermekek, ugyanakkor a lakóotthonok deklaráltan nem egészségügyi intézmények, hanem szociális ellátást biztosító „családias otthonok” kívánnak lenni. A családi körben élő súlyosan sérült gyermek mellett sincs állandó orvosi felügyelet.

- A súlyosan sérült gyermek lehetőségek híján általában egyáltalán nem kerül gyermekközösségbe (sem 3 éves korában óvodába, sem 6 éves korában speciális iskolába), így a lakóotthon általában az első közösség az életükben, amelybe be szeretnének illeszkedni.

- Bár a „képezhetetlenség” stigmája már megszűnt e gyermekeknél, de a képzés, terápiás fejlesztés formái még nem alakultak ki megfelelő minőségben, s elegendően széles skálán.

- A gondozás/ápolás a súlyosan sérült gyermek növekedésével egyre nehezebb fizikai megterhelést jelent (30-50-70 kg-os test emelése, mozgatása), mely a fiatal, zömében női segítőknek komoly nehézség.

- Az elsődleges, vagy másodlagos mozgásszervi sérülések enyhítésére, ill. szinten tartására intenzív mozgásterápiára van szükség, mely szolgáltatások nagyon költségesek.

A súlyos fogyatékos gyermekeket nevelő családok támogatására fejlett országokban a társadalombiztosítás és az önkormányzatok által finanszírozott segítőhálózatok alakultak, melyek rendszeres és alkalmi, napközbeni és esti szolgáltatásokat adnak (speciális fejlesztő óvoda és iskola, lakóotthon, terápiás foglalkozások intézményekben és a gyermek lakásán, gyermekfelügyelet, gyermekszállítás, gyermeknyaraltatás, időszakos elhelyezés). Ezek hazánkban vagy egyáltalán nem épültek ki, vagy nagyon foghíjasak, így a családok nagyon nehéz helyzete miatt gyakran nem a megfelelő korban, s nem mindig a megfelelő lakók kerülnek a lakóotthonba.

Elégedettek lehetünk, ha számba vesszük az elmúlt évtized új létesítményeit, a mind a civil, mind az önkormányzati szférában terjedő „lakóotthon mozgalom” bástyáit szerte az országban. Ha azonban a tekintetünket a mennyiségről a minőségre fókuszáljuk láthatjuk, hogy tengernyi munka áll még előttünk. E munka súlypontjait, vezérfonalát és mérőeszközét adhatja kezünkbe a LEWO program adaptálásával megszülető hazai minőségellenőrző rendszer.

BEKAPCSOLÓDÁSUNK A LEWO MINŐSÉGFEJLESZTÉSI RENDSZER HAZAI ADAPTÁLÁSÁBA(Az intézmény 1997-ben 2,5mFt pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Botka Gáboré módszertani csoportvezető, - Fejér Megyei Rehabilitációs Intézet, Polgári- Tekerospuszta)

Először bemutatom intézményünket, s utána számolok be a LEWO-módszer hazai adaptálásába történő bekapcsolódásunk során szerzett első tapasztalatainkról.

A Fejér Megyei Rehabilitációs Intézet Polgári-Tekerospuztán helyezkedik el, Polgári város közigazgatási területéhez tartozik, a város külterületén helyezkedik el. Polgári lakosságának száma 6315 fő. Intézményünk fenntartója a Fejér Megyei Önkormányzat.

Több mint 40 éve alakult intézményünk értelmi fogyatékos és halmozottan sérült személyek teljeskörű ellátásáról gondoskodik. A 250 férőhelyes intézetben a lakók elhelyezése 2-4 ágyas szobákban történik. Hideg-melegvízellátás, központi fűtés biztosított. A lakók az intézet területén kialakított műhelyekben, az intézet gazdaságában és külső munkahelyeken dolgoznak. Van kertészetünk, ahol a növénytermesztésben végeznek munkát, az állattartásban pedig sertésstenyésztésünk jelentős. 10-15 személy van csak a lakók közül, akiknek szellemi és fizikai állapota nem teszi lehetővé a rendszeres munkavégzést.

A lakók fejlődését sokrétű pedagógiai tevékenységünk segíti. Ezt a célt szolgálják a kulturális szórakozások, a sporttevékenység, a szabadidő észszerű és eredményes megszervezése is. Működik intézetünkben énekkar, színpályázó

csoport, zenekar, táncscsoport.

Évek óta törekedtünk arra, hogy lakóink számára kisebb létszámú intézményi keretben próbáljuk biztosítani az ellátást, lehetőség szerint jobban településbe ágyazottan. 1995-ben nyílt erre lehetőség Székesfehérvárott, egy megüresedő épületet kaptunk meg, melyet átalakítottunk a Fejér Megyei Önkormányzat támogatásával, 50 fő elhelyezését tudtuk ebben a részlegben biztosítani. 2-3 ágyas szobákba kerültek az anyaintézetből a legjobb képességű és a legfejlettebb szocializációs adottságokkal rendelkező lakók. Foglalkoztatásuk az intézmény helyben kialakított műhelyeiben történik, de néhányuk számára külső munkahelyen is tudunk állást biztosítani. Célunk az volt, hogy az itt élő lakók a városi környezetben önállóbb, teljesebb életet élhessenek. Ez az ellátás ma is működik, sok mozzanatában képviseli a családiasabb jelleget, a nagyobb önállóságot, de nem tekinthető lakóotthonnak, hanem inkább egy kisebb létszámú intézetnek felel meg.

LAKÓOTTHONUNK KIALAKÍTÁSA ÉS MŰKÖDÉSE

AZ ÉPÜLET KIALAKÍTÁSA

Az intézet területén, annak központjában volt egy földszintes, 199m² alapterületű, különálló épületünk, mely régebben a személyzet számára biztosított szolgálati lakást, de évek óta kihasználatlan volt. Az intézet vezetősége úgy döntött, hogy első lépésben egy ilyen „kerítésen belüli”, de nagy önállóságot és fejlettebb életformát, jobb minőséget biztosító lakóotthont alakítunk ki ebben az épületben. Az átalakítási, felújítási munkákat önerőből biztosítottuk, vagyis az intézet szakdolgozói végezték azt el. A berendezéshez a Soros Alapítvány pályázatán nyert összeg nyújtott segítséget. A felújítás során 5 kétszemélyes lakrészt alakítottunk ki. Egy-egy lakásrész hálószobából és nappali helyiségből áll. Közösek a fürdőszoba, a konyha, a wc-k. Mindezt közlekedő folyosó köti össze. A lakóotthon építészeti átalakítását úgy végeztük el, hogy az ott élők számára biztosított legyen a privát szféra. Az egyes lakrészek falainak eltérő színezésével biztosítottuk az egyedi jelleget. A lakók ízlésének, anyagi lehetőségeinek és véleményének figyelembevételével rendeztük be az elkülönített lakrészeket. A közös helyiségek berendezésénél is figyelembe vettük az ott lakók javaslatait. A berendezés, felszereltség, háztartási eszközökkel történt ellátás megfelel egy átlagos családi otthon szintjének.

A LAKÓK KIVÁLASZTÁSÁNAK SZEMPONTJAI

Az intézet összes lakója számára nyilvánossá tettük a lakóotthoni tervünket, és lehetőséget adtunk arra, hogy jelentkezzenek azok, akik ebben az új életformában szívesen élnének. 30 lakó jelentkezett vagy szóban, vagy írásban. Részükre további három alkalommal tartottunk tájékoztatást arról, hogy mit is jelent az intézeti ellátáshoz képest lakóotthonban élni. Időközben a jelentkezők közül többen mégis visszaléptek, és a közös megbeszélések, mérlegelések után tíz lakó maradt a program számára.

A tíz lakó számára végeztünk felkészítést a lakóotthoni életformára heti egy alkalommal, összesen tíz héten át. A képzésnek az volt a célja, hogy a lakók alkalmasak legyenek társaikkal és a segítő személyzettel együttműködni, az új helyzetben adódó életfeladatoknak megfelelni. Eredeti koncepciónk az volt, hogy a lakóotthonba kerülő tíz fiatal helyére nem veszünk fel új gondozottakat. Ezzel sikerült az intézmény zsúfoltságát enyhíteni, a hálószobák ágyszámát csökkenteni. Tekintettel arra, hogy intézményünkben több enyhe mértékben fogyatékos, sőt esetleg csak álfogyatékos fiatal él, elsősorban az ő kitagolásukra gondoltunk.

A PROGRAMBAN RÉSZTVEVŐ LAKÓK FELKÉSZÍTÉSE

A jelentkezett tíz fiatal számára kiscsoportot szerveztünk, melynek célja volt a csoport kohéziójának kialakítása, a kellő szintű motiváltság fenntartása, esetleges korábbi feszültségek ventilálása, a szimpátiaérzelmek kialakulása révén a kétfős lakószobák lakóösszetételének megbeszélése. Az alábbi témakörökben folytattunk beszélgetéseket: Az önállóbb élet milyen feladatok elé állítja az egyes lakókat? A lakóotthon házirendje. Problémák esetén kitől kérhetnek segítséget? Van-e lehetőség esetleges továbblépésre? Ez utóbbi témában mérlegelnünk kell azt, hogy ha egyes fiatalok igyekvő magatartása, szorgalmas munkavégzése a közösségi normáknak megfelelő viselkedése, életképes kapcsolataik megléte esetén hogyan tud intézetünk további segítséget nyújtani az ő számukra a társadalomba történő teljes beilleszkedéshez. Ennek több lehetősége van. Ilyen lehet az, hogy a környező településeken az intézet lakhatási lehetőségeket kutat fel a gondozottak elhelyezésére, vagy pályázat útján egyéb forrásokból - beleértve a lakók személyes pénzeszközeit is - lakásvásárláshoz, építkezéshez is segítséggel szolgál. Ezt a fajta teljes integrációt előzheti meg a lakóotthonban eltöltött bizonyos idő, mely egyúttal felkészülés a teljes rehabilitációra is.

A SEGÍTŐ SZEMÉLYZET FELKÉSZÍTÉSE

Az intézet személyzete közül azokkal, akiknél felmerült az, hogy a lakóotthoni formában segítő munkájukra számítani lehet, felkészítő foglalkozásokat szerveztünk csoportülések keretében, kötetlen megbeszélésekkel kiegészítve. Célunk volt, hogy megbeszéljük az új helyzetben várható új viszonyulási sajátságokat, szereptulajdonságokat, a lakók és esetlegesen a családtagok részéről várható különféle megnyilvánulásokat. Foglalkoztunk a munkatársi team kialakítása és összekovácsolása problémájával is. A felnőttkori fejlesztés módszereit, az autonóm életvitel kialakulásának lehetőségeit is megtárgyaltuk, valamint a hatékony segítői tevékenységet akadályozó tényezők és ezek megelőzésének lehetőségei kerültek a programba. Az értelmileg akadályozottak jogai és etikai elvek figyelembevétele is napirendre került.

1999 januárjában átadásra került a tíz fő életterét biztosító lakóotthon. Mind a tíz lakó külső munkahelyen dolgozik.

Megfigyelhettük, hogy a lakóotthon átadását követően az intézet lakói részéről megnövekedett az igény a lakóotthoni életforma iránt. Ez egybecseng azokkal a jogszabályi előírásokkal, melyek 2010-re tervezik a nagy intézmények átalakítását, lebontását és a lakóotthoni rendszer szélesebb körű kialakítását.

A LEWO MINŐSÉGFEJLESZTÉSI RENDSZER ALKALMAZÁSA INTÉZMÉNYÜNKBEN

Intézetünk és lakóotthonunk működése során szerzett tapasztalataink is megerősítettek abban, hogy az értelmi fogyatékos lakóink számára az életminőség mennyire fontos tényező, mennyire segíti rejtve maradt képességeik kibontakozását. Ugyanakkor a nagy intézetben maradt lakók életminőségének javítását is célul tűztük ki. Ez azonban nemcsak abból áll, hogy néhány lakó kitagolásával csökkent a zsúfoltság, hanem az élet számos területén kell a minőségi követelményeket megteremteni.

Ezért is fogadtuk örömmel azt a megiszteltetést, hogy intézményünk részt vehet a LEWO minőségfejlesztési rendszer hazai kipróbálásában, adaptálásában. A megbízás elfogadása után intézményünk igazgatójával megbeszéltük, hogy kik vegyenek a teamben részt. A team két szinten dolgozott:

- az első az irányító szint, tagjai: az intézmény igazgatója és a módszertani osztály vezetője

- a második szint az értékelő csoport, tagjai: a lakóotthon vezetője, két lakóotthoni segítő (felsőfokú végzettségűek), a külső munkahely vezetője, a lakók közül egy delegált személy.

Fontosnak tartottuk, hogy a team-munkába olyan szakembert is bevonjunk, aki jól ismeri a lakókat, de külsőként szemléli a rendszert. Ugyancsak lényeges volt egy lakó bevonása a team-munkába, aki egyúttal társait is képviselte.

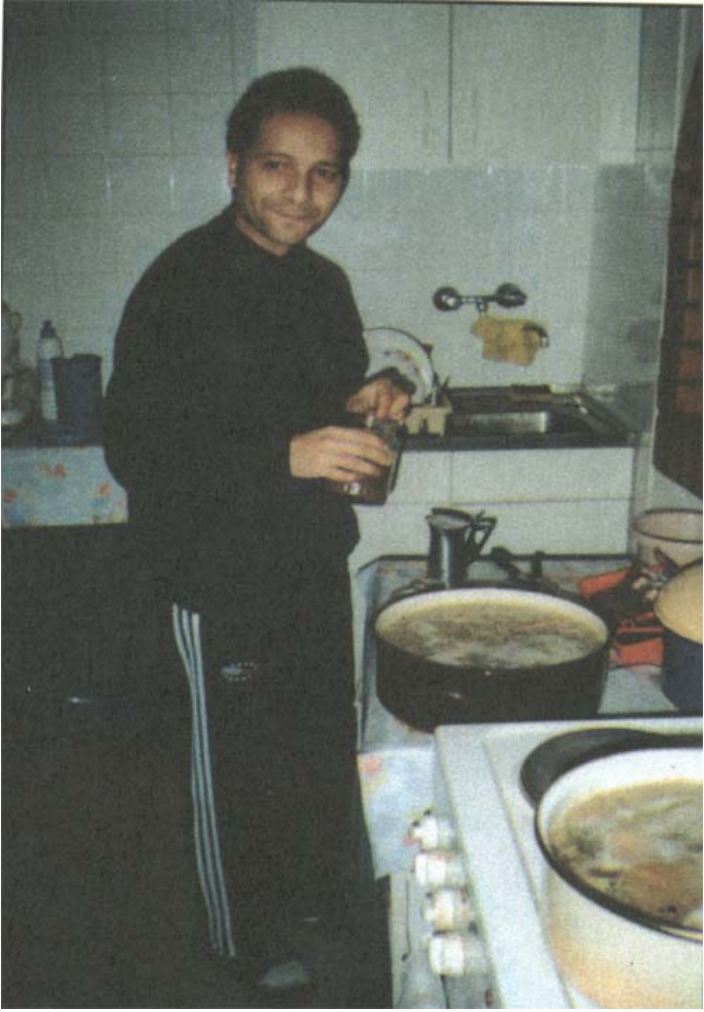
Az irányítást végzők meghatározott időközönként találkoztak az ELTE BGGYF Karon működő, a LEWO magyarországi adaptálását végző munkacsoporttal. Az itt kapott instrukciók szerint továbbították a feladatokat a team többi tagja felé, s azt velük megkonzultáltuk.

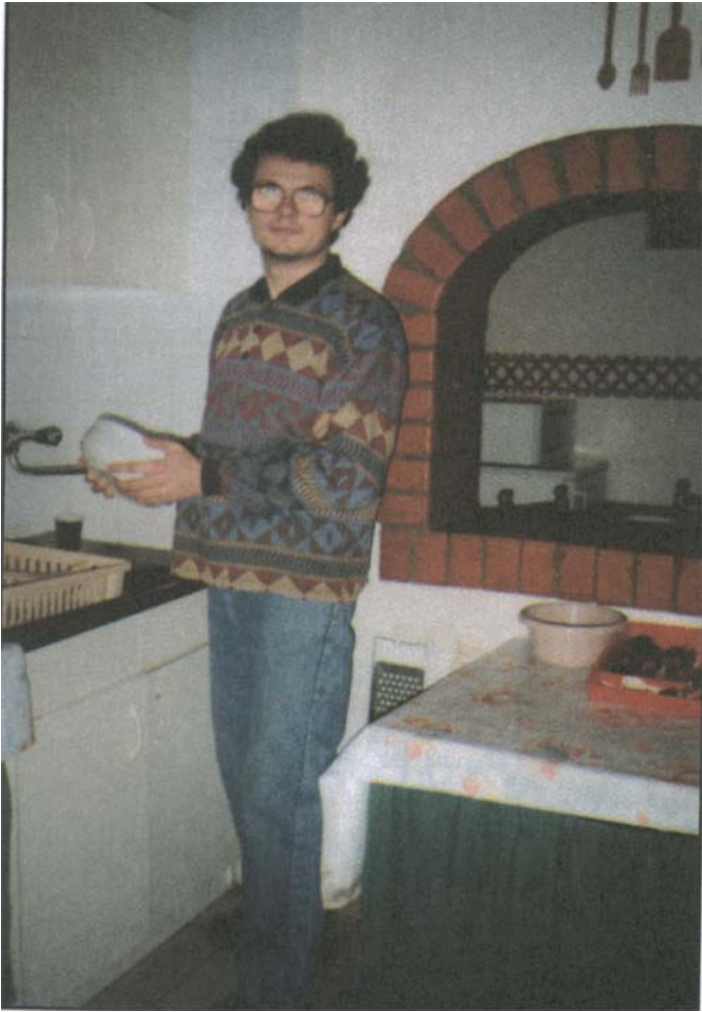
Az értékelő csoport végezte a felhasználói mutatók kitöltését és értékelését a lakókkal. Külön kiemelném azt, hogy hogyan vontuk be a felhasználókat a rájuk vonatkozó kérdőívek megválaszolásába. Az értékelő team tagjai a lakókat személyesen megkeresték, közösen értelmezték a kérdőíveket. Ha bármely kérdés problémát jelentett a lakó számára, úgy azt elmagyarázták, és ezután segítettek a számukra megfelelő válasz jelölésében.

A közös munka során érzékeltek azt, hogy milyen fontos, ha egy kutatómunkában irányítással részt vehetünk, mert így tudatosabbá válik mindaz, amit csinálunk. Érzékeltük a szakmai látásmódok különbözőségét, elsősorban a civil és az önkormányzati fenntartású intézmények ill. szervezetek között. A munka ahhoz is hozzásegített, hogy egymás szempontjait jobban megértsük, és közösen tudjunk dolgozni az életminőség javításán. A LEWO-val való munka során az is világossá vált számunkra, hogy intézményünkben hol vannak az erősségeink ill. gyenge pontjaink. Ezzel az önértékeléssel reméljük, hogy a szervezetfejlesztés pozitív irányban változtatható, hiszen a LEWO minden tárgyköre és mutatója a rehabilitácót és az életminőség-javítást szolgálja.

Számunkra sok tanulsággal szolgált, hogy a LEWO-munkacsoportban részt vehettünk.

SZÜKSÉGLETEK, IGÉNYEK, DÖNTÉSI SZINTEK

ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT FELNŐTT EMBEREK MAGÁNÉLETE (Fordította: Lányiné dr. Engelmayer Ágnes)

(Mária Bruckmüller tiszteletbeli elnök, osztrák Lebenshilfe Szervezet/Lebenshilfe Österreich)

bevezetés

Különösnek tűnhet, hogy olyan időszakban foglalkozunk a felnőtt értelmileg akadályozott emberek alapjogaival, amikor már olyan sokféle életlehetőségükre derült fény határokon átvéve. Ezt a fejlődést mindenképpen pozitívan értékelem, mert arra a megváltozott bánásmódra utal, mely ma már alapvetően jellemzi ezekkel a személyekkel való foglalkozásunkat. Ebből gyakorlati konzekvenciák egész sora származik. Ezeket szeretném a következőkben részletezni.

Az ENSZ Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről 8. cikke tartalmazza a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jogot: „mindenkinek joga van arra, hogy magán- és családi életét, lakását és levelezését tiszteletben tartsák”. (Konvention 1958, ENSZ Egyezmény 1998, 13.o.) (Az ENSZ Közgyűlése 1948-ban hirdette ki az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát. Ez még nem rendelkezett jogi erővel. 1976-ban az ENSZ kidolgozta az Emberi Jogok Nemzetközi Törvényét, in: Alapvető tények az ENSZ-ről. A hivatkozott 8. cikk pedig az Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről... c. anyagból való. (ENSZ, 1998) (A szerkesztő))

A 14. cikk tartalmazza a megkülönböztetés tilalmát. „Az egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, pl. nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet (a szerző kiemelése) alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani. (ENSZ Egyezmény 1998, 16.o.) Az egyéb helyzetre történő hivatkozás esetünkben az értelmi akadályozottság tényét jelentheti.

A Közgyűlés által 1991-ben elfogadott idősekre vonatkozó ENSZ-elvek az idősek státuszára vonatkozó egyetemes szabványokat létesítettek öt területen: az idős polgárok függetlensége, részvétele, gondozása, önmegvalósítása és méltósága területén. (In: Grundsätze... 1991; Alapvető tények az ENSZ-ről. 2000. 199.o.) Ez a dokumentum megállapítja azt is, hogy egy adott akadályozottságtól függetlenül az alapvető emberi és szabadságjogokat akkor is biztosítani kell, ha valakit intézetben helyeztek el.

Mit jelent az, hogy személyes/magán/privát? Olyan alapvető individuális életkörülményekre vonatkozik, amely fölött az érintett egyén rendelkezik, és amely alakításában személyesen részt vesz. Olyan beavatkozások, amelyek a privát életet a nyilvánostól elválasztják akkor kívánatosak, hogyha az általános közjó érdekében történik a szabályozás, pl. ha az egyén védelmének biztosításáról van szó. Mindnyájan jól nyomonkövethetjük a mindennapi életben ezt a különbségtételt, ugyanakkor azt is tudjuk, hogy a korlátozásokat ellenőrizni szükséges annak érdekében, hogy az "egyén védelme" ne váljék mindenre kiterjedő túlszabályozássá vagy gyámkodássá. Különösen felnőttek esetében kell nagyfokú tartózkodással végrehajtani az ilyen szabályozást.

Természetesen igaz az, hogy a felnőtt értelmileg akadályozott személyek támogatást, méghozzá különböző mértékű támogatást igényelnek. Azt is megéljük napjainkban, hogy a számukra biztosított változó életfeltételek és az erre vonatkozó gyógypedagógiai nézetek következményeképpen az akadályozott emberek önállósága és közreműködése életfeltételeik alakításában egyre javuló képet mutat. Ez természetesen a személyes/privát élet körülményeire és alakítására is vonatkozik. Magam részéről bizonyos vagyok abban, hogy a világon egyetlen ország sem rendelkezik a fogyatékosügy területén olyan körülményekkel, amelyek teljes mértékben kielégítenek minden igényt. Mindenhol szükség van még olyan javító intézkedésekre, melyek az emberi jogokból vezethetők le. Magam is azt gondolom, hogy az *értelmileg akadályozott felnőttek mindennapi életét, lakáskörülményeit illető megfontolásainkat azokból az eszmékből kell levezessük, melyek az emberi jogokból erednek, nem pedig a jelenleg rendelkezésre álló korlátozott realitásból.* Végeredményben mindnyájan azt szeretnénk, hogy a civil kezdeményezések útján - melyek az utóbbi években oly sok eredményt hoztak - tovább mehessünk.

ÉLETSZÜKSÉGLETEK: INDIVIDUALITÁS A TÁRSADALOMBAN

Ezen fogalom alatt a szociális élethez alapvetően szükséges feltételeket értjük. Például: LAKÁS (beleértve az étkezést és az alvást), KAPCSOLATOK (kétszemélyes és csoportkapcsolatok), ELFOGLALTSÁGOK (mozgás, munka, szabadidő). Ezek kialakítása kulturálisan, szociálisan és individuálisan is különböző. Bármelyik komponense essék ki azonban, az az egyén életét nagymértékben veszélyezteti. Ezeknek az alapszükségleteknek a kialakításával fejlődik a mással fel nem cserélhető személyiség, amely tiszteletet, együttműködést és önrendelkezést igényel.

Felnőtt értelmileg akadályozott embereknek szükségük van a kísérésre. Ez különböző intenzitású lehet, de mindenképpen védeni kell az érintett egyén privát szféráját. Értelmileg akadályozott emberek saját függőségük rabjai. Hogy ez ne így legyen, szükséges számukra a privát és a nyilvános/intézményi világ határainak megvonása. Minden intézménynek fontos feladata, hogy ezt a privát szférát lehetővé tegye.

INDIVIDUÁLIS SZÜKSÉGLETEK

Az életkörülmények kialakítása során a következő, mindennapokra vonatkozó kérdések merülnek fel:

Rendelkezésre áll-e az egyénnek egy olyan saját tere vagy a térnek egy része, melyet saját egyéni kívánságai szerint alakíthat ki?

Van-e olyan terület, ahová az egyén visszavonulhat, amelyet a környezete tiszteletben tart, ahol az egyén egyedül lehet?

Van-e személyes tulajdona?

Van-e saját rendelkezésére álló pénze? Milyen átláthatóak a pénzzel való gazdálkodás és a pénzhez történő hozzáférés szabályai?

Milyen a személyes tulajdon elzárhatóságának szabályozása?

Betartják-e a levéltitkot?

Lehetséges-e az érintett személy nemiségének megfelelő életkörülményeket teremteni?

Hogyan védik az intim szférát?

Az időbeosztásban önálló-e az adott személy, vagy közreműködik-e az időbeosztás kialakításában?

Befolyásolják-e evési és ivási szokásait?

Szabadon gyakorolhatja-e egy vallási közösséghez való tartozásból fakadó hitbeli aktivitásait?
Van-e befolyása a lakhely megválasztására?
Van-e jó egészségügyi/betegellátás?
Van-e választási lehetőség a sportot és a mozgásos tevékenységeket illetően?
Lehetséges-e, hogy individuális kreatív képességeit kibontakoztathassa?
Van-e lehetőség arra, hogy megfelelő elfoglaltságot, munkát maga válasszon?
Van-e a szabadidő eltöltésében választási lehetősége?

SZOCIÁLIS SZÜKSÉGLETEK

Van-e az intézményben szabályozott lehetősége az önrendelkezésnek és a beleszólásnak? (Házi konferenciák)
Van-e szabad lehetősége az egyénnek arra, hogy hozzátartozóival és barátaival a kapcsolatokat kialakítsa és ápolja?
Lehetséges-e, hogy férfiak és nők szabadon választott módon együtt éljenek - milyen körülmények között?
Az intézményből történő eltávozás és a szabadságok biztosítása hogyan szabályozott az érintett egyén biztonságát figyelembe véve? Különböző képzési lehetőségekre van-e az egyénnek szabadidejében módja?
Lehetséges-e, hogy saját kívánsága szerint regionális kulturális, vallási és politikai programokon részt vegyen?
A fenti kérdésekkel kapcsolatos megfontolások mind érintik a privát szférát. Ezek egymással is kapcsolatban állnak, s utalnak arra a sokféle lehetőségre, amelyeket minden különösebb gond nélkül megvalósíthatunk.
Hozok ehhez a témához egy egyszerű példát: Amikor elkezdtük megvalósítani az egyszemélyes szobák rendszerét az intézményeinkben, magától értetődő lett minden munkatársunk számára, hogy a lakó szobájának ajtajánál a belépés előtt kopognia kell. Amikor természetessé vált, hogy minden felnőtt embernek a lakóothonban saját maga által zárható szekrénye van, az is természetessé vált, hogy ezt csak az érintett személy jelenlétében szabad a munkatársnak kinyitnia. (Természetesen kivételt képeznek a veszélyhelyzetek.)

BAÁLLÍTÓDÁS-VÁLTOZÁSOK A MAGÁNSZFÉRA ELISMERÉSE KÖVETKEZTÉBEN

Az első változások nem az építészeti tervezés vagy alapítványok létrehozása, vagy anyagi források megszerzése révén jönnek létre. Ezeknek mindnek természetesen van hatása. De az első változás a fejünkben kell létrejöjjön, mert különben hiába lesznek jó feltételeink, nem jön létre pozitív változás. Ugyanis nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy elismerjük az értelmileg akadályozott felnőtt embert, mint egyenrangú magánszemélyt. Önmagában a védett lakóothonba történő felvétel még nem jelenti azt, hogy elismertük ezt a magánszemély tulajdonságot. Ez egyúttal egy hatalmi kérdés is: Ki rendelkezik a kulcs fölött? Kinek a birtokában van a pénz? Ki dönt annak felhasználásáról? Hogyan jönnek létre a döntések? Ki melyik team-hez tartozik? Szándékunkban van-e, hogy valóban részesei legyünk a beállítódás változásának?

ÁTALAKÍTÁSI STRATÉGIÁK AZ INTÉZMÉNYEKBE

Ha egy intézmény arra vállalkozik, hogy az értelmileg akadályozott felnőttek személyes életterét megvalósítsa vagy kibővítse, akkor a következő néhány szempontot érdemes mérlegelni:
A munkatársi team (a vezetés és a munkatársak) ki kell dolgozzon egy időtervet, és meg kell fogalmazza céljait, azt, hogy hogyan lehet megvalósítani az egyes életterületeken az individuális és szociális szükségleteket a lakóothon adottságaihoz igazodva. Lehetőség szerint a lakók ennek kialakításában vegyenek részt.
A munkatársi team az ellenőrzés lehetőségeit is mérlegeli.
A team utánanéző annak, hogy milyen továbbképzéseken lehetne részt venni a következő témákban: önrendelkezés, beleszólási jog, személyiségfejlődés az akadályozott emberek életében.
A team felülvizsgálja eddigi gyakorlatát a team-megbeszéléseket és a szupervíziót illetően.
A team mérlegeli a felnőttoktatás regionális intézményeivel való kooperáció lehetőségeit, pl. klubok látogatását.
A következőkben röviden szeretnék még a gyógypedagógiai munka egy speciális kérdéséről szólni: a munkatársak titoktartási kötelezettségéről. Ezt a különböző hivatásokat illetően nemzetközi szttenderdek szabályozzák, mint azt valószínűleg Önök is ismerik. Minél jobban elismerjük azonban az értelmileg akadályozott felnőttet, mint magánszemélyt, annál gyakrabban merülnek fel a titoktartással kapcsolatos kérdések, különösen a lakóval és hozzátartozójával való személyes beszélgetések tartalmát illetően. Ezen beszélgetések során különböző vélemények alakulhatnak ki az érintettekben, és ezek közvetítésében a segítőnek kényes szerepe lehet. A szülőknak nincs korlátlan rendelkezési joguk felnőtt gyermekeik felett. Ebbe a problémakörbe tartozik az is, hogy kinek van joga betekinteni a akadályozott személyre vonatkozó aktákba, diagnosztikákba, különböző leletekbe. Szükséges tisztázni, hogy a munkatársak és a akadályozott lakók milyen hivatalos, félhivatalos vagy személyes kapcsolatokat tarthatnak egymással és ezeknek milyen határai vannak. Látjuk tehát, hogy a "magánélet" milyen széleskörű következmények megfontolását teszi szükségessé.

ÁTALAKÍTÁSI STRATÉGIÁK A SZOCIÁLISTÁRSADALMI TERÜLETEN

Nemcsak a munkatársak (gyógypedagógusok, szociálist munkások, segítők) számára teljesen új gondolat a felnőtt értelmi fogyatékos személyek privát szférájának tisztelete és kiépítése, hanem teljesen új ez a megközelítésmód az intézményt körülvevő lakosság számára is. A lakosság körében egyébként is kevés megértést tapasztalunk ilyen tendenciák iránt, különösen akkor, ha az emberek egyéni életkörülményei az adott területen korlátozottak, félelemmel terheltek, vagy társadalmi egyenlőtlenségek állnak fenn. A lakosság egy része számára nehezen érthető, hogy értelmileg akadályozott felnőtt emberek, mint „egyének” lépnek fel, és nem mint „csoport”, vagy nem úgy, mint „XY intézet” tagjai. Ebből a szempontból is lényeges, hogy a nyilvánosságot érintő munka, a politikusokkal való kapcsolat és együttműködés megvalósuljon a törvények előkészítésekor.

A BIOGRÁFIAI MUNKA, MINT A SZEMÉLYESSÉG MEGVALÓSULÁSÁT ELŐSEGÍTŐ TÉNYEZŐ

1999-ben a dobogókői Soros Konferencián lehetőségem volt egy referátum keretében a biográfiai munka jelentőségéről beszélni: Az én biográfiám címmel. Megállapíthatjuk, hogy a biográfiai munka és egy adott ember privát szférájának erősítése között kifejezett összefüggés van. Csak ebben az összefüggésben válik lehetségessé, hogy a személy a saját, mással fel nem cserélhető arca/személyiségét kifejelessze és az embertársai felé ezt megmutassa. Gondoljuk csak meg, a felnőtt értelmileg akadályozott emberek évekig éltek nagy intézetekben, mindig csoportban. Képzelnék el magunk számára ezt a helyzetet: hogy

érezni magunkat, ha mindig csoportban kellene lennünk, étkeznünk, csoportosan aludnunk, sétálni mennünk, csoportban dolgoznunk. Lehet, hogy sokan megszokták ezt a helyzetet, de az érintettek mégsem tudták személyiségük egy jelentős részét megmutatni, a munkatársak sokoldalú gondoskodása ellenére sem és az akkori körülmények megváltoztathatlansága miatt sem. Személyiségüknek ez a potenciálisan létező része rejtve maradt, el volt nyomva. Gyakran valamilyen „magatartászavar” formájában nyilvánult meg. Ma, az új helyzetben megvan a lehetőségünk, hogy utat engedjünk egyes személyiségek megnyilvánulásának. Nem kell attól félnünk, hogy ezáltal a mi befolyásunk csökken. Ellenkezőleg, minél sokoldalúbban fejlett egy személy, annál több lehetőség van a gyógypedagógiai vagy a kísérő tevékenység során arra, hogy a személyhez utat találjunk. Annak érdekében, hogy az intézményi keretek ne veszélyeztessék az egyes emberek individualitását, érdemes közösen kidolgozni magának az intézménynek, vagy a fenntartó szervezetnek a biográfiáját is. Ez egy olyan munka volna, melyet partneri kapcsolatban végezhetnének maguk az értelmileg akadályozott felnőttek, a munkatársak, az intézmény vezetése és mindazok a személyek - szülők, barátok, a község lakói -, akik azáltal tudnak a közösségi munkához hozzájárulni, hogy maguk is rendelkeznek tiszteletet érdemlő személyességgel.

IRODALOM

alapvető tények az ENSZ-RŐL. Egyesült Nemzetek Szervezete. New York. Magyar ENSZ Társaság. 2000.
ENSZ egyezmény az emberi jogok És alapvető szabadságok védelméről. (1998) Egységes szerkezetbe foglalt szöveg áll. kiegészítő jegyzőkönyv szerint. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központja. Budapest.
gereben, c.-kopinitsch-berger, S.(1998): Aufden Spuren der Vergangenheit. Wien.
grundsätze der vereinten nationen für ältere menschen. (1991) Resolution 46/91. 16.12. konvention zum schutze der menschenrechte und grundfreiheiten. Generalversammlung der Vereinten Nationen, 10.12.1948. BGBl 1958/210.
theunissen, g.-lingg, A. (Hg.) (1999): Wohnen und Leben nach der Enthospitalisierung. Klinkhardt, Bad Heilbrunn.

DÖNTÉSEK A MINDENNAPOKBAN A BÁRKA ALAPÍTVÁNY LAKÓOTTHONAIBAN(Az intézmény 1999-ben 8mFt pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(Szakái Izabella otthonvezető, Csernyák Péter közösségszervező- Bárka Alapítvány, Dunaharaszti)

Bárka: L'Arche a megmenekülés, a fennmaradás az oltalom, a gondoskodás szimbóluma. Franciaországban 1964-ben Jean Vanier két értelmileg fogyatékos felnőtt férfit fogadott egy nagyintézetből otthonába, ezzel esélyt adva nekik a hospitalizáció, a beszűkülés és elmagányosodás ellen, életük kiteljesedésére.

Ma több száz hasonló kezdeményezés van szerte a világon.

A magyar Bárka Közösség 1991-óta dolgozik alapítványi keretek között Dunaharasztiiban. Két befogadó otthont, és egy húsz főt foglalkoztató kézműves műhelyt lát el egy maroknyi csapat.

AZ ELSŐ LAKÓOTTHON (FORRÁS OTTHON-HÁZ)

A közösség Dunaharasztiiban vásárolta meg az első Otthon-házat. Szempontok voltak:

- zöldövezet,
- „biztonságos”, nyugodt környék,
- ne legyen a falu, vagy község perifériáján, hogy a lakók minél inkább integrálódjanak a falu közösségébe, barátokkal kapcsolatokat tarthassanak,
- az Otthon-ház tömegközlekedéssel is megközelíthető legyen,
- könnyen elérhető legyenek pl. az orvosi rendelő, egyházi közösségek, stb.
- a lehetőségeket figyelembe véve, akadálymentes is legyen.

A LAKÓK KIVÁLASZTÁSA

A Bárka közösség, olyan középsúlyos értelmileg fogyatékos és/vagy halmozottan fogyatékos fiatalokat fogadott be,

- akik nem rendelkeztek családi háttérrel, állami gondozottak voltak,
- részben önellátók,
- 18 életévüket betöltötték,

Az Otthon-ház első lakója, három fiú és három leány lett.

Amikor az erre kijelölt szakember team meglátogatott az intézetekben egy-egy sérült személyt, akik ott is a legelhanyagottabbak voltak, a barátkozás után meghívták a közösségbe egy napra, egy hétvégére, egy ebédre, egy közösségi együttlétre majd a hat hónapos próbaidőre. A próbaidő kezdetét is, egy „igen” döntés előzte meg a sérült ember, és a közösség részéről is.

A közösség a lakó mellé egy kísérő barátot jelölt ki, aki a próbaidő alatt kísérte, mellette volt, ennek az időszaknak a tanúja lett, segítette őt a beilleszkedésben, viselkedésminták kialakításában, a közösség megélésében, döntésekben, személyes kapcsolatok kialakításában.

A közösség azzal, hogy befogadta, elfogadta az érintett személyt múltjával együtt, önállóságot, egyfajta autonómiát biztosított számára, így a sérült személy megérezhette a valahová tartozás élményét.

A VÉGLEGES „IGEN” – SZÖVETSÉG

A próbaidő lejártá után, a befogadott lakó, a közösség tagjai előtt elmondhatta mit jelent számára az Otthon, a közösség, a többi lakó személye, barátsága, szeretete. Mit jelent a Bárka lelkülete, egyszerűsége, szemlélete, életmódja. Majd a közösségben lévő tagok is elmondhatták, számukra mit jelent az újonnan befogadott lakó? Mit jelentenek szíve adományai, adottságai, ajándékai a közösség számára? Miért jó, hogy velük marad, és majd egy életre is hozzájuk tartozik.

Majd egy ünnepség keretében az újonnan befogadott lakó kimondja a végleges „IGENT”. „Ez az igen annak a jele, hogy Istenhez tartozol és a mi közösségünkbe. Ez a közösség ezentúl a tiéd. És te, velünk együtt, felelős vagy a hűségért. Ez egy életre szóló szövetség.” (J. Vanier: A közösség)

A KÖZÖSSÉGHEZ TARTOZÁS ELUTASÍTÁSA, VAGYIS AMIKOR A BÁRKA „NEMET” MOND

A Bárkában a tapasztalat mutatta meg, hogy a közösségi élet az értelmi fogyatékos emberek nagy többségének igényeire

választ ad. Vannak azonban olyanok, akik nem tudják elfogadni a közösséghez tartozásnak ezt a formáját, és a közösségi értékeket. Vannak, akiket életükben túl nagy megrázkódtatás ért, és túl erős védőfalakat emeltek maguk körül. A közösségi élet a maga gyöngédségével, ünnepeivel, azzal, hogy kapcsolatra hív a másik nemhez tartozókkal, veszélybe sodorja őket. Túl sok mindent kavarr föl bennük. A próbaidő alatt ilyenkor a közösség a szorongás és a szenvedés helyévé válik számukra, s kénytelenek gesztusaikkal és tetteikkel kifejezésre juttatni, hogy képtelenek a csoporthoz tartozni. Gyakran viselkednek erőszakosan és antiszociális módon, hogy elküldjék őket. Ilyenkor a közösség felelőse, szakemberek bevonásával ki kell, hogy mondja a „nemet”.

INDIVIDUÁLIS SZÜKSÉGLETEK MEGTEREMTÉSE

A befogadott sérült személyek külön-külön szobát kaptak, melyhez zuhanyzó és WC-is tartozik. A lakószobákat saját igényeik, ötleteik szerint bútorozták be, alakították ki, külön figyelve, helyet biztosítva személyes dolgainak.

Kezdetben két fiú lakó, úgy döntött, hogy egy szobában élnek ketten. Hét év után újabb döntés született kettőjük között. Szétköltöztek, melyet a közösség elfogadott.

Az Otthon-ház lakóival egy esti beszélgetés alatt megosztották, hogy mit éltek meg az elmúlt évek alatt, hogyan segítettek, figyeltek egymásra, mik voltak a nehézségek. Most pedig már felnőttek, fontos számukra, hogy legyen külön helyük, szobájuk, ahová visszavonulhatnak, ahol egyedül lehetnek, melyet mindenki tiszteletben tart.

Dunaharasztiiban többfélekezeti keresztény közösség van. Egyes sérült személyek több éven keresztül tartották a barátságot ezekkel a közösségekkel, mígnem eldöntötték, hogy melyik felekezethez is tartoznak. És megkeresteltek. Ez alatt az idő alatt, az együttlétek alkalmával, a lakók sokat beszélgettek a kereszténységről, barátokról, az emberi kapcsolatokról, a hivatásról és a szeretetről.

A Bárka Otthon-házban, minden lakónak van gondnoka, aki pénzének egy részét kezeli. P.V. az egyik befogadott lakó egy véletlen baráti kapcsolatban keresztül találta meg saját gondnokát. Számára sokat jelent ez a barátság, és a lakó maga dönti el, hogy mikor hívja fel telefonon, mikor ír neki levelet, mikor hívja meg az Otthon-házba. Minden nyáron a közösséggel egyeztetve tíz napot gondnokánál nyaralhat. A lakók zsebpénzükkel maguk rendelkeznek. Amikor a sérülteknek és segítőknek közös megbeszélése van az Otthon-házban, a lakó eldöntheti, hogy meghívja egy-egy társát, vacsorára egy étterembe, színházba, fagyira stb. Fontos ez a meghitt együttléttel kettesben. Minden lakó külön-külön tartja meg születésnapját. Ilyenkor a közösség elhatározza, hogy hány személyt is tud fogadni az Otthon-ház, de a születésnapot ünneplő lakó választja ki a meghívott barátokat. A szervezés úgy történik, hogy az ünnep időpontja titok és meglepetés az ünneplő számára. A lakó saját maga választja ki ilyenkor a ruháját, a megfelelő hajviseletét, parfümét, stb.

Egyik lakónak, nagyon sok barátja van, mind Magyarországon, mind külföldön, külön címlistája van erről. A szabadidejében legtöbbször leveleket ír. Nagyon fontosak számára a barátok. Fontos számára egy-egy levél titoktartása is.

Az Otthon-házban történő közös megbeszélések lehetőséget adnak arra, hogy ez a lakó is hosszabb-rövidebb időre elmenjen egy-egy barátjához.

MÁSODIK LAKÓOTTHON (AKÁCVIRÁG OTTHON-HÁZ)

Az elmúlt egy év alatt, egy új Otthon-házzal bővült közösségünk. Nagy öröm számunkra, hogy új lakókat fogadhatunk be. Ez folyamatban van.* (2000 októberében nyílt meg az Akácvirág Otthon-ház és bővítése 2002-ben folyamatban van. (A szerkesztő))

A Forrás Otthon-ház lakóinak együttlétén a sérült személyek megbeszéltek, eldöntötték, hogy négyen hosszabb-rövidebb időre átköltözve, segítenek az új Otthon-ház elindításában. Segítik az új lakók beilleszkedését, a hagyományok megteremtését, az identitásuk kialakítását, a közösség megélését, hogy az otthon-ház igazán otthon legyen.

Az új otthon-ház egy középsúlyos értelmi fogyatékos vak fiút is befogadott. A régi otthon-házból L.K. leány, rendszeresen ott tartózkodik az újonnan jött lakóval, aki nem lát. Kettőjük barátsága, egy meghitt szeretetben eltöltött együttléttel. L.K. nyugalma, biztonsága, nagy szíve melyben békesség van a vak fiúnak is kiegyensúlyozott légkört biztosít.

DÖNTÉSEK A MINDENNAPOKBAN

Minden hétfőn délután 17.30-tól az otthonlakók és a segítők közös megbeszélést tartanak, ahol kialakítják a heti beosztást, napokra lebontva. Fontosnak tartják az időkeretek kialakítását is, egy-egy feladat elvállalását melyen keresztül felelősségtudatuk nő. Egy falitáblán, piktogramok segítségével jelölik meg személyre lebontva, feladataikat, tevékenységeiket:

- Saját szobájuk és személyes tárgyaik tisztántartására általában több időt kérnek a lakók.

- Közös helyiségek takarítása, étkezések előkészítése, mosogatás, asztaltörés, vasalás, háziállatok etetése (kutya, cica), udvartakarítás, kerti munka stb. A tevékenységeknek külön-külön felelősük van.

- Eldöntik a lakók azt is, hogy ki, kinek segít a munkavégzésben.

- Nagybevásárlás megbeszélése, szükségletek a mindennapi élethez, (ABC, piac).

- Egy-egy lakó személyes dolgainak vásárlása, egyéni igény szerint, (ruhaneműk, tisztálkodó szerek stb.)

Sz.O. lakó az egyik nap azt mondja az otthonvezetőnek, hogy szeretne csavarogni. Aznap erről többet nem beszélt. Másnap újra mondja: Budapesten szeretne csavarogni... A harmadik nap folytatta, szeretné a kirakatokat megnézni. És csak a következő nap sikerült az otthonvezetőnek a lakó gondolatait összerakni, hogy az ő vágya: Budapesten, egy ruhásboltban szoknyát szeretne venni magának. Természetesen a vágya teljesült.

- Egyéni fejlesztési tervek elkészítése. Havonta egy-egy lakóról rendszeres megbeszélést tartunk a szakemberekkel. Ilyenkor én, mint közösségfelelős előtte találkozom az illető lakóval, és személyes beszélgetés során meghallgatom kérdéseit, vágyait, gondolatait, melyeket én a megbeszéléseken előterjesztek. A szakemberekkel való konzultáció után a lakóval újra találkozom egy beszélgetésre. De szükség szerint lehetőség van arra is, hogy a lakó személyesen is találkozzék a szakemberrel.

- Igény szerint a község adta szolgáltatásokkal is élnek, pl. fodrászat, könyvtár, stb. gyalog, kerékpárral, helyi autóbusszjárárral is közlekedve.

- A szabadidős tevékenységek között dönthetnek, pl. egy barát meglátogatásáról, egyedül vagy segítőtvel, járhatnak tánckörbe, részt vehetnek kiránduláson és az úszás és futás is kedvelt tevékenység.

- Az egészségvédelemhez tartozó rendszeres vizsgálatok (fogászat, nőgyógyászat, általános orvosi ellenőrzések, stb.) is részei a megbeszélendő témáknak.

- Egy-egy barát fogadása a lakóotthonban, a szomszédok meglátogatása is a minden napok része.

Az egyik lakó H.F. egy alkalommal nem akart részt venni egy közösségi kiránduláson. Többszöri beszélgetés után is kintartott döntése mellett, így az otthonvezető beleegyezésével, egy Dunaharasztiiban élő baráttal otthon maradt.

- A foglalkoztató műhelyben: felnőttoktatáson, képzésen, színházfoglalkozáson, rajzfejlesztésen, hitoktatáson, gyógytornán, énekórán, egyéb foglalkozásokon vehetnek részt a lakók. A döntésüktől is függ, hogy egy-egy foglalkozáson milyen aktívan vesznek részt.
- Amikor a lakók a munkából, a foglalkozásokról megérkeznek az Otthon-házba, du. 17.00-tól egy tea és nápolyi mellett, értékeli az elmúlt napot. Elmondják egymásnak az örömeiket, a nehézségeket, vagyis ki hogyan is van.
- Bárka közösségünkben fontos az időkeret, megvan az ideje a reggeli felkeléseknak, a rendrakásoknak, az étkezéseknek, a tisztálkodásoknak, a pihenéseknek, az imáknak. Fontos a ritmus.

SEGÍTŐK SZEREPE A DÖNTÉSEKBEN

Felelősségük, hogy megteremtsek a megfelelő helyet, időt a megbeszélésekre, döntésekre. Bizalmi légkört alakítanak ki, ahol elfogadják a sérült személy érzéseit, életsorsát, kérdéseit. Felismerik a krízishelyzeteket, hogy mikor van szükség egyéni vagy csoportbeszélgetésekre, szakemberek segítésére. Segítik a sérült embert egészen a döntésig, az egyéni véleménynyilvánításig. Egy-egy kérdésnél mindig kikérik a többi lakó véleményét is. A döntéseket szükség esetén titokban tartják. A lakók életéről szóló dokumentációt bizalmasan kezelik.

ÜNNEP

Az ünnepeknek és általában a közös étkezéseknek is nagy jelentőségük van. Ez az együttlét mindig nagy öröm a lakók számára. Együtt vannak, kötetlenül beszélgetnek, hálát adnak a kapott adományokért. Békességben, osztoznak egymás örömeiben. Ez táplálja a szíveket és erőt ad, hogy tovább élhessék a mindennapi élet szenvedéseit, nehézségeit, örömeit.

DÖNTÉSI HELYZETEK, KOMPETENCIAHATÁROK (A Lámpás'92 Közhasznú Alapítvány 1999-ben 3 éves futamidővel 9mFt pályázaton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól a szakmai munka minőségének javítására az általuk működtetett lakóotthonokban. (A szerkesztő))

(Makrai Józsefné intézményvezető- Lámpás '92 Közhasznú Alapítvány Egyesített Intézményei, Göd)

Az utóbbi időben társadalmunk központi értékeivé váltak az önrendelkezés, a saját cselekedetek iránti felelősség, és az autonómia eszméi.

Értékelni szeretném azt, hogy a lakóotthonainkban élő sérült fiataloknak milyen lehetőségeik vannak, egyáltalán vannak-e lehetőségeik:

- saját életük tudatos irányítására,
 - alapvető elemi döntések meghozatalára,
 - önrendelkezésre, és az ezzel járó kockázat vállalására,
 - ezzel párhuzamosan a mindennapokat átszövő kis döntések meghozatalára.
- Bár Pestalozzi szerint az életben legfontosabbak éppen a kicsinek látszó dolgok, most mégis az alapvető elemi döntéseinket kívánom követni, méghozzá megfelelő időrendben.

PÁLYAVÁLASZTÁS

A sérült fiatal és családja számára a legfőbb nehézséget az jelenti, hogy kevés a választható szakma, ezért gyakran megjelennek a sztereotíp választások.

Bizonyos típusú sérültséghez bizonyos szakmákat rendelnek, például a vak ember kössön keféit. Nem ritka, hogy a beszűkült lehetőségek miatt a választás mögött esetenként az adott vagy elérhető lehetőségek döntenek a fiatal helyett.

Gyakori, hogy a sérült fiatal nem ismeri eléggé a választott szakmát, nincs tisztában annak nehézségeivel, árnyoldalaival. Ha ez ellen tenni kívánunk, érdemes lenne létrehozni munkaorientációs központokat, ahol az érdeklődő fiatal megismerkedhetne különböző szakmákkal, kipróbálhatná azokat minden következmény nélkül a gyakorlatban is. Meg kellene ismernie a szakmák presztízsét, az elhelyezkedési esélyeket és a várható jövedelmet is.

Sajnos tapasztalataink szerint sok a kényszerválasztás, kényszerpálya

P.ZS. hallássérült enyhe értelmi fogyatékos, volt állami gondozott fiatal két, speciális szakmunkásképző iskolát is elvégzett, hogy ne kerüljön utcára és folyamatos elhelyezést kaphasson. Jelenleg egyik szakmáját sem gyakorolja, betanított munkás. Több olyan fiataalt ismerünk, akik évekig tanultak olyan szakmákat, amelyekben szinte lehetetlen elhelyezkedni, munkalehetőség sincs, illetve a fiatal képességei olyanok, hogy nem tudja azt gyakorolni (pl. parókakészítő szakma).

MUNKAVÁLLALÁS

A munka minden ember, így a sérült ember számára is fontos lehetőséget teremt egy emberibb életre.

Mit jelent számunkra a munka?

- van munkám, tehát fontos vagyok,
- van jövedelmem, így lehet személyes tulajdonom,
- megvalósíthatom közelebbi és távolabbi céljaimat (kirándulás, szórakozás, öltözködés, lakószoba igényesebb berendezése, televízió, videó stb.),
- jobb anyagi színvonalon élhetek.

A hatályos jogszabályok - személyes gondoskodást nyújtó szociális ellátások térítési díjáról szóló 29/1993. (II. 17.) számú Korm. rendelet, és a módosításáról szóló 169/1999. (XI. 24) Korm. Rendelet - szerint az állami, önkormányzati intézetekben a gondozási díjat úgy állapítják meg, hogy az a jövedelem 80%-a, tehát az ott élő embernek esélye sem marad céljai megvalósítására. A lakóotthoni gondozási formában a jövedelem 50%-át vonják csak el térítési díj fejében, így nagyobb a lehetőség a szabad választásra. Az itt élő ember dönthet, hogy jövedelméből mit vásároljon, mire gyűjtsön, mire tegyen félre. Ennek támogatása egy időigényes, folytonos odafigyelést, tanácsadást, esetenként segítségnyújtást igénylő folyamat a segítő vagy a szociálmunkás részéről, de alkalmas a fiatalnak tapasztalatok gyűjtésére is (rosszul döntöttem, rosszul gazdálkodtam, elfogyott a pénzem, nem telik bizonyos dolgokra). Döntésein keresztül megtanul felelősséget vállalni tetteiért és egyben saját életéért is.

A sérült embernek is szabadon kellene rendelkeznie személyes tulajdona egy része felett (ingóságok, apróságok, ruhák, kazetták, sportszerek). A hatályos jogszabályok szerint az intézetben élő gondozottak ruházatát, használati tárgyait leltárba kell venni, tehát a tulajdonosnak nincs módja arra, hogy tárgyait elajándékozza vagy elcserélje, így nem lehet részese egy olyan tanulási folyamatnak, amely akár már egy kisgyermek sajátja, hiszen egy 6 éves gyermek is ajándékoz vagy cserél (játékautó radírgumira, tollat kifestőre stb.).

Az előnytelen cserékből is lehet tanulni. A kihasználás elkerülését a segítőnek, gondozónak kellene megakadályoznia. Mindenesetre legjobb a megelőzés, fel kell készíteni a lakót a helyes döntésre, meg kell tanítani mérlegelni, összehasonlítani (értékegyeztetés), vagy szükség esetén tanácsot kérni.

A LAKÓHELY KIVÁLASZTÁSA

Minden embernek joga van eldönteni, hogy hol, milyen körülmények között, kivel akar élni, az adott lehetőségek adta korlátokon belül. Az értelmi sérült embereknek sajnos ritkán van lehetőségük a szabad döntésre.

LAKHATÁSI LEHETŐSÉGEK

Család

Ha a felnőtt vagy idős sérült ember a családjában él az számára biztonságot és feltétel nélküli elfogadást jelent, de ennek a helyzetnek az a hátránya, hogy a sérült személy nem tud „felnőni”, függetlenné válni, gyermekszerepbe szorulhat. A család is könnyen kifárad, „elnehezül”, a szülők megöregszenek, már kevesebbet tudnak vállalni. Gyakran fordul elő, hogy az utolsó percben próbálnak tartós elhelyezést kérni gyermekük számára.

Nagy állami intézetek

Ápolást-gondozást nyújtó intézmények

Hivatalosan a súlyosan sérült, régebben képezhetetlennek nyilvánított emberek kerülnek ide életkoruk bármely szakaszában. Korábban szakosított szociális otthonoknak és egészségügyi gyermekotthonoknak hívták ezeket az intézményeket. Az 1993. évi Szociális Törvény adta a címben szereplő elnevezést, de ennek következtetéses használata nem alakult ki a gyakorlatban. Többek álláspontja szerint fogyatékosok otthonának kellene nevezni ezeket az intézményeket.

Rehabilitációs intézmények

A rehabilitációs intézményekbe - korábban szociális foglalkoztató intézet - a kevésbé sérült emberek kerülnek, javarészt gyógypedagógiai iskolákból, nevelőotthonokból vagy családi környezetből. Ezt a szolgáltatást elméletileg 5 évig vehetik igénybe a lakók. Ez alatt értendő, hogy önálló életre alkalmasak -e vagy ápoló-gondozó otthonba kerülnek-e.

Mindkét intézménytípusban több száz értelmi fogyatékos embert is gondoznak intézetenként, így hiába nyújtanak biztonságot, szakszerű, kielégítő ápolást, gondozást, mégis valahogy az ÉLET a falakon kívül reked. Gondozottjaik nem tudnak úgy élni, mint velük egykorú társaik, nincsenek meg azok az elemi lehetőségek, amiktől az élet „éltszagú, élhető” lesz. Megvan a biztonság, de nincs meg a szabadság. Nincs lehetőség saját maguk megmérettetésére, kipróbálására, az egészséges kockázattal való megismerésre. Nincs mód, csak igen leszűkítve a választásra, az önálló döntésre (mit szeretnék enni, mikor kelek fel, stb.). Ha több alternatív gondozási lehetőség lenne, talán kevesebben választanák ezt az elhelyezési formát.

Lakóotthonok

Míg a nagy állami intézetekben hozzávetőlegesen 18 ezer fő élt, addig 1997 áprilisában Magyarországon történt felmérés eredményei szerint 24 lakóotthont működtetett 8 nem állami szervezet, melyekben 167 lakó élt. Az ország első civil lakóotthona a Bárka 1991 szeptemberében nyitotta meg kapuját. (Pordán, 1998) 1996-ban az állami, önkormányzati intézmények területen végzett felmérés szerint 14 intézet létesített már több éve is működő lakóotthont 186 értelmi fogyatékos személy részére. (Demeter, 1998) A több, mint 10 éve elindult lakóotthoni mozgalom, bár intenzíven és szakmailag is pozitívan fejlődött - lakóotthonok száma mintegy megduplázódott - még mindig csak igen kis százalékban tudja a valós igényeket kielégíteni. A jogi szabályozás előtt sokszínű lakóotthonok voltak, a civil szervezetek próbálták megfelelni a felhasználók igényeinek, azok szükségleteihez igazodni.

A 2000 januárjában megjelenő I. /2000. (I. 17.) Sz.Cs.M. rendelet betartása mellett nagyon beszűkültek a lehetőségek. A rendelet behatárolja, hogy egy lakóotthonnak pontosan milyennek kell lenni, meghatározza a lakók létszámát, életkorát, mentális szintjét is. A lakóotthoni létet materiális javak meglétéhez kötik, így az egyéni igények, eltérő szükségletek kevésbé vehetők figyelembe, ez egyértelműen gátat vet a rugalmas bővítésnek, fejlődésnek. Ilyen körülmények között igazi választásról, döntésről nehéz beszélni, maradnak a kényszerpályák, kényszerintézkedések. A felhasználót (lakót) kijelölik, kiválasztják, kihelyezik, előgondozzák, (csupa passzív dolog) ha nem felel meg, áthelyezik, visszahelyezik, így nem irányítója, csak tárgya a történéseknek.

Szerencsésebb lenne, ha a lakó maga választhatna és ha a választás megtörtént, csak azt kellene megvizsgálni, hogy az adott lakóotthon és az igényelhető és várható ellátási forma állapotának, szükségletének megfelelő-e.

A választást elő lehet segíteni megfelelő tájékoztatással, a választást és az adaptációt könnyítő lehetőségekkel (látogatás, vendégeskedés, együtt töltött hétvégék, nyaralás stb.).

A lakóhely és a munkahely szabad kiválasztása nehéz feladat, de ne gondoljuk, hogy erre pl. egy közép-súlyos értelmi fogyatékos fiatal képtelen.

K. M. 32 éves értelmi sérült fiatal, a Sz.-i intézet lakója, szeretett volna lakóhelyet változtatni. Mivel gondnoka tanácstalan volt, éhségstrájkjal próbálta rábírtani a számára kedvező döntésre.

M. K. 24 éves közép-súlyosán sérült fiatalember első ízben munkavezetője kérésére választott magának másik munkahelyet. Akkor még felkérésre döntött, ma már képes ilyen esetben önállóan dönteni, és a saját érdekében eljárni.

Könnyen kimondjuk, hogy X Y nem képes döntéshozatalra, pont a mi dolgunk lenne őt erre felkészíteni, helyzetbe hozni, képessé tenni, hogy valóban tudjon dönteni. Mirev napirendi pontok helyett érdemes felkínálni a választás lehetőségét, és a

lakót stimulálni a döntésre. Érdemes nekünk kezdeményezni, hiszen ha a lakóink eddig elfogadták az alárendelt szerepet (helyettük csináltak mindent), eszükbe sem jut felülemelkedni. Ez az ún. „tanult tehetetlenség” arra kondicionálja őket, hogy ne is döntsenek. Előfordul, hogy sokévi intézeti lét után a sérült sokáig nem tud mit kezdeni a szabadabb lakóotthoni életformával. Alapítványunk különböző intézménytípusaiban (Fogyatékosok Lakóotthona, Utógondozó Otthon, Családok Átmeneti Otthona) a segítő, családgondozó másként éli meg a problémát. A Fogyatékosok Lakóotthonában dolgozó kollégák időnként túlzott aggodalommal fordulnak lakóink felé. A lakóotthoni team-megbeszélések vissza-visszatérő témája, hogy a rájuk bízott sérült fiatalok képesek-e döntéshozatalra, és ha igen, helyes döntést hoznak-e. Úgy gondolom, hogy mindenkinek joga van a döntésre, hiszen ez az emberi méltóság része, és joga van a hibás döntésre, tévedésre is. Gondoljunk bele, hogy életünkben hányszor tévedtünk, hányszor hoztunk rossz döntéseket. A legsérültebb lakó is tud döntést hozni.

E. G. 17 éves súlyosan, halmozottan sérült, inkontinens, teljes gondozásra szoruló fiatal számára is nagyon fontos mikor és mit eszik. Ha az étel nem ízlik neki, vagy már jóllakott, fejét elfordítja, száját erősen összezárja, így jelzi, hogy nem kéri a felkínált ételt. Igaz, verbális kommunikációra nem képes, de így is tökéletesen érvényre juttatja döntését.

Utógondozó Otthonunkban már más a helyzet. Munkatársaink ott már elvárják a lakótól, hogy döntsön, felelősséget vállaljon életéért, és ne hárítsa másra a felelősséget.

N. R. Újpesti lakóotthonunk lakója, enyhe fokban értelmi fogyatékos volt állami gondozott fiatal. Otthonukban az általuk használt háztartási gépek helytelen kezelés miatt gyakran meghibásodtak. Több alkalommal a segítők elmagyarázták, hogyan kell a gépeket kezelni, és meg is győződtek arról, hogy mindenki el is sajátította ezeket az ismereteket. Ezt követően megállapodás született, hogy ha gondatlan használat vagy szándékos károkozás miatt újra működésképtelenné válik valamelyik gép, saját maguk kötelesek fizetni a javítás költségeit. Miután a mosógép ismételen meghibásodott, N. R. nem akarta felvállalni a szerviz költségeit, sőt vádlón, nagy hangon a segítő ellen fordult: „Nekünk erre nincs pénzünk! Ti lesztek a hibásak, ha ruha nélkül fogunk járni!” A konfliktust közös megbeszélésen lehetett rendezni.

Minden segítőnek meg kell értenie, hogy lakóink nem tanulták, nem szokták meg az önrendelkezést, a felelősség vállalást saját magukért, életükért. Hiba lenne azt várni el tőlük, amit nem tudnak, ami még nem a sajátjuk. Az önállóságot, az önrendelkezést a lakóotthonban kell kialakítani, továbbfejleszteni. A lakónak idővel fel kell vállalni (képességeihez mérten) a minél tudatosabb életvezetést, el kell sajátítania a megfelelő viselkedési normát, szembesülni kell saját korlátaival, lehetőségeivel, képességeivel, meg kell tanulnia jó vagy rossz döntést hozni, és azokért felelősséget vállalni, kapcsolatot teremteni, gazdálkodni.

Szeretném összefoglalni a döntéshozatal, beleszólási jog, véleményezési jog területeit, szintjeit lakóotthonon belül.

Egyéni szint az eddig vázolt területeket érinti.

Csoportos szint

Teljes csoport (pl. lakógyűlés esetén)

A csoportot egy vagy két fő képviseli (delegálás)

A csoportos döntéshozatalt a team munka szabályai jellemzik, de kidolgozhatjuk egyéni szabályrendszerünket is (helyszínét, időrendiségét, résztvevők személyét, meghívott vendégek státusát).

Területei:

- A csoport maga beleszól az egyén életébe (pl. renitens lakó esetén - aki nem tartja be a házirendet, kárt okoz másoknak - szankciókat hozhat).

- A csoport maga változtathat az életterén, a csoportra nézve hozhat döntést, (pl. változtat a lakógyűlés helyén, idején stb.)

- Organizatorikus döntésekben való részvétel (pl. részt vesz a csoport, illetve annak delegált tagja az alapítvány vezetőinek értekezletén, részt vesz egyéb döntéshozatalban).

Sz. L. 26 éves enyhén sérült fiatal alapítványunk Felügyelő Bizottságának tagja. A bizottság 3 főből áll, tagjai: jogász, szociális munkás, lakó. Elnöke dr. A. K. jogász, tagjai még K. S.-né szociális szervező és Sz. L. a lakók képviselője.

Végső következtetés: Önrendelkezésre mindenki valamilyen szinten képes, vagy ha nem, a segítők, a szociális munkások a lakóotthonok dolgozóinak felelősége, hogy képessé tegyék rá.

IRODALOM

PORDÁN Á. (1998): *Az értelmileg akadályozott emberek gondozásának alternatív formái Magyarországon*, In: A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról. (szerk.: Zászkaliczky Péter) Kézenfogva Alapítvány, Soros Alapítvány, Budapest, 127-176.

DEMETER M. (1998): *A tartós bentlakást biztosító állami (önkormányzati) fenntartású intézetek és a bennük élő értelmi fogyatékos felnőttek jellemzői - különös tekintettel az eddigi és folyamatban lévő kitagolási kezdeményezésekre*, In: A függőségtől az autonómiáig. Helyzetértékelés és jövőkép a kiscsoportos lakóotthonokról, (szerk.: Zászkaliczky Péter) Kézenfogva Alapítvány, Soros Alapítvány, Budapest, 99-127.

SZABADIDŐ ÉS SZEMÉLYISÉGFEJLŐDÉS

A ZENE VARÁZSA ÉS SOKRÉTÚ FELHASZNÁLÁSA ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTT SZEMÉLYEK ÉLETÉBEN

(Urbánné Varga Katalin a Magyar Zeneterápiás Egyesület elnöke, a Zeneterápiás Világszövetség vezetőségi tagja, főiskolai adjunktus — ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar)

A cím nem véletlenül választódott. Az emberiség egyre több bizonyítékkal alátámasztott hitének, tapasztalatának a megfogalmazása, mely Kodály zenepedagógiai eszméiben is testet öltött e században, s napjainkban újra kezd teret hódítani a zeneterápia gyakorlatában is.

Az alábbiakban arra teszünk kísérletet, hogy körvonalazzuk, miért hat az emberre a zene, s ennek fényében kiemelten miért érdemes és kell zenei foglalkozásokat szervezni a sérült gyermekek, fiatalok és felnőttek részére. Néhány lehetőség leírásával zárjuk írásunkat.

Szabolcsi Bencének (1975) azokat a szavait, melyek a zene kezdeteit a természet „teremtő, dajkáló és ösztökélő” hatalmában keresték, jól alátámasztják a tudomány legújabb kutatásai, melyet Barrow (1998) írt le. Ismerteti azokat a vizsgálatokat, amelyek a természetes (azaz a természet hangjai, zajai) és mesterséges (azaz ember által keltett, alkotott hang, hangcsoport) zenék fizikai paramétereit tekintve leszögezik, hogy a zene a természetes zajok bizonyos statisztikailag is jellemző vonásaihoz (melyet a kutatók „rózsaszín zajnak” neveztek el) való vonzódásból származik. „A természeti világ iránti eme érzékenységnek a felerősödése és megszilárdulása” részben az adaptációt segítette, így előnyös volt az ember fejlődésében, részben pedig ez lehet az alapja „a zene iránti érzéknek”. (Barrow, 1998)

Milyenek voltak azok a természeti zajok, melyek az embert körülvették? Pl. a tenger hullámzásának, az esőnek a ritmusa, az állathangok dallama (pl. madárfütty), a vihar hangereje, a hangjelenségek ismétlődése, variálódása, s megszólalásuk időtartama. E jelenségek egyúttal a zene alkotóelemei is. Az évmilliók alatt ezek az őselményei az élő szervezeteknek, s az emberről válás útján az embernek is. Az ember azonban nemcsak környezetével kapcsolatban szerezhett tapasztalatokat a hangról, hanem saját megnyilvánulásainál is megfigyelhette azt: a járás, szívdobogás, légzés ritmusát, az örömteli kiáltást vagy a fájdalom hangjának különböző „dallamát, erejét”, s a hozzá fűződő érzelmek megélését, melyek régi élményként élnek az embergenerációk emlékeiben. (Ujfalussy, 1962) Az evolúció során az agy fejlődése azt is lehetővé tette, hogy a szaglással szemben a látás, illetve hanghallás felé történjék fejlődésünk során a hangsúlyeltolódás. Ennek oka az volt, hogy a kommunikációban a hanghallás megbízhatóbban működött a látásnál (pl. sötétben), hogy a hang felismerése biztosította a túlélést (pl.

ivadékgondozás), no meg azért, mert enyhítette a félelem érzését is (azaz felszabadító, örömteli élmény is kapcsolódott hozzá). (Bencze, 1985)

Itt van az eredete annak a ténynek is, hogy még szavak nélkül - megkerülve a kognitív képességeket, a tudatos verbális analízist - tudunk kommunikálni, hogy volt az embernek egy intuitív tudása, mely az élet eredetéig vezethető vissza, s amelyet ma elnyomunk. (Sagan, 1995) Ennek az ősi önkifejezési és megértési módnak a lehetőségeit találjuk a zene, zenélés eszközeiben.

De a zenei jellemzők teszik érthetőbbé beszédünket is (pl. hanglejtés), illetve sérültség esetén is az öröklötten meglévő „zenei mag” biztosítja a kapcsolattelvetelt, illetve kialakítását vagy az önkifejezést. (Robertson, 1996)

A hangot tartja a szakirodalom a legfontosabb érzékszervi ingernek a méhen belül is. (Robertson, 1996; Raffai, 1997; Tényi, 2000) Az utóbbi két évtized tudományos vizsgálatai, csecsemő-megfigyelései, illetve a méhen belüli étellel kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy a ritmus és a hang meghatározó élmény e korai életszakaszban: pl. a ritmus élményét adja a méhen belül a magzatnak az anyai szívdobogás, a légzés és járás ritmusa; hogy szűrve bár, de érzékeli a magzat a környezet hangjait, a zenét, és megkülönböztető módon reagál is rájuk (Mozart-zenére megnyugvással, rock zenére rugdalózással.); hogy kísérletileg bizonyítottan felismeri a méhen belül a sokat hallott hangot, zenét; hogy az anyai zenei aktivitás befolyással van a baba muzikalitására stb. E kísérletek és vizsgálatok tehát úgy tűnik, teljesen igazolják Kodálynak az ötvenes és hatvanas évekből származó szavait arra vonatkozóan, hogy mikor kell megkezdeni a gyermek zenei nevelését: „... megkérdezték ezt tőlem az UNESCO egyik konferenciáján. Akkor azt feleltem, hogy a gyermek zenei nevelését születése előtt kilenc hónappal kell megkezdeni. Most azonban néhány hónapja újabb konferencia volt Párizsban. Ott elmondtam, hogy véleményem megváltozott: ma úgy gondolom, hogy a gyermek zenei nevelését kilenc hónappal az anya születése előtt kell megkezdeni.” (Kodály, Visszatekintés III. 1989, 156; 192) De ugyancsak igazolják Kodály másutt írt szavait a zenei nevelés hatásvizsgálatát összefoglaló írásban (Barkóczi-Pléh, 1977), vagy említhetjük a zeneterápiás tapasztalatokat is. Kodály tudniillik így fogalmazott: „... az ének felszabadít, bátorít, gátlásokból, féltékenységből kigyógyít. Koncentrál, testi-lelki diszpozíció javít, munkára kedvet csinál, alkalmasabbá tesz, figyelemrefegyelemre szoktat... egész embert mozgat, nemcsak egy-egy részét... Fejleszt a közösségi érzést. Kifejleszti a csírájában minden emberben meglévő zeneérzékét, ezzel megadja a zenei műveltség alapját, amivel aztán szebbé, gazdagabbá teszi egész életét.” (Kodály, Visszatekintés I. 1974, 304)

A zenetanulás, a zenélés vagy zenehallgatás tehát - részben különböző módon és fokban, részben megegyező módon - hatással van érzelmeinkre, gondolkodásunkra, sokkal mélyebben, mint azt elképzelni tudjuk. „A zene hatalmának figyelmen kívül hagyásával rossz szolgálatot teszünk gyermekeinknek és magunknak!” (Robertson, 1996, 23)

Milyen lehetőségek, formák léteznek tehát, amelyek keretében a zene, illetve zenélés jótékony hatása érvényesülhet?

A *keretekei* (tanóra, terápia, fejlesztő foglalkozás stb.) a cél határozza meg, míg az eszközök (a zene, a zenei elemek) megegyezőek.

A *cél lehet maga a zene, a zenélés tanulása* (pl. egy népdal megtanítása, mint produktum, vagy egy zenemű megismertetése, mint ismeret); vagy lehet

- a *cél a fejlesztés a zene eszközeivel* (azaz készségek, képességek fejlesztése pl. figyelem, memória, összerendezett mozgás stb.); vagy lehet

- a *cél a terápiás segítség, korrekció zenei eszközökkel* (azaz a személyiség szerkezetével, belső munkamódjával kapcsolatos tapasztalatok megszerzése, pl. érzelmek, indulatok, kommunikáció stb., mely a terápiás folyamat során érvényesül), (Buda, 1989), és nem utolsósóként

- a *cél az élmény, az örömszerzés*, mely az előző formáknak is alkotóeleme. Súlyos vagy halmozott sérülteknél elsősorban erre koncentrálnunk, tudva, hogy ezzel segítjük a feszültségek oldódását, lazulását is. Ugyanezért ajánlják a helyesen választott zenék hallgatását mindenki számára.

Meg kell azonban jegyezni, hogy e területek élesen nem választhatók el, hiszen pl. „a pedagógiai munka segít legyőzni a pszichés konfliktusokat” is, tehát terápiás hatása is van. (Pálhegyi, 1967, illetve e témáról még: Hirsch, 1967; Missura 1996; Lányiné Engelmayer, 1998), valamint a terápiás folyamat alatt is folyik tanulás.

A zenei foglalkozásokon résztvevők szükségleteiből következően, állapotuktól függően többféle megközelítési módot és célt tűzhetünk ki magunk elé (lásd még Ur-bánné Varga, 1999).

Jelen írás keretében elsősorban a zene, zenélés fejlesztő és a terápia felé mutató lehetőségeivel szeretnénk foglalkozni fiatal, illetve felnőtt értelmileg sérültek esetében.

ÉNEKLÉS

NÉPI GYERMEKJÁTÉKOK

Itt azokra az úgynevezett „vonulások” játékokra gondolunk, amelyek régen a „nagylányok” játékaik voltak. Tavasszal vagy vasárnap délutánonként játszották a „falurosszán” vagy a „faluszélen”. A néprajzkutatók szerint ezekben a játékokban a magyar hitvilág elemei, az ősi magyar világkép töredékei maradtak ránk. (Lázár, 1995) Ilyen labirintustánc pl. a Tekeredik a kígyó; a Hej, piliiga táncom, vagy ilyen bújó-vonuló a Bújj, bújj zöld ág; a Hold, hold, fényes lánc stb. De énekelhetünk népszokásokhoz kapcsolódó dallamokat is, melyek a hagyomány felelevenítését segíthetik. Pl. Komatálat hoztam... E játékok - a játék és éneklés öröme túl - lehetőséget adnak:

- a különböző mozgásformák (térbeli), mozgásfajták (lépés, kézfogás, forgás), téri viszonyok (irányok), rendezettség (összerendezett mozgás, zenéhez alkalmazkodás) megtapasztalására, megtanulására
- zenei képességek fejlesztésére (ritmusérzék, hallásfejlesztés, éneklési készség, zenei tagolás levegővételrel, átél éneklés)
- ismeretek bővülésére (szómagyarázat, népi hagyományok, szokások megismerése)
- személyiségfejlesztésre (emberi, közösségi teendők, szerepek /pl. vezetés, szabályok és magatartási minták megtanulására, életre felkészítés/, alkalmazkodás /csoporttudat/, stb.)
- esztétikai nevelésre (ízlésnevelés, testtartás, társas együttmozgás milyensége)
- érzelmi fejlesztésre: öröm, átélés, együttesség biztonsága és élménye, esetleg az átváltozás megélése)
- egyéni adottságok felfedezése (pl. éneklési készség)
- az idő megtapasztalására (az időfogalom kialakítására, erősítésére)

NÉPDALOK

A népdalok gazdag választéka szintén széleskörű lehetőséget rejt magában:

- különböző hangulatok érzékelése, átélése, kifejezése (Element a madárka vagy Kispiricsi faluvégen)
- különböző karakterek érzékelése, átélése, kifejezése (Ugyan édes komámasszony vagy Hídló végén)
- életkép, szituáció meglátatása, eljátszásával megtapasztalása (Sárga csikó, Béres legény vagy Kihajtottam én ludamat stb.) (Dobszay, 1984)

A feldolgozás módjához az alábbi szempontokat ajánljuk:

A játék, a népdal nehézsége mindig alkalmazkodják a csoport színvonalához. Ez azt jelenti, hogy a dal nehézsége olyan legyen, hogy a csoport képes legyen viszonylag hamar megtanulni, azaz örömet és sikert okozzon nekik. Legyen a dalban, játékban valami figyelemre méltó, kedvet keltő, mely segíti a motivációt felébreszteni és ébren tartani. A csoportvezető képes legyen élményszerűen „el is játszva, el is adva” a dalt bemutatni. A tanításkor tegyék a dalt valamilyen segédeszközzel „láthatóvá”. Pl. a dallamvonal soronkénti lerajzolása a levegőbe vagy táblára és eleinte éneklés közben követésének segítése (kézzel, pálcával)

A csoportot halk énekléshez kell szoktatni. Ennek többszörös a haszna, így jól hallható számukra a vezető éneke (mint minta), a vezető hangja nem fárad úgy el, a bizonytalan énekes „nem viszi el” a csoportot, s a vezető is hallja, ki szorul segítségre. Az együttmaradáshoz jól láthatóan (s nem hallhatóan, hogy ne tegyék tönkre az ének hangulatát kopogással) nyújtunk segítséget. Egyenletes lüktetéshez alkalmazkodó dal esetén lehet ujjaink egyenkénti felmutatásával (összezárt ökölből mindig a hüvelyknél kezdve, s annyi ujjat mutatva, ahány lüktetés van 1-1 ütemében a dalnak) segíteni. (Játék esetén a lüktetést a járás fogja adni, majd ahhoz alkalmazkodik az éneklés.) Rubato, azaz lüktetéshez nem kötött, szabad előadása dalnál segít a dallamrajz, vagy ha már biztosan tudják, a sorkezdések jelzése karmozdulattal, beintéssel. A jelzésekre különösen szünet esetén van szükség, annak kitarása, hossza csak gyakorlott, jó ritmusérzékűek számára problémamentes.

A tanult dalokat gyakran ismételjük. Ilyenkor megfigyelhetünk hasonló fordulatokat, karaktereket a különböző dalokban. Lehetőség szerint „adjuk is elő” a tanult dalokat. Ilyenkor nemcsak „megemléődik” az élmény, hanem sok tapasztalatot is ad. Adott esetben nemcsak a csoportnak lehet ebből öröme, hanem a környezetnek is.

Ilyen lehetőségek pl.:

Ugyan édes komámasszony esetében:

- egy kövér és egy sovány asszony elképzeltése és eljátszása,
- a „sopánkodás” mozdulatokkal, gesztusokkal való megjelenítése,
- a „lám én milyen...” szövegfordulat megjelenítése, stb.

Hídló végén esetében:

János bíró és Mari asszony táncolásának elképzeltése, „táncolási variációk” kitalálása, eljátszása.

Sárga csikó esetében:

- szereplők és viselkedésük elképzeltése (betekint, biggyeszedik kifejezések megbeszélése, mozdulattal bemutatása),
- a szereplők, csoport tennivalóinak megbeszélése, eljátszása, a refrénhez (Uzsedári...) való mozgás megtervezése.

E játékos éneklési módok a szó- és fogalomismeret gyarapításán túl, segítik a szöveg tartalma és a viselkedés, esetleg a külvilággal való konkrét kapcsolatának felfedezését; lelkiállapot és magatartás kapcsolatának megélését, megértését a saját és a másik ember megnyilvánulásaiban; s bővíti önkifejezési repertoárjaikat.

DALLAM-IMPROVIZÁCIÓ

Először az improvizáció - mely rögtönzést jelent - jelentőségét egy Kodály idézettel szeretnénk megfoghatóbbá tenni, igyekezve feloldani az esetleges tanácstalanságot.

Kodály így ír improvizációs élményeiről:

„Négyéves koromban komponáltam először... kimustrált szűrőkanállal,... amit én gitárrá alakítottam... ezzel a ... kezemben azután énekelve töltöttem a napot... Ezeket az énekeket ugyan senki sem hallgatta meg, de mondhatom, hogy mindennel, amit azóta írtam, eltávolodtam, és minél többet tanultam, annál jobban eltávolodtam attól az óriási megelégedettségtől, ami akkor töltött el, mikor e mellett a gitár mellett rögtönöztem. Szeretnék még halálom napjáig legalább egy olyan valamit írni, ami némileg megközelíti azt a megelégedettséget, amit akkor éreztem.” (Kodály, 1947)

A fenti sorok jól tükrözik, hogy az improvizáció esetén nem a létrejött dallam milyensége, minősége a fontos, hanem a tevékenység élménye, öröme; a kreatív próbálkozás aktivitása a lényeg. Ilyen játékot csak az a csoportvezető tud levezetni, aki maga is nyitott és képes elszakadni a megszokott énekléstől, dallamképtől, s el tudja fogadni, hogy minden hang megfelelő

lehet. Nem is tűzhetünk ki magasabb célt zeneileg képzetlen emberek esetében. Az improvizáció kipróbálásához ötletként tudjuk ajánlani az énekelve köszönést (lehetőleg törekedjünk arra, hogy - a kezdeti utánzó próbálkozások után - sem a vezetőt, sem egymást ne utánozzák a játékos résztvevők, hanem minél több új ötlet szülessék. A próbálkozásokat soha ne minősítsük (jó, rossz), hiszen nincs viszonyítási alap, hanem fogadjuk el, dicsérjük, hiszen „alkotás”, még ha kezdetleges is. Az ilyen sikerek erősítik a résztvevők önbizalmát, és az szárnyakat ad a további próbálkozásokhoz. Az énekelve „egyéni mintát” ismételtessük meg a csoporttal is, mert így gyakorlatot szerezhetnek a hallott hangok utánzásában, s ötleteket tanulhatnak - ki is próbálva azt - egymástól. A gyakoroltság megszerzése tovább segíti az önálló megszólalást. (Kokas, 1992, 1998) Lehet énekelve névvel is bemutatkozni, vagy énekelve beszélgetni. De leénekelhetünk levegőbe (vagy bármire) „lerajzolt” vonalat (mozdulatot),- amelyre már ügyis szereztek gyakorlatot a daltanulásnál -, vagy akár képet (!) is. E feladatok azonban a csoportvezetőtől sajátélményű tapasztalatra támaszkodó tudást, nyitottságot, fantáziát igényelnek. Ezek a játékok nagyon fejlesztik a kreativitást, az egymásra figyelés képességét, az utánzókézséget, s nem utolsósorban rugalmasabb gondolkodásra készítetnek. (A vezetőt is!) Egy-egy jobban sikerült próbálkozás az önbizalom erősítése mellett még a sikeres alkotás öröme is adja.

HANGSZERES JÁTÉK

Ehhez leginkább az Orff Instrumentariumot lehetne ajánlani, de beszerezhetősége (ára) miatt ez sok intézmény számára nem elérhető, bár Magyarországon kaphatók a hangszerek. C. Orff - Kodály mellett és vele egyenrangúan - a XX. század másik nagy zenepedagógusa, aki a „zene felfedezésén” keresztül akarta a gyermekeket a zeneszeretethez eljuttatni. Kodály inkább a zenei jelrendszer megtanításán, megtanulásán, a magyar zenei hagyomány újratanulásán, valamint az értékes zene megismertetésén keresztül az esztétikai igény kialakításával szerette volna ezt elérni. Orff elképzeléséhez olyan zeneszerszámokat gyűjtött össze - s aztán gyártatott le -, amelyeket a természeti népek használtak, használnak és megszólaltatásukhoz, a rajtuk való zenéléshez semmilyen zenei ismeretre nincs szükség. Ilyenek a dobok, a mindenféle csörgők-zörgők, s dallamhangszerként (a lehető legkevesebb lapokból álló, s így igény szerint alakítható) xilofonok és metallofonok.

A dobok és csörgők házilagosan is előállíthatók - bár kétség kívül e dobok hangja nem olyan minőségű, mint a profi hangszereké -, s kiegészíthetjük ezeket a fentiekől eltérő hangokat adó kavicsokkal, üvegekkel, dobozokkal, így csak 1-2 xilofon beszerzésére kell anyagiakat fordítani, de mégis nagyobb létszámú csoporttal is zenélhetünk. Ezekkel az eszközökkel is lehet improvizálni (csak itt se várjunk mozarti vagy Beatles hangzást), viszont tapasztalhatjuk a zenélésbe való önfelédet belefedeledkezést. Ezen írás keretei és célja nem teszik lehetővé, hogy az improvizáció pszichés hatásairól részletesen szó essék, de felhívjuk a figyelmet arra az öröme és felszabadultságra, amely a kodályi sorokból kiolvasható.

Viszont arra is felhívjuk a figyelmet, hogy a csoportos improvizáció sok mindent megmozgathat az egyéneken, ezért annak alkalmazását csak erre felkészült szakember (zeneterapeuta) jelenlétével tanácsoljuk.

Lehet a hangszerekkel kommunikációs játékokat játszani. PL: hangposta (hangátadás szemkontaktus segítségével); ritmusminta utánzása; felelgetés; zenélés indítása, megállítása kézzelmozdulattal, vagy a természet hangjainak utánzása stb. Ezek a játékok figyelemre, fegyelemre, metakommunikációs jelzések használatára -azaz önkifejezésre - szoktatnak, megmozgatják a résztvevők fantáziáját, s a gyűlő tapasztalatok, sikerek motiválnak a további együttműködésre. A hangszer használata, a mozdulatok itt is megmozgatják a testet - éppúgy, mint a gyermekjátékoknál, énekek eljátszásánál - csak itt másképp, s fejlesztik az empátiát, az együttműködési készséget. A vezetés kipróbálása, gyakorlása hozzásegít az önbizalom erősödéséhez, a fantázia, a kreativitás fejlődéséhez és a dönteni tudás megtanulásához, a féltékenységéből való kigyógyuláshoz. Az utánzás, mint a legősibb tanulási mód pedig - mint említettük - az ötletek bővülését eredményezheti. Tehát itt éppen úgy érvényesülnek a zenélés hatásáról írt kodályi gondolatok, mint az éneklésnél. (Kis J-né, 1994)

ZENEHALLGATÁS

Súlyosabb értelmi akadályozottsággal élő személyek esetében jó feszültségoldó lehet a zenehallgatás, különösen, ha élő zenélés nyújtja az élményt a gépi zene helyett. Itt fontos, hogy a zene kiválasztása megfelelő legyen. Ehhez a szakembernek pszichológiai tájékozottságra és zenemű-ismeretre van szüksége.

Benenson (1981) kutatásai óta - s egyéb klinikai tapasztalatokból tudjuk -, hogy a zene kiválasztásánál mindenkor a páciens adott lelkiállapotához kell alkalmazkodnunk, azaz lehangoltság esetén szomorú, halk, lassabb tempójú zenével kell kezdeni a terápiás célú zenehallgatást.

Aktív együttműködésre képes sérültekkel hallgathatunk zenét azonban egy-egy mű vagy részlet hangulatának felfedezése, megfigyelése céljából is. Ilyenkor - pl. szöveges zene esetén - nagy vonalakban ismertetni kell a szöveg tartalmát (esetleg néhány mozdulattal is megjeleníthetjük azt), s nagy vonalakban beszélgetni kell a szöveg jelentéséről.

Pl. Szép dallamú, az elválás bánatát gyönyörű harmóniákkal átérezhetően kifejező zenei részlet, Purcell: Didó búcsúja - Didó és Aeneas c. operából.

Megbeszélhetjük - tapasztalataikra támaszkodva - az élet hozta búcsúk, rövid és hosszabb elválások milyenségét, s hogy ki mit érez ilyenkor, valamint hogy hogyan lehet az érzéseket kifejezni mozdulattal, metakommunikációval (amit természetesen ki is próbálunk) stb.

Azután megfigyelési szempontok adásával (pl. női vagy férfi hang a szólólista, lassan vagy gyorsan éneklő a szólólistát, milyen irányban mozog a dallam stb.) először az ária csak egy jellemző részletét hallgattassuk meg (néhányszor meg is ismételve), majd az egész áriát, mely csak néhány perc hosszúságú. A megismert részletet azután lehet gyakran „háttérzeneként” is lejátszani, helyettesítendő az amúgy is mindig szóló könnyűzenei műsorokat.

Ugyanígy lehet kórusművet, népdalfeldolgozást stb. is választani, csak ügyelni kell arra, hogy jól érzékelhetően és jellemző eszközökkel fejezze ki a kiválasztott mű vagy részlet azt a hangulatot, amit mutatni szeretnénk. Kiegészíthetjük a megfigyeltet néhány hangszer képi és hangos bemutatásával (természetesen felvételről), melyet azután felismerhetünk a hallgatott zenemű részletében is. Ehhez természetesen úgy kell választanunk a zenei részletet is, hogy az előkészített megfigyelendő jelenség jól kihallható legyen. Az ilyen vezetett zenehallgatás sikerét nagyon elősegíti, ha jól előkészített a bemutatás. A zenére figyelés, a hangok vagy más zenei effektusok és hatásuk összefüggéséről szerzett tapasztalat sokrétű fejlesztő hatást biztosít. (Pécsi, 1989)

Vannak olyan szöveg nélküli zenék is, amelyek zenei megoldásai jól követhetők, megfelelő segítséggel és részletekben megszerethetők. Ilyen a közismert Vivaldi: Négy évszak című, 4 - a címeket megjelenítő 3-3 tételes - hegedűverseny, melyek zenéjének követését segítik a hozzájuk tartozó, azonos című szonettek. (Kovács, szerk. 1990)

Az 1-1 tételhez tartozó szöveg zenei eszközökkel való megjelenítése a versek segítségével jól felismerhető, s ez segíti a bemutatásra való felkészülést is. E természetangok ötletadók és motiválók lehetnek hasonló hangok hangszeres vagy saját

hangú (de nem feltétlenül énekes) megszólaltatásához is!
Egyéb javasolt zeneművek (melyekből részletek választhatók) pl.:

Smetana: Moldva

Saint-Saens: Az állatok farsangja

Csajkovszkij: Diótörő

Kodály: Hány János

Pergolesi: Úrhatnám szolgáló stb.

Kiemeljük, hogy e művekről lexikális adat megjegyzésére a zenét hallgatóknak nincs szükségük - bár természetesen nem baj, ha néhány gondolatra emlékeznek -, inkább az érzések, hangulatok zenei eszközökkel való kifejezésének megfigyelését (kipróbálását), felismerését s a megtapasztalt érzések, hangulatok napi tapasztalataikkal való összekapcsolását javasoljuk.

ZENEHALLGATÁS IMPROVIZATÍV MOZGÁSSAL

E foglalkozási formáról, céljáról és hatásáról bővebben Kokas Klára könyveiben lehet olvasni, illetve videofilmjeiből információt kapni, hiszen az ő nevéhez fűződik e gondolat kipróbálása.

Ez a „módszer” is csak azon szakemberek számára javasolt, akik önmaguk is képesek (értsd: mernek) úgy átadni magukat a zenének, hogy együtt tudnak mozogni a csoporttagokkal. Az alapgondolatot röviden talán így lehet vázolni: a cél az, hogy a zenére figyelve engedjük el magunkat úgy, hogy a zene által vezetve, ahhoz igazodva, spontán mozogjunk együtt a zenével, esetleg a zene által indukált gondolatot, fantáziaképet is kifejezve. (Tehát nem koreográfiáról, megtervezett mozdulatokról van szó!)

Bizony ez nem is megy olyan könnyen, mint ahogy a leírt szavakból tűnik, hiszen szokva vagyunk előre meghatározott tánc lépésekhez (ha zenére akarunk mozogni), illetve mindenféle szabályhoz, melyhez igazítjuk mozgásunkat. Itt viszont lehetőség adatik arra, hogy szabadok legyünk. Emlékezzünk Kodály idézett szavára: „... a zene felszabadít...” Igen, de csak ha mi is úgy akarjuk és „megengedjük a zenének”, hogy hasson ránk!

NÉPITÁNC

A tanult gyermekdalok, népdalok talán kedvet csinálnak a magyar népművészet egyéb területeivel való megismerkedésre is, melyhez komplex lehetőséget ad a népitánc. Saját gyakorlatomból tudom, milyen sok örömet, élményt jelenthet a tánc, a szemet gyönyörködtető mozgás és ruha (melyet lehet felvételről és „élőben” egyaránt megtapasztalni), s az „együtt csinálás” összekovácsoló ereje. Természetesen a csoportvezetőnek rendelkeznie kell e téren is ismeretekkel, - pl. melyek a legegyszerűbb lépések, ezek mely tájegység dallamaihoz kapcsolódnak - e a kiválasztott dalok, táncok valamilyen hagyományhoz, stb. - ahhoz, hogy élményszerű foglalkozásokat tudjon tartani. Emeli az élmény szintjét, ha néha élő népzenei együttest is megnyerhetünk az együttműködésre!

A táncnak az ember életében mindig kiemelkedő szerepe volt. A körforma biztosította a védett tér érzetét - hiszen mindenki láthatott mindenkit -, s ez segítette a mozdulatok harmonikus egységének megszületését és a térben való mozgás biztonságának kialakulását is. A zenéhez való szabályozott, mozgásos alkalmazkodás elősegítette az összerendezettséget, a testséma tudatosulását, szerveződését, a szemkontaktust. A tánc csoportba való tartozás szabályaival szocializál, fejleszti az alkalmazkodási készséget, lehetőséget ad kontaktusteremtésre és mélyítésre, s védett közegében könnyebben megy tagjainak önmaguk kipróbálása is. Végül újra említeném az öröm élményének gyógyító hatását!

ZENEKARI JÁTÉK (ULWILA MÓDSZER)

Az egyszerű, jól kezelhető hangszerek kikíséreltezése, és azokkal a sérültek számára is könnyen megtanulható színes kottáról való zenélés ötlete H. Ullrich német gyógypedagógus nevéhez fűződik, akinek koncepcióját Vető Anna ültette át a magyar gyakorlatba. A tanulásban akadályozott gyermekekkel és fiatalokkal néhány éve dolgozó lelkes szakembergárda azóta több sikeres koncerten, bemutakozáson bizonyította a módszer hatékonyságát és sikerét. H. Ullrich magyarországi előadásából megtudhattuk, hogy koncepciója rokon Kodályéval: a naponkénti zenélés, az együttes öröm és sikerélmény sokrétű fejlesztő hatása legyen mindenki számára elérhető. Ezt nemcsak a hangszer tanulással és a zenekari játékkal éri el, hanem az egész napot nap mint nap átszövő zenei tevékenységek sorával (közös éneklés, improvizáció, zenehallgatás, stb.), azok pozitív hatásával tovább erősíti. Egyik oldalról nagy öröm és eredmény, hogy a gyógypedagógián belül is kezdjük felismerni és a gyakorlatban alkalmazni a művészetek - jelen esetben a zene - jótékony segítő hatását, a másik oldalról viszont szomorúság, hogy Kodály Magyarországon ezt a gondolatot más ország szakembereitől jobban elfogadjuk, mint a hazaiaktól. A felsorolt zenét művelő és zenével élő területek természetesen nem merítették ki mindazt az ötletet, lehetőséget, amiket ország- és világszerte próbálnak a szakemberek a különböző sérültséggel élők részére hozzáférhetővé tenni abból a célból, hogy életük teljesebb és örömtelibb legyen.

A leírtakat kiindulásnak, buzdításnak szántuk, saját tapasztalatból hozzátéve, hogy a zenélés minden formája, a zenehallgatás, a zenére mozgás stb. a vezetőnek épp olyan hasznos, mint a vezetetteknek...!

IRODALOM

BARKÓCZI L— PLÉH Cs (1987): *Kodály zenei nevelési módszerének pszichológiai hatásvizsgálata*. Kecskemét.

BARROW (1998): *A művészi világegyetem*. Kulturtrade, 220-285., 281.

BENCZE L.: *A metaforáid agy és elme*. Valóság, 1985/6. 47-62.

BENENSON, R. (1981): *Manuel de Musikotherapie*. Paris. - fordítás kézirat.

BUDA B. (1989): *Személyiségfejlesztést szolgáló csoportmódszerek*, In: *Személyiségfejlesztés I. / Irányzatok, csoportmódszerek*. Tatabánya - Közművelődési Ház Kiadványa.

DOBSZAY L. (1984): *A magyar dal könyve*. Zeneműkiadó, Budapest, 217-229.

GORDOSNÉ SZABÓ A. (1993): *Bevezetés a gyógypedagógiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó.

HIRSCH M. (1967): *Nevelés és pszichoterápia*. MTA - Pszichológiai Tanulmányok, Különlenyomat.

KIS JENŐNÉ KENESEI É. (1994): *Alternatív lehetőségek a zenepedagógiában*. Tárogató Kiadó

KODÁLY Z. (1974): *Visszatekintés I-II*. Zeneműkiadó, Budapest, I. 304., II. 496-497.

KODÁLY Z. (1989): *Visszatekintés III*. Zeneműkiadó, Budapest, 156; 192.

KOKAS K. (1992): *A zene felemeli kezeimet és játszik velem!* Akadémiai Kiadó.

KOKAS K. (1998): *Öröm, bűvös égi szikra*. Akkord.

KOVÁCS S. (szerk.) (1990): *Szemelvények a zenehallgatáshoz*. Tankönyvkiadó, 29-33.
 LÁNYINÉ ENGELMAYER Á. (1998): *Gyógypedagógiai és terápia*. Megjelenés alatt.
 LÁZÁR K. (1995): *Népi játékok*. Planétás, 20-25., 36-37.
 MISSURA, A. (1996): *Zeneterápia - zenei nevelés*. In: Madarászné-Urbánné: Zene és terápia. Bárcki Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 9-22.
 PÁLHEGYI F. (1967): *A gyógypedagógiai tevékenység pszichoterápiás jellegéről*. Pszichológiai Szemle, 295-298.
 PÉCSI G. (1989): *Kulcs a muzsikához*. Tankönyvkiadó, 1989.
 RAFFAI J. (1997): *Megfogantam, tehát vagyok*. Útmutató Kiadó, Pécs.
 ROBERTSON, P. (1996): *Music the Mind*. London, 9-16., 23.
 SAGAN, C. (1995): *Az éden sárkányai*. Tünődések az emberi intelligencia evolúciójáról. Európa, 200-201.
 SZABOLCSI B. (1975): *Musica Mundana kísérőfüzete*. Zeneműkiadó, Budapest.
 TÉNYI T. (2000): *A pszichodinamikus pszichiátria a legújabb pszichoanalitikus eredmények tükrében*. Animula, 15-21.
 UJFALUSSY J. (1962): *A valóság zenei képe*. Zeneműkiadó, Budapest, 29-34.
 ULLRICH H.-VETŐ A. (1997): *Ulwila színeskotta*. Down Alapítvány.
 URBÁNNÉ VARGA K. (1999): *Zeneterápia*. In: Rehabilitációs foglalkoztató terápia. Bárcki Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest, 111-137.

A MŰALKOTÁS, MINT A SZEMÉLYISÉG KÉPE - ÉRTELMILEG AKADÁLYOZOTTAK MŰVÉSZETI TEVÉKENYSÉGE A BÁRKA KÉZMŰVES MŰHELYBEN (Az intézmény 1999-ben 8mFt pályázaton elnyert támogatásban részesült a Soros Alapítványtól. (A szerkesztő))

(PethőBea intézményvezető — Bárka Alapítvány, Dunaharaszti)

KREATIVITÁS, MINT ÉLETFORMA

A kreativitás az a belső folyamat, amely az ismeretektől és az intelligenciától nem független ugyan, de ezeken mégis túllépő, önálló alkotótevékenység. Olyan általános emberi képesség, mely sokféle szinten megmutatkozhat, és mely feltételekhez kötött ugyan, de fejlesztés hiányában elsorvad. Mivel általános adottság, ezért minden emberre jellemző, így az értelmi akadályozottsággal élőkre is.

Minden ember egyenlő az emberségben és minden ember arra hivatott, hogy saját tehetségét, személyiségét kibontakoztassa. Minden ember tehetséges, ezért keresnünk kell az eszközöket, hogy belső világukat az értelmileg akadályozott személyek is kifejezhessék. Nem közölhetünk másokkal egyebet csak azt, merre keressék a titkot, magának a titoknak pontos meghatározását azonban sohasem tudjuk. Afféle séta ez, csak úgy. A cselekvő egy eltolódott pont, vagyis ez a vonallá mozduló pont története. Paul Klee egy fához hasonlítja a művészt, amelynek gyökere a művész, koronája pedig a műalkotás. Senki sem várja el a fától, hogy koronáját azonos módon alakítsa, mint a gyökerét. A művész nem tesz mást, mint áll a számára kijelölt helyen, áll s egybegyűjti, majd továbbítja mindazt, ami a mélyből feltör. Ha gyermekrajzokra gondolunk, spontán törekvést vélhetünk felfedezni, amelyre alapulva különféle irányzatok formabontással új változatos ábrázolásmódot töreksenek elérni. A sérült emberek művészetére tekintve egy új világra nyílnak tekintetünk. Egy rejtett nyelvre, egy hétköznapiakon túl létező világra. A Bárka Közösség Kézműves Műhelyében kezdettől fogva külön hangsúlyt fektettünk arra, hogy a sérült fiatalok olyan eszközöket kaphassanak a kezükbe, melyek megkönnyítik önkifejezésüket. Miután eljutnak a felfedezésre, hogy van mit kifejezni, adni önmagukból, - mert a Bárka erre befogadó, pozitívan buzdító, értékelő közeg -elkezdhetik kibontani üzeneteiket. Ezek az üzenetek sokszor önmaguk számára is az újdonság erejével, döbbenettel, meglepetésszerűen hatnak.

A Bárka Otthonban lakó sérültek közül szeretném bemutatni B. Józsi, azt az embert, aki minden fizikai és lelki sérülés ellenére és ezekkel együtt, egyedül és megismételhetetlen csoda. Választásom azért esett éppen öreá, mivel képzőművészeti terápiánk talán rá volt a legnagyobb hatással: megtalálta azt a nyelvet, - önkifejezési formát - amit beszélni tud. (Fotó: B. Józsi) 1996 húsvétjára készült el az a képe, ami szerintem sokszor önmaguk számára is az újdonság erejével, döbbenettel, meglepetésszerűen hatnak. A keletkezés történetéről fontos elmondanom, hogy a sérültek közül többen - akik már korábban is ismerték ezt a technikát- hűsvétra egy 12 részes linómetszet sorozatot készítettek Via Dolorosa címen, amely Jézus szenvedéstörténetének állomásait jelenítette meg rendkívül kifejező, egyéni módon. Ekkor jelezte Józsi, hogy ő is szeretne hasonlót készíteni. Mivel a grafikus ábrázolás, valamint a linómetszés technikája túl nehéz volt Józsi számára, ezért esett a választás a már jól bevált technikára: a pasztellkréta és színes ceruzára. A kép nagyméretű papírra készült (kemény, eukaliptuszrost). A színek és a kompozíció feszültsége a szenvedéstörténet valódi átéléséről beszél. A világos és sötét színek harca árulkodik arról a szellemi csatáról, ami megelőzte Jézus döntését, imáját az Atyához. A képen a feszültséget, szorongást fejezik ki a balra hajló, kissé megdőlt fák és az ezt kiegyensúlyozó sarga fényugár. Ez a feszültség van jelen a komplementer színek használatában és a tér mélységeinek ábrázolásában is: a sötét, komor előtér mögül kivillannak, szinte „lángrakapnak” a fények. A kép jobb oldalán sejtelmesen előtűnő vörös és fekete folt szintén a történet drámai üzenetét hordozza.

Mindez persze felveti a kérdést, hogy egy értelmileg sérült fiatal átérezheti-e egyáltalán ezeket az érzéseket, gondolatokat a maguk mélységében? Véleményem szerint a válasz, igen. Sokkal többet tud és él meg a szenvedésből, mint egy vele egykorú, de nem sérült fiatal. A problémát csak az jelenti, hogy mindezt nem tudja adekvát módon kifejezni, illetve nekünk, egészségesegeknek nincs rá szemünk és fülünk, hogy megértsük a jelzéseit. Mindkét irányból - a jelzést adó és vevő oldaláról is - nagyon jó lehetőséget kínálnak a „nonverbális” kifejezési módok, így például a képzőművészeti kifejezésformák. E megközelítésmód tanulmányozása viszonylag új a mentálisan sérültek esetében.

Következő elemzett képe: a Szélcsend című. Az eszközöket és a témát is egyedül választotta. Ez a mű is hosszabb ideig készült (3-4 alkalom) 1997. november végétől 1998 januárjáig. Címe nagyon kifejező, ahogy Józsi először megnevezte: „Nem fúj a szél”. A festmény ősz végi, tél eleji igazi „borongós” hangulatot áraszt. A hideg színek éles kontrasztot alkotnak a fák meleg barnájával. Feszült várakozás, igazi szélcsend hangulatát kelti a fák merev, függőleges törzse. Érdekes még, hogy a kép hasonlít a „Gecsemáné kert” c. képére, itt is jobb oldalon sűrű a képi elemeket, mégis teljes a képi egyensúly, szinte „megáll” a kép.

Józsi képeiről elmondható, hogy nagyon erős hangulatuk, kifejezőerejük van. Alkotásain a színeknek különlegesen gazdag használatát figyelhetjük meg. A színek egyensúlyban vannak, nincsen különlegesen kedvenc színe, ugyanakkor felhasználja a hideg- meleg és a komplementer színellentéteket a hangulatok és a tér mélységeinek kifejezésére. Eszközhasználatát sokat fejlődött, gazdagodott, és most már bátran, szabadon használja az új technikát is. Pozitív irányban változott beszéde is, míg korábban nehezen kommunikált részben beszédhibája miatt is, most már nagyobb késztetése van arra, hogy másokkal is megossza gondolatait. Ebben a legfontosabb tényező a folyamatos kommunikáció volt. Kérdéseimmel, megjegyzéseimmel inspiráltam Józsi a további munkára. A kép befejezése után szintén beszélgettünk a képről, amit Józsi el is táncolt, majd

szavakban is kifejezte üzenetét, ami addig soha nem volt rá jellemző. (2 rajz: Gecsemáné kert, Szélcsend)

A MŰVÉSZI KIFEJEZÉS, MINT KOMMUNIKÁCIÓ

A sérült ember számára a művészi kifejezés a kommunikáció fontos eszköze lehet. Kommunikáció: nem csupán azt jelenti, megragadni, felfogni, leigázni és rendelkezésünk alá vonni, hanem egy olyan közös világban való részesevésséget jelent, amelyben megértjük egymást. Egy lelekből fakadó műalkotásról van szó. A sérült emberek rajzai minden vonalukkal, ritmusukkal megtanítanak arra, hogy van még egy másik világ is azon kívül, ami a racionális és centrál perspektívájában látható. A cél: a fogyatékos ember minél inkább megőrizze egyedi világát és a kifejezés spontaneitását. Mindehhez biztosítani kell a kreativitást fejlesztő feltételeket.

Rogers szerint a kreativitásnak két belső és két külső feltétele van. Belső feltétele a nyitottság és a játékoság (elemekkel pl. színek, formák illetve gondolatokkal való játék). A külső feltételek közül pedig az első a pszichológiai biztonság, ami három folyamatban érhető el:

- a feltétel nélküli elfogadás és a teljes bizalom

- a külső kritikától mentes légkör

- a beleélő megértés (empátia) az egyén képzeletvilágába. Csak ez után válik hajlandóvá arra, hogy valószínűs énjét feltárja. Második külső feltétel a pszichológiai szabadság, ami a szimbolikus kifejezés teljes szabadságát teszi lehetővé a megengedő attitűd által.

A kreativitás az ember egyik olyan alapvető tulajdonsága, ami képmás voltához a kezdetektől fogva hozzátartozik. A kreativitáskutatók egyetértenek abban, hogy a kreativitás az egyének kreatív aktivitást eredményező eredeti motivációjától függ. Egy ún. kommunikációs elmélet közelíti meg legáltalában a kreativitás motivációját. Ez a kíváncsiságot, kutatási- felfedezési késztetést tekinti kiindulási pontnak, azt a szükségletet, hogy minél többet felfogjunk és közöljünk a világból. Kutatók sora állapította meg, hogy ez a kommunikációs szükséglet a kreatív egyéneknél erősebb, mint általában. A kreatív folyamatot „intra- és interperszonális” kommunikációnak tekintik. A kommunikáció folyamatában az átadótól a tartalom közvetítésével az átvevőhöz jut el az üzenet. Ebben a folyamatban kódolás és dekódolás történik. A fogyatékos személy nehézségekbe ütközik a kódolás, a dekódolás műveletekor. Ez az értelmi fogyatékos személy esetében azt jelenti, hogy mivel kognitív nehézségei vannak, ezért a tartalom strukturálása neheztetten működik. Ezt a strukturációs nehézséget, hiányt képes pótolni a művészi kifejezés.

A Bárka műhelyben a segítő és a sérült személy együtt dolgozik, ami egy aktív kommunikációt és egyúttal inspirálást is jelent. A segítő kínálja fel a különböző technikákat és segíti a sérültet az önkifejezésben. A műalkotás tehát ennek a kommunikációs kapcsolatnak az eredménye.

SEGÍTŐ - KOMMUNIKÁCIÓ - FOGYATÉKOS SZEMÉLYEK TECHNIKA - MŰALKOTÁS – KIFEJEZÉS

A KÉPI ÜZENET MEGÉRTÉSE

Amikor a képek előtt állva elgondolkozunk, ne keressük a szavakat, amelyekbe vizsgálódásaink eredményét foglalhatnánk. A kép azért festett mű, mert közölni is festve lehet vele. A megfejtés nem más, mint maga a művészi élmény, a teljességben felfogott képi üzenet. Épp az akadályozott emberek élete és alkotása hívja fel a figyelmet arra, hogy az élet több mint képességek összessége és az önmagunk megvalósítására való törekvés. „Boldogtalan az árva, amikor felfedezi önmagát, s arra gondol, hogy másnak is fontos lehet a kéz, e görbeség. S azon túl arra vágyik, hogy szeressék.” (Pilisnszky)

Titkok titka! De ki belép

a tág iromba,

boltozatos,

hűvös templomba

s belülről pillant

ablakára,

megdőbbenten áll,

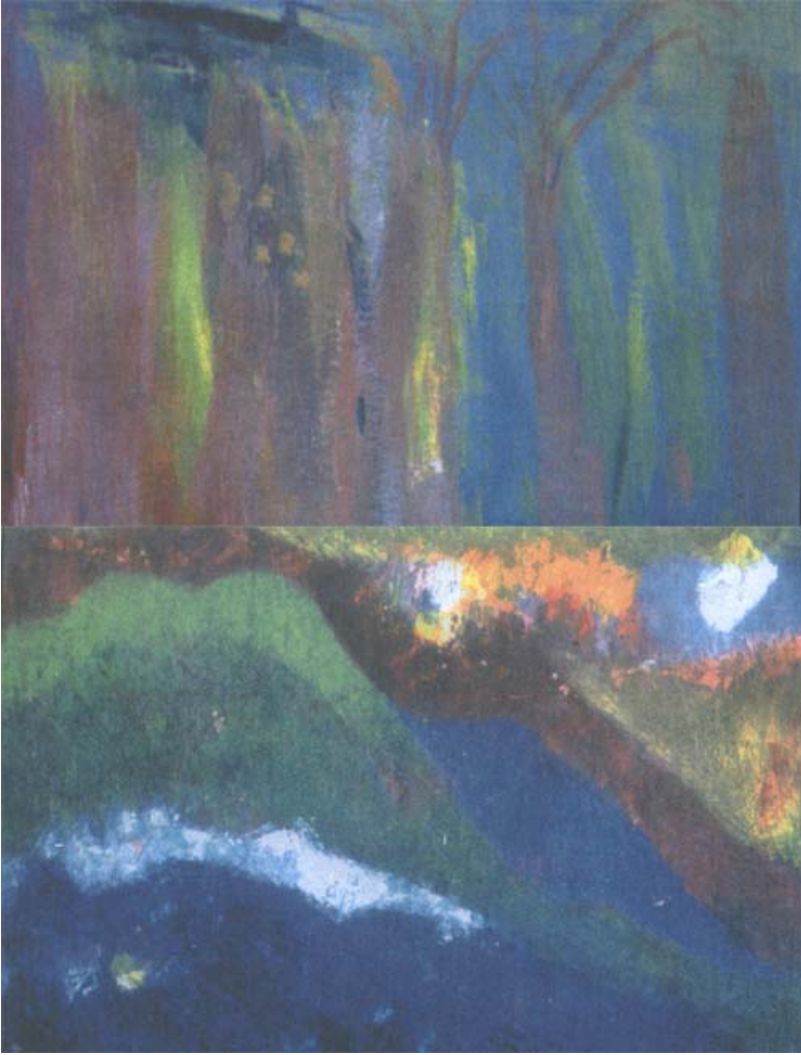
megkövültén áll,

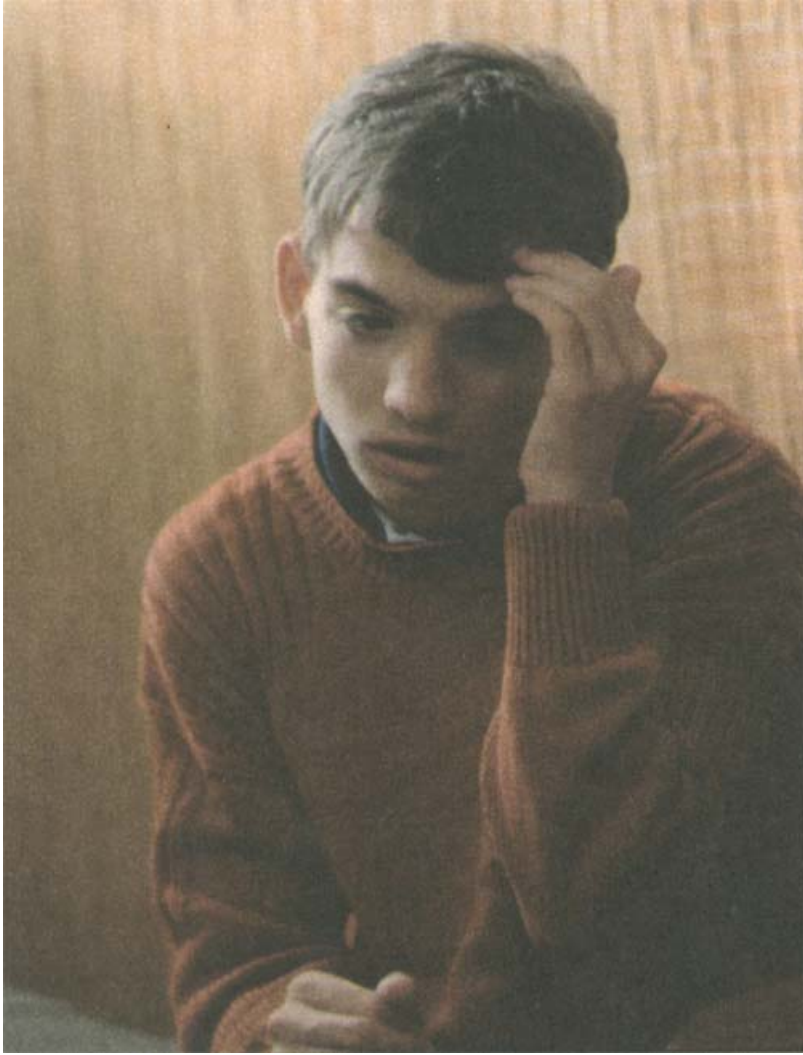
elbűvölten áll: -

Nézz a csodára! -

(részlet Dsida Jenő: Templomablak c. verséből)

Minden ember egyenlő az emberségben, és minden ember - akár sérült, akár nem az -arra hivatott, hogy saját tehetségét, személyiségét kibontakoztassa. Egymás elfogadása és tisztelete ad lehetőséget arra a szabadságra, melyben bátrakká válhatunk belső világunk megmutatására. Az alkotás célja: a jelen pillanatban a teljességet, az öröklétet, megélni. Hitünk szerint mindannyiunkban közös a teremtettség, a teremtdés, és a teremtsre való képesség: a kreativitás. Ebben a feltételek, eszközök megteremtése és a megértő légkör kialakítása rendkívül fontos.

A SZABADIDŐ SZERVEZÉSÉNEK SZEMPONTJAI A LAKÓOTTHONBAN (A Lámpás'92 Közhasznú Alapítvány 1999-ben 3 éves futamidővel 9mFt pályázaton elnyert támogatást kapott a Soros Alapítványtól a szakmai munka minőségének javítására az általuk működtetett lakóotthonokban. (A szerkesztő))

(Makrai Józsefné intézményvezető- Lámpás '92 Közhasznú Alapítvány Egyesített Intézményei, Göd)

A lakóotthonok életére, munkájára a felgyorsuló időben megtestesülő kihívással éppen ellentétes veszély leselkedik, a mindig egyforma történések megszokottá válása mögött megbúvó egyhangúság veszélye. Ezért kiemelkedően fontos, hogy a jól strukturált napirenden belül kellőképpen odafigyeljünk a szabadidős programok kínálatára, mindenképpen figyelembe véve a mindennapok adott hangulatát, a lakók fáradtság szintjét. Esetenként a semmittevés is lehet fontos, hiszen szükség van a rekreációra, a pihenésre, a feltöltődésre. Egy súlyosan sérült fiatalnak is lehet, sőt van erre igénye.

Sz.T. 24 éves halmozottan sérült lakónk délután a szobájában tétlenül ült. Megérkezett B.É. Gáborka édesanyja. Meglátta a szerinte unatkozó fiatalot, s miután jó barátságban vannak, fennhangon sajnálni kezdte: "Szegény fiú, rossz lehet neked egyedül". Tibor felállt, kitolta az ajtó elé a hívatlan ismerőst, becsukta az ajtót és visszavonult magányába. Úgy látszik éppen arra volt szüksége.

Természetesen figyelni kell az arányokra, ha túl sok a semmittevés, keresni kell az okát.

Ez lehet

- kifáradás (túlterhelés a munkaidő helytelen megállapítása stb.),
- lappangó betegség,
- rossz pszichés állapot (félelmek, szorongás, depresszió),
- de lehet, hogy csak több segítséget igényel a szabadidős programok szervezésében.

A szabadidő hasznos eltöltése gyakran együtt használt, szinte állandósult szókapcsolat.

De vajon mit jelent az, hogy hasznos?

- fejlesztő tevékenységet takar egyáltalán,
- fontos, hogy tevékeny legyen,
- ki dönti el, hogy valóban hasznos-e?

Mi a szabadidő? Minden kötelezettségtől, külső kényszertől, kötöttségtől független időszak, amikor az ember azt csinálja, amit akar.

A szabadidő un. hasznos vagy értékes lehetőségének keresgélésénél jobb, ha az érintett önmaga tartja értékesnek azt. A szabadidő kialakítása során mindig abból kell kiindulni, hogy mi az, ami a lakónak igazán fontos, mi az, ami leginkább örömet okoz.

A fejlesztés szempontjának a szabadidő kapcsán másodlagos jelentőséget szabad csak tulajdonítani. Nem a tanulásnak, hanem az élményszerzésnek kell előtérbe kerülnie. Sok esetben közösen kell megtalálnunk, hogy a lakó mivel foglalkozik szívesen, mi az amit szeret végezni, miben tehetséges. Ez lehet bármi, gyűjtögetés, rendszerezés, egyéni vagy csoport elfoglaltság, művészeti vagy sporttevékenység stb.

A súlyosan sérülteknél és az autisztikus vonásokkal rendelkező lakóinknál különösen fontos, hogy helyet és időt biztosítsunk a szokott rítusaiknak.

K.H. 36 éves középsúlyos értelmi fogyatékos lakónk minden nap, mikor az ÉNO-ból haza érkezik, leül megszokott rajzfűzetéhez és „fényeket” rajzol. Ezek a „fények” minden nap ugyanazok, alig lehet látni a különbséget, mégis ő örömet leli a rajzolásban. Minden ábrát valakinek készít, alkotás közben megnevezi szeretteit. Ha ez a mindennapi program kimaradna, valószínűleg feszültté, nyugtalanná válna.

Ha jól belegondolunk, mindenkinek vannak bizonyos ismétlődő elfoglaltságai, szokásai, vagy kedves időtöltése, amit ha megzavarunk, rossz érzéseket gerjeszhetünk. Vannak pl. „sorozatfüggő” emberek, akik a televízió bizonyos műsoraihoz igazítják életüket. Vannak gyűjtögető, rendszerező emberek, akiknek gyűjteményük rendben tartása, katalógusok készítése okoz örömet. Gyakran számunkra értéktelen vagy értelmetlen dolgokat őrizgetnek (gyufásdobozok, üres flakonok, dobozok, stb.) Sérült lakóink szabadidős igényei alapján véve nem különböznek az ép kortársaikétól. A szabadidős elfoglaltságnál figyelni kell a mértékre.

T. utcai lakóotthonunk segítői (szülői támogatásra és ösztönzésre) túl sok programot zsúfoltak bele a hétköznapokba. Az otthon lakói hétfőtől péntekig (8-14 óráig) dolgoztak, így csak 15 óra után kínálkozott lehetőség arra, hogy kosárlabdázzanak, ússzanak. Ezen felül szerveztek számukra még koncertlátogatást is. Egy hónap után a munkavezetők panaszkodtak, hogy lakóink a munkacsoportjukban alulteljesítenek, fáradtak, egy alkalommal B.K. az asztalra borulva elaludt.

A szabadidő eltöltésének formái:

EGYÉNI PROGRAMOK

Tévképzet, hogy az értelmi fogyatékos emberek egyáltalán nem képesek arra, hogy irányítás nélkül jelentős dolgokkal töltsék ki a szabadidőt. Viszont igaz az, hogy az egyéni szabadidős programok eltöltésére fel kell készíteni a lakóotthonok lakóit (vagy potenciális lakóit). Rendszeres sportolás, zenetanulás, könyvtárba, színházba, moziba járás igénnyé válhat, ha felébresztjük az igényt és megtanítjuk az alapokat. Mindenképpen tanítani kell, hogy szabadidejét önmaga tudja szervezni, tájékozódni tudjon a „kínálatból”. Az információ begyűjtésénél és a kiválasztásban segíthetnek a lakó családjának tagjai, baráti környezete, továbbá a lakóotthon fizetett vagy önkéntes munkatársai is.

P. Z. külön bibliaórákra jár. Lakóink közül többen járnak a Hit és Fény közösségekbe teljesen önállóan. Ez azért is előnyös, mert e közösséggel a nyáron táborozni mennek, tehát lakóinknak lehetőségük van egy olyan üdülési formára, ami a lakóotthontól független.

CSOPORTOS PEGORAMOK

Ezek a lakóotthon vagy az Alapítvány által szervezett programok, melyek lehetnek:

- a lakóotthon mindennapjaihoz kapcsolódóak (születésnap, névnap, egyházi és társadalmi ünnepek)
- lehet saját, belső kínálat (szegregáltan saját vagy társintézményekkel) pl.: farsangibál, disco, sportvetélkedő stb.
- integrált forma (színház, cirkusz, mozi látogatás, egyéb szervezett estek stb.)

A sérült emberek számára a szabadidős kínálat fontos lépés az integráció felé, hiszen itt sérült és nem sérült emberek közösen vesznek részt különböző programokban, együtt élik meg azt, közös élményekben van részük, és a közös élmény összekovácsolhat. Önkéntes segítőink nagy része meghívott vendégként vett részt különféle programokon, kirándulásokon, táborokon. Vannak vissza-visszatérő vendégek is és voltak, akik munkatársainkká vagy barátainkká váltak. Fontos megtalálni a spontán és a tervezett tevékenységek helyes arányát. Óvakodni kell a túlbonyolított, agyonszervezett dolgoktól, teret kell adni a spontán kezdeményezéseknek is.

Lakóink felnőtt státuszát biztosítani kell! Felnőtt lakóinkkal ne menjünk bábszínház gyermekelőadására, gyermekszínházba. Vannak a bábszínházak is felnőtt előadásai, és találhatóunk megfelelő előadásokat - lehet ez akár koncert, revű, balett, kabaré stb. - a közeli színházban, kultúrházban.

A másik alapvető követelmény, hogy a csoport ne alkosson „tömeget”.

Nagy csoportban nehéz átélni közösen az eseményeket, nincs meg az intimitása. Nem kell az egész lakóotthont egyszerre mozgatni, mindig mindent együtt csinálni. (Különösen, ha ez 8-14 fős létszámot takar.)

Ha egy kísézőre két-három lakó jut, könnyebb megbeszélni, átbeszélni az élményeket, könnyebben alakul ki párbeszéd, egyszerűbb kis csoportban feltenni a kérdéseket is és, hogy lakóink választ kapjanak minden kérdésre annak is nagyobb az esélye. Érdemes élni a rokonok, önkéntesek, barátok segítő szándékával.

A szabadidő részei:

- hétköznapok szabad órái
- hétvégi pihenőnapok, ünnepek
- hosszabb, egybefüggő szabadságok (nyaralás, sítúra)

Lényeges, hogy a szabadidős tevékenységek kellőképpen integrálódjanak a lakók napirendjébe, de elkülönüljenek a munkaidőtől. A háztartási munka nem minősül szabadidőnek.

Általában a hétköznapokban a szabadidős programok nagy része a rekreációt szolgálja (pihenés, TV nézés, magnózás, közös sakkozás, kártyázás, egyéb felnőtt társasjátékok) és esetenként heti 1-2 alkalommal valamilyen külső kulturális vagy sporttevékenység igényként jelentkezhet.

A hétvégék és az ünnepnapok nagyobb szabadságot biztosítanak.

A lakók egy részéhez vendég érkezik (rokonok, barátok) és van, aki rendszeresen meglátogatja szüleit, testvéreit. Hétvégén több a szervezett program, nagyobb séták, kirándulások, ettől függően a szabadban vagy otthon elfogyasztott - általában közösen elkészített - ebéd.

A hosszabb, egybefüggő egy-két hetes szabadságra nyáron kerül sor.

A lakóotthonok önállóan vagy közösen szerveznek üdüléseket, táborokat, de van olyan lakó, aki szüleinek, barátaival vagy más közösségekkel is eltölt pár hetet.

Igaz nehezebb megszervezni, de érdemes ősszel vagy télen is egy-egy rövidebb időt közösen eltölteni. Más élményekre ad lehetőséget az őszi erdő, a téli táj, de érdemes felfedezni az egyébként alvással töltött napszakokat is. Egy napfelkelte vagy jól szervezett éjszakai túra feledhetetlen élmény lehet.

Öt évvel ezelőtt lakóinkkal részt vettünk egy integrált táborozáson. Mi voltunk a KÁLÓT tábor „speciális” csapata. Amikor az egyébként ifjú cserkészekből álló csapatok éjszakai túrát szerveztek mi sem akartunk ebből kimaradni. Úgy gondoltuk, hogy csapatunk ügyesebb, mozgásban nem korlátozott tagjai lehetnek a túra résztvevői. Aki nem tudott vagy nem akart velünk tartani az segítők egy részével a tábor területén maradt.

M. K. akkor 18 éves, középsúlyos értelmi fogyatékos fiatal megpróbáltuk rábeszélni, hogy maradjon otthon. Aggódtunk, hogy félni fog a sötétben, vagy túlsúlyos lévén nehezen bírja a gyaloglást. Krisztián nem hagyta magát lebeszélni, hogy meggyőzőn bennünket háttal kezdett el szaladni és kiabált: „figyeljétek bírom ezt én hátrafelé is”. A túra jól sikerült Krisztián valóban bírta a megpróbáltatást és a mai napig emlegeti az éjszakai túrát és a hátrafelé futást.

Lakóotthonaink a szabadidős programok szervezésében is különböznek egymástól. Van olyan lakóotthonunk, ahol a fiatalok szívesen járnak úszni, kosárlabdázni. Van, ahol a hitoktatás, a közös éneklés, zenélés kerül előtérbe.

Valószínű, hogy a segítő személyisége, talentumai is gyakran ötletadóak, de a lakók változó érdeklődési köre, tapasztalatai is irányt szabhatnak.

Próbáltam a szabadidős tevékenységek változásait, fejlődését nyomonkövetni két lakónknál. A kiválasztásnál figyelembe vettem, hogy ne csak az életkoruk, nemük, hanem az életútjuk is különböző legyen.

K.M. 38 éves halmozottan sérült férfi lakónk (értelmi sérült, pszichiátriai problémái is vannak, cukorbeteg), akit én 12 éve ismerem. Éveken át egy pszichiátriai osztály lakója volt, majd egy szakosított, szociális otthonba került. Hosszú évekig „idő milliomos” volt, a szabadidőből igazán sok jutott neki. Nem tudom, hogy ezt a strukturálatlan időhalmazt lehet-e egyáltalán szabadidőnek nevezni. Az intézetben reggel 7 órakor volt ébresztő, a következő biztos napirendi pontot az ebéd, majd a vacsora jelentette, ezen kívül minden esetleges volt.

A lakóotthoni léttel életminősége is ugrásszerűen megváltozott. Kialakult a napi, heti ritmusa, külön vált a munkaidő, a kötelező jellegű, ön maga ellátásával és környezete rendben tartásával összefüggő háztartási tevékenységekre szánt idő (természetesen segítség szükség szerint kérhető).

K. M. szabadidős tevékenységei még elég egysíkúak. Szeret pihenni, heverészni, rádiót hallgatni, kellő ösztönzéssel rávehető a közös beszélgetésekre, kártya partikra, sakkjátszmákra is.

Reméljük, hogy a jövőben lakótársai és barátai segítségével sikerül őt egy kicsit megmozgatni, kedvet ébreszteni benne a közös kirándulások, séták és valamilyen kevesebb testmozgással járó sporttevékenység iránt (pingpong, tollaslabda, stb.).

R. A. 22 éves enyhe fokban értelmi fogyatékos, volt állami gondozott fiatal lány. 3 éve ismerem, bár nem szívesen beszél múltjáról, de iratanyagából kiderül, hogy egész gyermekkorát intézetben töltötte, szüleit, rokonait nem ismeri. Életében gyakoriak voltak az intézet váltások, 6 alkalommal kellett új környezetet, új embereket megszoknia. Nehezen tűrte a gyakori változást, napirenden voltak a szökések, csavargások, idegenek gyakran visszaéltek jóhiszeműségével (prostituálódott). A lakóotthonban a legnagyobb gondot a normál napi ritmus kialakítása jelentette. Egyáltalán nem akart dolgozni, bár több munkahelyen is megfordult, nem tudta megszokni a köztételeket. Az elmúlt két évben sikerült elérni, hogy valamennyi időt a rehabilitációs munkahelyen töltsön, dolgozzék. A munkával töltött időt csak lassan sikerül megnyújtani. Párkapcsolata kezdetben nem volt, később kritikátlan kapcsolatba sodródott, de körülbelül fél éve stabil kapcsolatot sikerült kialakítania a lakóotthonban élő egyik fiatalal. A ház körüli munkákban sem jeleskedik, valószínűleg hosszú idő kell ahhoz, hogy ezen a területen is teljesítsen.

Adrián életvitele csak a szabadidőről szólt, munka, ön maga és környezete rendben tartása helyett is csak programokat szervezett. Meg kellett tanulnia, hogy a szabadidőnek is megvan a maga helye és csak a mindennapi kötelezettségek után kerülhet rá sor.

Esetében feladatunk lehet még a szabadidős elfoglaltságainak tartalommal való megtöltése, alternatív programok felkínálása. Bár neki elsősorban dolgozni és teljesíteni kell megtanulnia.

HÉTKÖZNAPJAINK, ÜNNEPEINK (Az intézmény a Soros Alapítványtól 1998-ban 2.373e,-Ft, 1999-ben 1,100e,-Ft, 2001-ben 1.250e,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a Népjelölti Minisztérium támogatásával kialakított lakóotthonok berendezésére. (A szerkesztő))

(Kolutác Györgyné igazgató - Mohács Város Önkormányzat Pándy Kálmán Otthona, Mohács, Újváros)

Otthonunk a Mohács Város Önkormányzat Pándy Kálmán Otthona az 1950-es évektől - kórházi körülmények között - nyújtott ápolást 140 - 160 pszichiátriai betegnek, illetve értelmi fogyatékkal élő embernek. Az intézmény legfőbb funkciója a „megőrzés” volt, 1-2 lakó kivételével valamennyiük napjai semmittevéssel teltek. Tudva, hogy minden rossznak gyökere a tétlenségben rejlik, 1986-tól elkezdődött a foglalkoztatás.

Ehhez a szemléletváltáshoz a 10-20 éve dolgozó munkatársaknak sok új ismeretre és hosszú időre volt szükségük. Kezdetben az egyetlen foglalkoztatás-vezetőnk feladata lakóink érdeklődésének felkeltése és fenntartása, illetve az ünnepekre való felkészítés volt. Folyamatosan növeltük az elmúlt évek alatt foglalkoztatás-vezetőink számát (jelenleg: 7 fő) és egyre inkább bevontuk az otthon szak-, illetve kisegítő dolgozóit (konyha, gazdaság, kertészet, stb.) a lakók napjainak tartalmasabbá tételébe.

1995. óta megoldott az értelmi fogyatékkal, illetve pszichiátriai betegséggel élők „különgondozása”. Órarend szerint felkínált - senki számára sem kötelező - rehabilitációs, illetve rehabilitációs programjainkból választhatnak lakóink.

Otthonunkban hangsúlyos szerepet kap a munkavégzés, a munka hasznossága, kézzel fogható eredményessége. Bevonjuk lakóinkat közvetlen környezetük rendben tartásába (állatgondozási, kertészeti feladatok stb.).

Közel 30 lakóknak rendelkezik munkaszerződéssel (közülük 8 fő külső munkahellyel: gyár, Kft. stb.)

A munkajellegű foglalkoztatás mellett is sok a szabadidő. Az üres órák tartalommal való kitöltésére lakóink képességeihez, igényeihez igazodó, rendszeres, tervszerű elfoglaltságot biztosítunk. Otthonunkban táncsoport, színjátszó csoport működik. Heti rendszerességgel tartott próbáikon készülnek a helyi és pl. az ÉFOÉSZ szervezte rendezvényekre, illetve színjátszó találkozókra stb. Gygyekezünk az elmúlt 10 évben minél szélesebbre tárni otthonunk kapuit, ünnepélyeinkre segítőköt, hozzátartozókat, gondnokokat meghívni. Meghívásunkat örömmünkre mindig sokan elfogadják, elfogadják.

Két alkalommal a város színházában több mint 300 néző előtt másfél-másfél órás műsorral mutatták be sokoldalúságukat lakóink (palotás, rock-opera). Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a településen élők valós ismeretekkel rendelkezzenek otthonunkról és az intézet neve hallatán ne kelljen a fantáziájukra vagy régi, rossz tapasztalatokra, előítéletekre hagyatkozniuk. A közös szereplések lakóink számára az örömmön, sikerélményen túl önbizalom növelő hatással bírnak, emelkedik saját önértékelésük is.

A mozgásnak, sportnak kiemelkedő fontosságot tulajdonítunk, (pl.: ágyhoz kötött lakóink aktív-passzív tornája, relaxációs gyakorlatok, alakformáló tornák stb.).

Fiatal - versenysportot kedvelő lakóink - a Nemzetközi Sportbarátok Köre rendezésében évente 1 alkalommal Magyarországon, két alkalommal külföldön versenyeznek, illetve nemzetközi váltófutáson vesznek részt. (pl.: Bécstől a Balti tengerig). Az 1998. évi magyarországi találkozót mintegy 100 vendéggel - otthonunk rendezte.

Igen kedveltek és soha ki nem hagyhatóak a zenekari próbáink. Egy Hollandiában készült film adta ötletként - melyet az 1999. évi Mályiban rendezett Soros munkakonferencián láttunk - általunk készített szinkotta segítségével kezdtük a hangszeres játékokat. Az Ulwila hangszeres eszközökhöz, módszeres leírásokhoz nem jutottunk, így saját ötleteinkre támaszkodtunk, felhasználva két segítőnk hangszeres tudását, zeneiskolai tapasztalatait. Terveink között szerepel, hogy zeneterápiában járatos szakember segítségét is igénybe vegyük. Reméljük, hogy erre különböző pályázati források lehetőséget adnak majd. Egy-egy új zenedarab megtanulása előtt hallhatnak annak szerzőjéről, témájáról stb. A közös zenélés öröme mellett zenei ízlésük formálását is szolgálják a foglalkozások.

Két évvel ezelőtt indítottuk képzőművészeti szakkörünket egy szobrász-rajztanár vezetésével. A foglalkozások gyakoriságát sajnos behatárolják anyagi lehetőségeink, ami igen sajnálatos mivel lakóink nagyon várják a tanár úr jó hangulatú, bensőséges légkörű „óráit”, ahol a legkülönbözőbb anyagok (agyag, gipsz, fa, festék, műanyag stb.) segítségével színt, formát adhatnak fantáziájuknak, fejleszthetik ügyességüket. Megjeleníthetik lelkük legmélyén lakó érzéseiket, azokat is amezsokodtunk, sohasem foglalnának szavakba: pl.: egy schizofren férfi „szobrocskája” az anyja és közte lévő kapcsolatáról tudósít: a kisgyermek kapaszkodik az anyja szoknyájába, de ő a könyökével -bár szorosan mellette áll - ellöki magától a gyermeket stb. Ezek a foglalkozásokon megszűnik számukra a külvilág, olyan mély figyelemmel összpontosítanak készülő alkotásaikra.

1998-ban egy - az eddigieknél is személyre szólóbb - foglalkoztatási program kezdődött otthonunkban.

A kitagolás program keretében - kiscsoportos lakóotthonaink építésével párhuzamosan - a leendő lakók egyéni igényei, szükségletei által meghatározott fejlesztési terv szerint történt és történik ma is felkészítésük, fejlesztésük. Az itt tapasztaltakat felhasználva - a szükséges helyiségek (tréningkonyha, mosókonyha, társalgó stb.) kialakítását követően az „anyaintézetünkben” maradó lakóink heti foglalkoztatási tervét is az egyéni fejlesztési tervükre építjük a praktikus ismeretektől a művészetig, irodalomig.

1999. június 2. óta új lakóotthonainkban - melyek az intézet közelében, de kerítésen kívül épültek fel - a lakók maguk alakítják önálló életüket, saját programjaikat (kirándulások, színház, mozi, kiállítás látogatások, névnap, születésnap, karácsony, stb.), de időnként vendégül látják az új otthonukban korábbi lakótársaikat és a közös rendezvényeinken, foglalkozásainkon is részt vesznek.

FEJLESZTÉS A LAKÓOTTHONBAN; EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV

(Lányiné Engelmayer Ágnes szakkuratóriumi tag; Soros Alapítvány)

A NEVELÉS, FEJLESZTÉS, KÉPZÉS ÉRTELMEZÉSE FELNŐTT FOGYATÉKOS SZEMÉLYEKNÉL

Mielőtt az egyéni fejlesztési tervről beszélünk, érdemes végiggondolni, hogy mit értünk a nevelés, a fejlesztés, a képzés fogalmán akkor, amikor felnőtt személyek életének szervezésében és strukturálásában akarjuk felhasználni ezeket. Fontos azt is mérlegelnünk, hogy e fogalmak közül melyik az, amelyet be akarunk emelni abba a tervbe, amit a lakóotthonban vagy az intézetben élő felnőtt fogyatékos személyek individualizációjának érdekében felhasználnunk. Nem kívánok most e fogalmak neveléseméleti definíciójába bocsátkozni, inkább praktikus oldalról közelítke a kérdéshez. Azt gondolom, hogy azok a gyogyepedagógus szakemberek, akik a gyogyepedagógiai iskolák gyakorlatából kerültek a felnőtt fogyatékos személyek szociális ellátásának világába, elsősorban a gyermeki világból, a fogyatékos gyermekekkel kapcsolatos tapasztalatokból hozták a tudásukat. Általában a direkt befolyásolás módszereire gondoltak, amikor fejlesztésről, nevelésről beszéltek és azt gyakorolták.

Felnőtt személyek esetében azonban egészen másképpen kell viszonyulnunk. Sőt, azt is mondhatnánk, hogy a modern pedagógia már a gyermekek esetében is számol a gyermeki személyiség, az ön-érvényesítési szándék, a gyermeki autonómia tiszteletével. Felnőtteknél pedig nagyon fontos, hogy elfelejtsük a direkt befolyásolás gyakorlatát. Meg kell nyernünk a felnőtt személyt arra, hogy motivált legyen az önfejlődésre, tanulásra, képzésre.

A képzés kifejezés az, amelyik tartalmában jobban illeszkedik mindahhoz, amit el szeretnénk érni, amikor felnőtt fogyatékos személyeket akarunk „nevelni”, „fejleszteni”. Felnőtt létünkre sajátmagunkat is állandóan sokféle formában szeretnénk képezni, sőt idősebb korban is van igény a tanulásra. Nem véletlenül nyitnak sokfelé a világban az egyetemek a nyugdíjasoknak is kurzusokat, hiszen elfogadják és megértik azt az elvet, hogy a művelődésre, önképzésre, fejlődésre minden embernek szüksége van élete egész folyamán. Ebben a permanens tanulás joga és igénye fogalmazódik meg. Ebből következik, hogy ha minden embernek igénye és joga van erre, akkor a sérült embernek is lehetősége kell, hogy legyen arra, hogy felnőttkorában is képzési feltételekhez és kínálatához jusson, szüksége van arra, hogy személyisége és képességei kibontakozásához teret és lehetőséget kapjon.

A FEJLESZTŐ KÖRNYEZET ÉS A FEJLESZTŐ ÉLETFORMA KIALAKÍTÁSA

A lakóotthonban élő felnőtt értelmi fogyatékos személyek különböző képességekkel és különböző iskolai ill. szociális tanulási háttérrel kerülnek be az új életformába. Jelenlegi funkcionálási szintjük, mindaz, amire az adott helyzetben képesek, nemcsak attól függ, hogy milyen a fogyatékoságuk súlyossága, hanem nagymértékben attól is, hogy olyan életteremben éltek-e, mely meglévő képességeik kibontakozásához megfelelő körülményeket biztosít. Igen gyakran nem ez a helyzet. Gyakran éltek korlátozó életfeltételek között, sokuknak volt nevelési elhanyagolásban része, vannak viszont természetesen olyanok is, akiknek képességeit jó színvonalú gyógypedagógiai iskolákban optimálisan fejlesztették. Gyakran találkozunk azzal a gyakorlattal az induló lakóotthonok életében, hogy gyógypedagógusokat olyan céllal vontak be a lakóotthon munkájába, hogy biztosítsák a lakók „szintentartó foglalkoztatását”. Ebben az elgondolásban pozitív az, hogy törekszenek arra, hogy a fiatal felnőtt ne felejtse el mindazt, amit az iskolában tanult. Azonban, ha felnőtt emberekkel ez a szintentartó foglalkoztatás úgy történik, mintha még mindig gyermekek volnának és iskolába járnának, akkor nem valósul meg az a fontos szempont, hogy az életkor szükségleteihez igazodnunk kell. Nem felnőtt emberhez alkalmazkodó feladathelyzet az, ha kockásfüzetben kell számolási feladatokat megoldania az egyénnek, vagy a foglalkozás bármilyen iskolai ismeretet mintegy korrepetáló formában kíván ismételtetni.

Törekednünk kell arra, hogy felnőtt lakóink meglévő ismereteiket mindennapi életükbe ágyazottan használják fel. Az is fontos, hogy aki többet tud, segítsen annak, aki kevesebb ismerettel él közöttük. A főzés és a sütés nagyon fontos alkalmi a közös tevékenységeknek, a közösen elfogyasztott ebéd vagy vacsora pedig pozitív élményeket ad és segít a közösség formálásában. Ezek az alkalmak viszont arra is jók, hogy el kell olvasni a receptkönyvet, be kell vásárolni a szükséges anyagokat, tudni kell azt, hogy mi mennyibe kerül. Amikor az 1 kg lisztből almás pitét kezdenek sütni, és ahhoz 30 dkg lisztet kell felhasználni, akkor közösen azt is kiszámíthatják, hogy a maradék liszt hány almás pite sütéséhez lesz még elég. Számptalan példát lehetne mondani - amelyet a lakóotthonokban értenek és gyakorolnak is -, hogy hogyan lehet az otthon hétköznapjaiban, a kulturális programok szervezése és a szabadidő eltöltése során a lakók írásolvasás- és számolási tudását felhasználni, továbbfejleszteni. Az ilyen keretbe ágyazott fejlesztés jobban motiválja a felnőtt embereket, mint a régi típusú „leckeolvasás”. Természetesen nemcsak iskolai ismereteket lehet a képzési folyamatba bevonni, hanem a szociális tanulás, a felnőtt szerepek elsajátításának sokféle formáját, lehetőségét.

EGYÜTT ÉLŐ SZEMÉLYEK, CSOPORTOK, KÖZÖSSÉGEK FEJLESZTÉST, KÉPZÉST SZOLGÁLÓ TERVEI

Az életet minden lakóotthonban tervezni kell, a hétköznapokon kívül a kiemelkedő események, ünnepek, születésnapok, nyaralás alkalmait úgy kialakítani, hogy mindez a lakók számára ne csak érzelemgazdag élmény, hanem egyúttal tanulási lehetőség is legyen. Ha a lakóotthon vezetősége és a lakók úgy döntenek, hogy partnerkapcsolatot létesítenek az ország másik részén lévő intézménnyel, akkor meg kell tervezni, hogy ki lesz az, aki levelet tud írni, hogyan bonyolítsák le a látogatást, amelyhez meg kell nézni a menetrendet, el kell menni vasúti jegyet vásárolni, stb. Lehet, hogy egy biciklitúra szerepel a nyári tervek között, erre is fel kell készülni. Előfordulhat, hogy az új mosógép vásárlása kapcsán kell elolvasni a prospektusokat, elmenni egy áruházba megnézni a kínálatot, mérlegelni az árakat. A beköltözés után a gyakorlatban derül az ki, hogy a szobák berendezése megfelelő-e, lehet, hogy ezen változtatni szükséges. Ha a konyhakert mellett kisállatokat is szeretnénk tartani, ehhez is tervezni kell nemcsak azt, hogy honnan lesz állat, ketrec vagy istálló, hanem azt is, hogy kinek van kedve és ügyessége az állatok tartásában közreműködni. Ha az egész csoportra vonatkozó terveinket realizáljuk, akkor ezek magukba foglalják azt is, hogy hogyan lehet kialakítani az önrendelkező élet, a demokratikus együttélés, a döntési kompetenciák különböző helyzetét a csoportban. Amikor a csoportra vonatkozó elképzeléseink már megfogalmazódtak, akkor nyilván előtérbe kerül a differenciált bánásmód és az individuális szükségletek megvalósításának a kérdése is, az, hogy ki-ki egyénileg hogyan vesz részt az egész csoport működésében. A két megközelítésmód akkor kapcsolódik harmonikusan egymáshoz, ha a csoportfoglalkozások és programok nem kötelezőek, mégis sok egyén számára vonzóak.

AZ EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV KÉSZÍTÉSÉVEL KAPCSOLATOS TÖRVÉNYI ELŐÍRÁSOK

A SzCsM 2000-ben megjelent rendelete pontosan megfogalmazza azt, hogy minden tartós bentlakást biztosító intézménynek, így a lakóotthonoknak is egyéni fejlesztési tervet kell készíteniük minden gondozottjukra/lakójukra vonatkozóan. (A súlyos fogyatékos személyekről gondozási tervet kell készíteni.) A rendelet pontosan meghatározza azt, hogy az egyéni fejlesztési terv mire épül, mit kell tartalmaznia, ki ill. kik készítik. Erre most nem térek ki, csak felhívom a figyelmet ezek gondos tanulmányozására. A Szociális és Családügyi Minisztérium fog készíteni egy módszertani útmutatót a fejlesztési tervek elkészítéséhez, és készül egy úrlapminta is. Ez nagyban fogja segíteni a munkát. Minden ilyen anyagról a használat során derül ki, hogy beváltak-e, és egy idő után esetleg szükség lehet kiegészítésére, átdolgozására. Egyetlen aspektusra szeretném most a figyelmet ráirányítani, ez pedig az úrlap kérdése. Hosszú diagnosztikus és klinikai munkából tudom, hogy az előre gyártott úrlapok rendszerint igen sematikusak. Általában kétféle úrlaptípus szokott a mi területünkön forgalomban lenni: vagy egy nagyon kevésbé részletező, abba azonban nem fér bele semmi, vagy olyan, amelybe az úrlapot tervezők minden lehetséges esetet, variációt bele akartak építeni. Anamnézisúrlapok esetében ismerünk példákat mind a két típusra. A részletező anamnézisúrlap akár 15 oldalas is lehet. Azonban mindkét kitöltött úrlapfajta hiányosságokat ébreszt, ha kézbe vesszük. Rendszerint plusz-mínusz jelek vagy kipipálás mutatja, hogy az adott jelenség előfordul-e vagy sem. Mindebből nem bontakozik ki egy teljes életszerű kép az adott egyénről, fejlődését elősegítő vagy hátráltató körülményeiről. Véleményem szerint az úrlap inkább arra szolgál, hogy egy tagolási lehetőséget, egy gondolkozási vázlat adjon a szakember kezébe. Használhatjuk tehát az

úrlap beosztását, de célszerű közben nem elveszteni azt a fonalat, amely az egyén életét egészzé szervezi.

AZ ÁLLAPOTFELMÉRÉS, MINT A FEJLESZTÉSI TERV KÉSZÍTÉSÉNEK ELSŐ LÉPÉSE

Minden egyéni fejlesztési tervnek állapotfelmérésre kell épülnie. Az állapotfelmérés nemcsak a jelenlegi állapot rögzítését jelenti, hanem fontos ehhez:

- az életút/az egyéni biográfia ismerete

Bármely egyén jelenlegi funkcionálási szintjét, képességeit, társas magatartásának, viselkedésének történéseit csak akkor érthetjük meg, ha látjuk azt, hogy milyen életút áll a személy mögött. Ez egy tágra értelmezett története nemcsak az egyén fejlődésének, hanem családi körülményeinek, szociális helyzete változásainak, a személlyel történt mindenféle lényeges életeseménynek. Ezt a történetet több forrásból ismerhetjük meg. Egyrészt el tudja mondani a legközelebbi hozzátartozó, rendszerint az anya vagy az illetőt legjobban ismerő gondozó. Ha azonban az érintett értelmi fogyatékos személy több tartós bentlakást biztosító intézményben nevelkedett, akkor a fontos referenciaszemélyek rendszerint már nem állnak rendelkezésre ahhoz, hogy a történet egy egységes folyamattá álljon össze. A szülőnek pedig gyakran kevés információjuk van az intézeti életről. Lehet, hogy töredékes dokumentumokból kell majd rekonstruálni az élettörténetet. Van azonban egy másik lehetőség is. Maga az értelmi fogyatékos felnőtt személy is képes arra, hogy életének lényeges mozzanataira visszaemlékezék. Lehet, hogy az értelmi sérülés miatt ez a visszaemlékezés nem lesz kronológiailag jól rendezett, feltételezhető, hogy erősen érzelemvezérelt lesz, és biztosan lesznek benne az adatszerűséget illetően hiányok, üres foltok. Mégis rendkívül fontosak ezek az információk, és együtt a segítővel vagy a szakemberrel való ismerkedésnek is fontos, személyességet biztosító eseménye az a beszélgetés, amely során az életútról tájékozódunk. A kétféle forrásból nyert adatokat azonban össze tudjuk illeszteni. Sokszor, mint egy nyomozónak kell a részadatokból rájönni az életút jelentős állomásaira.

A biográfiai megközelítés nemcsak a fogyatékos személyek pszichológiájában, hanem a történeti kutatásokban is igen nagy szerepet kapott az utóbbi években. A nagy politikai események mellett az abban résztvevő emberek, sokszor kisemberek személyes élettörténetéből rekonstruálódhat az egész kor szellemisége is. Ezt bizonyítják az „órai history” múzeumok magnetofonra vett, megőrzött és kutatásra szánt élettörténet vallomásai. A fogyatékos személyek életében a biográfiai megközelítésről a dobogókői konferencián hallottunk (Bruckmüller, 1999).

- az anamnézis szerepe és jelentősége

Az értelmi fogyatékos személyek (gyermekek és felnőttek) személyi anyagában szinte mindig megtalálható egy valamikor felvett anamnézis. Ez azonban igen gyakran az orvos által felvett kórelőzmény funkcióját tölti be, vagyis ahhoz próbál segítséget adni, hogy hozzájáruljon az etiológiai tényező kiderítéséhez, az orvosi kezelések, a diagnosztizálást és terápiát végző intézmények számbavételéhez. Az anamnézis rendszerint tartalmazza még a pszichomotoros fejlődés kronológiai sorrendjét is, de ritkán terjed ki az előzőekben kifejtett teljes életút feltárára. Ez annak ellenére igaz illetőleg a gyakorlatban így tapasztalható, hogy a gyógypedagógusok képzésében nagy szerepet kapó pszichodiagnosztika gyakorlat során évtizedek óta a biográfiai szemlélet érvényesült. Idézzük fel röviden a Gyógypedagógiai pszichológia c. kézikönyv Anamnézis fejezetének megállapítását a kérdéssről: „Egyre inkább általános vélemény, hogy az anamnézis „klinikai történet” helyett „élet-történet” legyen, hiszen az egész életet alakító tényezők következménye a betegség.” (Illyésné, 1968, i.m. 274.O.). A biográfia és az orvosi anamnézis tehát nem azonos fogalmak, más megközelítést tükröznek.

- szakvélemények, leletek felhasználása

A személyi dossziékban az érintett lakóról rendelkezésre állnak régebben készült orvosi leletek, gyógypedagógiai szakvélemények, gyámhatósági végzések és egyéb fontos információk. Ezeknek a tárolását és a felhasználás szabályait is rögzíti a hivatkozott rendelet. Fontos, hogy a titoktartás szabályainak szigorú betartása legyen érvényes mindenkire, aki ezekre betekint. A személyiségi jogok védelmére vonatkozó rendelkezéseket is figyelembe kell venni. A különböző szakemberek által készített szakvélemények értelmezését és a mai állapottal való egybevetését csak olyan szakemberek végezhetik el, akik azokat készítették. Ők közvetítik aztán a segítő felé azokat a lényeges információkat, amelyek a személyek mai állapotának megértéséhez, a bánásmód kialakításához, az egészségügyi tennivalók betartásához fontosak. Igen fontos, hogy a régi iratok újraértelmezése megtörténjen, hiszen előfordul, hogy az egyén rácáfol a róla készült diagnózisokra, fejlődése nem igazolja azt, amit évekkel ezelőtt róla leírtak. Előfordul, hogy középsúlyos vagy súlyos értelmi fogyatékosnak diagnosztizáltak egy gyermeket, de a lakóotthoni életforma fejlesztő körülményei között felnőtt korára olyan jelentős személyiségfejlődés ment keresztül, hogy megkérdőjeleződik a régebbi kategorizálás helyessége. Ilyen esetek nemcsak azért fordulhatnak elő, mert esetleg nem jó a diagnosztika személye, szaktudása vagy nem áll elegendő idő rendelkezésre a diagnosztikus folyamat számára, hanem igen gyakran nehezíti a diagnosztizálást, hogy az extrém rossz életkörülmények elfedik a reális képességeket, nem hagyják azokat kibontakozni.

- a személyes megfigyelés adatai különböző életterületeken, funkciókban

Az állapotfelméréshez végezhetnek a szakemberek (orvos, pszichológus, gyógypedagógus) újabb vizsgálatokat. Ezeknek az állapotfelmérésben való felhasználására ugyanaz vonatkozik, mint a régebbi szakvélemények értelmezésénél elmondottakra. A megfigyelést a lakó mindennapjaiban osztozó személyek, így a segítő is végzik nap mint nap, és adott esetben az állapotfelmérés céljára rögzíteniük kell. A szakemberek segíthetnek abban, hogy a megfigyelésnek legyenek irányító szempontjai, a sok gyakorlati történés, kis életpizód egy strukturált megfigyelési jegyzőkönyvbe rögzítődjék. Gondosan ügyelni kell arra, hogy a megfigyelés bizonyos események, történések tényszerű rögzítését tartalmazza, az érintett személy konkrét viselkedését, közösséghez és munkához való viszonyát írja le. Ettől el kell különíteni az értelmezést, amely mindig feltételes módban fogalmazódhat meg, hiszen egy-egy esemény mögötti okokat, motivációkat, háttértörténeteket csak gondos elemzéssel és a szakemberek bevonásával lehet kideríteni.

- a részadatok összegzése, kritikai értékelése, régebbi, esetleg nem helytálló leírások korrigálása

Az állapotfelmérés minden részadatának figyelembe vételével történik meg a szakember team szintetizáló munkája eredményeképpen az állapotra vonatkozó jelenleg érvényes megállapítások rögzítése. Ha a régi és a jelenlegi felmérés adatai ellentmondásban vannak, akkor igyekezni kell majd a fejlesztési tervben ennek megfelelően a konzekvenciákat levonni.

AZ EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV

Az egyéni fejlesztési terv kialakításánál az érintett személy kívánságát, vágyait, elképzeléseit, ha családja van, a szülők vagy más közeli hozzátartozó kívánságát és szakemberek véleményét egyenrangú módon kell figyelembe venni. Az egyéni fejlesztési tervben lesznek

- *közei célok és ennek megvalósítását szolgáló konkrét feladatok*

Meghatározhatjuk, hogy mit tervezünk az egyén magánéletére, társas kapcsolataira vonatkozóan, hogyan próbáljuk önállóságát fejleszteni, az önrendelkezés alkalmait kialakítani, milyen viselkedési szabályokra helyezünk hangsúlyt a segítőkkel, felettessel, szomszédokkal való kommunikációjában, a szabadidő felhasználásában milyen célokat tűzünk ki. A személyes kívánságok számtalan ötletet adhatnak a fejlesztési terv elkészítéséhez. Pl. ha az egyik fiatal lánynak fő problémája, hogy nagyon kövér, és ez nem tetszik neki, ezen változtatni szeretne, akkor érdemes számára olyan célt kitűzni, melyben a különböző sportolási lehetőségek, a testedzés, a táplálkozási kultúra megváltoztatása szolgálják az értelmes fogyókúrát. Mindez számtalan önnevelési lehetőséget kínál. Vagy, ha az egyik fiatal fényképezőgépet szeretne venni, akkor számára a fotózás megtanulása - akár a település által kínált tanfolyami program keretében - lehet egy jó képzési cél. Sőt, ha már megtanult fotózni, megválaszthatják társai, hogy ő legyen a közösség fényképész dokumentátora, aki ünnepeik és kirándulásaik alkalmait megörökíti, a fényképeket pedig közösen ragasztják be egy albumba. *Mindig gondolnunk kell a fejlesztési terv készítésekor arra, hogy az egyén életében elmulasztott, de lehetséges tanulás feltételeit teremtsük meg.* Az is fontos, hogy mindig az erősségekre, a meglévő képességekre, a saját érdeklődésre és motivációra támaszkodjunk, ne csak azt gyakoroljuk, amit az egyén nem tud. Természetesen - ezt a rendelet is hangsúlyozza - adott esetben szükség van kiegészítő terápiás szolgáltatások biztosítására is.

- *távlati célok*

Minden ember számára fontos, hogy a napi feladatain túlmutató, néhány évre előre tekintő, távolabbi perspektíva adjon értelmet az életnek. Lakóink esetében ez lehet a takarékoskodás függvényében személyes dolgok - akár egy új szobabútor - beszerzése, utazás vagy kirándulás, városnézés tervezése, az ehhez szükséges felkészülés megtervezése. Itt jelenhetnek meg azok a célok is, melyek életút korrekciót jelentenek olyan személyek esetében, akikről kiderül, hogy sokkal nagyobb önállóságra képesek, és a teljes társadalmi integráció is elképzelhető számukra. Esetükben gyámjaik bevonásával is tervezni kell a külső munkahely biztosítása mellett a folyamatos takarékoskodást, azoknak a támogatási forrásoknak (életkezdési segély, stb.) felkutatását, amelyek alapján néhány év múlva esetleg megszüntethető a gondozotti státusz. Természetesen ilyen célok csak néhány lakó esetében fordulnak elő, de őket nem volna helyes a kevesebb lehetőséget biztosító életformára kényszeríteni. Érdemes a távlati célokat minden fogyatékos személy képességeihez igazodva kitűzni, ez is hozzásegít az időfoglalkozások megértéséhez. A pozitív jövőkép pedig a mindennapok rutinján túlmutató ösztönzést, örömet és motivációt ad egy értelmes élethez.

Ha ilyen szellemben fogjuk fel a fejlesztési terv készítésének feladatát, akkor ez a munkatársaknak nem nyűg és terhes adminisztráció lesz, hanem olyan értelmes eszköz, amellyel az érintett személy jobban átlátja életének lehetőségeit, a segítő pedig úgy tudja kijelenteni a fogyatékos személyekkel individuális munkáját, hogy az fejlődésük irányába hasson.

IRODALOM

BRUCKMÜLLER, M.: *Az én biográfiám*, (jelen kötet 141-147. o.)

ILLYÉS GY.-né (szerk.) (1968): *Gyógyypedagógiai pszichológia*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1/2000. (1.7.) SzCsM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működésük feltételeiről

AZ EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV MEGALAPOZÁSA, A PAC/2 (Az előadás elhangzásakor még nem állt rendelkezésre az azóta megjelent kézikönyv: G.H., Günzburg: Pedagógiai analízis és curriculum (PÁC) a szociális és személyes fejlődés mérésére. Az eljárás négy változata. BGGYTF Bp. 2000. Időközben 2000-ben a SzCsM ezt a módszert írta elő a tartós bentlakást biztosító ápoló-gondozó otthonokban folyó, a gondozottak állapotfelmérését szolgáló átfogó vizsgálat egyik kötelező módszereként. (A szerkesztő))

(*Szilágyiné István Zsuzsa, szociálismunkás; Kádas György Alapítvány, Gyula*)

A fejlett polgári demokráciákban a fogyatékos emberek mozgalmainak központi követelése: szűnjék meg a jóakarató paternalizmus, tegyék fogyasztóvá a fogyatékos embereket, s ennek érdekében a szolgáltatások legyenek személyre szabottak és intézményesüljön a velük kapcsolatos felhasználói kontroll. Tegyük lehetővé számukra az önálló (független) életet, bontsák le a nagy, totális intézeteket, helyettük a maguk választotta lakókörzetben (családjukban, átmeneti, félutas, családosthonos lakásokban) élhessenek. A döntéshozatal minden szintjén vonják be az őket érintő ügyekbe a fogyatékos embereket.

A tervek arra irányulnak, hogy a leendő lakók nem-fogyatékos kortársaikéhoz hasonló körülmények között, hasonló módon, hasonló tiszteletben, bánásmódban részesüljenek. Az épekevel közös világban, ehhez minél több szálon kapcsolódva éljenek. A hasonló életmód és bánásmód egyrészt személyiségük, emberi jogaik, személyes igényeik és kívánságaik messzemenő figyelembevételét jelenti, másrészt elvárásokat is: az egyéni lehetőségekhez képest a lehető legnagyobb önállóságot, részvételt és felelősségvállalást saját maguk ellátásában, továbbá hozzájárulást saját maguk eltartásához.

Már közel egy évtizede Magyarországon is megszűnt a fogyatékos gyermeket végérvényesen stigmatizáló, úgynevezett „képezhetetlen” kategória, mellyel a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekeket egy olyan „kaszta” helyezték a szakmai bizottságok, ahonnan nem volt visszaút, s amely gyakran egy életre megszabta fejlődésüknek/fejlesztésüknek határait, hiszen kizárta őket még a gyógypedagógiai oktatásból is.

A Közoktatási Törvény rendelkezése alapján megnyílt a potenciális lehetőség a fejlesztésre, a jövőben kötelezően teljesítendő feladatként hárul a terápiás fejlesztés kötelezettsége minden olyan intézményre, melyben súlyos fogyatékos tanköteles gyermekek laknak. A jelenlegi nemzetközi és hazai szakmai álláspont szerint nincs képezhetetlen fogyatékos ember. Kortól és sérülési foktól függetlenül minden fogyatékos embernek joga van a testi, lelki, szellemi, fizikai jóléthez, az egészséghez. Mindannyiuk számára van lehetőség a fejlődésre. Családtagjaiknak, s a gondozásukban, oktatásukban, fejlesztésükben részt vevő szakembereknek, segítőknek az a feladatuk, hogy támogassák, segítsék őket ezen az úton.

Most alakulnak azok a formációk, melyek a fogyatékos felnőtt emberek részére valós élethelyzeteket teremtenek, és tartós életforma keretében adják meg a kortól független, „életfogytiglan” tartó fejlődés lehetőségét.

LAKÓOTTHONUNKRÓL

Otthonházunk 1998. január 1-jé óta működik, mint a Kádas György Alapítvány Otthonháza.

Fiataljaink volt állami gondozottak, illetve családi háttérrel rendelkeznek, iskoláikat a közép-súlyos értelmi fogyatékos gyermekek gyulai általános iskolájában végezték. Szolgáltatásaink személyre szabottak, szükségletorientáltak. Az életminőség fejlődése szempontjából meghatározónak tartjuk a következőket: egészség és biztonság, részvétel, válaszadási-döntési lehetőségek, szociális kompetencia, személyes kapcsolatok, elfogadás és elismerés. Kislétszámú lakóotthonunk az érzelmi kapcsolatok révén családias jelleget tükröz. Aktívan részt veszünk a város életében a munka, szabadidő, kultúra révén. Képességeik, érdeklődésük szerint munkahelyet, munkát keresünk fiataljainknak, melyért havonta fizetést kapnak, saját keresettel rendelkeznek.

Ellátják a mindennapi élethelyzetekkel kapcsolatos összes házimunkát és házkörüli munkát. A segítő a lakókat minden élethelyzetben kíséri, abban a mértékben, amennyire azt az adott személy igényli. Gyógypedagógiai és terápiás módszereket alkalmazunk a lakók egyéni és csoportos kísérésében. Kolleganőmmel ketten, mint szociális munkások a lakók pszichés gondozását végezzük, személyre szabottan egyéni fejlesztési terveket készítünk, mentálhigiénés foglalkozásokat szervezünk, képviseljük a lakók érdekeit.

Ezen új ellátási forma, mely civil szervezet által működtetett, megállja a helyét a szociális ellátási formák között, összhangban van mind az 1993. évi III. törvénnyel (Szociális Törvény), mind pedig az 1998. évi XXVI. Törvénnyel (Eszélyegyenlőségi Törvény).

EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV

Az önálló életvitelre való felkészítés nagy feladat, igazi kihívás, mind a segítő, mind az értelmi fogyatékos ember számára. Kihívás, mert szembe kell helyezkedni a bevett társadalmi szokásokkal, a paternalista szemlélettel, a túlgondoskodó, túlvédő tradíciókkal és az értelmi fogyatékos embert körülölelő előítéletekkel, sztereotíp attitűdökkel.

A fogyatékos ember számára az autonómia elérése harcot jelent, harcot környezetével és önmagával. Gyakran önmaga a legnagyobb „akadály”, saját maga sem bízik képességeiben, bizonytalan, pedig az önállóság nagy lehetőség arra, hogy egyre inkább függetlenedjék, partner lehessen, ne csak nyűg, kolonc mások (szülei, lakóközössége, környezete) számára.

Lakóink esetében nem is gondolnánk, hogy milyen apró, csekély dolgok okoznak függőséget. Például: ha valaki nem tudja befűzni a cipőjét, vagy nem tud belépni a fürdőkádba. A függőséget, amennyire csak lehet, csökkenteni kell, hiszen függeni másoktól annyit jelent, hogy sebezhető, védtelenek vagyunk. Az egyetlen út, hogy ezt a célt megközelíthessük, az önálló életvitelre való felkészítés. Ez közös munka, közös út, melyen a haladás, az előrejutás ritkán gyors és látványos, sok-sok apró lépést kell együtt megtenni. Méghozzá tudatosan, előre átgondoltan, tervezetten.

Ebből következik, hogy a felkészítésnek különböző állomásai vannak, a függetlenedésnek különböző szintjei, ez a részképességek kialakításától a támogatott vagy alig támogatott önálló életvitelig tart. Ha ezen az úton el szeretnénk indulni, első teendőnk, hogy kimozdítsuk az „állóvízből” akit fejlesztési szeretnénk. Nem könnyű feladat, hiszen lehet, hogy évek óta már csak „vegetál”, kritika nélkül elfogadta bárki segítségét, véleményét, jól magába szívtá környezete előítéletét.

Az első dolgunk az, hogy a fogyatékos ember negatív énképét pozitív irányba billentsük, hogy ő is érezze magát VALAKINEK (nem senkinek, utolsónak, használhatatlannak). Nehéz feladat helyesen megítélni önmagunkat, helyünket, képességeinket, egy fogyatékos ember számára ez még bonyolultabb feladat. A pozitív gondolkodás -építkezés mindig segít. Dicsérni mindig lehet, mindazért, ami jogos, ami igaz. Például: csinosan felöltöztél, jól áll neked a kék szín, stb. Sok esetben segíthet bármilyen metakommunikációs jelzés (mosoly, bátorító tekintet, vállveregetés, stb.). A fentiekből következik, hogy lehet pozitív attitűdöt teremteni, hamis vagy alaptalan dicsérgetések nélkül is.

A másik, legalább ilyen fontos feladat (a címkézés, bélyegzés helyett) az elfogadás, a helyes hozzáállás, a támogatás biztosítása és a BIZALOM.

A felkészítő programoknak nagyon személyre szabottnak kell lennie. Elengedhetetlen a fogyatékos ember ismerete, kell tudni az „előéletéről”, diagnózisáról, önellátási szintjéről, lehetőségeiről, korlátairól. Tudni kell a múltját, és azt, hogy most hol tart, és hová szeretne eljutni. A „most hol tart” kérdésre választ adhatnak a szülők, tanárok beszámoló, megfigyelései, különböző tesztek. Ahová szeretnénk eljutni: közös feladat. Meg kell nézni, mely területen jelentkeznek problémák, min lehet változtatni, hol vannak azok a pontok, amelyek fejlesztésre szorulnak. A célokat konkrétan kell megfogalmazni, az elérését időponthoz kell kötni (fél év), és meg kell nevezni a munkacél felelőseit vagy felelőseit. Ez azért fontos, mert a közös felelősség nem felelősség, ilyen esetekben elmosódnak a kompetenciahatárok. Az egész fejlesztési tervet a mindennapok, de nem a „fiók” számára kell elkészíteni. A programot értékelni, felülvizsgálni feltétlenül szükséges.

AZ EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV ELKÉSZÍTÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE ÉS CÉLJA

Elképzelhető hogy a fogyatékos embereket spontán akciókkal, jó szándékú segítséssel fejlesztjük, de több érv szól egy szervezettebb formájú fejlesztési folyamat mellett. Ezt a lakóotthonokban nagymértékben megkönnyítheti egy formanyomtatvány kidolgozása és egységes bevezetése. Rendeletben előírt minden fogyatékos ember számára egy önálló, személyre szóló, úgynevezett egyéni fejlesztési tervet kidolgozni, s ezt írásban rögzíteni. Ebben a fogyatékos emberre vonatkozó fontos információkat jegyezhetjük le. Ide tartozik az eddigi fejlődés története, illetve a jövőben remélhető fejlődés/fejlesztés fontosabb állomásai.

Néhány érv az egyéni fejlesztési terv alkalmazása mellett:

- Mivel rendelet szabályozza és teszi kötelezővé a fogyatékos emberek fejlesztését, ezért az ellenőrizhetőség miatt szükséges e folyamat írásbeli dokumentációja.

- A nap, a hét folyamán nem mindig ugyanaz a munkatárs, segítő van a fogyatékos emberrel. Nagyon lényeges viszont, hogy pontosan ugyanazokat az elvárásokat közvetítsék a segítők a fogyatékos ember felé, bárki van is szolgálatban. Ezért elengedhetetlen minden fogyatékos személyre vonatkozóan külön-külön megállapodni a munkatársi teamnek a fejlesztés néhány fontosabb irányában. Ugyancsak lényeges ezen megállapodásokat írásban rögzíteni, s minden munkatárs által elérhető helyen tartani.

- A segítők, munkatársak nagy fluktuációja, s a fogyatékos emberek akadályozott kommunikációja miatt okvetlenül szükséges, hogy a fejlesztés irányainak, céljainak, s a célok megvalósulásainak, kudarcainak legyen írásban lejegyzett története, melybe

az új munkatársak, a család, a szakértők bármikor betekinhetnek.

- Az egyéni fejlesztési terv keretein belül lehetőség van az önellenőrzésre. Megvizsgálhatjuk akár évekre visszamenőleg, hogy egy-egy fogyatékos embert nem hanyagoltunk-e el, nem becsültük-e túl vagy alul képességeit, reális vagy irreális fejlődési lépéseket várunk el tőle, milyen mértékben és mennyi idő alatt tudja ezeket teljesíteni.

AZ EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV MEGALAPOZÁSA

Ahhoz, hogy a fejlesztések személyre szabottak legyenek, az egyéni fejlesztési tervet körültekintően meg kell alapozni. Lakóotthonunkban a gyakorlati munka megalapozását a PAC/2 fejlődési skála segítségével végeztük el. Célunk volt az is, hogy az esetleges fejlődést rövid, akár féléves intervallumban is ki tudjuk mutatni.

A PAC/2 módszer könnyen alkalmazhatónak bizonyult. A diagram áttekintést ad arról, hogy hol vannak a fejlesztésre szoruló képességtérületek. Magának a felmérésnek az elvégzése után a következőképpen jártunk el a fejlesztés megalapozásában: a skálában tételenként meghatározott követelményekből fejlesztési feladatokat fogalmaztunk meg a vizsgált személyek számára. Ez már konkrét segítséget jelentett az egyéni fejlesztési terv pontos állapot-meghatározásához és a megvalósítandó célok kitűzéséhez. A szükséges felméréseket, a résztvevők kikérdezését és készségeik megfigyelését gyógypedagógus munkatársammal közösen végeztük. Félév elteltével a vizsgálatokat megismételtük.

Eredményeink: a lakók önmagukhoz viszonyítva sokat fejlődtek, a vizsgált féléves időszakban még a legtöbb segítséget igénylő lakónk is közel 25%-os javulást, önállósodást mutatott (lásd V.L. és Sz.J. PAC/2 diagramját). A lakók önállóságszintje mind a négy kvadránsban fejlődést mutatott: az önkiszolgálásban 9,3%, a kommunikáció területén 6,4%, a szocializációban 7,2%, az elfoglaltságban 3,5%-ot.

A felmérés segített bennünket a rövid és hosszú távú célok kitűzésében. Segítségével személyre szabott, szükségletorientált fejlesztést tudtunk biztosítani értelmileg akadályozott lakóink személyiségének teljesebb kibontakoztatása érdekében. Azt tapasztaltuk, hogy a módszer már rövid idő alatt ki tudja mutatni a kismértékű fejlődést is, így alkalmas a gyakorlati munka megalapozására, továbbá jelzésértékű információkat ad a segítőknek a fejlesztés irányára, ütemére vonatkozóan.

A felvételt és a kiértékelést nagyban segítette az, hogy az intézményünkben dolgozó segítők és magunk is jól ismerjük a lakók mindennapi életét, és abban megnyilvánuló szociális és egyéb készségeiket. Lakóotthonunk családias légköre olyan előnyöket biztosít, melyek mindenképpen a fejlesztések személyre szabottságát garantálják, (1.ábra: Sz.J. PAC/2 diagramja, 2.ábra: V.L. PAC/2 diagramja)

IRODALOM

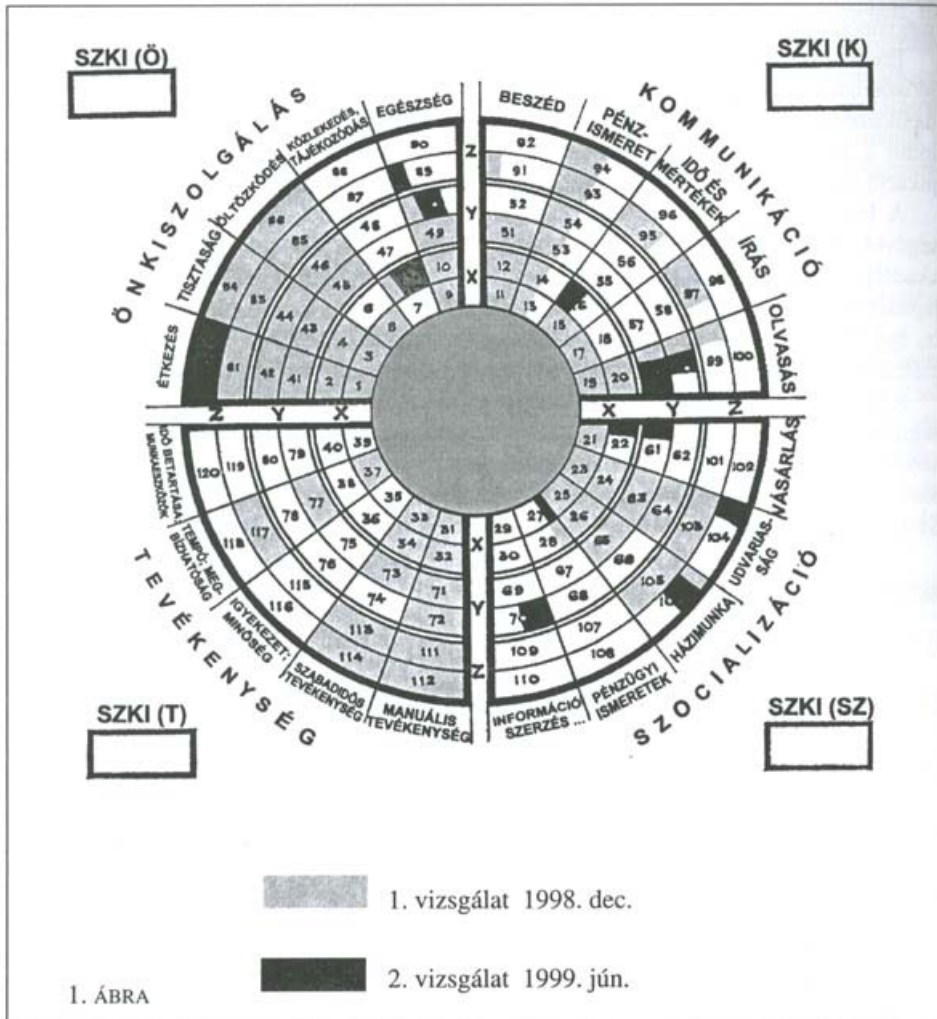
- BÁNFALVY Cs. (1995): *Gyógypedagógiai szociológia*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- CSATÓ Zs.: *Fogyatékkal élő emberek önsegítő és őket segítő csoportjai Magyarországon*. Esély, 1994/2. 57-66.O. góllesz V. (szerk.) (1993): *Életminőség-fejlesztőspeciális mozgalmak a fogyatékosügyben*. Szociálmunka Alapítvány, Budapest.
- HATOS Gy. (1995): *Értelmileg akadályozott emberek lakóközösségei külföldön*. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- KÖNCZÉI Gy. (1992): *Fogyatékosok a társadalomban*. Gondolat, Budapest.
- LÁNYINÉ ENGELMAYER Á. (szerk.) (1996): *Az értelmileg akadályozottak intézményes ellátási formáinak változása*. Fordításgyűjtemény. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- LÁNYINÉ ENGELMAYER Á. (szerk.) (1999): *Kiscsoportos lakóotthonok*. A szervezés és a tartalmi munka aktuális kérdései. Soros Alapítvány, Budapest.
- ZÁSZKALICZKY P. (szerk.) (1998): *A függőségtől az autonómiáig*. Kézenfogva Alapítvány-Soros Alapítvány, Budapest.

Név:

Sz. J.

Kor: 19 év 7 hó

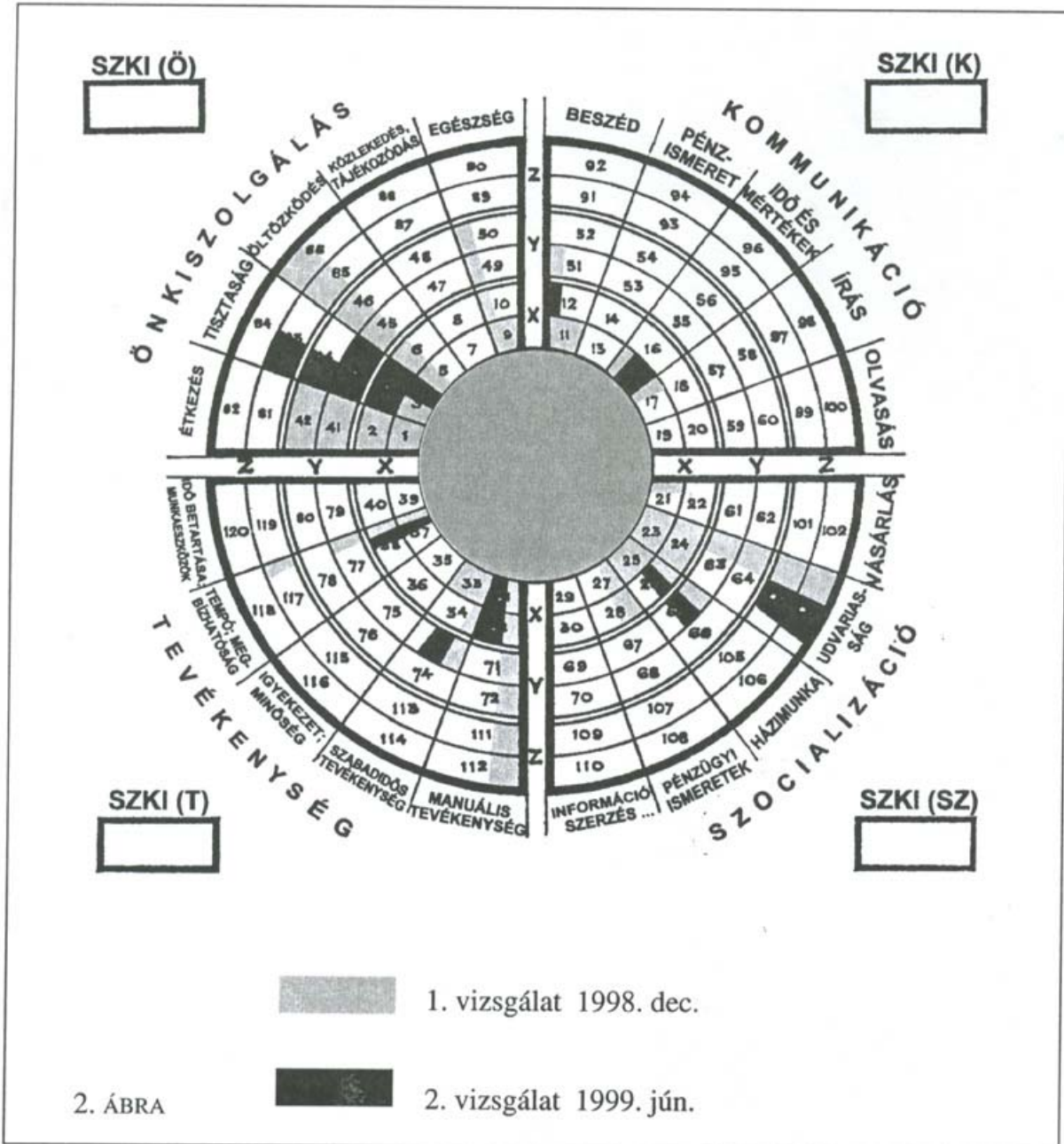
SZOCIÁLIS FELMÉRÉS PAC 2

Név: V. L.

Kor: 29 év 11 hó

SZOCIÁLIS FELMÉRÉS PAC 2

Didaktikai okokból szerepel egy kördiagramon a két vizsgálat eredménye, hogy jól látszódnék a fejlődés, változás. Egyébként a kézikönyv utasítása szerint minden vizsgálatot külön úrlapon kell elvégezni, mert lehet hogy már elsajátított készségek kiesnek a készségpertsorból, pl. hanyatlás, dementalódás esetében. (A szerkesztő)

KEZDETI TAPASZTALATAINK A LAKÓOTTHONBAN FOLYÓ FEJLESZTÉSI MUNKARÓL(Az intézmény a Soros Alapítványtól 1998-ban 2.373e,-Ft, 1999-ben 1.100e,-Ft, 2001-ben 1.250e,-Ft pályázaton elnyert támogatást kapott a Népjóléti Minisztérium támogatásával kialakított lakóotthonok berendezésére. (A szerkesztő))

(Oszvald Lászlóné ápolónő — Mohács Város Önkormányzat, Pándy Kálmán Otthona, Mohács, Újváros)

Egy évvel ezelőtt, a Dobogókőn megrendezett konferencián érdeklődéssel hallgattam azon intézmények előadásait, amelyek már rendelkeztek lakóotthonnal és megosztották velünk tapasztalataikat, nehézségeiket, örömeiket. Akkor még kívülről hallgattam a hozzászólásokat, hiszen lakóotthonaink még csak épültek és jövőd lakóinkban és segítőinkben is ott feszült a kérdőjel, milyen lesz ott élni és dolgozni?

Örömmel számolhatok be arról, hogy 10 hónapja birtokba vettük a lakásokat, s ez alatt az idő alatt szembesültünk problémákkal is, megéltünk örömeiket, tehát éljük mindennapjainkat.

A lakóotthonban folyó közös munkából a fejlesztést szeretném kiemelni. Magyarországon már több éve megszűnt a képezhetetlen kategória, a jelenlegi nemzetközi és hazai álláspont szerint nincs képezhetetlen fogyatékos ember. Kortól és sérülési foktól függetlenül a családnak, a barátoknak, a szakembereknek és a segítőknak is az a feladatuk, hogy támogassák őket a fejlődésben. A lakóotthonban élő emberek fejlesztésének nyomonkövetésére szolgál az egyéni fejlesztési terv, amelynek alkalmazását már rendelet is szabályozza.

Előnye, hogy egyrészt írásos dokumentáció, ellenőrizhető a lakó fejlesztésének folyamata, másrészt lehetőséget ad az ellenőrzésre is.

Az új lakóformára történő felkészítést már az anyaintézetben elkezdtük. Első feladatunk az individuális szükségletek felmérése volt. Jelentős szerepe volt a pontos adatgyűjtésnek, melynek módszerei a megfigyelés és a kommunikáció. A kommunikatív adatgyűjtés direkt és indirekt úton történt. Pontosan tájékozódunk a lakóink személyi adatairól, egészségügyi állapotáról, szociális helyzetéről, társas kapcsolatairól, testi fejlettségéről, szociális érettségéről, érzelmi kötődéseiről, szabadidős tevékenységeiről, terveiről. Minden lakónak elkészítettük pedagógiai jellemzését, amely alapját képezi a fejlesztési tervnek.

A FEJLESZTÉS A KÖVETKEZŐ TERÜLETEKEN TÖRTÉNIK

Első terület az önkiszolgálás, mely magába foglalja a kultúrált étkezés iránti igény kialakítását, az esztétikus terítés megtanítását, a tisztálkodás, a személyi higiéne kialakítását, a ruházat helyes megválasztását az öltözet összehatásának figyelembevételével.

Második terület az *egészséges életmód kialakítása*.

Az egészségkárosító tényezők, dohányzás, túlzott kávéfogyasztás, alkoholfogyasztás következményeiről beszélgetünk lakóinkkal. Meg kell tanítani őket arra, hogy rossz közérzet, kisebb rosszullétek esetén mi a teendő, tudjanak segítséget kérni. Legyen igényük a mozgásra, a kirándulásra, a friss levegőn eltöltött szabadidős programokra.

A harmadik terület a *manuális képesség* fejlesztése, minden tevékenység közben gyakorolható, pl.: főzés, mosás, takarítás, gombfelvarrás, írásgyakorlás során.

Negyedik terület a *kultúrtechnikai ismeretek*. Célunk, hogy minden lakó legalább a nevét le tudja írni. Tanítjuk őket egy egyszerű űrlap kitöltésére, boríték megcímezésére, levelek, csomagok feladására. Megtanulják értelmezni a számlaerősítőt, s tudatosítjuk, hogy a számlát időre kell kifizetni.

Az ötödik terület a *pénzhasználat és mennyiségi ismeretek*. Ez a terület magába foglalja az év, hónap, hét, nap fogalmának tisztázását, az időtartam meghatározását (amely nagyon fontos pl. utazás esetén mikor kell elindulni a buszhoz), a jövedelem fogalmának, a bevétel, kiadás összefüggéseinek tisztázását, a bankjegyek megismertetését.

A hatodik terület a *háztartási ismeretek* a takarítás, a mosás, vasalás, főzés, a ház körüli munkák megtanulását és gyakorlását foglalja magába, a háztartási berendezések alkalmazását, a baleset megelőzést.

A hetedik terület a *kommunikáció*, gyakoroljuk a megfelelő megszólítást, a köszönést a különböző helyzetekben, a kultúrált beszédre és az etikus viselkedés elsajátítására nagy gondot fordítunk.

A *gondolkodás, memória, figyelemfejlesztés* társasjátékok, kirakók, memóriajátékok, egyszerűbb rejtvények megfejtésével történik.

Kiemelkedő szerepe van a lakóotthoni közösség kialakításának. Lényeges a munkamegosztás, hogy segíteni akarják egymást, együttműködés alakuljon ki. Csoportos és egyéni beszélgetések alkalmával az együttérzést, az empátiát, az egymás iránti toleranciát, egymás elfogadását beszéljük meg. Ezt a képességet igyekszünk fejleszteni minden lakónkban és a segítőkben is, hiszen csak együtt, egymásra figyelve tudunk előrelépni.

Az elmúlt időben más, minőségibb kapcsolat alakult ki lakók és segítők között. Míg az intézetben éltünk, keveset tudtunk lakóink életéről. Ma már minden lakóink élettörténetét ismerjük és ez magyarázatot ad arra, hogy bizonyos helyzetben mit, miért tesznek, vagy miért viszonyulnak másokhoz úgy, ahogy teszik azt.

Szükség volt szemléletváltásra, fogékonyak kellett lenni az új iránt. A sokszor rutinszerű ápoló munka után, az embert bio-pszicho- és szociális meghatározottságában kell figyelnünk. Nem volt könnyű, de a kezdeti pozitív tapasztalatok azt mutatták, jó úton járunk.

Sok munkával sikerült elnyerni a lakók bizalmát, közvetlenebb lett a kapcsolat velük.

A lakóotthoni segítők kiválasztásában a lakók is részt vettek, így hát már valamilyen érzelmi kötődés volt, amely mára megerősödött. Személyes problémáikkal megkeresnek bennünket, ezekre közösen keresünk megoldást.

A lakóotthoni élet számukra nem könnyű. Tegnap még kiszolgált gondozottak voltak, mára önálló életet kell élniük. Tegnap még gyermekként kezelték őket, mára felnőtté kellett válni. Sok mindent megtanultak és magabiztossá váltak, hiszen a tudás önbizalmat ad. A mindennapi örömmök, problémák, azok közös megoldása, a szabadidős programok közösséget kovácsolnak a lakócsoporthoz.

A negatív tapasztalatokat a saját hibáinkból vagyunk kénytelenek megélni. Sokszor nem sikerül a fejlesztési tervben foglaltakat betartani, nagy lépésekben haladnánk, holott az apró lépések biztosabbak. Időnként türelmetlenek vagyunk, nem adunk elég időt lakóinknak a tanulásra. Mindezeket a problémákat a segítők egymás között is megbeszéljük. Eddig nem volt lehetőségünk arra, hogy mindezt szupervíziós team ülések keretében valósítsuk meg. Terveink között szerepel azonban, hogy ezt megszervezzük, és a szupervízió előnyeit lakóink és a segítők érdekében is kiaknázzuk.

Lakóink többsége állami gondoskodásból került az intézetbe, lehetőségük sem volt egy család mindennapjainak megélésére. 15-20 év lemaradását nem lehet egyik napról a másikra behozni. Nagyon igyekeznek, örülnek, hogy lehetőséget kaptak egy másfajta lét megismerésére, megtanulására. Ehhez sok türelem, de mindenekelőtt idő kell. Idő kell ahhoz, hogy megismerjék saját magukat, a képességeiket, a lehetőségeiket. Hosszú út áll még előttük, de ők is tudják és mi is, hogy érdemes dolgozni. Mint egy elfogult szülő, nagyon büszke vagyok rájuk azért, amit eddig elértek.

A LAKÓK KONFERENCIÁJA: ÉLETÜNK A LAKÓOTTHONBAN

BESZÁMOLÓ

(Szvacsékné Jahn Gitta, Réti Ferencné, Verdes Tamás)

A Soros Alapítvány első alkalommal tartotta úgy munkakonferenciáját a kiscsoportos lakóotthonokról, hogy azon olyan értelmi fejlődésükben akadályozott fiatalok is részt vettek, akik egy újonnan alakult közösségi formában, lakóotthonokban élnek, így rendelkeznek némi tapasztalattal arról, hogy mit is jelent számukra ez az új életforma.

A fiatalok zömének intézeti életét váltotta fel a lakóotthoni ellátás, néhányan családból kerültek a lakóotthonba. Átélték tehát a családról, intézetről, szeretett gondozóról való leválást. Az önállósodás útjára léptek, mert egyre kevésbé függnek már a környezetüktől. Az új életforma azonban mindkét fél - a fiatalok és segítők számára is - sok nehézséget jelent.

A fiatalok konferenciájának célja az volt, hogy a segítő szakemberek pontos információt kapjanak a rájuk bízott, több-kevesebb

segítséget igénylő sérült embertársaikról, igényeikről, vágyaikról, elképzeléseikről és ennek megfelelően segítségük őket abban, hogy a saját életterüket úgy alakítsák ki, ahogy számukra a legmegfelelőbb.

A konferencia első plenáris ülésén a köszöntők és megnyitók alkalmával a fiatal lakók együtt vettek részt a segítőkkel, intézetvezetőkkel, fenntartókkal. Az ünnepélyes alkalomhoz illet öltözködésük. Szembetűnő volt megilletődöttségük, a várakozás és a bizonytalanság is érezhető volt, hiszen ilyen életpasztalatban még nem volt részük.

A megnyitó után szétváltak a szekciók. Sokan, főként az enyhébb fokban akadályozott lakók, a korukhoz és megbízatásukhoz illő komolysággal, határozottsággal és biztonsággal kezdték meg az „önálló konferenciát”. Voltak azonban olyanok, főként a súlyosabb fokban akadályozott lakók, akik nehezebben váltak el segítőiktől, és igen megilletődöttek, féltékenyek voltak kezdetben. Fokozott biztatásra, bátorításra szorongásuk hamarosan oldódott, ezzel, mint problémával a továbbiakban nem kellett foglalkoznunk.

Fő elvként jelöltük meg: ezen a konferencián a főszerep a lakóké, s mi, moderátorok csak segítséget nyújtunk akkor és ott és annyit, amennyi ahhoz kell, hogy adekvát tartalommal bíró, kommunikatív kapcsolat jöjjön létre a résztvevők között.

A kölcsönös bemutatkozások után 8-10 fős csoportokban folytak az előadások és megbeszélések a következő témákban:

- Bemutatom az otthonomat: Az én szobám, az én életem.
- Kapcsolataim a lakótársakkal. Az én barátom.
- Férfi vagyok, nő vagyok. Barátság, szerelem, szex.
- Kívánságaim az életemmel kapcsolatban. Félelmeim, kötelességeim.
- Milyen legyen a jó segítő.

A témákat előzetesen megkapták a résztvevők, szabadon választhatták ki, hogy melyikre készülnek fel. Minden csoportban volt egy moderátor segítő.

KÖLCSÖNÖS BEMUTAKOZÁS

Kíváncsi vagyok csak az volt, hogy a bemutatkozás rövid legyen, egy-két jellemző személyi adat, a lakóotthon, a munkahely, hobby szerepeljen benne, ill. mindaz, amit fontosnak tart magáról. Ez kissé nehezen indult be. Volt, aki az előre elkészített beszámolóját kezdte mondani, volt, aki nem értette pontosan, mit is várunk tőle, s ezért bizonytalankodott. Segítő, irányító kérdésekre, bátorításra azonban hamarosan megnyilatkoztak. Összességében elmondhatjuk, hogy a maga módján mindenki bemutatkozott.

ÜLÉSELNÖK VÁLASZTÁS

Ennek első lépéseként megbeszéltük, milyennek is kell lennie egy elnöknek. A lakóknak voltak elképzeléseik. A bemutatkozások során már körvonalazódott, hogy kik az aktívabb, irányító, érettebb személyiségek, s ki mennyire kommunikatív. Volt önként jelentkezés, ill. tettek egymásra javaslatot is, s elsősorban az aktívabbak kerültek ebbe a szerepbe. A lebonyolítás demokratikus módon történt, húztak a jelöltek közül. Az elnök a putnoki lakóotthon egyik lakója, Csipkés Csaba lett, aki két képviselőt választott magának segítségül. Egyikük szintén a putnoki lakóotthonból Gyene Szilárd, másikuk a reglyói lakóotthonból Kolompár József lett. Ettől kezdve ők vezették le a lakók konferenciájának plenáris üléseit, s információval látták el a résztvevőket. Segítséget mindig kaptak részünkről, ha azt kérték, vagy ha elbizonytalanodtak, ill., ha a programban változás állott be. Elmondható, hogy igen komolyan vették feladatukat, lelkesen működtek közre, majd fokozatosan egyre több önálló megnyilvánulásuk, intézkedésük volt.

A tanácskozási időnként kikapcsolódásként megszakítottuk daltanulással, énekléssel, mely a programban igen népszerű intermezzóvá vált gitárosaink közreműködése folytán. Konferenciánk dala a „Szélkiáltó” c. négyes dalcsoport dala lett, melyet a Soros Konferencia végén, a plenáris ülésen a szakembereknek is megtanítottak.

AZ ELŐADÁSOKKAL KAPCSOLATOS ÉSZREVÉTELEK

Bemutatom az otthonomat: Az én szobám, az én életem. Kapcsolataim a lakótársakkal. Az én barátom.

Minden előadó lelkiismeretesen felkészült a választott témában. Néhányan videokazettát, diát, fotóalbumot hoztak előadásuk színesebbé tételéhez. Magatartásuk végig fegyelmezett volt, az új körülményekhez mindenki igen jól alkalmazkodott. Végtelen türelmet tanúsítottak azon társaik iránt, kik kérdésekre válaszolva, vagy csak egy-egy szóval tudtak számot adni mindennapi életükről. Egyes beszámolók meglepően őszinték és kitérőmentesek voltak. Sajnos kevesen voltak, akik előadásuk elkészítésekor „saját szavaikra” támaszkodtak volna, legtöbbszörnél érezhető volt a segítő közreműködése, ami aztán a szóbeli elmondást tette kissé nehézkessé, mesterkélte.

Általában mindenki elégedett volt új lakhatási körülményeivel. Azonban a résztvevők közül igen kevesen laktak egyedül egy szobában, általában ketten-hárman osztoznak egy szobán. Mindenki szépnek tartja az otthonát, kertjét, kutyáját stb. Vásárolhatnak, főzhetnek maguknak. Sok gyönyörű, kényelmes, drága háztartási gépekkel felszerelt otthonról hallottunk, és láttuk is ezeket a filmekben. Néha azonban az volt az érzésünk, hogy nem mindegyikben folyik valódi élet. A segítő dolgozott, a lakó nézte, a segítő hangját lehetett hallani a videón, de a lakót nem.

Nehezményezik a lakók, hogy kevés a lehetőség az önálló döntéshozatalra, és néhány területen - így például a pénzügyi kezelésben - nagyobb önállóságot szeretnének. A „nagy” intézethez tartozó, annak területén működő lakóotthon nem tartja olyan jónak. A többség faluban élne szívesebben. Nagyon szeretnének intézeten kívüli munkahelyen dolgozni. Volt, aki úgy definiálta a barátságot, hogy a barátság egyenlő a segítségnyújtással. Mások szerint azok az igazi barátok, akik nem használják ki egymást. Konkrét példát mondtak el arról, hogy nekik mi a legrosszabb az életükben társaikkal való kapcsolatukban.

Általánosságban azonban néhány kivételtől eltekintve, lakótársaikkal jól érzik magukat, de sokkal több külső kapcsolatra tartanak igényt.

Sérelmeik közé tartozik, hogy az új lakóotthonok nevében szerepel az a szó, hogy fogyatékos, vagy az, hogy valamilyen szociális intézmény. Annak ellenére hangsúlyozták ezt, hogy az épületeken sehol nincs kitéve ilyen tábla.

A plenáris üléseken elhangzott előadásokat kiscsoportos műhelymunka váltotta fel.

MŰHELYMUNKA: KONFLIKTUSAIM AZ OTTHONBAN, KONFLIKTUSAIM A MUNKÁBAN

A „konfliktus” szó a legtöbb fiatal számára ismeretlen volt. A szó jelentésének tisztázása után a fáradtság jeleinek előtérbe kerülése ellenére aktív beszélgetés alakult ki, kölcsönös volt az érdeklődés. Hogyan lehet megoldani a konfliktusokat?

Mindnyájan előnyben részesítették a szép szóval történő megbeszélés alternatíváját. Említettek feszültségeket a lakótársakkal, pl. a munkamegosztással kapcsolatban vagy olyan viselkedésforma esetében, amit a lakók többsége helytelenít. Adódott

konfliktus a segítőkkel ül. a vezetőséggel szobájuk berendezése miatt (pl. nem hagyták őket beleszólni a berendezésbe, bútor-, szőnyeg-, függöny vásárlásba). Máshol azonban a segítő a lakóval ment el kiválasztani a szükséges felszerelést. Előfordult konfliktus a segítőkkel a szoba dekorálása, csinosítása körül is az ízlésformálásra irányuló ráhatás miatt.

MŰHELYMUNKA: FÉRFI VAGYOK, NŐ VAGYOK. BARÁTSÁG, SZERELEM, SZEX.

Igen nagy érdeklődést, aktivitást, tanúsítottak a barátság, szerelem, szex témakörében. Személyes élmények mesélése közben empatikus attitűdökkel, őszinte odafordulással találkoztunk. Érezhető volt, hogy már nem tabuként kezelik a szerelem, szex témákat, de kevés lehetőségük van arra, hogy erről tapasztalt, tapintatos szakemberrel, segítővel beszélgethessenek. Megállapítható volt, hogy tájékozottak a férfi és női biológiai sajátosságokról, az érési folyamatokról. Tudják mit jelent a fogamzás, fogamzásgátlás. Ismereteik vannak a nemi betegségekről, a higiénés szokásokról. Hasonlóan ép társaikhoz a párválasztásnál nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az értékes belső tulajdonságoknak, mint a külső jegyeknek. Igen nagy igényük van az érzelmi életükkel kapcsolatos problémák megbeszélésére. Pontosan érzékelik a velük kapcsolatos előítéleteket, szeretnék, ha ez megváltozna. A műhelymunka időkerete kevés volt a téma alapos megbeszélésére, nagyon szerettek volna még tovább beszélgetni. Fontos tapasztalatunk volt, hogy a barátság, szerelem, szexualitás témáknak a lakóotthonok mindennapjaiban kiemelt szerepet kell tulajdonítani.

SZABADIDŐS PROGRAM

A szálloda nyújtotta lehetőségeket kihasználva, kellemes időt tölthettek el lakóink az uszodában, és sétát is tettünk közösen a Svábhegyen.

ESTI PROGRAM: TEKÉZÉS A SZÁLLODA SÖRÖZŐJÉBEN, DISZKÓ

Felhőtlen kikapcsolódást, jó szórakozást ígért ez a program, sokan éltek is vele. A tekézés mikéntjének megtanulása komoly feladatot jelentett néhányuknak, mások boszorkányos ügyességgel művelték csak úgy, maguktól. Egyik este diszkót rendeztünk a szálloda különtermében. Az üléseknök és segítői e program szervezésében és lebonyolításában is komoly szerepet vállaltak. A diszkóban az addig félénk, félszeg fiatalok is feloldódtak, volt, aki tánctudásával szinte elkápráztatt minket. Segítők, előadók, lakóotthon-vezetők, lakók közös táncolása mindnyájunknak nagy élményt jelentett.

ZÁRÓ PLENÁRIS ÜLÉS

A konferenciázáró ülésen újra együtt voltak a szakemberek, segítők és a lakók. A lakók választott szószólója az összes résztvevő előtt elmondta összegzésüket a következő témák köré csoportosítva:

- Mire volt jó ez a konferencia?
- Kívánságaim az élettemmel kapcsolatban.
- Milyen legyen a jó segítő?

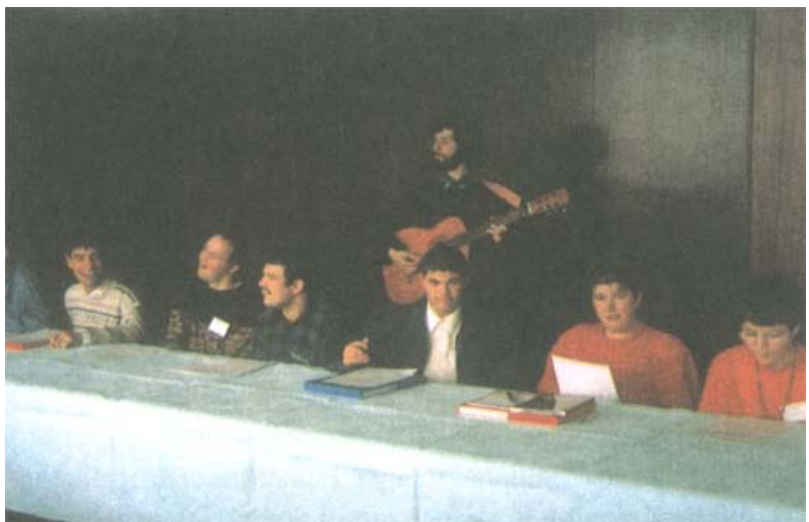
Tapasztalataink szerint a lakók igen örültek, hogy részt vehettek a konferencián, jól érezték magukat, fontosnak tartották, hogy információt kaptak arról, hogyan élnek társaik az ország más lakóotthonaiban. Kicsérélhették tapasztalataikat. Volt, akit lenyűgözött a szálloda és a kiszolgálás eleganciája, a sok finom étel, az új dolgok, szórakozási lehetőségek kipróbálása. Mások annak örültek, hogy sok új ismerőst, barátot, levelező partnert szereztek.

Mindnyájunk számára meglepő volt, és a szálloda vendégei, alkalmazottai ezt a konferencia végén külön ki is fejezték, hogy milyen jól nevelten, a helyzethez illően viselkedtek a lakók az elegáns szállodai környezetben, milyen hamar megtanulták a viselkedési szabályokat, tájékoztak abban, hogy melyek a konferencia számára fenntartott helyiségek. Az étkezések a hotel közös ebédlőjében, a többi vendég között zajlottak, minden fennakadás nélkül.

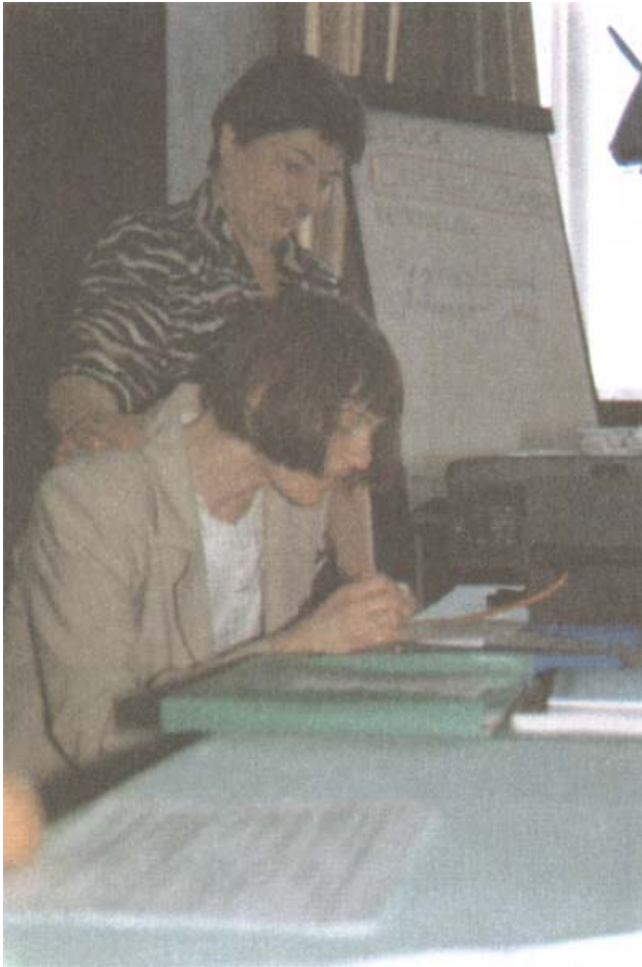
ÖSSZEZÉS

Igen jól sikerült a lakók és segítők közös munkakonferenciája, mely szekcióiban igazodott a résztvevők sajátos problémáikhoz, igényeihez. Egyértelműen megmutatkozott, hogy az értelmi fogyatékosokkal élő lakók is alkalmasak segítséggel, felkészítéssel arra, hogy kívánságaikat, panaszaikat, elképzeléseiket nyilvános fórumon is képviseljék, elmondják. Az is világossá vált, hogy a fiatalok lakóotthonba történő felvétele önmagában nem jelenti azt a tényt, hogy elismertük őket, mint privát személyt. A „folyamatos életképzés” során egyenrangú partnerként kell kezelni őket. Önállóságukat a következőképpen segíthetjük elő:

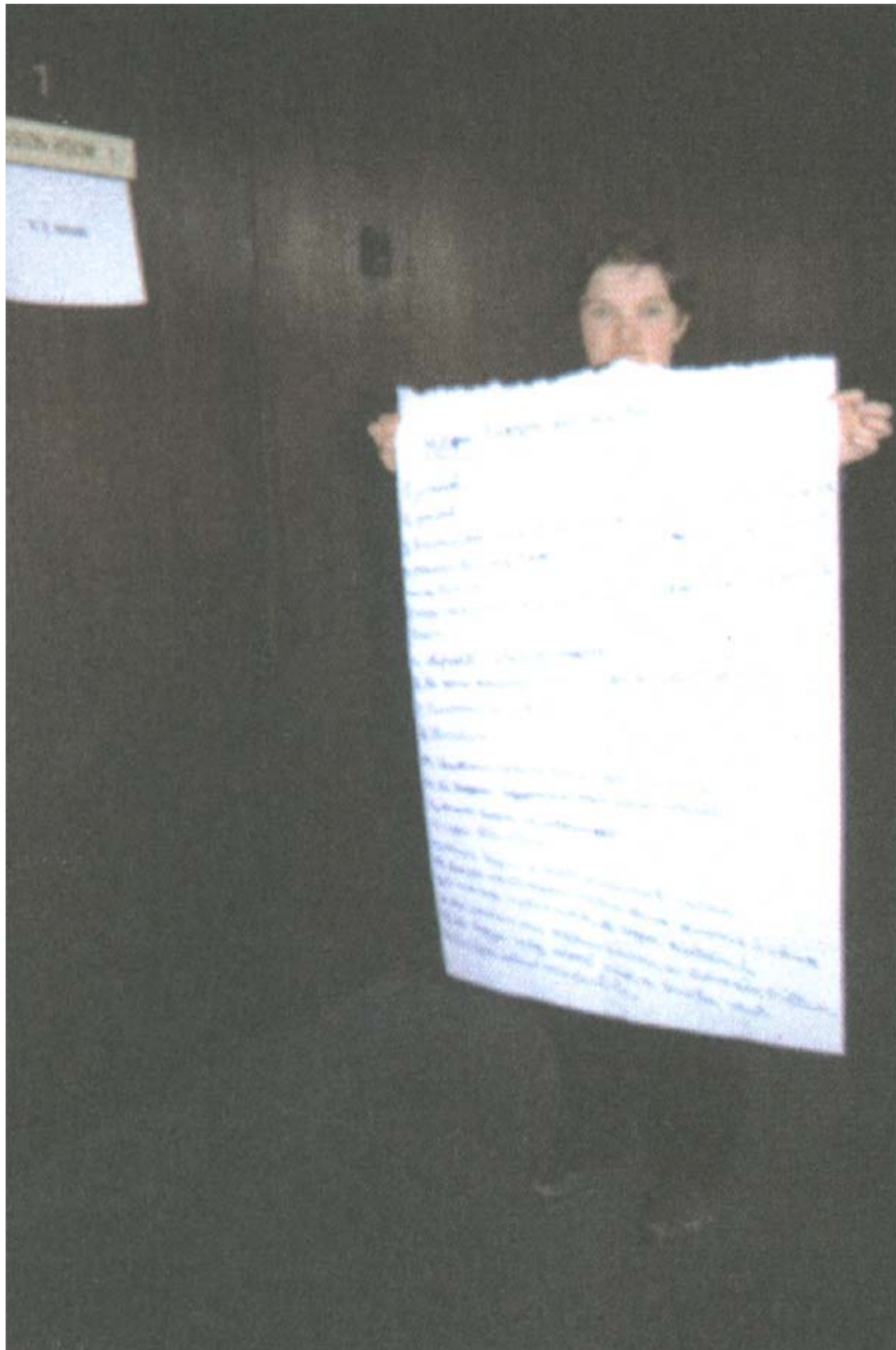
- Együtt és ne helyettük dolgozzunk.
- Ne csak elviseljük a mindennapokat, hanem legyenek aktív résztvevői.
- Egyoldalúság helyett biztosítani kell a sokoldalúságot.
- Ne szerepet játszunk velük, hanem a realitásra törekedjünk.
- Túlzott gondoskodás helyett fokozatosan tereljük őket az önállóság felé.
- A túlzott kötődés helyett segítsük elő a leválást és a differenciált szerepekhez illő adekvát viselkedést.
- Tanítsuk meg őket élni.
- Ezt csak úgy érhetjük el, hogy a nap valamennyi óráját az „élni tanulás terápiájának” fogjuk fel, mint ahogy azt Bettelheim is hangsúlyozta.

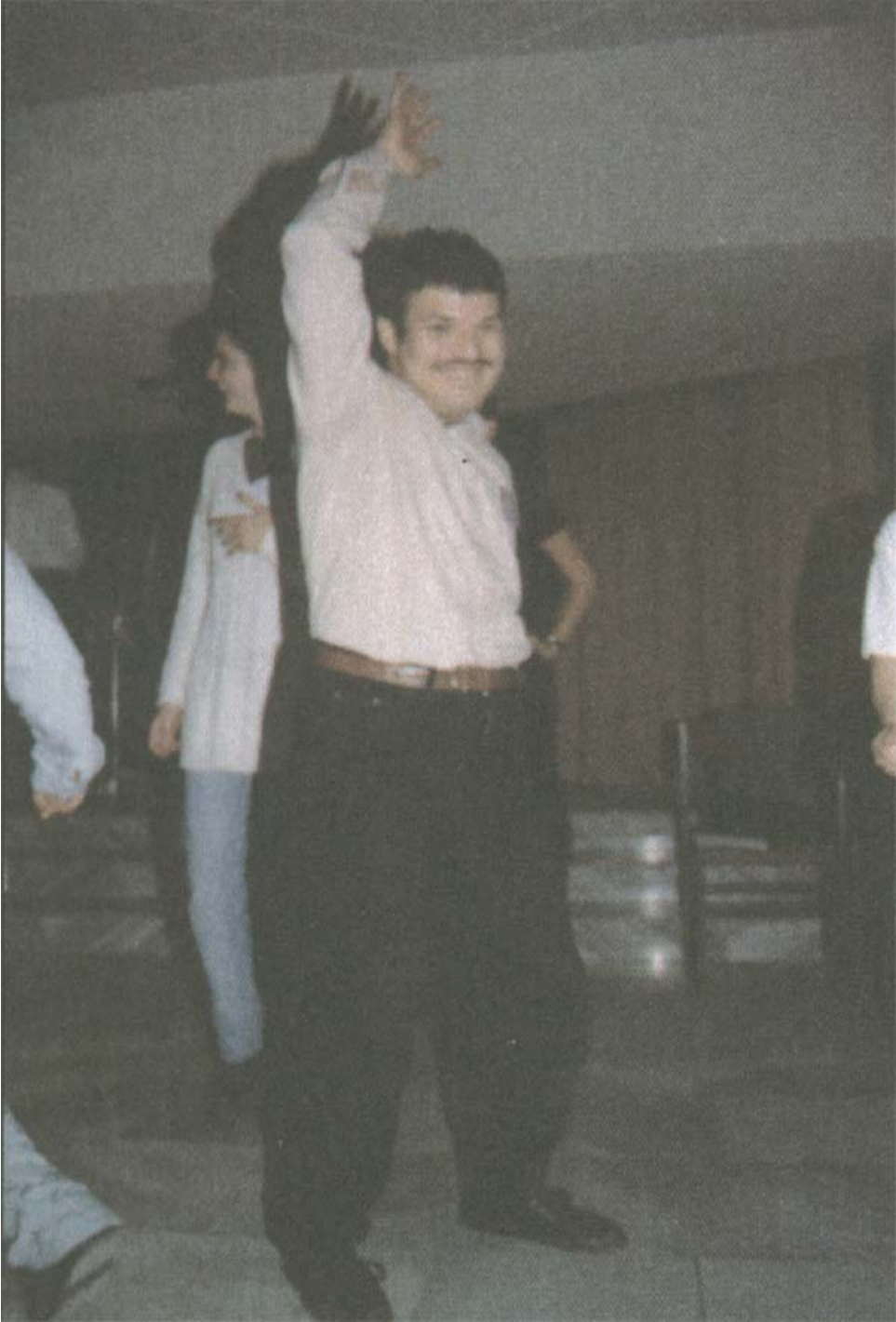

PÉLDÁK A CSOPORTOK ÖSSZEGZÉSEIBŐL

Milyen legyen jó segítő

1. jószívű,

2. jóindulú,

3. Mindenképp megtanítson a gyereket nem tudni
4. Mindenképp segítson és ne nézzen le valakit
nem tudni.

5. Nagy segítség legyen az összes lelkében és jószándék
legyen.

6. Jól ért, csinos legyen

7. Ne féljen segíteni és legyen mit neki.

8. Kínítsa fel a kinti életre.

9. Rendes

10. Segítsen nekem nagy úrnyi tudjammal

11. Ne legyen aggrissív, legyen vidám jóindulú,

12. Magas legyen az intelligenciája

13. Legyen közvetlen,

14. A legyen legyen a segítő mindenkinél segítson.

15. Tudjon a felelősségen segíteni. Lényeg gyengibb és erősebb
és mások segítségét neked, ne legyen kiábrándító,

16. Ha gondom van segítson dönteni, ne bíráskodjon felettem.

17. Ne legyen nagy domi rája, ne beszéljen sokat

18. Találjon örömet mindenkié.

1 Kröfikttus

① verekedés, nem értékvesztés
verekedés

② Nehézségem: családban
munkához

lakóotthon.
időigényeimen

kivételben -
nehézségem

3. Célaimmel problémáim
munkatartalommal néha
lakótársaimmal, szociális.
segítő pedagógusokkal.

4. Hogyan mutatkozhat meg a
nem mindig tudom elmondani véleményem.
mentális problémáim becsúsznak vagyok.

5. Hogyan beszélhetek egymáshoz
négytől kezdve egymáshoz figyelve.

6. Mi a felesleges viselkedés megadhat a titoktartást.

7. Hogyan éred magad ha problémáid vannak. Lehajszolt
8. Hogyan leheted megoldani problémáidat. Elmentek

ÖZSSZÖZÉS

- Elmondhatunk egy másnak a problémáinkat
Pl: Munkahelyen utazni fogaték el hogy mi is ott dolgozunk
Utazni fogaték el hogy az, intézetből ki kerültünk a faluba
- Sokat beszélgetünk el mondhatunk hogy mit csinálunk az
intézetben.
- Topasztalatos éreztünk mások életéről
 - Sok emberit mag, is mertem
 - Mert táncoltattam, sokat táncoltam, úsztam. Is jövött az életés
 - Boldog voltam mert sok címet érezttem.
- A témák érdekesek voltak utazni a ^{konfliktus} témája érdekes volt
- Mégis mertem hogy melyik otthonban mit csinálunk.
- Discosztam és be ragatam a liftben és ki tudtam jönni
- Köszönöm a sok segítséget, mert én nem látok de tudom hogy vannak azok
utazni élnek, még nálam is.
- Mégis mertem egymást, sokat beszélgetünk egymással sokat éreztünk
- Jó volt a barátságot beszélni.
- Még köszönöm azoknak, hogy, hogy segítettek bejünni hogy
- Lakó otthonban kerültünk, és megtanítottak jönni.
- Az új gondokhozakban az új életetek kapok segítséget
- Össze tudom hasonlítani az én életemet a másokéval

① Alkalmi éreztünk legközelebb arról hogy hogyan
fejlődhetünk a lakó otthonokban.

② Hogyan tudunk egymással élni hogyan tudunk at-
kalmaszkodni segíteni egymásunk.

③ Legyen lehetőség egymással többet beszélgetni

④ Tanítsanak meg hogy hogyan lehet pályázatot írni

- Az alapítványunk tudjon még nagyobb épületet létrehozni. Több embernek tudjunk lehetőséget biztosítani
- Lakóotthonban jól érezsem magam munkahelyi siker jó barátaim legyenek
- Segítsenek abban, hogy megtanuljuk a pénzkezelést, nagyobb önállóságot biztosítani a vásárlásoknál
- neveljenek az önállóságra
- a gondnokság alatt lévők miért kapnak kevesebb pénzt a kezükbe?
- Egyszer legyen önálló lakásom és saját magam által választott munkahely. Ha kint vagyunk a gondozóházban vegyék figyelembe, hogy ha máshol akarok munkahelyet és nem az intézetbe
- ne legyen kiírva, hogy szociális és ápoló otthon és értelmi fogyatékosok mert ezért másképpen gondolnak ránk
- Változzon meg az emberek véleménye